

Németh László Imre
MAGYAROKRÓL ITÁLIÁBAN 1924–2014

NÉMETH LÁSZLÓ IMRE

MAGYAROKRÓL
ITÁLIÁBAN
1924–2014

Budapest, 2020

Kiadja:
MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA
MUNKAKÖZÖSSÉG (METEM) Budapest
HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY
www.heh.hu

Felelős kiadó:
Várszegi Asztrik

Kiadói szerkesztő
Zombori István

A kötet megjelenését támogatta:

Magyarország
Barátai
Alapítvány

A címlapon látható jubileumi jelvényt
Szokoly György, a római magyar közösség tagja tervezte.

ISBN 978-615-5826-13-9

Nyomdai előkészítés:
Sigillum 2000 Bt., Szeged
Nyomdai munkák:
EFO nyomda

TARTALOM

<i>Vizi E. Szilveszter</i> : Előszó	7
Bevezetés	9

LELKIPÁSZTORKODÁS TÖRTÉNETE

A római magyarok lelkipásztori ellátásának története 1945–2011	11
Szabad magyarok Rómában 1944–1946. Küry Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége.	117
Olaszországi lelkipásztori értesítők (1945–1996).	139
Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára (1952–2006)	147
Tíz év a magyarok római kápolnájában (2004–2014)	175
A milánói magyar katolikus közösség története (1924–1974). Vázlatos áttekintés . . .	191

JELES SZEMÉLYEK

Boldog Apor Vilmos vértanú, püspök.	207
Adalékok egy boldoggá avatási eljárás történetéhez. Boldog Batthyány-Strattmann László 1870–1931.	217
VI. Pál és Mindszenty József 1971. október 23-án.	233
Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben	241
Mindszenty József a boldoggá avatás útján	253
Zágon József (1909–1975)	261
Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez	297
Száztíz éve született Zágon József apostoli vizitátor	315

OLASZORSZÁGI MAGYAR EMLÉKEK

Az esztergomi bíboros érsekek címtemplomai	337
Magyar egyházi intézmények Rómában.	341
Magyar emlékek az „örök városban”	345

MISCELLANE

Szent Hilárius egzegetikai módszerei a Máté evangéliumhoz írt kommentár 1-2. fejezetében	351
PMI Hírek. A Pápai Magyar Intézet értesítői 2002–2011 között	361
„A tanulmányok eredeti megjelenése	375
Névmutató.	377
Képek	387

ELŐSZÓ

A modern ember akarva, de akaratlanul is, részese a fogyasztói társadalomnak. Büszke arra, amit a 20. században alkotott, arra a világra, amely a tudomány exponenciális fejlődésének eredményeként hatalmasat fejlődött. Antropocentrikus nézete mellett földünk lakója a technikai civilizáció segítségével már képesnek hiszi magát, hogy a fizika és a biológia törvényeit megmászta, ha kell ne vegye figyelembe. A haszonszerzés, a mának élés időt rabló forgatagában nincs ideje, hogy elgondolkodjon a lét – nemlét kérdésein. Már nem tud, nem akar elmélyedni, hogy meglássa környezetében a szépet, megérezze a jót, érzékelje az emberek között még jelen levő szeretetet, sőt elismerje a világ tökéletességét, felülmúlhatatlanságát. Alig van viszont lehetősége, hogy felismerje a részt is meghaladó egészet, a világ és az ember létének egyetemes és végső értelmét. Korunk embere úgy képzei, sőt úgy is éli meg, hogy az élet színpadán nemcsak a szereplők egyike, hanem már ő a rendező is. Ugyanakkor a betonsivatag lakója- és a világháló megszállottjaként egyre magányosabb lesz, egyre jobban igényli a testi és lelki gondoskodást, segítséget, hogy megtalálja az utat, amely elvezet embertársaihoz, belső megnyugvásához. Van, aki ehhez a legfőbb rendezőt, Istent hívja segítségül. Ez különösen igaz azokra az emberekre, családokra, akik szabad elhatározásból vagy mert rákényszerülnek, távol élnek szülőföldjüktől, testvéreiktől, barátaiktól. Dr. Németh László Imre atya ehhez ad segítséget és ezt az érzést jeleníti meg a „Magyarokról Itáliában 1924-2014” című könyvében. A szerző tudományos igénnyel elemzi az olaszországi magyarság történetét, különös figyelmet szentelve a római és a milánói magyar katolikus közösség életének. László atya 2000-2020 között az Olaszországban élő magyar katolikusok lelkipásztori koordinátora volt. 2011-től a római Szent István Alapítvány elnöke és a Szent István Ház igazgatója. A nagymennyiségű lábjegyzettel ellátott, különböző tanulmányokból összeállított könyv fontos adatokat gyűjt össze, így a történetírás számára is kiváló forrásul szolgálhat. Ezen felül pedig élvezetes olvasmány lehet azoknak is, akiket érdekel a diaszpórában élő közösségek élete. A könyv, amelyet a „Magyarország Barátai Alapítvány” ad ki, többek között olyan érdekességekkel is foglalkozik, mint a magyar bíborosok, prímások és érsekek címtemplomainak leírása. De nem kerül el a szerző figyelmét a római magyar egyházi intézmények történetének pontos dokumentálása sem, így például önálló fejezetben dolgozza fel a „Pápai Magyar Intézet” históriáját. Részletesen ír az 1578-ban alapított „Collegio Ungherese”-ről is: arról, hogyan lett a kollégium pápai egyesítés után „Collegium Germanium et Hungaricum”, vagyis jezsuita vezetés alatt álló papnevelő intézet a német nyelvterületről és Magyarországról érkező növendékek számára.

Boldog Apor Vilmos és Tiszteletre méltó Batthyány-Strattmann László szentté-, illetve boldoggá avatásának posztulátoraként pedig részletesen leírja a „per” történetét.

Mivel a szerzőnek lehetősége volt jelentős levéltári kutatásokat végezni, így e könyv olvasója érdekes információkhoz juthat az apostolokat követő keresztény egyházatyák tanításaiból ránk maradt emlékekről, gondolatokról is.

László atya mint a Magyarország Barátai Alapítvány tevékeny tagja, a testület szellemiségének megfelelően folyamatosan hidat épít a világban és az itthon élő magyarok között. Tudja, hogy történelme és sorsa okán a magyar világnemzet, fennmaradásának feltétele pedig az egymásrataltság, valamint a nemzeti kultúra közös megélése és annak átadása a következő nemzedékeknek.

„Veritatis diaconia” azaz az „igazság szolgálata” – ez az Egyház egyik legfontosabb feladata. László atya papként ennek megfelelően szolgálta a felekezetet Olaszországban 20 éven át. Tevékenysége azonban kiterjedt a magyar származású, Olaszországban; főleg Rómában élő magyarok lelkének, közösségi életének támogatására is. Lelkipásztori munkája során mindig fontosnak tartotta az anyaország és a nemzet iránt érzett tisztelet és szeretet gondolatának ápolását, az összetartozás biztonságot adó érzésének hangsúlyozását.

„Pro captu lectoris habent sua fata libelli” azaz a könyvek sorsa attól függ, hogyan érti őket az olvasó – mondta Terentianus Maurus, késő római stilisza, grammatikus Kr. u. a 2. sz.-ban.

Meggyőződésem, hogy a kötet fontos forrása lesz a történészeknek, az olvasó pedig nem csak a katolikus egyház központjának működésébe kap betekintést, hanem az anyaországtól távol, a diaszpórában élő magyarok világába is. Így nyugodtan állítható, hogy a könyv sikerre ítéltett.

Vizi E. Szilveszter
a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnöke
a Magyarország Barátai Alapítvány elnöke

BEVEZETÉS

1998-tól 2020-ig éltem folyamatosan Olaszországban. Mindennapi munkám végzése mellett kezdtem el történelmi témájú tanulmányokat írni és publikálni.

A római magyar egyházi közösség történetének első részét a Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség felkérésére írtam meg. Megjelenése óta huszonnégy év telt el. Ezalatt számos tanulmányt adtam közre. Az első és utána több közülük a Magyar Egyháztörténeti Vázlatokban jelent meg. A felelős szerkesztő, Zombori István biztatására állítottam össze ezt a kötetet, amelyben egy válogatást, huszonnégy tanulmányt adok közre. Egy kivételével mindet Rómában írtam, 1998 után.

A Pápai Magyar Intézet rektoraként az Intézetben őrzött történelmi forrásokról, Mindszenty bíboros leveleiről, az Intézet Hírleveleiről jelentettem meg írásokat. Római magyar lelkészként a római magyar egyházi közösség történetéről, olaszországi magyar főlelkészként a milánói magyar közösség múltjáról és lelkipásztor elődömről Kovach Angelus kapucinus atyáról, a Szent István Alapítvány elnökéként az olaszországi magyar emigráció kiemelkedő alakjáról, az Alapítvány létrehozójáról és első elnökéről, Zágony Józsefről írtam. Posztulátorként Boldog Apor Vilmos vértanú püspök életét és Boldog Batthyány-Strattmann László, a szegények orvosa boldoggá avatásának történetét mutattam be. Három tanulmányban olaszországi magyar emlékekről is írtam.

Kilóg a sorból a Hilárius egzegéziséről írt tanulmány, amelyet professzorom Vanyó László emlékének szenteltem. Rómában először 1985–1988 között éltem, mint a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasa. Az Augustiniánumban, a Patrisztikus Intézetben szereztem diplomát. Elhunyt professzorom és korábbi tanulmányaim iránti nosztalgiából döntöttem úgy, hogy ez a tanulmány is helyet kapjon ebben a kötetben.

Sorra olvasva a tanulmányokat, felfedezheti az olvasó, hogy egy addig alig feltárt terület ismerete, forrásai egyre jobban hozzáférhetővé váltak, ismereteim egyre inkább elmélyültek. A tanulmányokat változtatás nélkül adom közre, megtartva az eredeti megjelenés helyének metodológiáját, kivéve a Vigiliában megjelent cikk jegyzeteit és másik két írást, amelyeket a kapott észrevételek alapján javítottam. A római magyar közösség történetét tárgyaló négy tanulmányt pedig igyekeztem egységes metodológia szerint átdolgozni. Az 1945-1963 közötti korszakhoz sok új információ áll rendelkezésemre, amely alapján lehetne arról egy sokkal részletesebb, és alaposabb tanulmányt írni, beledolgozva abba azokat az információkat is, amelyek a később írt tanulmányokban pl. Zágony József működéséről már olvashatók e kötetben.

Az eltérő időben megjelent tanulmányok többsége azonos témával foglalkozik, ezért az olvasó azokban ismétlésekkel is találkozhat, illetve egy-egy téma, esemény, vagy személyre vonatkozó olyan ismeretekkel, amelyek a kutatás során tárultak fel, kerültek lá-

tőkörömbbe. A fő forrás, az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára, 2020 őszén az esztergomi Prímási Levéltárba került.

A tanulmányok egy része eredetileg képek nélkül jelent meg. A kötet végén a rendelkezésre álló képekből egy bő válogatás kapott helyet a tanulmányok illusztrálására kiegészítve azokat a képeket, amelyek néhány tanulmány eredeti közlésében is láthatóak voltak. A képek minősége változó, mégis fontosnak találtam, hogy az írott történelmet képek illusztrálják.

A kötetben névmutató segíti a könnyebb tájékozódást.

Megköszönöm Magyarország Barátai Alapítvány elnökének, Víz E. Szilveszternek az ajánlást, és a kiadás támogatását, Zombori Istvánnak a kezdeményezést, és vezetésével a METEM-nek a kiadást, és Szalai Béla biztatását és hasznos tanácsait. Végül köszönetet mondok főpásztoraimnak és a Magyar Katolikus Püspöki Karnak, hogy huszonkét éven át Olaszországban végezhettem lelkipásztori szolgálatot.

E kötet tanulmányait szeretettel ajánlom mindazoknak, akik szeretnék megismerni az egykori olaszországi magyar emigráns közösség, majd az Itáliában élő magyarok történetét.

Róma, 2020. Szent István király ünnepén

Németh László Imre

A RÓMAI MAGYAROK LELKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁNAK TÖRTÉNETE 1945–2011

ELSŐ RÉSZ: 1945–1963

Rómában a magyar lelkipásztorkodás, mint a jelenben, úgy a múltban is szorosan kötődött a Pápai Magyar Egyházi Intézethez (a továbbiakban: PMI).¹ Elég idézni Luttor Ferencnek, az Intézet rektorának² az 1942–1943-as tanulmányi évről írt jelentését: „Az Intézet ez évben is gyűjtőhelye volt a Rómában hivatalos beosztásban vagy tanulmányi célból tartózkodó magyar egyháziaknak, kiket minden második hónapban báró Apor Gábor követ úr őexcellenciája is vendégül látott. Vasárnapokon és ünnepeken az Intézet kápolnájában misét mondtunk az akadémia tagjai számára.”³ A második világháborút követő években az Intézet hivatalosan is központja lett a Rómában élő magyarok, a Rómába, illetve Olaszországba menekült magyarok lelkipásztori ellátásának. E tanulmány célja, hogy a rendelkezésre álló források alapján bemutassa a Rómában végzett lelkipásztorkodás történetét 1945-től 1963-ig.⁴ Elkerülhetetlen, hogy szót ejtsünk a me-

1 Története BEKE Margit: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)* és CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In: CSORBA László (szerk.), *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában, Magyar tudományos kulturális és egyházi Intézetek Rómában (1895–1995)*, Budapest 1998, 69–73 és 75–94. Legújabbán TÓTH Tamás, *A Pápai Magyar Intézet Róma*, Róma-Budapest 2017.

2 Luttor Ferenc (Székesfehérvár, 1886 – Buenos Aires, 1953). 1929-től 1947-ig a Római Magyar Intézet keretében működő Papi Osztály, majd a PMI rektora volt. Az Intézet létrejötté, egyenletes és impozáns fejlődése neki köszönhető. NAGY Csaba (szerk.), *A magyar emigráns irodalom lexikona*, Budapest 2000, 638; CSORBA 1998 PMI: 75. Személyéhez lásd még particédulája és alakját méltató olasz újságcikkek PMI 30/1953, és Mester István által írt nekrológ. In: *Katolikus Szemle* (a továbbiakban: KSZ) 5(1953/1), 22.

3 PMI 2–25/1943. A Szentszéki Követség története ZOMBORI István (szerk.), *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata 1920–2000*, Budapest 2001. Apor Gábor szentszéki követ 1938. december 24-én kapta kinevezését, megbízó levelét pedig 1939. január 19-én adta át ZOMBORI 70. és ott a 101-es jegyzet. Életrajza NAGY: 32; PRITZ Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945*. Budapest 1994. 445; MAGYARY Gyula: *Báró Apor Gábor 1889–1969. Nekrológ*. In: KSZ 21(1969/1), 65–66; VICZIÁN János: *Apor Gábor, altorjai br.* in: *Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban: MKL) I., Budapest 1993, 344–345. A két utóbbi életrajzban úgy szerepel, hogy Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után lemondott követi beosztásáról. Az újabb kutatások ezt nem erősítették meg. ZOMBORI 73–74. Közélen tíz évig a római magyar egyházköztség első világi elnöke volt. A Szent István Alapítvány (a továbbiakban: SZIA) igazgatótanácsának haláláig tagja volt P. RUPPERT József SCH. P.: *Szent István Alapítvány. Visszatekintés 1992–2003*. Róma 2003. (a továbbiakban: RUPPERT: *Visszatekintés*). A gépelt összeállítás egy példánya a szerző birtokában. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének harmadik elnöke volt 1968–1969 között. VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000. I.*, Budapest 2002, 109.

4 A külföldön élő magyarok lelkipásztori ellátásának történetéhez BORÓVI József, *A szörvényben élő magyar katolikusok lelkigondozásának története*, Budapest 2000. Egy sorozat első kötete. Átfogó képet ad a témáról. A további kötetek az egyes országokat veszik sorra. Olaszországról még nem jelent meg kötet. Az olasz-

nekültek lelkipásztori ellátásáról is, de ezt csak érintőlegesen tesszük, oly mértékben, amennyire az hozzákapcsolódik szorosán vett témánkhoz, azaz amennyiben abban érintve voltak a római magyar lelkészek, illetve a PMI növendékei. A római lelkipásztorkodás történetének itt csak a főbb vonalai kerülnek bemutatásra, mert még számos levéltári kutatást és további adatgyűjtést kell elvégezni ahhoz, hogy e történet megközelítőleg teljes legyen. Mégis hasznosnak tűnik a már meglévő adatok közreadása.

Mindszenty József a háborút követően kinevezett új esztergomi érsek nagy figyelmet szentelt a külföldre szakadt magyarok lelkipásztori ellátásának.⁵ Székfoglalóját követően 1945. december első napjaiban járt Rómában. December 8-án fogadta őt XII. Pius pápa, akitől kérte, hogy a Szentszék támogassa a Németországba és Ausztriába menekült magyarokat. Másnap, december 9-én a PMI kápolnájában mondott szentmisét, amelyen részt vett báró Apor Gábor volt szentszéki követ és munkatársai is. A jelenlévőknek többek között ezt kötötte lelkükre: „*Szeressétek egymást ... szeressétek a hazát, amely ezer sebből vérzik... Ti, itt Rómában, az ínséget szenvedő magyarok felkarolásával! Vigyázzatok minden árva magyarra, mint a szemetek világára, és ne múljék el egyetlen nap, hogy valamelyik árva falevélre jótéteményt ne írtatok volna, mert a magyar fa leveleit messze elhordta a világfergeteg.*”⁶ A primás utazásáról december 20-án tájékoztatta az Magyar Katolikus Püspöki Kar (a továbbiakban: MKPK) tagjait.⁷ Mindszenty pár hónap múlva 1946. februárjában, bíborossá történő kreálása alkalmával ismét Rómában járt. Ekkor újra tárgyalt a magyar kolónia vezetőivel a menekültek ügyéről, illetve tájékozódott a Rómában élő magyarok lelkipásztori ellátásáról. A megbeszéléseket követően a menekülteket személyesen is felkereste Bolognában, Reggio Emiliában, Riminiben és San Pastoréban. Emlékirataiban erről így ír: „*Szeretettel és bizalommal fogadtak és én igyekeztem megtenni érdekükben, amit tudtam, a hatóságoknál és a segítségnyújtóknál.*”⁸ Látogatását követően a Vatikántól ideiglenesen a Tiberis szigeten lévő Szent Bertalan-templomot kérte azzal a céllal, hogy ott majd egy magyar pap lelkileg gondozhassa a Rómában élő magyarokat, végleges megoldásul pedig bíborosi címtemplomát, a Santo Stefano Rotondo-bazilikát kérte.⁹

országi lelkipásztorkodás történetéhez értékes adatokkal szolgál Szarvas Béla tanulmánya, aki a milánói magyar közösség oszlopos tagja volt. SZARVAS Béla, *A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációjára Olaszországban*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (a továbbiakban: MEV) 7(1995/3–4), 237–241; *A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációjára Olaszországban (Kiegészítés)*. In: MEV 8(1996/3–4), 225–227. Jórészt az általunk tárgyalt időszakot követő évek történetét tárgyalja. A római magyar közösség 1944–1946 közötti életéről e kötetben olvasható egy tanulmányom: *Szabad magyarok Rómában - Küry Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége 1944–1946*. In: Magyar Sion Új Folyam XIII. / LVI. (2019/2), 277–304.

5 Mindszenty József bíboros (Csehimindszent, 1892 – Bécs, 1975). Érseki beiktatása Esztergomban 1945. október 2-án volt. LIPTHAY Endre, *Mindszenty József életrajzi kronológiája*. In: TÖRÖK József (szerk.), *Mindszenty József emlékezete*, (Studia Theologica Budapestinensia 13), Budapest 1995, 170. Személyére vonatkozó alapvető forrás MINDSZENTY József: *Emlékirataim*, Budapest 1989, 4. kiadás. Legújabb életrajza BALOGH Margit: *Mindszenty József I–II*, Budapest 2015.

6 MINDSZENTY: 108–110. Római útjaihoz és a címtemplomával való kapcsolatáról NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma, A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*, Budapest 2009 (A továbbiakban: NÉMETH 2009a).

7 BEKE Margit (szerk.), *A Magyar Katolikus Püspöki Tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XIV.), Köln–Budapest 1996, 65–66. (a továbbiakban: MKPK jegyzőkönyvei).

8 MINDSZENTY: 113.

9 MKPK 1945. december 20-i ülése, 6. pont. MKPK jegyzőkönyvei 67, BORÓVI: 45–46. A Szent Bertalan-templomra azért eshetett a választás, mert ott őrzik az Esztergomi Főegyházmegye védőszentjének, Szent

Személyes benyomásai és tárgyalásai vezettek oda, hogy rövidesen jelentős lépések történtek a római magyar lelkipásztorkodás érdekében. E kérdéssel azért foglalkozott személyesen a bíboros, mert a Szent László Társulatnak, amelynek feladata volt a külföldön élő magyarok lelkipásztori ellátásáról való gondoskodás, Olaszország nem tartozott illetékességi körébe.¹⁰

Mindszenty József bíboros elképzeléseinek megvalósítása érdekében a PMI élére új rektort küldött Péterffy Gedeon esztergomi főegyházmegyes pap személyében, aki a magyar kolónia lelkipásztori ellátását is a kezébe vette.¹¹ Az új rektor hivatalát elődjétől, Luttor Ferencről 1947. január 15-én vette át.¹² Az átadás – átvétel alkalmával felvett jegyzőkönyvben lelkipásztorkodásról nem esik szó. Az új rektor első jelentését április 4-i keltezéssel küldte a bíborosnak és a Magyar Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak. Ebben az alábbiakat írja: „*Mint a Magyar Egyházi Intézet igazgatója külön tekintetbe vett munkásságomnak papi jellegét és ezért egyik célkitűzésemként szerepel, amit már részben sikerült is megvalósítani, hogy a római Magyar Egyházi Intézetet a magyar nemzeti templomnak tekinthető Santo Stefano Rotondo ősi bazilika mellett legyen a lelkiileg szét esett római magyarságnak lelki központja. Így rendeztünk közös koloniális szentmisét az egész magyarság számára, valamint nagybőjti lelkigyakorlatokat az intézet kápolnájában, amelynek befejeztével közös reggelin láttuk vendégül a megjelenteket. Káros lelki elmentések feloldásához mindezek jelentős mértékben hozzájárultak.*”¹³ A rektor a május havi működéséről szóló jelentésében az Intézetre háruló újabb feladatról ad tájékoztatást: megkezdték a Rómában élő magyar papok rendszeres találkozóit.¹⁴ A találkozókat 1949-től

---

Adalbertnek ereklyéit. A Santo Stefano Rotondo visszavételére vonatkozó iratok az esztergomi Prímási Levéltárban: PL 4514/1948. A templom kérésének ötletét Luttor Ferenc vetette fel 1945. december 5-én kelt levelében. Ezt követően, december 10-én Mindszenty bíboros P. Norbert de Boynes S.J.-nek, a Jezsuita Rend Vicarius Generalisának írt levelet a S. Stefano Rotondo ügyében, amit Luttor közvetítésével küldött el. Az idézett iratcsomóban PL 4038/1945. sz. irat.

10 A Szent László Társulat 1861-ben alakult a külföldön élő magyarok lelkipásztori feladatának ellátására. A II. világháború után, a kommunisták uralomra jutását követően ellehetetlenülése miatt 1950. december 12-i közgyűlésén feloszlatta önmagát. Története SZARVAS Béla: *A Szent László Társulat 90 éve és a szórványban élő magyarok pasztorációja*. In: MEV 6(1994/3–4), 237–241; BORÓVI 2000: 15–59. különösen 46.

11 Péterffy Gedeon (Budapest, 1912 – South Bend, 1993) 1912. augusztus 7-én született Budapesten. 1993. októberében hunyt el South Bendben. Pappá 1936. június 21-én szentelték Esztergomban. 1936–38 között a PMI ösztöndíjasa volt. Rómában az Angelicumra járt, morálist hallgatott, feltehetően 1937 őszén laureát szerzett. Rómából az Egyesült Államok emigrált. South Bend plébánosa lett. 1980-ban vonult nyugállományba, 1957-ben inkardinálták a Fort Wayne-South Bend egyházmegyébe. *Esztergomi sematizmus* 1982, Esztergom, 1982, 368., NAGY: 788; *A Római Kir. Magyar Akadémia Papi Osztálya, Tagjai – Munkatervek 1929-től*. Megtalálható a PMI irattárában, a személyi lapok dobozában (a továbbiakban: *Munkatervek*); NÉMETH László: *Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben*. in: MEV 11(1999/1–2), 231–232. Ez a tanulmány megjelent ebben a kötetben. Halálhíre Új Ember (a továbbiakban: ÚE) 1993.11.07.

12 Átvételi jegyzőkönyv PMI 2/1947.

13 PMI 25/1947.

14 PMI 49/1947 kelt: 1947. június 8.

kezdve minden hónap első csütörtökén tartották,¹⁵ több-kevesebb rendszerességgel egészen 1964-ig, amikor az emigráns magyar papok az Intézetet átadták a MKPK-nak.¹⁶

A PMI rektorának kezdeti lépéseit konkrét intézkedések követték. Mielőtt erre rátérnénk, szólni kell röviden a menekültek lelkipásztori ellátásáról is.

A II. világháborút követően egyházi részről menekültekkel elsősorban a Pápai Segély akció (Pontificia Commissione di Assistenza) foglalkozott.¹⁷ Segítséget nyújtott a kivándorláshoz, illetve anyagi támogatást is adott hajójegy vásárlásához. A szervezetnek magyar osztálya is volt, amelynek az élére Mindszenty József bíboros jelölésére P. Mészáros György OFM került az erdélyi ferences rendtartományból.¹⁸ Rómából történő elhelyezését követően átmenetileg Galov József Sch.P. lett a főtitkár, aki a Piarista Generalitián lakott,¹⁹ tőle pedig Vajda Ferenc szatmári egyházmegyes pap vette át a magyar tagozat vezetését.²⁰ A magyar menekültek elhelyezése érdekében XII. Pius pápa és néhány római magyar, köztük báró Apor Gábor volt szentszéki magyar követ hathatós támogatásával 1945. júliusában, a CGU San Pastoreben lévő villájának egy részében létrehoztak egy Magyar Otthont, ahová a Cinecittában lévő táborból vitték át a magyar fiatalokat.²¹ Egyszerre 50–60 magyar menekült élt itt. A katolikus ünnepeken mind részt vettek a

-
- 15 Római Magyar Kurír (a továbbiakban: RMK) 1949. november 1. 11. Az értesítőről e kötetben olvasható egy tanulmány: *Olaszországi lelkipásztori értesítők 1945–1996*. In: *Látó szívvel*, BENE József, DEÁK Viktória Hedvig OP, PÁKOZDI István (szerk.), Budapest 2006, 281–289. Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió (a továbbiakban: OMKM) levéltárában bekötve megtalálhatók a folyóirat 1948-as, 1949-es teljes évfolyamai, illetve 1950-ból az 1–10. szám.
  - 16 Az Intézet átadásának körülményei CSORBA 1998 PMI: 87 kk. Az 1964-es megállapodás körülményeit világítják meg Agostino Casaroli bíboros visszaemlékezései. Agostino CASAROLI: *A türelem vértanúsága, A Szentszék és a kommunista államok (1963–1989)*, Budapest 2001, 136–151. különösen 138.
  - 17 A Pontificia Commissione di Assistenza-t XII. Pius pápa 1945-ben a Pontificia Commissione Profughi és a Pontificia Commissione Assistenza Reduci egyesítéséből hozta létre az Államtitkárságon, menekültek és hontalanok támogatására. Niccolò DEL RE: *Commissioni Pontificie*. In: *Dizionario Ecclesiastico*, Torino 1953, 679; BORÓVI 2000: 93.
  - 18 Mészáros György OFM (Gyorok, Arad megye, 1916 – ?). Vajdahunyadon végezte teológiai tanulmányait. 1942–1947 között Rómában, az Antonianumon tanult, majd miután nem térhetett haza Erdélybe, a rend amerikai kusztdiájába küldték. 1994-ben hazatért Erdélybe, jelenleg Kolozsváron él. Bőjte Mihály személyes közlései. Nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy mettől meddig látta el ezt a feladatot. Annyi biztosnak tűnik, hogy Mindszenty József esztergomi érseki kinevezését követően (1945 október) és 1947. szeptembere között, mert ekkor valószínűleg már nem volt Rómában, Mester István ugyanis nem említi azok között a papok között, akikkel megérkezése után felvette a kapcsolatot. *Mester István beszámolója a római magyar lelkészeg megszervezéséről és működéséről*, 1947. IX –1948. II. PL 2481/1948. (a továbbiakban: *Mester beszámolója*).
  - 19 Galov József Sch.P. (Nagybocsk (Máramaros), 1899 – Puig d’Olena, 1951). 1914-ben Vácott lépett be a piarista rendbe. 1922. július 2-án szentelték pappá. Több alkalommal járt Rómában: 1939–1940, és 1945–1947 között a piaristák Monte Marion lévő teológiai főiskoláján tanított teológiát és egyházjogot. Rómából 1948-ban Barcelonába távozott. Sirja ott található a piaristák kriptájában. LÉH István Sch.P. – KOLTAI András: *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997* (METEM könyvek 21), Budapest 1998, 124. Magyar Harangok 1(1946/4), 11.
  - 20 Vajda Ferenc (Máramarossziget, 1919. – Racine (WI, USA), 1987). 1922-ben szülei Erdélyből átköltöztek Mátészalkára. Középiskoláit a nyíregyházi Érseki Szent Imre Internátusban végezte. 1937-ben nyert felvételt a Collegium Germanicum et Hungaricumba, (a továbbiakban: CGU) 1943. június 5-én szentelték diakónussá. CGU levéltára felvételi lap.
  - 21 A CGU története STEINHUBER Andreas, *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom I-II*, Freiburg, 1985; BRITSKEY István, *Il Collegio Germanico-ungarico di Roma, Contributo alla storia della cultura ungherese in età barocca*, Roma 1996.

szentmisén, volt énekkaruk. Az Otthonban élő protestánsok is tartottak vallásos órákat.²² Az Otthon létrejöttét örömmel üdvözölte a MKPK.²³

Az Olaszországban élő menekült magyarok informálására, lelki táplálására jelentette meg a Ferences Rend 1946-ban a „Magyar Harangok, Az Olaszországi Menekült Magyarok Lapja” c. értesítőt.²⁴ Kezdetben Rómában adták ki, majd a szerkesztőséget 1947-ben áthelyezték Monzába, a lap alcíme pedig „Hontalan Magyarok Lapja” lett.²⁵ Évente négy szám jelent meg. Igyekezett közreadni a fontosabb hazai híreket, beszámolt a menekülttáborok életéről, a hazájuktól elszakadtakat próbálta vigasztalni magyar versekkel és novellákkal, valamint hasznos információkkal szolgált a kivándorláshoz. Európa országain kívül eljutott Brazíliába és Argentínába is.²⁶

Mester István 1947–1948

Péterffy Gedeon első jelentését megelőzően már azzal fordult a primáshoz, hogy önálló római magyar lelkész kinevezését kérje.²⁷ A bíboros a kérést teljesítette és Czapik Gyula egri érsek hozzájárulásával 1947. március 24-én Mester István egri teológiai tanárt prezentálta erre a feladatra Ortutay Gyula vallás-és közoktatásügyi miniszternek.²⁸ Levelében kifejezésre juttatta, hogy a maga részéről minden támogatást meg kíván adni a mindenkori magyar lelkésznek, elhelyezését pedig a Collegium Hungaricumba kéri.²⁹ A lelkész várható feladatairól a rektor április 18-án Mester Istvánnak írt levelében így számol be: „az első és legfontosabb dolog a magyar kolóniának és a lelkiileg szétesett, pártokra szakadt itteni magyarságnak legalább vallási alapon történő összefogása. Koloniális mise, ájtatosságok tartása, magyarok egyházi ügyeinek, pl. házasság intézése

22 Magyar Harangok 1(1946/4), 18–19. Magyar Otthon San Pastorében. A menekültekről Vajda Ferenc gondoskodott, kezdetben, mint papnövendék, később pedig mint római magyar lelkész. RMK 1949. augusztus 1. 8.

23 MKPK 1945. december 20-i ülés, 6. pont: „... (San Pastorében) 600 magyar, köztük 40 magyar levante talált menedéket. Négy szatmári irgalmas nővér a gondozójuk.” MKPK jegyzőkönyvei 67.

24 A PMI könyvtárában az 1946–48-as évek bekötött példányai voltak fellelhetők fel. BORBÁNDI Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*, Budapest 1992, nem tesz említést róla. NAGY: 644 ezen a néven egy ausztráliai irodalmi folyóiratot említ.

25 A kiadó székhelye Rómában a Via Merulana 124. szám alatt volt. Magyar Harangok 2(1947) május 25: a szerkesztőség székhelye Santuario Madonna delle Grazie.

26 Magyar Harangok 3(1948) január 31.

27 Mester István levele Péterffy Gedeonnak 1947. április 10. PMI 37/1947. Czapik Gyula érsek 1947. március 14-én kelt levelét PL 1735/1947 aktában. Mester István (Kassa, 1917 – Róma, 1984) pápai prelátus 1917. augusztus 20-án született Kassán, 1984. június 6-án halt meg Rómában. 1941. június 15-én szentelték pappá az Egri Főegyházmegye papjaként. 1941-ben szerzett doktori fokozatot a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Dolgozatának címe: *A világi jog hatályossága az egyházjog területén*. NAGY: 687; Diós István: *Mester István*. In: MKL VIII., Budapest 2003, 994. Személyének méltatása *Msgr. Dr. Mester István (1917–1984)*. In: *Szolgálat* 63, 1984, 92–93. Sírja a Vatikánban, a német temetőben volt 1994-ig. Földi maradványait ekkor hazaszállították és Egerben, a bazilika altemplomába temették el 1994. november 12-én. *Mester István újratemetése Egerben*; MIHÁLYI Géza: *Római évek*. In: *ÚE* 1994.12.04. Az újra temetésről se Diós István, se Nagy Csaba nem tesz említést.

28 Az első kapcsolatfelvétel között lehetett ez a levél, hiszen Ortutay 1947. március 14-én vette át a miniszteri posztot Keresztúry Dezsőtől. MÉSZÁROS István: *Pannonia Sacra, Mindszenty tanulmányok*, Budapest, 2002, 120. A hercegprímás és a miniszter viszonyához MÉSZÁROS István: *Mindszenty és Ortutay, Iskola-történeti vázlat: 1945–1948*, Budapest 1989.

29 NÉMETH 1999: 11–12. sorszámu levelek.

lenne a hivatalos keret, egyébként olyan családi pasztoráció formájában lenne a munkád. Bizonyos elő munkákat már én is végeztem, pl. van már kb. 30 Új Ember előfizetőm Rómában és ezen az alapon lehetne még tovább haladni. Azt hiszem, a tanulmányaidat ez egyáltalán nem zavarná, hiszen a hétköznap délelőttök mindig szabadok lennének, akkor ugyanis senki sem közelíthető meg és inkább vasárnap délelőtt és egy-két hétköznap délután és estét kellene feláldoznod erre.”³⁰ A levél második részében szó van egy magyar iskola megszervezésének tervéről, amelyben esetleg biztosítani kellene a hittan tanítását. Az Intézet működéséről készített április havi jelentés, amely május 4-én kelt, ismét foglalkozik a jövődő magyar lelkész személyével: eszerint a lelkész elhelyezése megoldható az Intézetben és fontos, hogy olyan személy lett a római magyar lelkész, akinek vannak ott-honi kapcsolatai.³¹

A II. világháború utáni első kinevezett római magyar lelkész, Dr. Mester István, egri teológiai tanár 1947. augusztus 15-én érkezett meg Rómába.³² Az 1947–48 tanévre állami ösztöndíjat nyert, és a Pápai Gergely Egyetemre a kánonjogi fakultás rendes hallgatójaként iratkozott be.³³ Az egyetemi tanulmányok megkezdésével párhuzamosan felvette a kapcsolatot a Rómában élő magyar papokkal, akiktől értékes tanácsokat kapott, majd október elején jelentkezett tisztelgő látogatásra Mons. Luigi Traglia Vicegerenténél, aki tudomásul vette kiküldetését és megadta neki a gyóntatási joghatóságot.³⁴ A kezdeti lépések után a magyar kolónia tagjait októberben értesítette kinevezéséről. A nyomtatott beköszöntőben működésének célját így fogalmazta meg: „A Herceprimás Úr Őemenciájától nyert, megbízatásom értelmében azért fogok dolgozni, hogy a római katolikus magyarság egységben és szeretetben megtalálja önmagát és Egyházunk s hazánk javára értékes támaszt jelentsen.”³⁵ A köszöntésen túl lelkészi működésére vonatkozó hasznos tudnivalókat is közölt. Eszerint fogadóórát minden hétfőn délután 4 óraker tartott az Intézetben, és két helyen hirdetett misét vasár- és ünnepnap, a PMI kápolnijában 10 óraker, és a primás szándékai szerint a Tiberis szigeten lévő San Bartolomeo-templomban 9 óraker. Szentgyónást a szentmisék előtt lehetett végezni, illetve a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatójánál, aki ekkor P. Monay Ferenc minorita volt.³⁶

Az új lelkész 1947. november 2-án, vasárnap mondta az első misét a magyar kolónia részére a PMI kápolnijában, amely zsúfolásig megtelt, kb. 50-en voltak. Ott volt Velics

30 PMI 37/1947, a levél megtalálható a PL 1735/1947-es aktában.

31 PMI 34/1947.

32 Mindszenty bíborosnak írt levele 1947. augusztus 16. PL 6035/1947.

33 Jelentés Mindszentynek az 1947. november 3-án lefolytatott házi értekezletről 1947. november 10-én PMI 84/1947. A jelentés nem tesz említést a lelkipásztori munkáról.

34 Mester beszámolója: a következő magyar papokkal lépett érintkezésbe: P. Monay Ferenc, apostoli gyóntató, Magyar Gyula egyetemi tanár, P. Gallus Tibor S.J., P. Borsányi Balázs OFM. Luigi Traglia 1895. április 3-án született, 1937. január 6-án szentelték püspökké. A Palesztinai Cesarea c. püspökeként Róma Vicegerentéje volt. *Annuario Pontificio 1947*, Città del Vaticano, 1947, 424.

35 Meghívó PL 2481/1948 Római magyar lelkészség jelentései címet viselő aktában.

36 P. Monay Ferenc minorita szerzetes pap (Nagybánya, 1878 – Vatikán, 1964). Teológiai tanulmányait a római Gergely Egyetemen végezte. 1901-ben Rómában szentelték pappá. 1922-től volt a Szent Péter-bazilika gyóntatója. NAGY: 707. Saját kiadásában 1956-ban jelentette meg *A Római magyar gyóntatók c. művét*. Fényképe látható RÁKOS B. Raymund, *Huszonegy év Itáliában*, Róma, 1968. 7. Szerzetesi fogadalom tételének 50. évfordulóját 1949. december 8-án ünnepelte. RMK 1950. január 10. 8. 1947-ben minden kedden, pénteken, vasár- és ünnepnap délelőtt 8–11 óráig gyóntatott. 1958. december 22-én 31 évi szolgálat után vonult nyugdíjba. SZENTPÉTERI Lajos: *Az Egyház élete*. In: KSZ 11(1959/1), 67; nekrológia NYISZTOR Zoltán: *Monay Ferenc, minorita atya emlékezete*. In: KSZ 16(1964/2), 147.

László követ is.³⁷ Halmos József, Rómában élő magyar tenorista énekelt harmónium kísérettel. A szentmisét a jelenlévők elhunyt szeretteiért ajánlották fel. Minderről a magyar sajtó is beszámolt.³⁸ Ettől kezdve a halottak napi mise, illetve a Rómában élők hazai földben nyugvó szeretteiről való megemlékezés a római magyar kolónia életének évről-évre visszatérő eseménye lett. A Rómában elhunyt magyarokat a Verano-i temetőben temették el az idegenek részére fenntartott parcellában, tíz év után pedig a holttesteket exhumálták és közös sírba helyezték.³⁹

Az első szentmiséről szóló tudósítás megjelenésének napján Péterffy Gedeon rektor Czapi Gyula egri érseknek levélben jelezte, hogy a kinevezett magyar lelkész dicséretes buzgósággal végzi a lelképásztori munkát.⁴⁰ Ezzel indult el a háború után a magyar kolónia részére a rendszeres szentmisék tartása. Mester István karácsonyra küldte újabb értesítő levelét, amelyben a PMI-ben éjféle misére, karácsony másnapján a de. 10 órai búcsú misére a Santo Stefano Rotondóba, valamint december 31-én év végi hálaadásra az Intézet kápolnájába hívta a kolónia tagjait.⁴¹ A következő évben Péterffy Gedeon kezdeményezését folytatva 1948. nagyböjtjében három napos lelkigyakorlatot szervezett, amelyet Alszegehy Zoltán S.J. tartott az Intézet kápolnájában.⁴² Ezen kb. 30–35-en vettek részt alkalmanként. A lelkigyakorlatot követően virágvasárnap közös szentáldozás végeztek. Nagyböjt elején kezdeményezte a stációs templomok látogatását is a PMI növendékeinek a segítségével.⁴³ Munkájáról közvetlenül informálta a magyar primást.⁴⁴ Első részletes jelentését 1948. február 29-én küldte meg, amelyhez – az utókor szerencséjére – számos mellékletet csatolt.⁴⁵ Jelentésének elején leírja a lelkészség szervezésének történetét, majd pedig részletesen bemutatja a lelkészség alanyait, akik tulajdonképpen a Rómában élő katolikus vallású magyarok, akik között a jogi keret híján a magyarsággal való együttérzés az egyedüli összetartó erő. Az Assistenza Pontificia Ungherese irodájában Olaszországban kb. 2.000 menekült magyart tartottak nyilván. Közülük becslések szerint kb. 300–400 élt Rómában. A letelepedett magyar családok száma kb. 150 volt. Róluk kartoték készült. Minden társadalmi réteg képviselve volt, a többséget az olaszokhoz férjhez

37 Velics László (Drezda, 1890 – Kál, 1953). 1913-ben Bécsben lépett külügyi szolgálatba. 1917-től a külügyminisztériumban dolgozott, müncheni főkonzul volt, berni, majd athéni követ. 1944-ben a megszállt Athénból Törökországon keresztül Egyiptomba menekült a szabad görög kormányhoz. 1946-tól ismét Budapestén a külügyminisztériumban működött. *Velics László*. In: *Magyar Életrajzi Lexikon* II. Budapest 1969, 982. Utódjának a leírása szerint, akit 1948. március 26-án neveztek ki, 1947 őszétől volt követ Rómában. TOLNAI GÁBOR: *Szóbeli jegyzék, Róma, 1949–1950 (Tények és tanúk)*, Budapest 1987, 24. és 28–32. Az adatokon túl érdekes leírás található itt Velics László személyéről is.

38 A meghívó megtalálható a PL 2481/47 sz. aktában, valamint a PL 2767/1947-es aktában van egy folyóiratból kitépelt beszámoló, amelyen tollal szerepel a dátum, november 12.

39 A Római magyar Egyházközségi Tanács felhívása a Tanács 1966. március 10-i ülését követően. Frank Miklós lelkész értesítői között a Lelkészség iratai között, amelyről tanulmány jelent meg e kötetben *Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára 1952–2006*. In: MEV 21(2009/1-4), 265–293. (A továbbiakban: NÉMETH 2009b).

40 PMI 86/1947.

41 Meghívó levelet PL 2481/1948.

42 Alszegehy Zoltán S.J. (Budapest, 1915. – Róma, 1991). A Pontificia Università Gregoriana egyetemi tanára volt, 1953–60 között a hittudományi kar dékánja. A Verano-i temető jezsuita sírboltjában nyugszik. NAGY: 18; MKL I., Budapest 1993. 196. Ez utóbbi szerint 1912-ben született és június 10-én halt meg. A lelkigyakorlatot meghirdették a *L'Osservatore Romano* 1948. március 15–16-i számában.

43 Lelképásztori értesítő, PL 2481/1948, az értesítőn tévesen szerepel a dátum 1948 helyett 1947 február hó.

44 PMI 16/1948 PMI házi értekezlet. A feljegyzés 1948. február 20-án kelt.

45 PL 2481/1948.

ment magyar asszonyok tették ki. Mester beszámolójában a lelkipásztori munka nehézségeit tárgyaló harmadik részben utal arra, hogy a magyarok szétszórótan élnek Rómában, és ez megnehezíti összegyűjtésüket. A vegyes családokban a gyerekek alig beszélnek magyarul, többség beépült már az olasz plébániai keretbe. Mester István nagy hangsúlyt helyezett a családlátogatásokra, amelyeket örömmel fogadtak, kb. 30 családot látogatott meg, és ezt tekintette jövőbeni legfontosabb feladatának. A lelkészi jelentésre Mindszenty bíboros április 3-án küldött választ, amelyben javasolta, hogy negyedévenként szervezzen körzeti szentmisét, amelyen hirdessék ki a központi magyar miséket. A szentmisék végzésébe pedig vonják be a Rómában élő magyar papokat, illetve tudatta, hogy a jelentést továbbította Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek, a Szent László Társulat elnökének.⁴⁶ Mester a második félévi munkáról szeptember 14-i keltezéssel küldte meg beszámolóját, amelyet ez alkalommal ő maga megküldött Shvoy Lajos püspöknek is.⁴⁷ Beszámolójához ismételtelen mellékelte a lelkipásztori értesítőket, meghívókat. Ezek alapján az alábbi programokra került sor:

- március 19-én, Mindszenty bíboros névnapján, bíborosi címtemplomában, a Santo Stefano Rotondóban volt délelőtt szentmise, délután pedig stációs körmenet,
- májusi litániákat tartottak a PMI kápolnájában este fél 8 órakor, amelyen többnyire a Római Magyar Akadémia (a továbbiakban: RMA) lakói vettek részt,
- május 2-án az Aventinuson lévő Santa Sabina-templomban, a Domonkos Rend III. rendjének volt nemzetközi kongresszusa, amelyen a központi téma Árpádházi Szent Margit szentté avatása volt,
- június 6-án 10 órakor Hamvas Endre csanádi püspök⁴⁸ római látogatása alkalmával kb. 60 fő részvételével tartottak szentmisét az Intézet kápolnájában,
- augusztus 20-án, 10 órakor a Santo Stefano Rotondo magyar kápolnájában tartották a szentmisét, amelyet Magyary Gyula⁴⁹ mondott. A misén részt vett Velics László kö-

46 Shvoy Lajos (Budapest, 1879 – Székesfehérvár, 1968). 1927-től haláláig volt a Székesfehérvári Egyházmegye püspöke. 1950-ig a Szent László Társulat elnöke. PURSZKI Géza: *Shvoy Lajos*. In: *A Székesfehérvári Egyházmegye Jubileumi névtára 1977*, Székesfehérvár 1977, 139–143; BORÓVI: 28k. Legújabbban SHVOY Lajos: *Önéletrajza* (Források a Székesfehérvári Egyházmegye Történetéből I.) Szerkesztette, a bevezetőt írta, jegyeztettekkel ellátta és a mutatókat összeállította MÓZESSY Gergely, Székesfehérvár 2002.

47 PL 6394/1948.

48 Hamvas Endre (Piszke, 1890 – Kalocsa, 1970) 1890. február 27-én született Piskén. Teológiai tanulmányait a Pázmáneumban végezte. 1913. július 15-én szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegyében. 1944. március 25-én Mindszenty Józseffel együtt szentelték csanádi püspökké. 1964-ben lett kalocsai érsek. 1961–1968 között a Püspöki Kar elnöke volt. 1970. április 3-án halt meg Kalocsán. VICZIÁN János: *Hamvas Endre*. In: MKL IV., Budapest 1998, 567–568.

49 Magyary Gyula (Szolnok, 1901 – Róma, 1988). Tanulmányait Innsbruckban, Bécsben és Rómában végezte. 1924. április 13-án szentelték pappá Innsbruckban az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. 1929–1940 között a bécsi Pázmáneum vicerektora, majd prefektusa volt. 1940-től Rómában tanulmányokat folytatott. 1943–1970 között Rómában, a „Propaganda Fide” szentszéki Egyetem jogtanára és a Sacra Rota Romana ügyvédje. Kiténtetése: pápai titkos kamarás (1940), prelátus (1953), apostoli proto-notárius és a Szent Péter-bazilika tb. kanonokja (1963). A Verano-i temetőben, a Magyar Máltai Szövetség sírjában nyugszik. *Esztergomi sematizmus 1982*. Esztergom, 1982. 362; NAGY: 655; BEKE Margit: *A Pázmáneum története az újraindulástól napjainkig*. In: ZOMBORI István (szerk.), *A bécsi Pázmáneum* (METEM- Könyvek 37.), Budapest 2002, 320. 1945 júliusától 1946. augusztusáig a Római Magyar Akadémiát vezette. CSORBA László: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*. In: CSORBA László (szerk.), *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi Intézetek Rómában (1895–1995)*. Budapest 1998, 46–47. Magyary életútjának izgalmas és érdekes részleteire való utalás elsősorban a jegyzetekben található. 1958-tól az Anonymus kiadó igazgatója volt. A SZIA Igazgatótanácsának 1966-tól haláláig volt tagja. P. RUPPERT *Visszatekintés*. A Magyar Máltai Lo-

vet és kb. 100 hívő. A San Pastorei Magyar Otthon énekkara énekelt. Mindenki kapott meghívót, de a misét meghirdették a L'Osservatore Romanóban is.⁵⁰

Mester István második félévi beszámolójával együtt kérte felmentését a lelkészi beosztás alól,⁵¹ azért hogy fő célja megvalósuljon, amiről már 1947. április 10-én még Magyarországról így írt Péterffy Gedeonnak „*amit Esztergomban is tudnak, és ami miatt az érsek Úr* (t.i. Czapik Gyula) *tulajdonképpen kienged, a kánonjogi studium.*”⁵²

A római magyar kolónia lelkipásztori ellátása mellett a menekült magyarok lelkipásztori gondozásának felelőse az Assistenza Pontificia keretén belül ekkor P. Borsányi Balázs OFM volt.⁵³ A menekülttáborokban magyar csoportok egész Olaszországban voltak.⁵⁴ A felelős lelkészeknek sokat segítettek a PMI növendékei.⁵⁵ Csatlós Ferenc⁵⁶ a karácsonyi szünetben a Lipari szigeten lévő⁵⁷ táborba internált magyarokat kereste fel, az Intézet többi tagja pedig első csütörtökönként gyóntatni járt a San Pastorei Otthonban élő magyarokhoz.

Vajda Ferenc 1948–1950

A háborút követő első magyar római lelkész fő célja hamarosan megvalósult. Kinevezését követő egy évre felmentést kapott a lelkészi munka végzése alól és teljes idejét a kánonjogi tanulmányoknak szentelhette. Mindszenty bíboros Péterffy Gedeon jelölésére 1948. október 8-án Vajda Ferenc szatmári egyházmegyei újmisési papot nevezte ki ró-

---

vagok Szövetségében betöltött tisztségei: magisztrális káplán (1946), tb. konventkáplán (1949), fogadalmaskáplán (1971–1988). VAJAY: 430–431. Személyének méltatása GIANONE Egon: *Dr. Magyary Gyula (1901–1988)*. In: *Szolgálat* 82, 1989, 96–97. Legújabb életrajza FEJÉRDY András (szerk), „*I was Francis Moly*” *Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra* (Magyar történelmi emlékek, Elbeszélő források), Budapest 2019.

50 *L'Osservatore Romano*, 1948. augusztus 18.

51 1948. szeptember 14-én kelt levele PL 6394/1948.

52 PMI 37/1947.

53 *Mester beszámolója*. Borsányi Balázs OFM a perui Mindszenty Mozgalom alapítója volt, és a „Lelkészi Értesítő” szerkesztője. A Magyar Papi Egységben publikált. NAGY: 124. Nem egészen világos, hogy Borsányi mikor látta el ezt a funkciót, mert Mester István első lelkészi jelentése személyéről nem tesz említést.

54 Magyar menekültek voltak: Lipari, Fraschette, Alberobello, Farfa, Sabina internáló táborokban, valamint a következő IRO táborokban: Cinecittà, Bagnoli, Pagani, Villa Alba, Sant'Antonio, Fermo, Iesi, Senigallia, Grugliasco (Torino), Capua. RMK 1949. április 15. 10. Az IRO (International Refugee Organisation) 1947. július 1-től foglalkozott a menekültek ügyeivel. Tevékenysége kiterjedt a hazatelepítésre, személyazonosság megállapítására, segélyezésre, jogi és politikai védelemre, valamint tengerentúli országokba való kivándorlás és letelepedés elősegítésére. BORÓVI 2000: 90.

55 PMI 16/1948 PMI házi értekezlet kelt 1948. február 20.

56 Csatlós Ferenc (Budapest, 1920 – Gaspé (Kanada), 1992). 1941. június 18-án szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegyében, 1947–49-ig volt a PMI növendéke, az Angelicumon végezte teológiai tanulmányait. *Schematismus Strigoniensis 1947*, Budapest 1947, 216.

57 Az 1947–48-as akadémiai évről készített beszámolójában Csatlós Ferenc megemlíti, hogy járt Lipari szigetén. *Munkaterv*ek a Lipari szigeten élő Császár Ede öreg cserkészről olvasható egy írás a Magyar Harangokban 3(1948)2–3. 46–48. *Egy „öregcserkész” Lipariból ...* címmel. A szigeten a tábor a vár területén volt. A menekültek kezdetben fallal és vasráccsal lezárt területen laktak a részükre épített barakkokban, illetve azokban az épületekben, amelyekben jelenleg a múzeum van.

mai magyar lelkésznek, aki a CGU növendéke volt.⁵⁸ A kinevezésről ez alkalommal a primás értesítést küldött Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek, a Szent László Társulat elnökének is.⁵⁹ A kinevező iratban ez olvasható: „*Buzgó munkálkodását személyesen is megismerhettem, s azért bízom benne, hogy elődjének jól megválasztott munkaterve szerint szétszóródott magyarjainkat összegyűjti és megőrzi őket az Evangélium útján Egyházunk és hazánk számára.*”⁶⁰ Az új magyar lelkész felszentelése és tanulmányainak befejezését követően a szegény magyarok lelki gondozásában végzett értékes és általános elismerést keltő munkát, miután ordináriusától tanulmányi szabadságot kapott. Jól ismerte a római magyar családokat, köztiszteletnek örvendett.⁶¹ Mindszenty bíboros 1946 elején ismerte meg személyesen, amikor Rómába jött a bíborosi konzisztóriumra. Ekkor ugyanis XII. Pius pápától a Santo Stefano Rotondot kérte címtemplomul,⁶² amely a CGH tulajdonában állt. A titulás templom ünnepélyes átvételére március 3-án került sor.⁶³ Ezt követően a bíboros március 17-én egy személyes találkozás alkalmával szóban megbízta Vajda Ferencet a Santo Stefano Rotondo-bazilikát „*a magyaroknak visszaszerző akció képviselőjére, elsősorban a jogi helyzet tisztázására.*”⁶⁴ Ügymintézésével igen meg volt elégedve.⁶⁵ A kinevező iratban feltehetően erre utal.

A római magyar lelkészség az egyre nagyobb számba külföldre szakadó magyar katolikusok összefogása érdekében, 1948. november 12-én létrehozta a Római Magyar Actio Catholicat (Actio Catholica Hungarorum in Exteris).⁶⁶ Az olasz Actio Catholica központi tanácsstermében megtartott alakuló ülésen Mihalovics Zsigmond protonotárius kanonok,⁶⁷ a magyar A.C. elüldözött központi igazgatója üdvözölte a megjelenteket, a szervezet elnökének pedig báró Apor Gábor volt szentszéki követet kérték fel.

A hívekkel és a menekültekkel való kapcsolattartás, és informálás érdekében Vajda Ferenc nem sokkal kinevezése után elindította a Római Magyar Kurír (RMK) c. értesítőt, melynek első száma 1948. december 1-én jelent meg.⁶⁸ Sokrétű lelkipásztori munkája tükröződik vissza a kéthetente megjelenő folyóiratban: a magyar kolónia tagjai részt vehettek a PMI kápolnájában a napi szentmiséken, amelyeket 6.30-tól 8 óráig tartottak, valamint az ünnepi szentmiséken.⁶⁹ A lelkész az Intézetben lakott és itt tartotta fogadóórát, hétfőn, szerdán, csütörtökön du. 3–4-ig, szombaton du. 4-től 5-ig.⁷⁰ Nagy

58 PMI 72/1948, kelt Róma 1948. szeptember 14-én, megtalálható PL 6394/1948.

59 Shvoy Lajos köszönete PL 7208/1948.

60 PMI 83/1948 NÉMETH 1999: 240. 19. sorszámú levél. Megtalálható PL 6394/1948.

61 PMI 72/1948, kelt Róma 1948. szeptember 14-én.

62 MINDSZENTY: 111–112.

63 A titulás templom átvételének hivatalos irata az esztergomi Primási Levéltárban a Róma, Santo Stefano Rotondo címet viselő aktában található. PL 2832/1946. Legújabbban részletesen NÉMETH 2009a.

64 Vajda Ferenc elvégzett munkájáról 1946. május 8-án kelt levelében számolt be Mindszenty bíborosnak. A levél megtalálható a PL 2832/1946 sz. aktában.

65 A válasz fogalmazványát a május 8-i levélre az akta borítóján. Keltezése 1946. július 16.

66 RMK 1948. december 1. 2.

67 Mihalovics Zsigmond (Homokbödög, 1889 – Chicago, 1959). A Veszprémi Egyházmegye papja volt, tanulmányait a Pázmáneumban végezte, Bécsben szentelték pappá, az Actio Catholica országos igazgatója volt. 1948-tól élt Olaszországban. 1950. május 13-án távozott az Egyesült Államokba. NAGY: 690; RMK, 1950. május 15. 18; KSZ 11(1959/3), 161.

68 NAGY: 997. A két soros szócikk nem közli Vajda Ferenc életrajzi adatait, a folyóiratról azt írja, hogy 1948–1950 között jelent meg. Borbándi Gyula lexikona egyáltalán nem tesz említést róla, se a folyóiratról.

69 RMK 1948. december 15. 9.: karácsonyi éjféli mise, szilveszteri mise.

70 RMK 1948. december 1. 8.

gondot fordított a menekültek megsegítésére, elsősorban karácsony és húsvét alkalmával. Ebben a munkában az Intézet lakói folyamatosan segítségére voltak. Tekintettel arra, hogy a táborokba igen sokat kellett utazni, az útiköltség összegyűjtése is feladatai közé tartozott.⁷¹ Elég egy konkrét számadatot idézni: 1949. novemberében a vasárnapi misék érdekében az Intézet növendékei 5.415 km utat tettek meg.⁷² Vajda a menekülteknek élelmet, ruhákat, de magyar újságokat is gyűjtött, „mert a táborok lakói minden magyar betűért” hálásak voltak.⁷³ Ezzel egyidejűleg fáradozott azon is, hogy létrehozza a Római Magyar Lelkészség Actio Catholicájának magyar kölesönkönyvtárát. Elődje, Mester István kezdeményezését követve 1948. karácsony másnapján a magyar kolóniát a CGH délelőtti szentmiséjére hívta a Santo Stefano Rotondoba.⁷⁴ Újdonság volt, hogy ugyanezen a napon délután, december 26-án a Via Margutta 54. sz. alatt lévő művészház nagytermében műsorral és családias vendégséggel egybekötött karácsony estet rendezett. A karácsony másnapi szentmise és a közös együttlét hagyományá vált. Mind a mai napig ezen a napon van a karácsonyi magyar szentmise Rómában.

A menekültek között végzett lelkipásztori munkát, elsősorban Vajda Ferenc személyét, a magyarországi püspökök is figyelemmel követték. Az 1948. november 4-én tartott püspökkari konferencián Czapik Gyula egri érsek elismerően szólt róla.⁷⁵

Míg Rómában megélnékült a magyar közösség élete, addig Magyarországon 1948. december 26-án sor került Mindszenty hercegprímás letartóztatására.⁷⁶ A bíboros sorsa az olaszországi magyar lelkeszség figyelmének a központjába került. A RMK 1949. január 1-jén megjelent számát szinte teljes egészében ez a téma tölti ki. Többek között tudósít arról, hogy a Római Magyar A.C. nevében báró Apor Gábor és Mons. Mihalovics Zsigmond elnökök felhívással fordultak valamennyi szerzetesrend általános főnökéhez és főnöknőjéhez, imáikat kérve Mindszenty József bíborosért.⁷⁷ Január 23-án pedig a Santo Stefano Rotondo-bazilikában a római katolikus magyarság tartott szentmisét a magyar bíboros kiszabadulásáért.⁷⁸ A szentmiséről, amelyet Mihalovics Zsigmond mutatott be, s amelyen Boér Miklós mondta a szentbeszédet, január 24-i számában a *L'Osservatore Romano* is beszámolt. A Lipari szigeten lévő internáló tábor lakói, kb. 30 magyar, január 27-én vettek részt engesztelő szentmisén a bíboros hercegprímásért.⁷⁹ Az értesítő hírt adott Mindszenty bíboros érdekében történt minden megmozdulásról, nemcsak Olaszországból, hanem más országokból is. Mindszenty József bíboros neve napján, március 19-én a bíboros címtemplomában, a Santo Stefano Rotondóban a CGU tartott ünnepi szentmisét, amelyre a lelkes minden magyart meghívott.⁸⁰

71 Pl. RMK, 1949. április 15.

72 A következő táborokban jártak: Bagnoli, Aversa, Fermo, Jessi (?), Barlette, Cinecittà. RMK 1949. december 1. 14.

73 RMK 1949. július 15. 10.

74 RMK 1948. december 15. 9.

75 *MKPK jegyzőkönyvek* 430.

76 MINDSZENTY: 223–233. A koncepció perhez KAHLER Frigyes: *A főcsapás iránya: Esztergom Mindszenty bíboros pere*, Budapest 1999.

77 RMK, 1949. január 15. 4.

78 RMK, 1949. február 1. 2. Boér Miklós (Szeged, 1914 – Sao Paulo, 1987) 1914. április 30-án született Szegeden, és 1987. május 7-én halt meg Sao Paulóban. 1938. március 20-án szentelték pappá, 1939-ben tanulmányokat folytatott Rómában, majd az Esztergomi Szemináriumban tanított. 1948-tól volt a PMI növendék. Ő szerkesztette a RMK-t. *Schematismus Strigoniensis 1947*. Budapest 1947, 103; NAGY: 113.

79 RMK 1949. február 1. 10.

80 RMK 1949. március 15. 10.

A RMK tanúsága szerint, Mindszenty bíboros egész világon nagy visszhangot kiváltó letartóztatásáról és elítéléséről szóló hírek közzététele mellett, Vajda Ferenc 1949-ben folytatta a római magyar kolónia életének a szervezését. Húsvétkor, az előző évek gyakorlatát követően lelkigyakorlatot szervezett, illetve az Intézet papjaival együtt végiglátogatták a táborokban lévő magyarokat.⁸¹ 1949. április 3-tól kezdődően minden vasárnap és ünnepnap szentmisét tartott de. 11 órakor a Via dei Barbierin (Largo Argentina mellett a Teatro Argentina oldalán) lévő kis pálos templomban a magyar kolónia részére, ahol a szentmise előtt volt gyónási alkalom is.⁸² A szentmisék július és augusztus hónapban szüneteltek.⁸³ Ebben a templomban került sor a nagyböjti triduumra is, amelyet Ferenc Csaba O.Cist tartott. A szerveződő magyar közösség életének új eleme, hogy Vajda április 24-én Genazzanóba zárandoklatot szervezett, a Jó Tanács Anyjának csodatévő kegyképéhez, miután megválasztották az A.C. mennyei pártfogójául.⁸⁴ Minden hónap utolsó négy hétköznapján pedig élelmiszerosztás volt a Via Giulia 1. szám alatt a RMA-tól bérelt raktárban.⁸⁵

Vajda Ferenc közreműködésével jelent meg 1949. június 1-jén a az Actio Catholica in Exteris kiadásában a KSZ.⁸⁶ A folyóiratot, amelynek első két száma 1949-ben írógéppel készült, Mihalovics Zsigmond alapította Rómában, folytatva a Szent István Társulat által 1887-ben elindított és 1944-ig folyamatosan megjelenő lapot. 1950-ben az első szám már nyomdában készült, erről, a folyóirat céljáról és fogadtatásáról így ír a lap: „*A külföldön élő katolikus magyarság egyetlen tudományos és világnézeti folyóirata, a Katolikus Szemle, végre tartalmához és feladatához méltó külső köntösben jelent meg. A Katolikus Szemle igénytelen sokszorosított alakjában is utat talált a világ minden táján szétszórt magyarsághoz, igen nagy megértéssel és szeretettel fogadták és épen ez a lelkes és áldozatkész érdeklődés kötelezett bennünket arra, hogy a sokszorosítás útján való előállítás helyett áttérjünk a sokkal szebb és tökéletesebb nyomdai előállításra.*” Az első évben két szám jelent meg, 1950-től pedig évi négy. A kezdeti években a nyomdai munkát a Gergely Egyetem nyomdája végezte, majd az évek során több nyomdával dolgoztak, míg végül a Tipografia Detti lett a KSZ nyomdai előállítója.⁸⁷

A menekültekre vonatkozóan 1949. nyarán sordöntő változás történt. Eldöntésre került, hogy 1950. március 31. után az IRO (International Refugee Organisation) táborokban nem vesznek fel több menekültet, valamint az is, hogy a táboron kívül élőknek nem adnak több segélyt.⁸⁸

81 A Nápoly mellett Bagnoli-i IRO táborba Tóth K. János látogatott meg több mint 500 magyart, akik között gyóntatott és misét mutatott be. RMK 1949. május 1. 6. A táborban egy szobában kétszáz-háromszáz ember lakott együtt. RMK 1949. szeptember 15. 7.

82 RMK 1949. április 1. 10. 1949. októberétől a szentmisék egy órával korábban, azaz 10 órakor kezdődtek. RMK 1949. október 1. 10. A templom jelenleg használaton kívül van, állapota eléggé elhanyagolt.

83 RMK 1949. június 15. 10.

84 RMK 1949. április 15. 10; 1948. december 15. 9.

85 RMK 1949. április 15. 10. A raktár bérletével kapcsolatos RMA 1949. június 1. 9.: *IRO raktár a Római Magyar Akadémián* c. írást és *Az Egyházi Intézet sorsa a Via Giulián ... Megindul az NCWC/Magyar Centro munkája*. in: RMK 1950. március 5. 10.

86 Ismertető RMK 1949. július 15. 4–5. A KSZ rövid története VICZIÁN János: *Katolikus Szemle*. In: MKL VI., Budapest 2001, 386., illetve KSZ *Repertórium 30 év munkája 1949–1978*, Róma 1980; REISNER Ferenc: *A Katolikus Szemle egyháztörténeti anyagának repertórium 1887–1944*, Budapest 1995, 151–170.

87 Az 1952. évi 2. számig készült az Egyetem nyomdájában. Az 1952. évi 3. számtól az 1955. évi 3. számig az „Ars Graf” Via Banchi Vecchi, 12, nyomdában, az 1955. évi 4. számtól az 1957. évi 1. számig a „La Sfera” Viale Trastevere, 141, nyomdában, majd ezt követően az 1957. évi 2. számtól a Dario Detti, Via Girolamo Savonarola, 1 nyomdában készült a folyóirat.

88 RMK 1949. július 15. 6.

1949 július hónapban San Pastoreban megünnepelték a Magyar Otthon fennállásának negyedik évfordulóját. A négy év alatt hozzávetőlegesen 500 magyar menekült fordult meg itt. Az Otthon lakói közül a legtöbben Argentínába vándoroltak ki. Az évforduló alkalmából az művészi kiállítást rendeztek. A kiállítást megnyitó ünnepségen megjelent báró Apor Gábor volt szentszéki követ, Mons. Andrew P. Landi, a NCWC (National Catholic Welfare Conference)⁸⁹ olaszországi igazgatója, Mihalovics Zsigmond, Dr. Hlatky Endre volt államtitkár, Cs. Szabó László író, valamint a CGH rektora és növendékei. A kiállítást megnézte Aloisi Masella, Palestrina bíboros püspöke is.⁹⁰

Az egész magyar közösség kiemelkedő ünnepe volt az augusztus 20-i Szent István napi szentmise, amelyet Vajda Ferenc a hagyományokat követve a Santo Stefano Rotondo-bazilikában szervezett meg. Ezen a római magyarság igen nagy számban vett részt, valamint az IRO jóvoltából a magyarok gallicanói IRO és NCWC otthonának ez alkalomból Rómába zárandokolt lakói is. A szentbeszédet Mihalovics Zsigmond mondta. A szentmisét követően bensőséges ünnepélyt rendeztek, amelyen báró Apor Gábor elnökölt, és dr. Hlatky Endre tartott előadást Szent István királlyal kapcsolatos római emlékekről. A San Pastorei Otthon lakóit a római magyar lelkész látta vendégül a templom melletti kolostorban.⁹¹

A RMK hasábjait az év második részében a hazai fakultatív hitoktatás bevezetése, valamint a menekült táborok helyzete foglalkoztatta. A lap a kivándorlóknak igyekezett tanácsokat adni az úti cél kiválasztásához, illetve az új hazába való beilleszkedéshez.⁹²

Az A.C. zárandoklata feltehetően igen jól sikerült áprilisban, és ezért tartottak október 8-án újabb zárandoklatot Genazzanóba az egész kolónia részére,⁹³ ahol szentmisét és a szentbeszédet Mihalovics Zsigmond mondta.

A karácsonyi éjféli szentmisét és az év végi hálaadást 1949-ben is a PMI kápolnájában tartották, a december 26-i karácsonyfa ünnepséget pedig ebben az évben a Chiesa Nuova melletti Sala Borrominiben.⁹⁴ Az ünnepségen, amelyen a menekültek magyar betlehemesek adtak elő, Mihalovics Zsigmond mondta a köszöntőt, jelen volt Kállay Miklós volt miniszterelnök és báró Apor Gábor, az A.C. in Exteris elnöke. A karácsonyi ün-

89 Az Egyesült Államok Katolikus Egyházának egyházmegyéek fölötti szervezete a keresztény élet terjesztésére és aktivizálására. 1919-ben alapították, 1923-óta működött ezen a néven. Központja Washingtonban volt. Tevékenységi körébe 1943-tól szerepel a háborús segítségnyújtás (élelem, orvosság stb.), a háború következményeként pedig a segítségnyújtás a menekülteknek. A szervezet 1950-ig csak az USA-ba 163.000 kivándorlót juttatott el. BORGMANN Karl: *National Catholic Welfare Conference*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1962, VII, 798–799.

90 *San Pastorei Magyar Otthon ünnepe*. In: RMK 1949. augusztus 1. 8.

91 *Beszámoló*. in: RMK 1949. szeptember 1. 1–2.

92 *Hasznos tanácsok a Braziliába kivándorlók számára – Részletek egy brazil levélből*. In: RMK 1949. augusztus 15. 9–10. *Hogyan képzelik a magyarok jövőendő ausztráliai életüket és asszimilálódásukat?* In: RMK 1949. szeptember 15. 8. *A capuai táboron kivándorló magyarság ...* In: RMK 1949. szeptember 15. 7.: a táboron 17 transport ment keresztül, kb. 10.000 ember, akiknek 20 % volt magyar.

93 RMK 1949. október 1. 10; RMK 1949. október 15. 1–2.

94 RMK 1949. december 15. 12. Feltehetően Dalos Patrik oratorianus szerzetes pap biztosította ezt a lehetőséget, aki a templomban működött. NAGY: 176–177. semmi életrajzi adatot nem közöl róla. Kállay Miklós (Nyíregyháza, 1887 – New York, 1967). A II. világháború végén a németek fogságából az amerikai csapatok szabadították ki 1945. májusában. Ezt követően Capri szigetén, Rómában és Firenzében élt. 1953. decemberében New Yorkban telepedett le. VICZIÁN János – LAKATOS Sarolta: *Kállay Miklós*. In: MKL VI., Budapest 2001, 52. RMA 1950. január 10. 14.

nep alkalmából az Intézet növendékei végiglátogatták a táborokat, olyan helyeket is felkerestek, ahová év közben nem tudtak ellátogatni.⁹⁵

1949. karácsonyán megnyílt a szentévi kapu. Az egész 1950-es év a Szentév jegyében telt el. A RMK a hazai egyházmegyék ismertetését tűzte ki célul, illetve sorra beszámolt a hazai szentévvvel kapcsolatos eseményekről. Rómában magyar részről a Szentév első eseménye feltehetően a római magyar papság 1949. december 26–28 között megtartott zárandoklata lehetett, amelynek során felkeresték a négy patriárchális bazilikát.⁹⁶ A római magyar papság januári első csütörtöki összejövetelének a témája a PMI-ben az 1925. évi Szentév volt. Péterffy Gedeon rektor ismertette a 15.000 magyar zárandok programját, majd a magyar kolónia legöregebb tagja, Kovách Gyula sok humorral és derúval mondta el élményeit az 1925. Szentév magyar zárandoklatairól.⁹⁷ Február 2-án volt a következő papi találkozó, amelyen Hlatky Endre Róma ismeretlen magyar emlékeiről tartott színes és végig nagy érdeklődést kiváltó előadást. A Szentév egyik érdekessége magyar szempontból, hogy a Szent Péter-bazilika szentévi kapujának őre, „custos sanctae portae” Tóth K. János volt,⁹⁸ akinek a feljegyzése szerint 5 millió zárandok haladt át a szent kapun.

A jövő szempontjából fontos lépés volt, hogy február hónapban önálló helyre költözött az Actio Catholica Hungarorum in Exteris. Székhelye a Via della Conciliazione 44. VI. lépcső II. emeleti lakás lett.⁹⁹

A fogságban lévő bíboros névnapján, március 19-én címtemplomában tartottak szentmisét, amelyet Mihalovics Zsigmond mondott.¹⁰⁰

A Szentévben is megtartották a nagybőjti konferenciát. A triduumot P. Tőreký Ödön S.J. tartotta március 30–31-án és április 1-én, este 7 órakor. A húsvéti közös előkészület virágvasárnap 8.30-kor szentmisével és szentáldozással ért véget. Gyónási alkalom rendszeresen a Szent Péter-bazilikában volt biztosítva az apostoli magyar gyóntatónál csütörtök kivételével minden nap de. 10–13 óráig és du. 5 órától zárásig.¹⁰¹ A Szentévben a rend segítséget adott P. Monay Ferenc mellé P. Rákos B. Raymund minorita személyében.¹⁰²

95 RMA 1950. január 10. 14. és *Triesttől Bariig, Beszámoló az olaszországi menekülttáborokról*. In: RMK 1950. január 25. 13. A PMI-ben ezekben az években 8–10 növendék élt, a pontos lista összeállítása még további kutatást igényel.

96 RMA 1950. január 10. 14.

97 RMA 1950. február 10. 12.

98 Tóth K. János (Kóka, 1909 – Róma, 1998.) A CGU növendéke volt 1927–1935 között. 1933. október 29-én szentelték pappá Rómában. A vatikáni Szent Péter-bazilika beneficiatója volt, majd a Lateráni-bazilika kanonokja. 1950-ben inkardinálták a római egyházmegyébe. Németországban van eltemetve. *Esztergomi szematizmus*, Esztergom 1982, 377; NAGY: 973, adatai hiányosak, illetve pontatlanok. A PMI archívumában fellelhető iratok szerint 1950-től 1957-ig a PMI lakója volt. Tóth K. János: *Római Virágszedés*, Bécs 1988, 58.

99 RMK 1950. február 20. 12.

100 RMK 1950. március 20. 12.

101 RMK 1950. március 5. 12.

102 SZÁNTÓ Konrád: *Baráti megemlékezés Rákos Raymundról*. In: ÚE 1994.07.17. Rákos Balázs Raymund (Miskolc, 1911 – Székesfehérvár, 1994). 1929-ben lépett be a minorita rendbe. 1947-ben a rendi előjáróság Assisiba rendelte, ahol a rendi főiskolán tanított. A Szentévre való tekintettel 1949 végén helyezték Rómába. 1986-ig volt magyar gyóntató a Szent Péter bazilikában. Ezt követően hazatért Magyarországra. NAGY: 815; SZENTPÉTERI Lajos: *Az Egyház élete*. In: KSZ 11(1959/1), 67. Életrajzi munkája RÁKOS B. Raymund: *Huszonég év Itáliában*, Róma 1968.

A PMI helyzete egyre nehezebbé vált, amiről a RMK folyamatos tájékoztatást adott.¹⁰³

A PMI tagjai a Szentévbén is végiglátogatták a tábort a húsvét alkalmából.¹⁰⁴ San Pastoreban is volt triduum, amelyet Békés Gellért OSB tartott, április 15-én pedig 14 magyar gyerek és 4 felnőtt részesült a bérmálás szentségében és ketten pedig első szentáldozáshoz járultak. A bérmálást Mons. Pietro Severi palestrinai püspök szolgáltatta ki.

A Szentév egyik eredménye, hogy 1950 Húsvétjára XII. Pius pápa magyarul írt előszavával megjelent egy Imakönyv, a magyar katolikus hívek használatára. A hetven oldalas terjedelmű kis füzetet, amelyet a PMI papjai szerkesztettek, a Vatikánvárosban adták ki. Az imakönyvet, amelyhez ingyen lehetett hozzájutni, Vajda Ferenc lelkésznel lehetett megrendelni postán.¹⁰⁵ A Szentatya az előszóban így biztatta a magyar híveket: „*Drága jó Magyar Gyermekünk! Tartsatok ki rendületlenül az eucharisztikus Jézus és a Magyarország Nagyasszonya szeretetében! Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!*”

A RMK 1950. május 15-i példánya az utolsó, amely rendelkezésünkre áll. Feltehetően újabb szám már nem is jelent meg. Ezt követően a KSZ számaiban található beszámoló a római magyar közösség életéről. A rovat címe: „*A világegyház élete a vasfüggönyön innen és túl.*” Feltételezhető, hogy ezek az információkat, beszámolókat 1950-ben még Vajda Ferenc írta, vagy legalábbis tőle származnak.

A lelkész 1950-ben saját folyóiratán kívül a KSZ-ben is elkezdett publikálni.¹⁰⁶ Négy cikke közül kettőben Prohászkaival foglalkozott, bizonyára nem véletlenül, hiszen a CGU lévő felvételi lapja szerint belépésekor néhány szótáron kívül csak Prohászka Ottokár, *Élet kenyere* c. könyvet hozta magával!

A római magyarság szentévi zárándoklatát 1950. december 10-én tartották, a Rómában élő magyar papok, szerzetesek és világi hívek részvételével. A zárándoklatot Zágón József a külföldi magyarok apostoli vizitátora vezette.¹⁰⁷ December 13-án a Szentatya kihallgatáson fogadta a római magyar zárándoklat résztvevőit, megszólításával tüntette ki a Zágón Józsefet, és apostoli áldását adta az otthoni és a menekült magyarságra.

103 „*Ott túl a rácson ... Kutya van a kertben ...*” In: RMK 1950. március 20. 11. és „*Lungotevere Tebaldi 14.*” In: RMK 1950. április 15. 17.

104 RMK 1950. április 15. 18. Békés Gellért OSB (Budapest, 1915 – Sank Lambrecht, 1999.) 1932-ben lépett be a bencés rendbe, teológiai tanulmányait a római Szent Anzelm Egyetemen végezte, 1938. szeptember 11-én szentelték pappá. 1946-tól tanított a római Szent Anzelm Egyetemen. 1979-től a Pápai Gergely Egyetemen is. 1951-től a Katolikus Szemle szerkesztője volt. A SZIA Igazgatótanácsának 1984-ig volt tagja. 1992-ben hazatért Magyarországra. Pannonhalmán temették el. NAGY: 81–82; POMOGÁTS Béla: *Békés Gellért József, O.S.B.* In: MKL I., Budapest 1993. 699; RUPPERT: *Visszatekintés*; SOMORJAI Ádám OSB (szerk.), *Az Egység szolgálatában. Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára.* KSZ 46(1994/3-4); SZŐNYI Zsuzsa: *A Triznya-kocsmá.* Budapest 1999, 98–102. (személyes hangú visszaemlékezés).

105 *Szép kis magyar nyelvű imakönyv.* In: KSZ 2(1950/2), 89.

106 *Prohászka Ottokár kiadatlan levelei.* In: KSZ 2(1950/2), 75–79; *Evangelizare Pauperibus.* In: KSZ 3(1951/1), 36–37; PROHÁSZKA Ottokár: *A magyar bibliafordítás Pázmány koráig.* In: KSZ 4(1952/4), 30; *Az ismeretlen Amerika.* In: KSZ 5(1953/1), 19–27. Ezen irodalmi munkásságát Nagy Csaba által szerkesztett lexikon nem említi.

107 TOLNAY Imre: *Zágón József (1909 – 1975).* In: KSZ 27(1975/3-4), 256–262. Zágón József életrajza külön cikkekben olvashatók e kötetben. *Zágón József (1909-1975).* In: MEV 24(2012/3-4), 39-78; *Száz évvel született Zágón József apostoli vizitátor.* In: Magyar Sion Új Folyam XIII. / LV. (2019/1), 45-73; KSZ 2(1950/4) 181.

Az utolsó adat Vajda Ferenc római lelkipásztori működésére vonatkozóan az 1950. évi karácsonyi ünnep megszervezése.¹⁰⁸ A szentmisét és szentbeszédet Péterffy Gedeon tartotta, a Rómában tanuló ciszterci kispapok magyar népi betlehemes játékot adtak elő. A pásztorjáték színpadra vitele Fábián Károly művészi munkájának volt köszönhető. A San Pastorei menekült gyermekek pedig énekes játékot adtak elő.

Arra vonatkozóan nincs pontos adat, hogy Vajda hivatalának átadása után mikor távozott Rómából. A Magyar Katolikus Almanach szerint 1984-ben az Egyesült Államokban működött.¹⁰⁹

Mielőtt továbblépnénk, szólni kell néhány szót az Anonymus Kiadó¹¹⁰ megalakulásáról és működéséről, amelyben részt vettek a római magyar lelkészek és a PMI vezetői is. A kiadó magyar katolikus klasszikusok kiadására jött létre Rómában, Pásztor Lajos javaslata alapján.¹¹¹ Célja kettős volt. Egyrészt az emigrációban élő magyarok magyar nyelvű lelki és irodalmi könyvekkel való ellátása, másrészt a kiadott könyvek beküldése Magyarországra, ahol ilyen jellegű könyvek kiadására akkor nem volt lehetőség. Az alapítók báró Apor Gábor, Francesco Ambro, Zágon József, Békés Gellért OSB, Dám Ince OFM,¹¹² Pásztor Lajos, De Rivo Zoltán,¹¹³ Tóth László¹¹⁴ és Kada Lajos¹¹⁵ voltak.

108 KSZ 2(1950/4) 182. Fábián Károly (Alsóbölkénye (Erdély), 1919 – München, 1993). Gyulafehérvári Egyházmegyésként került Rómába, 1947-ben szentelték pappá. NAGY: 243.

109 Címe: Racina, Wisconsin 53403 St. Lucy's Congregation 3059 Carpenter Avenu. *Magyar Katolikus Almanach 1984*, Budapest 844*. A közelmúltban jelent meg a tengeren túli magyar papság névtára, amelyben Vajda Ferenc életrajzi adatai is olvashatók. DUDÁS Rudolf György, *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, Budapest 2020, 394.

110 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. München 1985., 146 és 377; BORBÁNDI 1992: 30; NAGY: 31. Nem szerepel a kiadó a MKL-ban. Pomogáts Béla sem említi meg tanulmányában. POMOGÁTS Béla: *Magyar irodalom Nyugaton*. In: *Kisebbségkutatás* 10(2001/4), 47–56.

111 Pásztor Lajos (Budapest, 1913 – Róma, 1997). A RMA titkára, majd a Vatikáni Titkos Levéltár levéltárosa, valamint a Pápai Gergely Egyetemen az egyháztörténelem professzora volt. NAGY: 777. NÉMETH László: *Lajos Pásztor e la Chiesa Cattolica Ungherese*. In: *Annuario 2002-2004, Conferenza e convegni, a cura di László CSORBA e Gyöngyi KOMLÓSSY*, Roma 2005, 71–76. Sírja Rómában a Prima Porta temetőben van. Nagy Csaba tévesen Pásztor Lajost tünteti fel a kiadó vezetőjének. A kezdeti időben tanácsadó, majd később titkár volt.

112 Dám Ince OFM (Boszna Brod, 1909 – Roebing (USA) 1967). 1927-ben lépett be a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartományba. 1933. október 15-én szentelték pappá. A gyöngyösi ferences filozófia és teológiai iskola egyik oszlopa volt. Magyarország elhagyását követően 1950-be került Rómába, ahonnan 1956-ban az Egyesült Államokba távozott. NAGY: 177; Vármai Jakab OFM közlései és külföldre távozásáról HETÉNYI VARGA Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában* I. Pécs 1999, 391–392.

113 De Rivo Zoltán újságíró, eredeti neve Szarvas Zoltán. 1916-ban született Magyarországon és 1978-ban halt meg az NSZK-ban. NAGY: 182.

114 Tóth László (Győr, 1910 – Róma, 1982). 1946-tól élt Olaszországban. 1952-től a külföldi Actio Catholica főtitkára lett. A KSZ kritikai rovatát vezette. Roccaporenában temették el. NAGY: 974. Életrajzi írása: *Emlékszöveg*, (*Egy egyszerű ember emlékiratai*), Győr 2010. Második bővített, javított kiadás.

115 Kada Lajos (Budapesten, 1924 – Budapest, 2001). Mindszenty József bíboros küldte Rómába tanulni, ahová 1946-án március 16-án érkezett meg. A CGU növendéke volt, 1948. október 10-én Rómában szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. A PMI-be 1951. június 15-én lépett be. A 1951-ben olaszországi menekült lelkész volt. 1955-től a Pápai Diplomáciai Akadémia növendéke. 1957-ben a Lateráni Egyetemen doktorált egyházjogból. 1975. július 20-án szentelték püspökké Rómában. 1984–1991 között a Szentségi Kongregáció titkára. Bonnban, utána pedig nyugdíjba vonulásáig Madridban nuncius. PMI személyi kartotéka, Nagy: 460 PAJOR András: „*A Te szavad ...*” *Látogatások Kada Lajos érseknél*. Kecskemét 2001; sajtó közlése alapján *Kada Lajos*. In: MKL VI., Budapest 2001, 12–13. A SZIA Igazgatótanácsának 1972-től 1975-ig volt a tagja, 1985-től 1991-ig pedig, Mester István halálát követően, harmadik elnöke. RUPPERT: *Visszatekintés*. A Fiumei úti temetőben nyugszik. Halálhíre ÚE 2001.12.02.; 2001.12.16.

Zágon József vizitátor lett az igazgató, Békés Gellért OSB és Pásztor Lajos pedig a tanácsadói.¹¹⁶ Az első pénztárkönyvben az első bejegyzés dátuma 1951. július 1., amely az alapítók által befizetett összegek felsorolását tartalmazza.¹¹⁷ Ezek szerint a kiadó 1951. közepén jött létre, a Tribunale di Roma-nál volt bejegyezve. Hivatalos székhelye a Via della Conciliazione, 44 sz. alatt lévő magyar lelkeszi irodában volt, a postacíme pedig Róma, C.P. 9043. A kiadó ügyvezető tanácsának első ülésén, amelyet 1951. október 12-én tartottak, 23 tag csatlakozását fogadták el. Köztük volt Péterffy Gedeon, Vajda Ferenc, Magyary Gyula és Tóth Gyula. A következő ülésen, amelyet egy hónap múlva, 1951. november 12-én tartottak, további 10 taggal bővült a társaság.¹¹⁸ 1958 közepén Magyary Gyula lett az igazgató. Elsősorban Pásztor Lajosnak volt az érdeme, hogy a kiadó működött és számos igen igényes és alapvető könyvet adott az emigráns magyarok kezébe,¹¹⁹ akik minden magyar szóra ki voltak éhezve. Lelki, teológiai,¹²⁰ történelmi,¹²¹ irodalmi,¹²² és gyermekek számára írt¹²³ könyvek jelentek meg, amelyekről a KSZ közölt recenziókat.¹²⁴ Törekedtek az igényességre. A kiadó 1959-ben szépirodalmi pályázatot írt ki, melynek nyertese Eszterhás István volt.¹²⁵ A kiadó sorsa azonos volt számos más emigráns magyar kiadó sorsával: lelkesedésből, tenni vágyásból született,

116 *Verbali del Consiglio di Amministrazione* első kötete. Pásztor Lajos özvegyének a birtokában.

117 Pénztárkönyv. Pásztor Lajos özvegyének a birtokában van. Apór Gábor 69.000 lírát, a többiek 6.000–6.000 lírát fizettek be.

118 *Verbali del Consiglio di Amministrazione* első kötete. 1958. június 16-i ülésről készített feljegyzés.

119 Borbándi Gyula szerint hozzávetőleg 30 könyvet adtak ki. BORBÁNDI 1992: 30. Huszonkét könyv címét sikerült összegyűjteni.

120 Lelki és teológiai művek: PROHÁSZKA Ottokár: *Elmélkedések az Evangéliumról*. Róma 1952, 768 oldal., második kiadás 1961-ben, MIHÁLYI Gilbert: *Szűz Mária élete az Újszövetségben*. Róma 1955, DALLOS Ferenc: *Imádkozatok Testvérek*. Ima- és énekeskönyv. Róma 1955, (Ez később különülve 1959-ben DALLOS Ferenc: *Imádkozatok testvérek*. 498 oldal, és Énekeljetek az Úrnak énekeskönyv 112 oldal jelent meg.), KEMPIS Tamás: *Krisztus követése*. Róma 1960, 320 oldal, *A Gyermekek Jézusról és a Szent Arcról nevezett Szent Teréz utolsó beszélgetései nővérével Jézusról nevezett Ágnes anyával*. Róma 1974. 207 oldal. Fordította JAKUBINYI György. ALSZEGHY Zoltán – FLICK Maurizio: *A katolikus dogma fejlődése*. Róma 1976, 88 oldal.

121 Történelmi művek: P. Kiss István: *Jeruzsálemi Utazás*. A bevezetést és a jegyzeteket írta PÁSZTOR Lajos, Anonymus, Róma 1958, XXII, 279 oldal., MISKOLCZY Gyula: *A magyar nép történelme. A mohácsi vesztől az első világháborúig*. Róma 1956, 312 oldal.

122 Irodalmi művek: *Magyar versek Aranytól napjainkig*, gyűjtötte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Cs. SZABÓ László, Róma 1953, LXIII, 505 oldal, ZATHURECZKY Gyula: *Az úton végig kell menni*. Róma, 1954 258 oldal, Cs. SZABÓ László: *Irgalom* (14 elbeszélés), Róma 1956, 358 oldal, KISJÓKAI Erzsébet: *Titokzatos jel a falon*. Regény, Róma 1957, 197 oldal. BORBÉLY László: „Halálra ítélt” „Gyakran ellenőrizendő!” Róma 1958, 338 oldal, VÖRÖSMARTY Mihály: *Csongor és Tünde*. Róma 1958, 110 oldal, ESZTERHÁS István: *Nyugodt lehets elvtárs*. Regény, Róma 1959, 483 oldal, MEGYERI József: *Nápolyi séták*. Róma 1961, 396 oldal, HORVÁTH Elemér: *A mindennapok arca*. Versek (1953–1962) Róma 1962, 50 oldal.

123 Gyermekek számára írt könyvek: TÖRÖK Sándor: *Kököjszi és Bobojsza, Furcsa történet egészen kis gyerekeknek és egészen nagy felnőtteknek*. Róma 1952, 112 oldal. LÖKKÖS Antal: *A kis tücsök története*. Kiss Mária rajzaival, Róma, 1958, *Humor a romok között*. Róma 1958, 64 oldal.

124 Recenziók: *Magyar versek* – Várady Imre KSZ 6(1954/2), 78–79; *Zathureczky: Az úton végig kell menni* H.E. KSZ 6(1954/2), 79; *Török Sándor, Kököjszi és bobojsza*, F. Sz. KSZ 6(1954/1), 40; *Miskolczy Gyula, A magyar nép...* – Bogyay Tamás KSZ 9(1957/1), 45–46; *Eszterhás István, Nyugodt lehets elvtárs* – Lengyel Domonkos, KSZ 12(1960/1), 77–79; *Kempis Tamás, Krisztus követése* – Békés Gellért KSZ 12(1960/2), 151; *Megyeri József: Nápolyi séták* – Mensáros Aurél KSZ 13(1961/4), 317–318.

125 KSZ 11(1959/2). Hátsó belső borító.

és a körülmények változása és a gazdasági helyzet pecsételte meg sorsát a hatvanas-hetvenes években.¹²⁶ Az utolsó kiadott könyv 1976-ban jelent meg.

Tóth Gyula 1951–1959

1951-ben két fontos személyi változás történt, amelyek lényegesen befolyásolták a római magyar kolónia további életét. A PMI vezetését 1951. október 14-én Mester István vette át Péterffy Gedeontól, aki az Egyesült Államokba távozott, Vajda Ferenc utódja pedig Tóth Gyula győri egyházmegyei pap lett, aki 1959 tavaszáig volt római magyar lelkész.¹²⁷ Az új lelkész működésére vonatkozóan elég kevés adat áll rendelkezésre. A PMI levéltárában található iratok alapján rekonstruálható a végzett lelkipásztori munka és a közösség élete.¹²⁸ Az új lelkész neve a levéltárban, lelkészi minőségben először a 35. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus aktáján jelenik meg, amelyet 1952. május 22-től június 1-ig tartottak Barcelonában.¹²⁹

Vajda Ferenc távozását követően a Pontificia Commissione di Assistenza keretében a menekültek ellátására 1951-ben Kada Lajos kapott kinevezést. Ő maga így vall munkájáról: „(Zágon József) nevezett ki szentelésem után az itáliai menekült magyarok lelkipásztorává. Ezeket a «híveimet», akik az egész ország területén szétszórta, jórészt kisebb közösségekben éltek, csak nagyon sok utazással voltam képes elérni. A lelkületükre jellemző volt, hogy a letelepedés vagy a tovább utazás reményében éltek Olaszországban, sokszor kitűnt, hogy a segítségemre is főképpen ezen a téren számítottak, mintsem vallási vonatkozásban.”¹³⁰ E munkakört 1952 őszéig látta el, utódjainak távollétében azonban továbbra is besegített a menekült táborok látogatásába.

Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a római magyar közösség élete és a menekült magyarok lelkipásztori ellátása az előző években járt úton haladt tovább.

1952-ben Szent István ünnepe alkalmából a PMI rendezte meg a szentmisét az Intézet kápolnájában, amely után fogadáson is vendégül látta a híveket.¹³¹ Ez az év a legnehezebb időszakot jelentette az Intézet életében. Megmaradásáért küzdött. Az RMA vezetésével vívott küzdelemre utal az ünnepre küldött meghívó szövege is: „A jelenlegi nehéz megpróbáltatásokban különös buzgalommal kell kérnünk az Országalapító égi

126 BORBÁNDI 1985: 377.

127 Tóth Gyula (Budapest, 1920 – Róma, 2011). Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án. 1949 karácsonyán lépett be a PMI-be, kánonjogot tanult. PMI személyi kartertőke. Rómában a Szent Péter-bazilika beneficiatője és a SZIA Igazgatótanácsának 1988-tól volt tagja. tagja volt. RUPPERT: *Visszatekintés*; PMI 57/1959 kelt. 1959. szeptember 3.

128 Az 1951-től 1958-ig terjedő időszakból származó lelkipásztori értesítők a PMI levéltárában maradtak meg, sajnos ott is csak hiányosan illetve esetlegesen.

129 PMI 3 1/52. Zágon József, Csatlós Ferenc, és Kada Lajos vett még vele együtt részt a kongresszuson. A Kongresszusról részletes leírás olvasható e kötetben közölt tanulmányban: *Százít éve született Zágon József apostoli vizitátor*. In: Magyar Sion Új Folyam XIII. / LV. (2019/1) 45-73.

130 PAJOR: 18. Kada Lajos személyi kartertőke. 1952 őszén beiratkozott a Lateráni Egyetem egyházjog fakultására. PMI 32/1952 Róma, 1952. június 20-i értekezlet, Mester István h. igazgató írásos feljegyzése.

131 PMI 50/1952 Róma, 1952. augusztus 12. Minden bizonnyal 1950-ben és 1951-ben is megtartották a Szent István napi magyar misét, azt azonban nem lehet tudni, hogy hol, a S. Stefano Rotondóban, mint korábban, vagy a PMI-ben, mint a következő években. Engedély kérés PMI 39/1952 Róma, 1952. augusztus 19. Feltehetően azért kérték az engedélyt Kada Lajos nevére, mert a tényleges római magyar lelkész, Tóth Gyula augusztusban nem tartózkodott Rómában.

közbenjárását.” A meghívó igyekszik megnyugtatni a kolónia tagjait, hogy az Intézet megközelítése nem jár veszéllyel, majd így folytatja: „... különösen kérjük megjelenésüket azért is, hogy ezzel is tanúsítsák a közismert küzdelmekben álló Egyházi Intézet iránti együttérzésüket és rokonszenvüket.”¹³² A szentmisét Szent István ünnepét követő vasárnap tartották, ezért a Sacra Congregatio Rituumtól kértek engedélyt ahhoz, hogy Kada Lajos, a magyar hívek káplánja augusztus 24-én egy alkalommal Szent István votív szentmisét mondhasson. Fél 11 órakor kezdődött.

A menekültek lelkipásztori ellátásának egyházi kereteiben lényeges változást hozott az „Exsul Familia” apostoli constitutio megjelenése 1952. augusztus 1-jén.¹³³ Jogi keretet biztosított a magyar lelkész részére, felruházva a personalis plébánia jogaival és kötelességeivel. Az apostoli constitutio megjelenéséről hírt adott a KSZ is, megállapítva, hogy ezzel az apostoli vizitátorok működése megszűnt.¹³⁴ Magyar szempontból ez azt jelentette, hogy Zágon Józsefnek megszűnt a joghatósága a külföldi magyar katolikusok felett.

Az 1952–1953-es tanévben is megtartották a PMI-ben a római magyar papok részére rendezett fogadásokat. Az év végi jelentésben Mester István így ír ezekről: „Az Intézet megtartotta a szokásos havi ricevimentókat, melyen a római magyar klérus változó, az adott körülmények között kielégítő számban jelent meg, és szívesen hallgatta meg a különféle előadásokat, így Fábíán Károlyt, aki a svájci magyar pasztoráció problémáiról, Vecsey Józsefet, aki előbb a Hercegprímás úr Őminenciájának fogságáról, majd az egyházpolitikai helyzetnek 1948-tól 1952-ig terjedő idejéről, Ternay SVD, a kínai egyházüldözésről, Monay Ferencet a századforduló magyar egyházpolitikai helyzetéről, és Zágon Józsefet, aki a világban szétszóródott katolikus magyarság problémáiról adott elő.”¹³⁵

A következő év elején ismét változás történt a PMI vezetésében. 1953. február 24-én a Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus Zágon József győri

132 Uo. Az RMA-val vívott küzdelemről CSORBA 1998 PMI: 80–82.

133 Acta Apostolicae Sedis, 44(1952), 649–704. In: *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni, Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000)*, Bologna 2001, 147–310. PMI 10/1954 dátum nélkül. A dokumentum előzményeit és tartalmát részletesen tárgyalja BORÓVI 2000: 93–112.

134 KSZ 4(1952/3), 25.

135 PMI 3 37/1953. Az idézetben említett személyek közül azoknak az adatai, akikről eddig nem volt szó: Vecsei József (Nemeshegyes, 1913 – St. Gallen (Svájc), 1977). 1938-ban szentelték pappá. Zalaegerszegen Mindszenty József apátplébánosnak volt a káplánja. 1952-ben emigrált Svájcba. St. Gallenben volt lelkész, majd hat évig a párizsi magyar lelkészséget vezette és ellátta a főlelkészi teendőket. 1969-től az „Életünk” főszerkesztője, 1971–1975 között Bécsben Mindszenty titkára volt. Számos publikációja jelent meg a bíborosról, a legjelentősebb a Mindszenty Okmánytár. A Mindszenty Alapítvány Alapító tagja, a Mindszenty Múzeum és a nagy értékű Mindszenty Levéltár őre volt. NAGY: 1016; HARANGOZÓ Ferenc: *Dr. Vecsey József 1913-1977*. In: KSZ 29(1977/3), 250–251. Párizsi lelkipásztori működése BORÓVI József: *A franciaországi magyar katolikus lelkészségek története II. (1945–2000, Párizs, Lille-Stasbourg-Metz-Lyon)*, Budapest 2001, 78–105. Ternay János SVD 1903. október 17-én született Vaskúton, és 1981. június 12-én halt meg Posadasban. A Kalocsai Főegyházmegye papnövendékéként lépett be az Isteni Ige Társaságába. 1929-ben tett örökfogadalmat, majd 1930-ban, St. Gabrielben szentelték pappá. Kőszegen volt házgonnok és prefektus. 1934. július 29-én indult két társával misszióba. Működéséről a Világposta 1934. évi és következő évfolyamaiban számolt be. Kína-Nyugat Kanszu tartományban működött. 1952 második felében folyamatba került kiutazása Kínából. 1953-ban áthelyezték Argentínába. Rómában átutazóként hat hónapot töltött. Feltehetően 1953 elején látogatott el a PMI-be. Rómából Németországba ment plébános unokabátyjához. Buenos Airesbe 1953 augusztusában utazott ki. Többek között Posadas leprakórházában volt lelkész 1974–76 között. A hetvenes években kétszer is járt Magyarországon. Utolsó állomáshelye Miguel Lagús zárdalelkészsége volt. Szelei György SVD rendtagokról készített gyűjteménye és P. Gaál Jenő SVD személyes közlései.

egyházmegyes papot nevezte ki régensnek ad interim, miután az „Exsul Familia” apostoli constitutio nyomán megszűnt apostoli vizitatori beosztása.¹³⁶

Szent István ünnepét 1953-ban is az Intézetben tartották augusztus 23-án, hasonlóan az előző évekhez.¹³⁷ A rendelkezésre álló iratok tanúsága szerint először fordult elő, hogy a meghívót az Intézet a L’Osservatore Romanón kívül világi lapokban – Il Tempo, Quotidiano – is közzé tette.

Az 1953–54-es akadémiai év félévi értekezletén Zágón József régens részletesen kiért a magyarok lelkipásztori ellátásának helyzetére.¹³⁸ Értékelte a végzett munkát, elmondta, hogy az Intézet tagjai, elsősorban Vajda Ferenc, majd hivatali utódai eléggé fel nem becsülhető szolgálatot végeztek a menekült magyarok érdekében. A PMI szerepét így értékelte: „Az Intézet vezetősége ezt a szociális és lelkipásztori munkát nemcsak, hogy nem gátolta, hanem helyiségek rendelkezésre bocsátása, majd az ezzel foglalkozó intézeti tag lakásának és ellátásának ingyenes biztosításával lényegesen elő is mozdította”. A továbbiakban beszámolt arról, hogy az „Exsul Familia” apostoli constitutio nyomán Rómában is megalakult a magyar egyházközség. A lelkipásztori élet hatékonyabbá tétele érdekében a lelkeség és az Assistentia lelkipásztorai az Intézetben egy külön részben kerültek elhelyezésre, a jelenlegi rektori lakásban, ahol a két előszobát használhatták fogadásra. A régens arra kérte a lelkipásztorokat, hogy jelöljenek ki a héten fix fogadónapot és órát. Az egyházközség megalakulásának pontos időpontja nem ismeretes, de feltehetően 1953-ban kerülhetett rá sor.

A magyar lelkipásztorok aktuális feladatait Zágón József az 1953–54-es évzáró konferencián is számba vette:¹³⁹ egyházközség megalakítása, az iskola megszervezése, a havi istentiszteletek, lelkigyakorlat organizálása, a menekültek szociális és lelki ügyeinek felkarolása a hatóságokkal való tárgyalásoktól az élelmiszerek kiosztásáig, táborok látogatása. Lényegében tehát minden folytatódott tovább. Két új feladat tűnik fel a felsorolásban: az egyházközség megalakítása és a magyar iskola szervezése, ez utóbbit már 1947-ben Péterffy Gedeon célul tűzte ki.

Ezekben az években is volt havi magyar szentmise bár arra nincs utalás, hogy azokat hol tartották. Erre abból következtethetünk, hogy 1955. október 9-i magyar szentmise elmondását Zágón József nem vállalta.¹⁴⁰ A szentmisékre Tóth Gyula lelkész meghívót küldött a kolónia tagjainak. Az első általa küldött meghívó, amely fellelhető az Intézet levéltárában 1954. november 30-án kelt. Ez a fél meghívó is csak azért maradt meg, mert üres hátoldalát jegyzetpapírnak használták.¹⁴¹ A PMI levéltárában többnyire csak az ünnepi eseményekre vonatkozóan vannak adatok, mert ezeket 1951-től az Intézet szervezte.

136 Kinevező irata PMI 74/1953, és KSZ 4(1952/3), 25.

137 PMI 54/1953 Meghívó kelte 1953. Nagyboldogasszony napján, az Intézet fejléces levelén. A Szent István napi votív mise engedélyének kérése Mester István nevére van kiállítva.

138 PMI 10/1954 dátum nélkül, a következő iktatott kimenő irat dátuma február 9 (12/1954), feltételezhető, hogy az értekezletre ezt megelőzően került sor.

139 PMI 28/1954 dátum nélkül.

140 PMI 38/1955 Zágón régens levelei. Zágón József 1955. október 2-án azt írta Mester Istvánnak, hogy tudja vállalni a szentbeszéd tartását ezen a napon.

141 PMI 4/1955.

Az 1954-es Mária évben a római magyarok szentmiséjét március 18-án, a Santa Maria Maggiore-bazilikában tartották. A rab hercegprímásért és az üldözött testvérekért imádkoztak. A szentmisén a különböző nemzeti emigrációk egyházi vezetői is megjelentek.¹⁴²

A Szent István napi szentmisét 1954. augusztus 22-én tartották az Intézetben.¹⁴³ A szentbeszédet Füz Balázs O.Cist., római prokurátor mondta.¹⁴⁴ Hozzávetőlegesen 80-an voltak, amit szép számnak értékelt Mester István.¹⁴⁵ Ez az első számszerű adat arra vonatkozóan, hogy a római magyar kolónia ünnepi szentmiséjén mennyien vettek részt ezekben az években.

1955. április 2-án a római magyar közösség megemlékezett báró Apor Vilmos győri püspök mártírhalálának tizedik évfordulójáról. Nyomtatott meghívó készült, amelyet a Magyar Katolikus Misszió küldött. A szentmisét a San Panteleo-templomban tartották 9 órakor, a szentbeszédet Tomek Vince Sch.P., a Piarista Rend generálisa mondta.¹⁴⁶ A szentmisén megjelent J. Gawlina lengyel és V. Podolskis litván püspök, Ferrero di Cavallerleone olasz táborig püspök, valamint a vatikáni szolgálat, a diplomáciai testület és a Máltai Lovagrend több tagja. Jelen volt a mártír püspök testvére, báró Apor Gábor.

A minden évben megtartott Szent István napi szentmisék mellett minden évben hallottak napján, november 2-án az elhunytakért a San Lorenzo fuori le Mura-bazilikában tartottak szentmisét, majd közösen felkeresték a temetőben a magyar sírokat.¹⁴⁷

Karácsonykor az Intézet növendékei meglátogatták a táborokat, lelképásztori ellátásuk ekkor P. Boglárny Miklós feladata volt.¹⁴⁸

1956-ban minden a megszokott módon folyt, mindaddig, amíg a forradalom és annak következménye, a menekültek tömeges érkezése meg nem változtatta a helyzetet.

Az év elején, az A.C. szervezésében megemlékezést tartottak Kapisztrán Szent János és Hunyadi János halálának ötszázadik évfordulója alkalmából.¹⁴⁹ Az ünnepi megemlékezést január 29-én az Accademia del Pontificio Istituto di Musica Sacra aulájában tartották (Piazza S. Agostino, 20). A résztvevők között jelen voltak Pizzardo, Masella, Piazza, Tappouni és Costantini bíborosok, számos püspök és prelátus, a Szentszéknél akkreditált diplomáciai testület tagjai, a szerzetesrendek főelőljárói és Capestrano kül-

142 KSZ 6(1954) 1. szám 37.

143 PMI 39/1954. Meghívó kelte 1954. augusztus 14. Az engedély most is Mester István nevére szól.

144 Füz Balázs O.Cist. (Székesfehérvár, 1922 – Sparta (USA) 2008). 1940-ben lépett be a Ciszterci Rendbe. Szubdiakonussá és diakonussá Mindszenty József veszprémi püspök a börtönben szentelte fel, ugyanabban a szentmisében 1945. május 20-án szentelték pappá. 1947. október 8-án érkezett Rómába. A Gergely Egyetemen tanult egyházművészt. Rómából 1972 júniusában ment Spring Bank-be (USA). Római tartózkodása alatt szoros kapcsolatban állt a PMI vezetésével, rendszeresen ellenőrizte annak számadásait. Tagja volt az Anonymus kiadónak. A SZIA Igazgatótanácsának 1971-ig volt tagja. Füz Balázs személyes közlései a szerző birtokában; RUPPERT: *Visszatekintés*; PMI 6/1952, 10/1959, 40/1960.

145 Mester István levele Zágon József régensnek Róma, 1954. augusztus 26. Intézeti folyó ügyekben levelezés Zágon régenssel 42/1954.

146 Tomek Vince Sch.P. (Palocsa, 1892 – Róma, 1986) 1908-ban Vácot lépett be a Piarista Rendbe. Pappá 1916. június 25-én szentelték. 1948-tól 1967-ig volt a Rend generálisa, majd nyugállományba vonult. LÉH – KOLTAI: 390; NAGY: 968. *P. Tomek Vince továbbra is a Piarista Generális*. In: KSZ 7(1955/3), 141. Budapesten, a Fiumei úti temetőben, a Piarista Rend új sírboltjában nyugszik. PMI 18/1955. Beszéd megjelent nyomtatásban *Megemlékezés Apor püspökről* címmel. In: KSZ 7(1955/2), 82–83.

147 PMI 63/1956, a meghívó 1956. október 26-án kelt.

148 Az 1955–1956 év végi konferencia feljegyzés PMI 28/1956. 3. oldal 7/c pont. Boglárny Miklós nem szerepel a PMI lakóinak névsorában. Nincs adat arra vonatkozóan, hogy mettől meddig látta el a feladatot. További kutatást igényel életrajzi adatainak felderítése.

149 PMI 2/1956; KSZ 8(1956/1), 43.

döttsége. A megemlékezés két részből állt. Az első részben a bevezetőt Várady Imre, az A.C. elnöke, a Bolognai Egyetem professzora¹⁵⁰ mondta, majd a kinyomtatott programtól eltérően Tommaso Cataldi kúriai tanácselnök, Capestrano város szülőtte, bensőséges szavakkal üdvözölte a díszgyűlést Kapisztrán Szent János szülőföldjének küldöttsége nevében. Az ünnepi beszédet P. Dám Ince OFM, a Magyar Katolikus Tudományos és Művészeti Akadémia általános titkára,¹⁵¹ a zárszót pedig P. Agostino Sepinsky, a ferences rend általános generálisa tartotta. Az ünnepség második részben Kodály Zoltán, Bartók Béla és Liszt Ferenc művei hangzottak el. Minderről részletesen beszámolt a KSZ. Az AC működésére, nem számítva a folyóirat kiadását, 1950 után ez az első adat. Az ünnepség megszervezésének oroszánrészét Tóth Gyula magyar lelkész végezte.¹⁵²

A kolónia életének mindennapjairól Tóth Gyula lelkész 1956. április 27-én kelt levele ad némi információt.¹⁵³ Május első vasárnapján, május 6-án a szentmisét a San Girolamo della Carità-templomban (Via Monserrato 64) tartották, és ezen a szentmisén három gyermek első áldozáshoz járult. Ez az első adat arra, hogy a magyar szentmisék helyszíne változott, feltehető azonban, hogy ez már évekkel korábban megtörtént. A levél adja tudtul továbbá azt is, hogy május 2-án, 9 órakor a Szent Péter-bazilika Nagy Szent Leó pápa oltáránál Tomek Vince Sch.P. generális szentmisét mond Czapik Gyula egri érsekért, aki április 25-én halt meg.¹⁵⁴

További hasznos információk találhatók az 1955–1956-os év végi konferenciáról készült feljegyzésben.¹⁵⁵ A régens a PMI tagjainak rendkívüli tevékenységei között említi első helyen a római magyar lelkész működését. Ezt írja: „Amikor a római magyar lelkész kongrua megszűnt, Intézetünk vállalta a lelkész lakásának és ellátásának terheit. A lelkész ennek fejében ellátta a ház titkári teendőit. Ezt a gyakorlatot a most záruló tanévben is megtartottuk. A lelkészességnek a szokásos istentiszteletek, évi lelkigyakorlatok mellett az idén kiemelkedő eseménye volt a nagyheti szertartások megtartása, melyeken a ház többi tagjai számban, a hívekre igen jó hatást gyakorolt módon, épületesen részt vettek”.¹⁵⁶

A Szent István napi szentmisét augusztus 26-án tartották 11 órakor, ugyanúgy, mint az előző években, amelyen a szentbeszédet Dr. Walter János Sch.P. a rend közép-európai generálisi asszisztense mondta.¹⁵⁷ A kiküldött meghívó ezzel a buzdítással fejeződik be:

150 Várady Imre (Nagybecskerek, 1892 – Róma, 1974) a magyar emigráció egyik legnagyobb alakja volt. 1942–1967 között a bolognai egyetemen megszervezte a magyar nyelv és irodalom tanszékét és ott tanított. Az Actio Catholica in Exteris elnöke volt. ÚJHELYI Ágnes: *Várady Imre, 1892–1974*. In: KSZ 26(1974/2–3), 235–237. 1967-től Rómában élt. BORBÁNDI 1998, 386–387. NAGY: 1002.

151 Az 1951-ben létrehozott Akadémia megalakulásáról az eredeti tanulmányban nem történt említés. Történetét azóta feldolgozta FEHÉR Lilla, *A „klerikális reakció” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban in Magyarország és a római Szentszék II., Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (szerk. TUSOR Péter, SZOVÁK Kornél, FEDELES Tamás) (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I., vol. 15.), Budapest-Róma 2017, 395-407.

152 Az 1955–1956 év végi konferencia feljegyzés PMI 28/1956. 3. oldal 7/a pont.

153 Az értesítő egy eredeti példánya a PMI 18/1956-os aktában fellelhető.

154 PMI 18/1956: Czapik Gyula egri érsek halála.

155 PMI 28/1956. Feljegyzés 3. oldal.

156 A szöveg gépelése hibás.

157 PMI 43/1956. Kelt Róma, 1956. augusztus hó 15-én. Walter János Sch. P. (Dad, 1886 – Róma, 1972). 1903-ban Vácott lépett be a Piarista Rendbe. 1910. július 2-án szentelték pappá. 1928-ban került Rómába. Két generális, köztük 1947 és 1956 között Tomek Vince alatt is, három évtizeden át volt a négytagú generálisi tanács tagja. Emellett a négy olasz piarista rendtartomány teológiai főiskoláján tanított szentírástudományt, majd patológiát. LÉH – KOLTAI: 420; TOMEK Vince: *Walter János piarista (1886–1972)*.

„Hogy a súlyos járom alatt szenvedő otthoni magyarság, és különösen a hitében fenyegetett ifjúság, megtisztultan és megedzetten kerüljön ki a megpróbáltatásokból, ajánljuk fel – római magyarság e közös szentmiséjét – Krisztus áldozatával a mi szerény imádságunkat”, szinte előre vetítve az októberi nagy tisztulás sorsfordító eseményét. Ez alkalommal is közzétették az ünnepet napilapokban. A L'Osservatore Romano és az Il Messaggero a lengyel nemzeti ünnepel együtt adott hírt a magyar nemzeti ünnepéről.¹⁵⁸

A forradalom kitörésének hónapjában, október 7-én még egy magyar vonatkozású ünnepre került sor. XII. Pius pápa ekkor avatta boldoggá XI. Ince pápát. A boldoggá avatáson a meghívó szerint a római magyar kolónia testületileg vett részt az A.C. szervezésében.¹⁵⁹

Október 23-án Budapesten kitört a forradalom, amelyet követett a menekültek hulláma.¹⁶⁰ A Római Magyar Lelkészi Hivatal október 26-i értesítőjében számolt be a hősi küzdelemről, és egyben az elhunytakért október 30-án 9 órakor a lengyel nemzeti templomban tartandó szentmisére hívta a magyar kolónia tagjait. A szentmisére Zágón József, mint az Itáliába menekült magyarok igazgatója, nyomtatott meghívót küldött.¹⁶¹

A PMI a követségi alkalmazottak pánikszerű menekülését követően, 1956. október 31-én birtokba vette az egész Palazzo Falconierit.¹⁶²

Tóth Gyula római magyar lelkész és Kada Lajos tettek egy hazatérési kísérletet, feltehetően november 2-át követően, de a határról vissza kellett fordulniuk, mert az addigra ismét zárva volt.¹⁶³

November 8-án a Teatro Argentínába az Azione Cattolica Italiana szolidaritási gyűlést szervezett, amelyen az általános elnök Luigi Gedda beszélt.¹⁶⁴ A Ponteradio c. folyóirat rendkívüli mellékletben számolt be a gyűlésről. A zsúfolásig megtelt színháztermet Szent István király, Hunyadi János és Mindszenty József bíboros képei díszítették, a harmadik emeleti páholyok előtt körben olvasható volt: „*Il popolo ungherese grida al Signore – A magyar nép az Úrhoz kiállt.*” A tömeg este a Piazza Venezián a haza oltárához vonult, ahol koszorúkat helyeztek el.

A PMI igazgatósága november 9-én az olasz Pontificia Opera di Assistenza által szervezett keresztútra szóló meghívót küldött.¹⁶⁵ Ebben az eseményekről így számoltak be: „*Hetek óta vérzik nemzetünk. Lélegzet visszafojtva hallgatjuk a rádiót, könnyes szemekkel olvassuk az újságokat és elszorult szívvel várjuk a híreket. Mikor már- már*

In: *Szolgalat*, 16. szám, 1972. 90–91; NAGY: 1030. Tomek Vince tévesen január 17-et, Nagy Csaba pedig január 1-jét adja meg születési dátumául.

158 Meghívó PMI 43/1956. Az aktában cikkek találhatóak: *Il Messaggero*, *Il Tempo* és *L'Osservatore Romano*.

159 A meghívó 1956. szeptember 14-én kelt. Ez az egyetlen AC fejléces levél az Intézet levéltárában.

160 BORBÁNDI 1985: 242–246. Ez volt a magyar emigráció harmadik hulláma. A téma feldolgozása Amarylisz WALCZ: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Roma 2001.

161 PMI 63/1956, a lengyel nemzeti templom a Via Botteghe Oscure 15. szám alatt található.

162 CSORBA 1998 PMI: 85.

163 PAJOR: 19. November 2-án Tóth Gyula Rómában részt vett a hagyományos temetőlátogatáson, 1956. október 26-i értesítő PMI 63/1956.

164 PMI 69/1956, nyomtatott meghívó; PMI 86/1956.

165 A Pontificia Opera di Assistenza in Italia XII. Pius pápa által 1945-ben létrehozott Pontificia Commissione di Assistenza szervezet fejlődésének utolsó szakaszát jelentette. Szabályzatát 1953. június 15-én hagyta jóvá a pápa. Fő feladata az olaszországi egyházmegyék és az Olasz Egyház egészének a szintjét meghaladó karitász munka volt. Giuliano PELLOSO: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia*. In: *Dizionario Ecclesiastico*, Torino 1958. 270–271.

azt hittük, hogy a legendás szabadságharc célt ér, s a nemzet lerázza magáról a tizenkét éves szolgaságot, ime újból ropognak a fegyverek és patakokban ömlik a vér.” A keresztutat a Colosseumban tartották november 18-án, vasárnap este 6 órakor. A magyar csoport gyülekező helye a Massenzio Basilica előtt volt.

A forradalom leverését követően elindult nyugatra a menekültek hulláma. A Rómába érkező fiatalok előtt a PMI vezetősége megnyitotta a palota kapuit. Az olasz kormány előzékenységének következtében a diákok római iskolákban folytathatták tanulmányaikat. 1957. október 1-ig lakhattak a palotában, majd részükre az Intézet a Via Cestari 34. sz. alatt vásárolt lakásban létesített kollégiumot.¹⁶⁶ A kollégiumot Mester István vezette, a lelki ügyekkel a lelkész foglalkozott. A kollégiumnak külön pénzkezelése volt, amelynek ellenőrzésére több alkalommal is Füz Balázs O. Cist. atyát kérték fel.

Az 1956–1957-es évről készített feljegyzés ad bővebb tájékoztatást a menekültekkel való lelkipásztori törődésről.¹⁶⁷ A menekültek ellátása a táborokban csaknem három hónapon át tartott, szervezése Tóth Gyula római magyar lelkész érdeme volt. A munkából az Intézet minden papja példásan kivette a részét. Kurcz Pál szombathelyi egyházmegyes növendék például a Kanadába tartó kivándorlókat kísérte el hajón 1956. december 24-től 1957. január 23-ig, és ezen kívül is öt hetet, mint missziós páter olaszországi magyar táborokban töltött.¹⁶⁸ Blaskó György 1956. novemberétől 1957. január 4-ig a bécsi Caritasnál teljesített menekültmissziót, 1957. január 15-től május 4-ig pedig mint a M.N. „Flamina” hajókaplánja emigránsokat kísért Ausztráliába.¹⁶⁹ Denk István szintén a bécsi Caritasnál teljesített szolgálatot.¹⁷⁰ Geosits István szombathelyi egyházmegyes pap szintén az ausztriai Kismartonban (Eisenstadt) volt menekült lelkész 1956. október 29. – 1957. január 3. között.¹⁷¹ Végül Rác Imre szombathelyi egyházmegyes növendék is sokat foglalkozott a menekültekkel, ezért néhány vizsgáját halasztania kellett.¹⁷²

A forradalom leverésének és a hazai eseményeknek meghatározó emléke az 1957. március 2-i római magyar nők zarándoklata a Divino Amore kegyhelyre,¹⁷³ ahol egy magyar

166 WALCZ: 40. A kollégiumnak a ház falán emléktábla állít emléket, amelyet 2002. októberében Áder János, a Parlament elnöke avatott fel. Pénzügyi ellenőrzés PMI 10/1959 és 7/1964.

167 PMI 121/1957. Tanulmányi eredmények az 1956–57 tanévről. Ebben található az év végi konferencia anyaga is.

168 PMI Kurcz Pál személyi lapja. 1928. január 25-én született Szentpéterfán, Innsbruckban szentelték pappá 1953. július 25-én. Szombathelyi egyházmegyes volt. Tanulmányait az Angelicumon végezte, ahol 1958. június 22-én szerzett licenciát.

169 PMI Blaskó György személyi lapja. 1928. október 14-én született Párizsban. 1953. július 25-én szentelték pappá Innsbruckban. A pécsi egyházmegyes papja volt. A Lateráni Egyetemen tanult egyházjogot.

170 PMI Denk István személyi lapja. 1927. október 28-án született. Innsbruckban szentelték pappá 1954. április 4-én. A győri egyházmegyes papja volt. A Lateráni Egyetemen tanult egyházjogot.

171 PMI Geosits István személyi lapja. 1927. augusztus 18-án született Szentpéterfán, Bécsben szentelték pappá 1952. június 29-én szombathelyi egyházmegyesként. Bécsben szerzett teológiai doktorátust 1953. december 20-án. A szentírásstudománnyal foglalkozott.

172 PMI Rác Imre személyi lapja. (Megyehida, 1930 – Bécs, 1998). Bécsben szentelték pappá, 1953. június 29-én. A szombathelyi egyházmegyes papja volt. Rómába 1955. október 4-én érkezett, a Lateráni Egyetem egyházjogi fakultásán végezte tanulmányait, doktorátusát azonban 1958. június 18-án a bécsi egyetemen szerezte meg. PMI 60/1958. NAGY: 810.

173 A kegyképen Mária ölében látható a kis Jézus, fölöttük pedig galamb képében a Szentlélek. A kegyhely Róma városán kívül, a Via Ardeatina mentén található. A kegyképpel kapcsolatos első csoda 1740-ben történt. 1944-ben, amikor a háború veszélye fenyegette a várost, a kegyképet bevitték Róma templomai-ba, végül a Szent Ignác-templomban a római nép fogadalmat tett a Madonnának, ha megmenti Rómát, új

címeres zászlót hagytak a következő szöveggel:¹⁷⁴ „*Mi, római magyar asszonyok, a Divino Amore csodatévő Szűz tisztelői, aki megmentetted Rómát a pusztulástól, felajánljuk neked mártíromságot szenvedő Hazánknak ezt a jelképét, kérve közbenjárásodat a Mindenhatónál, hogy szűnjön meg Magyarország ostromozása, és legyen ismét szabad és független nemzet, és ismét legyen béke testvéreinknek.*”

A menekültekkel való foglalkozás hosszabb távon jelentkezett, amint azt az 1957–58-as évnitó konferencia tanúsítja: „*Az Intézet hivatása az otthoni események folytán lényegesen súlyosbodott az Olaszországba érkezett és érkező menekültek gondozása természetesen az Intézet s annak tagjaira hárultak. Nem szentelhetjük magunkat nyugodtan a tanuláshoz, amíg menekültjeink itt lesznek. A menekültek gondozása papi hivatásunkból folyik s e mellett a kötelezettség mellett a tanulás másod rangúvá válik.*”¹⁷⁵

A forradalommal és a menekültek lelkipásztori ellátása mellett a magyar kolónia élete 1957-ben a már megismert rendben folytatódott.¹⁷⁶ Az év elején elhunyt Nagybányai Horthy Miklós, lelki üdvéért február 16-án mutattak be szentmisét a San Girolamo della Carità-templomban.¹⁷⁷ A Szent István napi szentmise augusztus 25-én volt, Divald István Sch.P.¹⁷⁸ mondta a szentbeszédet.¹⁷⁹

A következő évben a nagybójtai lelkigyakorlatot március 31-én és április 1–2-án este 6 óra 30-kor a San Girolamo della Carità-templomban P. Lékai Ányos O.Cist. tartotta.¹⁸⁰ A Szent István napi szentmisét augusztus 24-én tartották a PMI kápolnájában, ahol a beszédet Orbán Miklós S.J., a Vatikáni Rádió magyar osztályának a vezetője mondta.¹⁸¹ Tóth Gyula lelkész a szokásos temetőlátogatást a Verano-i temetőben, november 2-re szervezte meg a szentmisével együtt.¹⁸²

---

szentélyt építenek. XII. Pius pápa is együtt imádkozott a néppel és beszédében a Szűz Anyát Róma város megmentőjének nevezte.

174 A zászló a kegyhelyen lévő kegytárgyüzlet egyik ajtaja fölött van bekeretezve. Az eredeti olasz szöveg: “Noi donne ungheresi di Roma devotissime a Te miracolosa vergine del Divino Amore, che salvasti Roma dalla distruzione Ti offriamo questo simbolo della nostra Martoriata Patria implorando la Tua intercessione presso l’Onnipotente perché cessi il flagello, ritorni la libertà all’Ungheria l’indipendenza alla sua Nazione e la pace ai nostri fratelli”.

175 PMI 164/57 évnitó konferencia, 1957. októberében 5. pont.

176 PMI 58/1958 évszámú értekezlet 1958. június 18-án. Tóth Gyula ekkor önálló hitoktató is volt egy olasz középiskolában, szervezte az ünnepélyes magyar megnyilatkozásokat (karácsonyi ünnepélyek, hangversenyek, kiállítások).

177 PMI 16/1957.

178 Divald István Sch. P. (Budapest, 1923 – Philadelphia, 1972). 1941-ben Vácot lépett be a Piarista Rendbe. 1947-ben június 22-én szentelték pappá. 1951-től az Egyesült Államokban élt, ahol 1965-ban laicizáltatta magát. Vegyészettel foglalkozott. LÉH – KOLTAI: 91; NAGY: 207. Ez utóbbi csak arról tud, hogy 1966 után halt meg az USA-ban.

179 PMI 169/1957, a meghívót akta borítóként használták fel, ezért található meg.

180 Róma, 1958. március 25-i értesítő. Lékay Imre Ányos O. Cist. (Budapest, 1920 – 1997 körül hunyt el). 1938. augusztus 29-én lépett a Ciszterci Rendbe. 1944. május 17-én szentelték pappá. 1950. szeptember 5-én Ausztriába szökött, de elfogták és visszaszállították Budapestre. 7 évi börtönrre ítélték. A börtönből 1956. október 27-én szabadult és azonnal külföldre távozott. Rómából a hatvanas évek elején utazott az Egyesült Államokba. Egy ideig Poblet-ban, aztán Dallasban élt. 1973 körül elhagyta a Ciszterci Rendet és megnősült. Külföldre szökésének és elítélésnek története HETÉNYI VARGA 1999: 288–291.

181 PMI 74/1958. Orbán Miklós S.J. (Budapest, 1916 – Hamilton (Kanada), 1999). Szegeden szentelték pappá. 1951–1972 között volt a Vatikáni Rádió magyar osztályának vezetője. NAGY: 755.

182 A meghívót lásd a római magyar lelkészi értesítők gyűjteményében, amely Kovács Angelus hagyatékából került elő. A meghívó a gyűjteményben az első. Kelt 1958. október 19-én. Egyetlen egy meghívó található benne korábbi, mely az 1956-i Szent István napi misére szól. Az OMKM levéltárban található.

Nagy esemény volt az év végén a magyar kolónia részére, hogy a PMI fennállásának 30. évfordulóját ünnepelte, és ebből az alkalmából megújult a kápolna. 1958. december 4-én délelőtt 11 órai kezdettel Mons. Ettore Cunai soteropoli c. érsek, Róma második Vicegerentéje szentelte fel a márvány oltárt¹⁸³ és Prokop Péter pap festő közel 40 négyzetméternyi freskóját.¹⁸⁴ Az oltárba Szent Ágnes, Szent Gellért, a Kassai vértanúk, Árpádházi Szent Erzsébet és X. Szent Pius pápa ereklyéit helyezték el.¹⁸⁵

Az Academia Mariana Internationalis minden hónap első csütörtökön szentmisét rendezett a Santa Maria Maggiore-bazilika kegyoltáránál a vasfüggöny mögötti országokért. December első csütörtökén, december 4-én a sor Magyarországra esett. A római magyar kolóniát Zágon József hívta meg erre, felpanaszolva, hogy ezeken a miséken csak nyolc magyar vett részt, míg a kis Litvánia 200 emberrel volt képviselve!¹⁸⁶

Karácsony ünnepe előtt 1958. december 22-én 31 évi szolgálat után nyugdíjba vonult P. Monay Ferenc minorita, a Szent Péter-bazilika apostoli gyóntatója. Utódjául a Szentszék 1958. december 9-én P. Rákos Raymund minoritát nevezte ki.

A következő évben az Actio Catolica szervezésében 1959. február 8-án a Santa Maria Maggiore-bazilika Cappella Borghesianában Card. Carlo Confalonieri mondott misét Mindszenty József bíboros elítélésének tizedik évfordulója alkalmából.¹⁸⁷

A nagyheti lelkigyakorlatot március 23–25. között Békés Gellért OSB tartotta. A meghívó a híveket húsvétal kapcsolatban így invitálta: „*Húsvétkor a Szent Péter téren hallgatunk szentmisét, mely után a Szent Atya áldását vesszük.*”¹⁸⁸ Az Angelus imádságon való részvétel szokás volt, vagy ezután vált szokássá. A Szent István napi szentmisét a PMI-ben augusztus 23-án délelőtt 11 órakor Dr. Lékay Ányos O.Cist tartotta. Ez alkalmalmmal is meghirdették a szentmisét három napilapban.¹⁸⁹

Az 56-os menekültek lelkipásztori ellátásának intenzív szakasza lényegében 1958-ban és 1959-ban volt. E nehéz és embert próbáló lelkipásztori munkát Tóth Gyula római magyar lelkész és Rác Imre az Intézet növendéke végezte, amint arról az 1958–59-es tanévzáró konferencia tudósít: „*1945 óta a Pápai Magyar Egyházi Intézet az olaszországi magyar menekültek gondozásának központja lett. Ez a munka a háborút követő évektől eltekintve főleg az utóbbi két évben volt intenzív. A táborok külső adottságai, a menekültek ideges, nyugtalan lelkülete, eszközeink, anyagi lehetőségeink elégtelensége igen nehezé tette ezt a munkát.*”¹⁹⁰

183 Az oltár egy márvány asztaloltár volt bronzal bélelt tabernaculummal. PMI 1964. november 5-én felvett leltára. PMI 1001/1964.

184 Prokop Péter (Kalocsa, 1919 – Budapest, 2003). 1942. március 22-én Kalocsán szentelték a főegyház-megye papjává. A PMI-be 1957. május 1-én érkezett, az Akadémia di Belle Arti-ra járt. 1976-tól 1999-ig volt a SZIA Igazgatótanácsának a tagja. 1999-ben hazatért Magyarországra, Csepelen a Szent József Otthonban élt. PMI személyi lapjai. NAGY: 806; RUPPERT: *Visszatekintés. Magyar Kurír* (a továbbiakban: MK) 2003.09.19: *Halálozás*. TÓTH Sándor: *Prokop Péter halálára*. In: *ÚE* 2003.11.23. Legújabb életrajza PROKOP Mária: *Prokop Péter, festőművész (1991–2003)*. Szeged 2003. Az oltár a PMI 1964. november 5-én felvett leltára alapján egy márvány asztaloltár volt bronzal bélelt tabernaculummal.

185 Ereklyék kérése címet viselő akta, PMI 88/1958. Szent Gellért ereklyéjét Angelo Giuseppe Roncalli velencei pátriárkától kérték és kapták. Ebben az aktában található a szentmisére szóló meghívó is.

186 PMI 88/1958.

187 PMI 9/1959.

188 PMI 18/1959, Római Magyar Lelkész Hivatal 1959. március 10.

189 PMI 55/1959, *L'Osservatore Romano, Il Messaggero, Giornale d'Italia*.

190 PMI 36/1959.

Az 1959-es év elején új lelkész kinevezése fordulatot hozott az egyre nehezebbé váló lelkipásztori munkában, és ezzel lezárult Tóth Gyula római magyar lelkészi működése.

Anisich Jenő 1959–1960

A római magyar kolónia vezetését és a menekültek lelkipásztori gondozásának terheit az Ausztriából érkezett Anisich Jenő¹⁹¹ kalocsai főegyházmegyesi pap vette át 1959 májusában. A váltást az 1958–59-es tanévzáró konferencia így értékelte: „... a helyzetnek orvoslása sok akadályba ütközött, mire folyó év májusában végre megoldódott. Anisich Jenő személyében, akit a S. Congregatio Concistorialis olaszországi magyar misszionáriussá kinevezett, egyesítve van az eddigi két hivatal, a római magyar lelkész és a Comitato vezetésének tiszte. Mivel ő sem tanulással, sem más megbízással nem bír, idejét kizárólag a menekültek gondozásának szentelheti majd.”¹⁹²

Működési idejéről alig van információ. Az első meghívó, amelyet az új lelkész írt 1960 elejéről való. A vasfüggöny mögötti országokért végzett szentmisére hívott. 1960-ban Magyarország január 7-én került sorra, a szentmisét Alfredo Ottaviani bíboros, a Szent Officium titkára mutatta be.¹⁹³ A szokásos húsvéti lelkigyakorlatot Alszegehy Zoltán S.J. tartotta.¹⁹⁴ Ebben az évben tartotta Zágon József régens ezüstmiséjét a PMI kápolnájában július 10-én, amelyre Mester István küldte a meghívót, feltehetően a kolónia tagjainak is.¹⁹⁵ A Szent István napi szentmisén, augusztus 21-én Nyisztor Zoltán pápai prelátus mondta a szentbeszédet.¹⁹⁶

Rövidesen hirtelen törés következett be a jónak gondolt megoldásban, amelyről az 1959–1960-as év végi konferencia szűkszavúan tájékoztat: a római magyar lelkészség „változatos múltja után, az idén egy újabb krízisen esett át, amikor Anisich Jenő a latinai tábor incidense után évközben hagyta el posztját s visszament Ausztriába.”¹⁹⁷

Az incidens mibenlétéről sajnos nincs bővebb információ, annak ellenére, hogy súlyos következményei voltak. Anisich Jenő távozásával mind a római magyar lelkészség, mind a menekültek lelkipásztori ellátásáról gondoskodni kellett.

191 Anisich Jenő (Bajmok, 1915 – Kalocsa, 2010) 1942-ben szentelték pappá Kalocsán. Életének nagyobb részét Bregensben élte le. *A Kalocsai Főegyházmegye névtára* 1990. Kalocsa 1990, 69.

192 PMI 36/1959.

193 PMI 3/1960.

194 Római Magyar Lelkészi Hivatal, Meghívó 1960 április. A lelkipásztori értesítők P. Kovách Angelus hagyatékából kerültek elő, az OMKM levéltárában található. NÉMETH 2009b.

195 PMI 34/1960.

196 PMI 51/1960. Nyisztor Zoltán (Debrecen, 1893 – Róma, 1979). Teológiai tanulmányait Innsbruckban végezte. 1917-ben szentelték pappá a szatmári egyházmegyében. 1946-tól 1954-ig Rómában, majd Venezuelában, 1961-től ismét Rómában élt. 1964-ig a PMI-ben lakott. A Verano-i temetőben, a magyar sírban nyugszik. NAGY: 749. Legújabbban életrajza ADRIÁNYI Gábor – CSIKY Balázs: *Nyisztor Zoltán* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae XVII.), Budapest, 2005.

197 Év végi konferencia PMI 44/1960.

Ipoly Ottó 1960–1963

A helyzetet Ipoly Ottó, a PMI növendéke mentette meg, tanulmányai, és az utolsó vizsgája mellett átvette ezt a nem könnyű hivatalt,¹⁹⁸ egyszerre lett a római magyar kolónia lelkésze és az olaszországi magyar menekültek misszionáriusa. Ideje nagy részét táborokban, a menekültek látogatásában, hivatalokban, ügyes-bajos, sokszor nagyon kellemetlen, hálátlan ügyek intézésével töltötte. Munkájával előljárói igen meg voltak elégedve.¹⁹⁹ A szentmisékre a meghívókat továbbra is a szokott formában küldte. Az első meghívó 1960. novemberéből való.

1961-ben a nagybőjti lelkigyakorlatot Nyisztor Zoltán tartotta. Ebben az évben augusztus 20. vasárnapra esett, így ekkor volt a szentmise a PMI-ben.²⁰⁰

Zágon József a 1961–62. évi záró konferencián a történelmi hűség kedvéért úgy értékelte munkáját, hogy a menekültek sohasem voltak úgy ellátva, mint Ipoly Ottó idejében.²⁰¹ A jegyzőkönyvből még néhány információ kiolvasható: a magyar lelkész szabadidejében tudományos munkáján dolgozott a Biblikus Intézetben. Az Intézetben a magyar szentmiséknak volt kántora. Horvát Gézának hívták. Feltehetően márciusban a magyar kolónia megünnepelte Mindszenty bíboros, hercegprímás 70. születésnapját. A római magyar papság részére az akadémiai évben kéthavonta rendezték meg az Intézetben a szokásos papi találkozót, amelyek elég látogatottak voltak. Nyisztor Zoltán és Mester István tartották az előadásokat.

Az „Exsul Familia” kezdetű apostoli konstitúció 10. évfordulója alkalmából nemzetközi zarándoklatot rendeztek Rómában, 1962. augusztus 3-tól 7-ig. Ezen kb. 350 magyar menekült vett részt. A zarándoklat főbb programjai a következők voltak: Augusztus 4-én, szombaton 8.30-kor szentmise a Santo Maria Maggiore-bazilikában. Délután 5 órakor a Santo Stefano Rotondo kertjében magyarok világtalálkozója, amelyen a Burg Kastl-i magyar iskola művészcsoportja szerepelt. Másnap, augusztus 5-én volt az ünnepi szentmise a Szent Péter-bazilikában, és a találkozó a pápával, ezt követően a zarándokok levonultak XII. Pius pápa sírjához, hogy leróják hálájukat a körlevélért. Délután keresztúti ájtatosságon vettek részt a Maxenciusz bazilikában, ahonnan fáklýás körmenetben vonultak a Colosseumig. Hétfőn a falakon kívüli Szent Pál-bazilikában volt a szentmise. A 10 éves jubileumi megemlékezésre hétfőn délután került sor a Via della Conciliazionén.²⁰²

198 Év végi konferencia PMI 44/1960. Ipoly Ottó (Kerekegyháza, 1925 – 1997. február 4-én Magyarországon halt meg tragikus körülmények között, közúti balesetben.) 1949. június 19-én szentelték pappá Kalocsán. 1957-től volt a PMI lakója, a Biblikus Intézetbe járt. 1960-tól 1963-ig római magyar lelkész volt. Rómából az Egyesült Államokba távozott. 1967. augusztus 20-án még jelen volt a Szent István Ház felavatásán, mint Rómában élő magyar pap. A kilencvenes évek elején hazatért Magyarországra. Kecskeméten, az Angolkisasszonyok iskolájában hitoktatott és a Szent Erzsébet-templom igazgatója volt. Szülőfalujában, Kerekegyházán temették el. GALAMBOS Irén OSB: *A Római Magyar Zarándokház felszentelése*. Kézirat. Kelt: Róma, 1967. augusztus 24. (A továbbiakban: GALAMBOS kézirat). Halálhíre ÚE 1997.02.23.

199 Zágon József 1960. november 4-én Rómából küldött levele Kada Lajosnak. A levél másolata a szerző birtokában.

200 PMI 45/1961.

201 PMI 41/62 Év végi konferencia tanulmányi eredmények Kelt: Róma 1962. június 15.

202 PMI 48/1962. Két program található az aktában, egy nyomtatott és egy gépelt. A kettő nem teljesen egyezik. A gépelt tervezet szerint a nagygyűlés a Palazzetto dello Sportban volt. Ez a leírás a hivatkozott aktában leírt, és itt vázolt programtól némileg eltér. A zarándoklat története részletesen NÉMETH László

A Szent István napi szentmisét 1962. augusztus 19-én Szabó Titusz OFM tartotta az Intézet kápolnájában.²⁰³

A II. Vatikáni Zsinat megnyitásának csak egy visszhangja lelhető föl a Rómában élő magyar papiség körében. A PMI a Rómában tartózkodó Hamvas Endre csanádi, Kovács Sándor szombathelyi püspökök és Brezanóczy Pál egri apostoli adminisztrátor tiszteletére 1962. november 15-én du. 5 órakor fogadást adott az Intézetben.²⁰⁴

Karácsony alkalmával 1961-ben és 1962-ben december 26-án volt a szentmise, délután pedig a F.U.C.I termében (Piazza S. Agostino, 20a) rendezték az ünnepélyt.²⁰⁵

Ipoly Ottó 1963 elején tanulmányútra akart utazni a Szentföldre, január 21-én azonban elesúszott a lépcsőkön és eltörte a lábát,²⁰⁶ ezért a tervezettnél később csak az év második felében kelt útra. A hiányos dokumentációból az állapítható meg, hogy vízumkérelméhez az igazolást 1963. július 7-én állította ki részére Mester István, a Szentföldről pedig október 29-én indult vissza Itáliába.²⁰⁷

A lelkész betegsége alatt májustól júliusig Zsurkay János az Intézet növendéke helyettesítette,²⁰⁸ arra vonatkozóan azonban nincs adat, hogy ezután ki látta el a lelkészi teendőket. 1963. március 31-én de. 11 órakor a Szent Péter-bazilika szentségi kápolnájában Csertő Sándor²⁰⁹ pápai kamarás ezüstmiséjére kapott meghívást a magyar kolónia. A nagyböjti lelkigyakorlatot Juhász László S.J. tartotta április 8–10-én este 6.30-kor.²¹⁰ A Szent István napi szentmisét augusztus 25-én tartották és azon Mester István mondta a szentbeszédet.²¹¹ Október 27-én, a hó végi magyar szentmisén megemlékeztek az 1956-os magyar forradalomról, november 2-án pedig megtartották a szokásos temetőlátogatást.²¹²

Érdekes tény, hogy Ipoly Ottó lelkész betegsége és távolléte alatti időből sokkal több meghívó maradt meg, mint abból az időből, amikor ő végezte a munkát. A lelkipásztori élet az ő idejében a korábban kialakított szokásoknak megfelelően alakult.

Imre, Az „*Exsul Familia*” és *Zágon József 1953-1962*. In: Magyar Sion Új Folyam XIV. / LVII. (2020/2), megjelenés előtt.

203 PMI 50/1962.

204 PMI 65/1962. A II. Vatikáni Zsinat első ülészakán résztvevő magyar püspöki delegációhoz. KISZELY Gábor: *Állambiztonság, 1956–1990*. Budapest 2001, 117–128.

205 Római Magyar Lelkészi Hivatal, Meghívó 1962 december. A F.U.C.I. (Federazione Universitaria Cattolica Italiana) az Actio Catholica egyik ága, 1896-ban alakult Fiesolében, tagjai egyetemisták voltak. Emilia GUITA BORGHESE: *Federazione*. In: *Dizionario Ecclesiastico*. Torino 1953, 1080.

206 PMI 7/1963. Kelt: Róma, 1963. január 23.

207 PMI 56/1963.

208 Zsurkay János egri egyházmegyes pap, 1959-től volt a PMI növendéke, a Lateráni Egyetemen tanult, római tanulmányai után Los Angelesben, a Szent István plébániára került. PMI személyi lapok.

209 Csertő Sándor (Nagylózs, 1913 – Róma, 1982). 1938. április 3-án, Innsbruckban szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegye címére. 1949-1952 között Rómában, az Angelicumon végezte egyházi tanulmányait. 1953-tól a Hittani Kongregációnál levéltáros, majd hivatalfőnök, és végül promotor iustitiae volt. A SZIA Igazgatótanácsának 1968-ig volt tagja. A Vatikán Városban, a Campo Santo Teutonicon nyugszik. *Esztergomi sematizmus 1982*. Esztergom, 1982, 345; Diós István: *Csertő Sándor*. In: MKL II., Budapest 1996, 426. RUPPERT: *Visszatekintés*.

210 Római Magyar Lelkészi Hivatal, Meghívó 1963 április. Juhász László SJ. (Hódmezővásárhely, 1925 – ?). Argentínában és az USA-ban élt. NAGY: 454.

211 PMI 67/1963 Meghívó kelt 1963. augusztus 15.

212 Római Magyar Lelkészi Hivatal, 1963. október.

Összegzés

Összegzésül elmondható, hogy Rómában, 1945 és 1963 között a rendszeres lelkipásztorkodás feltételeit minden szempontból a PMI vezetői és növendékei biztosították. A megszervezett lelkipásztorkodás elindítása pedig Mindszenty József bíboros érdeme volt. Ebben az időszakban az Intézet kápolnája, és a Santo Stefano Rotondo mellett rendszeresen három templomban tartottak szentmiséket a magyar kolónia részére, 1947-től 1949-ig a Tiberis szigetén lévő Szent Bertalan-templomban, 1949-től az 1950-es évek elejéig a pálosoknak a Largo Argentina közelében lévő templomában, azt követően pedig 1963-ig a San Girolamo della Carità-templomban. A közösség élete az első kinevezett lelkész, Mester István által megfogalmazott koncepcióra épült. Az évenként visszatérő ünnepek, események a következők voltak: havi szentmise, halottak napi temetőlátogatás, karácsonyi mise és karácsony másnapi közös ünnep, húsvéti lelkigyakorlat, Szent István napi szentmise többnyire a PMI kápolnijában. A szentgyónás elvégzésére mindig volt lehetőség a Szent Péter-bazilikában, az apostoli magyar gyóntatónál. A közösség életében mérföldkő volt az „Exsul Familia” apostoli konstitúció megjelenése 1952-ben, amely jogi keretet biztosított a magyar lelkészek működéséhez. Minden lelkész fontosnak tartotta a közösség informálását értesítő útján. A legterjedelmesebb és a leggyakrabban megjelenő Vajda Ferenc által kiadott RMK volt. A lelkészek a PMI-ben laktak, ott tartották hivatalos fogadó óráikat. A magyar közösség mindvégig érzékenyen figyelt a magyarországi eseményekre, azok döntően befolyásolták életének alakulását. Elsősorban Mindszenty bíboros letartóztatását és elítélését, illetve ezzel együtt az egyház üldözését, a szerzetesrendek feloszlását kell megemlíteni, amelynek következtében számos pap és szerzetes érkezett az Örök Városba. A II. világháborút követő években, majd pedig az 1956-os forradalmat követően meghatározó volt a menekültekkel való lelkipásztori törődés, amelyet többnyire a római magyar lelkész végzett, a PMI növendékeinek a segítségével, voltak azonban időszakok, amikor volt önálló menekült lelkész is. A közösség életét volt hivatott előmozdítani az Actio Catholica in Exteris megalapítása. A magyar kolónia szellemi és lelki életét szolgálták a KSZ és az Anonymus Kiadó által megjelentetett könyvek.

1963. év végén Frank Miklós lett a magyar lelkész, majd 1973-tól 1999-ig P. Kovách Angelus OFM.Cap. Működésük bemutatása azonban már következő tanulmányok témái lesznek.

MÁSODIK RÉSZ: 1963–1973

A római magyar lelkészség második világháború utáni történetét 1963 ősziéig mutatuk be előzőleg. Folytatjuk a történetet. A gyakorlati szempontokon túl elvi okai voltak annak, hogy a téma tárgyalását részekre bontottuk. A leglényegesebb ok, amint azt majd látni fogjuk, hogy az 1964-ben a PMI megszűnt a római magyar lelkipásztorkodás központja lenni, illetve pár évvel később létrejött a Szent István Zarándokház (a továbbiakban: SZIH). A másik ok, hogy a század végéig csak kettő, a korábbi évekhez képest igen hosszú ideig működő lelkipásztora volt a római magyar közösségnek. 1963 és 1973 között Frank Miklós, 1973-tól 1999-ig pedig Kovách Tibor Angelus OFM.Cap. A korábbi korszakhoz képest van még egy lényeges különbség, lelkipásztori értesítőik teljes gyűjteménye rendelkezésre áll. A Frank Miklós által készített értesítő címe „Egyházközségi

körlevél” volt, amely 1967 januárjáig meghívóként került szétküldésre, 1967-től pedig körlevélként, Kovách Angelusénak a neve pedig „Üzenet” volt.²¹³ A bőséges anyag miatt a jelen tanulmányban Frank Miklós időszakát törekszünk feldolgozni, annak a tudatában, hogy a levéltári kutatások jelenlegi állapotában a teljességet csak megközelíthetjük. Nagy segítséget jelentett a munkához, hogy a kéziratot Frank Miklós és a római magyar közösség két tagja, Farkas Ilona és Szőnyi Zsuzsa átnézték, és értékes információkkal kiegészítették.²¹⁴ A menekültek lelkipásztori ellátásáról ebben a tanulmányban is szót ejtünk, de csak olyan mértékben, amennyire az érintette a római magyar lelkész munkáját, illetve a közösség életét.

Az új lelkész: Frank Miklós

A hatvanas évek elejének nehézségeit követően 1963 őszén Frank Miklós lett a római magyar lelkész.²¹⁵ Korábban, 1946–47 között a PMI növendéke volt, majd tanulmányait Innsbruckban folytatta. 1959-ben visszatért az Intézetbe, hogy előjárói biztatására elkészítse doktori disszertációját, amelynek a témája: Mt 19,8 alapján a házasság felbonthatatlanságának kérdése volt, a dogmatörténeti fejlődés tükrében. Az Intézet vezetőségének tanácsára a dolgozat írásával párhuzamosan beiratkozott a Lateráni Egyetem kánonjogi fakultására, ahol 1963. június 22-én egyházi licenciát szerzett „cum laude” fokozattal. A tanulmányok befejezését követően Zágon József döntése alapján vette át a római magyar lelkészi hivatal, hogy folytassa elődje, Ipoly Ottó munkáját, aki a nyáron a Szentföldre utazott. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy már a licentia megszerzése után átvette a lelkipásztori munkát.

Az első értesítő, amelyen az aláírása látható 1963 novemberében kelt. Ebben a november végi magyar misére hívja a kolónia tagjait. A meghívó tanúsága szerint lényegében minden változatlanul ment tovább. A Római Magyar Lelkeszi Hivatal címe továbbra is Lungotevere dei Tebaldi 14, II. emelet, postacím: Roma-Borghi C.P. 9087, a misék helyszíne a San Girolamo della Carità-templom (Via Monserrato, 64). Mint az előző években. A meghívóban az új lelkész kéri a híveket, hogy címváltozásait jelentsék neki.²¹⁶ A karácsonyt is a szokott rend szerint ünnepelték. A szentmisét december 26-án, 11 órakor tartották a szokott helyen, délután 5 órakor pedig a FUCI Romana termében

213 Az „Üzenet” példányai megtalálhatók P. Kovách Angelus hagyatékában, az OMKM levéltárban, 1974-től 1996-ig jelent meg. OMKM 34–36, elektronikus formában OMKM-CD 2. továbbá az Országos Széchényi Könyvtárban, Fond 353. FÜLEP Katalin: *Olaszországi hungarica hagyatékok az Országos Széchényi Könyvtárban*. In: *Gazdaságtörténet-könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára*, Budapest, 2001.

214 Farkas Ilona (Budapest, 1923 – Róma, 2013). 1964-ben emigrált Olaszországba. Perugiából 1965. január 10-én érkezett Rómába. 1972-ig a Szabad Európa Rádió római irodájában dolgozott. Farkas Ilona személyes közlései. Szőnyi Zsuzsa (Budapest, 1924 – Budapest, 2014). Életrajzi adatai visszaemlékezésében olvashatók SZŐNYI 1999.

215 Frank Miklós (Budapest, 1924 – München, 2010). Innsbruckban szentelték pappá 1950. március 26-án a nagyváradi egyházmegye papjaként. 1965–76-ig a Caritas Internationalis h. főtitkára volt. PMI személyi lapok Frank Miklós személyi lapja, Kelt: Róma, 1959. október 25.; Tanulmányi terve az 1962–1963 tanévre, Kelt: Róma, 1962. november 15., és a lapalján a kézi feljegyzés Róma, 1965. június 22; NAGY: 289; Frank Miklós személyes közlései.

216 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1963. november. Ez a felhívás ezt követően rendszeresen olvasható a Meghívókon, illetve később a Körleveleken.

került sor a karácsonyi ünnepélyre a tombolával. A meghívó karácsony előtt felhívja a figyelmet a gyónási lehetőségekre is. Rákos Rajmund O.F.M.Conv. és Walter János Sch.P. a Szent Péterben gyóntattak, a magyar lelkész pedig a PMI-ben,²¹⁷ ahol fogadó óráit kedden és pénteken 8.30-tól 10-ig, illetve 18-tól 19.30-ig tartotta.²¹⁸

A következő év elején a Pontificia Accademia Mariana Internationalis²¹⁹ rendezésében február 11-én, kedden negyed kilenckor a Santa Maria Maggiore-bazilikában tartottak szentmisét Mindszenty József bíboros, hercegprímás elítélésének 15. évfordulója alkalmából.²²⁰ A húsvét előtti háromnapos lelkigyakorlatot 1964. március 23–25-ig Berecz Ferenc, a PMI növendéke tartotta, a szokott helyen.²²¹ Szent István ünnepére továbbra is a PMI küldte a meghívót. 1964-ben augusztus 23-án tartották a szentmisét, fél 11 órakor az Intézet kápolnájában.²²² Az 1963/64-es tanévet záró konferencián elhangzott értékelés szerint az Intézet vezetősége meg volt elégedve Frank Miklós munkájával. A kolónia lelkipásztori ellátásán túl látogatta a táborokat és foglalkozott a Via Cestarin lévő egyetemista kollégium lakóival is.²²³ Ez utóbbi azonban csak márciusig adott neki munkát, mert ekkor a kollégiumot az Intézet megszüntette, a lakást pedig eladta. További kutatást igényel a menekültek között végzett lelkipásztori munka részletesebb bemutatása. Információink szerint két tábort, Triestben és Latinában, biztosan rendszeresen látogatott.

Lelkipásztori élet a Pápai Magyar Intézet elhagyását követően

Az 1964 év ősze lényeges változást hozott a római magyar közösség, elsősorban az emigráns magyar papság életében. Az augusztusi Szent István napi szentmisére szóló

217 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1963. december.

218 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1963. január.

219 A Pontificia Accademia Mariana Internazionale-t 1946-ban P. Carlo Baliæ O.F.M. alapította azzal a céllal, hogy előmozdítsa a tudományos, történet-kritikai kutatást a mariológia területén. 1959. december 8-án XXIII. János pápa *Maiora in dies* Motu Proprioval adta meg a szervezetnek a „Pontificia” titulust. 1964-ben VI. Pál hagyta jóvá a státútumait. Rövid története *Annuario Pontificio 2003*. Città del Vaticano 2003, 1767.

220 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1963. február 7.

221 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1964. március. A meghívó megtalálható a PMI levéltárában is 23/1964 számon. Berecz Ferenc (Törincs (Csehszlovákia), 1927 – ?). 1953. június 12-én szentelték pappá a Székesfehérvári Egyházmegyében. A budapesti Hittudományi Akadémián szerzett doktorátust 1954-ben, dolgozatának címe: „*Isten ábrázolása. A háromszemélyű egy Isten ábrázolhatósága és ábrázolása*”. Ezt követően káplán volt. Az 1962–1963-as akadémiai évtől lett a PMI lakója. Az Accademia delle Belle Arti növendékeként szobrászatot tanult, ahol az 1963–1964-es tanévben a III. évet végezte el. 1964-ben hazatért Magyarországra. Később megvált a papi szolgálatától, az esztergomi Keresztény Múzeumban dolgozott, a kilencvenes évek közepén hunyt el. PMI személyi lapok; SOMORJAI Ádám: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának disszertációi (1863–1993)*. Budapest 1993, 22. (Studia Theologica Budapestinensia 9).

222 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. PMI, Meghívó 1964. augusztus. Az ünnepre szóló olasz nyelvű gépelte meghívó az Intézet fejléces nyomtatott papírján megtalálható a PMI levéltárában 48/1964-es számon.

223 Év végi konferencia PMI 38/1964, Kelt: Róma, 1964. június 16: „*legyen hála a lelkipásztori munkáért a táborokban és a diákoknál egyaránt (Frank Miklós)*”. ... „*Március hónapban liquidálnunk kellett az Intézet vezetése alatt álló kis diák kollégiumot a Via De Cestarin. Az ok: kifogytak a diákjaink: végeztek, kivándoroltak. Az apartamentót a Szentszék engedélyével eladtuk és az összeget a jövő céljaira letétbe helyeztük.*”

meghívó az utolsó, amelyet a kolónia tagjai az Intézetből kaptak. A következő meghívón, amelyben a lelkész a november 2-i halottak napi szentmisére hívja a híveket a San Lorenzo fuori le Mura-bazilikába, már a Via della Conciliazione 44/Sc.VI. szerepel hivatalának székhelyéül.²²⁴ Csupán ennyi nyoma van annak, hogy a Magyar Népköztársaság és a Szentszék között megkötött részleges megállapodásban foglaltaknak megfelelően az emigráns magyar papok átadták az Intézetet a MKPK-nak.²²⁵ A megállapodást 1964. szeptember 15-én Agostino Casaroli érsek, a Rendkívüli Egyházügyek Szent Kongregációjának helyettes titkára, illetve Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke írta alá. A megállapodás harmadik pontja vonatkozott az Intézet átadására. A tényleges átadásra 1964. november 5-én került sor.²²⁶ A bentlakók kiköltöztek, mindenki oda, ahová tudott.²²⁷ Frank Miklós, római magyar lelkész a Via della Conciliazione 44. szám alatti lakásba. A római magyar kolónia élete zökkenőmentesen ment tovább. Az Intézet átadásának következménye lett, hogy a rendszeres papi találkozók, az úgynevezett ricevimento-k, amelyeket kezdetben havonta, majd kéthavonta, 1956-tól pedig évente három alkalommal tartottak az Intézetben egy ideig szüneteltek.²²⁸ A hatvanas évek elején is voltak találkozók, arra azonban nincs adat, hogy milyen gyakran.²²⁹ A magyar misék helyszínét nem érintette a PMI kényszerű elhagyása, mert azokat továbbra is a San Girolamo della Carità-templomban tartották.²³⁰ Kis elbizonytalanodásra utal, hogy októberben valószínűleg nem volt szentmise, viszont halottak napján a szokásos temetői misét és sírlátogatást megtartották.²³¹ Karácsony előtt, december első napjaiban a Pápai Segélyszolgálat (Pontificia Opera di Assistenza)²³² által küldött élelmiszer kiosztására a

224 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1964. november.

225 Az Intézet átadásához CSORBA 1998 PMI: 87–89. Az átadás körülményeihez KISZELY: 131; CASAROLI: 136–151. különösen 138.

226 Az átadásról Zágón József így írt Kada Lajosnak 1964. november 7-én: „Az Intézetet 5-én adtuk át Csepregi Ignác-nak. Jelen volt a pp.kar nevében Kovács Sándor, továbbá a szeminariumok kongregációjának képviselője. A dolog hosszadalmas volt, de aránylag simán ment.” A Kongregáció részéről Francesco Marchisano volt jelen. *Zágon József levelei Kada Lajosnak 1960–1971 között*. (A továbbiakban: *Zágon levelei Kada Lajosnak*.) Másolat a szerző birtokában.

227 Az 1962–1963-as tanévben a PMI lakói voltak: Berecz Ferenc (Székesfehérvár), Horváth Géza (Győr), Szabó Lajos (Győr), Zsurkai János (Eger) növendékek, Frank Miklós lelkész, Ipoly Ottó biblikus, Prokop Péter festő, Nyisztor Zoltán nyugdíjas, Zágón József és Mester István. A növendékek személyi adatait lásd a PMI irattárában a személyi lapok között. Nincs adat arra vonatkozóan, hogy velük mi történt. Zágón József a Viale Quattro Venti 86-ba költözött, oda költözött Ipoly Ottó és Prokop Péter is. Ennek közelében talált szállást Mester István. Nyisztor Zoltán a Pensionato Romanoba kapott helyet, többlet költségeihez az Államtitkárság adott segítséget. Zágón József levele Kada Lajosnak 1964. november 7. In: *Zágon levelei Kada Lajosnak*.

228 Évzáró konferencia jelentése az 1953–1954-es tanévről PMI 28/1954; Tanulmányi eredmények az 1956–1957-es tanévről, PMI 121/1957.

229 Zágón József 1961. május 19-én Kada Lajosnak ezt írta: „(Tétényi Gyula) az utolsó ricevimento ünnepelesen elbúcsúzott a római papságtól.” in: *Zágon levelei Kada Lajosnak*.

230 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1964. november, a mise november 29-én volt.

231 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1964. október.

232 A szervezet létrehozásához XII. Pius pápa az 1953. június 15-i kihallgatáson adta meg a hozzájárulást. A szervezet székhelye Rómában volt, bíborosi vezető testülete irányította. *Annuario Pontificio 1964*, Città del Vaticano 1964, 1585.

Via dei Riari 48 alatt került sor.²³³ A decemberi meghívó hiányzik a gyűjteményből, de minden bizonnyal a karácsony megünneplése hasonló volt az előző évekhez.²³⁴

Az 1965. január 31-i misére szóló meghívó²³⁵ újdonsága, hogy egyházközségi híreket is közöl. Olvashatunk egy buzgó hívó haláláról, valamint a lelkész köszönetet mond az adományokért, amelyekkel széppé tudta tenni a szegény sorsú magyarok és a táborban élő menekültek karácsonyát. Értesít élelmiszerosztásról²³⁶ és kéri a címváltozások bejelentését. Végezetül tájékoztat új fogadóórájáról: délelőtt 8-tól 9.30-ig délután pedig 3-tól 4-ig érhető el a Via della Conciliazionen.²³⁷ A következő hónapban a meghívó²³⁸ tudósít Angelo Rotta érseknek, az utolsó budapesti nunciusról a haláláról.²³⁹ A március 28-i mise, Nagyböjt első vasárnapja, nagy újdonságot hozott, mert a II. Vatikáni Zsinat rendelkezése értelmében először mondták a szentmisét magyarul!²⁴⁰ A szentmisét megelőző napon, március 27-én 17 órakor az Approdo Romano termében (Piazza SS. Apostoli, 81) egyházközségi közgyűlést tartottak. A közgyűlésen szavazati joggal rendelkezett az egyházközség minden állandó jelleggel Rómában tartózkodó 21. életévét betöltött tagja.²⁴¹ Az Egyházközség közgyűlésén a világi elnök beszámolt az elmúlt évek egyházközségi életéről, újabb öt éves időszakra megújították az egyházközség tisztségviselőit.²⁴² Elnökké választották Dr. Kállay Kristóf máltai lovagot, tanácsstagok lettek Bárkány Béláné, Földesdy Tamás, Wenhardt Béla és Toma László.²⁴³ A húsvé-

233 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1964. november, az élelmiszerosztás december 1-től 4-ig naponta délután 3 és 5 óra között volt.

234 Erre abból lehet következtetni, hogy az 1965. évi januári meghívóban a lelkész köszönetet mond a szegényeknek juttatott karácsonyi adományokért. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. január.

235 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. január. Februárban 28-án volt a mise. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. február.

236 A kiosztott élelmiszerek mennyisége fokozatosan csökkent. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. február. 1965-ben a következő időpontokban volt élelmiszerosztás: január 26–28, április 6–8, november 5, 15.30-tól 17.30-ig, Via Muzio Clementi, 58, a horvát Comitato raktárhelyiségeiben, olaj, liszt, szárasztásza és tejpor került kiosztásra.

237 Májustól a nyári hónapokban naponta 17–19 óra között volt a fogadóóra. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. május. 1967-től hétfő–szerda–péntek este 6 órától volt a fogadóóra. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1967. február.

238 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. február.

239 Angelo Rotta 1965. február 1-én halt meg 93 éves korában. 1930. május 13-tól 1945. április 4-ig volt nuncius Budapesten. GERGELY Jenő: *Magyar-szentszéki diplomáciai kapcsolatok (1920–1990)*. In: ZOMBORI 2000: 60–77, 136. Frank Miklós lelkész is írt megemlékezést az elhunyt nunciusról: *Angelo Rotta nuncius emlékezete.* In: KSZ 17(1965/1), 80.

240 A KSZ bő teret szentelt a szentmise reformjának BÉKÉS Gellért: *Mi az értelme a mise reformjának*; GALAMBOS Ferenc: *A szentmise új rendje.* In: KSZ 17(1965/1), 1–4, illetve 83–86.

241 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. március.

242 A közgyűlésről dokumentáció eddig nem került elő, csak a tárgysorozatból lehet következtetni arra, mi volt a téma. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. március.

243 Nagykállói Kállay Kristóf Iván (Nyíregyháza, 1916 – Budapest, 2006). Apja Nagykállói Kállai Miklós, 1942–1944 között miniszterelnök volt. 1946. április 16-én hagyta el Magyarországot. Rómában telepedett le. 1943-tól volt máltai lovag, 1957-től 1997-ig a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki diplomáciai képviselőjén szolgált, 1983 és 1997 között pedig követ volt. 1969–1995 között a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének negyedik elnöke volt. 1995-ben hazatért Magyarországra, ahol jelenleg is él. LAKATOS Sarolta: *Kállay Kristóf Iván nagykállói.* In: MKL VI., Budapest 2001, 49–50; VAJAY: 354; SZÖNYI 1999: 103–106. A választás eredményére az Egyházközségi Tanács 1966. március 19-i ülésén megfogalmazott felhívásból lehet következtetni. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* A Római Magyar Egyházközségi Tanács Felhívása.

ti lelkipályakorlatot Alszegehy Zoltán S.J. tartotta 1965. április 12–14 között.²⁴⁴ A Szent István napi szentmisére ezúttal a lelkész küldte a meghívót, és nem a PMI vezetősége, mint, ahogy ez a korábbi években szokásban volt. A szentmisét a magyar szentmise szokott helyén, augusztus 22-én Nyisztor Zoltán pápai prelátus mutatta be, a szentmise után a PMI-től alig pár száz méterre lévő spanyol kollégium (Via Giulia 151. szám) földszinti termeiben tartották meg a fogadást.²⁴⁵ Furcsa érzés élhetett mindazokban, akik eljöttek erre a szentmisére. Örömmel gondolhattak arra, hogy a PMI elhagyását követően is megünneplik Szent István ünnepét, ha nem is a megszokott helyen, de annak közelében összejönnek, hogy imádkozzanak és énekeljenek országalapító szent királyunk ünnepén, ugyanakkor a templomból a spanyol kollégiumba menet szomorú pillantást is vehettek a Falconieri palotára, annak második emeletére, ahol most is magyar papok éltek, de ahová nekik már nem volt többet bejárásuk. A nyári szünet utáni október végi szentmisén megemlékeztek az 1956-os forradalom hőseiről.²⁴⁶ A szentbeszédet Magyary Gyula apostoli protonotárius, egyetemi tanár tartotta. A halottak napját²⁴⁷ és a karácsonyt a szokások szerint ünnepelték, azzal a kis különbséggel, hogy a lelkész egész oldalas karácsonyi köszöntőt írt magyar testvéreinek.²⁴⁸

Frank Miklós hivatalos kinevezése 1965-ig szólt.²⁴⁹ Zágón József megpróbált gondoskodni utódról, de mivel ez nem járt sikerrel, Frank atya a Caritas Internationalisban betöltött hivatali elfoglaltsága mellett önként folytatta a lelkipásztori munkát. Ennek a ténynek semmi nyoma nincsen a lelkipásztori értesítőkből, a közösség élete zökkenőmentes volt.

Közös magyar sír a Verano-i temetőben

Az újjáalakult Egyházközségi Tanács következő ülését 1966. március 19-én tartotta. Két fontos témát tárgyaltak meg, amelyről körlevélben értesítést küldtek a kolónia tagjainak.²⁵⁰ Az első téma a Campo Verano temetőben lévő magyar sírok ügye volt. A kérdés megtárgyalása azért lett aktuális, mert a közösség négy elhunyt tagjának földi maradványait fenyegette az a veszély, hogy halálukat követő tíz év után közös sírba helyezik őket. A probléma megoldása érdekében a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége a római magyar egyházközség halottai számára sírhelyet vásárolt 200.000,- líra értékben. A felhívás köszönetet nyilvánít a sírhelyért és a sírkamra kialakításához kéri a kolónia tagjainak adományait. A másik téma a római magyar lelkészi hivatal fenntartásának ügye volt. A római magyar lelkészek eddig a menekült pasztorációból éltek, amelyet a Szentszék

244 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. március.

245 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. augusztus.

246 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. október.

247 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. október. 2 (Októberben két meghívó készült azonos dátumozással).

248 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1965. december.

249 Frank Miklós levele Mindszenty József bíborosnak. Kelt: Róma, 1972. június 14. A levél megtalálható a Mindszenty Archivumban, és másolatban a szerző birtokában. A gyűjtemény címe: H-1125 Budapest, Felső Svábhegyi út 12. Az Archivum leírása MÉSZÁROS István: *A Mindszenty-kutatás mai problémái.* in: MÉSZÁROS István: „Állok Istenért Egyházért, hazáért.” *Írások Mindszenty bíborosról* (METEM-Könyvek 28.), Budapest 2000, 180–186. különösen 180–181; Frank Miklós személyes közlése.

250 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* A Római Magyar Egyházközségi Tanács Felhívása.

fizetett. Miután önálló menekült lelkész – Asztalos János – került kinevezésre,²⁵¹ felmerült a kérdés, miből tartsa fenn magát a római magyar lelkészség. A havi kiadások 50.000 lírát tettek ki. A felhívás ehhez kéri a hívek rendszeres havi adományait egy nyilatkozat kitöltésével. Az összeg csak a lelkészség kiadásainak fedezésére vonatkozik, mert a lelkész fizetése más úton oldódott meg. Az Egyházközségi Tanács gyűlését követő napon, március 20-án magyar szentmise volt, feltételezhető, hogy a felhívás tartalmáról a szentmisén is kaptak tájékoztatást a hívek.²⁵² A húsvéti lelkigyakorlatot Mons. Mester István tartotta április 4-től 6-ig a szokott helyen.²⁵³ A következő hónapban, május 15-én, az Egyházközség elnöke körlevelében tájékoztatást adott a felhívás eredményéről. Mindkét kérés igen pozitív fogadtatásra talált, minek következtében elkezdődhetett a sírkamra kiépítése és biztosítva lett a lelkészi hivatal működésének a költsége.²⁵⁴ Az Egyházközségi tagok közül Wenhardt Béla kapott megbízást a pénzügyek ellenőrzésére. Feltehetően júniusban nem volt szentmise, helyette viszont a korábbiakhoz képest szokatlan módon, július 3-án, vasárnap, a hónap első vasárnapján is tartottak magyar szentmisét,²⁵⁵ amelyet Váralljai-Csocsán Jenő görögkatolikus újmisési pap mutatott be. A Szent István napi szentmise és a fogadás augusztus 21-én az előző évhez hasonlóan zajlott, a szentmisét Orbán Miklós S.J. mondta.²⁵⁶ A hónap végén, pontosan augusztus 27-én 16 órakor váratlanul sor került az elkészült római magyarok sírhelyének a megáldására. Az erre szóló meghívót az Egyházközség világi elnöke küldte 1966. augusztus 1-i dátummal. A közlemény érdekessége, hogy formája, elkészítésének módja teljesen azonos Frank Miklós

251 Asztalos János (Feldebrő, 1910 – Feldebrő, 1995). 1934. június 17-én az Egri Egyházmegye papjává szentelték. 1945-től volt plébános Pócspeletriben. 1948. június 11-én a híres Pócspeletri ügyben halálra ítélték, majd néhány óra múlva a halálos ítéletet életfogytig tartó fegyházbüntetésre változtatták. 1956-ban a forradalom alatt szabadult ki. 1957-ben Jugoszlávián keresztül menekült Ausztriába. Először Bécsben, majd Olaszországban élt, ahonnan 1973. május 12-én az NSZK-ba távozott. 1989-ben nyugdíjba vonult és hazatelepült Magyarországra. NAGY: 39. HETÉNYI VARGA Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában III.* Abaliget 1996, 18–43; Asztalos János levele Mindszenty József bíborosnak 1973. július 11. Mindszenty Archivum, másolat a szerző birtokában. Hetényi szerint 1961-ig bécsi lelkész volt, 1961-től 1972-ig pedig római magyar lelkész. Nagy Csaba szerint 1972-től élt az NSZK-ban. Zágon József 1960. június 7-én kelt levelében Kada Lajosnak azt írja: „Asztalos Jánost meghívták lelkésznek Circeo-ba, Terracina mellett ...” In: *Zágon levelei Kada Lajosnak.* Ezek szerint 1960-ban már Rómában lakott. Nem római lelkész volt, hanem menekült lelkész. Menekült lelkészi kinevezését feltehetően 1966. elején kapta, mert a menekült lelkészi fizetés megszűnése miatt ekkor kellett gondoskodni a római lelkészi hivatal fenntartásáról. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* A Római Magyar Egyházközségi Tanács Felhívása. 1966. március 19-i ülést követően.

252 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. március.

253 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. március 2. Márciusban két meghívó készült azonos dátumozással. A meghívóban Mester István egyházi címe pápai kamarás.

254 A körlevelet lásd az Egyházközségi körlevelek gyűjteményében az 1966. májusi meghívóhoz kapcsolva. Az Egyházközség a Banca di Roma (Agenzia No.4) Via della Conciliazione 50. szám alatti fiókban nyitott bankszámlát, amelynek számlaszáma 2281 volt.

255 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. június. Váralljai-Csocsán Jenő (Budapest, 1931 – halála). 1966. június 29-én, Palermóban szentelték pappá. A Pápai Gergely Egyetemen tanított, később Angliában élt, ahol az Oxfordi Egyetemen tanított. NAGY: 170 Az 1990-es években hazatért Magyarországra. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora lett.

256 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. augusztus. Orbán Miklós S. J. (Budapest, 1916 – Hamilton (Kanada) 1999). 1944-ben szentelték pappá Szegeden. 1949-től élt Rómában, ahonnan 1972-ben távozott Kanadába. 1951–1972-ig a Vatikáni Rádió magyar osztályának volt a vezetője. NAGY: 755.

lelkész által küldött meghívókkal. Feltehetően ezt is ő készítette és postázta. Erre utal az is, hogy a közlemény végén értesítés található Papp Kálmán győri püspök haláláról.²⁵⁷

Mielőtt tovább mennénk a lelkészség történetében, ejtsünk néhány szót a magyar sírhely készíttetésének körülményeiről és az oda temetett magyarokról.²⁵⁸ Az Egyházközségi Tanács felhívására érkezett pozitív visszajelzéseket követően elindult a sír, pontosabban a sírhelyek elkészíttetése, mert a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége is elhatározta egy sír létesítését. Az egyik sír tehát a Magyar Katolikus Közösség elhunyt tagjainak,²⁵⁹ mellette a másik a Máltai Lovagok tagjainak készült.²⁶⁰ A két sír azonos méretű területen — 2,5 m² — fekszik. A Máltai Lovagok sírjának birtokbaadási megállapodása szerint, amely 1966. április 20-án kelt, a sírokat 3 hónap alatt el kellett készíttetni. A közösség sírhelyének illetékét fizették ki előbb, március 8-án, 137.500 líra összegben, majd a lovagokét április 20-án.²⁶¹ A sírhelyek elkészítéséhez három ajánlatot kértek,²⁶² amelyek közül a Malpassi Angelo céget bízták meg.²⁶³ Az ügyintéző mindvégig Kállay Kristóf volt, aki mindkét sír ügyében eljár. A benyújtott terveket a temető művészeti bizottsága 1966. június 3-án tartott ülésén fogadta el. Erről értesítést kapott a magyar közösség és a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége.²⁶⁴ A magyar sírba áthozták Küry Béla,²⁶⁵ majd pedig 1966. augusztus 26-án Láczy Katalin földi maradványait.²⁶⁶

Térjünk vissza az események menetére. Októberben a római magyar kolónia ünneppélyesen emlékezett meg a forradalom tíz éves évfordulójáról. Ez október 23-án volt, amely éppen vasárnapra esett. A szokott helyen 9.45-kor Fernando Cento bíboros mutatta be a szentmisét. Ezen a lengyel közösség tagjai is részt vettek.²⁶⁷ A szentmisét kö-

257 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. A Római Magyar Egyházközség Világi Elnökének Közleménye, 1966. augusztus 1. Papp Kálmán (Sopron, 1886 – Győr, 1966). 1908. június 29-én szentelték pappá a győri egyházmegyében. 1946. június 16-án Sopronban szentelték püspökké. Életrajza *Győregyházmegyei Almanach*. Győr 1968, 70–72.

258 A magyar sírok dokumentációja Rabi József, Rómában élő magyar máltai lovag őrzi, akit Kállay Kristóf 1995. március 24-én kelt levelében Rómából való távozása előtt megbízott az ügyintézéssel. Köszönetemet fejezem ki neki azért, hogy a dokumentációt rendelkezésemre bocsátotta. Az itt idézett dokumentumokról készített másolat a szerző birtokában van.

259 A birtoklapon Comunità Cattolica Ungherese Rig. 38 stranieri sez. A. sottosuolo n. 8. A Comune di Roma servizio funebre e cimiteriali atti di concessione száma 1172/66. Ez utóbbi dokumentum sajnos nincs meg. A száma azonban megtalálható a Comune di Roma Direzione servizio FF. e CC. Ufficio Tecnico 1966. június 10-én 10547/66 sz. iratán.

260 A Máltai Lovagok sírhelyének az adatai Rig. 38 stranieri sez. A. sottosuolo n. 9. *Comune di Roma servizio funebre e cimiteriali atti di concessione* 1720/66.

261 A magyarok sírjának reversale száma: 909. Tulajdoni lap, a Máltai Lovagok Sírjának reversale száma: 1503. *Atto di concessione*.

262 A három cég: Marmi – Bronzi Benedetti Vincioni ajánlat 23/3/1966, ez az ajánlat csak a magyar sírokra szól, Marmi, Pietre, Graniti Comm. Antonio Biondi 4/4/1966 ez is csak egy családi sírra szól, Laboratorio Lavorazione Marmi Malpassi Angelo, amelytől két ajánlat is van a május 5-én kelt csak a közösség sírjára, értéke 700.000 líra, a május 11-én kelt ajánlat mindkét sírra: 1050.000 líra értékben.

263 A megbízás, amely mindkét sír elkészítésére vonatkozik Kelt: Róma, 1966. május 18.

264 A levelek iktatószámai: 10547/66 és 10546/66. Keltek Róma, 1966. június 10.

265 Küry Béla életrajza e kötetben olvasható NÉMETH László Imre: *Szabad magyarok Rómában – Küry Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége 1944–1946*. In: Magyar Sion Új Folyam XIII. / LVI. (2019/2), 277–304.

266 Az adatokat lásd a birtoklapon. Láczy Katalin 1892-ben született és 1964. január 20-án halt meg. Az elhunytak pontos adatai fel vannak sorolva Frank Miklós egyik levelében, amelyet P. Kovách Angelusnak írt Montegrotto-ból, 1976. március 13-án. A levél jelzete P. Kovách Angelus hagyatékában OMKM 38/91.

267 Fernando Cento bíboros, 1883. augusztus 10-én született Pollenzaban (Macerata), 1922-ben szentelték püspökké, 1958. december 15-én XXIII. János pápa kreálta bíborossá. 1965-ban Penitenziere Maggiore

vetően a Chiesa Nuova melletti Sala Borrominiben rendeztek megemlékezést, amelyen Luciano Radi kereszténydemokrata politikus és országgyűlési képviselő tartott beszédet, majd Bartók Béla és Chopin művei hangzottak el.²⁶⁸ Az eseményre olasz nyelvű színes meghívót nyomtattak. A novemberi program, halottak napja és a havi szentmise,²⁶⁹ valamint a karácsony az előző évvel egyező módon zajlott, azzal a különbséggel, hogy a karácsonyi meghívóban Frank Miklós köszönetet mondott a kolónia tagjainak nagylelkű adományaikért. Karácsony ünnepére pedig háromszáz magyarnak küldött baráti hangú levelet a táborokba.²⁷⁰

A Szent István Zarándokház létrehozása

Az 1966. év vége nagy eseménnyel zárult. Árpádházi Szent Erzsébet ünnepén, november 19-én lerakták a SZIH alapkövét.²⁷¹ Egy régi elképzelés kezdett ezzel megvalósulni. Az ünnepségre hivatalos volt az egész magyar kolónia. Az esemény jelentőségére való tekintettel álljon itt az alapkövetételbe elhelyezett okmány szövege, amely jól összefoglalja a Zarándokház történetének előzményeit, és létrejöttének körülményeit:²⁷²

„Örök emlékezetül

Szent István király nemcsak otthon rendezte az Egyház ügyeit, hanem arra is gondja volt, hogy az apostolfejedelemek sírjaihoz zarándokló magyarok az Örök Városban védelemben és gondozásban részesüljenek. E célból a Szent Péter bazilika déli oldalán, a S. Stefano al Vaticano, a magyar nemzeti templom mellé zarándokházat épített. Évszázadokon át sok ezer magyar zarándok fordult meg a magyar házban, amíg 1776-ban a temp-lommal együtt áldozatul esett a Szent Péter bazilika új sekrestyéje építésének.

Szerédi Jusztánián bíboros-primás gondoskodott arról, hogy a magyar kormány által 1927-ben megvett Palazzo Falconieri-ben megalapíttassék a Pápai Magyar Egyházi

volt. *Annuario Pontificio 1966.* Città del Vaticano 1966, 40*. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. október.

268 A forradalom tíz éves évfordulójának bő teret szentelt a KSZ. Az elhangzott előadás egy részét is köz-zétették. Luciano Radi: *Tíz év múltán.* In: KSZ 18(1966/3), 289–292. A nyomtatott meghívó elején a Kossuth címer látható, a misére szóló meghívó is tudósít a megemlékezésről. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. október.

269 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. október 2. és november.

270 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1966. december. A körlevelekkel együtt archivált levél-en a fejléc nyomtatott bélyegzővel készült.

271 Az ünnepséget eredetileg november 5-re tervezték, november 19-re azért került át, mert november 5-én Fáy Erzsébet nem tudott Rómába jönni. Zágon József levele Kada Lajosnak 1966. október 26. In: *Zágon levelei Kada Lajosnak.* A zarándokház története *A Római Magyar Szent István Ház.* Az ismertető Mester István prelátus „A római magyar Szent István Ház története” c. füzeté és Zágon József prelátus feljegyzése alapján készült (a továbbiakban: *Szent István Ház ismertető*). CSORBA László: *Magyar emlé-kek Itáliában.* Róma 2003, 242; P. Ruppert József SCH. P., a SZIA elnökének 2003. június 10-én készített összeállítása a ház létrehozásáról (A továbbiakban: RUPPERT József összeállítása). A ház nevét több féle képen használták, nevezték „Szent István Zarándokház”-nak, de megtalálható a rövidebb forma is „Szent István Ház”. E tanulmányban e kettősséget megtartottuk.

272 A szöveg magyarul és olaszul megtalálható Ruppert József összeállításban, magyarul pedig megjelent a KSZ-ben *A Szent István Zarándokház alapkövetétele.* In: KSZ 18(1966/4), 373–374. Az aláírók egyikben sincsenek felsorolva. Az aláírások rosszul olvashatók, ezért az adatok további pontosításra szorulnak.

Intézet magyar papok római tanulmányainak biztosítására. Aki Szent István eredeti gondolatát újból felkarolta és aki a magyarságnak ismét atyai házat akart emelni Rómában, Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, Magyarország primása volt. Bár az otthon bekövetkezett események megakadályozták abban, hogy tervét megvalósítsa, ennek eszméje tovább élt.²⁷³

Új otthont kellett teremteni a külföldön élő 785 pap és kb. 1.500.000,- katolikus hívő papi utánpótlása számára, új lelkipásztori központról kellett gondoskodni a világon szétszórt magyar katolikus hívek részére és az atyai ház biztonságát kellett nyújtani azoknak, akik a külföldöni lelkipásztori munkában megöregedtek vagy egészségi okokból abból kiválni kényszerültek. E célokat össze akartuk egyeztetni a Rómába zárandó magyarországi gondozásával, hogy népünk az Örök Várost keresztény szemmel lássa, s hogy lelkiileg gazdagodva és Krisztus földi helytartója iránti ragaszkodásban megerősítve térheszen vissza otthonába.

Isten különös kegyelme, hogy anyagi erőnket messze meghaladó terveink megvalósítására FÁY ERZSÉBET személyében olyan jótévőt küldött, aki az előttünk álló épületet saját költségén felépíti. Ezzel a hatalmas anyagi áldozattal akart hozzájárulni a fent vázolt célok megvalósításához s ezzel egyben maradandó emléket kívánt állítani SIR OLIVER DUNCAN-nak, saját és sok magyar menekült nagy jótévőjének. Ezt a tényt a Szent István Alapítvány kellő módon meg fogja örökíteni az intézményben, az alapító FÁY ERZSÉBET szándékára pedig, amíg az intézmény áll, naponként egy szentmisét fog felajánlani a ház kápolnájában.

A külföldön élő magyarság feladata maradt, hogy megfelelő telket szerezzen az intézmény számára. E célból alakult a Szent István Alapítvány, melynek alapszabályai Őszentsége római vikáriusa 1966. május 2-án jóváhagyta s az Alapítványt erigálta.²⁷⁴ Ez az alapítvány vette meg a Via del Casaleto 481. szám alatt fekvő 5.400 m² kiterjedésű telket.²⁷⁵ Hogy erre sor kerülhetett, azt újból nagylelkű adakozóknak köszönhetjük. Őszentsége VI. Pál pápa atyai jóakarattal kísért adománya, a német Püspöki Kar, az Ostpriesterhilfe, magyar szerzetesrendek külföldön élő tagjai, magyar plébániák, szervezetek és egyének hathatós támogatása nemcsak anyagi segítséget jelentettek, hanem erkölcsi bátorítást is ebben a nagy erőfeszítésben.

Amikor Szent Erzsébet mai ünnepén a Szent István Alapítvány nevében az Alapítvány alapszabályait és ezt a dokumentumot az intézmény alapkövében elhelyezzük, tesszük ezt

273 A következő mondat a szövegben át van húzva, ezért feltételezhető, hogy nem került felolvasásra, ezt támasztja alá, az is, hogy a díszes aláírt példányban sincs benne: „és az Apostoli Szentszék és a magyar kormány között 1964. szeptember 15-én aláírt u.n. megállapodás következményei folytán a külföldön élő magyarság számára sürgető szükségé lett, mert a Palazzo Falconeriben elhelyezett említett Intézet e megállapodás értelmében kizárólag magyarországi egyházi célok szolgálatára került”.

274 Az Alapítvány jóváhagyása körül sok nehézség volt. Zágon József 1966. március 15-én ezt írta Kada Lajosnak: „Sok nehézség van viszont az alapszabályok egyházi jóváhagyásával. Most az államtitkárságnál vannak s olyan módosítást akarnak, melyet mi nem fogadhatunk el. Nem tudom, hogyan fogjuk ezeket a nehézségeket áthidalni.” In: Zágon levelei Kada Lajosnak. Az Alapítvány története legújabbban NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve*, Budapest 2015 (a továbbiakban: NÉMETH 2015a).

275 A telekvásárlással kapcsolatban Zágon József 1966. október 26-án ezt írta Kada Lajosnak: „A telek-adóssággal kapcsolatban BIZALMASAN közlöm a következő adatokat: a telek ára 200.000,- USD. A német püspöki kar s a Szentszék várt ajándékával ebből fedezve volna 140.000,- USD. Ebből az összegből magyar gyűjtési eredmény: 20.000,- USD. Ahhoz, hogy az épületet berendezzük, az átírási költségeket (telek-átírás) megfizessük, a telek körül a falat felhúzzuk stb. még legalább 120.000,- USD kellene.” In: Zágon levelei Kada Lajosnak.

őszinte, mély hálával jötevőink iránt s azzal a szent elkötelezettséggel, hogy az alapítók szándékait mindenkor tiszteletben tartjuk és megvalósításukról gondoskodunk. Szent Erzsébet közbenjárása esdje ki a kegyelmet, hogy ez az intézmény az imádság, a lelki elmélyülés és a szellemi gazdagodás háza legyen: a szeretet és békeesség otthona, összekötő kapocs minden magyar számára s mint római intézmény munkálója a Krisztus földi helytartója iránti hűségnek és ragaszkodásnak.

Kelt Rómában,

1966. november 19-én, magyarországi Szent Erzsébet ünnepén,

VI. Pál pápa uralkodásának 4.,

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, magyar primás fogságának 18.,

a magyar nép szabadságharcának 10.,

Szent István király egykori zárandokháza és a magyar nemzeti templom lebontásának 190. évében.

Elisabeth Fay, Dr. Zágon József, Dr. Magyary Gyula, Dr. Csertő Sándor,

Apor Gábor, Mester István, Arch. Gargari, Arch. Barbalissa”

A dokumentumban említett és azt aláíró Fáy Erzsébet Svájcban élő emigráns magyar, Duncan Oliver angol lordtól örökölt nagy vagyonának egy részét adta a zárandokház felépítésére, Mészáros Tibor svájci magyar lelkész biztatására.²⁷⁶ A SZIA első elnöke Zágon József volt, alapító tagjai pedig: Apor Gábor volt szentszéki követ, Magyary Gyula pápai prelátus, Csertő Sándor pápai kamarás, Mester István pápai kamarás, Békés Gellért O.S.B. és Fűz Balázs O.Cist. A két olasz aláírás, Gargari és Barbalissa, azé a két tervezőé, akik a ház terveit készítették.

Az ünnepség alkalmából VI. Pál pápát táviratban köszöntötték, megköszönve az adományát is, amelyre Cicognani bíboros küldött választáviratot a pápa nevében.²⁷⁷

Az 1967. év újabb fordulópontot jelent a közösség életében. Az év eleje a szokott ritmusban kezdődött. A januári szentmisén megemlékeztek két halottról, Kállay Kristóf édesapjáról, Kállay Miklós volt miniszterelnökről, aki 1967. január 14-én hunyt el New Yorkban, valamint Toma Lászlóról, aki az Egyházközségi Tanács tagja volt, és 1966. december 25-én hunyt el. Őt a Campo Verano temetőben helyezték örök nyugalomra.²⁷⁸ A februári misét követően,²⁷⁹ a húsvéti lelkigyakorlatot március 20–22 között Hegyi Já-

276 Msgr. MÉSZÁROS TIBOR: *Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései.* Pécs, 1997, 184–185. Zágon József az adományról ezt írta Kada Lajosnak 1966. március 15-én: „Az adakozó nagyon sürgeti a dolgot, meg akar szabadulni a pénztől s már szeretné látni, hogyan nő ez a kedvenc intézménye.” in: *Zágon levelei Kada Lajosnak.* Mészáros Tibor (Felsőpaty, 1919 – Basel, 2003). 1943-ban a Veszprémi Egyházmegye papjává szentelték. 1948-ban letartóztatták, 1955-ig Szibériában volt fogságban, majd 1956-ban Nyugatra távozott. Véglegesen Svájcban telepedett le. Baselben volt plébános és kórház lelkész. 1967-ben, és 1968-ban volt a SZIA Igazgatótanácsának a tagja. 1972–1975 között Mindszenty József bíboros titkára volt Bécsben. NAGY: 688; életrajzi írása Msgr. MÉSZÁROS: 1977. Particululája, a szerző birtokában. Nagy Csaba születésének időpontjául 1915-öt adja meg. Titkári szolgálatának kezdetétől pedig 1971-et. Titkári működésére vonatkozóan lásd még napi jegyzeteit: *A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972–1975).* Abaliget, 2000; nekrológia *Egyházért szenvedett. Mészáros Tibor halálára.* In: *ÚE* 2003.10.26.

277 A két távirat szövege RUPPERT József összeállításában.

278 A gyászír a meghívó melléklete. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1967. január.

279 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. február.

nos, a Germanicum et Hungaricum lelki igazgatója vezette.²⁸⁰ Az áprilisi szentmisére küldött meghívóban Frank Miklós lelkész köszöntötte Mindszenty József bíborost, aki március 29-én töltötte be 75. életévét.²⁸¹

A májusi hó végi szentmise után a júniusi meghívóban már a hívek előzetes tájékoztatást kaptak arról, hogy az újonnan épült Zarándokház (Via Casaletto, 481.) felavatási ünnepsége augusztus 20-án, vasárnap, Szent István napján lesz.²⁸² A felszentelés napján az egész világról összesereglett magyarok déli 12 órakor Castelgandolfóban részt vettek az Úrangyala imádságon. VI. Pál pápa nagy tapsot kiváltó szavakkal köszöntötte a magyar zarándokokat. A kihallgatás végén személyesen is köszönthette a pápát Apor Gábor követ, Zágon József, a SZIA elnöke, és Fáy Erzsébet.²⁸³ A Zarándokház kápolnájának felszentelése 18 órakor volt, amelyet Confalonieri bíboros végzett.²⁸⁴ A bíborossal hatan koncelebráltak, Zágon József elnök, Szabó János amerikai főlelkész,²⁸⁵ Ádám György az európai magyar katolikusok főlelkésze,²⁸⁶ Gilly Ferenc,²⁸⁷ Füz Balázs O.Cist, és Mészáros Tibor.²⁸⁸ Személyük által az egész világon szétszórta élő magyarság képviselve volt, akiknek készült a Zarándokház.²⁸⁹ Természetesen jelen volt Frank Miklós római magyar lelkész és Kállay Kristóf az egyházközség világi elnöke,²⁹⁰ valamint Asztalos

280 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1967. március. Hegyi János S.J. (Győr, 1920 – ?). A Gergely Egyetemen tanult Rómában. Leuvenben szerzett filozófiai doktorátust. 1959-ben szentelték pappá. 1977–1982 között a külföldön élő magyar jezsuiták tartományfőnöke volt. NAGY: 386; TAKÁCS Emma: *Hegyi János*. In: MKL IV., Budapest 1998, 727. Egyik se tesz említést arról, hogy spirituális volt. Nagy szerint csak 1982-ig volt tartományfőnök.

281 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1967. április. A KSZ nem emlékezett meg erről, két évvel korábban azonban megemlékezett a bíboros aranymiséjéről. ZÁGON József: *Az aranymisés Mindszenty*. In: KSZ 17(1965/2), 97–101. Az aranymiséről viszont a római magyar közösség nem emlékezett meg.

282 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1967. május, a mise május 28-án volt; *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1967. június, a mise június 25-én volt.

283 GALAMBOS kézirat; GALAMBOS Irén OSB: *A római magyar zarándokház felavatása*. In: KSZ 19(1967/3), 266–267.

284 Carlo Confalonieri bíboros 1893. július 25-én született Sevesóban (Milánó), 1941. május 4-én szentelték püspökké, 1958. december 15-én XXIII. János pápa kreálta bíborossá. A S. Congr. Concistoriale Prefektusa volt. *Annuario Pontificio 1967*, Città del Vaticano 1967, 59.*

285 Szabó János Amerikában született, 1930-tól a Soth Bend-ben lévő Magyarok Nagyasszonya plébánián működött, kezdetben káplánként, majd mind plébános. Az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnöke volt. Életrajza legújabbban NÉMETH László Imre, *Zágon József és Szabó János levelezése 1956-1965*. In: MEV (2019/3-4) megjelenés előtt.

286 Ádám György (Budapest, 1912 – Feldafingben. (NSZK), 1978). Teológiai tanulmányait a Pázmáneumban végezte 1932–1937 között. Bécsben szentelték pappá 1937. július 4-én az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. 1945-től 1950-ig a bécsi Pázmáneum spirituális volt. Zágon József ajánlására nevezték ki németországi magyar főlelkésznek 1952-ben. Székhelye Münchenben volt. 1967-ben lett a Concistorialis Congregatio menekültügyi osztályának magyar tanácsadója, és ezzel a külföldön működő magyar katolikus lelképásztorok legfőbb moderátora. A SZIA Igazgatótanácsának 1969-től haláláig volt tagja. NAGY: 6; RUPPERT: *Visszatekintés*; VICZIÁN János: *Ádám György*. In: MKL I. Budapest 1993, 45. Ez utóbbi nem említi, hogy az Életünk alapítója volt. BORÓVI: 102, 125–128, 218. Nekrológia *Msr. Dr. Ádám György (1912–1978)*. In: KSZ 30(1978/1), 55. NÉMETH 2015a: 29–30.

287 Gilly Ferenc az Egyesült Államokban élő magyar pap. Az Allentow-i egyházmegyében működött, a Sacred Heart of Jesus plébánián (Miller Heights, PA). Magyar pasztorációval nem igen foglalkozott. Miklósházy Attila püspök közlései. Mindszenty bíborossal Perth Amboyban találkozott 1974. május 16-án. *Msr. MÉSZÁROS 2000*: 336.

288 A SZIA Igazgató tanácsának 1967–1968-ban volt tagja. RUPPERT: *Visszatekintés*.

289 GALAMBOS kézirat.

290 A SZIA Igazgatótanácsának 1969-től 1981-ig volt tagja. RUPPERT: *Visszatekintés*.

János a Rómán kívüli olaszországi menekült magyarok lelkiatya. Zágon József az ünnepségre meghívta Hamvas Endrét, a MKPK elnökét is,²⁹¹ aki nem jött el. Képviselőtében Zemplén György O.Cist, a PMI rektora vett részt,²⁹² akit Fábíán Árpád vicerektor kísért el.²⁹³ A rektorok megbízása volt arra, hogy felolvassa Hamvas Endre kalocsai érseknek, az MKPK elnökének 1967. augusztus 15-én kelt levelét. A levél kifogásolta, hogy a Zarándokház létrehozásába a MKPK-t nem vonták be. Zágon József nem járult hozzá annak felolvasásához, elsősorban azért, hogy elkerülje a püspöki kar ellenes hangulat kialakulását,²⁹⁴ helyette beszédében „köszönettel nyugtázta a MKPK jókívánságait, melyet írásban juttattak el.”²⁹⁵ A kápolna oltárába Szent István, Szent Imre, Szent Gellért, a három kassai vértanú, Boldog XI. Ince pápa ereklyéit helyezték el. Az ereklyék egy részét erre az alkalomra kapta ajándékba a Zarándokház, másik részét pedig feltételezhetően a PMI-ből hozták magukkal.²⁹⁶ A szentmise követően került sor a ház fölavatására, amelynek keretében leleplezték Fáy Erzsébet szándékát megőrkítő emléktáblát és Oliver Duncan mellszobrát. Zágon József prelátus olaszul és magyarul mondta el avató beszédét, majd Fáy Erzsébet szólt és végül átadta a Zarándokházat Zágon Józsefnek, a SZIA első elnökének. Az eseményről rövid hírben beszámolt a *L'Osservatore Romano*²⁹⁷ és a KSZ. A gondviselés különös ajándéka volt, hogy ebben az évben Szent István napja éppen vasárnapra esett és éppen ekkor kerülhetett sor a Szent Istvánról nevezett Zarándokház felszentelésére. A Szent István napi szentmise azóta is a SZIH-ban van, az ünnepet megelőző vagy azt követő vasárnap.

Az elkészült házba a római magyar papok közül Mester István, Prokop Péter, Asztalos János és Frank Miklós római magyar lelkész költözött be.

Az avatási ünnepségen történekmek lett folytatása. Zágon József augusztus 23-án válaszolt Hamvas Endre levelére. Ennek ellenére az ÚE szeptember 3-án csak a MKPK

291 *Zágon József meghívó levelét*, Kelt: Róma, 1967. július 25-én. Megtalálható: RUPPERT József összeállításában.

292 Zemplén György Zoltán O.Cist. (Mündenben (Németország), 1905 – Budapest, 1973). A 1921-ben lépett be a ciszterci rendbe. Teológiai tanulmányait Rómában, a Sant'Anselmon végezte, majd a Angelicumban szerzett teológiai doktorátust. 1929. június 30-án Zircen szentelték pappá. 1965–1968 között a PMI rektora, 1968-tól élete végéig pedig a budapesti Központi Szeminárium rektora volt, ezzel együtt 1969-től c. arenai c. püspök, az esztergomi apostoli adminisztrátor segédpüspöke. *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára 1970-évre*. Esztergom 1970, 160; *Esztergomi sematizmus 1982*. Esztergom 1982, 408; Török József – LEGEZA László: *A 350 éves Központi Papnevelő Intézet*. Budapest, 1998. 40; *Zemplén György püspök 1905–1973*. In: ÚE 1973.04.08.

293 Fábíán Árpád (Kassa, 1926 – Budapest, 1986). Premontrei növendékként kezdte el a teológiát tanulni. 1951. június 17-én Vácon szentelték pappá. 1965-től a PMI növendéke volt, 1968-ban a Lateráni Egyetemen kánonjogból szerzett doktorátust, 1969-től a PMI rektora volt. 1972. február 8-án VI. Pál pápa a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzójává nevezte ki. 1972. március 16-án Budapesten szentelték püspökké, 1975. január 7-én lett megyéspüspök. Diós István: *Fábíán Árpád*. In: MKL III., Budapest 1997, 463.

294 Zágon József levele Brezanóczy Pál, apostoli adminisztrátornak, a püspöki kar titkárának 1967. szeptember 25-én. A levél másolata In: RUPPERT: *Visszatekintés*.

295 GALAMBOS kézirat.

296 A SZIH ismertető Szent Gellért ereklyéjével kapcsolatban megjegyzi (9. oldal): „*Szent Gellért ereklyéjét még előbb Roncalli kardinális ajándékozta*”. Ez a megjegyzés világosan mutatja, hogy a PMI kápolnájának 1958-as felszentelésére kért Szent Gellért ereklyéről van szó, amelyet az akkori velencei pátriárka Angelo Roncalli bíboros, a későbbi boldog XXIII. János pápa küldött. Roncalli kardinálishoz küldött kérés és válasz eredetije *Ereklyék kérése* címet viselő aktában, PMI 88/1958.

297 *Il Card. Confalonieri inaugura la Casa „S. Stefano d'Ungheria.”* in: *L'Osservatore Romano*, 1967. augusztus 23. N. 193. pag. 4.

elnökének a levelét közölte. A SZIA vezetősége természetesen nehezményezte ezt, és az Igazgatótanácsának szeptember 23-i ülésén hozott döntése értelmében²⁹⁸ a levelezést megjelentette a KSZ-ben.²⁹⁹ Zágon József szeptember 25-én kemény hangú levelet fogalmazott meg Brezanóczy Pál, apostoli adminisztrátornak, a püspöki kar titkárának,³⁰⁰ a levelet azonban nem küldte el.³⁰¹ Természetesen mindez a római magyar emigráns papság és a MKPK nem túl jó viszonyán tovább rontott. Az eset rendezésére 1971-ben került sor, amikor Brezanóczy Pál meglátogatta a SZIH-t. A találkozást így örökítette meg Zágon József:³⁰²

„Március 20-án itt járt Brezanóczy érsek s kifejezte azt a kívánságát, hogy a Szent István Házat megtekinthesse s ott velem találkozzék. Nem akartam az ellentéteket tovább szítani, elmentem. Megkínáltuk ozsonnával. Elnézést kért az 1967-es levélért, különben úgy csinált, mintha mindig a legnagyobb barátságban lettünk volna.”

Az Egyházközségi Körlevelek gyűjteménye a zarándokház felavatásáról nem számol be, a júniusi meghívó után az októberi következik.

A római közösség élete az új magyar központtal

A PMI átvételével a magyar pártvezetés egyik célja volt, hogy a papi emigráció központját megszüntesse és a papokat létalapjuktól megfossa.³⁰³ Teljesült a célkitűzés, de csak rövid időre, mert a Zarándokházzal az emigráns magyar papságnak és a magyar kolóniának újra lett központja Rómában, ismét lett egy hely, egy ház, amely otthont adott az emigráns magyaroknak, ahol lehetőség volt összejöveteleket szervezni.

Az első összejövetelre mindjárt októberben sor került, mert október 29-én a SZIH-ban tartották a megemlékezést az 56-os forradalomról. A fél 11 órakor kezdődő szentmisét követően a könyvtárban Eckhardt Tibor³⁰⁴ tartott megemlékező előadást, majd pedig fogadást adtak a résztvevőknek. A meghívó értesítette a közösség tagjait arról, hogy a Római Magyar Lelkeszi Hivatalnak új címe van: 00149 Roma, Via del Casaletto 481.³⁰⁵ A meghívó fejlécében már ez a cím volt olvasható.

Itt kell megemlékezni Farkas Ilonáról, aki Frank Miklós állandó segítője volt.³⁰⁶ Rómába érkezésekor, 1965 elején alkalmi segítő volt, majd a SZIH felépülte után állandó munkatárs lett, mivel a ház közelében lakott. A körleveleket ő gépelte, és a levelezést intézte, illetve szervezte a programokat.

298 Békés Gellért 1967. október 2-án kelt levelét Zágon Józsefhez. A levél másolata In: RUPPERT: *Visszatekintés*.

299 KSZ 19(1967/3), 268–269.

300 Brezanóczy Pál (Aknaszlatina, 1912 – Eger, 1972). 1935. augusztus 28-án szentelték pappá, 1956-ban egri káptalani helynök, 1959-ban apostoli kormányzó, 1964. október 28-án szentelték püspökké, 1969. január 23-án lett egri érsek. VICZIÁN János: *Brezanóczy Pál*. In: MKL II., Budapest 1993, 44.

301 A levél szövege In: RUPPERT: *Visszatekintés*, az eredeti a SZIH levéltárban.

302 Zágon József levele Kada Lajosnak, Kelt: Róma, 1971. április 12. In: *Zágon levelei Kada Lajosnak*.

303 KISZELY: 131.

304 Eckhardt Tibor (Makó, 1888 – New York, 1972). Tanulmányait Párisban és Berlinben végezte. Politikus volt. NAGY: 221. A magyar emigrációban betöltött szerepéhez BORBÁNDI †985. A római Anonymus Kiadó 1951. október 12-én felvette tagjai közé. *Verbali del Consiglio di Amministrazione első kötete, Pásztor Edit birtokában*.

305 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1967. október.

306 Farkas Ilona személyes közlései.

A Zarándokház létrejötte felvetette azt a kérdést, hogy hol tartsák a jövőben a magyar miséket. Az igények felmérése érdekében az októberi meghívó végén a következő kérdőpontok találhatóak:

- a) *maradjunk meg az eddigi rendszernél /havonta egyszer a San Girolamo della Carità-templomban/*
- b) *elég havonta egyszer, de a Szent István Házban,*
- c) *legyen havonta kétszer, egyszer a Szent István Zarándokházban és egyszer a San Girolamo della Carità-templomban,*
- d) *legyen minden vasárnap a Szent István Zarándokházban,*
- e) *legyen minden vasárnap magyar szentmise, ebből egyszer a San Girolamo della Carità-templomban, a többi alkalommal a Szent István Zarándokházban.*

A kérdések megfogalmazásából és a meghívóban olvasható bevezetőből következtethetünk arra, hogy a római magyar lelkész, és minden bizonnyal a SZIH vezetői is, szerették volna, ha magyar szentmiséket a zarándokház kápolnájában tartják, ahol utána lehetőség van arra is, hogy a közösség együtt maradjon. A közösségi élethez további lehetőséget kínált ott a könyvtár, amelyhez a hívektől is gyűjtöttek könyveket.³⁰⁷ November végén a szokott helyen volt a magyar szentmise, de a beérkezett válaszok alapján kísérletileg bevezetésre került, a havi két szentmise, egy a szokott helyen, egy pedig a Zarándokházban.³⁰⁸ Ennek megfelelően az első havi magyar szentmisét a zarándokházban december 10-én, 10.30-kor tartották.³⁰⁹ A lelkészi fogadóórák időpontja és a szentmiséknél látott kettősség mutatja a változást. A hivatalos fogadóórák helyszíne a Zarándokház lett, de a lelkész bejelentésre továbbra is fogadott a Via della Conciliazionén.³¹⁰ Halottak napján, november 2-án a szokásoknak megfelelően tartották meg a szentmisét a San Lorenzo fuori le Mura-bazilikában, majd felkeresték a magyar sírokat. Ebben az évben helyezték át a sírba Hlatky Endre, Berkes Béla és Csurgai József földi maradványait, az utóbbi esztendőben elhunyt hét szegény sorsú magyar sírjára pedig sírkeresztet készítettek, amelyet a kolónia tagjainak adományából fizettek.³¹¹ Karácsony megünneplésére is új lehetőséget kínált a Zarándokház, december 24-én itt tartottak éjféli szentmisét, és ez adott helyet december 26-án a tombolával összekötött karácsonyi ünnepélynek. A karácsony másnapi szentmisét, december 26-án azonban a szokott helyen tartották.³¹² A Zarándokházzal kapcsolatban bizonyára nehézséget jelentett a megközelítése, mert a meghívók elég részletesen tájékoztatnak a megközelítés lehetőségeiről. Karácsony napján temetésre is sor került, a kolónia legöregebb tagját, Nádor Istvánt temették a Verano-i temetőben.³¹³

A következő években a közösség élete a Zarándokház felavatásával kialakult új rendszerint folytatódott.³¹⁴ Újdonság volt az 1968-as év elején, hogy az egyházköztség zár-

307 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. november.

308 Uo. a mise november 26-án volt.

309 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. december.

310 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. november és december. Fogadóórák a Szent István zarándokházban: hétfőn és pénteken este 6.30-tól kezdve, csütörtökön előzetes bejelentés esetén, este 6.30-tól a Via della Conciliazionen.

311 Életrajzi adataik e tanulmány harmadik részében, a sír feliratainak leírásánál. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. október.

312 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1967. december.

313 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1968. január.

314 A SZIH-ban: 1968. január 14, március 10, május 12, június 9, december 8, 1969. január 12, február 9, március 9, május 11 volt magyar mise. A San Girolamo della Carità-templomban: 1968. január 28, márci-

számadását január 15-ével kezdődő héten az egyházközség tagjai megtekinthették.³¹⁵ A lelkészek minden bizonnal látogatták a betegeket korábban is, márciusban a Körlevél azonban első alkalommal hívta fel erre a lehetőségre a figyelmet.³¹⁶ 1969-ben a szokásos háromnapos lelkigyakorlat helyett csak egy egynapos előkészítő konferencia beszéd volt a szokott helyen, viszont húsvétvasárnap a SZIH-ban volt szentmise.³¹⁷ Júliustól szeptemberig Szent István ünnepét kivéve nem volt magyar szentmise.³¹⁸ A Szent István ünnepét augusztus 25-én délután 18.30 kor a SZIH-ban tartották, a szentmisét és a szentbeszédet Mester István tartotta.³¹⁹ A forradalomról október 27-én ugyancsak ott emlékeztek meg szentmise keretében,³²⁰ amelyet Paolo Hnilica szlovák püspök mutatott be.³²¹ A karácsony megünneplése az előző évivel teljesen azonos formában történt azzal, hogy a táborokban ötszáz kivándorlásra váró magyarnak igyekeztek örömet szerezni.³²² Az ajándékozás megszervezése érdekében a római magyar lelkész, Frank Miklós a maga és Asztalos János menekült lelkész nevében kérő levelet írt azoknak a magyaroknak, akiknek címe rendelkezésére állt.³²³ A befolyt adományokat hasonló körlevélben köszönték meg, mert az adományok lehetővé tették, hogy a táborokban mindenkinek jusson valami.³²⁴ A Körlevél az év során rendszeresen hírt adott a közösség elhunyt tagjairól.³²⁵ Az elhunyt magyarok sírját ebben az évben is felkeresték halottak napján, és két magyar sírra sírkeresztet állítottak, illetve Szabady Csaba és Csurgai Janka exhumált földi maradványait elhelyezték a közös magyar sírba.³²⁶

us 24, május 26, június 23, november 24. 1969. január 26, február 23, március 23, április 27, május 25-én volt mise. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. január, március, május, november, és 1969. január, február, március, április, május. Az 1968. évi februári értesítő, illetve az 1969. júniusi nem található a gyűjteményben, így nem tudni, hogy 1968 februárjában és 1969. júniusában volt-e mise.

315 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. január.

316 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. március.

317 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. április.

318 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. június.

319 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1968. augusztus 13. Ismét nyoma van annak, hogy a Vikariátustól engedélyt kértek arra, hogy augusztus 25-én Szent István napi misét mondhassanak. Az engedély kérő levél a gyűjteményben található, 1969. augusztus 19-én kelt. Korábban is volt olyan év, amikor kértek engedélyt pl. 1953-ban, és 1954-ben.

320 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. október.

321 Paolo Hnilica S. J. c. rusadoi püspök (Unatina, 1921 – Nové Hradý, 2006) 1921. március 30-án Unatinban született. 1950. szeptember 29-én szentelték pappá, 1964. május 17-én nevezték ki püspökké. A püspökszentelés időpontját az 1968. évi *Annuario Pontificio* nem közli, mely szerint a Keleti Kongregációnak a konzultóra volt. *Annuario Pontificio 1968*, Città del Vaticano, 1968, 670; 950.

322 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1968. december, 24-én éjfélti mise, 26-án 17 órakor ünnepély a Szent István Zarándokházban, 26-án fél 11 órakor mise a San Girolamo della Carità-templomban.

323 A levél egy példánya megtalálható az *Egyházközségi körlevelek gyűjteményében*. Kelt: Róma, 1968. november.

324 A levél egy példánya megtalálható az *Egyházközségi körlevelek gyűjteményében*. Kelt: Róma, 1969. január 15.

325 Kozma Melánia, orsolyita apáca, 1968. március 6. (Körlevél, 1968. április), Brelich Erna, 1968. november 13. (Körlevél, 1968. november), Markovits M. Jozefa 1968. december 27. (Körlevél, 1969. január), Maso Eleonóra, szül. Edelényi Szabó, 1970. december 9. (Körlevél 1971. január), Olasz Pál, 1971. április 8. (Körlevél, 1971. április), özv. Koltay Kálmánné, 1972. január 13. (Körlevél, 1972. január, sír: Prima Porta), Strauss Robert 1972. február 11. (Körlevél, 1972. február), Dr. Vadnay Béláné 1972. március 26. (Körlevél, 1972. április).

326 Szabady Csaba 1928-ban született, 1958. február 7-én hunyt el, Csurgai Janka 1889-ben született, 1958. április 18-én hunyt el. Frank Miklós levele Kovách Angelusnak, Montegrotto 1976. március 13. OMKM

Nagy veszteség érte 1969 elején a római magyar kolóniát. Február 21-én hosszú betegség után elhunyt Báró altorjai Apor Gábor volt szentszéki követ, aki a római emigráció szinte minden kezdeményezéséből kivette részét, az Actio Catholica in Exteris elnöke, az Anonymus Kiadó, és a SZIA alapító tagja volt. A Verano-i temetőben a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének sírjába temették. A február 21-i szentmisén emlékeztek meg róla.³²⁷ Húsvét alkalmából 1969. április 1–2-án ismét volt előkészítő lelkigyakorlat, amelyet Szabó Ferenc S.J. tartott,³²⁸ és húsvét vasárnap természetesen a szentmise a SZIH-ban volt,³²⁹ ugyanúgy, mint Szent István ünnepe,³³⁰ a megemlékezés az 56-os forradalom hőseiről³³¹ és a karácsonyi éjféli mise és a 26-i ünnepe.³³² Halottak napján a szentmisét ebben az évben nem a megszokott helyen, a San Lorenzo fuori le Mura-bazilikában tartották, hanem a temetőben a Pia Unione dei Trapassati kápolnájában.³³³ A novemberi körlevél két újdonsággal is szolgált,³³⁴ egyrészt jelezte, hogy Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletére a szentmise nem a szokott helyen, hanem a Tizenkét Apostol-bazilikájában 11 órakor lesz, illetve felhívta a figyelmet a közel egy évvel korábban megjelent *Életünk* című havi lapra.³³⁵

Mielőtt folytatnánk a közösség életének a bemutatását meg kell említeni, hogy 1969. augusztus 15-én megjelent a „Pastoralis Migratorum Cura” kezdetű motu proprio, a vándorlók lelképásztorkodásáról.³³⁶ Ezzel a menekült papok közvetlen római függése megszűnt, a helyi püspökök szerepe megnőtt. A dokumentumnak a római magyar közösség életére vonatkozóan különösebb hatása nem volt. Megjelenésének sincs nyoma az Egyházközségi Körlevelekben.

A havi rendszeres két szentmise lényegében két évig tartott, mert 1970-től ismét ártértek a havi egy szentmisére a San Girolamo della Carità-templomban. Az első egyet-

38/91. Az átvitelre a magyar sír tulajdoni lapja szerint 1968. július 24-én került sor. Az 1968. októberi körlevél csak Szabady Csaba exhumálásáról tesz említést, az áthelyezés időpontjátul szeptembert, a halál időpontjátul pedig 1957-et jelöli meg. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*.

327 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. március, a körlevélhez mellékelve egy-egy oldalas nekrológ.

328 Szabó Ferenc S. J. (Kálócfa, 1931 –)1953-ban lépett be a Jézus Társaságba, 1962-ben szentelték pappá, tanulmányait, Budapesten, Leuvenben és Párizsban végezte. 1966-tól élt Olaszországban. 1972 és 1992 között a vatikáni rádió magyar adásának a szerkesztője volt. A kilencvenes évek közepén visszatért Magyarországra. NAGY: 904–905. Jelenleg Budapesten, a Faludy Ferenc Házban él. Életrajzi írása SZABÓ Ferenc SJ, „Örömben éltem, köszönöm!” *Egy jezsuita hivatás története*, Budapest 2016.

329 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. április.

330 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. augusztus. A szentmisét augusztus 24-én tartották.

331 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. október. A szentmisét október 26-án tartották.

332 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. december.

333 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. október. Ennek valószínű az lehetett az oka, hogy 1969. november 2. vasárnapra esett.

334 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1969. november.

335 Az „Életünk, Az európai magyar katolikusok lapja” c. havi lapot több kis egyházi lap összevonásával Ádám György alapította. 1969 januárjától az európai föllelkésztség kiadásában jelent meg. NAGY: 6; BORÓVI: 126. Nagy Csaba külön címszóban nem tesz említést a lapról. A lap rendszeres munkatársa lett később Frank Miklós is. BORBÁNDI 1992: 102.

336 A dokumentumot legújabb kiadása *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni, Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000)*. Bologna, 2001, 270–305. A dokumentum előkészítésében részt vett Zagon József, akinek neve megtalálható a dokumentum végén, az aláírók között. BORÓVI 2000: 119–136.

len havi szentmisét január 25-én tartották.³³⁷ Februárban Vedované, született Brieger Kláraért volt gyászmise a SZIH-ban.³³⁸ A február havi szentmisén megemlékeztek Apor Gábor követ halálának első évfordulójáról, a misét követően pedig felkeresték sírját a Verano-i temetőben.³³⁹ A hagyományos húsvéti előkészítő lelkigyakorlatot Arató Pál S.J. tartotta a San Girolamo della Carità-templomban,³⁴⁰ meglepő módon a húsvét vasárnapi szentmise is itt volt.³⁴¹ Szent István ünnepe alkalmával került megáldásra a Zarándokház harmadik szárnya.³⁴² Az 1964 előtti gyakorlathoz visszatérve a meghívót nem a lelkész, hanem Zágón József küldte, a SZIA elnöke. A szokásos nyári szünet után októberben, a forradalom évfordulóján ismét a SZIH-ban volt a szentmise, amelyet követően Renzo Helfer képviselő méltatta az 1956-os októberi eseményeket.³⁴³ A halottak napi szentmise és temetőlátogatás,³⁴⁴ Szent Erzsébet ünnepe,³⁴⁵ és a karácsony ünneplése az előző évekkel egyező módon történt.³⁴⁶ A táborkban a menekültek száma a duplájára emelkedett, hozzávetőlegesen ezren voltak, akiknek ebben az évben is gyűjtöttek. Közel 1.500 dollárra volt szükség.

Mindszenty József bíboros Rómában

Az 1971-es esztendő nagy fordulatot hozott az egész világon szétszóródott magyar emigráció életében. A római magyar közösség élete az év első felében a megszokott ritmusban zajlott. Húsvétra az előkészítő lelkigyakorlatot Weissmahr Béla SJ tartotta, a húsvét vasárnapi szentmise azonban elmaradt és úgy tűnik, hogy a Zarándokházban sem volt semmi húsvét

337 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. január. 1970-ben a további misék időpontjai: április 26, május 3. Körlevél, 1970, április, május., A következő évben 1971. január 31, február 28, március 28, április 25, május 30, június 27. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél 1971, január, február, március, április, május, június. 1972-ben: január 23, február 27, április 30, május 28, június 29, október 22, *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1972, január, február, április, május, június, október. 1973-ban: január 28, február, 25, március 25, június 29. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. 1973, január, február, március-április, június.

338 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. január. A szentmisét február 10-én 9 órakor tartották.

339 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. február. A szentmisét február 22-én 10 óra 30 perckor tartották. A következő években a februári misét érte ajánlották fel. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1971. február, 1973. február. Az 1972. februári körlevél nem tesz említést róla.

340 Arató Pál S. J. (Mecsekszabolcs, 1914 – Róma, 1993). 1932-ben lépett be a jezsuita rendbe. Tanulmányait Budapesten, Szegeden és Rómában, a Gergely Egyetemen végezte. 1943. június 25-én Szegeden szentelték pappá. Utolsó szerzetesi fogadalmát Cevóban (Olaszország) tette le 1949. augusztus 15-én. 1951-től a nápolyi jezsuita főiskolán tanított. 1961-től élt Rómában. 1963-tól 1991-ig az Archivium Historicae Pontificae bibliográfia szerkesztője volt. NAGY: 35; FÜLEP Katalin: *Arató Pál S.J.* In: MKL I., Budapest 1993, 386.

341 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. március.

342 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. SZIH, Meghívó, 1970. augusztus 11. A szentmisét augusztus 20-án, 9 órakor tartották.

343 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. október.

344 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. október.

345 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1970. november. A szentmisét november 22-én a Tizenkét Apostol bazilikájában tartották.

346 A decemberi meghívó hiányzik a gyűjteményből, de minden ok meg van annak feltételezésére, hogy a szokások nem változtak. Frank Miklós kérő levele. Kelt: Róma, 1970. november 17. *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*.

alkalmával.³⁴⁷ Szent István ünnepére ismét a lelkész küldött körlevelet. A szentmisét és utána a fogadást augusztus 15-én tartották a SZIH-ban országalapító Szent István király születésének ezeréves jubileumi ünnepeinek a keretében.³⁴⁸

Az ünnepre összegyűlt hívek bizonyára nem sejtették, hogy a következő hónapban Rómába érkezik Mindszenty József bíboros. A Zarándokház vezetője, Zágón József azonban már hónapok óta aktív résztvevője volt a kiutazás előkészítésének.³⁴⁹ Egyik levelében erről így írt: „... kétszer jártam Magyarországon a Szentszék hivatalos küldöttjeként, hogy Mindszenty bíborossal tárgyaljak. Összesen kb. 15 órát töltöttem a bíborosnál. Nagy élmény, hosszú eszmecsere, kemény argumentációk, nehéz döntések jellemezték ezeket az órákat.”³⁵⁰ A PMI 1964-es átadása előtt már számított arra, hogy a bíboros kijön Rómába.³⁵¹ Erre azonban akkor nem került sor, hét évet kellett rá várni. Mindszenty József bíboros végül 1971. szeptember 28-án, kedden érkezett meg Rómába.³⁵² Első útja egyike október 2-án, a SZIH-ba, a magyarok, a magyar hívek közé vezetett. Megható volt a találkozás az emigráns magyar papokkal és hívekkel, akik között hosszú évek után ismét hallhatta a magyar egyházi énekeket. Meghatódottan kezdett beszédéhez, megköszönte Fáy Erzsébet nagylelkű gesztusát és a külföldi magyar katolikusok áldozatkészségét. Összetartásra buzdított. Az emlékkönyvbe pedig ezt írta be: „A magyar katolikus egyház megvalósult álma boldogsággal tölt el.”³⁵³ Ezen az eseményen nem sokan vettek részt, majdhogynem zártkörű volt.³⁵⁴ Az elkövetkező napokban a bíboros ellátogatott címtemplomába, a Santo Stefano Rotondóba is, ahová csak páran kísérték el, mert ott ásatások folytak.³⁵⁵ Több alkalommal találkozott emigráns magyar

347 Weissmahr Béla S. J. (Budapest, 1929 – München, 2005). Érettségi után 1947-ben belépett a Jezsuita Rendbe. 1958-ban szentelték pappá. 1959-ben Indonéziába ment, ahol 1960-tól 1966-ig dogmatikát tanított. 1967-ben jött Rómába, hogy Pápai Gergely Egyetemen doktorátust szerezzen. 1971-től a jezsuiták müncheni Filozófia Főiskoláján tanított. 1990-ben hazatért Magyarországra. NAGY: 1034. *Teológiai Vázlatok VI.* ALSZEGHY Zoltán, NAGY Ferenc, SZABÓ Ferenc, WEISSMAHR Béla (szerk.), Budapest 1983, 463. *Elhunyt Weissmahr Béla jezsuita filozófus.* In: Életünk 2005. június; *Egyházközi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1971. március.

348 *Egyházközi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1971. augusztus; Szent István születésének ezeréves jubileumáról számos cikk jelent meg a KSZ-ben. Ezek között olvasható *VI. Pál apostoli levele Szent István millenniumára.* In: KSZ 22(1970/3), 193–200.

349 MINDSZENTY: 473–477. ADRIÁNYI Gábor: *Miért hagyta el Mindszenty József a budapesti amerikai nagykövetséget?* In: TÖRÖK: 73–89.

350 Zágón József levele Kada Lajosnak. Kelt: Róma, 1971. június 22. In: *Zágón levelei Kada Lajosnak.* A kiutazás előkészítésére vonatkozóan további érdekes részletek találhatóak a levelezésben, ennek tárgyalása azonban meghaladja e tanulmány kereteit.

351 Zágón József levele Kada Lajosnak. Kelt: Mutters, 1964. június 25. In: *Zágón levelei Kada Lajosnak.*

352 MINDSZENTY: 482–484, illetve Mindszenty bíborosnak a római tartózkodásáról készített gépelte feljegyzéseit, amelyek a Mindszenty Archivumban találhatóak. Levéltári jelzete: Mindszenty Rómában 041. A bíboros megérkezéséről a *L'Osservatore Romano*, 1971. szeptember 30-án adott hírt. A bíboros római tartózkodásához CSONKA Emil: *A száműzött bíboros.* San Francisco–München 1976, 41–77.

353 *SZIH ismertető* 10, és CSONKA: 59–60, aki nem közli a pontos napot. A SZIH emlékkönyve azonban sajnos nincs meg. P. RUPPERT József SCH. P. közlése.

354 Farkas Ilona szóbeli kiigazítása szerint.

355 MINDSZENTY: 483.

popokkal.³⁵⁶ A PMI-ben élőkkel természetesen nem.³⁵⁷ Viszont az elsők között kereste fel Ádám György, az európai magyar katolikusok főlelkésze, aki Münchenből sietett Rómába, hogy jelentést tegyen a primásnak az emigrációban folytatott egyházi nevelő és szervezőmunka állásáról.³⁵⁸ Frank Miklós római magyar lelkészt ideiglenes lakhelyén, a Szent János toronyban fogadta, aki beszámolt neki munkájáról.³⁵⁹ Rövid, alig egy hónapos római tartózkodás után Mindszenty bíboros elhatározta, hogy az előzetes elképzeléseknek megfelelően, Bécsbe utazik.³⁶⁰ Elutazásának napján, 1973. október 23-án, reggel VI. Pál pápával misézett.³⁶¹ Ezen a szentmisén hozzátétőlegesen 35 fő vett részt, római magyar papok, szerzetesek és világi hívek, köztük Frank Miklós és munkatársa Farkas Ilona is. A szentmiséről a bíboros az alábbi feljegyzést készítette:

„A vatikáni osztrák követ fölkeresett, próbált rávenni, hogy még maradjak. Diplomáciai útlevélem birtokában nemet mondtam. A Szentatyá, akinek nem volt szava elhatározással szemben, utolsó napom (okt. 23) reggelére koncelebrációs szt. misére hívott, amelyen a közönség magyar papokból, apácákból és hívőkből állott, akik magyar énekeket zengtek. Utána a sekrestyébe vonultunk a szent ruhák letételére. Aztán kiküldött ismét mindenkit és ezt mondotta szemtől szembe latinul:

„Te vagy és leszel is Magyarország primása. Munkáld meg és ha nehézségeid lesznek, bizalommal fordulj Hozzá! In omnibus semper tecum ero!” Aztán az elküldöttekből hívatta Dr. Zágón prelátest, akihez jelenlétemben a Függelékben közlötöket mondotta olasz nyelven.

Búcsút vettem a vendéglátó Szentatyától, megölelt.”³⁶²

A nap folyamán Mindszenty bíboros a római repülőtérrel Bécsbe repült, azzal a céllal, hogy a Pázmáneumban telepedjen le.³⁶³ Elutazása előtti napokban, október 21-én szálláshelyén fogadta a „Comissione Diocesana per la Chiesa del Silenzio” küldöttségét Bolognából, akiknek a találkozó alkalmával ígéretet tett arra, hogy amikor visszatér Rómába, meglátogatja őket.³⁶⁴ Erre sohasem került sor, mert a bíboros Rómába soha

356 Mindszenty bíboros feljegyzései szerint a következő Rómában élő magyar papokkal találkozott: Magyary Gyula, Mester István, Nyisztor Zoltán, Füz Balázs O.Cist., Tóth K. János, Csertő Sándor. A találkozásokról részletesebben ír CSONKA: 65–66. Kada Lajost, aki ebben az időben az argentinai nunciaturán dolgozott, és ekkor még nem volt püspök, október 22-én fogadta egy ebéden. PAJOR: 22–23; *Kada Lajos*. In: MKL VI., Budapest 2001, 12–13. Csonka ezzel szemben azt írja: „Dél Amerikából éppen visszaérkezett Kada Lajos címzetes püspök is ott tevékenykedett e hetekben Zágón mellett. Ők voltak, alkalmlilag, egy-egy világi vendéggel együtt, a bíboros asztaltársai, tisztelettel és szeretettel vették körül s lesték minden óhaját.”

357 A PMI irattárában semmi nyoma sincs a bíboros római tartózkodásának. NÉMETH 1999. E tanulmány olvasható e kötetben.

358 CSONKA: 64. A kiszabadult primás elgondolásait nem mindig találta keresztülvihetőnek. BORÓVI 2000: 126.

359 Frank Miklós szóbeli közlése.

360 A bíboros még 1971 júniusában, a budapesti amerikai követségen határozta el, hogy Bécsben telepszik le. ADRIÁNYI: 82 Pro memoria.

361 *L'Osservatore Romano*, 1971. október 25–26 (Nr. 247); Farkas Ilona szóbeli közlése.

362 Mindszenty Archivum. *Mindszenty Rómában*, 041; MINDSZENTY: 484. A pápával való utolsó találkozásról e kötetben olvasható egy tanulmány: NÉMETH László Imre, *VI. Pál és Mindszenty József*, in: *Vigilia* 1998/4/247-252.

363 VALENTINY Géza: *Mindszenty bíboros a Pázmáneumban*. In: ZOMBORI 2002: 349–351.

364 Alberto DI CHIO – Luciana MIRRI: *Una donna nel cuore della Chiesa, Lettere a Maria Teresa Carloni*. Bologna, 2003. 336–337: „Intendo partire per Vienna, ma quando tornerò di passaggio a Roma verrò anche in Urbani”.

többé nem tért vissza, de a római lelkipásztorokodást továbbra is szíven viselte, amint ezt majd látni fogjuk. Mindszenty bíboros római tartózkodásával kapcsolatban érdekes megjegyezni, hogy Rómába érkezésének, itt tartózkodásának és elutazásának semmi nyoma nincs az Egyházközségi Körlevelekben.

Frank Miklós utolsó római lelkipásztori évei

A római magyar közösség életében a következő esemény az október 24-én a SZIH-ban tartott szentmise volt, amelyen megemlékeztek az 56-os forradalom 15. évfordulójáról. A szentmisét és a szentbeszédet Békés Gellért O.S.B tartotta.³⁶⁵ A körlevelet általában egy, de inkább két héttel korábban postázták, ezért fel kell tételteni, hogy amikor elkészült, már tudták, hogy Mindszenty bíboros október 24-én nem lesz Rómában.³⁶⁶ A halottak napi szentmise és temetőlátogatás,³⁶⁷ a Szent Erzsébet ünnepe,³⁶⁸ és a karácsony megünneplése³⁶⁹ az előző években kialakított rend szerint történt. Most is bőkezűek voltak a magyar hívek a táborokban kivándorlásra várakozó honfitársaik iránt.

Szokatlan módon egy magyarországi püspök halálhírével találkozunk az 1972. évi februári körlevélben, amely arról értesít, hogy Brezanóczy Pál egri érsek február 11-én elhunyt.³⁷⁰ A hírt feltehetően azért tették közzé, mert az előző évben felkereste a SZIH-t.

A húsvétot a szokott formában ünnepelték az előkészítő lelkigyakorlatot Nagy Ferenc S.J. tartotta, aki ebben az évben érkezett Rómába.³⁷¹ Márciusban megemlékeztek Mindszenty József bíboros 80. születésnapjáról.³⁷²

A bíboros figyelme Bécsből kiterjedt a római, sőt az egész olaszországi lelkipásztorokodásra. 1972-ben többször is járt nála Bécsben Frank Miklós, illetve levelezésben álltak egymással.³⁷³ Mindszenty részletes információkat kért. 1972 nyaráig a levelezést Ikvay László végezte, utána pedig Mészáros Tibor.³⁷⁴ Frank Miklós az év első felében járt elő-

365 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1971. október.

366 A postázásra vonatkozó információ Frank Miklós szóbeli közlése.

367 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1971. október.

368 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1971. november. A misét november 21-én tartották.

369 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1971. december: éjféle mise és ünnepély a Szent István Zarándokházban, december 26-i mise a San Girolamo della Carità-templomban. Kérő levél nincs a gyűjteményben, de megtalálható a köszönőlevél. Kelt: Róma, 1972. március 1.

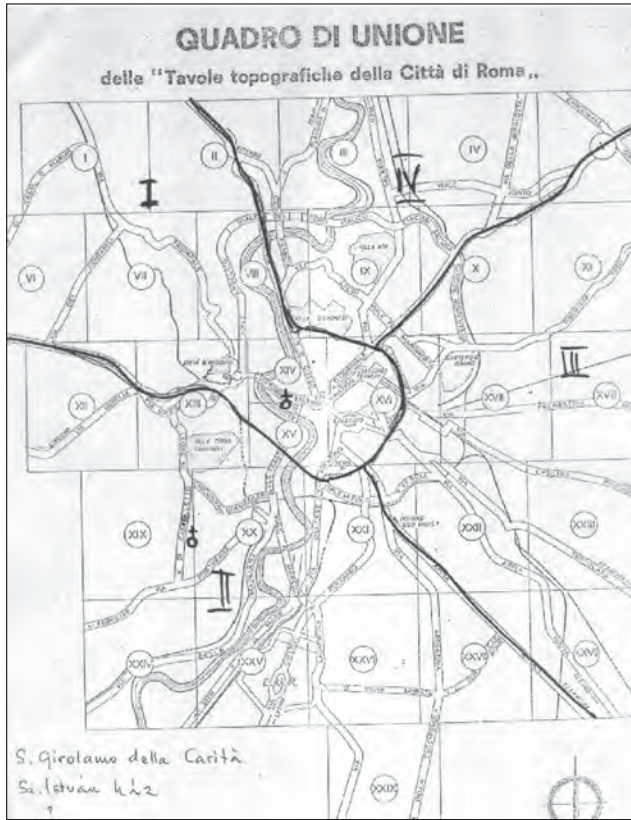
370 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1972. február.

371 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1972. március; Nagy Ferenc S. J. (Szöllőskislak, 1931 – ?) 1958-ban szentelték pappá. Rómában többször is tartózkodott: 1956–1959, 1961–1964, majd 1972–1980 között. 1980–1989 között a vatikáni rádió munkatársa volt. 1992-ben visszatért Magyarországra. NAGY: 722.

372 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1972. március. Érdekes tény, hogy az akkori krakkói bíboros, Karol Woytila, aki 1978. október 16-án II. János Pál néven lett pápa, sok más egyházi méltóság között szintén köszöntötte. CSONKA: 119.

373 A levelezés megtalálható a Mindszenty Archívum levéltárában, Olaszország, név alatt.

374 Ikvay László (Budapest, 1911 – Weinfeldben (Svájc), 1976). 1937. március 23-án szentelték pappá Fribourgbán. 1939–1941 között Budapesten munkásmozgalmi lelkipásztor volt. 1950-ben doktorátust szerzett Budapesten. Dolgozatának címe: *A pénz és az ember erkölcsi világa*. 1952-ben tartoztatták le először. 1956-ban szabadult. 1961. június 14-én fővárosi bíróság 6 évre ítélte Havass Géza és társai ügyében. 1969-ben távozott külföldre, Svájcban telepedett le. 1971–1972 között Bécsben Mindszenty bíboros titkára volt, majd Weinfeldben káplán. *Az Esztergomi Főegyházmegye Névtára 1970. évre*. Esztergom 1970, 188. NAGY: 428. SOMORJAI 1993: 66. Mgr. MÉSZÁROS 2000: 6. HETÉNYI 1996: 120–122; Bulá-

Róma négy körzetre osztásának terve

ször nála és ekkor ígéretet tett arra, hogy részletes jelentést küld az olaszországi lelkipásztorkodás helyzetéről.³⁷⁵ Jelentésében, amelyet Ikvay biztatására írt meg, megismételte azt, amit szóban elmondott, mert annál több információt nem sikerült beszereznie. Válasza azért késett, mert Szigeti István Aachenből hasonló információkat kért Asztalos János menekült lelkésztől, és ezért úgy gondolta, hogy neki már nem kell írnia.³⁷⁶ Frank Miklós levelében az olaszországi helyzettel kapcsolatban megemlíti, hogy az egyetlen, aki hivatalosan kinevezéssel dolgozik Asztalos János menekült lelkész, tudomása van továbbá arról, hogy Firenzében és Milánóban van magyar szentmise, de a misézők nevét nem tudta felkutatni. Saját helyzetéről és a Rómában végzett munkáról részletesebb leírást adott. Jelezte azt is, hogy három éve beadta lemondását Ádám Györgynek és azóta csak főmunkája mellett látja ezt a feladatot. Rómában élő más magyar papokat nem tudott bevonni a lelkipásztorkodásba. A hó végi szentmisék látogatottságáról azt írja,

nyi György szerint tíz évet kapott a munkásifjúsággal való törődés miatt ELMER István, *Bulányi György*. „*Akik az üldözésből jöttek*”. In: *Vigilia* 1992/7/542–552; Msgr. MÉSZÁROS 2000: 6.

375 Frank Miklós levele Mindszenty József bíborosnak. Kelt: Róma, 1972. június 14. In: *Mindszenty Archivum*, Olaszország. A levélre kézzel rá van írva: Ikvay-nak jelentés ment, illetve a levél végén a hiányos címhez odáírva: I-val közlendő!

376 Szigeti István 1962–1971 között Aachenben volt plébános. NAGY: 934.

hogy gyér, a SZIH-ban tartott szentmiséken pedig csak a Ház lakói vesznek részt, az ott rendezett nagyobb ünnepélyeken azonban 80–100-an is megjelennek. A levél végén Frank Miklós megemlíti, felkérést kapott arra is, hogy látogasson meg egy nagyváradi családot, de a cím hiányossága miatt ezt nem tudta megtenni. Rövidesen az új titkár Mészáros Tibor közölte vele a címet.³⁷⁷ A családot Frank Miklós augusztusban fel is kereste, meghívta a római magyar közösségbe és megígérte, hogy érdeklődik Amerikába történő kivándorlásuk ügyében. A Mindszenty Archivumban november 8-i dátummal található Frank Miklósnak egy kézzel írt feljegyzése, amelyen az olaszországi magyar lelkész, illetve a római magyar lelkész anyagi helyzetét írja le. Feltehetően ezt Bécsben írta, amikor ismételten felkereste Mindszenty bíborost.³⁷⁸ A feljegyzés szerint az olaszországi magyar lelkész az Ostpriesterhilfétől havi 70.000 lírát kapott (kb. 120,- USD). A feljegyzésben viszonyításképpen megadja, hogy a SZIH-ban a havi lakás és ellátás díja 80.000 líra. Jelzi, hogy a kinevező hatóságától, illetve a római egyházmegyétől anyagi támogatást nem kap, és hogy hivatalos kinevezése nincsen, anyagi ellátásához forrás nem áll rendelkezésre. A hívek önkéntes adományai fedezik a lelkeszi hivatal költségeit. Miután Frank Miklós visszatért Rómába a szóban kapott megbízás alapján egy elképzelést készített a római lelkipásztori munka átszervezésére. Levéléhez mellékelte egy térképet, amelyet a „*Tutto Città*” nevű utcajegyzékből vett ki. Ezen a várost négy körzetre osztotta azért, hogy ott körzeti szentmiséket lehessen tartani.

A terv szerint az első körzet temploma a San Girolamo della Carità-templom, a második pedig a SZIH kápolnája lehetne. A további két körzet számára, Frank Miklós véleménye szerint, valamilyen szerzetesközösségben lehetne miséző helyet keresni. Felsorolta továbbá azoknak a Rómában élő papoknak a nevét is, akik vállalhatnának misemondást: Magyary Gyula, Tóth Gyula, Prokop Péter, Nagy László,³⁷⁹ bár alkalmasságuk megkérdőjelezhető. A szerzetesek közül a jezsuitákra gondolt, akik nyolcan is vannak. A levélből kiderül, hogy Róma zónákra osztása Mindszenty bíborosnak volt az elgondolása. Frank Miklós a terv készítésekor nem tudott arról, hogy a bíboros már 1948-ban javasolta Mester Istvánnak, hogy Rómában körzeti miséket tartsanak, és azok végzésébe vonja be a Rómában élő magyar papokat.³⁸⁰ Frank Miklósnak más elképzelései voltak, amelyre javaslatot is tett: egy lelkész legyen a városban, de az teljes időben ennek a munkának szentelje magát. A levélben végezetül azt javasolta, hogy első lépésként a római magyar lelkész jogi helyzete kerüljön tisztázásra.

Úgy tűnik, hogy ezt a javaslatot Mindszenty bíboros először elfogadta, majd elvetette, mert egy 1972. november 29-i dátummal írt levelében megbízta Frank Miklóst a római Vikariátussal folytatandó megbeszéléssel, a levelet azonban nem küldte el.³⁸¹ Fel-

377 Mészáros Tibor levele Frank Miklósnak. Kelt: Bécs, 1972. július 20. in: *Mindszenty Archivum*, Olaszország. A család neve: Nagy András, címük: Via Labicana 31/8; Frank Miklós levele Mészáros Tibornak. Kelt: Róma, 1972. augusztus 18. In: *Mindszenty Archivum*, Olaszország.

378 Frank Miklós levele Mindszenty bíborosnak. Kelt: Róma, 1972. november 20. in: *Mindszenty Archivum*.

379 Nagy László (Cinkota, 1914 – Róma, 1994). 1955. június 19-én a szombathelyi egyházmegye papjává szentelték. 1961-ben felfüggesztették. Feltehetően 1963-tól élt Olaszországban. 1964–1969 között Rómában, a Szent Kamillio Kórházban volt gyóntató. 1969–1974 között a S. Marco Basilicában, majd 1974-től a S. Péter bazilikában volt canonico minor. Élete vége felé Rómában a Transpontina nevű papi szállóban lakott. 1982–1993-ig a SZIA Igazgatótanácsának tagja volt. A Verano-i temetőben nyugszik. *A Szombathelyi Egyházmegye Névtára 1991*. Szombathely 1991, 144, 195; *A Szombathelyi Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa 2000*. Szombathely 2000, 164; RUPPERT: *Visszatekintés*.

380 Frank Miklós személyes közlése.

381 Mindszenty bíboros levele Frank Miklósnak. Kelt: Bécs, 1972. november 29. In: *Mindszenty Archivum*.

tételezhetően volt információja arról, hogy a következő évben Rómába új magyar lelkész érkezik. A tényekhez tartozik, hogy Róma négy zónára osztása körzeti misékkal se 1948-ban, se 1972-ben nem valósult meg.

Az 1972. év eseményeihez visszatérve meg kell említeni, hogy pünkösöd ünnepe alkalmából a II. világháborút követően első alkalommal került sor arra, hogy magyar hívek püspökeikkel Rómába zarándokolhattak. VI. Pál pápa május 22-én fogadta a püspököket, május 24-én pedig a mintegy háromszáz hívőt.³⁸² Természetesen a római magyar kolónia ebbe nem kapcsolódott be. Ennek megfelelően a körlevelekben a zarándoklatnak nincs semmi nyoma.

Augusztus 20-án a szentmise és a fogadás a SZIH-ban volt, amelyre most is a lelkész küldte a meghívót.³⁸³ Halottak napját,³⁸⁴ Szent Erzsébet ünnepét, november 19-én a szokásoknak megfelelően ünnepelték azzal a különbséggel, hogy a misét a San Girolamo della Carità-templomban tartották.³⁸⁵ A novemberi körlevél az év során elhunytakról most első alkalommal nevük felsorolásával emlékezett meg.³⁸⁶ Karácsonyt is a szokásoknak megfelelően ünnepelték. Frank Miklós most a körlevélben kérte az adományokat a menekültek részére.

Asztalos János menekült lelkész külön kérő levélben fordult a magyar kolónia tagjaihoz, hogy a táborokban élő kb. nyolcszáz magyart meg tudja ajándékozni.³⁸⁷ Mindszenty bíborossal ő is váltott levelet. 1973. május 26-án a bíboros megbízta azzal, hogy nézzen utána Balogh Lászlónak a capuai menekülttáborban.³⁸⁸ A levélre már NSZK-ból válaszolt, ahová menekültként érkezett 1973. május 12-én. Válaszában utal arra, hogy ismeri az illetőt, nyújtott neki segítséget. Jelenleg várja a kivándorlási engedélyét Amerikába. Végezetül jelzi, hogy az ügyet átadta utódjának P. Salamon László OFM.Cap., aki a továbbiakban foglalkozik a menekültek lelki gondozásával.³⁸⁹

Frank Miklós római lelkipásztori működésének utolsó évében, 1973-ban a havi szentmisék, a húsvét előtti kétnapos előkészület, húsvétvasárnap szentmise a Zarándokházban a szokott formában zajlottak,³⁹⁰ ugyanúgy, mint augusztus 19-én a SZIH-ban

382 Magyar zarándokok Rómában. Lásd: KSZ 24(1972/2), 161–165. A Szent István év záróeseménye: pünkösdi nemzeti zarándoklat Rómába. *Az Actio Caholica Országos elnökségének közleménye.* In: ÜE, 1972.05.21; *Magyar zarándokok Szent Péter sírjánál. Külön fogadáson a Szentatyánál.* In: ÜE 1972.05.28. A zarándoklatot eredetileg 1971-re tervezték, de Mindszenty bíboros római tartózkodása miatt halasztották 1972-re.

383 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Meghívó, 1972. augusztus.

384 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1972. október.

385 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1972. november.

386 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1972. november: Koltay Kálmánné, Strauss Roberto, Vadnay Béláné, Kiss Margit, Kövesdy Bonelli Elsa, Derkánl-Momok Irén, Kövessy Jolanda, Richter Józsefné, Walter János Sch.P. Lengyel Menyhért; *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1972. december.

387 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Comitato Ungherese, fejlécs levél. Kelt: 1972. Karácsony. A gyűjteményben ez az egyetlen levél Asztalos Jánostól.

388 Asztalos János levele Mindszenty bíborosnak. Kelt: Gangkofen, 1973. július 11. In: *Mindszenty Archivum,* Olaszország.

389 Salamon László OFM.Cap. 1921-ben Budapesten született, és 2006-ben ott is halt meg. 1938-ban lépett be a Kapucinus Rendbe, 1967–1973-ig brüsszeli magyar lelkész, 1973-ban jött Rómába. *Üzenet,* 1975. február. BORÓVI József: *A belgiumi magyar katolikusok lelkigondozásának története.* Budapest 2002, 130–136: tévesen olaszországi magyar lelkésznek van feltüntetve.

390 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye.* Körlevél, 1972. március–április.

Szent István ünnepe.³⁹¹ Októberben Kada Lajos érsek pappá szentelésének 25. évfordulójára kaptak meghívót a kolónia tagjai, amelyet szintén a SZIH-ban tartottak.³⁹² Október 21-én vasárnap 11 órakor pedig az 56-os forradalom hőseiről emlékeztek meg a San Girolamo della Carità-templomban, amelyen a szentbeszédet már az új lelkész P. Kovách Tibor Angelus OFM.Cap. mondta.³⁹³ Frank Miklós, római magyar lelkész által küldött utolsó meghívó a halottak napi szokásos szentmisére és temetőlátogatásra invitált.³⁹⁴ Ezzel zárult római lelkészi működése. A karitás területén folytatta munkáját, majd 1976-ban távozott az NSZK-ba.³⁹⁵

Összegzés

Összegzésül elmondható, hogy 1963–1973 között a korábbi években kialakított rendszerint alakult tovább a közösség élete, amely jól nyomon követhető a rendszeresen küldött meghívókból, illetve körlevelekből. Sorsforduló volt a közösség életében a PMI átadása a MKPK-nak és a SZIH felépítése. A szentmiséket rendszeresen, július – szeptember hónapok kivételével a hónap végén a San Girolamo della Carità-templomban tartották. Nagy újdonság, hogy a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának a bevezetése után a szentmiséket magyar nyelven lehetett végezni. 1968–1969-ben a hó végi szentmiséken kívül, a hónap közepén volt egy másik szentmise is a Zarándokházban. Ez a gyakorlat azonban, feltehetően a megközelítési gondok miatt, két év után megszűnt. A Zarándokház jó lehetőséget teremtett az összejövetelekre, így felépülése után ott rendezték meg a Szent István napi szentmiséket és a december 26-i szokásos tombolával összekötött karácsonyi ünnepet. Az egyházközségi élet bontakozását jelzi az Egyházközségi Képviselőt testület megújítása, a közös magyar sír létrehozása a Verano-i temetőben, a lelkészi hivatal működésének biztosítása és a táborokban élők rendszeres segélyezése karácsony alkalmával. Ez fokozódó gondot és munkát jelentett, mert 1963 és 1966 között ötszázról majdnem a duplájára nőtt a táborokban kivándorlásra várakozók száma. A hiányos információk alapján is hatékonynak tűnik Frank Miklós, római magyar lelkész és Asztalos János, menekült lelkész együttműködése. A rendes egyházközségi élet jele az is, hogy az egyházközség számadásába a hívek betekintettek. A magyarországi események ez alatt a tíz év alatt is hatással voltak a római magyar kolónia életére (1964-es megállapodás, Mindszenty József bíboros sorsa), de úgy tűnik, hogy a közösség élte a maga életét és kisebb figyelmet szentelt ennek, mint az ötvenes évek elején. A magyar egyház kommunizmus alatti üldözésének szomorú jele, hogy két magyar papi közösség élt Rómában, az emigránsok és a PMI lakói, akiknek alig volt közük egymáshoz. Ez mutatkozott meg a háború utáni első magyarországi római zarándoklat alkalmával is. A

391 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Meghívó, 1972. augusztus.

392 Frank Miklós Meghívó, fejléc nélkül, 1973. október, a mise október 14-én 18 órakor volt.

393 *Egyházközségi Körlevél*, 1973. október.

394 *Egyházközségi körlevelek gyűjteménye*. Körlevél, 1973. október.

395 *Üzenet*, 1976. március. 1976-ban a SZIA Igazgatótanácsának tagjává választották, de tagsága még ebben az évben meg is szűnt, mert Rómából Németországba költözött. RUPPERT: *Visszatekintés*. Életrajzának további részleteit lásd: VAJAY: 263–264. Kiegészítésként ehhez hozzá tehető, hogy a Karitás területén végzett munkája elismeréseként Magyarországon „Pro Caritate” kitüntetésben részesült. In: *ÚE* 1994.06.05; NAGY: 289. tévesen azt írja, hogy Frank Miklós 1974-ig volt római magyar lelkész.

magyar kolónia tagjai és a magyar zarándokok sajnos nem találkoztak, nem találkozhattak egymással.

Ez az a helyzet, amelyet örökölt az új római magyar lelkész, P. Kovách Angelus. Az ő több mint két évtizedes működésének története azonban már egy újabb tanulmány témája lesz.

HARMADIK RÉSZ: 1973–1999

Az előző két részben, több mint tíz évvel ezelőtt, bemutatuk a római magyar lelkészség történetét 1945-től 1973 őszéig. Ekkor Rómában személyi változásra került sor: Frank Miklós római magyar lelkésztől³⁹⁶ Kovách Tibor Angelus kapucinus páter vette át a lelkipásztori munkát. Az előző 28 év alatt hat lelkész, Mester István, Vajda Ferenc, Tóth Giulio, Anisich Jenő, Ipoly Ottó és Frank Miklós váltották egymást, az elkövetkező 26 év alatt, a század végéig nem volt változás. A római magyar lelkészség lelkipásztori ellátásának történetét bemutató sorozatunk harmadik része tehát teljes egészében Angelus páter római működéséről szól. Fő forrásunk hagyatéka, amely halálát követően az OMKM levéltárába került.³⁹⁷ Ebben megtalálhatók lelkipásztori értesítői („Üzenet”), személyes dokumentumai, levelezése, fényképei, és egy 1992-ben vele készült videón rögzített interjú valamint egy beszélgetés, amely 1999-ben jelent meg a Keresztény Élet című lapban.³⁹⁸

A magyar állambiztonsági szervek működésének egyik fontos feladata volt, hogy a külföldön élő egyházi személyekről információkat gyűjtsenek.³⁹⁹ A római magyar emigráns papokról 1958–1975 között „Hontalanok” néven vezettek megfigyelési aktát. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (rövidítve: ÁBTL) Angelus atyáról is van megfigyelési akta. Ebben a tanulmányban azonban a témát csak az egyházi források alapján dolgoztuk fel. Szándékunkban áll ugyanis a római lelkipásztorkodás történetéről írt tanulmányainkat egy kötetbe összedolgozni, és azt kiegészíteni a hírszerzés adataival az egész korszakra vonatkozóan, 1945-től 1989-ig.

396 Frank Miklós lelkipásztori működéséről írt tanulmányunk óta elköltözött az élők sorából. 2010. szeptember 28-án hunyt el. NÉMETH 2015a: 36–37. Hagyatéka, könyvtára és iratai Münchenből Fehérvársurgóra, a Károlyi Kastélyba kerültek. Rendezés alatt vannak.

397 NÉMETH 2009b. A cikk megjelenése óta a levéltár CD tarral bővült, amelynek jelzete: OMKM-CD. E levéltárban található meg Frank Miklós lelkipásztori értesítői (OMKM 33 – elektronikus formában is OMKM-CD 1), levelezése (OMKM 13–17) és Rómában maradt iratai (OMKM-M 5)

398 Személyes dokumentumai, OMKM 39; levelezése OMKM 37–38; fényképei, OMKM-M/10–11, az olaszországi képeken kívül (OMKM-M/11) vannak képek Kanadából (1–1), Elzászból (1–2) és Strasbourgól (1–4) is, interjú OMKM-CD 27; Az interjút Kádár Anna készítette vele a Via Venetón; CZOBORCZY Bence: *Bravo, Pater!*, In: Keresztény Élet 1999. február 7. Az interjúhoz készített feljegyzések OMKM 37/211. A cikk megtalálható OMKM 40: 1999 évi levelezésben Ag 7–23/99 iktatószámmal. Korábban is megjelent vele egy interjú: Népszabadság, 1990. december 30.

399 A témához VÖRÖS Géza: *Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban*. In: BÁNKÚTI Gábor és GYARMATI György (szerk): *Csapdában, Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. Budapest 2010, 281–333, különösen 293–295: Hírszerzés és az egyházak c. fejezet; FEJÉRDY András: „Hontalanok”, *A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti politikájának kezdetei*. In: Történelmi Szemle, XLI(2009/1), 59–89; A levéltár anyagában történt tájékozódás során egy iratot sikerült eddig találni. Jelzete: ÁBTL 2.8.1. No1 J-Veszprém MRFK–20/1/1 1980. III. 19.

Pesterzsébetől Rómáig: 1911–1973

Kovács Tibor 1911. október 9-én, Pesterzsébeten született.⁴⁰⁰ Édesanyját Rozsnyai Annának hívták, tanítónő volt, édesapja pedig asztalos. Öten voltak testvérek. Általános iskolába Pesterzsébeten, a Lázár utcába járt. Tatán, a piarista gimnáziumban érettségizett 1931-ben, negyven osztálytársával együtt. Civil osztályfőnöke Muzslay Jenő volt. Érettségi előtt, 16 éves korában, 1928-ban belépett a Kapucinus Rendbe, ahol szerzetesi neve Angelus lett. Idősebb korában így indokolta fiatalkori döntését: „*Egyik nagybátyám – akinél gyakran voltam látogatóban – a budai kapucinusok szomszédságában lakott. A látogatások során kaptam kedvet ahhoz, hogy belépjek a Kapucinus Rendbe.*”⁴⁰¹ 1929-ben tett első fogadalmat, majd 1932-ben lett örökfogadalmas. 1935. június 20-án, Budapesten, Zadravecz István nyugalmazott tábori püspök szentelte pappá.⁴⁰² Teológiai tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte.⁴⁰³ 1936–1939 között a kapucinusok budai főiskoláján volt teológiai tanár, majd 1940–1947 között lelkipásztor és hitoktató Tatán, Móron, Nagyváradon⁴⁰⁴ és házfőnök Máriabesnyőn.⁴⁰⁵ A II. világháború vége előtt kinevezték tábori lelkésznek, de már nem került sor arra, hogy bevonuljon.⁴⁰⁶ 1947-ben kiállított személyazonossági igazolványa szerint Budatétényben lakott.⁴⁰⁷ Előjárói ebben az évben küldték Rómába, magasabb teológiai tanulmányok folytatására. Útlevelét 1947. július 1-jén állították ki és 1948. január 10-ig volt érvényes.⁴⁰⁸ A Pápai Gergely Egyetemen a negyedik és ötödik évet végezte el az 1947–1948 és az 1948–1949-es akadémiai években.⁴⁰⁹ Teológiából licentiát szerzett *summa cum laude* fokozattal.⁴¹⁰ 1949-ben egy Besnyőről küldött képeslap tanúsága szerint Rómában, a Via Sicilia 159. szám alatt, a kapucinusok kollégiumában lakott.⁴¹¹ A kommunista uralom hatalomra jutását követően nem tért haza Magyarországra. Az olasz hatóságoktól külföldi menekült igazolványt kapott.⁴¹² Olaszországból azonban rövi-

400 Életrajza saját közlésében *Kovács Angelus, Kovách, OFM Cap.* In: MKL VII., Budapest 2002, 276; NAGY: 557. Hagyatékában van egy rövid életrajz, amelyet Strasbourgban, 1966. szeptember 9-én saját maga írt. OMKM 37/11 és Római Magyar Lelkészi Hivatal, 1974. január 12-i levele, amelyben bemutatkozik. OMKM 34. Itálános iskolai osztálytársai 1984-ben vették fel vele a kapcsolatot OMKM 39/63–67. OMKM 39/61. A 25. évi érettségi találkozótól kezdve osztálytársai rendszeresen küldtek neki értesítést az osztálytalálkozókról OMKM 39/31–62.

401 CZOBORCZY 1999.

402 Zadravecz István János OFM (Csáktornya, 1884 – Zsámbék, 1965). 1920-ban lett tábori püspök, amelyről 1927-ben lemondott. BORÓVI József: *A magyar tábori lelkészet története*, Budapest 1992, 141–206. Ezt követően Budapesten, a Margit körúti ferences rendházban élt.

403 Az 1992-ben adott interjújában két tanárára emlékezett név szerint, Tóth Tihamérra és Schütz Antalra. OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

404 Hagyatékában levelei között az a levél az első, amelyet 1944. március 30-án Váradon írt. Ebben rendi előjárójától, Megyeri Dezsőtől vasúti jegyet kér és engedélyt, hogy felutazhasson Pestre. OMKM 37/1.

405 Máriabesnyői élményeiről beszél a vele készített interjúban, elsősorban a Máriabesnyőn töltött háborús évekről. OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával. VARGA Kálmán: *Nagyboldogasszony Bazilika Máriabesnyő (1759–2000)*, Szeged 2011 c. kötetben nem szerepel a neve.

406 OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

407 OMKM 39/1.

408 OMKM 39/2.

409 Egyetemi igazolványa OMKM 39/5: Numero di matricola 4695. Neve ebben: *P. Angelo da Budapest*.

410 OMKM 39/4: Libellus inscriptionis 17. oldal.

411 t.i. Máriabesnyőről. Korábban a hely neve Besnyő volt, majd Mária-Besnyő, a II. világháború idejétől kezdték egybe írni. VARGA 2011; OMKM 37/2; OMKM 35: Üzenet 1980. április.

412 OMKM 39/7.

desen kivándorolt Kanadába, ahová 1951 februárjában érkezett meg.⁴¹³ 1958. március 11-én kapta meg a kanadai állampolgárságot, amit élete végéig megtartott.⁴¹⁴ Ekkor változtatta nevét Kovácsról Kovachra, hogy a kanadaiak helyesen tudják kiejteni azt. 1951–1953 között tanulmányokat folytatott és tanított Cacounában, innen Ottawába került, ahol 1953–1963 között teológiát tanított és itt kezdett foglalkozni bevándorolt magyarokkal.⁴¹⁵ Erről évekkel később ezt írta: „*Az én világom a tanítás, konferenciázás, világnézet, teológiai megbeszélések stb. A szoros értelemben vett pasztorációs – plébánosi – munkára csak a magyar lelkiismeret szorított rá.*”⁴¹⁶ 1961-ben, Ottawában *Bujdosó regősök* címmel kis antológiát adott ki száműzött magyar költők verseiből.⁴¹⁷ A kötetet az 1956-os forradalom ötödik évfordulójára állította össze a forradalom előkészítésében nagy szerepet betöltő költők műveiből, hogy szolgálja vele a forradalomban harcoló ifjúság szellemiségét. A verseskötet azonban irodalom iránti érdeklődésének is beszédes tanúja. A Rómában megjelenő KSZ így méltatta azt: „*Az antológia szerkesztője alapos ismerője kell, hogy legyen a külföldi magyar lírának, úgyszólván minden jelentősebb idegenben élő magyar költő helyet kapott a kis gyűjteményben.*”⁴¹⁸ Az alábbi költők verseiből válogatott: Bán Györgyi, Cs. Szabó László, Csiky Ágnes Mária, Fáy Ferenc, Gömöri György, Kannás Alajos, Kisjókai Erzsébet, Korondi András, Lökkös Antal, Németh Ernő, Serfőző Ferenc, Sulyok Vince, Thinsz Géza, Tollas Tibor, Tóth-Kurucz Mária, Tűz Tamás. Az 500 példányban készült 28 oldal terjedelmű antológiát az előszóban 1959-ben elhunyt kedves barátja és minden magyar ügyben áldozatos munkatársa, Beznák Aladár emlékének ajánlotta. A kiadvány megjelenéséről beszámolt két, Torontóban megjelenő magyar lap, a Magyar Élet és a Magyar Hírlap⁴¹⁹ is. Ottawában ő volt az első magyar lelkipásztor. Igen jó munkát végzett, amit egyházi előjárója 2008-ban így értékelt: „*Lelkes buzgóságáról, emberszeretetéről, a menekülteknek nyújtott segítségéről még ma is legendák keringenek az ottawai magyarok körében.*”⁴²⁰

1963 szeptemberétől 1964 júniusáig Montréalban filozófiát tanított. Zágon József kérésére, aki ekkor a menekült magyar egyháziak legmagasabb egyházi képviselője volt,⁴²¹ 1964. július 10-én Párizsba érkezett, ahol Vecsey Józsefnek volt a káplánja. Franciaországi lelkipásztori működéséhez a *Sacra Congregatio Consistorialis* 1964. szeptember 16-án, 867/64 számon adott engedélyt.⁴²² Két év után önállóságra vágyott,

413 Állomáshelyeire való érkezésének pontos dátumait az 1973-as határidő naplójába jegyezte le. OMKM-M 7/3. Úti okmányai OMKM 39/6. Kanadai állampolgárságot igazoló irata 1958-ból: OMKM 39/8: száma 209046 és van egy 1961-ben kelt igazolványa OMKM 39/10.

414 Kanadai állampolgárságot igazoló irata 1958-ból: OMKM 39/8: száma 209046 és van egy 1961-ben kelt igazolványa OMKM 39/10.

415 OMKM 38/147.

416 SZIA-Zágon 53/97: Párizs, 1966. május 18. A SZIA levéltárának leírása NÉMETH 2009a: 13–15.

417 OMKM-M 9/2. A kiadványra vonatkozó levelezés OMKM 38/103–145; OMKM 38/105: Ottawa, 1961. október 27.

418 *Négy verseskötet*, in: KSZ 14(1962/1), 77. Az ismertető a kiadvány címét nem közli.

419 OMKM 38/118: Magyar Élet, 1961. november 25. BORBÁNDI 1992: 230; OMKM38/117: Magyar Hírlap, 1961. november 18. Független politikai hetilap, 1959 nyarán indult. BORBÁNDI 1992: 232.

420 MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, Budapest 2008, 127. Angelus hagyatékában 64 db fénykép található kanadai éveiből OMKM-M 11/1–1.

421 CSERHÁTI Ferenc: *Vatikáni megbízottak, a külföldi magyar lelkipásztori szolgálatban 1945–2006*, Budapest 2009, 37.

422 OMKM 37/11. Borovi szerint csak pár hónapot volt káplán Párizsban. BOROVI 2001: 211, és a párizsi lelkészek listájában (243. oldal) nem tünteti fel párizsi kápláni működésének idejét: 1964–1966.

úgy érezte, Párizsban káplánként főnöke mellett nem tudja azt nyújtani, ami az egyénisége, Zágon Józsefhez fordult. Több megoldás is felmerült, Anglia, Ausztria, az Egyesült Államok és már ekkor Olaszország is. Olyan helyre szeretett volna menni, ahol kapucinus szerzetesi közösségben élhet és önállóan dolgozhat.⁴²³

1966. szeptember 3-án érkezett Strasbourgba, ahol Kelet-Franciaország magyar lelkesze lett. Hagyatékában megmarad az itt kiadott lelkipásztori értesítőinek néhány példánya,⁴²⁴ amelyeket 1972 decembere és 1973 szeptembere között az *Életünk* című havilaphoz mellékelve küldött.

Ezekből az évekből két adat van arra, hogy már ekkor kapcsolatba került a római SZIH-val.⁴²⁵ 1967-ben meghívást kapott a Zarándokház felszételére. A SZIA levéltára pedig megőrizte 1971. augusztus 25-én, Zágon Józsefnek írt levelét, amelyben válaszolt a felhívásra, hogy gyűjtjön adományokat a Zarándokházra. Ebben azt válaszolta, a franciaországi hívek nem szoktak hozzá ahhoz, hogy anyagilag támogassák az Egyházat, négy év óta még csak nem is perselyez, nehogy azt mondják rá: pénzéhes. Levelének utóiratában – segítőkészségének igazolásaként – halála után felajánlotta több, mint 500 értékes és tudományos könyvét a Zarándokháznak.

Életrajzának további adatai már Olaszországhoz kötődnek.

Az első két év Rómában: 1973–1974

Kovach Tibor Angelus OFMCap franciaországi kolostorának átszervezése miatt Ádám Györgytől új beosztást kért.⁴²⁶ Zágon József utódja, a külföldön működő magyar katolikus lelkipásztorok legfőbb moderátora Rómába küldte, ahová 1973. szeptember 14-én érkezett meg, hogy átvegye a lelkipásztori munkát Frank Miklóstól, aki a Caritas Internationalis-ban dolgozott. 62 éves volt ekkor. Rómában az első szentbeszédét a magyar közösségnek – az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából – október 21-én, a 11 óraker tartott szentmisén mondta, a SZIH-ban. Ezt még Frank Miklós szervezte.⁴²⁷ A Római Magyar Lelkeszséget november hónapban vette át, amint arról az Egyházközségi Körlevél novemberi száma beszámol, amelyet mindketten aláírtak.⁴²⁸ A Körlevél értesíti a magyar kolónia tagjait arról, hogy az új lelkesz a Via Veneto 27. szám alatti kapucinus zárdában lakik,⁴²⁹ illetve jelzi, hogy a november havi szentmisét a Szent Erzsébet ünnepét megelőző napon tartják a szokott helyen, azaz a San Girolamo della Carità-templomban, a szokott időpontban, fél 11 óraker. A decemberi Egyházközségi

423 Erre vonatkozó levelezése Zágon iratai között található: SZIA-Zágon 53,81 és 96, keltek 1966. március és május között. Strasbourgban a rendház címe 35 rue de Capucins volt. Borovi azt írja, hogy ez ferences rendház volt. BORÓVI 2001: 211.

424 OMKM 38/148–154: 1972–1973. Két értesítőt, 1973. május és szeptember, közül Borovi 2001, 212–2017.

425 Meghívás OMKM 37/12. Gyűjtés SZIA-Zágon 51/334. Angelus hagyatékában Zágon József levele nem található meg.

426 OMKM 38/154: Strasbourg, 1973. szeptember 3-i lelkipásztori értesítő. Borovi József utal a franciaországi háttérre és megállapítja: P. Kovach Angelus eltávozott Rómába, anélkül, hogy utódja lett volna. BORÓVI 2001, 217–218.

427 OMKM 33: Egyházközségi Körlevél 1973. október. Az Egyházközségi Körlevelek digitalizálva is megtalálhatók a levéltárban, OMKM-CD 1.

428 OMKM 33: Egyházközségi Körlevél 1973. november.

429 Hagyatékában egy 1989-es igazolás található arról, hogy ehhez a kapucinus közösséghez tartozott OMKM 39/28. Szobája a rendház ötödik emeletén volt. OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

Körlevelet P. Angelus már egyedül írta alá,⁴³⁰ amelyben meghirdette a karácsonyi, éjféleli szentmisét a SZIH-ba, valamint ugyanoda a december 26-i délelőtti szentmisét és a hagyományos esti tombolát, illetve a gyűjtést a táborokban lévő rászorultak részére.⁴³¹ A valóság az, hogy mindezt még Frank Miklós titkárnője, Farkas Ilona szervezte.

Színhagyomány örizte meg azt a történetet, hogy Rómába érkezését követően a Szent Péter téren találkozott egy kedves nővérrel, akitől megkérdezte, milyen nemzetiségű. Amikor kiderült, hogy magyar, bemutatkozott neki: ő a magyar lelkész és most már legalább ismer egy magyart Rómában. Ez a kedves nővér Czákó Veronika Ivenne volt, az Isteni Megváltó Nővérek házából, amely a Francesco Tamagno utcában található mind a mai napig.⁴³²

Angelus páter 1974 januárjától vette kézbe az ügyeket.⁴³³ Működésének első nyoma, hogy megváltoztatta az Egyházközségi Körlevél méretét és stílusát is. Azzal a kéréssel fordult a hívekhez, hogy az értesítőnek javasoljanak valami jó címet, mert a meglévőt túl hivatalosnak találja. Új rovattal is jelentkezett, amelynek címe „Mosolyogjunk” volt.⁴³⁴ Ez az a rovat, amelyet mindenki elolvasott és éppen az volt a célja, hogy emiatt (is) olvassák értesítőjét.⁴³⁵ A vicceket feltehetően viccgyűjteményekből vette, amelyek közül kettő megtalálható hagyatékában: *Borszem Jankó tréfatarisznyája*, és *Humor a romok közt*.⁴³⁶ A februári Egyházközségi Körlevél sok értékes információt közöl az elindulás körülményeiről. A szentmiséket továbbra is a szokott időpontban és a szokott helyen tartotta, de a fogalmazás már utal a változtatás szándékára. Személyében olyan lelképásztor érkezett Rómába, aki az emigrációban hosszú évek óta dolgozott, több helyen szolgált, s aki korábbi tapasztalatait felhasználva akarta szolgálni a rábizottakat. Új stílust, új kezdeményezéseket hozott.

Igyekezett beilleszkedni az olasz környezetbe, ezért elolvasta Manzolinak híres regényét, a *Promessi sposi*-t, hogy tanulja az olasz nyelvet.⁴³⁷ Szívesen olvasott filozófiai témájú könyveket, elsősorban angolul. Az élet kialakulása érdekelte. Kedvenc filozófusa a német Jaspers volt, akinek szinte valamennyi írása megvolt a könyvtárában. Hét nyelven olvasott, vagy öt nyelven beszélt, de írni csak magyarul tanult meg.⁴³⁸

Ádám György javaslatára az Olasz Püspöki Konferencia (a továbbiakban: CEI) még 1973. december 6-án kelt levelével kinevezte magyar lelkésznek.⁴³⁹ Megkapta a Frank Miklós által összeállított névsort, valamint végigböngészte a római telefonkönyvet és így kb. 400 nevet gyűjtött össze. Elkezdte a családok látogatását. Az 1974 februári

430 Valójában az aláírás nem eredeti, Angelus ekkor beteg volt és a nevét Frank Miklós írta alá. Római Magyar Lelkészi Hivatal, 1974. január 12-i levele, OMKM 34.

431 OMKM 33: Egyházközségi Körlevél 1973. december.

432 Czákó Veronika Ivenne (Nádszeg, 1919 – Piliscsaba, 2014). 1959-ben érkezett Rómába, ahol az Isteni Megváltóról nevezett nővérek rendi központjában dolgozott, 1999–2014 között pedig a saját házukban, a Via Francesco Tamagnón. ÚÚ, 2015.01.25.

433 OMKM 34: Római Magyar Lelkészi Hivatal, 1974. január 12-i levele

434 Ezt a rovatot még Elzászban találta ki, hogy értesítőjét kinyissák. OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

435 A hagyatékban van egy levél, amely kritizálja az Üzenet 1982. márciusi számában közölt viccet, mondván, hogy csempészésre buzdít, OMKM 37/89.

436 OMKM M 9/1 1955-ben jelent meg, München-Kölnben, II. kiadás. Két kiadvány egybe kötve: *A népi demokrácia humora és Emigráns tréfatarisznya. Humor a romok között*: OMKM M 9/4 1957-ben adták ki Rómában.

437 OMKM 65: ÚÚ 2012 különszám – Polonyi Ildikó visszaemlékezése.

438 OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

439 OMKM 39/20: iktatószám 2159.

szentmisén kb. tízen-húszan lehettek.⁴⁴⁰ Márciusban jelent meg az „Üzenet” első száma, amelynek alcíme „A római Katolikus Magyar Misszió értesítője”. A Lelkészség helyett előnyben létesítette a Misszió kifejezést, mert véleménye szerint a végzett munkáját ez a szó jobban jellemzi. Ilyen felirattal pecsétet is készíttetett.⁴⁴¹ Az értesítő címválasztását Mécs Lászlótól vett vessorral indokolta:

*„Egy ismeretlen, ősi fényű
Örök Titokról elszakadtan
Küldöncnek jöttem s eltűnök majd
Ha üzenetem általadtam.”*⁴⁴²

Az Üzenet szerkesztésében követte azt a stílust, amelyet előző állomáshelyén írt értesítőjében használt pl. az 1975-ös év elejétől jelent meg az Üzenetben is a „Hol vagyok található” rovat. Már az előző számban és aztán mindig közölt verseket. Kedvenc költője Juhász Gyula lehetett, hiszen tőle választotta a legtöbb verset, összesen huszonkettőt. Őt Kosztolányi Dezső követi, akitől huszonegy verset közölt. Kis antológiájában megjelent költők verseit is szívesen idézte. Fáy Ferenc evangélikus költő, amikor Angelus atya idézte versét az Üzenet 1977 januári számában Torontóból küldött levélben fejezte ki köszönetét és egyben felhatalmazta, hogy írásait bármikor közölheti.⁴⁴³ Angelus atya 1990-ben a közölt versekről ezt írta: „Nézegetve a régi Üzeneteket magam is meglepődöm, hogy mily sok szép magyar verset közöltem bennük. Aki nem dobta el a régi számokat, annak egy több, mint 140 versből álló kis antológiája van.”⁴⁴⁴ Fő aggodalma az volt, hogy kevesen járnak a magyar szentmisékre, még a magyar szerzetesek és apácák se jönnek. Egy későbbi értesítőben említi meg, hogy Mons. Magyar Gyula egyszerű hívként szinte mindig részt vett a magyar szentmiséken.⁴⁴⁵ Szóbeli hagyomány őrizte meg egy másik véleményét, amelyet 1991-ben mondhatott a SZIA tagjainak: „A rajzoló ne vegyék be tagnak az Alapítványba, mert nem jár a magyar szentmisékre.” Ez Szokoly Györgyre vonatkozott, aki a Città Nuova kiadónál dolgozott grafikusként és a Focolare mozgalom olasz közösségi életében volt tevékeny.⁴⁴⁶ A hívektől azt kérte, hogy évente négyszer-ötször jöjjenek magyar szentmisére. Fő érve így szólt: „Szeretném látni azt a magyar papot, aki többet lótt fut, mint én és kevesebbet kér a híveitől.”⁴⁴⁷

Az adományok gyűjtésére az olasz törvények miatt saját nevére nyitott bankszámlát. Elzászból Rómába FIAT Bravo típusú autójával érkezett, amelyet azonban megérkezését követően nemsokára elloptak a Via della Conciliazionéről.⁴⁴⁸ A gépjármű helyett pár év múlva vett egy kismotort és azzal közlekedett, elsősorban Rómán kívül.

440 OMKM 34: Üzenet 1974. március.

441 A pecsét lenyomata látható egy 1976-ban kelt levélen, OMKM 38/92.

442 OMKM 34: Üzenet 1977. március.

443 Fáy Ferenc (Pécel, 1921 – Toronto, 1981). Katonatiszt, költő. 1950-től élt Kanadába. NAGY: 254. OMKM 37/69.

444 OMKM 36: Üzenet 1990. február-március.

445 OMKM 34: Üzenet 1976. július–augusztus.

446 Szokoly György (Budapest, 1938 –). 1965-ben Párizsból jött Rómába. 1991-ben lett a SZIA Igazgatótanácsának tagja. Életrajza: NÉMETH 2015a: 55–56.

447 OMKM 34: Üzenet 1977. január.

448 Francia jogosítványa OMKM 39/12. Fénykép az autójával OMKM-M 10/1–37. Az első gépjárművet kanadai magyarok vették neki 20 dollárért. Összesen tíz autója volt. CZOBORCZY 1999.

1974-ben, a nagyhéten ő maga tartotta meg a szokásos lelkigyakorlatot és húsvét vasárnap az ünnepi szentmisét a SZIH-ban. A hó végi vasárnap szentmise pedig elmaradt.⁴⁴⁹ A májusi Üzenetben felveti, hogy új templomot választ és ehhez kéri a hívek véleményét. Május elején elindult első vidéki útjára, Firenzébe és Bolognába.⁴⁵⁰ Az út sikeres volt és ettől kezdve oda is küldte az Üzenetet. Júniusban két lényeges változást vezetett be, a szentmisék nem 10.30-kor hanem 11-kor kezdődtek és már az új helyen, az Oratorio del Crocifisso kápolnában,⁴⁵¹ amely 1568-ban épült. A kápolna freskósorozata Jézus keresztségének hányattatott történetét ábrázolja. A szentmisén itt közel ötvenen voltak.⁴⁵² Az Üzenetet ekkor háromszáz egynéhány címre postázta Rómába.⁴⁵³ Augusztus 18-án, vasárnap a SZIH-ban volt a szokásos Szent István napi szentmise, a havi szentmisék pedig szeptemberben folytatódtak. Az Üzenet érdekesebbé tételéhez kérte a hívek véleményét, a születési és halálozási adatok, magyar vonatkozású programok közlését.⁴⁵⁴ Szeptembertől az Üzenetben már megjelent a „Születések és Halottaink” című rovat. Ilyen adatokat aztán rendszeresen közölt. Október 20-án a SZIH-ban tartották a szentmisét az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából. Halottak napján nem volt közös szentmise a temetőben, csak temetőlátogatás délelőtt a Verano-i, délután pedig a Prima Porta temetőben is. A forradalom közeledő, 20 éves évfordulójára felvetette az 56-os olaszországi emlékek összegyűjtésének gondolatát. Hagyatékában található egy 1956-os nemzetőr karszalag, amelynek a borítékjára az van írva: „Egy magyar tisztől, aki Budapesten harcolt, kaptam emlékebe 1956. november 7-én, Pullendorfban, a menekültek táborában.”⁴⁵⁵ Ekkor, 1974-ben, már kb. 420 címre ment az Üzenet, harmincegyen fizettek hozzájárulást.⁴⁵⁶ Ádám György segítségével Angelus atya 1.200 dollár támogatást kapott a Kirche in Not segélyszervezettől, de ez nem volt elegendő a kiadásokra, elsősorban az utazásokra és a növekvő postaköltségre, ezért folyamatosan kérte a hívek adományait.⁴⁵⁷

Új kezdeményezése volt, hogy november 9-én, a kapucinus kolostorban összegyűjtötte a magyar asszonyokat. Ennek a célját így fogalmazta meg: „Meg kell próbálnunk valamilyen szervezetet létrehozni, mert a hívek aktív közreműködése nélkül nem tudom lelkipásztori munkámat elvégezni.”⁴⁵⁸ A karácsony ugyanúgy zajlott, mint az előző években. Az év utolsó Üzenetében alig egy éves olaszországi lelkipásztori munkával a háta mögött a „Mi a legnehezebb az olaszországi magyar pap munkájában?” írásában

449 OMKM 34: Üzenet 1974. április.

450 OMKM 34: Üzenet 1974. május. A bolognai magyar közösség történetének kezdetei NÉMETH László Imre: *A bolognai szentmisék krónikája 1999–2010, Willmann János emlékére*, Róma 2010, Magánkiadás.

451 OMKM 34: Üzenet 1974. június.

452 OMKM 34: Üzenet 1974. július–augusztus.

453 OMKM 34: Üzenet 1974. május.

454 OMKM 34: Üzenet 1974. július–augusztus.

455 OMKM-M 9/24. A felirat feltehetően Radnai Tibortól származik, aki 1956-ban Ausztriában volt a menekültek lelkésze 1956-ban. MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *Római katolikus emigráns lelkipásztorkodás Ausztriában*. In: MEV 25(2013/1–2), 146–149. Angelus 1956-ban Ottawában élt. OMKM 36: Üzenet 1996. október.

456 OMKM 34: Üzenet 1974. október.

457 OMKM 34: Üzenet 1974. február. A szervezet értesítése OMKM 37/29. OMKM 34: Üzenet 1974. október.

458 OMKM 34: Üzenet 1974. november.

így fogalmazza meg kérdés formájában a legnagyobb nehézséget: „*Mikor és hogyan tud-nék mindenkit legalább egyszer meglátogatni?*”⁴⁵⁹

1974-ben érkezett Rómába húga, Kovács Adrienne, aki az olasz hatóságoktól október 4-én kapott menekült státuszt.⁴⁶⁰ Legfontosabb segítőtársa lett lelkipásztori értesítőinek postázásában. Már Elzászból próbált kapcsolatba lépni vele turisták segítségével, de azok – félve a következményektől – visszautasították a kérését és kérték, hogy nevüket is törölje a listájáról.⁴⁶¹ Ez az eset jól jellemzi a hetvenes éveket. Az 1974-es első teljes év krónikájához tartozik, hogy a milánói magyar lelkész Halbédli Imre váratlanul elhunyt, így Angelus páter vette át a milánói magyar közösség lelkipásztori ellátását is.⁴⁶² Ebben Fábry Antal SJ volt a segítségére, aki tizenegy évig volt a milánói magyar közösség lelkésze és ekkor Frankfurtban nyugalmazott teológiai tanárként élt.⁴⁶³

Angelus lelkipásztori eszközei között fontos szerepe volt a telefonnak. Rómában a menekült lelkészség (Comitato Cattolico Ungherese)⁴⁶⁴ Via della Conciliazione-n lévő irodájából telefonált, mert a kolostorban nem volt elegendő telefon.⁴⁶⁵ A menekült lelkészséget 1974-től Salamon László OFMCap látta el, aki korábban brüsszeli magyar lelkész volt. A trieszti, latinai és a capuiai táborokba járt.⁴⁶⁶ A SZIH-ban lakott. Elődje, Asztalos János áttelepült a Német Szövetségi Köztársaságba, ahol német plébániát vállalt.⁴⁶⁷ A Lelkészség világi elnöke Kállay Kristóf 1974 karácsonyán lemondott.⁴⁶⁸ Frank Miklós idejében választották meg, 1965. március 27-én, 12 évvel korábban. Utóda Zilahy Simon Péter tolmács és fordító lett.⁴⁶⁹ Az áprilisi Üzenetben Angelus beszámolt a Misszió anyagi helyzetének alakulásáról. 1973-ban 32 hívőtől kapott adományt, 1974-ben 69-től, 1975-ben pedig több mint 200-tól.⁴⁷⁰ Az adományok átlaga 10.000 líra körül volt.

459 OMKM 34: Üzenet 1974. december.

460 OMKM 39/71. Budapesten született 1913-ban. Olasz személyazonossági igazolványa: OMKM 39/82; OMKM 34: Üzenet 1977. február.

461 OMKM 37/10.

462 Halbédli Imre (? 1910 – Como, 1974). Tábori lelkész volt. Comóban, a *Cimentero Maggioreban* a 109-es repartóban a 24-es helyen nyugszik. Milánóról OMKM 34: Üzenet 1974. november. NÉMETH László Imre: *A milánói magyar szentmisék krónikája, 1949–2009*, Róma, 2009. Magánkiadás (a továbbiakban: NÉMETH 2009c). A milánói közösség történetére vonatkozó levelezés, dokumentumok, a jubileumok, újságok megtalálhatók OMKM 78. Halbédli Imre lelkipásztori értesítőiből néhány megmaradt Angelus hagyatékában OMKM 38/155–158.

463 Fábry Antal SJ (Brno, 1902 – Frankfurt, 1985). BIKFALVY Géza: *Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003*, (METEM könyvek 53), Budapest 2007, 63. Olaszországi működéséhez SZARVAS Béla: *A magyar jezsuita rend hittudományi főiskolája Olaszországban, Fábry Antal S.J. (1902–1985) emlékére*. In: MEV 10(1998/1–2), 281–286; levelezés Fábry Antallal OMKM 37/21–22.

464 1950. februárjától itt volt a székhelye az Actio Catholica in Exterisnek is, és később több más római magyar emigráns intézménynek (KSZ, Anonymus Kiadó stb.). Az iroda 1988-ban szűnt meg, amikor a bérleményt a Propaganda Fide felmondta. *Külföldi Magyar Katolikus Akció*. In: MK 2004. szeptember 28. Az iroda aajtáján lévő magyar tábla megtalálható a lelkészség levéltárában OMKM-M 16/16.

465 OMKM 34: Üzenet 1975. január.

466 Olaszországban 1973-tól 1989-ig volt menekült lelkész. A SZIH-ban lakott. OMKM 34: Üzenet 1975. február. Menekült lelkészi működésére vonatkozó iratok OMKM 17–19, 24–31. OMKM 34: Római Magyar Lelkészi Hivatal, 1974. január 12-i levele.

467 Asztalos János Lelkipásztori munkájára vonatkozó iratok: OMKM 17–24, 28–31.

468 OMKM 34: Üzenet 1975. február.

469 OMKM 34: Üzenet 1975. április, ekkor 61 éves volt, Fiumében született.

470 OMKM 34: Üzenet 1976. január.

A Szentév és Mindszenty József bíboros: 1975

1974 karácsonyán VI. Pál pápa megnyitotta a Szent Péter-bazilikában a szentkaput. Ez a jubileumi esemény határozta meg az 1975-ös esztendő történéseit.

Az év elején Vecsey József levelet írt Bécsből Angelus páternek, amelyből kiderül: felmerült annak lehetősége, hogy Mindszenty bíboros ellátogat Milánóba, emlékiratai olasz nyelvű kiadásának bemutatására.⁴⁷¹ A tervezett utat azonban lemondták, elsősorban a kiadó miatt. Úgy ítélték meg, hogy nem volt a szerencsés a kiadó megválasztása. Az út elmaradásáról Angelus is értesítette a kiadót.

Pár nap múlva, 1975. január 13-i keltezéssel maga Mindszenty bíboros írt levelet Angelus páternek.⁴⁷² Örömet fejezte ki, hogy buzgón tevékenykedik Rómában, az egyház szívében és a lelkipásztori helyzetre és az emigráns magyarokra vonatkozó tizenkét kérdésre kért választ tőle. A 2. pontban érdeklődik a Rómában lévő miséző helyek száma iránt. Ez a kérdés felidézi Frank Miklós lelkésszel történt levélváltását, amelyben azt ajánlotta, hogy Rómában több helyen alakítsanak miséző helyet. A 7. pontban az után érdeklődik, hogy a hívek járnak-e haza a kommunista Magyarországra. Angelus a bíboros levelének kézhezvétele után pár nappal, január 22-én levelet írt Ádám Györgynek Münchenbe, amelyben a következőket kérdezte: „Mielőtt válaszolnék rá, szeretném tudni, hogy neked, mint főnökömnnek mi a véleményed a dologról. Nem hivatalos, hanem baráti választ kérek. Azt kérem, nem ártana világosan meghatározni és nyilvánosan meghatározni a *jurisdictio* kérdését.”⁴⁷³ Ádám György február 17-én válaszolt:

„Jogi értelemben vett *jurisdictio*ja senkinek sincs a magyar papság fölött. ... Primás urunk biztos, hogy feje az emigrációnak mindazért, amit a magyarságért és az Egyházért elviselt. Mostani hivatásának tekintet, hogy mindenütt erősítse a magyarokat szívvel, példájával, biztatással, látogatásaival. A magyar ügy és a magyar lelkipásztorkodás szinte második énje, aminek érdekében most is minden áldozatot magára vállal. Ebből a lelkületből fakad a Hozzád intézett kérdőív is. Én azt kérem Tőled, ne nézzük a jogi oldalt, hanem a lehetőségekhez képest válaszold meg a kérdőívet és küld el *Őeminenciájának*.”⁴⁷⁴

Ennek megfelelően Angelus atya február 24-én elkészítette válaszát a bíborosnak. Nem a kérdésekre válaszolt, hanem egy levelet írt, mert úgy gondolta, hogy azzal teljesebb képet tud adni lelkipásztori munkájáról, hiszen akkor már nemcsak Rómában működött, hanem több olasz városban is:

„Eddig még sohasem volt olyan római magyar lelkész, aki kizárólag a hívekkel foglalkozott volna.”⁴⁷⁵ Minden jóakaraturak dacára inkább csak este, a főmunkájuk után és vasárnap tudtak csak foglalkozni a hívekkel. A táborlelkész természetesen a táborokkal volt elfoglalva.

Úgy jöttem ide Strasbourgból, ahol kerek 7 évig voltam kelet-franciaországi magyar lelkész, hogy Róma, Közép és Észak-Olaszország egészen hozzám tartozik. Főtisztelendő Halbedl halála óta ez bizony nem pusztá cím!

471 OMKM 37/23. Mindszenty bíboros emlékiratai olaszul a Rusconi kiadónál jelentek meg 1975. januárjában. Angelus levele OMK 37/24. A levél kelte 1975. január 10.

472 OMKM 37/26.

473 OMKM 37/28.

474 OMKM 37/28.

475 Ezt nem jól tudta, mert 1948 és 1960 között a magyar lelkészek, Vajda Ferenc, Tóth Giulio és Anisich Jenő, főállásúak voltak.

Még messze vagyok attól, hogy befejezzem, úgy ahogy, a szervezést és lássam, mit lehet tenni.

Fő eszközöm a személyes érintkezés családlátogatás vagy legalább telefonbeszélgetés formájában, na meg a mellékelt tudatosan igen személyes hangú Üzenet, amelyben beszélgetések alatt adódó problémákra próbálok közérthető hangon felelni. Mindenkivel úgy foglalkozni, mintha az ő problémája volna a legfontosabb.

Aztán itt van a szórványban élők kérdése. Kisebb városokban eddig kb. 60 címről tudok. Természetesen a címtár állandóan nő. A jövőben megpróbálom rábírní ezeket, hogy néha írjanak: de ez nehéz dió. A magyar nem jó levélíró.

Milyen az összetétel?

Igen nagy az idős nők száma, akik 30, 50 éve itt vannak férjnél. Van elég sok Fiumei (sic) magát többé-kevésbé még magyarnak tekintő, akik annak idején Olaszországhoz kapcsolattak.

Élég nagy azoknak a zsidóknak vagy volt zsidóknak a száma, akik a numerus clausus idején jöttek Olaszországba s többnyire fogorvosok lettek.

Kevés 56-os menekült van, mert az ország nagyon nehezen engedi be a bevándorlókat. Ennek következtében hiányzik a más országokban élő magyar kolónia legdinamikusabb s most élete derekán lévő eleme.

Újabban sikerült felvennem a kapcsolatot egy érdekes réteggel: 20–30 éves, pár éve olaszokkal összeházasodott fiatalasszonyokkal.

Vállásilag: a protestánsok száma kicsiny, több közülük hűségesebben jár a misére, mint sok katolikus és barátságosabban fogad otthonába!

Rómában ez a körlevél 318 címre ment, Firenzében 43, Milánóban 164, Bolognában 18, Genovában 13.

Iskoláskorú gyermek alig van. Iskoláról csak akkor lehet majd szó, ha pl. Firenzében a mostani csecsemők elérik a kort.

Híveim 95 százaléka olasz állampolgár, a szülőket, rokonokat sokan látogatják. A miséjárók száma lassan növekszik. P. Frank Miklós idejében – úgy hallom – 10 körül mozgott a havi magyar misén résztvevők száma. Tegnap viszont több, mint ötvenen voltunk, de ez kisebb „csoda” itt Rómában. Firenzében jobb az arányszám. Milánóban még nem látom a dolgot. Az Életünket próbálom terjeszteni – igen kis eredménnyel.

Eddig egy házasságot rendeztem, most dolgozom a másodikon.

Bizonyára vannak baloldaliak, de eddig nem igen találkoztam velük.”⁴⁷⁶

Angelus páter levelének a végén előállt saját kérésével: megkérte Mindszenty bíborost, hogy írjon 8–10 soros üzenetet az olaszországi magyar híveknek, amelyet szeretne megjelentetni az Üzenetben. A bíboros március 8-i dátummal küldte el a kért üzenetet:

„Kedves Magyar Híveim Rómában!

Lelkipásztorotok, Kovách Angelus ferences atya, számolt be nekem röviden és őszintén a Rómában élő magyarok lelki ellátásáról, hitbéli közösségéről. Van még sok tenivaló, de azt is látom, hogy mennyien milyen lelkesedéssel álltak a buzgó lelkipásztor mellé.”⁴⁷⁷

A kért terjedelmet bőven meghaladó levélben, a bíboros a továbbiakban arról ír, hogy kevés a fiatal, de szól az idősekről is, végül pedig a közelgő húsvét alkalmából áldását küldi. A levél nem található meg Angelus hagyatékában és érdekes módon annak meg-

476 OMKM 37/33.

477 Mindszenty Archívum MFN 8724, leltári száma: L-3624.

érkezéséről az Üzenet nem tesz említést. Nem sokkal ezután, május 6-án Mindszenty bíboros Bécsben elhunyt. Ádám György május 8-i keltezéssel körlevélben értesítette a külföldi magyar papokat a temetéssel kapcsolatos tudnivalókról. Levelét így fejezte be: „*Ha gyászolunk is lelkiünkben a magyarságért és az egyházat ért nagy veszteség miatt, első gondolatunk mégis a hála az isteni Gondviselés iránt, hogy Mindszenty Józsefet adta nekünk, népünknek és az Egyháznak esztergomi érseknek és Magyarország primásának.*”⁴⁷⁸ Az elhunyt bíborosért Rómában a hivatalos gyászmiséát május 13-án, 18 órakor Traglia Luigi, a bíborosi kollégium dékánja végezte a Chiesa Nuová-ban.⁴⁷⁹ 15 bíboros, más források szerint 20 volt jelen, köztük Jean Marie Villot államtitkár, Josyf Slipy Leopoli nagyérseke, Stefan Wyszyński varsói érsek, Lengyelország primása, Franjo Seper volt zágrábi érsek és Mons. Agostino Casaroli, a Szentszék Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkára.

Rómában a húsvéti lelkigyakorlatos elmélkedéseket Békés Gellért OSB, a KSZ főszerkesztője tartotta,⁴⁸⁰ Milánóban pedig Fábry Antal tanácsára Angelus atya.⁴⁸¹ Az április utolsó vasárnapi szentmisét a SZIH-ban tartották, ahol megünnepelték Frank Miklós pappá szentelésének 25. évfordulóját.⁴⁸²

A római és a környékbeli magyarok szentévi zárandoklata a május végi magyar szentmise volt, amelyet a Santa Maria Maggiore-bazilikában tartottak.⁴⁸³ Minden valószínűség szerint e kezdeményezés mögött Zágón József állt, aki a bazilika tényleges kanonokja volt.

1975. június 20-án Angelus atya pappá szentelésének 40. évfordulóját ünnepelte Bécsben,⁴⁸⁴ rendtársával, Radnai Tiborral együtt. Habsburg Ottó általános titkárának aláírásával erre az alkalomra üdvözlötet küldött neki.

Egy hónap múlva, július 20-án, 18 órakor szentelték püspökké Rómában Kada Lajost a Santa Maria dell’Anima-templomban, amelyen sok magyar is részt vett.⁴⁸⁵ A későbbiekben Angelus atya igen jó viszonyba került vele, amint ezt még látni fogjuk.

A Szentévbén két nagy magyar zárandoklatra is sor került.⁴⁸⁶

Augusztusban tartották a szabad világ magyarságának szentévi zárandoklatát, augusztus 16–20 között,⁴⁸⁷ amelyen kb. 600 magyar vett részt a világ legkülönbözőbb ré-

478 OMKM 37/40.

479 Beszámoló a temetésről és a szentbeszéd *Gyászmise Rómában*. In: KSZ 26(1975/1–2), 2–3. A szentbeszédet Zágón József írta. NÉMETH László Imre: *Zágón József (1909–1975)*. In: MEV 24(2012/3–4), 70. Résztvevők OMKM 34: Üzenet 1975. június. NÉMETH 2009a: 104–105. Mindszenty bíborossal kapcsolatos visszaemlékezései. CASAROLI: 34, 87–98, 123–163.

480 OMKM 34: Üzenet 1975. március.

481 OMKM 34: Üzenet 1975. február.

482 OMKM 34: Üzenet 1975. április.

483 OMKM 34: Üzenet 1975. május.

484 Az alkalomra készített szentkép OMKM 39/23. Radnai Tiborról számos fotó található a hagyatékban. OMKM-M 11 – Kapucinus képek: 2. Radnai János Tibor OFM Cap (Budapest, 1910 – Bécs, 1997). NAGY: 812. A rend feloszlátásakor, 1950-ben Máriabesnyőről emigrált Ausztriába. VARGA: 224. Az 1956-os forradalom után tábori lelkészként működött, majd 1958-tól 1986-ig bécsi magyar lelkész volt. Nagy lelkesedéssel szervezte meg az egyházközséget. MIKLÓSHÁZY 2013: 146–149. Gratuláció OMKM 37/43.

485 OMKM 34: Üzenet 1975. július–augusztus. Kada Lajos személyes emlékei a püspökszentelésről PAJOR: 57–58.

486 *Két magyar zárandoklat Rómában*. In: KSZ 26(1975/3–4), 266.

487 OMKM 34: Üzenet 1975. július–augusztus. A zárandoklatra vonatkozó körlevél OMKM 37/44. A zárandoklat részletes programja *Életünk*, 1975. július–augusztus: *Szentévi magyar zárandoklat*. OMKM 34: Üzenet 1975. szeptember. SALAMON Z. László: *A nyugaton élő magyarok zárandoklata*. In: KSZ,

szeiről, köztük a római magyar közösség hívei is. A zarándokok részére „Római zarándoklat” című füzetet nyomtattak a zarándoklat programjával, hasznos tudnivalókkal és a szentmisék szövegeivel, a szentmisék énekeivel. A zarándokokról az augusztus 17-én, a Santa Maria Maggiore-bazilikában 18 órakor tartott szentmise után a bazilika apszisa mögötti lépcsőn készült csoportkép. A főcelebráns az alig egy hónapja püspökké szentelt Kada Lajos érsek volt, aki arra készült, hogy Costa Ricá-ban lesz pápai nuncius. Huszonnyolc magyar pap koncelebrált vele, a szentbeszédet Nyisztor Zoltán pápai prelátus mondta. Tervbe volt véve, hogy erre a zarándoklatra ismét Rómába jön Mindszenty bíboros, de a halála megakadályozta abban, hogy visszatérjen Rómába és újra találkozzon VI. Pál pápával.⁴⁸⁸

A MKPK ősszel tartotta országos szentévi zarándoklatát. A Szent Péter-bazilikában szeptember 11-én tartott szentmisén tizenegy püspök, kb. 60 pap, 30 papnövendék és 220 hívő volt jelen, a papok között Angelus atya is.⁴⁸⁹ Valószínűleg ezen a szentmisén találkozott Fábián János kanonokkal, a budapesti Mátyás-templom plébánosával, akitől hozzávetőlegesen hetven olasz-magyar pár címét kapta meg.⁴⁹⁰ Még a tavasszal fordult hozzá ezzel a kéréssel. A párok címjegyzékét 1969-ig visszamenőleg kapta meg, akikkel azután igyekezett felvenni a kapcsolatot. Fábián János kíséző levelében utal arra, hogy az 1940-es években személyesen is találkoztak a Fő utcai kapucinus rendházban.

A nyár vége előtt, augusztus 12-én, Innsbruckban elhunyt Zágon József. Rómában, szeptember 14-én mutattak be érte szentmisét, a szentbeszédet Mester István mondta,⁴⁹¹ aki Kada Lajosnak írt levelében úgy fogalmazott, hogy Zágon elment Mindszentyért (t.i. Budapestre, hogy kihívja Rómába) és Mindszenty eljött Zágonért (t.i. Innsbruckba, hogy az örök életre hívja).

Rómában, november 2-án megtartották a két temető látogatását szentmise nélkül,⁴⁹² a karácsonyt pedig a szokott formában.⁴⁹³ A SZIH-ban több mint százan voltak, és ez volt az első alkalom, hogy Angelus atya furulyával kísérte az énekeket. A résztvevők között ott volt a régi papi kolónia is, köztük Csertő Sándor.

Angelus a decemberi Üzenethez mellékelve beszámolóit készített kétéves munkájáról. A CEI-től havi 50.000 lírát, az Ostpriersterhilfétől havi 100 dollárt (60 ezer líra) kapott. Kiadásai: fizetesként 40.000 lírát vett fel, az Üzenet havi 30.000 lírába került, egy példány éves ára 500 líra volt.⁴⁹⁴ Az anyagiak kezelésének módjára a későbbiekben még visszaté-

26(1975/3–4), 266–268. A zarándoklat teljes programja olvasható a zarándoklatra kiadott Római zarándokfüzetben, amely megtalálható az OMKM-M 20-as dobozban (rendezés alatt). A fénykép megtalálható az OMKM elektronikus archívumában.

488 NÉMETH 2009a: 104–105.

489 Az Új Ember 1975. szeptember 14-i és 21-i számai számoltak be a zarándoklatról; NAGY Ferenc: *Zarándoklat Magyarországról*. In: K SZ 26(1975/3–4), 268–270. OMKM 34: Üzenet 1975. október.

490 Fábián János (Budapest, 1918 – Budapest, 2000). Életrajza BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006*, Budapest 2008, 193–194. Fábián János levele, Kelt: Budapest, 1975. augusztus 9. Iktatószám 211/1975. OMKM 37/46.

491 OMKM 34: Üzenet 1975. szeptember. Mester István levele Kada Lajos érseknek: Róma, 1975. október 5. A levélgyűjteményről NÉMETH 2009a, 16. Jelzete a továbbiakban: *Mester–Kada*.

492 OMKM 34: Üzenet 1975. november.

493 OMKM 34: Üzenet 1975. december. OMKM 34: Üzenet 1976. január, utazásai közben is kedvtelése volt a furulyázás. CZOBORCZY 1999. Hagyatékában egy szájharmonika maradt meg OMKM 9/23, és a népdalok kottái, amelyekből játszott OMKM 9/11–16. *Mester–Kada* 1976. január 1. A római emigrációs papság összetételéről, a törésvonalakról FEJÉRDY 2009.

494 OMKM 34: Üzenet 1975. május.

rünk. Munka, rutin, aztán nem csak katolikus családok meglátogatása,⁴⁹⁵ vigasztalás, bátorítás, kb. 206 címet kapott, két év alatt hétszázhetvenre fejlesztette fel a címlistáját.⁴⁹⁶ Rómában Frank atyának 180 családdal volt kapcsolata, neki háromszázötvenhárommal. Elődjével való összehasonlítás lelkipásztori munkája értékelésének állandó fokmérője volt.

Húsz dolgos esztendő: 1976–1996

Angelus atya az elkövetkező két évtizedekben a kezdeti években kialakított menetrend szerint végezte lelkipásztori munkáját. Első vasárnap Milánóban volt szentmise, az utolsó vasárnap Rómában, a hónap többi vasárnapjain pedig valamelyik városban, amelyek száma egyre gyarapodott.⁴⁹⁷ A szentmisék látogatottsága különböző volt, a legjobban a milánói magyar szentmisék látogatottságával volt megelégedve.⁴⁹⁸ Igyekezett egyre több magyart felkutatni Rómán kívül is. 1976-ban azt tervezte, hogy Rómától délre is elindítja a magyar szentmiséket, és megszervezi a fontosabb központokban az egyházközségi tanácsokat.⁴⁹⁹ Ebben az évben, nyáron első alkalommal ment körútra motorkerékpárral.⁵⁰⁰ Így kevesebbe került az utazása és nagyobb mozgási szabadságot adott neki. Szicíliába utazva feladta motorkerékpárját a vonatra és megérkezése után azzal járta a vidéket.⁵⁰¹ Egyik szicíliai útja alkalmával, amikor fiatalok látták, hogy szerzetesi ruhában motorozik, azt kiáltották neki: *Bravo Pater!* Padovában kölcsönbe kapott egy robogót.⁵⁰² 1983 nyarán 2650 kilométeres körutat tett Vespa motorjával.⁵⁰³ Természetesen csak jó időben ült motorra, a nyári hónapokban. Hagyatékában található egy Olaszország térkép, amelyen be vannak karikázva azok a helyiségek, ahová eljutott. A lelkipásztori értesítőben mindig beszámolt merre járt, és hány címmel gyarapodott a címlistája. 1976-ban szeptemberében 1000 címre postázta az Üzenetet, 1980-ra elérte az 1500 címet, 1982-re az 1800-at, 1985-re pedig a 2076-ot.⁵⁰⁴ A címek szaporodásával felmerült a címlista naprakészre tartásának problémája is. Ezért kérte, hogy akik elköltöznek, vagy akiknek megváltozik címük, jelezzék neki, mert sokszor hónapokig már nem létező címekre küldte az értesítőt.⁵⁰⁵ A címtárával kapcsolatban feljegyzésre került egy kis epizód: Mestrében egyszer elvesztette a címtárát, a pénztárcáját, iratait. Egy olasz anyuka találta meg, akinek fia egy magyar kisfiúval együtt járt óvodába. A furcsa nyelven írt iratok, papírok és az értékes címtár és az iratok ezen az úton kerültek visz-

495 Végh Izabella visszaemlékezésében kiemelte, hogy protestáns létére, különbségtétel nélkül támogatta és segítette. OMKM 65: ÚÜ 2012 különszám.

496 Címlistái megtalálhatók a hagyatékában. Füzetekben városok szerint, különböző listákon borítékokban. OMKM-M 6–8. Az Üzenet címlistája OMKM-M 8/13.

497 1985 őszétől a római szentmiséket a harmadik vasárnap tartották OMKM 36: Üzenet 1985. október.

498 OMKM 35: 1981. december. Novemberben kb. hetvenen voltak a szentmisén. OMKM-M 15/1.

499 OMKM 34: Üzenet 1976. január.

500 A hagyatékában egy 1979. július 5-én kiállította igazolás található (Certificato per ciclomotore). Száma. 080077. OMKM 39/27.

501 CZOBORCZY 1999. A szicília magyar közösségek története NÉMETH László Imre: *Szicília magyar szentmisék 1999–2011*, Róma 2012. Magánkiadás.

502 OMKM 35: Üzenet 1980. április.

503 OMKM 35: Üzenet 1983. szeptember; OMKM 36: Üzenet 1986. január. Térkép OMKM M 9/19.

504 OMKM 34: 1976. szeptember; OMKM 35: Üzenet 1980. április; Üzenet 1982. szeptember; OMKM 36: Üzenet 1985. február.

505 OMKM 35: Üzenet 1982. január.

sza az atyához, aki azok megkerülését megköszönte a közvetítőknek és a Gondviselésnek.⁵⁰⁶

Voltak, akik lemondták az Üzenetet. A küldött példányszámhoz képest kevesen.⁵⁰⁷ 1980-ban ezt írta: hét év alatt tizenhatalan utasítottak vissza. Az Üzenetben rendre beszámolt anyagi helyzetéről kérve a hívek adományait. Az Üzenet mellé rendszeresen küldött csekket. Rómában⁵⁰⁸ és Milánóban⁵⁰⁹ állandó program volt a húsvéti lelkigyakorlat, Rómában, augusztusban a Szent István napi szentmise a Szent István zárándokházban, novemberben a temetőlátogatás szentmisével a Verano-i temetőben, amelyet általában Salamon atya vezetett,⁵¹⁰ a karácsonyi szentmisék és a tombola a SZIH-ban.⁵¹¹

1976-ban folytatta a találkozók szervezését a Via Venetón fiatal asszonyok részére.⁵¹² Kezdetben hozzávetőlegesen negyven 20 és 35 között lévő magyar asszonyról tudott. 1976-ban az első találkozó a háziasszony Schiavoni Várady Federika volt, Várady Imre professzor lánya. Több mint húszan részt is vettek a találkozón. Elhatározták, hogy megszervezik a gyerekek hétvégi magyar oktatását. Ezek a találkozók rendszeressé váltak. Évente többször is megtartották. Az első években mindig voltak meghívott vendégek: Vásárhelyi Vera író,⁵¹³ Tóth László irodalomtörténész, nápolyi egyetemi tanár,⁵¹⁴ Zilahy Simon Péter egyházközségi elnök, Varsányi Éva festőművész, Szabó Ferenc SJ, a vatikáni rádió magyar adásának a vezetője,⁵¹⁵ Békés Gellért OSB, a KSZ főszerkesztője,⁵¹⁶ és Kozma György SJ a vatikáni rádió magyar adásának munkatársa.⁵¹⁷ A nyolcvan-

506 OMKM 65: ÚÚ 2012 különszám – Végh Izabella visszaemlékezése.

507 Angelus hagyatékban három ilyen tartalmú levél található OMKM 37/47: 1975. október 15, OMKM 37/80: 1980. november, OMKM 37/90: 1982. május 13. Utóbbi indoklása, hogy az Üzenet antikommunista. Ismeretes néhány eset, amikor hívek azért nem mentek többet magyar szentmisékre, mert Angelus atya prédikációi politikai jellegűek voltak. OMKM 35: Üzenet 1980. szeptember.

508 A lelkigyakorlatok tartói 1977–1979 között OMKM 34: Üzenet 1977. április: Mester István. Erre a lelkigyakorlatra Alszegehy Zoltán SJ-t szerette volna felkérni, de ő nem tudta vállalni, mert elígérkezett más-hová OMKM 37/66. Üzenet 1978. március: Salamon László OFMCap, Üzenet 1979. március: Tétényi Gyula.

509 1976–1982 között Fábry Antal SJ tartotta ezeket a lelkigyakorlatokat. Frankfurtból jött Milánóba. Az 1981-ben a lelkigyakorlat után a magyar közösséget fogadta Carlo Maria Martini bíboros. OMKM 35: Üzenet 1981 május. A találkozóról készült fénykép OMKM M 15/1.

510 1980-ban elmaradt a szentmise, csak a temetőlátogatást tartották meg. OMKM 35: Üzenet 1980. október.

511 Idővel a tombola elmaradt OMKM 35: Üzenet 1981. december.

512 OMKM 34: Üzenet 1976. február és május.

513 OMKM 34: Üzenet 1977. február. Vásárhelyi Vera (Lökösházy, 1920 – Budapest, 2000). Író, újságíró, Kállay Kristóf felesége volt. Életrajza OMKM 65: ÚÚ 2010. szeptemberi különszáma, halálának tizedik évfordulója alkalmából.

514 OMKM 34: Üzenet 1977. február.

515 OMKM 34: Üzenet 1979. április. SZABÓ Ferenc S.J.: *A Vatikáni Rádió történetéhez: 50 éves a rádió magyar tagozata*. In: MEV 11(1999/1–2), 101–108.

516 OMKM 34: Üzenet 1979. október.

517 OMKM 35: 1982. december. Kozma György SJ (Budapest, 1939 – Innsbruck, 1990). Esztergomi megyés pap volt. 1975-ben emigrált. 1978. október 1-jén Kanadában belépett a Jezsuita Rendbe. 1982-ben jött Rómába. Szabó Ferenc SJ munkatársa lett a Vatikáni Rádió magyar adásánál. SZABÓ 1999: 105. Igyekezett elindítani a cserkészetet, először 1982. december 5-én szervezett Mikulás estet. OMKM 35: Üzenet 1983. január. Rómából 1984-ben ment Bécsbe, az Opus Mistici Corporis nevű magyar nyelvű könyvkiadóhoz. Életrajza BEKE 2008: 394. és BIKFALVY: 126. Utóbbi adatai szerint 1985-ben még Rómában élt, 1986–1988 között dolgozott Bécsben, 1989-től Frankfurtban, utána pedig 1990-ben Münchenben.

nas évek elejétől többnyire vendég előadók nélkül tartotta a találkozókat, és az idősebbeket, sőt az olasz férjeket is meghívta rá.⁵¹⁸

Az Üzenetekben több olyan történet olvasható, amelyekkel az ide érkezett fiatalasszonyok beilleszkedését igyekezett segíteni. Igen nagy bölcsességre vall a következő:

*Az emigráns lelkipásztor vándortarisznyájából: 1956 telén, néhány héten belül a következő két megjegyzést hallottam Ottawában: X-né: Páter a szomszédasszonyom olasz. Rettenetesen lusta. Hogy tud oly piszokban élni! Y-né: Szomszédom holland. Egész nap csak takarít. Ami sok, az sok, ez már nem tisztaság, hanem pedantéria. X-nénak persze eszébe sem ötlött, hogy dél-olasz szomszédnője számára ő túl pedans, sem Y-nének, hogy a holland asszony szemében ő piszkos. Tanulság: a külföldön letelepedőknek nem szabad azt gondolni, hogy az otthoni szokásoktól eltérő itteni gyakorlat mindig jobb vagy rosszabb. Nagyon gyakran egyszerűen különböző.*⁵¹⁹

Az 1976-os év másik sajátossága volt az 56-os forradalom 20. évfordulója, amelyet szeretett volna méltó módon megünnepelni, ezért az Üzenetben elindította az 1956–1976-os rovatot.⁵²⁰ A kerek évforduló alkalmából október 24-én tartották az ünnepet a SZIH-ban, ezért nem volt utolsó vasárnapi szentmise.⁵²¹ Több mint száznegyvenen voltak. Az ünnepséget Mihályi Géza szervezte, Tóth László tartotta a megemlékezést. Olasz részről Bartolo Ciccardini kereszténydemokrata parlamenti képviselő mondott beszédet. Az *Il Messagero* és a *L'Avvenire* is megemlékezett az évfordulóról.

A megemlékezés előtörténetéhez tartozik, hogy az év során a Pápai Migráns hivatalba behívták Angelus atyát és arra kérték, hogy ne legyen semmi megemlékezés. Arra is rá akarták beszélni, hogyha lesz, legalább ne a SZIH-ban legyen.⁵²² Angelus válasza az volt, hogy nem fújhatja le és ez így is történt.

Az év elején beázott az Oratórium tetőzete és ezért egész évben a szentmiséket a Palazzo Veneziában lévő kis La Madonna di San Marco-kápolnában tartották.⁵²³ 1977. január 30-ra készült el az Oratorio del Crocifisso restaurálása, így oda visszatérhetett a magyar közösség.⁵²⁴ 1976. februárjában a szentmisét Apor Gábor volt szentszéki követ, és a római emigráció kiemelkedő személyiségének lelki üdvéért ajánlották fel,⁵²⁵ a május utolsó vasárnapi szentmisét pedig Mindszenty József bíborosért, halálának első évfordulója alkalmából. Erre külön meghívó készült. A szentmisét Mester István mondta.

Az év történetéhez tartozik, hogy a CEI 1976. május 16-án Angelus atya működési engedélyét kiterjesztette egész Olaszországra, így hivatalosan főlelkész lett.⁵²⁶ A lelki-

518 Vertse Márta, a Vatikáni Rádió magyar adásának munkatársa e találkozóról 2001-ben így nyilatkozott: *Ricordo che spesso ci trovavamo di nascosto nel convento dei padri cappuccinidi Via Veneto*. Massimo Angeli, *Quella fede nascosta fino all'89 per paura di essere spiati*. In: *Avvenire domenica*, Roma-sette 2001. május 27. OMKM-M 14/2–3.

519 OMKM 34: Üzenet 1976. július–augusztus.

520 OMKM 34: Üzenet 1976. január. A KSZ külön számot szentelt az évfordulónak KSZ (1978/3).

521 OMKM 34: Üzenet 1976. október. Mihályi Géza (Felsőgalla, 1930 – 2018). Életrajza NÉMETH 2015a: 53–54. MIHÁLYI Géza: *A magyar forradalom húsz év távlatában*. In: KSZ 28(1976/4), 360–363.

522 *Mester–Kada* 1976. szeptember 26.

523 A mise 11 órakor kezdődött, majd áprilistól 10.30-kor. OMKM 34: Üzenet 1976. április.

524 OMKM 34: Üzenet 1977. január.

525 OMKM 34: Üzenet 1976. március.

526 A megbízást az 1973-ban adott kinevezésére vezették rá OMKM 39/20. E megbízást 1991. október 8-án megerősítette a Fondazione Migrantes általános igazgatója OMK 39/29. Iktató szám: 391/90 M. A Fondazione Migrantes története Piersandro VANZAN SJ: *La Fondazione „Migrantes” ieri e oggi*. In: *Civiltà Cattolica*, 2008, I 562–570.

pásztori munka nagy részét azonban továbbra is egyedül végezte. Észak-Olaszországban adódott neki segítő munkatárs Izmindy Antal oratoriánus atya személyében. 1974-ben írt levelet Angelus Páternek, amelyben beszámolt életének történetéről.⁵²⁷ 1933-ban született, papnövendékként részt vett a forradalomban, ezért november 4-e után úgy döntött, elhagyja hazáját. 1956. december 2-án érkezett Bécsbe, majd onnan Olaszországba. 1957 tavaszán Bresciában belépett az Oratoriánus Rendbe, ahol először diakónussá, majd pappá szentelték. Azóta ott élt. A milánói közösség lelkipásztori ellátásában lett Angelus segítőtársa, az első vasárnapi szentmiséket felváltva mondták.⁵²⁸ Bresciában is szervezett magyar szentmiséket és találkozókat. Rómában az ott élő magyar papok és szerzetesek segítettek, akiket alkalmilag kért fel egy-egy szentmise vagy szentbeszéd megtartására.⁵²⁹

1976. februárjában VI. Pál pápa Mindszenty József bíboros utódját, Lékai László esztergomi érseket bíborossá kreálta.⁵³⁰ Az új magyar bíboros kereste a kapcsolatot az emigráns római magyar papsággal, akik közül néhányan elkezdtek újra járni a PMI-be, amellyel 1964 óta az emigráns papságnak megszakadt a kapcsolata. A korra jellemző Mester István feljegyzése, amely szerint Lékai bíboros nem jó szemmel nézte, hogy a magyar lelkész 1956-os római megemlékezést szervezett.⁵³¹

Az Üzenet címlistájának gyarapodásával egyre nőtt a postaköltség. A költségterhek enyhítése érdekében sikerült Angelus atyának elintéznie, hogy 1977 januárjától rendszeresen megjelenő folyóiratként adhatta azt postára. Ebben Graziani Szász Éva, az olasz miniszterelnökségen dolgozó magyar asszony, és Zilahy Simon Péter voltak segítségére.⁵³² Első alkalom történt meg, hogy az Üzenet két lapból állt. A második lapot 30 éves emigrációs működésének szentelte, amit 1976 karácsonyán állított össze.⁵³³

1977-ben, az Ottawában bevált gyakorlata szerint a május hó végi szentmisén megáldotta a gyerekeket és az édesanyákat, Mária királynő oltalmába ajánlva őket.⁵³⁴ Ezt aztán minden évben megtartotta.

1980 elején Zilahy Simon Péter egyházközségi elnök lemondott,⁵³⁵ utódja özv. Perucca Publioné szül. Gesztes Gabriella lett, aki évek óta segített az Üzenet postázásában és mindig ott volt a római magyar szentmiséken.⁵³⁶ Az elnöki posztot első alkalommal töltötte be egy hölgy. Működéséről ennél többet az Üzenetekből nem lehet tudni.

527 OMKM 38/12. A levélen nincsen évszám, a dátum: november 8.

528 OMKM 34: Üzenet, 1974. november; OMKM 35: Üzenet 1983. november.

529 Csertő Sándor – 1978. augusztus 20., OMKM 34: Üzenet 1978. október, Rákos Raymund – 1980. április OMKM 35: Üzenet 1980. június, Fenyő Vendel SDB – 1982. augusztus OMKM 35: Üzenet 1982. október, Békés Gellért OSB – 1986. október 26., OMKM 36 Üzenet 1986. december.

530 Lékai László bíboros (Zalalövő, 1910 – Esztergom, 1986). Életrajza ADRIÁNYI Gábor: *Lékai II. László*. In: BEKE Margit, *Esztergomi érsekek 1001–2003*, Budapest 2003, 402–405. A bíborosi kinevezéséről WÖLLNER Frigyes: *Új kardinálisok és a magyar bíborosprímás* [sic]. In: KSZ 28(1976/2), 172–174. *Mester–Kada* Róma, 1976. május 10.

531 *Mester–Kada* Róma, 1976. szeptember 26.: „Hallom, hogy a lelkész meg akarja ünnepelni 56-ot, nagyon rosszul teszi!”

532 A hivatalos beadványok megtalálhatók Kovách Angelus hagyatékában. A Római Bíróság 16592 sz. jegyezte be a folyóiratot 1975. november 27-én. A hagyatékban erre vonatkozó levelezés OMKM 38/48–66. Graziani Szász Éváról beszél az interjúban OMKM-CD 27: Interjú Kádár Annával.

533 OMKM 34: Üzenet 1977. január.

534 OMKM 34: Üzenet 1977. április.

535 OMKM 35: Üzenet 1980. február.

536 OMKM 35: Üzenet 1981. február.

Az esztendő kiemelkedő eseménye volt a Magyarok Nagyasszonya kápolna felszentelése a Szent Péter-bazilika grottáiban.⁵³⁷ A szentelést II. János Pál pápa személyesen végezte október 8-án. Angelus atya nem vett részt a szentmisén, mert Torinóba ment misézni.⁵³⁸ Értesítőjében azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a kápolna domborművei között található a Padovában élő Csikszentmihályi Rita testvérének alkotásai. Jellemző a Mester István levelezésében olvasható beszámoló, a kápolna szenteléséről: „*Kaptam meghívót, de nem mentem el, valahogyan olyan rossz érzésem volt, amit otthoni levelezőim is, többen, osztanak, nagy ünnepek és az Egyház minden évben rosszabbul áll, ami a hitoktatást illeti /és ez a lényeg/.*”⁵³⁹ A magyar kápolnában 1981-ben, a nyári hónapokban kedden 9.30-kor Salamon László kapucinus atya mondott rendszeresen magyar szentmiséket a zarándokoknak.⁵⁴⁰ A következő év nyarán a szentmisék 9 órakor kezdődtek. 1984-ben pedig már 8.30-kor. Ezekről a szentmisékről és még számos más hasznos információról Salamon atya a „Római Magyar Tájékoztató 1984” című füzetben adott hírt, amelyre Angelus atya sokszor felhívta a figyelmet az Üzenetben.⁵⁴¹

1981 őszén két zarándoklatról tett említést. Rómában, októberben tartották a nyugati magyarság nemzetközi zarándoklatát Árpádházi Szent Erzsébet halálának 750. évfordulója alkalmából, amelyen több mint négyszázan vettek részt.⁵⁴² A program október 4-én szabadtéri szentmisével kezdődött a SZIH kertjében, és október 8-án a Santa Maria Maggiore-bazilikában tartott szentmisével zárult. Október 25-én pedig Mester István vezetésével zarándokoltak el római magyarok Capestranóba, Kapisztrán Szent János szülővárosába.⁵⁴³

A következő év elejétől Angelus atya a Via della Conciliazione-n lévő magyar irodában (Comitato) kapott helyet irodájának, amelyet Békés Gellért OSB és Salamon László OFMCap atyával együtt használt. Ezentúl itt sokszorosította az értesítőt és délutánonként itt fogadott, illetve innen is telefonált.⁵⁴⁴

A csekély részvétel miatt 1982-ben elmaradt a temetőlátogatás.⁵⁴⁵ Mester István, aki 1947-ben indította el ezt a hagyományt,⁵⁴⁶ 1980-ban Kada Lajosnak ezt írta:

„*Ma kint voltam a temetőben. Féltizenegy órakor volt a megbeszélés, ill. bejelentett találkozás, nos megjelent a szentéren Angelus húga és jómagam, így kopnak ki a régi szép szokások. Persze ... azok, akik kinn vannak a temetőben, kevés ismerőssel dicsekedhetnek már a római magyarok között.*”⁵⁴⁷

Angelus atya hagyatékának tanúsága szerint figyelme először 1976-ban irányult érdemben a közös magyar sírra. Elődjéhez fordult információkért. Frank Miklós válaszá-

537 A kápolna története és leírása NÉMETH László Imre: *A rómaiak magyar kápolnája*, Budapest 2015. Harmadik javított kiadás.

538 OMKM 35: 1980. november.

539 Mester–Kada 1980. október 23.

540 OMKM 35: Üzenet 1981. június; Üzenet 1982. június; Üzenet 1984. június–július.

541 A füzet megtalálható OMKM-M 16/26.

542 OMKM 35: Üzenet 1981. szeptember. II. János Pál pápának az évfordulóra írt levelét közölte a KSZ 23(1981/4), 289–293. Beszámoló OMKM 35: Üzenet 1981. november. A zarándoklat teljes programja megtalálható az alkalomra kiadott Magyar Zarándokfüzetben. OMKM-M 16/10.

543 OMKM 35: Üzenet 1981. október. Ilyen zarándoklatra 1966-ban került sor. A capestranói zarándoklatok szervezésében kezdetektől részt vett Mihályi Géza. NÉMETH 2015a: 53.

544 OMKM 35: Üzenet 1982. január és február.

545 OMKM 35: Üzenet 1982. október.

546 NÉMETH 2002, 203.

547 *Mester–Kada* Róma, 1980. november 2.

ban tájékoztatta arról, kik nyugszanak a közös magyar sírban.⁵⁴⁸ A névsorán kívül a sírt készítő vállalkozó, Angelo Malpassi címét és telefonszámát is megírta és azokat is felsorolta, akiket át kellene helyeztetni a közös magyar sírba.

A sírral kapcsolatban Angelus első intézkedése az volt, hogy közölte az illetékes hivattal az új egyházközségi elnök nevét, aki a továbbiakban eljárhat a sír ügyében.⁵⁴⁹ A magyar sír ügye szóba került az 1977 februárjában tartott teadélutánon is, mert éppen hat elhunyt magyar földi maradványának exhumálása vált esedékessé.⁵⁵⁰ A két névsor, a Frank Miklós levelében olvasható nevek és az Üzenetben felsorolt nevek csak részben fedik egymást.

Angelus jó pár év múlva foglalkozott ismét a közös magyar sírral, hogy arra rákerüljenek mindazoknak a neve, akiket oda temettek. Ez ügyben Mester Istvánhoz fordult, aki felkereste a sírt készítő céget és megbeszélte az elképzelést. Így írt Angelusnak az elvégzendő munkáról:

„Az általad jelzett módon két oszlopban lesznek a nevek elhelyezve, a kereszt, hely kihasználása érdekében a két mezőt elosztó vonalként lesz elhelyezve, a kereszt és a felírás Római Magyarok Sírhelye, véssve lesz pirossal mélyítve. A nevek maradnak úgy, mint eddig bronzból, csak kisebb formátumban. A munka abból áll, hogy leveszi a régi neveket⁵⁵¹ és felírásokat, és egy új márvány /travertin/ lemezt tesz a sírhelyre és arra jön mindaz, amit előbb elmondtam.”⁵⁵²

A közös magyar sír felújítása 1983 őszére el is készült és erről az Üzenet hírt is adott.⁵⁵³ A síron ekkor a következő nevek voltak olvashatók:

Dr. Küry Béla	1914–1956
Dr. Hlátky Endre	1895–1957
Berkes Béla ⁵⁵⁴	
Purjesz István	1930–1968
Lóránt Dezsóné	1881–1964
Lánczy Katalin	1892–1964
Szabady Csaba	1928–1958
Csurgai József	1886–1958
Csurgai Janka	1889–1958
Kovách Gyula	–1963

548 OMKM 38/91. A levél Montegrottóban kelt 1976. március 13-án. A hagyatékban több lista is található: 38/96–99. A hagyatékban megvan a cég névjegye: OMKM 38/101. A felsorolt nevek: Szűcs Margit, Holik Barnabás, Takács Erzsébet, Bakai Katalin, Willam Margit, Riedl Viola, Kummer Ede. Földi maradványaik végül is nem kerültek be a közös magyar sírba.

549 OMKM 38/92: Címzett: *Comune di Roma Servizi funebri e cimiteriali*. Róma, 1976. május 14.

550 OMKM 34: Üzenet 1977. február. Az elhunytak: Lakatos Mária (†1962), Riedl Viola (†1965), Willam Margit (†1964), Bakai Katalin (†1965), Kummer Ede (†1965), Takács Erzsébet (†1966).

551 A sírra, 1966-ban készült fényképfelvétel tanúsága szerint két név volt felírva: Dr. Küry Béla és Lánczy Katalin. 1967-ben helyezték a sírba Hlátky Endre, Berkes Béla és Csurgai József földi maradványait. OMKM 1: Egyházközségi körlevelek gyűjteménye. Körlevél 1967. október.

552 OMKM 38/95. Róma, 1983. február 26.

553 OMKM 36: Üzenet 1983. november. A sírról nem tesz említést Kovács Zsuzsa és Sárközy Péter (szerk.), *Flóri Bánfi, Magyar Emlékek Itáliában*, Szeged, 2005, pedig érdemes lenne ezt is számontartani, mint a vatikáni temetőben lévő magyarok sírjait.

554 Születésének és halálának évszáma hiányzik. Frank Miklós levelében a halálozás dátuma: 1951. január 1. OMKM 38/91.

Fodor Sándor	1894–1968
Dr. Villányi András	1902–1973
Mons. Nyisztor Zoltán	1893–1979

Ebből megállapítható, hogy Padre Angelus lelkipásztori működésének idejében egyedül Nyisztor Zoltánt temették a közös magyar sírba.⁵⁵⁵ Mester István idézett levelének záró sorai arra utalnak, hogy Zilahy lemondása után az egyházközségi elnök személyében történt változtatás nem került bejelentésre. Mester levelében azt is feljánlotta, hogy fizeti Holik Barnabás, azaz Banfi Florio földi maradványainak áthelyezését a közös magyar sírba, akit 1967-ben ő temetett, erre azonban nem került sor.⁵⁵⁶

1983 Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepére II. János Pál pápa rendkívüli Szentévet hirdetett,⁵⁵⁷ Angelus erről a márciusi Üzenetben adott hírt. Azt írta, hogy majd rendszeresen beszámol a Szentév eseményeiről, de az év során soha nem tért vissza rá.

Az év fontos eseménye és híre volt az emigráns magyarság életében, hogy a pápa Irányi László Sch.P. személyében 1983. május 20-án püspököt nevezett ki a nyugati magyarságnak.⁵⁵⁸ A külföldi magyar püspök kinevezésének szükségessége már 1975-ben, Mindszenty bíboros halálát követően felmerült. 1975. december 16-i dátummal kapott ez ügyben Angelus atya egy, a lelkészeknek küldött körlevelet Ambrus Szaniszló, a Németországi Papi Szenátus elnökének és Szőke János SDB, az Európai Papi Szenátus elnökének az aláírásával.⁵⁵⁹ A körlevél annak tanúja, hogy a püspök kinevezésében szöges ellentét volt az emigráns papság és az MKPK között. A szigorúan bizalmas levélben négy kérdést tettek fel. Lényegében püspökjelöltekre gyűjtöttek javaslatokat, azzal a szándékkal, hogy megakadályozzanak egy esetleges hazai jelöltet. Angelus hagyatékából nem derül ki, hogy küldött-e választ. A püspökkinevezés fejleményei Mester Istvánnak Kada Lajos érsekkel folytatott levelezésében követhetők nyomon. A kinevezés tényleges története minden bizonnyal ennél összetettebb volt,⁵⁶⁰ a rövid hírek azonban jól mutatják az évekig húzódó kinevezés történetének alakulását:

„1975. november 3. – felrepült a hír ... Cserhádi⁵⁶¹ pletykájából, hogy a magyar püspöki kar, Mindszenty és Zágon halála után, proponálnak majd egy külföldi papot arra, hogy az emigránsok püspöke legyen. Ki lenne az? Milyen kapcsolatot tartana az otthoni püspöki karral?

1976. január 1. – Az emigráns püspök körül újabb fejleményeket nem tudok.

1978. február 5. – beszámoló Ádám György temetéséről: nagy a confuzio (t.i. zavar). Majd ez is elő fogja segíteni, hogy a Szentszék a püspökök értem a magyarorszá-

555 Halál híre: OMKM 35: Üzenet 1980. január.

556 Banfi Florio (Holik-Barnabás Gyula, Hólik Flóris László) (Nyíregyháza, 1899 – Róma, 1967) irodalom- és művelődéstörténész, tanár. 1925-től élt Olaszországban. Összegyűjtötte és kiadta az olaszországi magyar emlékek katalógusát. 1945 és 1950 között a római *Collegium Hungaricum* titkára volt. NAGY: 60–61; BANFI: 17–21. Ügynöki tevékenységét ismerteti CSORBA László: *A római magyar követ jelenti... A magyar–olasz kapcsolatok története 1945–1956*, Budapest 2010, 223.

557 BÉKÉS Gellért: *Szentévi feladatunk*. In: KSZ 35(1983/1), 1–2. OMKM 35: Üzenet 1983. március.

558 Irányi László Sch.P. (Szeged, 1923 – Köln, 1987). Életrajza CSERHÁTI: 54–56. OMKM 35: Üzenet 1983. szeptember. BÉKÉS Gellért: *Beszélgetés az új magyar főpástorral*. In: KSZ, 35(1983/3), 205–209.

559 Ambrus Szaniszló (Csíkszentmárton, 1909 – Franfurt am Main, 1991). NAGY: 21. Szőke János (Csorvás, 1927 – Budapest, 2012). *Elhunyt Szőke János szalézi atya*. In: MK 2012. január 7. Levél OMKM 37/54.

560 A püspökkinevezés európai fejleményeihez CSERHÁTI: 52–54.

561 Cserhádi József (Lengyel, 1914 – Pécs, 1994). VI. Pál pápa 1969-ben nevezte ki pécsi megyéspüspöknek. Életrajza VICZIÁN János: *Cserhádi József*. In: MKL II., Budapest 1996, 419–420.

- giak/ designálása (t.i. jelölése) alapján lépjen. Ez amit a külföldiek nem akarnak, sajnos érhető okokból. Beszéltek Mehrle Tamásról⁵⁶², ...⁵⁶³, Valentinyről⁵⁶⁴ stb.
1978. június 22. – Walper Ferenc⁵⁶⁵ jó lenne.
1978. július 26. – folyamatban van Walper Ferenc meggyőzése.
1979. február 4. – Szőke János SDB szeretne püspök lenni.
1979. július 12. – Jung Tamás bánáti püspököt⁵⁶⁶ a püspökkinevezés ügyében fogadja VI. Pál pápa.
1980. május 11. – Luigi Poggi⁵⁶⁷ megerősítette: a kinevezés napirenden van. Tóth József⁵⁶⁸ a legalkalmasabb jelölt.
1980. augusztus 3. – Lékai bíboros Valentiny Géza kinevezését támogatja.
1981. november 22. – a püspök kinevezés nem tűnik olyan sürgősnek. Az ok: nem találnak olyan jelöltet, akit – minden szempontból – nyugodtan tudnának prezentálni a Pápának (t.i. II. János Pál pápának).
1981. december 6. – Valentiny jó lett volna, de túlságosan le van kötve hazafelé, mintha elfelejtette volna, hogy ő is „emigráns”, nem mert az akart lenni, hanem mert a helyzet miatt nem térhetett vissza.
1983. február 17. – A magyar püspök ügye, személyeket keresendő, áttételt a tengeren-tüli magyar papokra, ott próbálnak valakit keresni az infula alá.
1983. június 5. – Irányi Laci kinevezésének én is örülök: adja Isten, hogy sokat tudjon segíteni, mert aztán probléma az van csöstiül. .... Kértem tőle: ne kérjen fel magyarországi püspököt a consecratiójára (t.i. püspökszentelésére) ... ”⁵⁶⁹

Angelus atyától a kinevezés körüli történések távol álltak, levelezésében nincs semmi nyoma annak, hogy e témában bárki is kereste volna, és az Üzenetben se tett róla soha említést. Buzgón végezte mindennapi missziós munkáját hívei körében. Az 1983-as Üzenetekben részletes kimutatás található arról, hogy az egyes városokban hány család kapja az értesítőt:

„Az Üzenet Olaszországban kereken 1850 címre jut el. Fontosabb magyar központok – a városokat környékükkel együtt értve és kissé kikerekített számokkal: Róma: 460, Milánó: 250, Trieszt: 60, Firenze 100, Bologna: 85, Padova: 40, Torino: 80.

Néhány kiegészítő adat Sziciliában 56 család, Genovában és környékén 70 család, Modena és környékén 38 család, Reggio Emilia és környékén 32 család, Párma és környékén 20 család, Velence és környékén 34 család, Nápoly és környékén 25 család,

562 Mehrle Tamás domonkos szerzetes, teológus (Zidovice, 1912 – Fribourg, 2002). 19787–2001 között volt svájci magyar főlelkész. Életrajza *Mehrle Tamás Erik OP.* In: MKL VIII., Budapest 2003, 921–922.

563 Az itt szereplő nevet kipontoztuk, tekintettel arra, hogy az említett személy még él.

564 Valentiny Géza (Szeged, 1927 – Bécs, 2011). Az Europäischer Hilfonds Magyar Osztályának volt ügyvezetője Bécsben 1972–1995 között. Életrajza BEKE 2008: 771; *Elhunyt Valentiny Géza ausztriai magyar főlelkész.* In: MK 2011. június 1.

565 Walper Ferenc (Csobánka, 1929 – Csobánka, 2006). Ezekben az években a St. Pölteni Egyházmegyében működött. Életrajza BEKE 2008: 804–805.

566 Jung Tamás bánáti püspök (Székelykeve, 1911 – Zrenjanin, 1992). VI. Pál pápa 1971-ben nevezte ki püspökké. Életrajza *Jung Tamás.* In: MKL V., Budapest 2000, 969.

567 Luigi Poggi c. érsek, vatikáni diplomata (Piacenza, 1917 – Róma, 2010). *Elhunyt Luigi Poggi bíboros.* In: MK 2010. május 5. II. János Pál pápa 1994-ben bíborossá kreálta.

568 Tóth József (Vitnyéd, 1928 – Bécs, 2014). A bécsi főegyházmegye szemináriumának volt rektora 1971–1989 között. *Elhunyt Tóth József preláus.* In: MK 2014. július 31.

569 Washingtonban szentelték püspökké 1983. július 27-én. CSERHÁTI: 54.

*Brescia és környékén 30 család, Bolzano-Merano 30 család, Verona és környékén 30 család, Udine 35 család.*⁵⁷⁰

Hatalmas munka áll emögött, ami persze azzal járt, hogy a családlátogatásokra már nem jutott ideje.⁵⁷¹ Az értesítő postázása nagy munkát jelentett. Az 1987. évi áprilisi Üzenetet pl. huszonnégyen postázták.⁵⁷²

Az év során állapította meg, hogy a hazai viszonyok enyhülése ellenére is igen sokan érkeznek Olaszországba.⁵⁷³ Latinában a tábor oly annyira tele volt menekültekkel, hogy még szállodákban is el kellett helyezni az érkezőket. A kivándorlás okait a hallott vélemények alapján így foglalta össze:

„Nyugaton akarok boldogulni, mint azok a lányok, akik ide jöttek férjhez.

Engem érdekel a politika. Olyan országban akarok élni, ahol nemcsak szavazni lehet, hanem választani is.

*Ötször utasították el az egyetemi felvételi kérelmemet. Nem jó ajánlólevél a pannonhalmi érettségi.*⁵⁷⁴

Nem akarok abban a hadseregben szolgálni, amely nyugatról jövő támadástól félti az ország függetlenségét.

Nem akarom, hogy gyermekeim marxista nevelést kapjanak az iskolában.

*Nem akarom, hogy az iskola kiölje vagy meggyöngítse gyermekeim keresztény hitét.*⁵⁷⁵

Az 1984-es esztendő két jelentős személyi változást hozott a római magyar emigráció életében. Kada Lajos érsek titkár lett az Istentiszteleti Kongregációban⁵⁷⁶ és meghalt Mester István, a SZIA második elnöke.⁵⁷⁷ Kada érsek 1991-ig maradt Rómában, a SZIH-ban lakott, a SZIA harmadik elnöke lett. Vatikánban végzett munkája mellett igyekezett bekapcsolódni a római emigráció életébe: 1984 augusztusában, és 1988 augusztusában ő tartotta a Szent István napi szentmisét a SZIH-ban.⁵⁷⁸ 1985-ben szentmisét mondott Mester István halálának első évfordulóján,⁵⁷⁹ és ő volt a vendége a szokásos találkozóznak, a később úgynevezett teadélutánnak a Via Venetó-n.⁵⁸⁰ 1986-ban ő végezte Rómában Tomek Vince nyugalmazott piarista generális gyászmiséjét.⁵⁸¹ Ötször misézett

570 OMKM 35: Üzenet 1983. február és március.

571 OMKM 35: Üzenet 1983. március.

572 OMKM 36: Üzenet 1987. április. Az elkövetkező években többször kérte, hogy jelentkezzenek azok, akik tudnának segíteni a postázásban 4–5 órát pl. OMKM 36: Üzenet 1988. szeptember-október.

573 OMKM 35: Üzenet 1983. február.

574 A Pannonhalmán érettségizettek egyetemi felvételéhez SZALAI Béla: *Oszlopok, A pannonhalmi bencés gimnázium és diákokthon története II. kötet, A második negyedszázad 1964–1989*, Budapest 2016, 189–194: „A felvételen történő hátrányos megkülönböztetésekről leírtak általánosságban a jelen korszakra is igazak, ám érvényesülésük folyamatosan gyengült.” ... „Pannonhalma esetében meg kell jegyeznünk, hogy volt pár olyan felsőoktatási intézmény .... ahová különösebb nehézségek nélkül felvették azokat a diákokat, akik megfelelték a felvételi vizsgán”. (189) Végül a szerző megállapítja: „A számok azt mutatják ..., hogy a felvételi rendszernél igenis működött valamiféle hátrányos megkülönböztetés.” (193).

575 OMKM 35: Üzenet 1983. március.

576 OMKM 35: Üzenet 1984. május. Kada Lajos emlékei a római évekről PAJOR: 79–88.

577 OMKM 35: Üzenet 1984. augusztus–szeptember.

578 OMKM 35: Üzenet 1984. október; OMKM 36: Üzenet 1988. július.

579 OMKM 36: Üzenet 1985. június–július.

580 OMKM 36: Üzenet 1985. február.

581 OMKM 36: Üzenet 1986. június–július.

Milánóban, első alkalommal 1986. december 7-én.⁵⁸² 1988-ban az emigráns és a hazai papság részvételével papi találkozót szervezett a SZIH-ban.⁵⁸³ Angelus atyának segítségére volt a vatikáni bankban lévő számláinak kezelésében.⁵⁸⁴

Angelus hagyatékában két pénztárkönyv található, amelyek alapján azonosítható egy harmadik is. A 2. kötetben az 1981–1987 évek bevételei és kiadásai vannak bevezetve,⁵⁸⁵ a 3. kötetbe pedig az 1988–1996 közötti éveké.⁵⁸⁶ A füzetek elejére bejegyezte, hol vannak a számlái és kiknek van joguk azokról pénz felvenni.⁵⁸⁷ A 3. füzetbe azt írta be 1988. december 17-én, hogy halála esetén Mons. Kada Lajos illetékes intézkedni és csak annyi pénz a Misszióé, amennyit a pénztárkönyv mutat, a többi a Magyar Kapucinus Rendtartományé. 1996 decemberében a pénztárkönyv szerint a Misszióknak 11.759 ezer lírája volt. A füzetekbe az adományokat név szerint vezette be, a kiadásokból pedig kiderül, hogy rendszeresen támogatott rászoruló családokat, bár ezek nevét soha nem írta be a füzetbe. A Misszió pénzéből olykor Erdélybe is küldött nagyobb összegeket,⁵⁸⁸ és már életében támogatta hazai rendtársait is.⁵⁸⁹

Az Üzenetben 1984-ben kerülnek említésre először az olaszországi magyar egyesületek, a milánói és a bolognai.⁵⁹⁰ Működésüket Angelus páter akkor tartotta helyesnek, ha nem politikai jellegűek. Az olasz-magyar kulturális egyesületek, amelyek később máshol is megalakultak, egyre nagyobb szerepet kaptak az olaszországi magyarok életében.

A nyolcvanas években változás következett be a húsvéti lelkigyakorlatok tartásában. Rómában, 1980-tól évek óta Angelus atya maga tartott nagycsütörtökön a nagyböjti beszédeket, azaz megszűntek a háromnapos lelkigyakorlatok (triduumok).⁵⁹¹ Milánóban, 1983-ban Fábry Antal SJ betegsége miatt elmaradt a hagyományos, háromnapos lelkigyakorlat.⁵⁹² A következő évben, 1984-ben a lelkigyakorlatot Kozma György SJ tartotta⁵⁹³ 1985-ben pedig Salamon László OFMCap.⁵⁹⁴ Fábry Antal SJ 1983-as betegségét

582 OMKM 36: Üzenet 1986. november. A további négy alkalom azokban az években, amikor Angelus atya már nem tudott Milánóba utazni: 1988. április 10-én, 1989. március 5-én és december 3-án, valamint utoljára 1991. június 2-án. NÉMETH 2009c: 14. Korábban, még 1983-ban misézett egyszer a magyaroknak Velence-Mestrében is, amikor ott átutazóban volt. OMKM 36: Üzenet 1983. október.

583 OMKM 36: Üzenet 1988. november.

584 A hagyatékban erre vonatkozóan két levél maradt meg. OMKM 37/118: 1989. augusztus 4 és OMKM 37/121: 1990. január 19.

585 OMKM-M 8/1.

586 OMKM-M 8/2.

587 A hagyatéka szerint volt egy számlája Banca Popolare di Milano banknál is, ennek a banknak a neve azonban nincs benne a füzetekben. Többnyire Kanadából kapott erre a számlára adományokat. OMKM M 8/15.

588 OMKM 36: Üzenet 1989. január.

589 1991. január 11-i dátummal 6.028,- USD-t küldött a számlájáról Kada Lajos a Magyar Kapucinus Rendtartománynak, Budapest, Alagút u. 3. OMKM-M 8/3 vatikáni banki kivonatok.

590 A bolognai magyar egyesület történetéhez NÉMETH László Imre: *Maruska, A bolognai magyarok jótevője*, Róma, 2015, 8–29. Magán kiadás. (a továbbiakban: NÉMETH 2015b). Véleménye OMKM 35: Üzenet 1984. május.

591 1985-ben azonban elmaradt OMKM 36: Üzenet 1985 április.

592 OMKM 35: Üzenet 1983. április.

593 OMKM 35: Üzenet 1984. március.

594 OMKM 36: Üzenet 1985. február.

követően többet már nem tartott lelkigyakorlatot Milánóban. 1985. június 12-én, 83 éves korában, Frankfurtban hunyt el.⁵⁹⁵

Angelus atya az 1985. évi decemberi Üzenetben így értékelte saját munkáját:

„Tizenkét éve végzem ezt a lelkipásztori munkát itt Olaszországban. Eredmény? Emberileg igen gyöngécske. A magyar miséket nem tudtam megkedveltetni. Vannak, akik nem vesznek rajta részt. Pedig oly keveset kérek: évi három-négy résztvételt! .... Ha az anyagi támogatást nézem – de mértéknek nem veszem! – szintén nem rózsás a kép. 1984. november elsejétől 1985. november elsejéig kissé fölfelé kerekítve háromszázötvenen járultak hozzá adományaikkal költségeimhez. Ez bizony nem sok az 1960-ból! Vannak, nem is kevesen, akik tizenkét év alatt, soha egy lirát nem adtak, soha egy magyar misén részt nem vettek, pedig katolikusok és nem is laknak olyan messze. ... Vannak persze, akik igen sok lelki örömet szereznek a lelkipásztornak ragaszkodásukkal, megértésükkel, együttműködésükkel.”⁵⁹⁶

Az emberi szempontok alapján negatív mérleg megvonása nem vette el kedvét a lelkipásztori munkától, de rámutat arra, hogy emberfeletti erőfeszítése a címlista bővítésére, a magyar családok felkutatására, amiben látványos eredményeket ért el, hiszen 1976 és 1985 között megduplázta a címlistáját, nem eredményezett ugyanilyen növekedést az egyes közösségek mindennapi életében, a szentmise-látogatásban és a lelkipásztori munka anyagi támogatásában.

Természetesen azért a munka adott sok lelkipásztori örömet is, amelynek Angelus atya hangot is adott az Üzenetekben. Nagy lelkesedéssel vett részt a Firenzében rendezett pick-nickeken.⁵⁹⁷ Örömmel ment Padovába, ahová messziről összejöttek a magyarok,⁵⁹⁸ és dicsérte a torinóiak énekét, akik a legszebben énekelnek.⁵⁹⁹ Súlyos betegsége utáni első útján, 1990-ben Bolognába utazott. Elégedett volt az úttal, a szentmisén kívül közös ebéd is volt, amelyet Maruska szervezett,⁶⁰⁰ és még lehetne sorolni mindazt, ami örömet okozott neki.

Az Üzenet 1986-ban az olaszországi emigráció életében fontos személyek haláláról tudósított: Milánóban elhunyt Csopey Dénes, az Actio Catholica helyi vezetője, a milánói magyar szentmisék egyik fő szervezője,⁶⁰¹ Rómában Zilahy Simon Péter, 72 éves korában, aki korábban egyházközségi elnök volt és Tomek Vince,⁶⁰² nyugalmazott piarista generális, valamint június 30-án, Esztergomban, Léakai László bíboros. A Szent Péter-bazilika magyar kápolnájában július 4-én mutattak be érte szentmisét, amelyen a

595 OMKM 36: Üzenet 1985. október.

596 OMKM 36.

597 OMKM 65: ÚÚ 2012. évi különszámában – Vito Platania visszaemlékezése: *Az 1976. március 14-i szentmisén ott volt Zwack Péter, aki abban az időben a fiesolei domboldalon egy parkos házban lakott. Akkor határoztuk el Angelus atyával és Zwack Péterrel, hogy a májusi szentmisék után az ő parkjában pick-nickel folytatjuk. Ez így is történt 1979 májusáig, mert Zwack Péter elköltözött Firenzéből. A tavaszi pick-nickek ezután is folytatódtak más-más helyszíneken.*

598 OMKM 36: Üzenet 1986. május.

599 OMKM 36: Üzenet 1986. június-július.

600 OMKM 36: Üzenet 1990. április. Maruska Strakosz-Buzek (Trieszt, 1924 – Bologna, 2009). 1946-tól élt Bolognában, lengyel származása ellenére tökéletesen beszélt magyarul. A bolognai magyarok jötevője volt. Életrajza NÉMETH 2015b.

601 OMKM 36: Üzenet 1986. március. Csopey Dénes életrajzához PRITZ: 475.

602 OMKM 36: Üzenet 1986. június-július.

prédikációt Zakar Polikárp ciszterci generális mondta.⁶⁰³ A Csöpey Dénes temetéséről irtak őrizték meg a milánói magyar közösség temetési szokását: a közösség elhunyt tagjainak temetési szentmiséjén a kopersót magyar zászló borította.

1987-ben hunyt el a nyugati magyarok püspöke Irányi László, akiért május 13-án szentmisét mondott a római magyar papság,⁶⁰⁴ Kada Lajos érsek volt a főcelebráns. Utódját, Miklósházy Attila SJ-t a pápa 1989. augusztus 12-én nevezte ki.⁶⁰⁵ Püspök-szentelésén az egyik társszentelő Kada Lajos érsek volt. Angelus atya 1989 decemberében adott hírt az új püspök kinevezéséről. Miklósházy püspök úr 1990 nyarán jött át Európába, hogy meglátogassa a magyar központokat. Rómában találkozott Angelus atyával és kérte, hogy továbbra is végezze lelkipásztori szolgálatát, mert új papot nem tud küldeni a helyére.⁶⁰⁶

1988 októberében nem ment sehová, Rómában maradt. A hónap elején nemzeti zárandoklat volt Szent István király halálának 950. évfordulója alkalmából.⁶⁰⁷ 1500 hívő, 90 pap és 9 püspök vett rajta részt, bár akadtak szervezési nehézségek. Az ősz folyamán kölcsönkönyvtára helyet kapott a SZIH-ban. Még 1982-ben vetette fel, hogy kölcsönző könyvtárat hoz létre, amikor irodát kapott a Via della Concilizione-n.⁶⁰⁸

Az Üzenetekben egyre több hír jelent meg arról, hogy segítenek neki a misézésben. Az 1988 november végi szentmisén Békés Gellért bencés atya mondott aranymisét.⁶⁰⁹ A következő év elején a CGU magyar papjai miséztek vele. Áprilisban Kada Lajos érsek mondta a római magyar szentmisét.⁶¹⁰

1989 április közepén Triesztben járt, ahonnan igen fáradtan ért vissza Rómába. Súlyosan megbetegedett, amiről így számolt be az év végén megjelent Üzenetben, nyolc-hónapos hallgatásának indoklását adva:

„Április 14-én reggel, a szobámban elájultam és leestem a padlóra ill. köveztetre. A többiek azt hitték, hogy magyar ügyekben valahol a városban szaladgálok. Szerencsére itt Rómában élő húgom d.u. négy óra felé gyanakodni kezdett. Felszólítására néhányan bejöttek a szobámba és megtaláltak. A poliklinikán megállapították, hogy a bal térdemben trombózis van és agyvérzésem, amely megbénította a bal kezemet és lábamat. ... Később újra megtanultam járni, bottal botorkálok még most is.”⁶¹¹

A botot azután élete végéig megtartotta. 1991-ben írta: *„Sokan kérik, hogy látogassam meg őket, mint régen tettem. Járási nehézségeim miatt, melyet két év előtti betegségeből maradtak, sajnos nem tudok eleget tenni ezeknek a meghívásoknak.”* Az 1992-ben vele készült riportfilm első kockáin is az mutatják be, hogy hogyan tud menni.

603 OMKM 36: Üzenet 1986. szeptember. Zakar Polikárp O.Cist. (Ókér, 1930 – Budapest, 2012). Életrajza NÉMETH 2015a: 48–50. 1985. augusztusában választották generális apátá, amiről Angelus atya is hírt adott. OMKM 35. Üzenet 1985. október.

604 OMKM 36: Üzenet 1987. május.

605 Miklósházy Attila SJ (Diósgyőr, 1931–2018). CSERHÁTI: 56; BÉKÉS Gellért: *Nyugati magyarok új püspöke*. In: KSZ 41(1989/4), 317. OMKM 36: Üzenet 1989. december, a hírt újra közölte Üzenet 1990. január.

606 OMKM 36: Üzenet 1990. szeptember-október.

607 OMKM 36: Üzenet 1988. szeptember-október. A Szent István évet lezáró nemzeti zárandoklatról röviden beszámolt a KSZ, 40(1988/3), 253. A zárandoklat teljes programja megtalálható az erre az alkalomra kiadott füzetben. OMKM-M 16/27. OMKM 36: Üzenet 1988. november.

608 OMKM 35: Üzenet 1982. január és február.

609 OMKM 36: Üzenet 1989. január.

610 OMKM 36: Üzenet 1989. február.

611 OMK 36: Üzenet 1989. december. 1989–1997 közötti leletei megtalálhatók hagyatékában OMKM 39/84–91.

Betegségéből felépülve 1989 novemberében a hó végi szentmisét Ternyák Csabának, a PMI akkori rektorának a segítségével már meg tudta tartani.⁶¹² Úgy ítélte meg, hogy Rómát még el tudja látni, de tervezte, hogy még egy-egy szentmisét Rómán kívül is meg fog tartani. Az elkövetkező években a PMI rektora, és növendékei több alkalommal is segítségére voltak: Milánóban többször vállalták a havi szentmise bemutatását,⁶¹³ Rómában pedig ifjúsági hittant vezettek a RMA-án.⁶¹⁴ E kisegítésre Szőke János SDB, Miklósházy Attila püspök európai delegátusa kérte Ternyák Csabát.⁶¹⁵ Kezdetben Angelus atya hallani sem akart erről, hosszú rábeszélés után azonban elfogadta. Egészségi állapotának romlásával egyre nagyobb szükség volt e kisegítésre.

Az 1989 március–áprilisi kettős számban azt írta: *Külföldön élő magyarok nagy örömmel figyeljük az otthoni változásokat és imádkozunk.*⁶¹⁶ Magyarországon 1989-ben és 1990-ben az események felgyorsultak. A Magyar Köztársaság 1990. február 9-én helyreállította diplomáciai kapcsolatait a Vatikánnal.⁶¹⁷ Az év során megalakult az első szabadon választott kormány,⁶¹⁸ amely új nagykövetet küldött Rómába, az olasz kormányhoz. Az első nagykövet, Szörényi László 1991. október 23-án érkezett meg Rómába.⁶¹⁹ Megérkezését követően nemsokára, az egyik hó végén elment a magyar szentmisére, ahol találkozott Angelus atyával. Így örökítette meg a találkozást:

*„Angelus atya nevéhez illően pontosan kezdte a szertartást, prédikált és a végén hirdetett, azután kiállt az ajtóba és elbeszélgetett a hívekkel. – Téged még sohasem láttalak itt, édes fiam, te ki vagy? – kérdezte tőlem. Mondtam, hogy a nagykövet. Fegyelmezett ember volt, ennek ellenére úgy láttam, mintha kissé csodálkozott volna. – Eddig ilyet még nem láttam itt.”*⁶²⁰

Az első találkozást követően a nagykövet ezután rendszeresen, amikor elfoglaltságai ezt lehetővé tették, és Rómában tartózkodott, részt vett a római magyar havi szentmiséken.

Még az előző évben, 1990. július 6-án, 67 éves korában elhunyt Graziani Szász Éva, így többet nem postázhatta értesítőjét folyóiratként. Az Üzenet 1991-ben megjelent egyetlen számában így adott hírt a változásról: *„Sajnos az Üzenetet sem tudom úgy, mint*

612 Ternyák Csaba (Fertőszentmiklós, 1953 –). 1988-tól 1992-ig volt a PMI rektora. Életrajza BEKE 2008: 734–735.

613 OMKM 36: Üzenet. 1996. január: *Milánó: május 5-én a PMI-ből misézik valaki.*

614 OMKM 36: Üzenet. 1994. január.

615 Szőke János 1990–1996 között volt delegátus. CSERHÁTI: 58–59. Szőke János levele Gonda Imrének, a PMI rektorának 1995. január 16. PMI 12/1995. OMKM 39: Üzenet 1990. november–december: *Dr. Ternyák Csaba ... valamelyik ottani pap minden római magyar misén segít nekem. Hálás köszönet.*

616 OMKM 36.

617 TÓTH Tamás: *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatfelvétele 1990-ben.* In: FEJÉRDY András (szerk.), *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920–2015*, (METEM könyvek 84.), Budapest – Róma 2015, 245–260.

618 Az egyházpolitika fordulatról ERDŐDY Gábor: *Az egyházpolitikai rendszerváltozás Magyarországon.* In: FEJÉRDY 2015: 261–265.

619 Szörényi László irodalomtörténész (Budapest, 1945 –). 1991. augusztus 1-jétől 1994. augusztus 30-ig – ideiglenes áthelyezéssel – a Külügyminisztérium állományába került, és 1991. október 23-tól 1995. július 31-ig nagykövetként szolgált Rómában, akkreditációja kiterjedt Máltára és San Marinóra is. Életrajz 2016. március 29-i letöltés: <https://iti.btk.mta.hu/hu/szorenyi-laszlo-honlapja/eletrajz/67-szakmai-oneletrajz>. (letöltés: 2020.07.12.) Nagyköveti visszaemlékezései SZÖRÉNYI László: *Éljen Kun Béla! Suzy nimfomán*, Budapest 2012, 5.

620 SZÖRÉNYI: 17.

*eddig, havonta küldeni, Meg kell elégednem azzal, hogy két-három havonként postázom, mégpedig ezentúl, mint nyomtatványt, jelenleg 500 lírás bélyeggel.*⁶²¹

Két másik jelentős személyiség haláláról adott hírt az Üzenetben: 1991-ben hunyt el Alszeghy Zoltán SJ, aki tanára, ő pedig Budapesten édesanyjának gyóntatója volt és Kozma György SJ, aki pár éves római tartózkodása alatt kivette részét a lelkipásztori munkából is. Szívműtét következtében, 1990 decemberében fiatalon, Innsbruckban hunyt el. Az év eseményei közül számos történelmi esemény elkerülte már a figyelmét, nem tudósított Mindszenty bíboros földi maradványainak hazaviteléről és II. János Pál pápa első magyarországi lelkipásztori látogatásáról sem.

A következő év azonban tartogatott még érdekes fejleményeket. Az 1992. év elején az egyik vasárnapi szentmisén Angelus atya félrehívta Szőrényi László nagykövetet és megkérdezte tőle, hogy bemutatathatja-e Fábíán Sándor egykori követségi hivatalsegédet, aki a kommunista hatalomátvétel óta sokáig őrizte a magyar követség egykori anyag-los címerrel ékesített zászlóját.⁶²² A szükséges előkészítések után, a május 31-én tartott szentmise végére tűzték ki a zászló ünnepélyes átadását.⁶²³ A szentmisén Ternyák Csaba, a PMI rektora koncelebrált. A templom szépen megtelt hívekkel. Angelus atya a zászlót a szentmise végén adta át a nagykövetnek, erre a hívek közül kihívta Fábíán Sándort is. Szőrényi László a zászló átvétele után felolvasta a külügyminiszter köszönő levelét, majd maga is mondott néhány szót, a magyar címer szimbolikájáról. Köszöntőjét így fejezte be: *„A zászló megőrzése azt jelzi, hogy a magyar emigráció nem hagyta magára az országot, amikor a hivatalos szervek mindent megtettek, hogy elidegenítsék maguktól ezt az emigrációt. És a zászló visszakérülése a nagykövetségre pedig azt jelzi, hogy az anyaország nyílt szívvvel, szeretettel fogadja fiait, akik itt élnek ebben az országban.*”⁶²⁴ A szentmise után a nagykövet meghívta ebédre, a nagykövetségre Angelus atyát és Fábíán Sándort. A kissé elrongyolódott zászlót az Iparművészeti Múzeumban restaurálták, és a mai napig a nagykövetség nagytermében látható. Ötven év után visszakérült a helyére.⁶²⁵ Ezen eseményekkel párhuzamosan Szőrényi László nagykövet kezdeményezésére Angelus atya az Olaszországban élő magyarok körében végzett lelkipásztori munkájának elismeréseként a Magyar Köztársaság elnökétől 1992. március 21-én a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét kapta, amelyet a RMA-n rendezett ünnepségen vett át.⁶²⁶ Kitüntetést a nagykövet adta át.

Az elkövetkező években, 1993-ban és 1994-ben az Üzenetből két szám jelent meg, 1995-ben már csak egy. Ebben azt írta, hogy a kolostorban felújítási munkák folynak és ez meggátolta abban, hogy írjon. Az év tavaszán Gonda Imre, a PMI rektora hívta a magyar hazáért bemutatott szentmisére, a Santo Stefano Rotondo-templomba.⁶²⁷ Ugyanebben az évben ünnepelte pappá szentelésének 60. évfordulóját, amelyről megemlékezett

621 OMKM 36.

622 SZŐRÉNYI: 18.

623 OMKM 36: Üzenet 1992. december. A hónap nevét tévesen írja május helyett márciust.

624 A zászló átadása látható Angelus atyával készített riportfilmen. OMKM CD 27.

625 A hagyatékban van kivágott újságcikk, amelyről nem állapítható meg, hogy mely napilapból való. OMKM 38/182.

626 Az átadási ünnepségen készült fénykép SZŐNYI 1999: 164. A könyvet a szerző 1999 karácsonyára dedikálta Angelus atyának, aki a címlapra odaírta, hogy hányadik lapon van óróra szó. Vele együtt vette át az állami kitüntetést Békés Gellért OSB és Szőnyi Zsuzsa. Az Üzenet csak róluk tesz említést OMKM 36: Üzenet 1992. április.

627 Gonda Imre (Ipolytárnóc, 1930 – 2019). 1992–1996 között volt a PMI rektora. *Az Egri Főegyházmegye sematizmusa 2014*, Eger 2014, 172. OMKM 37/158.

az Üzenet 1996 januári számában.⁶²⁸ Papszentelésére visszatekintve köszönetet mondott mindazoknak, akik segítettek papi életében, köztük is elsősorban húgának, Adriennek. A római magyar közösség a nyár folyamán, a szokásos Szent István napi szentmisén, augusztus 20-án, a SZIH-ban tartott szentmisén köszöntötte gyémántmisés papját.⁶²⁹ A szentmise elején Benkő Antal SJ olvasta fel Giovanni Battista Re érsek levelét, amelyben a Szentatya áldását tolmácsolta. A hívek nevében Szerdahelyi Csongor, a szentszéki nagykövetség tanácsosa köszöntötte.⁶³⁰

1996 októberében küldte utolsó lelkipásztori értesítőjét.⁶³¹ Egy év múlva, 1997. október 18-án Rómában meghalt a húga, Adrienne, aki élete végén a SZIH-ban lakott. Halálhírét bemondta a Vatikáni Rádió magyar adása és a DUNA TV is. A Verano-i temetőben lévő közös magyar sírban nyugszik. Húgának halálával elveszítette legnagyobb támaszát és segítőjét, ezért több Üzenetet már nem küldött.⁶³²

1987 áprilisában így írt lelkipásztori értesítőinek a céljáról: „*Üzeneteim írásával célolok az, hogy „híveimet” gondolkodásra, magukbaszállásra (sic), elmélyedésre ösztönözzem s megállítsam őket a napi hajszában ...*”⁶³³

Az Üzenetekből lelkipásztori működésének bemutatására tettük a hangsúlyt, és alig szóltunk eddig az értesítőkből olvasható témákról. A programok, a keresztlők és a halottak felsorolása mellett Angelus atya igyekezett hírt adni minden olyan eseményről, amely az itt élő magyarokat érintette. Rendszeresen közölte a magyar művészek kiállításait, magyar sportolók sikereit, magyarok vállalkozásait, magyar diákok diplomaszerezését. Mindarról hírt adott, amiről értesült vagy értesítették. Felhívta a figyelmet a két római magyar zarándokházra, a Vatikáni Rádió magyar adására, a magyar nyelvű egyházi folyóiratokra, megjelent könyvekre. Terjesztette a magyar nyelven megjelent Szentírást. Érdekes módon ő maga más magyar nyelvű egyházi lapban (KSZ, Életünk, Szolgálat) nem írt soha. Vecsey József ugyan buzdította arra, hogy írjon azt Életünkbe,⁶³⁴ de azt így háhította el:

„*Arra nem vállalkozom, hogy az Életünkbe írjak, mert ezt a havi két oldalt is csak keservesen izzadom ki. Na meg az ízlésünk se mindig egyezik, s bár én magam sokat javítgatom a mondanivalómat, azt már nem engedem meg, hogy a szerkesztő is belejavítson. Márpedig te mondtad, hogy ez minden szerkesztő joga.*”⁶³⁵

Az Üzenetben olyan témákat is elövelt, amely érdekelt az itt élő magyarokat hazájukkal kapcsolatban. Elsősorban a hazai egyházi helyzettel, a hitoktatás lehetőségével, a püspökök döntési szabadságával, a szerzetes közösségek elnyomásával és az ehhez kapcsolódó tényekkel. Itt most példaként három témát említünk.

628 OMKM 36.

629 SZUCHY Gábor: *Gyémántmise Rómában*. In: ÚE 1995.09.03. Benkő Antal SJ (Paks, 1920 – Budapest, 2013). Életrajza BIKFALVY: 31; *Elhunyt Benkő Antal SJ*. In: MK 2013. november 25. A vatikáni rádió magyar adását 1992–1996 között vezette, SZABÓ 1999: 107. Bikfalvy szerint 1993–1996 között.

630 A hagyatékban három gratuláló levél található, amelyet gyémántmiséjére írtak OMKM 37/164–166.

631 OMKM 36. Húgának fényképei megtalálható a hagyatékában OMKM-M 10/6. Sajtóhír OMKM 39/83. A hagyatékban lévő irat szerint a 101-es parcellában, a 12-es sorba temették. OMKM 38/100. A közös magyar sírba Fodor Éva kezdeményezésére került át, aki jelen volt az exhumáción és az áthelyezésen. Fodor Éva szóbeli közlése.

632 CZOBORCZY 1999.

633 OMKM 36.

634 Vecsey József, Bécs, 1975. január 3. OMKM 37/23.

635 Kovách Angelus, Róma, 1975. január 10. OMKM 37/24.

Elsőként Kádár János látogatását a Vatikánban. A Magyar Szocialista Munkáspárt elnökét 1977. július 9-én fogadta VI. Pál pápa.⁶³⁶ Sok itt élő magyar értetlenül állt e tény előtt, ezért Angelus atya foglalkozott e témával. Kérdéseket fogalmazott meg pro és contra, amely sok más esetben is módszere volt:

„Miért fogadott a pápa egy kommunista főtitkárt? – Azért mert K. J. húsz év óta Magyarország tényleges vezetője s így igen nagy mértékben tőle függ az otthoni katolikusok sorsa.

Egyezkedhet-e a kereszténység a történeti materializmussal? – Nem, de a pápa gesztusában nem is erről van szó. Az Egyház feje nem a marxizmussal, hanem egy marxistával próbált dialógust folytatni.

Nem értem, miért nem tesztek egyeseknek Kádár fogadása, hiszen otthon az egyházak teljesen szabadok. – Ez csak látszat.”⁶³⁷

Ezt követően aztán négy pontban mutatta be miért nem szabad a magyar egyház. A téma felvetése és a válaszadás reális helyzetértékelést tükröz, amire mindig rá akarta vezetni olvasóit.

A második választott téma a magyar Szent Korona hazaszállítása. A Szent Koronát az Egyesült Államok 1978. január 6-án adta vissza Magyarországnak. A tény nagy vitákat váltott ki a nyugati emigrációban, elsősorban az Egyesült Államokban.⁶³⁸ Angelus atyától is megkérdezték mit gondol róla. Így válaszolt:

„Feleletül idézek néhány sort a Torontóban megjelenő Magyar Élet egyik cikkéből, a „hátha” szót „reméljük”-kel helyettesítve: „reméljük, a Szent Korona pusztja jelenléte megrázza az otthoni magyar ifjúság lelkét és elkezdenek gondolkodni olyan örök keresztényi és magyar eszmékről, amikről alig hallottak, mint a magyar nép évezredes kereszténységéről, európaiságáról, Szent István bölcs döntéséről, aki csak úgy tudta megvédeni a magyar függetlenségét, hogy sem a nyugati, sem a keleti császárhoz nem fordult koronáért, hanem Krisztus földi helytartójához. Reméljük, hogy a mai ifjúság elkezd elmélkedni a Szent Korona tanáról, mely magában foglal minden magyart határokon innen és túl, az elszakított magyarságot és a nagyvilágban szétszórtságban élőket.”⁶³⁹

A kanadai újságból vett idézet mutatja, hogy figyelemmel követte korábbi állomáshelyén megjelenő magyar nyelvű folyóiratokat és azokból olykor vett át anyagokat lelkipásztori értesítőjébe.

Harmadikként pedig egy hazai újságcikkről írtakat idézük. A Magyar Hírek 1985. évi 21. számában megjelent egy cikk az Olaszországban élő magyarokról. Ez nagyon felhárította és hosszasan foglalkozott a témával, amiből egy jellemző részt idézünk:

„Szicíliaiban – a cikk kétszer is említi! – 20 magyar asszony van. Érdekes, én ebből a húsból csaknem hatvanat ismerek! Az pedig, hogy: «Sok esetben a férjek egyszerűen megtiltják magyar feleségüknek, hogy kilépjenek a házból, vagy elhagyják a várost» – egyszerűen: n e m i g a z !”⁶⁴⁰ Nem csak írásban fogalmazott így, beszédjének is jellemző fordulata volt ez.

636 CASAROLI: 164.

637 OMKM 35: Üzenet 1977. július–augusztus.

638 BORBÁNDI 1989: 2. kötet, 187–193; KIRÁLY Béla: *A magyar koronázási ékszerek és az emigráció*. In: KIRÁLY Béla – BALOGH Piroska – VITEK Tamás (szerk.): *Iratok az emigrációról 1957–1990*, Budapest 2003, 252–291.

639 OMKM 35: Üzenet 1978. március.

640 OMKM 36: Üzenet 1985. március.

Az Üzenettel kapcsolatban még egy dolgot meg kell említeni. A példányokat Angelus atya szorgosan gyűjtötte, sorszámozta. 1986-ban felkereste őt Fülep Katalin, az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársa. Az értesítő 1977–1986 közötti példányait rajta keresztül a Könyvtárnak ajándékozta azzal, hogy az kutatható legyen, és a továbbiakban rendszeresen megküldte azt az Országos Széchenyi Könyvtárnak is.⁶⁴¹ Később a Magyar Köztársaság Szentszék melletti követségének is adott egy sorozatot.⁶⁴² A Magyar Köztársaság első szentszéki nagykövete Keresztes Sándor volt, aki II. János Pál pápának 1990. szeptember 15-én adta át megbízólevelét és 1994. július 7-én mondott le nagyköveti beosztásáról.⁶⁴³ Az akkor Rómába akkreditált két magyar nagykövetről így írt az Üzenet: „*Hazánknak ismét két követe van Rómában, úgy, mint a kommunista idők előtt volt. Az olaszországi nagykövet Dr. Szörényi László, a vatikáni pedig Dr. Keresztes Sándor. Mindketten derék, keresztény emberek, kiket nagyon érdeklí az itteni magyarok sorsa, az én munkámat is értékelik. Köszönet!*”⁶⁴⁴

A kapucinus öregotthonban: 1997–2001

Angelus atya előjáróival való egyeztetést követően 1997. december 12-én Padre Rivaldo kapucinus rendtársának segítségével átköltözött a Kapucinus Rend öregotthonába, amely Róma Centocelle városrészében, a Piazza San Felice da Cantalice 20. szám alatt van. Miklósházy Attila püspök kezdeményezésére 1999-ben e sorok írója lett az utódja. Kezdetben a Rómán kívüli misézéseket adta át, Rómában szeretett volna újra misézni,⁶⁴⁵ de aztán belátta, hogy fizikailag már nem bírja. Így indultak el a hó végi magyar szentmisék a Via Julián az RMA melletti Santa Maria dell’Orazione e della Buona Morte-templomban, amelyeken kezdetben még ő is részt vett. A lelkipásztori értesítőnek *Új Üzenet* (a továbbiakban: ÚÜ) lett a neve.⁶⁴⁶ Az *Amíg nincs ÚÜ* című értesítő és az ÚÜ első két számának a végére az ő címe és telefonszáma is rákerült.⁶⁴⁷

A firenzei közösség még 1998-ban felkérte Ruppert József atyát, a piarista rend közép-európai asszisztensét,⁶⁴⁸ hogy vállalja el a firenzei magyar közösség lelkipásztori ellátását. Ruppert atya 2012-ig végezte évente négyszer a firenzei magyar szentmiséket, akkor visszatért Magyarországra.

Angelus atyának lelkipásztori munkája elismeréseként a MKPK 1999. február 25-én „Pro Ecclesia Hungariae” emlékérmeket adományozott.⁶⁴⁹ Annak az évnek őszén, november 14-én járt Angelus atya utóljára a SZIH-ban, amikor a firenzei közösség néhány

641 OMKM 37/108. A kéziratnak minősített kiadványt 69/1986 sz. alatt vették a kézirat állományába. OMKM 37/109. A köszönő levél, Kelt: Budapest, 1987. január 16.

642 OMKM 38/66. Angelus atya kézírásos feljegyzése a kapucinus öregotthon fejléces papírján 1999-ben: *Egy sorozat volt a Vatikáni Követségen is*. Eredetileg azt írta, hogy van, de azt áthúzta és fölé írta, hogy volt.

643 Keresztes Sándor (Magyarókerék, 1919 – Budapest, 2013). Életrajza: *Elhunyt Keresztes Sándor, a KDNP egykori elnöke*, 2016. 03. 31-i letöltés: kdnf.hu/.../elhunyt-keresztes-sandor-kdnf és OMKM 65: ÚÜ 2013. szeptember. TÓTH: 254. ZOMBORI 2000: 136.

644 OMKM 36: Üzenet 1992. január. Keresztes Sándorról említést tesz az interjújában is. OMKM CD 27.

645 CZOBORCZY 1999.

646 *Története 1998-2011: Lelkipásztori értesítő fejezet*.

647 OMKM 46: Az értesítők 1999. szeptemberétől jelentek meg.

648 Ruppert József Sch.P. (Budapest, 1942 –). Életrajza NÉMETH 2015a: 27–28. OMKM 46: Beköszöntő az Egészen kis Üzenethez, 1999. november. OMKM 65: ÚÜ 2012.06.24.

649 Kovács Angelus OFM. *Cap kitüntetése*, in: MK 89. évf. 122. sz. 1999. június 1, *Kitüntetés*. In: ÚE 1999.09.03. Az érem a hagyatékával nem került a PMI-be.

tagja eljött meglátogatni őt.⁶⁵⁰ A találkozót Ruppert József piarista atya szervezte. Más városokból is jöttek hozzá hívek, akik az öregotthonban keresték fel, és természetesen a Rómában élő hívek is.

Az új helyen tartott szentmisék után, a RMA udvarán, a PMI-ben készült pogácsát fogyaszthattak a hívek. Erről a hívek értesítették Angelus atyát. Első alkalommal az volt a véleménye, hogy nincs erre szükség. Második alkalommal azonban, idős kora ellenére, képes volt felülbírálni magát és azt mondta: „*Testvér, a magyarok mégis csak szeretik a pogácsát!*”

Személyét jellemző történet az is, hogy három olaszországi magyar közösségben, Rómában, Milánóban és Padovában mondták el a hívek, hogy új szerzetesi ruhát készítettek neki, vagy pénzt adtak össze új rendi ruha vételére, de aztán mégis mindig a régi, viseltes csuhában tért vissza.

2001 októberében lett volna 90 éves. De ezt már nem érte meg. A rendi öregotthonban hunyt el szeptember 5-én.⁶⁵¹ Az ÚÜ így adott hírt haláláról és temetéséről:

„*Kovách Tibor Angelus OFM.Cap. ny. olaszországi magyar főlelkész, 90 éves korában, Rómában, a kapucinus rend öregotthonában 2001. szeptember 5-én végelgyengülésben elhunyt. Temetése szeptember 7-én de. 10 órakor volt. A Verano-i temető rendi parcellájában (77-es) helyezték örök nyugalomra. A temetési szentmisén utódjaként minden olaszországi magyar nevében búcsúztam el Tőle, és mindnyájunk nevében helyeztük el sírjára a kegyelet koszorúját, hálánk és szeretetünk jeleként. Foglaljuk őt imáinkba! Nyugodjon békében!*”⁶⁵²

Temetésére készült egy fényképes emléklap, életrajzi adataival és Sík Sándor Te Deum című versével.

Élete végén sokszor mondta, hogy könyveit a csángó magyarokra akarja hagyni. Hagyatékában fellelhető egy levél, amelyet még 1991. júniusában írt a Művelődési Minisztérium, Könyvtár osztályának [sic], amelyben ezt a szándékát megfogalmazta.⁶⁵³ Nincs nyoma annak, hogy a felajánlására kapott-e választ. Könyvei végül is a PMI-be és onnan részben a RMA-ra kerültek.

Angelus atya emléke a római magyar közösségben

A római magyar közösség tagjai 2001-ben, a novemberi temetőlátogatás alkalmával mentek első alkalommal a sírjához, és aztán évente rendszeresen a temetőlátogatásokon, hálás lélekkel és nagy szeretettel őrizve emlékét.⁶⁵⁴

Halálának tizedik évfordulójára 2011. szeptember 23–25. között több városból jöttek el egykori hívei Rómába, hogy együtt felkeressék a sírját.⁶⁵⁵ Az ÚÜ így írt erről:

„*Bolognából, Firenzéből, Padovából és Torinóból érkeztek a magyar közösségek tagjai erre az alkalomra. Biztosan lélekben sokan velünk voltak mások is. Magyaror-*

650 A látogatásról készített fényképek: SZIA fényképalbumai 6: 1999, 12–13.

651 ÚE 2001.09.16.

652 OMKM 46: ÚÜ Róma, 2001.09.30.

653 OMKM 37/130.

654 A temetőlátogatások a Szentszéki Követség kezdeményezésére indultak újra. OMKM 46: Az ÚÜ-ben a 2002.10.27-én megjelent értesítő ad hírt temetőlátogatásról, amely aztán minden évben megszervezésre került. OMKM 46.

655 Értesítés a zarándokltról OMKM 65: ÚÜ 2011.01.30.

szágról a Páter rokonai is eljöttek. Farkas Magdi⁶⁵⁶ értesítette őket. Szombaton Ruppert József piarista atya mondta a szentmisét a Magyarok Nagyvasszonya kápolnában, ahol hazánkért és a világon szétszórta élő magyarokért imádkoztunk. A szentmise elején felolvastuk Cserháti Ferenc püspök⁶⁵⁷ köszöntő sorait, aki áldását is küldte a zárándokokra. A délutáni temetőlátogatás alkalmával a megemlékezés virágait helyeztük el szeretett Angelus atya sírján a Verano-i temetőben. A vasárnapi hó végi római szentmisén én emlékeztem meg lelkipásztor elődömről, majd a RMA udvarán a Páter hagyatékából rendezett kiállítást tekintettük meg. .... Adja Isten, hogy a múltra való emlékezés segítsen mindnyájunkat olaszországi közösségeink életének további alakításában, abban a szellemenben, ahogy azt Angelus atya végezte 1973-tól haláláig!”⁶⁵⁸

A zárándokláról beszámolt a MK, az Életünk és a Migrantes online⁶⁵⁹. Az ÚÜ-ben sorozat indult a róla összegyűjtött visszaemlékezésekből. Ezek közül álljon itt a tragikus körülmények között elhunyt Farkas Magdolnáé, aki talán legközelebbi segítője volt húgának halála után.

„Farkas Magdolna visszaemlékezését az ősszel szerettem volna közre adni. Váratlan halála miatt azonban most közlöm, mert sorai nem csak az atyáról szólnak, hanem Magdi lelki gazdagságáról is: Angelus atya, vagy olaszosan Padre Angelo, de számunkra leginkább egyszerűen „az atya”, sokféle helyzetben jelenik meg lelki szemeim előtt és mindig különleges emberként. Látom őt még fiatalosan, amint a Via Veneto-i Kapucinus-rend portásfülkéje melletti szobában fáradhatatlan buzgósággal fogadja a magyarokat. Mindig ráért, ha bárkinek panaszkodni, sírni, gyónni, vagy csupán beszélgetni kellett. Ha pedig valakit baj ért, megpróbált segíteni és mozgósított minket is. Példáján keresztül megtanított az összetartozásra, hogy ismeretségeink ne csak üres kapcsolatok legyenek, hanem a barátság, a szeretet domináljon és mindez a gyakorlatban is kifejezésre kerüljön. Felmentést kért a Kapucinus-rendben teendő feladatai alól, hogy minden idejével a magyarok lelkipásztori ellátásával tudjon foglalkozni. Előjáróit sikerült engedékennyé tennie a magyarság ügyében, így több olyan kedvezményt kaptunk, ami a Kapucinus-rendben nem volt szokásos. Például rendházukban évente néhány alkalommal összejöveteleket rendezhettünk. Sokunknak ezek a „teadélutánok” örök emlékek maradtak, mert itt meghitt barátságok kötődtek, baráti társaságok alakultak és maradtak meg a mai napig. Magam előtt látom amint Vespa motorján habitusban, teli szatyrokkal indul postára adni az „Üzenet” legújabb számait. Látom, ahogy meztlenül csattogó saruban megérkezik celebrálni a hó végi magyar misét a Piazza dell’Oratorio-ra, ahol a szentmise után mindannyiunkhoz volt egy megértő szava, a napi küzdelmeinkhez való mondanivalója. De gondolataim leginkább a San Felice da Cantalice téren lévő kapucinus idősök otthona felé sodródnak, ahol Angelus atya az utolsó éveit töltötte. Betegsége kényszerítette ide. Nehezen tudott ebbe a mozdulatlanúságba belenyugodni, de vállalta. Szobájából telefonon keresztül tartotta a kapcsolatot Olaszországban és szerte a világban élő híveivel. A sors hozzám különösen jó volt, mert az otthon közel esett a lakásomhoz és hetente többször be tudtam menni, meglátogatni. Így, ahogy múltak az évek, én lettem a második görbebotja, ügyintézője és udvari kocsisa – ahogyan sokszor viccesen nevezett. Mindez nagy megtiszteltetés volt számomra. Ezek a látogatások

656 Farkas Magdolna (? 1951 – Róma, 2011). Életrajza ÚÜ 201104.27 és annak melléklete. Halálának első évfordulójára készült róla egy kis film. OMKM-CD 16.

657 Cserháti Ferenc 2007-ben lett a MKPK külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott Esztergom-budapesti segédpüspök. CSERHÁTI: 60–63.

658 OMKM 65: ÚÜ 2011.09.29.

659 OMKM 68: MK 2001.09.26; Életünk 2011. november; Migrantes online 2011. október 4, 14:22.

nagy élmények voltak, mindig nagy lelki töltekezéssel jöttem el. Jó volt egyre többet megtudni viszontagságos életéről, bár nem szívesen beszélt róla. Rövid elbeszéléseiből tapintatot, humort és rengeteg emberséget lehetett tanulni. Isten hosszú élettel ajándékozta meg, melyet elsősorban a mások segítése tett tartalmassá és derűssé. Minden bizonnyal mindig és mindenütt Isten nagy ajándékának tekintette a magyarok lelki gondozását. Én is hálás vagyok, mert a vele való kapcsolat által mély megtérést éltem át, amely életemet alapvetően átrendezte. Távozása szomorú volt, de a reá emlékezés lélekemelő és derűs.”⁶⁶⁰

Angelus atya földi maradványainak áthelyezése

A zarándoklat alkalmával fogalmazódott meg a gondolat, hogy Angelus atya földi maradványait áthelyezzük a közös magyar sírba.⁶⁶¹ Ezt azért kezdeményeztük, nehogy tíz év letelte után a kapucinusok közös sírba tegyék. Az áthelyezésre az ÚÚ gyűjtést hirdetett 2012. január 29-én. Az exhumálására 2012. február 23-án reggel 8 órakor került sor.⁶⁶² Ruppert József piarista atya vett rajta részt e sorok írójával együtt. 2012. március 1-jén reggel 8 órakor került sor a Verano-i temetőben földi maradványainak behelyezésére a közös magyar sírba.⁶⁶³ Ezen is e sorok írója és Ruppert József piarista atya volt jelen. A kis fém ládára filctollal volt felírva a neve. Farkas Magdolna fém koporsójára tették rá. Az áthelyezés költségeit az olaszországi hívek adományai fedezték nagyobb részben, illetve a Külügyminisztérium adománya, amelyet a Szentszéki Nagykövetségen keresztül folyósítottak.⁶⁶⁴ Az olaszországi magyarok fáradhatatlan lelkipásztora így 2012 óta volt híveinek közös sírjában pihen, ott, ahol hűgának földi maradványai is nyugszanak.

Pater Angelus 1999-ben adott interjújának a végén ezt mondta: „*Mikor az ember elmúlik nyolcvanéves, egyre többet foglalkoztatja, hogy vajon lesz-e, aki folytatja majd a munkáját.*”⁶⁶⁵ Kevés esélyt látott erre, de az általa létrehozott közösségek közül a nagyobbak élnek és lelkipásztori munkája folytatódik.

NEGYEDIK RÉSZ: 1998–2011

Bevezetés

A római magyar lelkészség 1945–1999 közötti történetét három tanulmányban írtam meg, amelyek a MEV-ben jelentek meg. Több olaszországi magyar közösség történetét külön is publikáltam, és néhány tanulmányt is, amelyek egy-egy lelkipásztori területtel foglalkoztak: az értesítőkkal, a levéltárral, a magyar kápolnában tartott szentmisékkal, az emigráció legjelentősebb egyéniségével, Zágon Józseffel.⁶⁶⁶ Kovács Angelus kapu-

660 Farkas Magdolna Angelus atyára való emlékezése közreadva az OMKM 65: ÚÚ 2011.04.27. és ÚÚ 2012. évi különszámában is.

661 Az áthelyezés dokumentációja OMKM 68.

662 OMKM 69: OMKM Historia Domus 2012., és OMKM 65: ÚÚ 2012.02.26.

663 OMKM 65: ÚÚ 2012.03.25.

664 Átvételi elismervény Kelt: Róma, 2012. március 10-én.

665 CZOBORCZY 1999.

666 Magánkiadásban: *A milánói magyar szentmisék krónikája, 1949–2009.* Róma 2009. *A bolognai szentmisék krónikája 1999–2010.* Willmann János emlékére. Róma 2010. *Szicília magyar szentmisék 1999–2011.*

cinus atyáról pedig egy sokszorosított füzetet készítettem.⁶⁶⁷ Mindezek után magától adódott, hogy a római magyar közösségben 1998–2011 között végzett lelkipásztori munka történetét is megírom. Saját lelkipásztori munkámról van szó, ezért egyes szám első személyben fogalmazok.

A kutatás elején a legnehezebb feladat a források összegyűjtése volt. Azóta megváltozott a helyzet, levéltári anyagok kerültek elő, névtárak jelentek meg. Az első tanulmány írását követően nagy gondot fordítottam a lelkipásztori munka dokumentálására, így most bőséges forrás áll rendelkezésemre, bár az első évekből az adatok hiányosak, pl. fényképek alig vannak.

Fő forrásom az OMKM levéltára.⁶⁶⁸ Ebben 2006 óta van egy CD-tár is.⁶⁶⁹ Az utóbbi évek anyaga jórészt elektronikus formában van rögzítve, elsősorban a fényképek. A mellékletek is sok információval szolgálnak, van köztük néhány fényképalbum is.⁶⁷⁰ A legfontosabbak a lelkipásztori értesítők,⁶⁷¹ illetve a PMI, a SZIA levéltára, valamint a lelkészség Historia Domusa (a továbbiakban: HD).⁶⁷²

Kinevezés és elindulás

1998-ban kaptam kiküldetést az MKPK-tól, hogy a PMI rektora legyek.⁶⁷³ Szeptemberben foglaltam el a hivatalt. Kovács Angelus kapucinus atya volt ebben az időben a római és az olaszországi magyar főlelkész. Pár éve azonban már visszavonultan élt rendjének öregotthonában, mert egészségi állapota miatt nem tudta végezni a lelkési munkát. Cserhádi Ferenc, a külföldi magyarok jezsuita püspökének, Miklósházy Attilának európai delegátusa októberben felkereste, és megszerezte egyetértését ahhoz, hogy átadja nekem a munkát.⁶⁷⁴ Utána eljött hozzám azzal a kéréssel, hogy rektori beosztásom mellett vállaljam el az Olaszországban élő magyarok lelkipásztori ellátását. Igent mondtam, amit Miklósházy Attila püspök levélben köszönt meg.⁶⁷⁵ Tájékoztattam erről Seregély István egri érseket, az MKPK elnökét, és megkértem főpásztorom, Paskai László bíboros hozzájárulását ahhoz, hogy a megbízatást elvállalhassam.⁶⁷⁶ Az MKPK Állandó Tanácsa előzetes elvi hozzájárulást adott kinevezésemhez és ahhoz a kérésemhez, hogy a lelkipásztori munkába a PMI ösztöndíjasai is bekapcsolódhassanak.⁶⁷⁷ Meglátogattam Angelus atyát, aki az

Róma 2012. *Maruska, A bolognai magyarok jötevője*. Róma 2015. *Loreto, a magyar szentmisék tíz éve 2008–2018*. Róma 2018. és *A milánói magyar közösség története 1924–1974* (Vázlatos áttekintés). In: *Magyar Sion, Új Folyam* XII(LIV) (2018/2), 167–188. Ezek a tanulmányok megtalálhatók ebben a kötetben.

667 NÉMETH László Imre: *Angelus atya, Az olaszországi magyarok lelkipásztora 1911–2001*. Róma 2016. Magánkiadás.

668 Rómára vonatkozó iratok: OMKM 40: 1999–2000, 44: 2001–2003, 51: 2004–2006, 55: 2007, 57: 2008, 60: 2009, 63: 2010, 66: 2011.

669 Jelzete OMKM CD, amelyben 2018 év végéig 83 CD van.

670 Jelzetük: OMKM M. Az 1998–2011-es évek anyaga OMKM M 12–15, 19, 22.

671 Négy kötetben vannak bekötte: OMKM 46: 1999–2003, 2004–2006, OMKM 65: 2007–2010, 2011–2013, Elektromos formában: OMKM CD 24: 1999–2013.

672 OMKM CD 25: PMI HD, 2001–2011, SZIA Rückblick 1992–2011. OMKM CD 83.

673 Életrajzom: NÉMETH 2015a: 50–51.

674 CSERHÁTI: 56.

675 Scarborough, 1998.11.04.

676 Róma, 1998.11.20. Engedély: Budapest, 1998.11.26.

677 Róma, 1998.11.30.

egyik következő látogatás alkalmával átadta címlistáját. és 500.000 lírát, arra hivatkozva, hogy 1973-ban ő is ennyit kapott elődjétől, Frank Miklóstól.⁶⁷⁸ A lista évek óta nem volt karbantartva, így elég nehezen volt használható. Levelet írtam továbbá a Bresciában élő Izmindy Antal oratoriánus atyának, aki Angelus atya segítője volt az észak-olaszországi magyar közösségek, Milánó, Torino, Genova és Bologna ellátásában, bejelentve neki megbízásomat és kérve további együttműködését.⁶⁷⁹ Felvettem a kapcsolatot az CEI illetékes hivatalával is, amelynek vezetője akkor Bruno Mioli scalabriánus atya volt. Az MKPK kéresemre az elinduláshoz egyszeri anyagi támogatást adott, 5.000 USD-t, miután beszámolót küldtem a lelkipásztori ellátás helyzetéről.⁶⁸⁰ A Szent István Társulattól pedig liturgikus könyveket kértem.⁶⁸¹ Camillo Ruini bíboros, a pápa vikáriusa a római egyházmegyében és a CEI elnöke, Seregély István érsek jelölésére 1999. november 1-jei hatállyal nevezett ki római magyar lelkésznek.⁶⁸² A következő év elején, 2000. január 31-i hatállyal kaptam meg a főlelkészi (*coordinatore*) kinevezést egész Olaszország területére, öt évre.⁶⁸³

A lelkipásztori munkát már 1999 elején elkezdtem Rómán kívül, mert Angelus atya úgy gondolta, hogy Rómában még ő fog misézni. Izmindy atya meghívására Milánóban miséztem először március 7-én, az ottani magyar szentmisék 50. évfordulóján.⁶⁸⁴ A főcelebráns Ternyák Csaba érsek, a Papi Kongregáció titkára volt. Angelus atya rövidesen belátta, hogy már nem tudja végezni a magyar szentmiséket Rómában sem, így beleegyezésével elkezdtem megszervezni a római magyar szentmiséket is.

A római magyar szentmisék rendje

A magyar szentmisék rendje az évtizedek során így alakult: szentmise a belvárosban minden hónap utolsó vasárnapján (kivéve július, augusztus és december) de. 11 órakor, 1974-től az *Oratorio della Crocifissione*-templomban. Szent István-napi szentmise az augusztus 20-hoz közel eső vasárnap de. 11 órakor, és karácsonyi szentmise december 26-án, az ünnep másnapján du. 17 órakor a SZIH kápolnájában.

A Szent Péter-bazilika altemplomában (Grották) lévő Magyarok Nagyasszonya-kápolnában, amelyet 1980. október 8-án Szent II. János Pál pápa szentelt fel, a nyolcvanas években hetente tartottak magyar szentmiséket, elsősorban zarándokoknak.⁶⁸⁵

Mindszenty bíboros emlékére néhány alkalommal egykori címtemplomában, a Santo Stefano Rotondo-bazilikában volt szentmise.⁶⁸⁶

Ezt a szentmiserendet örökölttem, és követtem.

678 Róma, 1999.03.02. A csekk kelte: 1999 február 26. Másolata OMKM 40: 1999. évi levelezésben iktatószámmal Ag 7–17/99.

679 Róma, 1998.12.14.

680 Kérelem: Róma, 1999.02.18. Válasz: Budapest, 1999.03.08. Beszámoló: Róma, 1999.03.01.

681 Róma, 1999.03.11.

682 A jelölés kelt Budapest, 1999.10.22. Beszámoló: BÓKAY László: *A magyarokért – Olaszországban*. In: ÚE 2000.03.19.

683 *Ecco i coordinatori per comunità estere*. In: *Avvenire* 2000.02.02.

684 NÉMETH 2009c: 20.

685 A kápolna leírása: NÉMETH László Imre: *A magyarok római kápolnája*. Budapest 2015, 3., javított kiadás.

686 NÉMETH 2009a: 119–122, és *Sanctus Stephanus in Coelio Monte, Santo Stefano Rotondo Róma*. szerk. NÉMETH László Imre, Regensburg 2010.

Miséző helyek

A hó végi szentmisék helyszínéül a RMA melletti *Santa Maria dell’Orazione e della buona morte* templomot választottam, miután egy tanulmányban azt olvastam, hogy a Magyar Állam a Falconieri-palotával együtt azt is meg akarta venni, de nem volt már rá pénz.⁶⁸⁷

A templom az azonos nevű testvérület (*fraternitas*) tulajdona, amelyet 1552-ben III. Gyula pápa (1550–1555) alapított azzal a céllal, hogy temetésben részesítsék a szegényeket, és imádkozzanak lelki üdvösségükért. A testvérületet 1560. november 17-én IV. Pius pápa (1559–1565) *Arciconfraternita* rangra emelte. A tagok adományából építettek maguknak templomot, amikor azonban kicsinek bizonyult, azt lebontották és a jelenlegi, ovális alaprajzú templomot építették a helyére barokk stílusban, amelynek tervezője az a Fuga Ferdinando (Firenze, 1699 – Nápoly, 1782) volt, aki többek között a Santa Maria Maggiore-bazilika homlokzatát is tervezte. Az új templomot 1737. október 20-án szentelték fel.⁶⁸⁸ Sajátos jellegére utal a homlokzaton, a főkapu jobb oldalán emberi csontvázat ábrázoló márványtábla, amely perselyként szolgál adományok gyűjtésére, és az altemplom, ahol máربي csontokból készült liturgikus tárgyak vannak. A templom házszáma: Via Giulia 262, a jobb oldalán az RMA házszáma: Via Giulia 1. Ez sokszor megréferálta azokat, akik nem tudták, hogy ebben az utcában a házak számozása történelmi, és nem az utca egyik végén kezdődik, hanem az RMA-tól körben.

A templom rektora, Mons. Guido Charvautl pápai prelátus készségesen fogadott, és miután ők a templomban csak vasárnap este tartottak szentmisét, lehetőséget adott arra, hogy minden hónap utolsó vasárnapján de. 11 órakor megtartsuk a mi szentmisénket, folytatva azt a gyakorlatot, amely az ötvenes években alakult ki.⁶⁸⁹ A híradásokban a templom nevének csak az első részét használtam, hogy ne keltsek rossz érzéseket.

2005-ben Guba Andrásnéval, Kati néniel készíttettem egy ambótarót, amely Szent István királyt ábrázolja, amint felajánlja koronáját Szűz Máriának, így magyar jellege lett a liturgikus térnek.

Néhány alkalommal a szentmise helyszíne rendkívüli volt. 2005. március 27-én, húsvét ünnepén a SZIH, 2005. április 23-án pedig szombaton este volt a szentmise – XVI. Benedek pápa beiktatása miatt – a Santa Balbina-bazilikában.⁶⁹⁰

Állandó miséző helyünk maradt a SZIH kápolnája és a Szent Péter-bazilika altemplóiban a magyar kápolna is, valamint a Santo Stefano Rotondo-bazilika.

A hó végi szentmisét követő találkozók

Az első hó végi magyar szentmise után az RMA udvarára, „pogácsázásra“ hívtam a híveket; a pogácsát a PMI-ben dolgozó magyar asszonyok sütötték. Ebből hagyomány lett, és a szentmisék után mindig pogácsázással egybekötött találkozót tartottunk. Általában az udvaron, de néhány alkalommal, rossz idő esetén a bejárat melletti kiállító

687 BEKE 1998: 70. A templom fotói: OMKM M 15/7: 16–19.

688 S. Maria dell’Orazione e della morte ismertető füzet, Arciconfraternita kiadása. OMKM 44 – 2000.

689 Ag 7–15/1999. A templom rektora 2007.09.01-től Mons. Carmelo Giarratana volt.

690 ÚÚ 2005.02.27; ÚÚ 2005.04.24. DÁVID Katalin: *A Santa Balbina bazilika*. In: LADÓCSI Gáspár – NÉMETH László (Imre) (szerk.), *Santa Balbina bazilika*, Budapest 2004, 12–19.

teremben vagy ünnepi alkalommal az RMA első emeleti termeiben. Angelus atya, aki telefonon a hívektől azonnal értesült kezdeményezésemről, azt mondta: „*Testvér; nincs erre szükség.*” Aztán legközelebb kijavította magát és azt mondta: „*Testvér a magyarok mégiscsak szeretik a pogácsát.*” Tiszteletreméltó, hogy idős kora ellenére felül tudta magát bírálni. A római magyarok helyzetét jellemzi az a tény is, hogy a hívek között voltak olyanok, akik korábban még sohasem jártak az RMA udvarán. A találkozót néhány alkalommal vetítés követte, de erről még lesz szó. A SZIH-ben tartott évi két szentmisét is minden alkalommal fogadás követte, amelyet a házban szolgáló kalocsai iskolanővérek készítettek elő.

Lelkipásztori értesítő

A hívek tájékoztatásának legfontosabb eszköze a lelkipásztori értesítő. Elődöm értesítőjének a címe *Üzenet* volt, sokáig nyomtatványként, kedvezményesen postázta. Értesítőmnek ezért az *Új Üzenet* (rövidítése: ÚÜ) nevet adtam, ami kifejezte a folyamatosságot és az újdonságot is. A névválasztást egyeztettem Angelus atyával. Megérdeklődtem, hogy mik a feltételei a nyomtatványként való postázásnak. Az ügyintézés ideje alatt *Amíg nincs ÚÜ* címmel osztottam értesítőket 1999 szeptemberétől 2001 februárjáig. Miután kiderült, hogy a postázási feltételek teljesítése igen bonyolult lenne, 2001. március 25-én elindítottam az *ÚÜ*-et, amely a hó végi magyar szentmisékre jelent meg. Általában évente kilencszer (január–június és szeptember–november), de előfordult, hogy augusztusban és karácsonykor is.⁶⁹¹ Az értesítő sokszorosítására, a pénztárkönyv tanúsága szerint, 2000-ben vettem egy Ricoch típusú gyorsmásolót.⁶⁹²

Az értesítőt Rómában nem postáztam, hanem a szentmisék végén osztottam ki. Azóta, hogy elterjedt az internet, elektronikus formában is megküldtem a címlistákra, Rómába, az olaszországi miséző helyek címlistáira és a magyarországi-külföldi címlistára.⁶⁹³ Ez utóbbin volt Miklósházy Attila püspök címe is, aki elsőként szokta megköszönni.

Az értesítő végén, folytatva Angelus atya kezdeményezését, a karácsonyi számok kivételével vicc olvasható. Az aktuális hírek, szentmisék, programok, elhalálozások, esküvők, keresztelek közlése mellett törekedtem arra, hogy az Olaszországban történő magyar vonatkozású eseményekről és a magyar egyházat érintő legfontosabb eseményekről is hírt adjak, természetesen a teljesség igénye nélkül. Indítottam sorozatokat is. Némelekből aztán különszámot készítettem:

2002–2003: *Magyar Misék Múltja*, Különszám, 2004. január.

2003: *Az esztergomi bíboros érsekek római címtemplomai*⁶⁹⁴

2005: *Hogyan vélekednek Mindszenty bíborosról Rómában*, Különszám, 2005. május.⁶⁹⁵

691 Aug.-ban: 2004–2005, 2007, 2009–2010, Karácsony: 2008–2009. Ez utóbbiakat Ruppert József atyával közösen írtuk alá.

692 OMKM CD 37: 2. Főelkésztség pénztár 2000.

693 ÚÜ 2007.01.28.

694 Megjelent nyomtatásban: NÉMETH László (Imre): *Az esztergomi bíboros érsekek címtemplomai*. In: LADOCSE Gáspár – NÉMETH László (szerk.), *Santa Balbina bazilika*. Budapest 2004, 28-31. Ez az írás olvasható e kötetben.

695 Megjelent: NÉMETH László (Imre): *Hogyan vélekednek Mindszenty bíborosról Rómában? Megemlékezések Mindszenty József hercegprímásról*. In: *Életünk*, 2004, január, február, március, április, május (sorozat).

2008: *Olaszországi magyar emlékek*⁶⁹⁶

2009: *A római emigráció kiemelkedő személyiségei*, Különszám, 2010. január.

2010: *Leendő szentjeink*, Különszám, 2011. június.

2011: *Angelus atya*, Különszám, 2012. március.

A közösség egykori tagjáról, Vásárhelyi Veráról (1920–2000), Kállay Kristóf felesegéről halála évfordulója alkalmából készítettem összeállítást.⁶⁹⁷ Az értesítők bekötött példányait, elődöm példáját követve, megküldtem az Országos Széchényi Könyvtárnak és az esztergomi Prímási Levéltárnak is.⁶⁹⁸

Az informálást szolgálta a RMA bejárati kapualjában a lelkészség faliújsága, amelyre minden hónapban kifüggesztettük az ÚÚ aktuális számát és más, hasznos információkat.⁶⁹⁹

Misézők

A hó végi szentmiséket a PMI növendékeinek bevonásával kezdtem el, és meghív-
tam rájuk a Rómában működő magyar papokat és szerzeteseket is. A szentmisék bemu-
tatására, amikor arra lehetőség kínálkozott, felkértem a Rómában tartózkodó magyar
bíborosokat és püspököket, valamint az éppen ott tartózkodó atyákat. Ezek közül ki-
emelkednek azok az alkalmak, amikor ad limina látogatások alkalmával püspöki karok
testületileg vettek részt a hó végi magyar szentmisén, így 2001. január 28-án az MKPK
Seregély István érsek vezetésével. Ekkor Paskai László bíboros volt a főcelebráns, a
szentbeszédet pedig Miklósházy Attila püspök mondta.⁷⁰⁰ 2003. február 24-én pedig az
erdélyi magyar püspökök Jakubinyi György gyulafehérvári érsek vezetésével.⁷⁰¹ Töre-
kedtem arra, hogy a római magyar hívek megismerjék a tartósan Rómában dolgozó ma-
gyar atyákat, így rendszeresen felkértem őket a szentmise bemutatására. Hagyomány lett
az is, hogy a Rómában tanuló, vagy oda érkező újmisési papokat a CGH-ből vagy a PMI-
ből meghívtam újmisést mondani, általában ősszel. Az akadémiai év második félévében,
tavasszal pedig búcsúmisére azokat az atyákat, akik a PMI vagy valamelyik másik kollé-
gium növendékeként éppen befejezték tanulmányaikat.

A hó végi szentmisék közül a teljesség igénye nélkül megemlítek néhány fontosabb
eseményt:

- A 2001. október 28-i szentmisén az 56-os forradalom 45. évfordulója alkalmából
imádkoztunk azokért, akik 1956-ban segítették az Olaszországba érkező magyar
menekülteket.⁷⁰² Az évforduló ilyen jellegű megünneplése Győri Enikő nagykö-
vetasszony kezdeményezése volt.

696 Megjelent nyomtatásban: NÉMETH László (Imre): *Magyar emlékek az „örök városban.”* In: KERESZTESNÉ VÁRHELYI Ilona (szerk), *Megtört kenyér. Ünnepi könyv Bosák Nándor püspök 70. születésnapjára*, Debrecen 2009, 94–99. Ez az írás olvasható e kötetben.

697 ÚÚ 2010. szept.

698 Az 1999–2003-as évfolyamokat egy 2004.10.07-én kelt levéllel küldtem el: OMKM 47: 2004 Róma. A 2007–2010-es évfolyamokat 2011-ben ÚÚ 2011.05.29.

699 Fotója: OMKM M 15/7. 20-as fotó.

700 Amíg nincs ÚÚ 2001.01.28.

701 ÚÚ 2003.02.23. Erdélyi főpapok a magyar misén, in: MK 2003.02.24. A szentmisén részt vett Varsányi Vilmos az Egyesült Államokból és Szőke János szalézi atya, Mindszenty bíboros boldoggá avatási ügyé-
nek vice-posztulátora.

702 ÚÚ 2001.09.30.

- A 2002. június 30-i szentmise végén köszöntöttük a távozó Tar Pál szentszéki nagykövetet.⁷⁰³
- A 2003. január 26-i szentmisét az újonnan kinevezett esztergom–budapesti érsek, Erdő Péter mutatta be, aki a pápához jött köszönetet mondani kinevezéséért.⁷⁰⁴ A közösség nevében Szőnyi Zsuzsa köszöntötte. Mindkét nagykövet, Erdődy Gábor és Győri Enikő is részt vett a szentmisén.
- A 2003. május 25-i szentmisén Ruppert József piarista atya, a SZIA elnöke vette át a müncheni magyarok küldöttségétől Detre György Szent Istvánt ábrázoló festményét, amely a SZIH-be került.⁷⁰⁵
- 2004. június 24-én Oloffson Placid bencés atya mondott gyémántmisét.⁷⁰⁶
- 2004. szeptember 26-án Ternyák Csaba érsek mondott ezüstmisét.⁷⁰⁷
- 2005. június 26-én Péteri Pál kaposvári megyés atya, aki római templomokról írt könyveket, mondott aranymisét.⁷⁰⁸
- 2005. szeptember 25-én Somorjai Ádám OSB mondott ezüstmisét.⁷⁰⁹
- 2007. április 29-én búcsúztattuk Ternyák Csaba kinevezett egri érseket.⁷¹⁰ A hívek nevében Farkas Magdolna, Bókay Dóra és Márton köszöntötték. A szentmisén részt vett Erdődy Gábor szentszéki, Kovács István Quirinális melletti nagyövet, Csorba László, az RMA igazgatója, valamint O'sváth György, a Máltai Lovagok Szövetségének elnöke.
- 2007. június 24-én mondtam ezüstmisémet.⁷¹¹
- 2008. január 27-én a szentmise után Bóza Kristóf református teológus, az ifjúsági közösség tagja tett tanúságot, tekintettel a januári ökumenikus egységétre.⁷¹²
- A 2008. február 24-i szentmise után az RMA első emeleti nagytermében levetítettük a *Vergessen Kardinal* című, Mindszenty József bíborosról készült filmet, amely a SZIA irattárából került elő. Ruppert József piarista atya, a SZIA elnöke a hagyományos technikával készült filmet DVD-re mentette át. A vetítés alkalmával a német szöveget Somorjai Ádám OSB fordította magyarra.⁷¹³
- 2008. november 30-án köszöntünk el Erdődy Gábor szentszéki nagykövettől.⁷¹⁴
- 2010. április 25-én, hivatások vasárnapján mondta gyémántmiséjét pappá szentelésének 60. évfordulója alkalmából Frank Miklós, aki 1963–1973 között volt római

703 ÚÚ 2002.06.30. A szentszéki követségi munkájáról: TAR Pál: *In memoriam Antall József. Tanú és szereplő*. Budapest 2003, 259–333.

704 *Szentmise a magyar közösség részére*. In: MK 2003.01.27., BÓKAY László: *Magyarország primása a Szentatyánál*. In: ÚE 2003.02.02; NÉMETH László: *Az új primás szentmiséje a római magyaroknak*. In: Életünk 2003. március.

705 VINCZE András: *Szent István kép Rómában*. In: Életünk 2003. október.

706 ÚÚ 2004.06.27. BÓKAY László: *Placid atya Rómában*. In: ÚE 2004.07.04. Placid atya római tartózkodása alatt ellátogatott a Triznya-kocsmába is. SZŐNYI 2006: 163–165.

707 ÚÚ 2004.06.27. NÉMETH László: *Ternyák Csaba érsek ezüstmiséje Rómában*. In: Életünk 2004. december.

708 ÚÚ 2005.06.26. BÓKAY László: *Magyar jubileum az örök Városban*. In: ÚE 2005.07.03. PÉTERI Pál, Róma, a templomok városa, Kaposvár 2005.

709 ÚÚ 2005.08.21.

710 ÚÚ 2007.04.29. *Ternyák Csaba kinevezett egri érsek búcsúmiséje Rómában*. In: MK 2007.04.30.

711 *Németh László ezüstmiséje Rómában és Magyarországon*. In: MK 2007.06.26.

712 ÚÚ 2008.01.27.

713 Uo., Film DVD-n: OMKM CD 48. OMKM CD 84 – SZIA Rückblick 2008.02.24.

714 ÚÚ 2008.11.30. BÓKAY László: *Ajánldék volt és kihívás. Beszélgetés Erdődy Gáborral*. In: ÚE 2009.01.04.

magyar lelkész.⁷¹⁵ A szentmise végén a Papság Éve alkalmából Farkas Magdolna köszöntötte a koncebráló húsz atyát. Megköszönte szolgálatukat, és kérte a híveket, hogy imájukkal a jubileumi év lezárulása után is segítsék papjaik munkáját. Minden pap kapott virágot és XVI. Benedek pápa írását a papságról.

– 2011. január 30-án köszöntöttük Palásti Benita szalvátor nővért 100. születésnapja alkalmából.⁷¹⁶

A SZIH-ben az évi két szentmisét általában Ruppert József piarista atya mondta, mint a SZIA elnöke és a ház igazgatója.

A karácsonyi szentmisék időpontja 2005. december 26-tól de. 11 óra lett.⁷¹⁷

Párszor próbálkoztunk húsvéti szentmise tartásával is, de e kezdeményezés a hazautazások miatt rövid életű volt. 2007. április 8-án Ruppert József piarista atya mondott húsvéti szentmisét a Via Giulia-i templomunkban.⁷¹⁸

2004 májusától tartunk minden kedden reggel magyar nyelvű szentmisét a vatikáni magyar kápolnában. Az első tíz év történetét egy tanulmányban megírtam.⁷¹⁹

A misézők névsora a függelékben olvasható.

Munkatársak

A havi szentmisék megtartásához a PMI növendékei jelentették a legnagyobb segítséget. Közülük kerültek ki a sekrestyések, ők készítettek elő a pogácsázáshoz a helyszínt,⁷²⁰ és természetesen a PMI-ben dolgozó asszonyok, akik a pogácsát sütötték.

A hívek közül Farkas Magdolnát kell megemlíteni. Mindenben lehetett rá számítani. Kezdetben Angelus atyát hozta autóval a szentmisékre. A közösség nevében köszöntőket mondott a szentmiséken. Rendszeresen járt a keddi szentmisékre, látogatta az idős magyarokat, a fogvatartottat, akihez a börtönbe jártam, kétszer képviselte a magyar közösséget a *Festa dei popolin* (Népek ünnepe).⁷²¹ 2007. január 1-jén a hívek könyörgésének magyar fohászat ő olvasta a Szent Péter-bazilikában a pápai szentmisén.⁷²² Tragikus körülmények között váratlanul hunyt el 2011. április 5-én.⁷²³ Temetése az Aquinói Szent Tamás-plébániatemplomban volt április 16-án. Halálának első évfordulójára kis filmet készítettem róla, amelyet a 2012. március 25-i hó végi szentmise után az RMA klubjában vetítettünk le.⁷²⁴ Nagy úr maradt utána.

715 ÚÚ 2010.04.25. *A római magyar papság ünnepe a hivatások vasárnapján*. In: MK 2010.04.26., *Hivatások vasárnapján*. In: Életünk 2010. június.

716 ÚÚ 2011.01.30.

717 ÚÚ 2005.11.27.

718 ÚÚ 2007.03.25.

719 NÉMETH László Imre: *Tíz év a magyarok római kápolnájában, 2004–2014*. In: Magyar Sion, Új Folyam IX/LI(2015/2), 225–244. E tanulmány olvasható e kötetben.

720 Névsoruk: Tóth 2017: 92–94. Közel ötven pap a 221. sorszámtól a 270-ig.

721 2007.05.20-án: ÚÚ 2007.05.27. és 2008.05.18-án. Fényképek OMKM 38: Róma 2008. Mindkét alkalommal Szepesi Idával együtt.

722 ÚÚ 2007.01.28. A szentmise videófelvétele: OMKM CD 12.

723 *Emlékezés Farkas Magdolnára*: ÚÚ 2011.04.17. melléklete. Fénykép: OMKM 38: Róma 2011.

724 ÚÚ 2012.02.26.

A lelkipásztorokodás területei

A PMI növendékei a kilencvenes években hittanórákat tartottak az RMA-n. Ezt is felújítottam, és ifjúsági csoportot indítottam, amelynek vezetésével egy-egy növendéket bíztam meg. A csoportot az alábbi atyák vezették: Balázs Tamás ^(gy)(1998–1999), Szarka István ^(eg)(2000–2001),⁷²⁵ Kálmán Imre ^(gy)(2002–2003),⁷²⁶ Fábry Kornél ^(kap)(2004–2007),⁷²⁷ Németh Norbert ^(szo)(2008–2011).⁷²⁸ Az éves munkáról a levéltárban őrzött összefoglalók adnak részletes tájékoztatást. Az összejövetelek helyszíne kezdetben a PMI-ben volt, majd 2004-től az RMA ifjúsági klubjában.⁷²⁹

2010-ben több kisgyerekes család jött a szentmisére, ezért a gyerekek részére a szentmisék alatt óvodás programot szerveztünk, amelyet a PMI egy-egy növendéke tartott.⁷³⁰ Ez a kezdeményezés nem tartott soká.

A börtönpasztorációt is Rómán kívül, Milánóban kezdtem.⁷³¹ Aztán Rómában, a Rebibbia börtönbe is behívtak egy rabhoz. Rajta keresztül ismertem meg egy másikat, akit elég hamar átvittek a Mamma Gialla nevű szigorúbb börtönbe, Viterbo közelébe. Mindig azzal fogadott, hogy úgy várt, mint a Messiást. Nagyon szeretett volna szabadulni. Távollétében ítélték el, ezért sikerült elérnie, hogy ügyét újratárgyalják. Hazaengedték; Nyíregyházán a börtönben, szívinfarktusban halt meg, mielőtt szabadult volna. A másik magyar rab, kiszabadulása után, a SZIH-ben dolgozott.

A római magyar közösség hagyománya volt a részvétel Capestranóban, Kapisztrán Szent János ünnepén, október 23-án.⁷³² Ezeknek a zárandoklatoknak lelkes szervezője Mihályi Géza volt,⁷³³ én is részt vettem rajtuk, kivéve, ha az ünnep szombatra vagy vasárnapra esett és valahová misézni kellett menni.

Szentségkiszolgáltatások

A hó végi szentmise keretében néhány gyerek elsőáldozáshoz járult, akiket vagy magam, vagy a PMI növendékei készítettek fel:

- 2002. május 26.: Bókay Dóra és Bókay Márton, Bókay László és Komlóssy Gyöngyi gyermekei.⁷³⁴
- 2004. május 30.: Falcinelli Edith.⁷³⁵
- 2005. április 23.: Di Marco István, Varga Andrea fia.⁷³⁶

725 Amíg nincs ÚÚ 2000.10.29; MK 2000.11.30.

726 ÚÚ 2002.10.27.

727 ÚÚ 2004.10.31.

728 ÚÚ 2008.10.26.

729 A klubhelyiség kérése Csorba László igazgatótól: 2004.10.07. OMKM 51: 2004.

730 ÚÚ 2010.11.28.

731 Milánó San Vittore és Bollate börtönökben végzett pasztorációra vonatkozó iratok: OMKM 45 és 52.

732 Az első említése: *Amíg nincs* ÚÚ 2000.11.29.

733 MIHÁLYI Géza: *Hogyan kezdődött Capestrano és a magyarok kapcsolata?* In: Vatikáni Rádió 2013.07.03. *Elhunyt Mihályi Géza, a római magyar közösség tagja.* In: MK 2018.06.06.

734 ÚÚ 2002.05.26.

735 OMKM 51: Róma 2004.

736 OMKM 51: Róma 2005. Kovács Gergely áldoztatta meg, mert ő keresztelte, a szentmisét Erdő Péter bíboros mondta.

- 2006. május 28.: Scaringella Olivér, Molnár Mirtill fia.⁷³⁷
- 2008. február 24.: Török Ábel, Török Tamás és Fekete Emese fia.⁷³⁸
- 2008. október 26.: Di Domenico János, Arányi Annamária fia.⁷³⁹

Scaringella Greta Zoét, Molnár Mirtill lányát, a kórházban kereszteltem meg, mert koraszülött volt. A keresztség kiegészítő szertartásait a 2009. március 29-i hó végi szentmisén végeztük el.⁷⁴⁰

Rendszeresen tartottam esküvőket, közülük csak kettőt Rómában élő ifjú párnak:

2002. június 15-én Tuscaniában Costantino Regni és Papp Noémi esküvőjét.⁷⁴¹

2011. június 25-én a San Lorenzo in Damaso-templomban Antonio Lagané és Balla Orsolya esküvőjét, amelyen gyermeküket is megkereszteltem.

Szentgyónás végzésére a bazilikákban a magyar gyóntatóknál mindig volt lehetőség, de természetesen a magyar szentmisék előtt is.⁷⁴²

Zenei élet

A szentmisék ünnepélyesebbé tétele érdekében vettem egy hordozható elektromos orgonát. Rendszeresen Bak Edina és Grebur Timea orgonált. Sokszor kíségtett Ruppert József piarista atya, de a CGU és a PMI növendékei közül is többen szívesen jöttek orgonálni.

Néhány alkalommal kórusok is részt vettek a szentmisén:

- 1999. június 27-én.⁷⁴³
- 2000. április 30-án egy erdélyi kórus.⁷⁴⁴
- 2004. szeptember 26-án Marisa Ferri szólista.⁷⁴⁵
- 2006. május 28-án a Villő énekegyüttes.⁷⁴⁶
- 2010. augusztus 22-én, a SZIH-ben a székelyudvarhelyi Balázs Ferenc Kórus.⁷⁴⁷
- 2011. február 27-én a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa.⁷⁴⁸

2004-ben saját kórus szervezésével is megpróbálkoztunk, de a kezdeményezés elég hamar elhalt. A kórus vezetésére Péter Mihály karnagy vállalkozott.⁷⁴⁹

737 ÚÜ 2006.05.28.

738 ÚÜ 2008.02.24.

739 ÚÜ 2008.10.26.

740 ÚÜ 2009.03.29.

741 ÚÜ 2002.06.30.

742 *Gyóntatások rendje* ÚÜ 2003.03.30. SZERDAHELYI Csongor: *Ahol magyarul is lehet gyónni*. In: *ÚE* 1999.10.03.

743 Fotó a kórusról: OMKM M 15/2: 1.

744 *Amíg nincs* ÚÜ 2000.03.26.

745 OMKM 51: 2004. Fotó: OMKM M 15/3: 14.

746 ÚÜ 2006.05.28.

747 ÚÜ 2010.08.22.

748 ÚÜ 2011.02.27.

749 ÚÜ 2004.02.29.

Szentmisék Mindszenty bíboros emlékére

A Santo Stefano Rotondo-bazilikában tartott Mindszenty-szentmiséket is folytattam.⁷⁵⁰ Első alkalommal a bíboros elítélésének 50. évfordulójára szerveztem szentmisét 1999. február 14-ére, amelynek Paskai László bíboros volt a főcelebránsa, majd a következő évben Mindszenty halálának 25. évfordulója alkalmából, amelyet ismét Paskai László bíboros mondott.⁷⁵¹ A kezdeményezésből hagyomány lett, és minden év kiemelkedő eseményévé vált a Mindszenty-szentmise, amelyre bíborosokat kértünk fel főcelebránsnak.⁷⁵² Ezekben az években a szentmiséket a PMI-vel és a szentszéki nagykövetséggel együtt szerveztem. Általában a halála évfordulójáról emlékeztünk meg, de a kerek évfordulókról is, pl. a hamvak hazaszállításának tízéves (2001), a születés százötz éves (2002) és az elítélés 60. (2009) évfordulójáról. A Rotondo-bazilika restaurálása miatt 2004-ben a Santa Maria dell’Orazione-templomban,⁷⁵³ 2005-ben pedig a Santa Balbina-bazilikában tartottuk a szentmisét. 2008-ban is a Santa Balbinában volt az MKPK ad limina látogatása alkalmával. A szentmiséken az évek során sok protokollvendég is részt vett, akik közül megemlítem Mádl Ferenc köztársasági elnököt, aki 2000-ben vett részt a szentmisén.⁷⁵⁴ Nemrégem megjelent egy összefoglaló mű a Mindszenty-kultuszról, amelyben bőséges információk olvashatók a szentmisék sajtóvisszhangjáról és a 2005–2011-es évekből az elhangzott beszédek is megtalálhatók benne.⁷⁵⁵ Az 1999–2011 között elhangzott beszédek olasz nyelven is megjelentek.⁷⁵⁶

Mele Salvatore, aki 1997–2001 között volt a PMI növendéke, 2000-ben Angelo Sodano bíboros, államtitkár szentbeszéde után azt mondta, hogy zöld lámpát kapott a boldoggá avatás, azaz magánvéleménye szerint a Vatikán részéről nincs akadálya.⁷⁵⁷ Az ügy (*causa*) mégsem haladt olyan gyorsan, mint ahogy azt sokan várták.⁷⁵⁸ A római magyar közösség a maga részéről, amit tudott, megtett érte.

Események

A hó végi szentmiséken kívül az értesítő más magyar vonatkozású eseményekről is hírt adott. Ezek közül említem meg a jelentősebbeket a teljesség igénye nélkül:

750 NÉMETH László Imre: *Mindszenty-szentmisék Rómában*. in: Vértanúink – Hitvallóink, XXI/2 szám. 2015. május, 16–18 (a továbbiakban: NÉMETH 2015c).

751 A szentmise 2000.05.21-én volt. *Amíg nincs* ÚÚ 2000.04.30.

752 NÉMETH 2015c: 16–17. 2001.05.19. – Angelo Card. Sodano, 2002.05.11. – Edmund Card. Szoka, 2003.05.17. – Mons. Péter Erdő, 2004.05.22. – Dario Castrillon Card. Hoyos, 2005.05.08. – Giovanni Battista Card. Re, 2006.05.05. – Julian Card. Herranz, 2007.05.06. – Walter Card. Kasper, 2008.05.07. – Péter Card. Erdő, 2009.05.05. – Urban Card. Navarreta S.J., 2010.05.06. – Franc Card. Rodé C.M., 2011.05.05. – Walter Card. Brandmüller.

753 BÓKAY László: *Legyőztes is győztesen. Mise Mindszenty bíborosét – Rómában*. In: ÚE 2004.05.30.

754 *Római megemlékezés Mindszenty bíborosról*. In: MK 2010.05.07. Rodé bíborossal koncelebrált Angelo Acerbi érsek, Böcskei László nagyváradai és Kiss-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök.

755 HÉVIZI Sára és KISS Gabriella: *Egy szentéletű ember. Mindszenty tisztelet 1975-től napjainkig*. Budapest 2018.

756 László Imre NÉMETH (cura di): *In memoriam Card. Mindszenty, Omelie (1999–2018)*. Budapest 2018.

757 TÓTH 2017: 92.

758 NÉMETH László Imre: *Mindszenty József a boldoggá avatás útján*. In: *Hogy jobban értsük a huszadik századot, Konferenciák 2012–2013, Korrajz 2013, a XX. Század Intézet évkönyve*, szerk: MARKÓ György és SCHMIDT Mária, Budapest 2014. 92–101. A tanulmány olvasható e kötetben.

A Santa Maria dell’Orazione-templomban

- 2000. október 14-én, a családok jubileuma alkalmából Ternyák Csaba érsek mondott szentmisét, amelyen az MKPK delegációja is részt vett Bíró László püspök vezetésével.⁷⁵⁹
- 2001. április 9-én tartottam Heli Lodi Fè és Maurizio aranylakodalmát. A népes családból sajnos senki nem beszél magyarul. Tíz évvel később 2011. április 2-án ünnepeltük ugyanitt a hatvanadik házassági évfordulójukat.⁷⁶⁰
- 2004. április 30-án Cicutti Lajos temetését tartottam.⁷⁶¹

A Santo Stefano Rotondo-bazilikában

- 2000. március 12-én a nemzeti ünnep alkalmából Erdő Péter székesfehérvári segédpüspök mondott szentmisét.⁷⁶²
- 2006. november 18-án az 1956-os forradalom 50. évfordulója alkalmából Ternyák Csaba érsek mondott szentmisét a forradalomban elhunytakért.⁷⁶³
- 2008. november 25-én Antall József néhai miniszterelnökért volt szentmise, halálának 15. évfordulója alkalmából. Somorjai Ádám OSB mondta, miután Angelo Acerbi volt budapesti nuncius, betegsége miatt, nem tudott megjelenni.⁷⁶⁴

Ezekén kívül számos alkalommal vettünk részt a bazilikában nagybőjti stációs szentmisén, amely virágvasárnap előtti péntekre esik.⁷⁶⁵

II. János Pál pápa

- 2000. január 6-án, a jubileumi szentévben szentelte püspökké a Szent Péter-bazilikában Erdő Pétert és Veres Andrászt.⁷⁶⁶
- 2003. március 23-án a Szent Péter-téren boldoggá avatta Batthyány-Strattmann Lászlót, a szegények orvosát.⁷⁶⁷ A boldoggá avatás előtt március 22-én a Santa Maria Maggiore-bazilikában, utána pedig március 24-én a falakon kívüli Szent Pál-bazilikában tartottunk szentmisét, amelyen több mint 5000 magyar zarándok vett részt. A boldoggá avatási ügynök én voltam a posztulátora.

Paskai László bíboros, címtemplomában, a Santa Teresa Corso d’Italia-templomban misézett

759 *Amíg nincs* ÚÚ 2000.09.24.

760 ÚÚ 2001.04.29. OMKM M 14/1–1, és 1–9.

761 ÚÚ 2004.05.30.

762 *Amíg nincs* ÚÚ, 2000.02.27. A hirdetés szerint Ruppert József atya misézett volna. *Magyar mise Rómában*. In: ÚE, 2000.03.26.

763 ÚÚ 2006.10.29. SOMOGYI Viktória: *Hős magyarok ünnepe Rómában. Szent Erzsébetre és az ’56-os forradalomra emlékeztek*. In: ÚE 2006.11.26.

764 ÚÚ 2008.10.26. és PMI HD, 2008.11.25. ÉRSZEGI Márk Aurél: *A nagy lehetőségek ideje volt – szentmise Antall József emlékére*. In: MK 2008.11.26. PAPP Tamás: *Eszménye a keresztény Magyarország volt. Tizenöt éve hunyt el Antall József miniszterelnök*. In: ÚE 2008.11.30. Utóbbi még azt írja, hogy Acerbi érsek volt a főcelebráns.

765 *Stációs szentmise a Santo Stefano Rotondo-bazilikában*. In: MK 2007.04.02.; NÉMETH László: *Stációs nagybőjti szentmise Rómában*. In: Életünk 2008. április.

766 *Ami nincs* ÚÚ 1999. 11. 28. *Hogy őrizzék és tovább adják a hitet. A Szentanya püspökké szentelte Erdő Pétert és Veres Andrászt*. In: ÚE 2000.01.16.

767 ÚÚ 2003.02.23. SZERDAHELYI Csongor: *Boldog, aki kórházzá alakította kastélyát. Orvos és családapa – egy korszerű magyar szent*. In: ÚE 2003.03.30.

- 1999. október 17-én a búcsú alkalmából.⁷⁶⁸
- 2006. június 11-én, a templom felszentelésének 100. évfordulóján.⁷⁶⁹

Erdő Péter bíboros, prímás, érsek, az MKPK elnöke

- 2004. március 9-én vette birtokba címtemplomát, a Santa Balbina-bazilikát.⁷⁷⁰ Az ezt követő években többször részt vettünk a templom stációs szentmiséjén, amely nagyböjt második hetének keddjére esik.⁷⁷¹
- 2006. november 17-én Szent Erzsébet születésének 800. évfordulója alkalmából a Santi Cosma e Damiano-bazilikában mondott ünnepi szentmisét.⁷⁷²
- 2009. március 10-én stációs szentmisét mondott a címtemplomában.⁷⁷³

Az MKPK jubileumi szentévi zárandoklatát 2000. október 7–10. között tartotta,⁷⁷⁴ 2001-ben pedig *Mille anni di cristianesimo in Ungheria* címmel nagyszabású kiállítást rendezett a Vatikáni Múzeumban, amelyet 2001. október 9-én Angelo Sodano bíboros, államtitkár nyitott meg, s amelynek szervezésében magam is aktív részt vettem. A kiállítás 2002. január 12-éig volt megtekinthető.⁷⁷⁵

Áder János köztársasági elnök 2001. október 24-én avatta fel a Via Cestarin a PMI által 1957–1963 között létrehozott és fenntartott egyetemista kollégium emléktábláját.⁷⁷⁶ Az emléktábla Csikszentmihályi Róbert alkotása.⁷⁷⁷ Az elkövetkező években az októberi nemzeti ünnep alkalmából mindig itt volt a koszorúzás. A megemlékező beszédekben sokszor nem említették meg, hogy a kollégium egyházi volt, a PMI hozta létre 1957-ben, és 1964-ig működtette. Ez a tény a tábla szövegéből sem derül ki. Tavasszal, a március 15-i nemzeti ünnep alkalmából pedig a Gianicolón, a Türr István-szobornál voltak a koszorúzások. A szobrot, amely szintén Csikszentmihályi Róbert alkotása, Orbán Viktor miniszterelnök avatta fel 1999 szeptemberében.⁷⁷⁸

Schmidt Pál köztársasági elnökkel volt találkozó az RMA-án 2010. szeptember 10-én.⁷⁷⁹

A római magyar közösség igyekezett csatlakozni a tematikus évek programjaihoz:

- 2006-ban a lelki megújulásért hirdetett imaévhez.⁷⁸⁰
- 2007-ben a Szent Erzsébet-évhez.⁷⁸¹

768 *Amíg nincs* ÚÜ 1999.09.26.

769 ÚÜ 2006.04.30.

770 ÚÜ 2004.02.29. *Erdő Péter bíboros életrajza*. In: LADOCSEI-NÉMETH 2004: 36–46.

771 ÚÜ 2007.02.25. *Nagyböjti stációs szentmise a római Santa Balbina-bazilikában*. In: MK 2007.03.07. *Vérbényi István, Róma stációs templomai*. In: LADOCSEI-NÉMETH 2004: 20–26.

772 ÚÜ 2006.10.29. SOMOGYI Viktoria: *Hős magyarok ünnepe Rómában. Szent Erzsébetre és az '56-os forradalomra emlékeztek*. In: ÚE 2006.11.26.

773 ÚÜ, 2009.02.22. *ÉRSZEGI* Márk Aurél: *Magyarország primása az értelmiségiek felelősségéről. Római címtemplomában mutatott be stációs szentmisét Erdő Péter bíboros*. In: MK 2009.03.11.

774 *Amíg nincs* ÚÜ, 2000.09.24.

775 ÚÜ 2001.09.30. KIPKE Tamás: *Magyar számadás Rómában. Megnyílt a vatikáni magyar kiállítás – Mádl Ferencet fogadta a pápa*. In: ÚE 2001.10.21.

776 ÚÜ 2001.10.28.

777 BANFI 2007: 360–362.

778 BANFI 2007: 365–366.

779 ÚÜ 2010.09.26. *Schmidt Pál találkozója az olaszországi magyar közösséggel*. In: MK 2010.09.11.

780 ÚÜ 2006.01.29.

781 *A Szent Erzsébet-év római megemlékezései*. In: MK 2007.02.26.

- 2008-ban a Biblia évéhez. Szent János evangéliumát kapták a hívek.⁷⁸²
- 2011-ban a Család évéhez.⁷⁸³

Néhány más esemény:

- 2000. szeptember 23-án a Millennium alkalmából a Magyar Állam koncertet adott II. János Pál pápa tiszteletére a VI. Pál-teremben.⁷⁸⁴
- 2007. március 27-én a Magyar Állam koncertet adott XVI. Benedek pápa tiszteletére a VI. Pál-teremben.⁷⁸⁵
- 2007. június 15-én nevezte ki XVI. Benedek pápa Cserháti Ferencet az Esztergom–budapesti Főegyházmegye segédpüspökévé, aki a külföldön élő magyarok lelkipásztori ellátására kapott megbízást. Erdő Péter bíboros szentelte püspökké 2007. augusztus 15-én, Esztergomban.⁷⁸⁶
- 2008. november 27-én Ruppert József piarista atya, a SZIA elnöke, a SZIH kápolnájában megáldotta azt az elektromos orgonát, amelyet Kaipel János és Pásztor Lajos özvegye a közreműködéssel adományoztak a háznak elhunyt férjeik emlékére.⁷⁸⁷ Bak Edina zongoratanárnő, aki a hó végi magyar szentmiséken is szokott orgonálni, rövid orgonabemutatót tartott J. S. Bach és C. Franck műveiből.⁷⁸⁸
- 2011 márciusában Szőnyi Zsuzsa, aki évtizedeken keresztül tartotta a találkozót az ún. Triznya-kocsmában, felszámolta lakását.⁷⁸⁹ Lakása a római magyarok és az utóbbi években a Rómában tanuló ösztöndíjasok találkozóhelye volt szombat este, háromszor egy hónapban; ezeken igyekeztem én is részt venni.

Halottaink:

- 2001. szeptember 26-án Budapesten hunyt el Kada Lajos érsek, a SZIA harmadik elnöke. A CGU kápolnájában volt érte szentmise 2001. december 18-án.
- 2003. augusztus 3-án Budapesten hunyt el Horváth János szobrászművész. 2003. augusztus 17-én, Budapesten, a Szent Anna-plébániatemplomban végeztem temetését.
- 2006. április 26-án Budapesten 90 éves korában hunyt el Kállay Kristóf, aki 1965–1974 között a római magyar egyházközség világi elnöke, és 1969–1981, 1987–1996 között a SZIA igazgatótanácsának tagja volt.⁷⁹⁰
- 2007. november 5-én Rómában hunyt el Kaipel János.⁷⁹¹
- 2011. június 22-én Budapesten hunyt el Somos Katalin, aki az RMA igazgatójának, Szabó Győzőnek volt a felesége. Hűségesen jártak a hó végi magyar szentmisékre, annak ellenére, hogy az igazgató protestáns volt.⁷⁹²

782 ÚÚ 2008.02.24.

783 ÚÚ 2011.01.30.

784 *Amíg nincs* ÚÚ 2000.11.08.

785 ÚÚ 2007.03.27.

786 ÚÚ 2007.06.24.

787 ÚÚ 2008.10.26.

788 SZIA Rückblick, 2008.11.27.

789 ÚÚ 2011.03.27. A kocsmá története: SZŐNYI 1999; 2006.

790 ÚÚ 2006.04.30.

791 ÚÚ 2007.11.25.

792 ÚÚ 2011.06.26.

Papi találkozók

A Rómában dolgozó magyar papok és szerzetesek rendszeres havi találkozóját nagy valószínűséggel 2001-ben TERNYÁK Csaba érsekkel együtt kezdeményeztem, azzal a céllal, hogy jobban megismerjük egymást, tudjunk egymásról.⁷⁹³ Kezdetben pizzeriákban találkoztunk, később az lett a gyakorlat, hogy minden alkalommal más volt a házigazda, a PMI-ben, a SZIH-ben, a Tamagnóban, a Pápai Gergely Egyetemen (PUG), az Írók Házában, a San Anselmo-kolostorban, a ferences és a piarista rendi központban (*Generalizia*), a S. Maria Maggiore-bazilika gyóntatóinak házában. Ezekre a találkozókra néhány alkalommal eljött Erdő Péter és Paskai László bíboros, de az éppen Rómában tartózkodó magyar papokat is meghívtuk. A találkozók állandó tagjainak névsora abc-ben a függelékben olvasható.

Magyar sírok

Említést tettünk arról, hogy a római magyar egyházközség, halottai földi maradványainak összegyűjtése érdekében, 1966-ban egy sírt vásárolt a Verano-i temetőben. Mindenszentek és halottak napja alkalmából a hagyományos temetőlátogatást, amely hosszú évtizedeken keresztül a római magyar közösség éves programja volt, a kilencvenes évek végén a Szentszéki Nagykövetség újította meg Török Tamás első beosztott közreműködésével. A temetőlátogatás rendje így alakult: találkozás a temető főbejáratánál, ima halottainkért a feltámadt Jézus szobránál, a jezsuita sírbolt, majd a külföldiek parcellájában a magyar sírok felkeresése. A temetőlátogatásra az első felhívást 2000-ben tettem közzé.⁷⁹⁴ A látogatás programja 2001-ben kiegészült Angelus atya sírjának a felkeresésével,⁷⁹⁵ majd 2008-tól Márton Hugóéval.⁷⁹⁶ Ezeken a látogatásokon rendszeresen részt vettek a szentszéki nagykövetek (Tar Pál, Erdődy Gábor, Balassa János, Győriványi Gábor),⁷⁹⁷ és pár alkalommal az RMA igazgatói (Szabó Győző és Kovács Péter).⁷⁹⁸ A temetőlátogatás vezetésére néhány alkalommal, amikor Milánóba kellett utaznom az első vasárnapi szentmise tartására, a PMI egyik növendékét kértem meg, 2003-ban Szabó Józsefet (eg), 2009-ben pedig Perger Gyulát (szo).⁷⁹⁹

Apor Gábor volt szentszéki követ halálának 40. évfordulója alkalmából 2010. február 21-én a Verano-i temető piarista kápolnájában Schönberger Jenő szatmári püspök vezette a koncelebrációs szentmisét, majd megkoszorúztuk a követ sírját. Az ünnepségen részt vett akkori utóda, Balassa János nagykövet is.⁸⁰⁰

793 A PMI HD feljegyzése szerint 2001.10.17-én már volt találkozó.

794 *Amíg nincs* ÚÚ 2000.10.29.

795 MK 2001.11.02.

796 ÚÚ 2007.11.25. *Elhunyt Márton Lajos Hugó premontrei szerzetes*. In: MK 2007.11.03.

797 *Halottak napi megemlékezés a római magyar közösségben*. In: MK 2004.11.02.

798 2007-ben a temetőlátogatást az RMA is felvette havi programjai közé. PMI HD, 2007.11.01.

799 *Érszegi Márk Aurél: A római magyarok halottak napi megemlékezése*. In: MK 2009.11.02.; *Római magyarok megemlékezése*. In: ÚE 2009.11.08.

800 ÚÚ 2010.01.25. *ÉRSZEGI Márk Aurél: Római megemlékezés Apor Gábor halálának 40. évfordulóján*. In: MK 2009.02.23.

Európai Magyar Papi Konferenciák

Hivatalos kinevezésem előtt már bekapcsolódtam a Nyugat-Európában működő magyar lelkipásztorok éves konferenciájába.⁸⁰¹ 1999 májusában Simmernben vettem részt először az Európai Magyar Papi Konferencián. Az egyik atya megkérdezte, hogy ki küldött, ezzel arra célzott, hogy besúgóként érkeztem. Azt válaszoltam, nem küldött senki, meghívást kaptam. Akkor még ilyen volt a hangulat... Az évek során azután sokat változott a konferencia, cserélődtek a résztvevők, a nagy öreg emigráns lelkipásztorok Mehrle Tamás OP (Svájc † 2002), Frank Miklós (Németország † 2010), Valentiny Géza (Ausztria † 2011) sorra meghaltak. Egyre többen lettünk olyanok, akik nem menekültként, hanem megbízásból végezzük külföldön a lelkipásztori munkát. Szinte valamennyi konferencián részt vettem.⁸⁰² Cserháti Ferenc felkérésére 1999-ben beszámolót írtam az *Életünkben*.⁸⁰³ Ez a feladat rajtam maradt, akárhányszor részt vettem a konferencián. A konferenciákra rajtam kívül Rómából meghívást kaptak: előadóként Ternyák Csaba érsek (2004) és Szentmártoni Mihály SJ professzor (2009, 2010), firenzei magyar lelkesként Ruppert József SchP (2002, 2004, 2006–2009, 2011); meghívottként Somorjai Ádám OSB (2006) és Kovács Gergely (2009 és 2011).

Olasz egyházi kapcsolatok

Római magyar lelkesként a római egyházmegye (*Vicariato*) illetékes hivatalával (*Ufficio Migrantes*) kerültem kapcsolatba. Részt vettem azokon a gyűléseken és konferenciákon, amelyeket a nemzetiségi lelkipásztoroknak szerveztek. Éves programjuk a *Festa dei popoli*, a nemzeti közösségek közös római ünnepe volt.⁸⁰⁴ Két alkalommal képviseltettük magunkat ezen, én sajnos soha nem tudtam részt venni, mert valamelyik magyar közösségnek kellett miséznem. Minden évben fontos esemény volt az Elvándorlók és menekültek világnapja – *Giornata Mondiale dei Migranti* (GMM).⁸⁰⁵ Olaszországi főlelkesként a CEI migráns hivatala, a *Fondazione Migrantes* alá tartoztam, amely havonta rendezett találkozót a koordinátorok részére; ők is szerveztek konferenciákat, és anyagi támogatást is nyújtottak a lelkipásztori munka végzéséhez.⁸⁰⁶

Összegzés

A római magyar katolikus közösség élete ezekben az években töretlen volt, a rendszeres hó végi szentmisékkal, az éves programokkal, annak ellenére, hogy a lelkipásztori

801 A konferenciák dokumentációja: CSERHÁTI Ferenc: *Ismertető. Németországi katolikus lelkipásztori szolgálat*. München 2002–2012, 1–16.

802 Helyszínek, ahol részt vettem: 2000 – Passau, 2001 – München, 2002 – Würzburg, 2003 – Gössweinstein, 2004 – München, 2005 – Sternerskirchen, 2006 – Bécs, 2007 – Königstein, 2008 – Wernau, 2009 – Passau.

803 *Életünk* 1999. július–augusztus.

804 ÚÚ 2007.04.29. és 05.20.

805 Az egyes évek témái: SIMONE M. Varisco: *Impronte e scie. 50 anni di Migrantes e migranti*. Istituzionale, Todi 2018, 84–86.

806 A *Fondazione Migrantes* vezetőinek névsora: Varisco: 8, 81.

munkát a PMI rektori beosztása mellett végeztem. A korábbi időszakokhoz képest a legjelentősebb tény, hogy a magyar közösség lelkipásztori ellátása egységessé vált. Újra a PMI-hez kötődött, mint a második világháború után 1964-ig és Ruppert József piarista atyának köszönhetően sikerült hatékony együttműködést kialakítani a PMI és a SZIA között.⁸⁰⁷ Jelentős újdonság volt, hogy mindkettlen kiküldetésben végeztük a munkát, és ennek köszönhetően a római magyar katolikus közösség egyre szorosabb kapcsolatba került a magyar Egyházzal.

Függelék

Hó végi magyar szentmisék főcelebránsai 1999. január – 2011. augusztus⁸⁰⁸

Bíborosok:

Erdő Péter bíboros, prímás, érsek – 2003.01.26., 06.29., 2005.01.30.,⁸⁰⁹ 04.23., 2006.06.25.

Paskai László bíboros, prímás, érsek – 2001.01.28.

Érsekek, püspökök:

Jakubinyi György gyulafehérvári érsek – 2003.02.23.

Keresztes Szilárd hajdúdorogi gk. püspök (szentbeszéd) – 2001.02.25.

Ladocsi Gáspár tábori püspök – 2004.01.25.

Pápai Lajos győri püspök – 2000.09.24., 2007.10.28.

Tempfli József nagyváradai püspök – 1999.09.26.⁸¹⁰

Ternyák Csaba, a Papi Kongregáció érsek titkára – 2001.10.28., 2003.11.30., 2004.09.26., 2007.04.29.

*Papok, szerzetespapok:*⁸¹¹

Balázs Tamás^(gy) – 2007.05.27.

Bákonyi János^(dny) – 2008.04.27., 2009.05.31.

Bolla István^(kap) – 2008.02.24.

Boldvay M. Bertalan O.Praem. – 2015.11.29.

Csiba Tibor^(vá) – (2000.10.29.), 2002.02.24.

Csizmadia Zoltán^(pé) – (2002.11.24.), szentbeszéd 2005.05.29.

807 Róma készült riportfilm: OMKM, CD 28; Duna TV, Arcélek, Ruppert József piarista atya.

808 Nem ismert a főcelebráns, 1999.06.27., 10.31., 2000.01.30, 02.27, 03.26., 04.30., 05.21. (harmadik vasárnap), 06.25., és 2003.03.30. Az egyházmegyék megjelölésének a módja követi az Országos Katolikus Névtár 2000, Budapest, 2000. jelzésrendszerét. A határon túli egyházmegyék rövidítése a következő: Gyulafehérvár – gyf, Nagyvárad – na, Pozsony – po, Szabadka – szab, Szatmár – szt. A zárójelbe tett évszám újmiséti jelöl. Az újmisék külön listában fel vannak sorolva.

809 *Erdő Péter bíboros szentmiséje Rómában.* In: MK 2005.01.31. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek koncelebrált.

810 MK, 1999.09.28. A szentmisén rajtam kívül koncelebrált Ternyák Csaba érsek, Balás Béla kaposvári püspök, Pákozdi István (ebp) és Várnai Péter (ebp), valamint Kovács Angelus, és részt vett Tar Pál szentszéki nagykövet.

811 A zárójelbe tett dátum a koncelebrációt jelzi.

- Dankó István⁸¹² – 2010.06.27.
 Dékány Árpád Sixtus O.Cist. – 2005.11.27., 2009.04.26.
 Fábíán Péter (rozsnyói) – 2004.02.29.
 Forró József (ebp) – (2003.10.26.), 2008.06.29.
 Frank Miklós (na) – 2010.04.25.
 Füzes Ádám (ebp) – 2002.04.28.
 Harsányi Ottó OFM – 2001.06.24., 2007.02.25.,⁸¹³ 2009.11.29.
 Holló László (gyf) – 2006.02.26.
 Horváth István Sándor (szo) – 2007.03.25.
 Juhos Imre (gy) – 2010.05.30.
 Kálmán Imre (gy) – 2005.05.29.
 Kémenes Lóránt (gyf) – 2006.03.26.
 Kéri Benedek Atanáz O.Cist. – 2001.11.25.
 Kovács Gergely (gyf) – 2001.04.29., 2007.01.28., 2009.02.22.
 Koós Ede (eg) – 2011.02.27.
 Linczenbold Levente (dny) – 2002.10.27.
 Mazgon Gábor (ebp) – 2008.05.25.
 Melo Lajos OP – 2004.11.28., 2008.03.30., 2010.03.28.⁸¹⁴
 Mikolai Vince (eg) – 2001.02.25.
 Németh László (ebp) – 1999.04.25.,⁸¹⁵ 05.30., 2001.09.29., 2002.09.29.,⁸¹⁶
 2003.03.30., 2006.09.24., 2007.06.24., 09.30., 2008.09.28., 2009.01.25.,
 2010.01.31., 2010.09.26., 2011.04.17.⁸¹⁷
 Németh Norbert (szo) – 2011.05.29.
 Nyéki Kálmán (kap) – 2004.04.25.
 Oloffson Placid OSB – 2004.06.27.
 Perger Gyula (szo) – 2011.03.27.
 Péteri Pál (kap) – 2005.06.26.
 Puss Sándor SJ – 2009.03.29., 2010.11.28.
 Racs Csaba (eg) – prédikáció 2008.04.27.
 Ruppert József SchP – 2002.06.30., 2005.03.27.
 Sárhegyi Zoltán (ebp) – prédikáció 2008.05.25.
 Simon László OSB – 2001.03.25., 2008.01.27.
 Somorjai Ádám OSB – 2003.04.27., 2005.09.25., 2006.10.29., 2009.09.27.
 Schmatovich János (gy) – 2000.11.26.⁸¹⁸
 Szabó József (eg) – 2004.05.30.
 Szederkényi László (vá) – 2005.02.27.
 Szentmártoni Mihály SJ – 2010.02.28.

812 A rozsnyói egyházmegye papjaként lépett be a rogacionistákhoz. 2010.12.08-án tette le első fogadalmat Rómában. ÚÚ 2010.11.28.

813 *A Szent Erzsébet-év római megemlékezései*. In: MK 2007.02.26.

814 A virágvasárnapi passiót Ruppert József, Bak Edina és én énekeltük. OMKM, CD 38: ÚÚ 2010.03.28.

815 A Rómában tartott első szentmiséről nincs feljegyzés, így vagy ekkor volt, vagy már márc. 28-án.

816 MK 2002.10.01. A szentmisén koncelebrált Vanyó László (eg) professzor, aki a Nemzetközi Teológiai Bizottság ülésén vett részt.

817 A hónap harmadik vasárnapján, virágvasárnap volt a szentmise. ÚÚ 2011.01.30. Nincs feljegyzés arról, kik énekelték a passiót.

818 MK 2000.11.30.

Szénégető István (gyf) – 2002.05.26.
 Tari Zsolt (dny) – 2006.05.28.
 Tóth András Sándor (ve) – 2011.01.30.
 Török László (eg) – 2004.03.28.
 Tökés György SJ – 2007.11.25.
 Udvardy György (ebp) – 2002.02.24.
 Újházi Lóránd (ebp) – 2006.04.30.
 Várnai Jakab OFM – 2003.09.28.,⁸¹⁹ 2006.01.29., 2008.11.30., 2009.06.28.
 Vértesaljai László SJ – 2002.03.24.⁸²⁰

Újmisék:

2000.10.29. – Csiba Tibor (vá), Harmai Gábor (ebp) és Kovács Ferenc Zsolt (na).
 2001.05.27. – Takács István (ve) és még mások.
 2002.11.24. – Csizmadia Zoltán (pé) és Szederkényi László (vá).
 2003.10.26. – Forró József (ebp) és még mások.
 2004.10.31. – Orcsik Károly (szab), Újházi Lóránd (ebp), Takács Péter (gy), Szakács Péter (ve).⁸²¹
 2005.10.30. – Kovács Zoltán (ebp).
 2006.11.26. – Nyúl Viktor (pé).
 2007.10.28. – koncelebrálók: Csordás Gábor (dny) és Tomanek Péter (kap).
 2008.10.26. – Havasy Bálint (gy) és Monostori László (ebp).
 2009.10.25. – Bezák Tamás (vá), Czuczor Balázs (Passau), Kasza László (gyf), Lukács József (ebp), Vajda Gábor (kap) és Oláh Zsolt diakónus (szt).
 2010.10.31. – Szemere János (szf) és Csépany Gábor (ebp).

SZIH – Szent István-ünnep főcelebránsai⁸²²

Deli Lajos (eg) – 2001.08.19.⁸²³
 Kálmán Imre (gy) – 2003.08.17.⁸²⁴
 Ladocsi Gáspár *esztergom–budapesti segédpüspök* – 2007.08.19.⁸²⁵
 Perger Gyula (szo) – 2009.08.23.
 Ruppert József SchP – 1999.08.22. 2000.08.20., 2002.08.18., 2004.08.22.,
 2005.08.21. 2006.08.20., 2008.08.17., 2010.08.22., 2011.08.21.

SZIH, december 26-i szentmisék főcelebránsai

Forró József (ebp) – prédikáció 2004
 Lengyel Ervin (szf) – 2007
 Ruppert József SchP – 1999–2000, 2002–2006, prédikáció 2007, 2008–2010
 Somorjai Ádám OSB – 2001
 Szentmártoni Mihály SJ – 2011

819 Bókay László: *A „katakombákat idéző” római magyar mise*. In: ÚE 2003.10.05.

820 A virágvasárnapi a passiót Ruppert József és Török László (eg) atyákkal enekeltük. Fénykép: OMKM CD 38: Róma 2002.03.24.

821 Bókay László: *Újmisések Rómában*. In: ÚE 2004.11.07.

822 A SZIH-ban tartott szentmisékről feljegyzések találhatóak: OMKM CD 83: SZIA Rückblick 1992–2011.

823 ÚÜ 2001.06.24.

824 ÚÜ 2003.06.29.

825 ÚÜ 2007.09.30. Ünnepi szentmise a római Szent István házban. in: MK 2007.08.20.

A római magyar papi találkozók résztvevői 2000. január – 2011. augusztus

Harsányi Ottó OFM – Antonianum professzor

Kovács Gergely ^(gyf) – Kultúra Pápai Tanács osztályvezető

Melo Lajos OP – Santa Maria Maggiore-bazilika gyóntató

Németh László ^(ebp) – PMI rektor, római magyar lelkész, olaszországi főlelkész

Patsch Ferenc SJ – CGU magyar gyóntató, Vatikáni Rádió 2002–2007 között

Puss Sándor SJ – asszisztens, CGU magyar gyóntató, Vatikáni Rádió 2009–2011 között

Ruppert József SchP – rendi asszisztens, SZIA-elnök, firenzei magyar lelkész

Simon László OSB – San Anselmo professzor

Somorjai Ádám OSB – Vatikán, Államtitkárság

Szentmártoni Mihály SJ – PUG professzor

Szilas László SJ – nyugdíjas, Írók Háza⁸²⁶

Ternyák Csaba érsek – Papi Kongregáció titkára 2007 tavaszáig

Tótkés György SJ – CGU magyar gyóntató 2007–2008 között

Várnai Jakab OFM – rendi asszisztens 2003–2009 között

Vértessaljai László SJ – CGU magyar gyóntató, Vatikáni Rádió 2002-ig

SZABAD MAGYAROK RÓMÁBAN 1944–1946

Küry Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége

BEVEZETÉS

Rómában, a Campo Verano temető külföldiek számára fenntartott parcellájában Frank Miklós, római magyar lelkész 1966. augusztus 27-én áldotta meg a római magyarok új sírhelyét, amelybe az egyházközség Küry Béla és Láczy Katalin földi maradványait hozatta át.¹ Erre azért került sor, hogy haláluk után tíz évvel ne helyezték maradványaikat közös sírba.² Az eseményről három fénykép maradt fenn. Az egyikben Frank Miklós látható, amint megáldja a sírt, a háttérben Prokop Péter pap, festőművész látszik.³ A másikon csak Frank Miklós, a harmadikon a sír, amelyen a két név olvasható **(1. kép)**. A sírra 1983-ban travertinből készült kőlapot helyeztek, amire ráírták azok nevét, akiket időközben a sírba temettek.⁴ Ezen is az első Küry Béláé.

A Római Magyar Lelkeszi Hivatal tíz évvel korábban, 1956. március 17-én kelt értesítője így adott hírt Küry haláláról, aki 42 éves korában távozott az élők sorából:⁵

„Szomorú szívvel értesitem a K. Híveket, hogy folyó hó 14-én déli 12 órakor hirtelen magához szólította az Úr Küry Béla testvérünket. Példás élete, hőiesen viselt keserves szenvedései, mély hite és jóságos lelke mindannyiunk számára felejthetlenné teszi emlékét. Imádkozunk örök nyugalmaért.”

Az egyházközség törekvése, hogy megőrizték a tíz éve elhunyt honfitársak földi maradványait, valójában órá vonatkozott, Láczy Katalin csak két évvel korábban, 1964-ben hunyt el. Ki volt Küry Béla, hogy ilyen fontosnak tartották földi maradványainak megőrzését?

---

1 Frank Miklós 1963–1973 között volt római magyar lelkész. A sír a külföldiek parcellájában (38-as) a 8. számú. NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Második rész: 1963–1973*. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (MEV) 15(2003), 3–4/127.

2 Uo. 126.

3 Frank Miklós életrajza: NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve* (Budapest 2015), 36–37. Prokop Péter 1957-től 1999-ig élt Rómában. Uo. 44–46. A fényképek Rómában, a Szent István Házban, az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió (OMKM) levéltárában található: OMKM Mellékletek 15/7/21–23.

4 NÉMETH László Imre: *Adalékok a római magyar lelképásztorkodás történetéhez. Harmadik rész: 1973–1999*. In MEV 28 (2016) 1–4, 173–174. Ez a tanulmány olvasható a kötetben. A sírról készült fénykép: CSORBA László: *Magyar emlékek Itáliában* (Budapest 2003), 221.

5 A lelképásztori értesítő: OMKM 33. Elektronikus formában: OMKM CD 1.

KÜRY BÉLA ÉLETE ÉS IRATHAGYATÉKA

Csermák Béla néven Keveváron, Temes vármegyében született 1914. február 20-án.⁶ Középsiskolai tanulmányait Gödöllőn a premontreieknél végezte, ahol jó eredménnyel érettségizett, majd Budapesten jogból doktorált.⁷ 1936-ban vette fel özvegy édesanyja, Küry Irén családi nevét, amire az is indíthatta, hogy apja korai halála után nagybátyja, Küry Géza fogadta örökbe.⁸ Tanulmányai befejezése után Jász-Nagykun-Szolnok vármegye szolgabírója lett.⁹ Az Országos Ösztöndíjtanács javaslatára elnyert kilenc hónapos csereösztöndíjjal 1942-ben Rómába utazhatott. Mivel eredményesen dolgozott, 1943-ra is megszavazták neki az ösztöndíjat. Ennek lejártá után nem tért haza, 1943. november 1-jén lemondott állásáról. Ezt követően Rómában az MTI tudósítójaként dolgozott.

A Szent István Alapítvány (SZIA) levéltárában feldolgozás alatt lévő ún. Apor irathagyatékban megtalálhatók az ő iratai is, 38 dokumentum az 1939–1951 közötti évekből.¹⁰ Értékes és érdekes információkkal szolgálnak életének további alakulásáról és rajta keresztül a római magyar közösség életéről a II. világháború utolsó éveiben és a háborút követő években.

Az Apor irathagyatékban található egy névsor, amelyen Rómában élő magyar állampolgárok vannak felsorolva ábécérendben.¹¹ A tizennyolc gépelt oldalból álló listán, amelyre öt nevet kézzel írtak rá, 304 név szerepel. Nincs rajta dátum, így csak következtetni lehet összeállításának idejére. Rajta van Cserháti József pécsi egyházmegyes pap, későbbi megyéspüspök neve, aki az 1942–1943-as tanévben volt utoljára a Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke, 1943 őszétől már egyházmegyéjében kapott beosztást.¹² Szerepel rajta Fejér József jezsuita is, aki 1943-ban volt Rómában teológiai hallgató.¹³ Ezek alapján a lista 1943 első félévében készülhetett, és miután magyar állampolgárokat sorol fel, feltehetően a magyar külképviselet részére állították össze. Rajta van Küry Béla neve is. Mint sok más név, az övé is kékkel ki van pipálva, amiről nem tudni, mit jelent. Neve után áthúzva az olvasható, hogy az MTI tudósítója, és fölé azt írták: a Ceres munkatársa.¹⁴ A névsorban lakhelye Via Margutta 78-as szám. 1943-tól a

6 Életrajza: <http://jnszmtisztviselok.hu/1876-1944/tisztviselok1876-1944/kurybela/index.html> (2019. 06. 12.).

7 STUHLMANN Patrik: *A Jászvári Premontrei Kanonokrend Gödöllői Reálgimnáziumának és Szent Norbert-Nevelőintézetének értesítője az 1931–1932. évről* (Budapest 1932), 55 és 77.

8 Lásd: Küry Béla halálakor készített emléklap.

9 Alispáni iratok, 28.291/1936 és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Törvényhatósági Bizottságának jegyzőkönyvei, Alispáni jelentések 1937–1943, Magyar Nemzeti Levéltár, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, IV. 407 és 405.

10 A levéltár feldolgozásáról: FEHÉR Lilla: *„klerikális reakció” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban*. In *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I, vol. 15) (szerk. TUSOR Péter, SZOVÁK Kornél, FEDELES Tamás; Budapest–Róma 2017), 399, 10. jegyzet. A levéltár Rómában, a Szent István Házban van. Az irathagyaték jelenlegi jelzete: SZIA-Apor, Küry. A dokumentumokra Küry névvel és a dokumentum sorszámaival hivatkozunk.

11 SZIA-Apor, Vegyes II.

12 Diós István: *Lelkipásztoraink, 1945–2010 között elhunyt egyházmegyes és szerzetes papjaink* (Budapest 2015), 99.

13 BIKFALVY Géza: *Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003* (METEM Könyvek 53) (Budapest 2007), 65.

14 A szervezetről lásd: 106. jegyzet.

Római Magyar Akadémián (RMA), a Via Giulia 1. szám alatt lakott, így ez is azt erősíti meg, hogy a névsor 1943 elején készült.¹⁵

Küry Béla irathagyatéka megőrzött négy naplót, amelyekre kék színű tollal később ráírták a nevét.¹⁶ A naplók felirata és leírása a következő:¹⁷

1.) „1939. jan. – aug. 22-ig” – jegyzetomb kitépelt lapokkal, a meglévő lapok száma: 32;¹⁸

2.) „Politikai események 1942 – 1 943. XII. 31-ig” – fekete borítójú füzet teleírva, az utolsó lap üres;

3.) „Politikai események 1944 – 1945. ápr. 30-ig” – kemény borítójú füzet teleírva, az oldalak között kivágott újságcikkek;

4.) „1945. május 1-től” – cím nélkül, hosszú alakú számadáskönyv. Nincs teleírva, az utolsó bejegyzés 1946. március 14-nél olvasható. A következő napnál csak a dátum van feltüntetve, március 15., bejegyzés nélkül. Az oldalak között ebben is vannak kivágott újságcikkek.

Munkájához készíthette ezeket, lejegyezve a napi eseményeket, figyelve a sajtót. Az 1939 augusztusától 1941. december 31-ig terjedő időszakról nincsenek feljegyzések. A Magyarországot érintő legfontosabb eseményeket is feljegyezte, napról-napra követve a magyarországi háborús eseményeket.¹⁹ Irathagyatékában tudósítói munkájára utal két szigorúan bizalmas magyar nyelvű tájékoztató – hat-, illetve négyoldalasak –, amelyeket írógéppel írtak Budapesten 1943. július 22-én és 29-én.²⁰ Ezeket feltehetően hivatalból kapta az MTI-től. Az olaszországi események hazai visszhangjáról olvasható bennük tájékoztatás.

Irathagyatékának másik csoportja műveit, írásait, fordítását, feljegyzéseit tartalmazza.²¹ Ezeket írógéppel írta. Van két olasz nyelvű elemzése Teleki Pálról. Az egyiket (négy oldal) Magyarországról írta Teleki Pál kormányzása idején,²² még a miniszterelnök életében, a másikat, öt részből álló (23 oldalas) írás címe: „L’Ungheria sull’orlo dell’abisso”.²³ Ez már Teleki Pál 1941. április 3-án bekövetkezett halála után készült. Ebben Olaszországban még nem közzétett dokumentumok alapján ismerteti Magyarország történetét 1939 és 1941 között.²⁴ Van továbbá egy olasz nyelvű írása (öt oldal), amely-

15 CSORBA László: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*, in *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* (szerk. CSORBA László; Budapest 1998), 52.

16 Küry 1–4.

17 A naplók, az egyik mérete miatt, dobozban vannak archiválva.

18 A naplóból nem derül ki, hogy ezt hol írta. Életrajza szerint ekkor még Magyarországon élt, és csak 1942-ben érkezett Rómába, de ez napló jelezheti azt, hogy korábban is járt már Olaszországban.

19 Küry naplójába (Küry 3.) 1945. február 13-án ezt írta: „Budapesten a német megszállás megszűnt. Az egész várost oroszok elfoglalták [sic].” Február 18-án pedig ezt: „Megjelent az első cikk Budapestről (lásd kiv.)” Itt található a lapok között egy kivágott cikk az *Il Tempo* c. újságból: *Notizie da Budapest, Corrispondenza al „Tempo”*.

20 Küry 5.

21 Küry 21–38. Az angolból készült fordítás kézzel írott, 13 oldal. Címe: „Előzónlés” (Küry 21.).

22 Küry 17. Az írás címe: „L’Ungheria durante il governo di Paolo Teleki, La situazione di Teleki nella politica ungherese”.

23 Küry 36.

24 Az iratból nem derül ki, hogy az írás nyomtatásban is megjelent. Teleki Pálról legújabbban: ABLONCZY Balázs: *A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál (1879–1941)* (Budapest 2018).

nek címe: „Ultimissime dall’Accademia e Legazione Ungherese”. Ebben elsősorban az RMA és a Pápai Magyar Intézet (PMI) között fennálló feszültségekről van szó.²⁵ Ezt 1951-ben írhatta, mert említést tesz benne Vajda Ferenc római magyar lelkészről, aki 1951 júniusában kivándorolt az Egyesült Államokba.²⁶ Olaszországi eseményekről is van néhány írása. Olasz nyelven írt (három oldalt) Carlo Scorzaról, aki 1943. április 19. és július 25. között volt a Nemzeti Fasiszta Párt utolsó titkára.²⁷ 1945-ben, miután június 25-én összeült az olasz alkotmányozó gyűlés, hosszú (27 oldalas) elemzést írt „Harc az Alkotmányért” címmel.²⁸ 1948 áprilisában „Első vonal V.” című, magyar nyelvű (tízoldalas) írásában az olasz politikai helyzetet ismertette az április 18-ra kitűzött választások előtt.²⁹

Irathagyatékában van egy verse is, amelynek címe „Anyácskám”.³⁰ Halála alkalmából Tóth László irodalomtörténész, aki 1935–1943 között az RMA titkára, majd 1946-tól magyar lektor volt a római és a nápolyi egyetemen,³¹ a Katolikus Szemlében (a továbbiakban: KSZ) azt írta róla, hogy „magasabb rendű életprogramja, életének egyetlen igazi ambíciója, luxusa, játéka és szenvedélye az írás volt”.³² Versei nyomtatásban először 1951-ben Ádám könnyei címmel jelentek meg, a kötetről Tóth László írt ismertetőt.³³ A versgyűjteményt a KSZ úgy hirdette, mint az emigráció egyik legvitatottabb könyvét.³⁴ Első kötete után további verseket is írt, amelyek azért nem jelentek meg, mert pénzt gyógyszerre, édesanyja és öccse támogatására fordította. Ennek irodalmi nyoma az irathagyatékban fennmaradt egyetlen verse, amely édesanyja iránti aggodalmáról szól. A tervezett kötetből, melynek címe „Képeskönyv” lett volna, megjelent néhány szép vers az Új Hungária 1955. évi antológiájában, tizenkettőt pedig Tóth László tett közzé nekrológja végén. Verse vagy versei jelentek meg egy 1956-ban, Münchenben kiadott antológiában is, amelynek címe Dél-amerikai magyarság. Tíz év versei.³⁵

Írásai között utolsóként teszünk említést a Csöd király (II Fallimento) című balett forgatókönyvéről.³⁶ A forgatókönyvhöz (kilenc oldal) készített Motivi della forma című írásának végén a balett tartalmát így összegezte:³⁷

25 Küry 34. A két intézmény története legújabbban: MOLNÁR Antal – TÓTH Tamás: *A Falconieri-palota Róma* (Budapest 2016).

26 *Élet* 2 (1951. június 20. – július 6.) 12/3. Vajda Ferenc lelképásztori működése: NÉMETH László Imre, *Adalékok a római magyar lelképásztorkodás történetéhez. Első rész 1945–1963.* In MEV 14 (2002) 1–4/205–214. Ez a tanulmány olvasható a kötetben. A két intézményről korabeli beszámoló: *Vörös terrorakció Rómában a Pápai Magyar Egyházi Intézet ellen.* In *Élet* 3 (1952. július 10.) 13/1.

27 Küry 33.; RASTRELLI, Carlo: *Carlo Scorza l’ultimo gerarca* (Milano 2010).

28 Küry 22–27.

29 Küry 37. Az írásból három példány van. Az olaszországi politikai helyzetről 1943 és 1948 között: M. SZEBENI Géza: *Az olasz rendszerváltozás és a hidegháború, in Magyar Szemle* 11 (2002) 9–10/66–85.

30 Küry 38.

31 Életrajza: BÉKÉS Gellért: *Tóth László (1910–1982).* In KSZ 34 (1982) 2/182–183; személyes visszaemlékezései: TÓTH László: *Emlékszünet (Égy egyszerű ember emlékiratai)* (Győr 2010, második javított kiadás).

32 TÓTH László: *Küry Béla (1914–1956). Magyar vers idegenben,* in KSZ 3 (1956) 2/62–66.

33 KSZ 3 (1951) 2–3/52–54.

34 *Élet* 3 (1952. március 10.) 5. A könyv az *Élet* kiadóhivatalában volt megvásárolható 400 líráért.

35 NAGY Csaba (szerk.): *A magyar emigráns irodalom lexikona* (Budapest 2000), 592.

36 Küry 28. – magyarul 2 oldal és Küry 29. – olaszul 4 oldal.

37 „Il contenuto di questo libretto vuol rappresentare l’insieme delle tragedie moderne le cui conseguenze dobbiamo scontare in questa guerra in quanto ciò non è avvenuto prima.”: Küry 30.

„Ennek a forgatókönyvnek a tartalma be akarja mutatni a modern tragédiát, aminek a következményeivel kell számolni ebben a háborúban, amennyiben az nem történt meg előbb.”

A Szabad Magyarok Szövetsége

Küry irathagyatékának legérdekesebb része a Szabad Magyarok Szövetségének iratai az 1945. és 1946. évekből.³⁸ Borbándi Gyula az emigráció történetéről írt munkájában nem tesz említést a szervezetről.³⁹ Az iratok – hat jegyzőkönyv, egy melléklet és négy névjegyzék – alapján azonban betekintést nyerhetünk ennek a kérszéletű kezdeményezésnek a történetébe. A jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a szövetség titkára Küry Béla volt. 1944. július 12-én kapta a felkérését, így érhető, hogy az iratok miért az ő hagyatékában találhatók. Az első jegyzőkönyv az 1945. július 15-én tartott közgyűlésről készült,⁴⁰ amelynek melléklete Küry titkári jelentése az 1944. június 6. és 1945. július 15. közötti időszakról.⁴¹ A tizennyolc oldalas jelentés részletes tájékoztatást ad a szövetség működésének kezdeti időszakáról.

Ezek alapján a Szabad Magyarok Szövetségét 1944. június 6-án, a normandiai part-raszállás napján a demokrácia régi magyar hívei hozták létre Rómában, akik közül sokan – Küry Béla szerint – „a náci kormány iránti engedelmisséget megtagadva” lemondtak állásukról.⁴² A szövetség létrehozása a háború után a római, sőt az olaszországi magyarok első demokratikus megnyilvánulása volt.⁴³ 1944. június 16-án Apor Gábor báró, szentszéki követ és a követség alkalmazottai Luttor Ferenc követségi tanácsos kivételével megtagadták az engedelmisséget a Sztójay-kormánynak, és Apor Gábor követ felvételét kérte a szövetségre.⁴⁴ Küry naplójába 1944. június 15-én ezt írta:⁴⁵

„Báró Apor Gábor, római szentszéki követ bejelentette, hogy megszakított minden érintkezést a jelenlegi budapesti kormánnyal, s rádió felhívta a berni, Helsink [sic!], stockholmi, lisszaboni és madridi követeket, valamint az istanbuli [sic!] főkonzult egy

38 Küry 6–18.

39 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza (1945–1985) 1–2* (Budapest 1989).

40 Küry 7.

41 Küry 6.

42 A megalakulást valójában az tette lehetővé, hogy 1944. június 4-én Róma felszabadult. Az alapítók egy része 1943. szeptember 8. után mondott le állásáról. Ezen a napon 19.42-kor mondta be a rádió a fegyverletételt. OLIVA, Gianni: *La Grande storia della resistenza 1943–1948* (Torino 2018) 80–82.; a korszakhoz: RANZATO, Gabriele: *La liberazione di Roma, Alleati e resistenza (8 settembre 1943 – 4 giugno 1944)* (Bari–Roma 2019).

43 Fejérdy András nemrég megjelent tanulmányában ezzel szemben azt írja, hogy a szövetség 11 taggal július 2-án alakult, és az alapító Apor Gábor volt: FEJÉRDY András, *Magyary Gyula visszaemlékezései*. In FEJÉRDY András (szerk.): *„I was Francis Moly”*. *Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra* (Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források) (Budapest 2019) 25–76. 62, 241. jegyzet. A tanulmány közli a szövetség és az Office of Strategic Services (a továbbiakban: OSS) kapcsolataira vonatkozó forrásokat.

44 A Sztójay-kormány 1944. március 22-én jutott hatalomra. BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848–1992* (Budapest 1992), 173. Apor Gábor 1939. január 19-én adta át követi megbízólevelét. NÉMETH: *A római* 31–32. Luttor Ferenc a követségi tanácsosság mellett 1928-tól az RMA Papi Osztálya, majd az abból önállósuló PMI rektora volt. A háború végén beköltözött a Vatikánba. TÓTH Tamás: *A Pápai Magyar Intézet Róma* (Róma–Budapest 2017), 17–29.

45 Küry 3.

bizottság (comité) megalakítására a magyar alkotmány szabadságának megvédése érdekében.”⁴⁶

Az újonnan megalakult szövetség június második felében tizenöt főből álló testületet választott úgy, hogy abban minden társadalmi réteg képviselve legyen. A jelentés ábcésorrendben sorolja fel a tagokat, akik két kivétellel mind rajta vannak a már említett 1943-as névsoron:⁴⁷

Apor Gábor
Aradi Zsolt⁴⁸
Boros János
Csurgay József⁴⁹
Huszka István⁵⁰
Kiss László⁵¹
Kovács László⁵²

46 Csorba László az olasz–magyar kapcsolatokról írt munkájában ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Apor átállítását nem fogadták el a Vatikánban – értesítette a történekről kormányát a szentszéki olasz követség –, mert a Szentszék elismerte az aktuális (Sztójay-féle) kormányt, így ekkor vette át a követség vezetését Luttor egyházügyi tanácsos, ld. Archivio Storico-diplomatico del Ministero degli Affari Esteri Affari Politici (ASDMAE AP) 1931-1945 Ungh. B. 37. Francesco Babuscio Rizzo feljegyzése (Salerno, 1944. június 19.). – A jelentés mellett elfekszik egy irat, amely szerint Apor táviratban szólította fel öt követtársát (Bern, Helsinki, Stockholm, Lisszabon, Madrid) és az isztambuli főkonzult a szembefordulásához való csatlakozásra, ld. ASDMAE AP 1931-1945 Ungh. B. 37. »Documentazione« (Róma, 1944. június 17.). Erről így írt Bakách-Besseney György volt svájci követ 1944. július 28-án a németek előtt a budapesti török követségen rejtőzködő volt miniszterelnöknek, Kállay Miklósnak: »Róma felszabádítása után Apor felszólítást intézett követtársaihoz, hogy csatlakozzanak hozzá, mikor azonban megtudta, hogy a követi komité már három hónapja működik, ő is titkárával (Perczel) ehhez csatlakozott«, ld. Barcza 1994. II. 359. – Egy másik olasz külügyi följegyzés ennek kapcsán megjegyzi: Apor a szembefordulás időpontjának megválasztásánál figyelembe vehette azt is, hogy a szövetségesek immár főlzabádították Rómát, ld. ASDMAE AP 1931–1945 Ungh. B.37. »Appunto«. Vidan (?) följegyzése (Salerno, 1944. június 16.) 21.”: CSORBA László: *A római magyar követ jelenti... A magyar–olasz kapcsolatok története 1945–1956* (MTA disszertáció, Budapest 2010), 21., 102. jegyzet.

47 A tagok foglalkozása az 1943-as névsorban fel van tüntetve, illetve az intézőbizottság névsorán is (Küry 16.).

48 Az 1943-as névsorban nem szerepel, annak ellenére, hogy életrajzi adatai szerint 1936-tól Rómában élt. Életútjára lásd: NAGY 33. Az olasz külügyminisztériumban lévő feljegyzésen ez áll róla: „Aradi, ex addetto stampa della stessa Legazione presso la Santa Sede, che trovasi ora a Bari al Centro Anglo-Americano per i Balcani ove si occupa della propaganda radiofonica in lingua ungherese.”: ASDMAE AP 1931–1945 Ungh. B.37. „Appunto” Associazione dei Liberi Ungheresi. (Róma, 1944. szeptember 19.). Idézi: CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 21., 101. jegyzet. 1944 júniusától az OSS munkatársa volt. FEJÉRDY: „I was...” 61, 238. jegyzet.

49 A római Campo Verano temető közös magyar sírjában nyugszik, 1958-ban hunyt el. NÉMETH: *Adalékok... 1973–1999* 174.

50 Az 1943-as névsorban foglalkozása követségi sajtó tanácsos.

51 Az 1943-as névsorban foglalkozása filmrendező. 1940-től élt Olaszországban. *Magyar filmlexikon* (szerk. Veress József; Budapest 2005) 521. A szövetség több tagjával együtt került az OSS kötelékébe. FEJÉRDY: „I was...” 62–63.

52 Az 1943-as névsorban nem szerepel. 1944. december 6-án olasz állampolgár lett, ezért megvált igazgatóbizottsági tisztségétől. Érdemei elismeréseként tiszteletbeli taggá választották. Pápan született 1908-ban, zsidó származású. 1934-ben telepedett le Rómában. A zsidómentő Albert Göring orvosa és barátja volt, tőle kapott menlevelet Róma német megszállása idején. CSERÉFPALVI-GALLIGAN Katalin: *Egy másik Göring*. In *Népszabadság* 59 (2001. június 30.) 22–23: <http://nol.hu/archivum/archiv-23121-12405> (2019.03.11.).

Kovács Pál⁵³
 dr. Krajcsovics Rudolf⁵⁴
 dr. Lénárd Sándor⁵⁵
 dr. Magyary Gyula⁵⁶
 Tolnay Ákos⁵⁷
 Vándor István⁵⁸
 Vaskó Béla⁵⁹

A felsorolást így folytatja a jelentés: „az itt felsorolt 15 római magyar, mint a megalkult Szövetség vezetősége szerepelt a Szövetségeselek előtt.”

A névsorban csak tizennégyen szerepeltek, a tizenötödik Küry volt, saját nevét azonban kihagyta. A titkári jelentés szerint a névsort az alapításban aktívan közreműködő Aradi Zsolt és Vándor István június végén adták át a szövetségeseleknek (OSS).

A névsorban egy pap neve szerepel, dr. Magyary Gyuláé, akit Serédi Jusztinián bíboros, prímás, esztergomi érsek 1940. február 20-án küldött Rómába magasabb tanulmányok végzésére.⁶⁰ Apor Gábor követ ajánlására, július 2-án került kapcsolatba az OSS-szel.⁶¹ Ennek lett a következménye, hogy a casertai székhelyű Angol-Amerikai Főparancsnokság 1944. október 7-én megbízatással Magyarországra küldte, ahonnan 1945. március 23-án érkezett vissza Rómába.⁶² Rajta kívül a szövetségnek még három tagja, Aradi Zsolt, Katona Pál és Tóth Imre (Amerigo) dolgozott az OSS kötelékében.⁶³

53 Az 1943-as névsorban nem szerepel. Üveg- és vákuumtechnikus volt. 1944 októberében az OSS megbízásából Magyary Gyulával együtt Budapestre érkezett. A munkások között kellett szerveznie az ellenállást. Lásd róla még a 124-es jegyzetet.

54 Huszonnégy éves korában, 1928-ban hagyta el Magyarországot. Padovában szerzett általános orvosi diplomát. Londonban szakosodott szájsebészetre. 1936-ban telepedett le Rómában, ahol sztomatológiai magánrendelőt nyitott. 1957-ben lett a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének magisztrális lovagja. 1975-ben hunyt el. VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000 I–II* (Budapest 2002) I, 399. A római Campo Verano temetőben, a közös magyar sír mellett létrehozott máltai sírban nyugszik (38-as parcella, 9-es sír). NÉMETH: *Adalékok... 1963–1973*, 127–128. A sír fényképe: CSORBA: *Magyar emlékek Itáliában*, 221.

55 Rómában 1938-tól élt, 1945–1947 között az RMA orvosa volt, 1951-ben kivándorolt Brazíliába. NAGY, 612. Az 1943-as névsor szerint a foglalkozása író. Életrajzi írása 1938-ról és 1943-ról: LÉNÁRD Sándor: *Római történetek* (Budapest 1969). Világhírűvé a *Micimackó* latinra fordítása tette.

56 Magyary Gyuláról később még bővebben lesz szó.

57 Rövid életrajza szerint a KSZ-ben publikált. Rómában halt meg 1981. február 6-án. NAGY, 967. A folyóirat repertóriumának névmutatójában azonban nem található a neve. *Katolikus Szemle-repertórium. 30 év munkája 1949–1979* (Róma 1980). Az 1980–1981-es évfolyamokban sem található tőle írás.

58 Az 1943-as névsorban foglalkozása tisztségviselő.

59 A jegyzőkönyvekben keresztneve olykor tévesen József.

60 FEJÉRDY: „I was...” 51, a kiküldő levél fotója: 260.

61 Uo. 63.

62 Küldetésének történetét hét hangszalagra mondta, amely megjelent nyomtatásban. Lásd: 43. jegyzet. Küldetéséről Fejérdy ezt írja: „Magyary – és talán maga Apor Gábor is – kezdettől úgy tekintett magára, mint aki nem elsősorban az amerikaiak ügynökeként, hanem saját elhatározásából és a Római Szabad Magyarok Szövetsége tagjaként [...] hajtja végre feladatát.”: FEJÉRDY: „I was...”, 64. A szövetség általunk bemutatott irataiban erről nem történik említés.

63 BARE, Duncan: *Angleton magyarjai. Esettanulmány az USA Rómában működő közép-európai katonai elhárításának történetéből, 1945–1946*. In Betekintő. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti levéltára internetes folyóirata 10 (2016) 2/5: http://epa.oszk.hu/01200/01268/00038/pdf/epa01268_betekinto_2016_2_3.pdf (2019.06.27.). Tóth Imre életrajza: NEMES Péter, Amerigo Tot – Tóth Imre (1909–1984): <http://amerigotot.com/eletrajz-2> (2019.06.12.). 1933. június 4-én érkezett Rómába. 1936-ig a Via Giuliaán, a Collegium Hungaricumban lakott.

A titkári jelentés a továbbiakban beszámol arról, hogy a szövetség első nyilvános megjelenésére 1944. július 22-én került sor, amikor részt vettek a Fosse Ardeatinénel kivégzett Kereszti Sándorért bemutatott szentmisén, és koszorút helyeztek el a vértanú halálának helyén.⁶⁴ Küry naplójába 1944. március 23-án ezt jegyezte be:⁶⁵ „A Via Rasellán pokolgépet robbantottak az antifasiszták német rendőrcsapat menetelése közben. 32 német katona meghalt.” Másnap, március 24-én a Rómát megszállásuk alatt tartó németek minden német katonáért tíz embert végeztek ki, a pontatlan számítás miatt 335 embert, köztük 75 zsidót. A kivégzetteket elsősorban a börtönökben fogva tartottak közül választották ki. Ezek között volt Kereszti Sándor, akit a Gestapo 1944. február 21-én tartóztatott le.⁶⁶ A Regina Coeli börtönben tartották fogva. Sírja a 298-as számú, az emlékhely nyilvántartásban úgy szerepel, mint a Gruppo Mazziniani d’Azione tagja.

Eredeti neve Keller volt, egyik ágról zsidó származású. A zsidótörvények elől menekült Magyarországról a nővéréhez Rómába, aki még a harmincas években egy olasz régiségkereskedőhöz ment férjhez.⁶⁷ Az 1956-os forradalom után a kommunista magyar kormányzat diplomatai megkísérelték antifasiszta kultuszát ápolni, de amikor arra a következtetésre jutottak, hogy nem volt antifasiszta harcos, hanem – Csorba László megállapítása szerint – „csak egy embertelen kor és rendszer véttlen áldozata”, a kezdeményezés hamar elhalt.

Ezzel szemben a kortárs Küry nagy figyelmet szentelt személyének. Elismerést szavaztatott meg Eugenio Curziónak, aki tizenöt oldalas füzetet írt Keresztiről,⁶⁸ és az Italia Libera c. lap (amely a Partito d’azione értesítője volt 1943–1945 között) egyik számának 250 példányát ingyen a szövetség tagjainak rendelkezésre bocsátotta.⁶⁹ A füzetben írtak szerint Kereszti Sándor alhadnagy volt a magyar hadseregben, a szovjet fronton harcolt.⁷⁰ 1942-ben Riminiben megismerte Curzio feleségének lánytestvérét, akit hamarosan eljegyzett. Így került baráti kapcsolatba Curzióval, aki fiának tekintette. Közös antifasiszta akciókban vettek részt, otthonaikban bújtattak olasz katonákat. 1943 novemberében, amikor a németek az esküt nem tett olasz katonákat egyre jobban keresték, a náluk menedéket találókat Serronéba vitték, Rómától délre. Ennek környékén angol, jugoszláv, lengyel és dél-afrikai menekültekre akadtak, akikkel Kereszti tudott beszélni, mert sok idegen nyelvet ismert, köztük a németet is. Curzio szerint kapcsolatba lépett Hugh O’Flaherty ír pappal, aki 1938-tól a Sant’Uffizio alkalmazásában állt.⁷¹ Az általa létrehozott hálózat több mint négyezer embernek nyújtott menedéket.⁷²

64 A merénylet és a megtorlás története: PORTELLI, Alessandro: *L’ordine è già stato eseguito. Roma, le Fosse Ardeatine e la memoria* (Roma 2012); RANZATO, 368–427.

65 Küry 3.

66 A nemzeti emlékhely honlapja: <http://www.mausoleofosseardeatine.it> (2019.03.11.). A kivégzettek között 57-en voltak a Partito d’azione tagjai.

67 CSORBA: *Magyar emlékek Itáliában*, 224. Az 1943-as névsorban nem szerepel.

68 CURZIO, Eugenio: *Un grande eroe ungherese caduto per l’Italia – Alessandro Kereszti* (Editoriale Campidoglio, h.n. 1944). Egy példánya ismert a zürichi Zentralbibliothekban. Az eseményeket a szerző 1944. szeptember 30-án jegyezte le.

69 A lapról lásd: FERRATINI TOSI, Francesca – GRASSI, Gaetano (a cura di): *L’Italia libera. Organo del Partito d’azione 1943–1945* (Feltrinelli Reprint, Milano 1975).

70 Más források ezt még nem erősítették meg.

71 Hugh O’Flaherty életrajza és háború alatti tevékenysége: GALLAGHER, J. P.: *La Primula Rossa del Vaticano* (Milano 1973), 10–17. A könyv nem tesz említést Kereszti Sándorral való kapcsolatáról.

72 GALLAGHER, 167.

A Keresztiéknél bújtatott angol katonákat is segítette. Keresztit a németek szolgálatában álló olasz hölgyek közreműködésével tartóztatták le 1944 februárjában. Kivégzésének első évfordulóján, 1945. március 24-én a szövetség delegációja részt vett a megemlékezésen, és Küry beszédet is mondott.⁷³ Irathagyatékában fennmaradt egy magyar nyelvű írása, amelyet ez az esemény ihletett.⁷⁴ Naplójába 1945. március 23-án ezt jegyezte be:⁷⁵ „A múlt év márc. 23-án kivégzett 320 áldozatának az évfordulója alkalmából több gyász ünnepet [sic!] rendeznek, így az Adriano színházban Prof. Arcarelli tart gyászbeszédet (a rádióban is). Gyászmise S. Maria degli Angeliben.”⁷⁶

A szövetség intézőbizottsága 1944. július 31-én tartotta első ülését, amelyen szervezeti kérdésekről tárgyaltak. Augusztus 1-jén egyik tagjuk, Papp Géza fogorvos jóvoltából irodához jutottak, amelynek berendezéséhez többen hozzájárultak.⁷⁷ Erre vonatkozóan Küry augusztus 1-jén ezt jegyezte be naplójába:⁷⁸ „A »Corriere di Roma« hirdetésben felhívja a »Szabad Magyarok«-at jelentkezésre (Via Propaganda Fide 27 III 62453).”

A jelentkezőkről részletes adatlapot készítettek. Csak Rómában lakó magyar lehetett tagja a szövetségnek. Augusztus 17-i ülésükön elhatározták, hogy nem vesznek fel olyan személyt, aki a németekkel együttműködött, vagy az éppen hatalmon lévő magyar kormány szolgálatában áll. Ezen az ülésen Milloss M. Aurélt, a római operaház balettigazgatóját az intézőbizottság tagjává választották, így annak vele együtt tizenhét tagja lett,⁷⁹ a megalakuláskor választott tizenöt taghoz ugyanis időközben a később híressé vált szobrász, Tóth Imre (Amerigo) is csatlakozott, aki a Via Marguttán lakott, ugyanazon a címen, ahol korábban Küry. Bár a jegyzőkönyv erről nem tesz említést, az irathagyatékban megtalálható az intézőbizottságnak egy olyan névsora, amelyen a tizenhét név szerepel foglalkozásukkal, lakcímükkel és telefonszámukkal.⁸⁰ A lap alján az áll, hogy a pirossal aláhúzott nevek az ötös bizottság tagjai. Ez az irat másolat, egy név sincs pirossal aláhúzva rajta, az olasz külügyminisztérium levéltárában azonban megtalálható ugyanez a névsor, amelyen a következő öt név van pirossal szedve:⁸¹ Kiss László, Küry Béla, Lénárd Sándor, Magyar Gyula, Vándor István. Az ötös bizottság létrehozásáról sem a titkári jelentés, sem a jegyzőkönyvek nem tesznek említést.

73 Szerették volna, ha erről megjelenik egy hír az újságokban, de ez nem sikerült. Titkári jelentés 1945. július 15. (Küry 6.).

74 Küry 31–32. A két példányban fennmaradt írás 7, illetve 4 oldalas.

75 Küry 3.

76 Ténylegesen 335 embert végeztek ki.

77 Papp Géza neve szerepel az 1943-as névsorban. A harmincas évek végétől élt Nápolyban, majd Rómában, ahol az egyik legismertebb fogorvos lett. Cs. Szabó László gimnáziumi osztálytársa és jó barátja volt. HAFNER Zoltán: *Roma summus Amor; Cs. Szabó László és Szőnyi Zsuzsa levelezése* (Budapest 1999), 192. Adományozó Szász Viktor volt, aki az 1943-as névsor szerint követségi irodaigazgató volt, a háború alatt, a köztes időben svéd megbízatásból adminisztratív szempontból vezette a magyar követséget (CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 15), valamint Kovách Gyula, aki az 1943-as névsor szerint kereskedelmi főtiszt, kormánytanácsos volt. Róla még lesz szó.

78 Küry 3.

79 Az intézőbizottság nagy meglepéssel értesült az amerikai és olasz lapokban megjelent méltatásairól. 1945. július 26-i jegyzőkönyv (Küry 8.). Neve szerepel az 1943-as névsorban. Életrajza: VEROLI, Patrizia: *Millos. Un maestro della coreografia tra espressionismo e classicità* (Lucca 1996). A római operaház előcsarnokában 1998-ban elhelyezett emléktáblája: CSORBA: *Magyar emlékek Itáliában*, 230–231.

80 Küry 16.

81 A külügyi államtitkárnál tett látogatásról készült feljegyzés, ASDMAE AP 1931–1945 Ungh. B.37. „Appunto” Associazione dei Liberi Ungheresi (Róma, 1944. szeptember 19.). Idézi: CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 21, 101. jegyzet.

A szövetség szerette volna az olasz sajtóban elhelyezni Barcza György disszidens követnek az ideiglenes magyar kormányhoz intézett sürgönyét, de nem sikerült.⁸² Az augusztus 31-én tartott intézőbizottsági ülésen három tag – köztük Kürü – megbízást kapott egy sajtónyilatkozat elkészítésére, amely azonban szintén nem jelent meg. Ugyanakkor hirdetést tudtak közzétenni az Union Jack angol és a Stars and Stripes c. amerikai lapokban az angol hadseregben szolgáló magyar zsidó katonák és az amerikai hadsereg magyar származású tagjai részére.⁸³ Sikeres volt a hirdetés, mert vagy ötven katona megkereste a szövetséget. Könyveket adtak nekik, és néhányukat vendégül látták római magyar családok. A szövetség az olasz kapcsolatok ápolására is törekedett. Látogatást tettek Andrea Doria Pamphili hercegnél, Róma polgármesterénél és Giovanni Visconti Venosta külügyi államtitkárnál.⁸⁴ Ez utóbbi látogatásra, amelyen az előbb említett öttagú bizottság vett részt, 1944. szeptember 19-én került sor.⁸⁵

1944. szeptember 26-án történt meg a szövetség közjegyzői bejegyzése. Ekkor készítették el a tizenöt pontból álló alapszabályzatot, mely szerint legfőbb szervük a közgyűlés. A 2. pont kimondta, hogy Magyarországon külföldi elemek elfojtották az alkotmányos szabadságot, ezért törvénytelennek tekintik a Szovjetunió elleni háborút. Az alapszabályzatban írtaknak megfelelően többször össze akarták hívni a közgyűlést, de irodájuk nem volt erre alkalmas. Az RMA működése 1943-tól szünetelt, az épület ténylegesen a Vatikánban lakó Luttor Ferenc igazgatása alatt állt, aki a Sztójay-kormányhoz volt lojális, így arra nem volt lehetőség, hogy a szövetség közgyűlését ott tartsák meg.⁸⁶ Létszámuk 1944. október 15-én nyolcvan fő körül volt. Az 1944. október 3-i ülésen megállapították a tagfelvétel szabályait. Az 1944. novemberi ülésen elhatározták, hogy felveszik a kapcsolatot a londoni Szabad Magyar Mozgalommal és az Egyesült Államokban működő Szabadság lappal, valamint néhány magyar külképviselettel.⁸⁷ Táviratokat akartak küldeni nekik, de végül egyet sem sikerült eljuttatni a címzetekhez. Október elején az amerikai kémelhárító csoport egyik tagja látogatást tett náluk, és nagyon

82 A volt londoni követ formálisan 1944. április 3-án alakította meg a Követi Bizottságot, amely Magyarország valós érdekeit iparkodott képviselni a szövetségeseknél. BARCZA György: *Diplomata-emlékeim 1911–1945. Magyarország volt vatikáni és londoni nagykövetének emlékirataiból* (Budapest 1994) II, 125–142. Vö. PRITZ Pál: *Iratok a külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945* (Budapest 1994) 446; BORBÁNDI, I, 33.

83 Mindkét lap katonáknak készült. A *Stars and Stripes* c. lapot 1861-ben adták ki először. A II. világháború alatt 1942 és 1945 között jelent meg Európában. Mind a mai napig létezik: [https://en.wikipedia.org/wiki/Stars_and_Stripes_\(newspaper\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Stars_and_Stripes_(newspaper)) (2019.06.12.).

84 Andrea Doria Pamphili 1944. június 10. és 1946. december 12. között volt polgármester. A szövetségesek nevezték ki a kormány egyetértésével. CARACCILO, Alberto: *I sindaci di Roma* (Róma 1993), 40 és 90. Kürü is bejegyezte naplójába (Kürü 3.) 1944. június 10-én, hogy „Principe Doria Pamphili Róma polgármestere”, amit aláhúzott. Hivatalát, a napló szerint, június 13-án vette át. Június 9-nél ez a bejegyzés olvasható: „Bonomi megalakította kormányát, amely 20 év után Olaszország első demokratiká kormányta.” Az 1944. november 26-i bejegyzésben olvasható, hogy „Bonomi kormányja lemondott”, majd december 10-én új kormányt alakított. Vö. MAMMARELLA, Giuseppe: *L'Italia contemporanea 1943–2011* (Bologna 2012), 40–46.

85 ASDMAE AP 1931–1945 Ungh. B.37. „Appunto” Associazione dei Liberi Ungheresi (Róma, 1944. szeptember 19.). Idézi: CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 21, 101. jegyzet.

86 CSORBA László: *A Római Magyar Intézet története 1912–1945 között*. In *Száz év... 37*. Luttor a szövetséget a Sztójay-kormány támogatására szerette volna rábírn, Magyarü küldetését pedig jelentette Berlinbe. FEJÉRDY: „I was...” 66–67 és uo. 258. jegyzet, valamint 131 és uo. 220. jegyzet.

87 A Clevelandben megjelenő folyóiratról említést tesz: NAGY, 902. Az 1946. január 19-i ülésen (Kürü 10.) örömmel értesültek róla, hogy december 20-án feladott táviratukat, amelyben Magyarország részére segítségért kértek, a folyóirat első oldalán közölte.

elégedett volt azzal, amit tapasztalt. Karácsonyra három rászoruló magyarnak gyűjtöttek adományt. 1944. december 27-én csatlakoztak a Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz, amelyről Küry ezt írta naplójába december 23-án:⁸⁸ „Debrecenben szabad magyar kormányt neveztek ki, amely már meg is kezdte működését.” A római szovjet követségen keresztül küldték el a kormánynak az alábbi táviratot:

„A Szabad Magyarok Szövetsége, amely 1944. június 6-án alakult Rómában a német elnyomás és a bérenc kormány elleni harc céljából és azért, hogy a szabad és demokratikus Magyarországért küzdjön, nagy örömmel és megleléssel fogadta az ideiglenes nemzeti kormány megalakulásának hírért. Bejelenti csatlakozását és utasításokat kér, hogy Rómában és Olaszországban való tevékenységével minél jobban elősegíthesse a kormány munkáját.”

Válasz nem érkezett. Több nemzet hasonló szervezetével is törekedtek felvenni a kapcsolatot, de a kezdeti lépések után minden kísérletük kudarcot vallott. Kapcsolatot kerestek a Milánóban élő Markovits István orvossal is, hogy létrehozzák ottani tagszervezetüket.⁸⁹

1945. május 1-jén a szövetség az RMA-ra költözött, amit a szövetség pap tagja, Magyary Gyula tett lehetővé, akit 1945. március 16-án Teleki Géza miniszter bízott meg az RMA ideiglenes vezetésével.⁹⁰ Az 1945. május 22-i igazgatóbizottsági ülésen tisztázták a Vörös Kereszt és a szövetség kapcsolatát. A római magyar Vörös Keresztet Krajcsovic Rudolf és Magyary Gyula szervezték meg. A szövetség egy alkalommal tízezer lírát adományozott nekik. A szövetség sajnálattal vette tudomásul, hogy a magyar segélyszervezet hamar megszűnt. Szükségesnek tartották, hogy tagjaik az érkező menekült magyarok kihallgatásán segédkezzenek. Küry bejelentette, Magyary Gyula mindent megtett, hogy helyet biztosítson az épületben a szövetség közgyűlésének, mégsem tartották meg tavasszal, mert az RMA-ra menekülteket fogadtak be. A titkári jelentés beszámolt arról is, hogy az összehívott közgyűlés alkalmával rendes tagjaik száma 86, egy tiszteletbeli tagjuk van és hét olyan magyar nő, akiknek férje olasz. Ez arra utal, hogy egy év alatt nem nagyon gyarapodott a tagság létszáma. Működésük megítélése nem volt egyértelmű. Mivel a szovjet követséggel is kapcsolatban álltak, egyesek oroszbarátnak (ruszsofilnak) tartották őket, mások viszont reakciónak. Ezeket a vádakot visszautasították, de nem válaszoltak rá.⁹¹

A közgyűlést végül Magyary Gyulának köszönhetően 1945. július 15-én, vasárnap délelőtt megtarthatták az RMA épületében. Apor Gábor korelnökként foglalta el az elnöki széket és nyitotta meg az ülést. A jegyzőkönyv hitelesítésére Magyary Gyulát és Vándor Istvánt kérte fel, majd megállapította, hogy a 81 rendes tag közül 42 tag van jelen személyesen, illetve képviselő útján.⁹² Öt tagból álló szavazatszedő bizottságot választottak, elfogadták az évi zárszámadást és a költségvetést is. A maradvány 1706 líra volt. Elhatározták, hogy nem választanak tisztségviselőket, elkerülendő az esetle-

88 Küry 3. A kormány december 22-én alakult: BÖLÖNY, 95.

89 Az 1945. július 26-i intézőbizottsági ülés jegyzőkönyve (Küry 8.) szerint Küry személyesen akarta felvenni a kapcsolatot.

90 Kinevezésének története: FEJÉRDY: „I was...”, 69 és 216.

91 1944. július 15-i titkári jelentés (Küry 6.).

92 Ez öttel kevesebb, mint amiről Küry beszámolt.

ges nehézségeket és torzsalkodásokat, hanem a szövetséget a következő közgyűlésig, legfeljebb azonban egy évig a tizenöt tagból álló intézőbizottság vezeti. Ennek eldöntéséhez titkos szavazásra nem volt szükség. Ezt követően javaslatot tettek a tagokra. A javasolt új tagok:⁹³ dr. László Sándor orvos, Moskovits István, az Istituto Internazionale d'Agricoltura tisztségviselője⁹⁴ és Vajda Miklós fogtechnikus voltak. Kimaradt Csurgay József (fodrász), Kiss László (filmrendező), annak ellenére, hogy az ötös bizottság tagja volt, Kovács László (orvos) és a Budapesten kivégzett Kovács Pál (üveg- és vákuumtechnikus).

A közgyűlésen titkos szavazással megválasztott tizenöt fős testület a következő lett:

Apor Gábor báró, volt szentszéki követ
 Aradi Zsolt újságíró
 Boros János cukrász
 Huszka István tisztségviselő
 dr. Krajcsovics Rudolf fogorvos
 dr. Küry Béla titkár
 dr. László Sándor orvos
 dr. Lénárd Sándor orvos
 dr. Magyary Gyula egyetemi tanár
 Moskovits István tisztségviselő
 Tolnay Ákos filmíró [sic!]
 Tóth Imre (Amerigo Toth) szobrász
 Vajda Miklós fogtechnikus
 Vándor István, a Littori S. A. vállalat igazgatója
 Vaskó Béla asztalos

Boros János javaslatára elhatározták, hogy hirdeteiket ezentúl az *Il Tempo* és az *Il Momento* című napilapokban ingyen fogják közzétenni. Indítványozásra megtárgyalták Küry Béla tiszteletdíját is, aki felkérésekor kapott tiszteletdíjat, de később lemondott róla. A fejlemények alapján feltehetően továbbra sem kért tiszteletdíjat, de ez a jegyzőkönyvből nem derül ki, mert a vége hiányzik, nincs rajta a felkért hitelesítők aláírása.⁹⁵

A szövetség története az első közgyűlést követően az igazgatóbizottság üléseiről fennmaradt öt jegyzőkönyv alapján követhető nyomon, amelyek közül az első 1945. július hónapban készült, a másik négy 1946 első három hónapjában.⁹⁶ Amint a meglévő jegyzőkönyvekből kiderül,⁹⁷ a közties időszakban is tartottak üléseket, de azok dokumentációja eddig sajnos nem került elő. Az üléseknek minden alkalommal az RMA könyvtárterme adott helyet.

Az 1945. július 26-i jegyzőkönyv tanúsága szerint a szövetség készült arra, hogy a magyar diplomaták visszatérnek a követségre, ezért munkájuk előkészítése céljából előfizették az olaszországi lapok magyar sajtószemléjét.⁹⁸ Elhatározták, hogy a fasiszmus-sal szembeni bátor kiállása miatt száműzetésbe kényszerült és onnan hazatért Francesco

93 Mind szerepelnek az 1943-as névsorban, ahol foglalkozásuk és címük is fel van tüntetve.

94 A *Via Margutta* 7. szám alatt lakott.

95 A jegyzőkönyv meglévő része 4 oldalból áll, 2 lapon.

96 Küry 9–12.

97 Az 1946. január 4-i jegyzőkönyv (Küry 9.) tesz említést egy 1945. december 13-i ülésről.

98 A jegyzőkönyv 3 oldalból áll, 2 lapon.

Nitti volt miniszterelnöknek levelet küldenek, és személyesen is felkeresik kifejezve köszönetüket azért, amit az I. világháború után az igazságon és megértésen alapuló béke megteremtéséért tett. Olaszország miniszterelnökeként 1919. június 13. és 1920. június 15. között a béketárgyalásokon a Magyarország javára kedvező brit álláspontot támogatta, amelynek képviselője Lloyd Georg volt.⁹⁹ Továbbá a szövetség kisebb segílyt nyújtott Szócska Adorján egyetemi hallgatónak. Nagyobb támogatásra is kaptak kérelmet, de azt nem tudták teljesíteni.

Az 1945. év második felének története homályba vész. A következő jegyzőkönyv, amely megtalálható az iratgyűjteményben, az 1946. január 4-én tartott ülésen készült.¹⁰⁰ Ezen Aradi Zsolt, aki közreműködött a szövetség létrehozásában, bejelentette, hogy valószínűleg nyolc hónapig távol lesz, és erre az időre visszavonul a bizottsági tagságtól.¹⁰¹ Helyére a következő közgyűlésig Weissmahr Tibort választották meg.¹⁰² A megváltozott körülmények miatt elhatározták, hogy szélesebb körű szociális, kulturális és politikai tevékenységbe kezdenek. Apor Gábor javaslatára gazdasági és kulturális albizottságot alakítottak. Az öt tagból álló kulturális bizottság pontokba szedve fogalmazta meg teendőit, amelyeket László Sándor ismertetett.¹⁰³ Ezek a következők voltak: a hatékony működés feltétele alkalmas helyiség, ahol a római magyarok rendszeresen összejöhetnek (1. pont). Szükséges az olasz–magyar kultúrkapcsolatok kiépítése (2. pont). Javasolták, hogy a szövetség életébe vendégtagként vonják be a Rómába újonnan érkező magyarokat (3. pont), és vegyék fel a kapcsolatot a milánói szervezettel (4. pont).¹⁰⁴ A négy tagból álló gazdasági bizottság is pontokba szedve fogalmazta meg a teendőket, amelyeket felkérésükre Küry Béla ismertetett.¹⁰⁵ Ők is szükségesnek találták, hogy a szövetségnek legyen állandó terme az RMA-n kívül (1. pont). A hatékony működéshez javasolták főállású titkár alkalmazását (2. pont). Meghatározták a szövetség havi költségvetési összegét, a titkár és a segédtitkár fizetését (3. pont), valamint állandó jóléti bizottság létrehozását javasolták Krajcsovics Rudolf vezetésével (4. pont). Végül szükségesnek látták a tagdíj bevezetését, amelyet rendes tagoknak havi 50 lírában, vendégnek 10 lírában állapítottak meg (5. pont). Az ülésen meghatározták a szövetség hivatalos óráit. A titkári teendők ellátására egyhangú döntéssel újra Küry Bélát kérték fel, aki ez alkalommal életkörülményeinek változása miatt elfogadta a tiszteletdíjat, mert delutánonként a Via Aurorán lévő amerikai hivatalban magyarok segélyezésével foglal-

99 Életrajza és levelei: JUHÁSZ Balázs: *Trianon és az olasz diplomácia. Dokumentumok a békeszerződés előkészítéséhez 1919–1920* (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak. Trianon-dokumentumok és tanulmányok 1) (Budapest 2018), 170–171., különösen 138–140., 142. CARTLEDGE, Bryan: *Trianon egy angol szemével* (Budapest 2009), 111–112., 117. A békeszerződéssel kapcsolatos nézetei: NITTI, Francesco Saverio: *Scritti politici I. L'Europa senza pace. La decadenza dell'Europa. La tragedia dell'Europa* (a cura di Maria Sandirocco; Bari 1959), 129–134., 412–416.

100 Küry 9. A jegyzőkönyv 5 oldalból áll, 3 lapon.

101 Nagy Csaba szerint 1945-től Ausztriába költözött, majd 1948-tól az Egyesült Államokba. NAGY, 33. Többször visszatért azonban Rómába, 1947-ben Rómában rákos daganattal operálták. Római lakásában egy ideig Nyisztor Zoltán lakott. ADRIÁNYI Gábor – CSÍKY Balázs: *Nyisztor Zoltán* (Dissertationes Hungaricae ex Histora Ecclesiae XVII) (Budapest 2005), 228.

102 Szerepel az 1943-as névsorban, foglalkozása nincs feltüntetve.

103 Tagok: Apor Gábor, Boros János, Huszka István, László Sándor, Aradi Zsolt. Utóbbi annak ellenére, hogy bejelentette távolmaradását.

104 A negyedik pont már korábbi jegyzőkönyvekben is szóba került.

105 Tagok: Krajcsovics Rudolf, Moskovits István, Weissmahr Tibor, Vaskó Béla.

kozott.¹⁰⁶ Az ülést követően az *Il Giornale del Mattino* január 6-i számában Felhívás a magyaroknak címmel tettek közzé egy hirdetést az alábbi szöveggel:¹⁰⁷

„A Szabad Magyarok Szövetsége fokozza tevékenységét 1946-ban, különösen is a szociális gondoskodás terén. A Rómában és Olaszországban élő minden honfitárs együttműködését kéri. Új tagok felvétele és konzultáció kedden, szerdán, csütörtökön, pénteken 9-től 12-ig, szerdán és szombaton 5-7.”

Szerették volna növelni a tagság létszámát, ugyanakkor a Magyarország német megszállása, vagyis 1944. október 15. után érkezettekkel kapcsolatban fenntartásokkal voltak, mert csak olyanok lehettek tagok, akik az ellenállási mozgalomban részt vettek. A Magyarországról érkező menekültek fogadására a Krajcsovics Rudolf által vezetett jóléti bizottság javaslatára az RMA-n átmeneti szállást létesítettek tíz fekhellyel.¹⁰⁸ Ezzel az RMA-nak szerettek volna segítséget nyújtani, hogy szabályozott legyen a menekültek fogadása. A szálláson a menekültek tíz napig tartózkodhattak, amit méltányossági alapon két ízben lehetett meghosszabbítani. Igyekeztek az átmeneti szállást otthonosabbá tenni: az 1945-ben a San Pastorében létrehozott Magyar Otthontól Mócsy Imre jezsuita közvetítésével tíz ágyat kaptak, továbbá az ott működő szövetkezettől két hatszemélyes asztalt és tizenkét éjjeliszekrényt rendeltek.¹⁰⁹ Szóba került, hogy állítsanak fel konyhát, de ennek lehetőségét Apor Gábor és mások is elvetették. Hosszú távon azt tervezték, hogy az átmeneti szállást az akadémián kívül szervezik meg Rómában. A jóléti bizottság a lehetőségekhez mérten igyekezett segínyt adni a rászorulóknak. Elnöke megbízást kapott arra, hogy felvegye a kapcsolatot az RMA vezetőjével a lakhatási feltételek megbeszélésére. Február 2-i ülésükön döntöttek arról is, hogy az átmeneti szállás háziarendjét a jóléti bizottság (Krajcsovics), az RMA vezetője (Magyary), valamint a szövetség titkára (Küry) fogalmazza meg.¹¹⁰ Két közelgő eseményről is szó volt. Elhatározták, hogy segítik az RMA vezetőjét az ünnepség megrendezésében Mindszenty József hercegprímás közelgő római tartózkodása alkalmával, és azt is, hogy március 15-én ünnepélyt rendeznek.¹¹¹

106 Az intézőbizottság 1946. március 27-i ülésének jegyzőkönyve (Küry 12.) szerint itt rászoruló magyaroknak 60 000 lírát, 400 ebédjegyet és vagy húsz esetben ruhát osztottak ki. Feltehetően ez lehetett a CERES nevű szervezet, amelyet foglalkozásaként az 1943-as névsorra kézzel utólag ráírtak. A Csorba László által idézett 1950-es ügynöki jelentés (A római magyar követ jelenti... 123, 673. jegyzet) erről ezt írta: „1947–51 között az IRO olaszországi részlegénél a magyar irodát vezette, és ennek során szoros kapcsolatban volt a PMI által a Via Juliára befogadott segélyezési részleggel, amelyet Vajda Ferenc vezetett. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL) 3.2.7. Cs-2/1. »Hontalanok« »Amadeo« jelentése (Róma, 1950. május 22.) 136–139.” A Küry halála alkalmából készült emléklapon is olvasható, hogy az IRO munkatársa volt. SZIA-Apor, Irattár II. (2. kép).

107 *Il Giornale del Mattino* 2 (1946) 5/2: „Avviso per gli Ungheresi: L'Associazione dei Liberi Ungheresi intensifichera la sua attività nel 1946 e specialmente nel campo sociale. Tutti i connazionale residenti a Roma e in Italia sono preghati di collaborare. Annessione dei nuovi soci e consultazione martedì, mercoledì, giovedì, venerdì dalle 9 alle 12 e mercoledì e sabato 5-7 Via Giulia 1. Telef. 52-0-52.” Megtalálható a Biblioteca Nazionale Centrale di Roma honlapján: www.digitale.bnc.roma.sbn.it/tecadigitale/giornale/TO00185082/1946/n.5 (2019.03.11.).

108 1946. január 19-i igazgatóbizottsági ülés jegyzőkönyve (Küry 10.), 4. o., 2. lap.

109 San Pastorében 1945-ben hozták létre az otthont. NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 200. Mócsy Imre 1945–1946-ban a Pápai Gergely Egyetemen tanított. BIKFALVY, 155.

110 1946. február 2-i igazgatóbizottsági ülés jegyzőkönyve (Küry 11.), 3 oldal, 2 lap.

111 Az ünnepség programját fotón közli: FEJÉRDY: „I was...”, 269.

Mindszenty hercegprímással kapcsolatban 1945. november 28-án Küry a következőt jegyezte be naplójába:¹¹² „Ma este a rádió bement, hogy Mindszenty József (Pém) [sic!] magyar hercegprímás repülőn Rómába jön.” Az új esztergomi érsek ténylegesen november 29-én, 24 órakor indult a Mátyásföldi repülőtérrel, Bariban szállt le, és onnan autóval utazott Rómába, ahová december 2-án érkezett meg.¹¹³

Küry naplójában a következő bejegyzés már Mindszenty második római útjára vonatkozik, 1946. február 16-án:¹¹⁴ „A Vatikánba érkeznek a 18-iki koncisztóriumra [sic!] a püspökök, akiket a pápa bíborossá fog kreálni. Mindszenty magyar esztergomi hercegprímást a szovjetek nem engedik elutazni (lásd. kivágatot!).” A napló lapjai között az *Il Giornale del Mattino* február 17-i számából kivágott újságcikk található, amelynek címe: Pío XII nominerà i nuovi cardinali – Una importante allocuzione del Pontefice.¹¹⁵ A cikk ír Mindszentyről is az alábbi alcímmel: Il Primate d’Ungheria bloccato dai Russi: amerikai repülőgéppel akart jönni, de nem engedték, majd autóval, de arra sem nyílt lehetősége. A Vatikánba február 16-ra várták. Küry a következő nap, február 17-én már ezt írta a naplóba: „A magyar hercegprímásnak az orosz hatóságok megengedték a Rómába való utazást.” Mindszenty végül repülővel február 18-án 12 órakor érkezett Rómába.¹¹⁶ Ennél a napnál Küry csak annyit jegyzett be naplójába, hogy „a Vatikánban megkezdődött a titkos Consistorium”.

Mindszenty március 18-ig maradt Rómában, Küry naplójában azonban nincs több bejegyzés róla.¹¹⁷ A szövetség a bíboros római tartózkodása alatt megtartotta a március 15-i ünnepet az RMA dísztermében,¹¹⁸ amelyre meghívták a bíborost is, aki azonban nem ment el személyesen. Kísérőjét, Esty Miklós személyi szolgálattevőjét (gentiluomo) küldte, hogy képviselje az ünnepségen.¹¹⁹ Az intézőbizottság jegyzőkönyve Mindszentyvel kapcsolatban azt örökítette meg meg, hogy a szövetség a bíboros titkárat, Zakar András tanácsokkal látta el arra vonatkozólag, hogyan lehet olcsóbban beszerezni gyógyszereket.

112 Küry 4.

113 NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009), 29–30.

114 Küry 4.

115 A kivágás az alábbi cikk része: *Domani in Vaticano Concistoro segreto. Un solenne e memorabile evento, in Il Giornale del Mattino* 2 (1946) 41/1. A Biblioteca Nazionale Centrale di Roma honlapján: www.digitale.bnc.roma.sbn.it/tecadigitale/giornale/TO00185082/1946/n.41 (2019. 03. 11.).

116 NÉMETH: *Mindszenty...*, 37–40.

117 Uo. 50.

118 Említést tesz róla FEJÉRDY: „I was...”, 69–70 és Csorba is, Szabad Magyarok Egyesülete névvel, ami a megfelelő magyar fordítása olaszul használt elnevezésüknek. CSORBA: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*, 46.

119 Igazgatóbizottsági ülés jegyzőkönyve, 1946. március 27. (Küry 12.). Mindszenty bíboros legutóbb kiadott emlékiratai sem tesz említést arról, hogy Esty Miklós kísérője volt bíborossá kreálása alkalmával. MINDSZENTY József: *Emlékirataim* (Budapest 2015) 123–124. A korabeli források azonban tanúsítják ezt, amit ez a jegyzőkönyv is alátámaszt. NÉMETH: *Mindszenty...* 113, 52. jegyzet. Esty irathagyatékát Budapesten a Szent István Társulat őrzi, amelynek vezetője volt. 1946. évi naplójából hiányzik a februári és márciusi római tartózkodás leírása. A lapokat valaki kivette. A meglévő oldalakon csak az utazás előkészítéséről van szó. Kézzel írt feljegyzésében szó van a római tartózkodásról, március 15-nél azonban nem tesz említést a megemlékezésről. A naplót idézi: MÉSZÁROS István: *Egyháztörténeti adalékok Esty Miklós irathagyatékában*. In MEV 15 (2003) 1–2/107–125.

Az irathagyatékban található utolsó jegyzőkönyv 1946. március 27-én kelt.¹²⁰ Ezen egyhangú szavazással felvették tagjaik közé Banfi Floriót, aki 1945–1950 között az RMA titkára volt, és már akkor beszervezett ügynökként dolgozott.¹²¹ Tervbe vették, hogy április 14-én közgyűlést tartanak. Megállapították, hogy az átmeneti szállás jól működik. Elhatározták, hogy elkészítik a szövetség névsorát. E döntés végrehajtásának a jele, hogy az irathagyatékban több névsor is megtalálható, amelyekről részben már volt szó.¹²² Ezek a következők:

- *Szabad Magyarok Szövetségének tagnévsora 1946. április 14-ig*¹²³
A névsor ábécérendben sorszámozva 89 nevet sorol fel. Hat név után oda van írva, hogy szüneteltetendő, egy név (Halász Béla) pirossal ki van húzva, és Kovács Pál neve után oda van írva: meghalt.¹²⁴ Így ténylegesen 81 tag volt.
- *Rómában tartózkodó magyarok névjegyzéke*¹²⁵
Ábécérendben harminchárom nevet tartalmaz, a harmadik oldalon ugyancsak ábécérendben az intézőbizottság névsora olvasható (tizenhat fő). A névsorba nem vették fel a papi személyeket, mert nem tudták, kik tartózkodnak Rómában. Ez a névsor az 1944. július 15-i közgyűlés előtt készült, mert akkor az intézőbizottság névsora megváltozott.
- *Rómában tartózkodó magyarok névjegyzéke*¹²⁶
A névsor ábécérendben 55 nevet tartalmaz. Vannak köztük egyházi személyek is, így Péterffy Gedeon, aki 1946 második felében érkezett Rómába mint a püspöki kar ágense. 1947-ben vette át a PMI vezetését.¹²⁷ Nincs rajta Luttor Ferenc, a volt rektor, aki 1947-ben Dél-Amerikába vándorolt ki. Megtalálható köztük Küry, akinek lakcíme: Via Giulia 1. Ennek alapján a névsor 1946 és 1950 között készülhetett.
- *Intézőbizottsági tagok névsora*
Számozva, ábécérendben tizenhét nevet sorol fel.
- *Rómában élő magyarok névjegyzéke 1946. május 22.*¹²⁸
Az első nyolc oldalon ábécérendben vannak felsorolva a nevek, a 145 név között tizenkettő egyházi személy. A 9. oldal az RMA lakóit sorolja fel, 45 nevet.¹²⁹ A két névsorban összesen 190 név szerepel.

120 Küry 12. A jegyzőkönyv 7 oldalból áll, 4 lapon.

121 FEJÉRDY András: „Hontalanok”. *A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti politikájának kezdetei*, in *Történelmi Szemle* 51 (2009) 1/62–63. Banfi a magyar titkosszolgálat egyik ügynökként korabeli jelentésében ezt írta Küry Béláról: „politikai vigéc, [...] aki a pápai segélyakció könyöradományából élősködik”, ÁBTL 3.2.7. Cs-2/1. „Hontalanok”. „Amadeo” jelentése (Róma, 1950. május 22.) 137. Idézi: CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 204.

122 Küry 14–18.

123 Küry 14. – 1 lap.

124 Budapesten végezte ki a Gestapo 1945. február 11-én. FEJÉRDY: „I was...”, 27., 73. jegyzet. Az 1945. január 19-i ülésen (Küry 10.) Küry javasolta, hogy a szövetség alapítson emlékérmét a nevével, amit elvben elfogadtak, de a kezdeményezést korainak tartották.

125 Küry 15. – 3 lap.

126 Küry 16. – 2 lap.

127 NÉMETH: *Mindszenty...*, 229.

128 Küry 18. – 9 lap.

129 A névsorról készült fényképét közli: FEJÉRDY: „I was...”, 270.

A Szabad Magyarok Szövetségének további története homályba vész. Az utolsó fennmaradt jegyzőkönyv fokozódó aktivitásról tanúskodik: 1944-ben 160, 1945-ben 135, 1946. március 27-ig 115 iratot iktattak, a kikézbcsített levelek száma 1940-ben 91, 1945-ben 78, 1946. március 27-ig 196 volt. Ennek ellenére nem tudni, hogy a tervbe vett közgyűlést áprilisban megtartották-e.

1946. május 25-én hivatalos magyar kormánydelegáció érkezett Rómába, Pödör László miniszteri osztálytanácsos, kabinetfőnök vezetésével.¹³⁰ Felvette a kapcsolatot az olasz külügyminisztérium magas rangú vezetőivel. Pödör egyik első tevékenysége lehetett, hogy felszámolta a Szabad Magyarok Szövetségét. Magyar Gyulát, aki az RMA-n helyet adott a szövetségnek, leváltották. Az akadémia vezetését Kardos Tibor vette át, akit 1946 augusztusában nevezett ki az új baloldali kulturális kormányzat.¹³¹ A szövetség politikai okból bekövetkezett adminisztratív felszámolása mellett létezésének alapja is megszűnt, mert antifasiszta jelleggel jött létre, a szabadság és a demokrácia helyreállítás érdekében. A német megszállást felváltó politikai rendszer Magyarországon azonban nem ezt hozta el, és napról napra fogyott a remény, hogy a szövetség célja megvalósul a háború utáni Magyarországon.

A hagyaték további érdekes iratai

Küry iratai között van egy bírósági végzés, amelyet a Tribunale di Roma – Sec. I. bocsátott ki 1950. november 16-án.¹³² A dokumentum abban a bírósági eljárásban készült, amelyben az RMA vezetősége arra törekedett, hogy épületéből kilakoltassa azokat, akik oda a háború alatt beköltöztek.¹³³ A végzés az RMA és Imrik Ágoston, Hadnagy Domo-kos, Küry Béla és Lévy Tibor fellebbezők közötti per dokumentuma.¹³⁴ A végzésből négy példány van, azaz azt az érintettek között nem osztották szét. Küry Béla a bírósági végzésben írtak szerint a Falconieri palota 37-es szobájában lakott Lévy Tiborral együtt. A Via Giulia-ról kiköltözött, nem tudni, hová. A római magyar egyházközség névsora szerint az ötvenes évek közepén a Via Oslavia 30-ban lakott.¹³⁵

Magyar szentmisék, magyar lelkipásztorok

Az irathagyaték szolgál néhány adattal a római magyar közösség egyházi életére vonatkozóan is. A szövetség szervezésében 1944. augusztus 20-án, Szent István napján Monay Ferenc minorita szerzetes, a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatója mondott ünnepi szentmisét és szentbeszédet, amelyben idézte XII. Piusz pápa szavait: „Nagyon

130 CSORBA: *A római magyar követ jelenti...*, 15.

131 MOLNÁR – TÓTH, 137.

132 Küry 20.

133 CSORBA: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*, 48–55.

134 A személyekről: uo. 52.

135 A római magyarok névjegyzékében, amelyet Tóth Giulio római magyar lelkész állított össze nagy valószínűséggel 1954-ben, neve és címe a 34. sorszám alatt szerepel. SZIA-Zágon 35.23. Tóth Giulio 1951–1959 között volt római magyar lelkész. NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 215–225.

szerveneni, magyar dolog.”¹³⁶ 1944. december 31-én pedig hálaadó szentmisét tartottak, amelyet Gallus Tibor jezsuita pap tartott, aki a Collegium Germanicum et Hungaricum-ban volt repetitor (ismétlő).¹³⁷ A római magyar híveknek is tartott szentmisét és nagybőjti lelkigyakorlatot, ennek érdekében kérte el Kürytől 1946-ban a római magyarok névsorát.¹³⁸ Azt azonban nem tudni, hogy hol misézett.

Végül érdemes néhány megjegyzést tenni a névsorokban felsorolt egyházi személyekről.

Az 1943-as névsorban 73 pap, szerzetes és teológus, valamint kilenc szerzetesnő neve olvasható. Legtöbb a ferences: tizenkilenc, a Collegium Germanicum et Hungaricum-ban lakók száma tizenegy, és kilenc a jezsuita. Ezzel szemben az 1946-os névsorban csak az alábbi tizenkét pap neve van felsorolva, a csillaggal megjelöltek az 1943-as névsorban is szerepelnek:

- Dalos Patrik – oratoriánus, Chiesa Nuova¹³⁹
- Dénes Gergely* – oratoriánus, Chiesa Nuova¹⁴⁰
- Farkas Géza* – Collegium Germanicum et Hungaricum¹⁴¹
- Gallov József – piarista¹⁴²
- Gallus Tibor* – Collegium Germanicum et Hungaricum
- Králik Hugó – ferences, Via Merulana¹⁴³
- Luttor Ferenc* – Vatikánváros¹⁴⁴
- Magyary Gyula* – Vatikánváros¹⁴⁵
- Mészáros György – ferences, Via Merulana¹⁴⁶
- Monay Ferenc* – minorita, magyar gyóntató¹⁴⁷
- Mócsy Imre – Pontificia Università Gregoriana¹⁴⁸
- Vajda Ferenc* – Collegium Germanicum et Hungaricum, San Pastore

136 1944. július 15., titkári jelentés (Küry 6.). Monay Ferenc 1927-től élt Rómában. MONAY Ferenc: *A római magyar gyóntatók* (Róma 1956) 199.

137 Küry 6. Neve szerepel az 1943-as névsorban is. Repetitornak a diákokkal a tanórán kívül foglalkozó házi tanárokat hívták. 1982-ben Németországban hunyt el. BIKFALVY, 74.

138 Intézbizottság jegyzőkönyve, 1946. március 27. (Küry 12.).

139 Az 1951-ben kiadott ún. Békés-Dalos Újszövetségi Szentírás egyik fordítója. P. BÉKÉS Gellért – P. DALOS Patrik: *Az Újszövetségi Szentírás új magyar fordítása*. In K SZ 3 (1951) 4/1–4.

140 Az ötvenes évek elején Bogotában működött. 1957-ben a Cadi Landino (Bologna) menekülttábor magyar lelkésze volt. Az év második felében rendi előjárói visszahívták Bogotába. Zágon József levelezése Dénes Gergellyel. SZIA-Zágon 4.14. – 1955–1960.

141 A Szentségi Kongregációban dolgozott. Rómában hunyt el 1969. szeptember 14-én. Sírja a Vatikánban, a Teutonico temetőben van. DIÓS, 140.

142 Neve keresztnév és cím nélkül van feltüntetve. Róla még lesz szó.

143 A szlovákiai ferences provinciának volt a tagja. *Schematismus Ordinis Fratrum Minorum* (Roma 1961).

144 1947-ben kivándorolt Argentínába, ahová 1948-ban érkezett meg. Buenos Airesben halt meg 1953. április 28-án. DIÓS, 338.

145 Rómában halt meg 1988. január 19-én. A római Campo Verano temetőben, a Szuverén Máltai Lovagrend sírboltjában nyugszik. FEJÉRDY: „I was...”, 22 és 296.

146 Lásd: 149. jegyzet.

147 A Vatikánban halt meg 1964. május 5-én. NAGY, 707.

148 1947-ben hazatért Magyarországra. A kommunizmus alatt internálták, többször letartóztatták. 1980. június 12-én Budapesten hunyt el. BIKFALVY, 155.

A két névsor összevetése mutatja, hogy a II. világháború során a Rómában élő egyháziak létszáma jelentősen csökkent.

A magyar hívek lelkipásztori ellátásának szempontjából még további három nevet kell megemlíteni: Az erdélyi származású Mészáros György ferencesét, aki 1942–1947 között a ferences rendi egyetemen, az Antonianumon tanult. Mindszenty József hercegprímás jelölésére 1945-ben a Pápai Segélyakció (Pontificio Comitato di Assistenza) magyar részlegének (Comitato ungherese) első vezetője lett.¹⁴⁹ Utódját, Gallov József piaristát, aki 1939–1940-ben, majd 1945–1947 között a rend Monte Marión lévő főiskoláján tanított.¹⁵⁰ Fő foglalkozása mellett 1947. július 1-ig vezette a segélyakciót, amikor átadta azt Nyisztor Zoltánnak, aki 1946 telén érkezett Rómába.¹⁵¹ Harmadikként meg kell említeni Vajda Ferenc szatmári egyházmegyes pap nevét, akiről már volt szó. A segélyakció vezetését 1947 őszén vette át Nyiszortól. 1948-ban ő lett a második kinevezett római magyar lelkész.¹⁵²

Küry irataiban csak ez a néhány elszórt adat található a római magyarok egyházi életéről. Nem sok, mégis hiánypótló adalékok ezek, mert olyan évekre vonatkoznak, amelyekről csak igen kevés információ állt eddig rendelkezésre, vagyis arra az időszakra, amikor Mindszenty József bíboros még nem nevezett ki önálló magyar lelkészt a Rómában élő magyar közösség lelkipásztori ellátására.¹⁵³

KÜRY BÉLA HALÁLA ÉS TEMETÉSE

Az Apor irathagyatékban van néhány levél, amely további információval szolgál Küry Béláról.¹⁵⁴

Hlatky Endre, aki Kürynek jó barátja volt, és Apor Gábor mellett munkatársa, Küry halála előtt pár nappal levelet írt Antos Kálmán művésznek az Egyesült Államokba, aki Kürynek még abból az időből volt a barátja, amikor mind a ketten az RMA-n laktak.¹⁵⁵ Küryről azt írja, hogy kilenc hónapja beteg, az ötödik csigolyáját megtámadta egy tuber-

149 XII. Piusz pápa hozta létre két korábbi pápai commissio egyesítésével. DEL RE, Nicolò: *Commissioni Pontificie*, in *Dizionario Ecclesiastico* (Torino 1953), I, 679. Mészáros 1947-ben kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol a rend kuztódijában működött, több helyen volt kiségitő. 1994-ben hazatért Erdélybe. NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 200; MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában* (Budapest 2008), 166.

150 LÉH István Sch.P. – KOLTAI András: *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997* (METEM Könyvek 21) (Budapest 1998), 124.

151 ADRIÁNYI – CSÍKY, 221.

152 ADRIÁNYI – CSÍKY, 225; NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 205–214.

153 NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 201–205.

154 SZIA-Apor, 1956 M.N.B. levelezés. A továbbiakban, ahol más lelőhelyet nem adunk meg, ez a lelőhely az idézett levélnek, az irrattár jelenlegi feldolgozottsága mellett.

155 Hlatky levele Antos Kálmánnak, Róma, 1956. március 10. és Római magyarok névsora (Küry 18.). Hlatky Endre szerkesztő, majd miniszterelnökségi államtitkár volt. 1944 végén emigrált. Rómában telepedett le. Az 1948-ban Rómában megalakult Actio Catholica in Exteris (Külföldi Katolikus Akció) főtitkára, majd védnöke volt. BORBÁNDI, 1, 328. Életrajzi adatai: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok.../hlatky-endre-75DCD/> (2019. 01. 19.). Az Ara Coeli-templomban a ferences harmadrend tagja volt. Vö. Hlatky levele özv. Csermák Vilmosnénak, Róma, 1956. március 14. Hlatky életrajzi írása: *A halál közelében. Hlatky Endre naplója 1944. október 16. – 1945. május 2.* (Budapest 2003).

kulotikus eredetű betegség. Egy újabb levelében már a haláláról értesíti.¹⁵⁶ Apor Gábor segítségével került a San Carlo kórházba, ahol gipszbe tették. Két hónap múlva, karácsony után azonban elhagyta a kórházat, nyugtalan volt, mindenáron haza akart menni. Egy magyar családnál lakott, akik segítették.¹⁵⁷ Fizikai állapota azonban egyre romlott. Március 14-én vissza kellett vinni a kórházba, ezúttal a Buon Pastore máltai kórházba, és még aznap 12.30 körül meg is halt. Hlatky azonnal két levelet írt, egyet az elhunyt édesanyjának, özv. Csermák Vilmosnénak, a másikat öccsének, Küry Györgynek. Neki jutott az a nehéz feladat, hogy a halálhírt közölje az édesanyával, aki fia betegségéről nem tudott semmit.¹⁵⁸

Küry temetése, amelyet 1956. március 16-án tartottak a Campo Verano temetőben, összehozta az egyébként széthúzástól nem mentes római magyar kolóniát. Szinte teljes létszámban részt vettek rajta, papok és világiak egyaránt.¹⁵⁹ Magyary Gyula mondta a szentmisét, majd a sírnál, amely a külföldiek parcellájában, az RMA régi sírja mögött volt, Tóth Giulio lelkész végezte a besztertelést.¹⁶⁰ Csertő Sándor mondott mindenkit megrázó beszédet, amelynek írott szövege fennmaradt az iratgyűjteményben.¹⁶¹ Kitűnik belőle, hogy Küry Béla az egész magyar közösségben tiszteletnek örvendett. Nem volt túlzás, amit Hlatky Küry édesanyjának írt halála napján:¹⁶² „A magyar kolóniában Béliának igen sok barátja volt. Olyan pedig, aki nem szerette volna, vagy aki nem becsülte volna, egy sem akadt.”

Csertő emlékeztetett arra, hogy Küry protestáns volt, de készült arra, hogy katolizáljon. Szinte naponta járt az Ara Coeli-bazilikába, ahol jó viszonyt alakított ki a ferences atyákkal és a harmadrenddel.¹⁶³ Annak ellenére, hogy reformátusnak keresztelték, nagy tisztelője lett Assisi Szent Ferencnek.¹⁶⁴ X. Piusz katekizmusából készült. Csertő

156 Hlatky levele Antos Kálmánnak, Róma, 1956. március 20.

157 Ápolója Masoné [igy] volt. Hlatky levele Fahidy Józsefnek, Róma, 1956. április 24. Lánykori neve Bors Ilonka, és az olasz Actio Catholica tisztségviselője volt. Hlatky levele Walter Emilnek, Róma, 1956. június 8.

158 Hlatky levelei özv. Csermák Vilmosnénak és Küry Györgynek, Róma, 1956. március 14.

159 A temetésről Hlatky 1957. április 7-én küldött levelet Küry Györgynek, amelyhez mellékelte 9 fotót. Az azokon látható ismertebb személyeket levelében felsorolja: Zágon József, a PMI régense, Tóth Giulio római magyar lelkész, Márton Hugó premontrei, aki tanára volt Gödöllőn, a premontrei iskolában, Apor Gábor, Eszterházy Endre (András), Pallavicini Hubert, Heltai Olga, Kállay Kristófné. A fotókat Tóth Giulio készítette. Hlatky levele Küry Györgynek, Róma, 1956. május 15.

160 Az RMA sírjába (38-as parcella 3-as sír) két ösztöndíjast temettek. Elsőként Kovács Lajos (a sírfelirat: Ludovicus Kovacs) szombathelyi egyházmegyes papot, aki 1928–1929-ben volt ösztöndíjas, 1929 novemberében hunyt el. Hirtelen halála alkalmával 1929-ben vásárolták a sírhelyet. Tóth T., 84. Másodikként Göbel Árpád János (a sírfelirat: Johannes A. Gobel) festőművész, aki váratlanul hunyt el 1931. május 23-án. Göbel J. Árpád. *Nekrológ.* In *A Zalaegerszegi Magyar Királyi Állami Deák Ferenc Reálgimnázium XXXV. értesítője az 1930–31. iskolai évről* (szerk. PÉTERFFY Béla; Zalaegerszeg 1931), 3–4. A sírről készült fénykép: CSORBA: *Magyar emlékek Itáliában*, 220–221. A képhez írt szöveg csak egy ösztöndíjasról tudósít.

161 Csertő Sándor esztergomi főegyházmegyes pap volt, 1948-ban emigrált. 1953-tól a Hittani Kongregációban volt levéltáros. NÉMETH: *A római...*, 34.

162 Hlatky levele özv. Csermák Vilmosnénak, Róma, 1956. március 14.

163 Az iratok között található P. Ferdinando De Angelis OFM névjegye, aki a ferences harmadrend (rövidítése olaszul: T.O.F) vezetője volt az Ara Coeli kolostorban. A névjegyen mondott köszönetet a Küryről küldött emlékekért; Hlatky a következő dátumot írta rá: 1956. május 23.

164 Erről Apor Gábor ír a testvérének, Küry Györgynek adott ajánlásában, aki Jugoszlávián keresztül emigrált. Róma, 1957. március 30. SZIA-Apor, Irattár II.

oktatta. Schütz Antal dogmatikáját vette át vele szisztematikusan.¹⁶⁵ Formális áttérése 1956 húsvétjára volt kitűzve. A temetéskor elhangzott beszédből ismert az a részlet is, amely mutatja, hogy határozott szándéka volt a katolizálás: halálakor Tóth Giulio római magyar lelkész az elhunyt táskájából kivette tartózkodási engedélyét, hogy átadja azt az orvosoknak. Az okmányon a protestáns vallás tintával ki volt húzva. Annak ellenére, hogy ténylegesen nem katolizált, a kórházba szállításakor feladták neki a betegek kenetét. Küry lelkeségére utal a beszédnek az a részlete is, amely szerint verseskötetét az Ara Coeliben őrzött kis Jézus szobrához tette le.

A római szokásoknak megfelelően a halál harmincadik napján, április 14-én ferences barátja, Bruno mondott érte szentmisét, és erre az alkalomra szerettek volna róla emlékképet készíteni olaszul és magyarul, amely azonban csak májusra készült el (2. kép).¹⁶⁶ A Szent Péter-bazilikában, a Pietà szobornál május 14-én Magyar Gyula által mondott szentmisén osztották ki.¹⁶⁷ Ez az emlékkép is sok információval szolgál róla.¹⁶⁸ Külső oldalára a fájdalmas Szűzanya képét tették, mert nagy Mária-tisztelő volt, ahogy arról Csertő beszélt temetésén. A kép alá pedig latinul ezt írták: „Videte si est dolor similis sicut dolor meus.”¹⁶⁹ Rajta van továbbá egy 1948-ban készült fényképe, amely alatt írásából vett ars poeticáját idézték, a másik oldalon pedig életrajzi adatai, és azoknak a felsorolása, akik gyászolják. Foglalkozásai között van megemlítve, hogy az I.R.O. és az olasz miniszterelnökség rádió osztályának tisztségviselője volt. Az előbbinél együtt dolgozott Czakó Józseffel, akit ő vitt oda, s akivel jó barátok voltak.¹⁷⁰ A rádiónál a külföldi adások híryanagának figyelő szolgálatában állt, csak nehezen jutott ehhez a munkához, és nem keresett vele sokat.¹⁷¹ Hlatky Endre 1957. július 11-én bekövetkezett haláláig rendszeresen váltott levelet Küry édesanyjával és öccsével, Györggyel.¹⁷² Ezekből kiderül, Küry korábban rendszeresen küldött haza csomagokat az IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció (IKKA) közvetítésével, hogy családját segítse. Betegségéről hallgatott, zárkózott volt, nem hagyta, hogy segítsenek rajta, nem akart senkinek terhére lenni. Halála előtt barátai előtt nyilatkozott úgy, hogy irodalmi kéziratait Tóth László vegye magához

165 Hlatky levele Antos Kálmánnak, Róma, 1956. március 20.

166 Az emlékkép Hlatky Rómában kelt 1957. április 5-i leveléhez van tűzve, amelyet Rév Liviának írt Bécsbe. SZIA-Apor, Irrattár II. Az emlékkép tervezett szövege: SZIA-Apor, 1956 M.N.B. levelezés. Hlatky Küry Györgytől kért adatokat hozzá, Róma, 1956. március 14.

167 Hlatky levele Küry Györgynek, Róma, 1956. május 15.

168 A gyászjelentéshez édesanyja is küldött adatokat abban a levélben, amelyben válaszolt Hlatkynak, Budapest, 1956. április 5.

169 „Lássátok van-e hasonló fájdalom, mint az én fájdalom.”

170 Czakó József 1947-től élt Rómában. A Collegio Teutonico di Santa Maria dell'Animában lakott Hlatkyval együtt, Alois Hudal püspök jóvoltából, aki 1923-tól volt a kollégium rektora. A Pápai Gergely Egyetemen végezte tanulmányait. Az Egyesült Államokba vándorolt ki, ahol többek között az Assembly of Captive Nations magyar előadója volt, amelyet az amerikaiak az emigránsok együttműködési fórumának szántak. Czakó József levele Hlatkynak, New York, 1956. április 20. és NAGY, 152. Alois Hudal életrajza: STEINACHER, Gerald: *La via segreta dei nazisti. Come l'Italia e il Vaticano salvarono i criminali di guerra* (Trebaseleghe 2010), 154–164. Az emigráns szervezetről: BORBÁNDI, 1, 280.

171 Hlatky levele Antos Kálmánnak, Róma, 1956. március 10. A San Carlo kórházban fekvő Küry érdekében Apor Gábor volt szentszéki követ Rómából 1955. október 29-én írt levelet az olasz rádió és televízió vezetőségének, hogy munkahelyét tartsák fenn neki. SZIA-Apor, 1953–1956 – A-L.

172 Hlatky a római Campo Verano temetőben a közös magyar sírban nyugszik. NÉMETH: *Adalékok... 1973–1999*, 174. Eredeti sírjáról készült fénykép: Magyar Nemzeti Digitális Archívum, Jósza András Múzeum Nyíregyháza Kállay gyűjtemény (leltári szám-2011.217.1.6.): <http://mandadb.hu/tart/mcitem/88354> (2019.03.11.).

és őrizze, míg elérkezik az idő azok kiadására. Hlatky írt levelet Kovách Gyulának is, aki a Pápai Segélyakció magyar részlegének munkatársa volt, annak érdekében, hogy kősírt készítsenek neki.¹⁷³ Hátrahagyott ingóságait, három nagy ládát, Tóth Giulio lelkész küldte el édesanyjának Budapestre,¹⁷⁴ aki 1956. október 25-én írt levelével virágot küldött fia sírjára. Hlatky a celofándochozott és benne a gyöngyvirágot a sírkeresztre függesztette.¹⁷⁵ A kősir, amelyet barátai, ismerősei adományából állítottak, novemberre készült el.¹⁷⁶ Neve után azt írták: költő. Sírja felszentelése előtt a temető mellett lévő San Lorenzo fuori le Mura-bazilikában mondtak érte szentmisét.¹⁷⁷ A sírjáról való gondoskodáson túl Hlatky volt az, aki az Apor irathagyatékban elhunyt barátjának az iratait kezelte, naplóira, amelyekről említést tettünk a tanulmány elején, az ő keze írásával van ráírva Küry Béla neve. A halál első évfordulóján, 1957. március 14-én pedig Rác Imre szombathelyi egyházmegyei pap, lelkész, a PMI ösztöndíjasa mondott érte szentmisét, amelyen a római egyházközség jeles tagjai is részt vettek.¹⁷⁸

Az elmondottak válasznak a bevezetőben fölített kérdésre, hogy halála után tíz évvel miért őrizték meg földi maradványait a közös magyar sírban.

173 Hlatky levele Kovách Gyulának, Róma, 1956. május 16. A válasz: Róma, 1956. május 18. A segélyszervezet a Pontificio Comitato di Assistenza utódja volt, fejlődésének utolsó fázisa. XII. Piusz pápa 1953-ban hozta létre. PELLOSO, Giuliano: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia*, in *Dizionario Ecclesiastico* (Torino 1958), III, 270–271. Kovách Gyuláról lásd: 77. jegyzet.

174 Hlatky levele özv. Csermák Vilmosnénak, Róma, 1956. augusztus 3.; a válasz, amely Budapesten kelt 1956. augusztus 27-én, és szeptember 1-jén érkezett meg Rómába.

175 Hlatky levele Küry Györgynek, Róma, 1957. május 14. SZIA-Apor, Irattár II.

176 A sír számlája, 38 114 líra összegben, Rómában, 1956. november 14-én kelt, a Laboratori Marmi F.lli Zazza állította ki. Hlatky mindenkinek megköszönte a sírra küldött adományt. A levelezésben név szerint említett adakozók: Antos Mária, Cicutti Lajos, Simonfay Ferenc, Straus Vias.

177 Hlatky levele özv. Csermák Vilmosnénak, Róma, 1957. január 3.

178 Hlatky levele özv. Csermák Vilmosnénak, Róma, 1957. március 18. SZIA-Apor, Irattár II. A levélírón kívül biztos, hogy Eszterházy András (Endre), Pallavicini Hubert, Csertő Sándor kereste fel a sírt. Rác Imre a bécsi Pázmáneum növendékeként végezte a teológiát. Magyarországról 1955-ben emigrált, Rómában tanult, majd Bécsben doktorált. Az 1956-os forradalmat követően kivette részét a menekültek lelképásztori ellátásából. TÓTH T., 87; NÉMETH: *Adalékok... 1945–1963*, 222 és ott a 214. jegyzet; Hlatky levele Csopey Dénesnek, Róma, 1957. április 7. SZIA-Apor, Irattár II. Rác további életútja: Diós, 456.

OLASZORSZÁGI LELKIPÁSZTORI ÉRTESÍTŐK 1945–1996

A Rómában 1945–1996 között működő magyar lelkipásztorok egyik legfontosabb lelkipásztori eszköze a híveknek küldött értesítők voltak. Az alábbiakban röviden áttekintjük ezeknek a történetét.¹ A római magyar lelkészek működésének előzményeként kell megemlíteni a Ferences Rend által az Olaszországban élő menekült magyarok *informálására*, lelki táplálására 1946-ban kiadott „*Magyar Harangok, Az Olaszországi Menekült Magyarok Lapja*” c. értesítőt.² Kezdetben Rómában jelent meg,³ majd a szerkesztőséget 1947-ben áthelyezték Monzába,⁴ a folyóirat alcíme ekkor „*Hontalan Magyarok Lapja*” lett. Évente négy számot adtak ki, amelyek igyekeztek közreadni a fontosabb hazai híreket, beszámoltak a menekülttáborok életéről, a hazájuktól elszakadtakat próbálták vigasztalni magyar versekkel és novellákkal, valamint hasznos információkkal szolgáltak a kivándorláshoz. A folyóirat Európa országain kívül eljutott Brazíliába és Argentínába is.⁵

RÓMAI MAGYAR KURÍR

Az első rendszeres értesítő, amelyet Mindszenty József bíboros⁶ által kinevezett római magyar lelkész adott ki a *Római Magyar Kurír* volt. Vajda Ferenc szatmári egyházmegyes pap,⁷ aki 1948–1951 között volt római magyar lelkész,⁸ kinevezése után nem sokkal, 1948. december 1-én, Advent első vasárnapján indította el. Kéthetenként jelent

1 A tanulmány elsősorban a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez írt két tanulmányra támaszkodik: NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez. Első rész 1945–1963*, (a továbbiakban: NÉMETH: *Adalékok I.*), MEV 14(2002), 1–4. szám, 197–218, és NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez. Második rész 1963–1973* (a továbbiakban: NÉMETH László, *Adalékok II.*), MEV 15(2003), 3–4. szám, 119–149. (MEV = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok). A két tanulmány olvasható e kötetben.

2 A Pápai Magyar Intézet könyvtárában az 1946–48-as évek bekötött példányai lehetők fel.

3 A kiadó székhelye Rómában a Via Merulana 124. szám alatt volt.

4 Magyar Harangok 2(1947) május 25: a szerkesztőség székhelye Santuario Madonna delle Grazie.

5 Magyar Harangok 3(1948) január 31.

6 Személyéről lásd: MÉSZÁROS István: *Mindszenty III. József. 1945. augusztus 16 – 1973. december 18.* in: BEKE Margit: *Az esztergomi érsekek*, Budapest, 2003, 395–402.

7 Vajda Ferenc 1919. július 14-én született Máramarosszigeten, 1987. február 28-án halt meg az Egyesült Államokban. Szüleivel 1922-ben Erdélyből átköltözött Mátészalkára. Középkoláit a nyíregyházi Érseki Szent Imre Internátusban végezte. 1937-től 1945-ig volt a Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke. 1943. október 31-én Rómában szentelték pappá. Lásd: Collegium Germanicum et Hungaricum felvételi lap, *Pontificium Collegium Germanicum Hungaricum*, Tübingen, 1986, 73 és 1989, 129.

8 NÉMETH: *Adalékok I*, 205–214.

meg, a hónap első napjaiban és a hónap közepén. Az első évben, (1948) két szám látott napvilágot, az első 8 oldalas, a második 10 oldalas volt. A második évfolyamból (1949) 24 szám jelent meg, amelyek terjedelme 10–12 oldal volt. A harmadik évfolyamból (1950) ismereteink szerint 10 szám jelent meg, a két utolsó összevont szám (7–8. szám és 9–10. szám) volt, és 18–18 oldal volt a terjedelmük. A folyóirat alcímének Vajda ezt adta: *A magyar lelkész értesítője*. A lelkész neve azonban csak a második szám 10. oldalán olvasható „*Kiadja: Vajda Ferenc*” formában.

Mindvégig ő maradt a kiadó. A II. évfolyam 11. számától,⁹ a kiadványnak szerkesztője is lett Boér Miklós személyében,¹⁰ aki 1948. novemberében hagyta el Magyarországot. Ausztrián és Németországon keresztül jött Rómába.¹¹ 1950-ben a szerkesztést Péterffy Gedeon,¹² a Pápai Magyar Egyházi Intézet (PMI) rektora vett át, mert Boér Miklós az Egyesült Államokba távozott.¹³ Az első két évfolyamnak azonos volt a mérete, 21 x 27,3 cm, míg a harmadik évfolyam kicsit nagyobb lett, 21 x 29,1 cm. Egy szám ára 15 líra volt, a féléves előfizetés pedig 600 lírába került. Az értesítő stencil technikával készült. Arra vonatkozóan nincs adat, hogy hány példányban készült.

Az értesítő első számától feladatának tekintette, hogy a hazájuktól távolra került magyarokat tájékoztassa a hazai eseményekről. Magától értetődően a Mindszenty bíboros elleni támadás, letartóztatása, majd pere és további sorsa az érdeklődés és a híradások központjában állt. A római lelkészszeg híreit az utolsó oldalon vagy az utolsó két oldalon lehetett olvasni.¹⁴ Nem csak a kolónia élete ismerhető meg ezekből, hanem az az erőfeszítés is, amelyet a lelkész és a rábízott kolónia tett a menekült magyarok lelkipásztori és szociális megsegítéséért, nem csak Rómában, hanem a menekülttáborokban élőkért. A harmadik évfolyam főcélja 1950-ben, a hazai egyházmegyéék ismertetése volt, illetve beszámolás a Szentév hazai eseményeiről. Az értesítő rendszeresen közölte XII. Pius pápa, és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megnyilatkozásait, a Külföldi Magyar Actio Catholicával kapcsolatos híreket,¹⁵ és rendszeres rovatban a Vatikáni Rádió magyar adá-

9 Római Magyar Kurír 1949. június 1: 2(1949) 11. szám, június 1. 10. oldal.

10 Boér Miklós 1914. április 30-án született Szegeden. 1938. március 20-án szentelték pappá. 1939-ben tanulmányokat folytatott Rómában, majd az Esztergomi Szemináriumban tanított. 1946-tól a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban (a továbbiakban: VKM) volt tisztviselő, majd 1948 januárjától miniszteri tanácsos, a katolikus egyházi ügyosztály vezetője. Lásd: *Schematismus Strigoniensis 1947*. Budapest, 1947, 103, *A magyar emigráns irodalom lexikona*, szerk. NAGY Csaba, Budapest, 2000, 113, és BORBÁNDY Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*, Budapest, 1992, 59–60.

11 1948. november 14-én Bécsből írt levelet Zakar András hercegeprimási titkárnak Lásd: Primási Levéltár 7606/1948.

12 Péterffy Gedeon 1912. augusztus 7-én született Budapesten. 1936. június 21-én szentelték pappá Esztergomban. 1936–38 között a PMI ösztöndíjasa volt, az Angelicumra járt, morálist hallgatott, feltehetően 1937 őszén szerzett laureát. 1947-től volt a PMI rektora. Lásd: Esztergomi sematizmus 1982, Esztergom, 368, NAGY i. m., 788, CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In: *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)*, szerk. CSORBA László, Budapest, 1998, 76.

13 Római Magyar Kurír 3(1950) 1. szám, január 10, 8. oldal. Számos emigráns magyar lap munkatársa volt az új világban. 1968. március 14-én halt meg Sao Paoloban. Lásd: NAGY i. m. 113.

14 Ritkán előfordult, hogy a hírek előbbre kerültek, pl. 2(1949) 13. szám, június 15: a 8. oldalon., 2(1949) 17. szám, augusztus 15.

15 A Külföldi Magyar Actio Catholica 1948. november 12-én alakult meg Rómában. Lásd: NÉMETH: *Adalékok I*, 206, Római Magyar Kurír 1(1948) 1. szám, 2. oldal. A történetéhez lásd Somorjai Ádám OSB megemlékezését a Vatikáni Rádióban, amelyet írásban közölt a Magyar Kurír: 94. évf. 2004. szeptember 20. hétfő.

sának magyar vonatkozású híreit. Magyar püspökök beszédeinek és körleveleinek közlése főleg a harmadik évfolyamban, a Szentévvvel kapcsolatban vált rendszeressé.¹⁶ A Pápai Magyar Intézet egyre nehezebbé váló helyzete ugyancsak 1950-ben lett visszatérő téma.¹⁷ Önálló írás csak Mihalovics Zsigmondtól jelent meg.¹⁸ A Római Magyar Kurír 1950. május 15-i példánya az utolsó, amely rendelkezésünkre áll. Feltehetően újabb szám már nem is jelent meg. A kiadó, Vajda Ferenc¹⁹ és a szerkesztő, Péterffy Gedeon²⁰ rövidesen az Egyesült Államokba távoztak.

MEGHÍVÓK

A hívekkel való kapcsolattartás minden további római magyar lelkész munkájának fontos és elengedhetetlen feladata volt. Rendszeres értesítő azonban jó ideig nem jelent meg. A lelkészek, Tóth Gyula 1951–1959,²¹ Anisich Jenő 1959–1960,²² és Ipoly Ottó

-
- 16 A második évfolyamban is jelentek meg már beszédek: Czapik Gyula egri érsek beszéde 2(1949) 24. szám, december 15. 3. oldal, Badalik Bertalan veszprémi püspök beszéde 4. oldal.
- 17 Római Magyar kurír 3(1950) 5. szám, március 5. 9. oldal: *Az Egyházi Intézet sorsa a Via Giulianián ...*, 3(1950) 6. szám, március 20. 11. oldal: *Ott túl a rácson ... „Kutya van a kertben...”*, 3(1950) 7–8. szám, április 15. 17. oldal.: lungotevere Tebaldi 14, *Új adattal bővült a római egyházi címtár – Feketevasárnap története a római Magyar Akadémián – Mi lesz április 24-én?*
- 18 Mihalovics Zsigmond 1889. október 20-án született Homokbödögén, 1959. augusztus 28-án hunyt el Chicagóban. A Veszprémi Egyházmegye papja volt, tanulmányait a Pázmáneumban végezte, Bécsben szentelték pappá, az Actio Catholica országos igazgatója volt. 1948-ban hagyta el Magyarországot. Távollétében elítélték. Rómából 1950. május 13-án távozott az Egyesült Államokba. Lásd: NAGY: *i. m.* 690, Római Magyar Kurír 3(1950) május 15. 18, Katolikus Szemle 11(1959) 3. szám. 161. Egész életművét tárgyalja SERES Ferenc: *Mihalovics Zsigmond élete és művei (Az Actio Catholica története)*, Piliscsaba, 1993, de a külföldi működéséről alig közöl valamit. Cikkei a Római Magyar Kurírban: 2(1949) 3. szám 8. oldal, 2(1949) 14. szám 8. oldal.
- 19 Mineapolisba kapott meghívást egy iskola szervezésére. A kiutazáshoz az engedélyt 1951 tavaszán kapta meg. A Sacra Congregazione Concistoriale 1951. április 3-án kért véleményt Vajdáról Zágon Józseftől, aki 1951. április 7-én kelt levelében küldte meg pozitív válaszát. Vajda Zágonnak az első levelet Mineapolisból, 1952. február 6-i dátummal küldte, több hónapi hallgatás után. Lásd: Zágon gyűjtemény V I 3.
- 20 Hivatalos kiküldetésben ment ki 1951 elején Chicagóba, ahol kezdetben tanított. A hazai helyzet alakulása (Grösz per) miatt úgy látta, hogy nincs értelme visszatérnie Rómába. Onnan kérelmezte a Sacra Congregazione Concistorialis engedélyt, ahhoz, hogy ott befogadassák. Lásd: Zágon gyűjtemény P II 8. A rektori hivatalban utóda 1951. október 14-i hatállyal Mester István lett. Lásd: PMI 24/1951 és CSORBA: *i. m.* 80. Később South Bend plébánosa lett. 1957-ben inkardinálták a Fort Wayne-South Bend egyházmegyébe. 1980-ban vonult nyugállományba. Lásd: *Esztergomi sematizmus*, Esztergom. 1982, 368, és MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *Vázlatok és adalékok a külföldi római katolikus magyar lelképásztorok történetéhez*, in: MEV 13(2001), 1–2. szám, 251. 81 éves korában 1993. októberében, halt meg. Lásd: Új Ember 1993. november 7. 11. oldal.
- 21 Tóth Gyula 1920. január 3-án született Budapesten, Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án. 1949 Karácsonyán érkezett a PMI-be. Kánonjogot tanult. Lásd: PMI személyi kartertőke. Jelenleg is Rómában él, mint a Szent Péter bazilika beneficiatója. Lelképásztori működéséhez lásd: NÉMETH: *Adalékok I.*, 215–224.
- 22 Anisich Jenő 1915. július 7-én született Bajmokon, 1942-ben szentelték pappá Kalocsán. Életének nagyobb részét Bregensben élte le. 1957-ben karitás igazgató lett. Rómába 1959. tavaszán érkezett és 1960-ban tért vissza Bregensbe, ahol 1995-ig élt zárdalelkész volt, majd hazatért Kalocsára. Jelenleg Kalocsán él nyugdíjasként. Lásd: *A Kalocsai Főegyházmegye névtára 1990*, Kalocsa, 1990, 69, és 2003. június 10-én írt levele, ANISICH Jenő: *A szó buzdít, a példa vonz.* In: Hírvivő, Katolikus hetilap, 2003. január 26. Lelképásztori működéséhez lásd: NÉMETH: *Adalékok I.*, 224–225.

1960–1963,²³ a kolónia tagjainak a szentmisékre *Meghívó* levelet küldtek, többé-kevésbé, havi rendszerességgel. Ezt a gyakorlatot követte Frank Miklós is 1967. januárjáig, aki 1963–1973 között volt római magyar lelkész.²⁴ A fennmaradt gyűjtemény töredékes,²⁵ amelyben az első meghívó 1956. augusztus 15-ből való. Korábbi meghívók példányai elszórtan és esetlegesen fellelhetők a PMI levéltárában,²⁶ illetve Zágon Józsefnek a Szent István Alapítvány levéltárában őrzött levelezésében,²⁷ több esetben, mint levélpapír, aminek a hátára írtak. A Meghívók gyűjteménye Frank Miklós idejétől majdnem teljes. A meghívó levelek többsége stencillel készült, de van néhány írógéppel írt is.²⁸ Méretük az akkor használatos levélpapír mérete: 22 × 28 cm. Kiviteles esetben a meghívó két oldalas volt.²⁹ A fejlécben a cím kezdetben így szerepelt: *Római Magyar Lelkészi Hivatal, Lungotevere dei Tebaldi 14, II. em. Postacím: Roma-Borgh*

C.P. 9087. 1964-ben, amikor az emigráns magyar papoknak a PMI-t el kellett hagyniuk³⁰ a cím megváltozott: *Via della Conciliazione, 44-re.* A meghívók között rendszeresen vannak olyanok, amelyeket a PMI vezetősége küldött az Intézet kápolnájában tartott szentmisére, általában Szent István ünnepére. A meghívók általában igen rövidek voltak, csak az aktuális program meghirdetésére szorítkoztak, illetve a feltétlenül szükséges információkat közölték.³¹ Olykor előfordult, hogy a meghívóhoz mellékeltek egy második lapot valamilyen fontos hírrel vagy halálessettel kapcsolatban.³²

EGYHÁZKÖZSÉGI KÖRLEVÉL

A meghívókat 1967-ben felváltotta az *Egyházközségi körlevél*, ami a Frank Miklós idejében megélelnkülő lelkipásztori és közösségi élet gyümölcse volt. Az első 1967. februárjában jelent meg. A Szent István Ház felépítése után a lelkészi hivatal áttette oda a

- 23 Ipoly Ottó 1925. november 18-án született Kerekegyházán és 1997. február 4-én Magyarországon halt meg tragikus körülmények között, közúti balesetben. 1949. június 19-én szentelték pappá Kalocsán. 1957-től volt a PMI lakója, a Biblicumra járt. Rómából az Egyesült Államokba távozott. A kilencvenes évek elején hazatért Magyarországra. Kecskeméten, az Angolkisasszonyok iskolájában hitoktatott és a Szent Erzsébet templom igazgatója volt. Szülőfalujában, Kerekegyházán temették el. Lásd: PMI személyi lapok, Új Ember, 1997. február 23. 19. Lelkipásztori működéséhez lásd: NÉMETH: *Adalékok I*, 225–227.
- 24 Frank Miklós 1924. május 23-án született Budapesten. 1946–47 között, majd 1959–1963 között volt a PMI ösztöndíjasa. Innsbruckban szentelték pappá 1950. március 26-án a nagyváradi egyházmegye papjaként. 1965–76-ig a Caritas Internationalis h. főtitkára volt. Lásd: PMI személyi lapok, és NAGY: *i. m.* 289. Lelkipásztori működéséhez lásd: NÉMETH: *Adalékok II*. Jelenleg Münchenben él.
- 25 Kovách Angelus hagyatékából, 2001-ben került elő a meghívóknak a gyűjteménye, amely jelenleg a PMI-ben, a lelkészség irattárában található.
- 26 A levéltárhoz lásd: NÉMETH László: *Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben*, in: MEV 11(1999), 1–2.szám, 231–242. Olvasható e kötetben.
- 27 A római Szent István Alapítvány tulajdonába lévő iratok az utóbbi években kerültek rendezésre, 1947-től 1975-ig terjedő időből valók a levelek.
- 28 Róma, 1963. március, Róma, 1966. december.
- 29 Róma, 1965. március
- 30 Ennek történetéhez lásd: CSORBA: *i. m.* 75–94. Legújában sok érdekes dokumentum látott napvilágot ezzel kapcsolatban. SZABÓ Csaba: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*, Budapest, 2005.
- 31 Frank Miklós első meghívójának az alján kéri a híveket, hogy címváltozásait jelentsék be.
- 32 Róma, 1965. december: Karácsonyi program, Róma, 1966. május: Egyházközségi Tanács felhívása a magyar sír létrehozásáról, Róma, 1966. december: Karácsonyi programok, Róma, 1967. január: Kállay Miklós halála.

székhelyét, és 1967. októberétől a körlevélen is ez a cím jelent meg: *0051 Roma, Via del Casaletto 481*. A meghívóhoz képest kicsit bővebb lett a tartalom, a Szent István Ház által kínált lehetőség megmozgatta a közösség életét. A méret és előállítás módja azonban semmit sem változott. A terjedelem továbbra is egy oldal maradt,³³ de itt is előfordult, hogy a közösség jeles halottjáról egy külön oldalon emlékeztek meg.³⁴ Hozzávetőlegesen 200 példányban készülhetett a körlevél.³⁵ A rendszeresen küldött körlevelek között továbbra is találhatók meghívók, amelyek mindig Szent István ünnepére szólnak, mint korábban, illetve valamilyen rendkívüli eseményre.³⁶ A meghívók, majd a körlevelek elkészítésében Frank Miklós munkatársa Farkas Ilona volt,³⁷ aki 1965. január 10-én érkezett Rómába. Az első időben alkalmi segítő volt, majd a Szent István Ház felépülte után állandó munkatárs lett, mivel a Ház közelében lakott. A körleveleket ő gépelte, postázta és szervezte a programokat.

Frank Miklós utóda, Kovács Angelus³⁸ is örökölte a körlevél formáját. Rómába érkezésekor, 1973. novemberében az első számot még közösen adták ki, mindketten aláírták azt, bár Angelus aláírása nem eredeti rajta, mert éppen beteg volt, és megbízásából az ő nevét is Frank Miklós írta alá.³⁹ A körlevél formája, neve és tartalma nem nyerte el az új lelkész tetszését, és ezért elég hamar változtatott rajta. A tényleges munkát valójában 1974. januárjától vette át, amikor is két oldalas hosszú levelet írt a híveknek. Ennek formátuma 22 × 33 cm, amely sokkal több információ közlését tette lehetővé. P. Angelus a rendelkezésére álló papírt mindig teljes egészében kitöltötte. Az említett levélnek nincs címe, a postázás helye pedig már nem a Szent István Ház, hanem a kapucinus kolostor, ahol lakott: *Via Vittorio Veneto, 27 00 187 Roma*. A levél hangvételén és stílusán érezni, hogy nem kezdő emigráns lelkész vette át a munkát, hanem olyan, aki eddigi tapasztalatait magával hozta, és mivel nem a római körből került ki, bátran mert szakítani a korábbi hagyományokkal. A levélben bemutatkozik, információkat közöl más országok közösségeiről, valamint bevezeti a *Mosolyogjunk* c. rovatot, amely később sohasem maradhatott ki az általa küldött

33 Kivéve 1967. március és október.

34 Róma, 1969. március: Báró Altorjai Apor Gábor halála.

35 Üzenet, 1975. december melléklet: Frank Miklós kb. 180 családdal tartotta akpcsolatot.

36 Róma, 1973. október: Kada Lajos ezüstmiséje.

37 Lásd: Kovács Angelus 1974. január 12-i levelét. Farkas Ilona. 1923. január 7-én született Budapesten. 1964-ben jött Olaszországba. Kezdetben Perugiában tanult. 1972-ig a Szabad Európa Rádió római irodájában dolgozott. Jelenleg is Rómában él.

38 Kovács Tibor Angelus OFM.Cap. 1911. október 9-én Pesterzsebeten született. 2001. szeptember 5-én halt meg Rómában. A Verano-i temetőben, a kapucinusok parcellájában nyugszik. 1927-be belépett a Kapucinus Rendbe. 1929-ben tett első fogadalmat, majd 1932-ben lett örökfogadalmas. 1935. június 20-án Budapesten szentelték pappá. Elöljárói 1947-ben Rómába küldték, teológiai tanulmányok folytatására. A Pápai Gergely Egyetemen teológiából licenciat szerzett „*summa cum laude*” fokozattal. A kommunista uralom hatalomra jutását követően nem tért haza Magyarországra. Az emigrációban első állomáshelye Kanadában volt, ahová 1951. februárjában érkezett meg. 1958. március 11-én kapta meg a kanadai állampolgárságot, amit élete végéig megtartott. Ekkor változtatta nevét Kovácsról Kováchrá. 1951 és 1953 között tanulmányokat folytatott és tanított Cacounaban, innen Ottawába került, ahol 1953–1963 között teológiát tanított. Itt kezdett foglalkozni a bevándorolt magyarokkal. 1963 szeptemberétől 1964 júniusáig Montreálban filozófiát tanított. Zágón József kérésére 1964. július 10-én érkezett Párizsba, ahonnan 1966. szeptember 3-án ment Strasbourgba. Kelet-Franciaország magyar lelkésze volt egészen addig, amíg nem jött Rómába. Lásd: NAGY: *i. m.* 557, saját közlés alapján: *Kovács Angelus, Kovách, OFM Cap* In: Magyar Katolikus Lexikon VII. Budapest, 2002, 276, és Kovách Angelus személyes iratai, 1973. évi agenda, 1974. január 12-i levele, 1976. Üzenet február.

39 Lásd: 1974. január 12-i levél.

értésítőkből.⁴⁰ Nem utolsó sorban pedig a hívek közreműködését kérte, hogy a havi értesítőnek egy jó címet találjanak. Az értesítő *Egyházközségi Körlevél* címmel utoljára 1974. februárjában jelent meg.

ÜZENET

Az új értesítő neve, amely 1973. márciusban jelent meg „Üzenet” lett.⁴¹ A névválasztást P. Angelus így indokolta: „*Miért választottam a fenti nevet? Az elmúlt hónapokban az újságok többször emlegettek valami üstököst. Erről eszembe jutott egy régen „elfelejtett” vers vagy verstördék (Mécs Lászlótól?): „Egy ismeretlen, ősi fényű – Örök Titokról elszakadtan – Küldöncnek jöttem s eltűnök majd – Ha üzenetem általam.”* P. Angelus megkapta Frank Miklós névsorát, amely kb. 180 család nevét tartalmazta,⁴² valamint végigböngészte a telefonkönyvet és így kb. 400 nevet gyűjtött össze. Elkezdte a családok látogatását. Értesítőjének az alábbi alcímet adta: „*A római Katolikus Magyar Misszió értesítője*”. Jóllehet Ádám György magyar főlelkész prezentálására az Olasz Püspöki Konferencia 1973. december 6-án kelt levelével (2159. sz.) magyar lelkészi kinevezést kapott, a lelkészség helyett előnyben létesítette a Misszió kifejezést, mert a végzett munkának, véleménye szerint, ez jobban megfelelt. A Rómában megkezdett missziós munkát hamarosan Olaszország más városaiban is folytatta. 1974. májusában ment Firenzébe, majd onnan Bolognába. júliusban járt Genovába és Torinóba. Novemberbe jutott el Milánóba. Lassan bejárta egész Olaszországot, 1976. nyarán utazott Nápolyba, Salernóba, Catániába és Palermóba és a sort még hosszan lehetne folytatni. Ahová elment, ott főleg a telefonkönyv alapján felkutatta a magyarakat, és keresett egy templomot a magyar szentmisék számára. Hazatérve Rómába kibővítette a címlistáját és elkezdte küldeni az Üzenetet az új híveinek is. Az Üzenet ezzel megszűnt csak római magyar értesítő lenni, és az Olaszországban élő összes magyar értesítője lett. Formátuma és az előállításának módja (stencil) nem változott, viszont hónapról-hónapra nőtt a példányszáma. Két éves missziós munka után az Üzenet 1975. decemberi mellékletében adott számot P. Angelus a végzett munkáról. Az értesítőből Bolognába 50-et, Firenzébe 53-at, Genovába 13-at, Milánóba 162-at küldött. Így a példányszám ekkor 700 körül mozgott. Minden Üzenet beszámolt arról, hogy hol tart szentmisét, merre járt, és mik a tervei. Anyagi helyzetét is rendszeresen ismertette. Az Üzenethez rendszeresen mellékelte csekket is, hogy a hívek hozzájárulásukkal támogathassák munkáját, az Üzenet megjelenését. Külön rovatban közölte kinek született gyermeke és ki hunyt el. Ezen túlmenően mindig volt vers, hittani ismeretek, egy morzsa a vándortarisznyából, és persze sohasem maradt el a vicc, aminek az volt a fő célja, hogy a megérkezett Üzenetet a vicc kedvéért kinyissák.⁴³ 1976 végén

40 CZOBORCZY Bence: *Bravo Pater!* In: Keresztény Élet, 1999. február 7. 6. oldal.

41 Az „Üzenet” példányai megtalálhatók P. Kovách Angelus hagyatékában, a PMI-ben, továbbá az Országos Széchényi Könyvtárban, Fond 353. Lásd: FÜLEP Katalin: *Olaszországi hungarica hagyatékok az Országos Széchényi Könyvtárban.* In: *Gazdaságtörténet-könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára,* Budapest, 2001, 222.

42 Üzenet 1975. decemberi számának melléklete.

43 A viccek egyik forrása minden bizonnyal P. Angelus hagyatékban megtalálható viccgűjtemény volt, amelynek címe: BORSSZEM Jankó: *A népidemokrácia humora,* Müncher-Köln, 1955. 2. kiadás. Ebben a viccek egy nagyobb része meg van jelölve, minden bizonnyal azok, amelyek már bekerültek az értesítőbe.

Szász Éva⁴⁴ segítségével az Üzenet a Római Bíróság 16592. számon periodikaként azaz rendszeresen megjelenő folyóiratként bejegyezte, így annak postázása olcsóbbá vált, viszont vállalni kellett, hogy rendszeresen és adott példányszámban megjelenik.⁴⁵ Az első Üzenet, amely periodikaként jelent meg az 1977. januári szám volt, az utolsó pedig az 1990. november-decemberi összevont szám. A példányszám 1977-ben elérte az ezret, 1980 végére pedig kerekén az 1600-at, és ezen felül külföldre még postázásra került 100 címre.⁴⁶ A legmagasabb példányszáma végül kétezer volt. Évente 11 szám jelent meg, amelyek sorszámmal is el voltak látva. 1987-től már csak évi 10 szám látott napvilágot. 1989-ben hosszú hónapokig nem jelent meg az Üzenet, mert P. Angelus súlyosan megbetegedett. Ekkor többen azt hitték, hogy a hazai rendszerváltás alkalmával Angelus atya is hazatért Magyarországra. Pár hónap után azonban felépült, és újra kezdte küldeni az Üzenetet.⁴⁷ Ezekben az években előfordult, hogy az Üzenet csak egy oldalas volt, 1992-től pedig már csak évi két szám jelent meg. Az Üzenet utolsó számai 1996-ban készültek. Végül meg kell említeni, hogy az Üzenet postázásában többen segítettek, elsősorban a húga Adrienn,⁴⁸ aki a Szent István Házban lakott.

P. Angelus gondolt a jövőre is, mert 1981-ben az Üzenet szerkesztésének és kiadásának körülményeiről levélben tájékoztatta az Országos Széchényi Könyvtárat, amely nagy érdeklődést mutatott az értesítő iránt.⁴⁹ A kapcsolatfelvételt azonban csak 1986-ban követte a tett, amikor Fülep Katalin személyesen felkereste őt Rómában. Rajta keresztül az Üzenet 1977–1986-ig megjelent példányai végül is eljutottak az Országos Széchényi Könyvtárba.⁵⁰ A Könyvtár örömmel fogadta az értesítőt a hungarika gyűjteményébe, ahová aztán Angelus a továbbiakban rendszeresen postázta az Üzenetet.⁵¹

Az Üzenet példányait a magyar hívek is féltett kincsékként őrzik. Igazi támaszt, információt és kapcsolatot jelentett az Olaszországban élő magyaroknak. Az Üzenet neve egy korszakot jelent és egy lelkipásztort, aki fáradtságot nem ismerve járta Olaszországot, hogy az Isten háta mögötti legkisebb helyen is felkeresse az oda tévedt magyarokat és az Üzenet küldésével bekapcsolhassa őket, az Olaszországban élő magyarok közösségébe. Az Üzenet célját még 1975. májusi számban így fogalmazta meg P. Angelus: „*Ha csak egy kicsit is segít elviselni a magányt és izoláltságot, ha hozzájárul a gondjaimra bízottak keresztény és magyar lelkületének erősödéséhez, akkor megéri.*” Mi biztosak vagyunk benne, hogy megérte!

44 Szász Éva a minisztériumban dolgozott, újságíró volt és csak a nevét adta az Üzenet periodikaként való bejegyzéséhez. Lásd: Üzenet, 1982. január.

45 A hivatalos beadványok megtalálhatók Kovách Angelus hagyatékában.

46 Üzenet 1980. november.

47 Az Üzenet 1989. decemberi száma a 6–9. évi szám.

48 Kovách Adél 1913. január 8-án született Budapesten, 1974. szeptember 14-én érkezett Rómába. Rómában halt meg 1997. október 18-án. A Veranói temető magyar sírboltjában nyugszik. P. Angelus név szerint is megköszönte neki a segítséget az Üzenetben. Lásd: Üzenet, 1977. február.

49 Az Országos Széchényi Könyvtárral a kapcsolatot P. Angelus már 1981-ben felvette. Lásd: Dr. Ferenczy Endréné fősztályvezető 1981. július 16-án, 1671/81 számon, kelt levelét Angelus hagyatékában.

50 FÜLEP: *i. m.* 222. és Lásd: Dr. Ferenczy Endréné fősztályvezető köszönő sorát a hagyatékban, amely 1986. augusztus 25-én 1978/86 sz. kelt.

51 Lásd: Dr. Ferenczy Endréné fősztályvezető köszönő sorát a hagyatékban, amely 1987. január 16-án 223/87 sz. kelt.

AZ OLASZORSZÁGI MAGYAR KATOLIKUS MISSZIÓ LEVÉLTÁRA 1952–2006

Rómába 1998 őszén érkeztem, mint a Pápai Magyar Egyházi Intézet¹ (rövidítve: PMI) rektora. Nem sokkal ezt követően felkérést kaptam arra, hogy vállaljam el az olaszországi magyarok lelkipásztori ellátásának szolgálatát. A kérésnek eleget tettem.² A lelkipásztori munka nyomán elkezdtek gyűlni az iratok. Röviddel ezután érkezett Kanadából egy felkérés, amelyben *Emigráns Lexikon* szerkesztéséhez kértek adatokat.³ Nekiláttam összegyűjteni a forrásokat, elsősorban a PMI levéltárából.⁴ A fellelt dokumentumok alapján megírtam a római magyar lelkipásztorkodás történetének első részét 1945-től 1963-ig. A cikk meg is jelent a Magyar Egyháztörténeti Vázlatokban.⁵ Kovách Angelus kapucinus atya, aki évtizedeken keresztül volt olaszországi magyar főlelkész, 2001. szeptember 5-én elhunyt.⁶ Hagyatékából az iratok és a könyvek egy része a PMI-be került tekintettel arra, hogy folytattam munkáját. Ebből szinte hiánytalanul előkerültek elődje, Frank Miklós atya⁷ lelkipásztori értesítői. Ez alapján megírtam a római magyar lelkipásztorkodás történetének második részét, 1963–1973 közötti időből, amely szintén megjelent.⁸ Az újabb cikk írása során újabb források felé nyílt meg a figyelmem,

---

1 A PMI története: BEKE Margit: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)* és CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In: Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995), Budapest, 1998, 69–73, 75–94; NÉMETH László: *Pápai Magyar Intézet* in: *Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban: MKL) X., Budapest, 2005, 561–563.

2 A hivatalos kinevezések csak később érkeztek meg. Először a Római Vikáriátus küldte meg a római magyar lelkési kinevezést (Róma, 1999. november 1, Prot. n. 1280/99), ezt követően érkezett meg az olaszországi magyarok lelkipásztori ellátására vonatkozó koordinátori kinevezés, az Olasz Püspöki Konferenciától (Róma, 2000. január 31. Prot.n. 71/00).

3 A személyre szóló felkérő levelet Csihás György METEM adatgyűjtő megjelöléssel írta alá Torontóban, 2000. július 14-én. Az elképzelés és a kérés megjelent nyomtatásban is a következő címmel: *Magyar Egyház az emigrációban 1900–2000, Archivum és lexikon terv és kérés*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (a továbbiakban: MEV) 12(2000), 1–4. szám, 479–497.

4 A PMI levéltára: NÉMETH LÁSZLÓ: *Mindszenty József bitoros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben* in: MEV 11(1999), 231–242. A cikk olvasható e kötetben. A cikk megjelenése óta újabb iratgyűjtemény került a PMI levéltárába, amelyben számos Mindszenty levél található. A levélgyűjtemény jelzete: PMI-Rotondo.

5 NÉMETH LÁSZLÓ: *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez, Első rész 1945–1963* (a továbbiakban: NÉMETH: *Adalékok I.*), MEV 14(2002), 1–4. szám, 197–218. A cikk olvasható e kötetben.

6 Életrajzát lásd később.

7 Életrajzát lásd később.

8 NÉMETH LÁSZLÓ: *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez Második rész: 1963–1973* (a továbbiakban: NÉMETH: *Adalékok II.*), MEV 15(2003), 3–4. szám, 122–123. A cikk olvasható e kötetben.

amely egyre jobban kiterjedt a Szent István Házban⁹ (a továbbiakban: SZIH) őrzött iratokra. Ezeknek feldolgozását Ruppert József piarista atya, a Szent István Alapítvány¹⁰ (a továbbiakban: SZIA) igazgatója kezdeményezte az általam elindított kutatás nyomán. Elsőként a II. világháború utáni magyar emigráció legkiemelkedőbb irányítója, Zágon József¹¹ irathagyatékának készítette el a mutatóját, majd később személyesen újabb irathagyatékokat dolgozott fel. Ezeknek együttes mutatóját 2007-ben közösen öntöttük végleges formába, úgy hogy az bekötésre is került.¹² Az így létrehozott gyűjtemény a Szent István Alapítvány levéltára nevet kapta, amelyben Zágon iratainak jelzete: SZIA-Zágon. Az iratokat sorszámozott irattartókba rendeztük. Azon belül csak néhány irattartóban vannak az iratok számozva, az anyag nagyobb része még számozásra vár. Pár évvel később a zárandokház pincéjében rábukkantak a magyar menekültekkel foglalkozó

- 9 A Szent István Ház története: DIÓS István: *Szent István Ház* in: MKL XII., Budapest, 2007, 838–841; NÉMETH: *Adalékok II.*, 129–135; NÉMETH LÁSZLÓ Imre: *Mindszenty József megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*. Budapest, 2009, 97–105; RUPPERT JÓZSEF: *Casa di Santo Stefano*. In: BANFI Florio – HORVÁTH Zoltán György – KOVÁCS Zsuzsa – SÁRKÖZI PÉTER: *Itáliai magyar emlékek*, Budapest, 2007, 324–329, és <http://www.szih-roma.com/haz.php>.
- 10 A Szent István Alapítványt Zágon József hozta létre a zárandokház megvalósítása érdekében 1965-ben. Története megtalálható a Szent István Ház történetét tárgyaló irodalomban.
- 11 Zágon József (Agostyán, 1909. november 2. – Innsbruck, 1975. augusztus 12.) Eredeti neve Zantleitner volt, amit 1940-ben változtatott meg. A bécsi Pázmáneumban volt papnövendék. Bécsben szentelték pappá 1935. július 14-én, a Győri Egyházmegye címére. 1937. július 9-én a bécsi egyetemen teológiából szerzett doktori fokozatot. Dolgozatának címe: *Jesuitenpastoration und religiöses Leben um die Mitte des 18. Jahrhunderts in Ungarn*. Apor Vilmos, győri püspök 1943. május 6-án irodaigazgatójává nevezte ki. 1946-ban győri kanonok lett. 1948. december 31-én egészségi okok miatt betegszabadságot kért, amelyet püspöke, Papp Kálmán három hónapra meg is adott neki. Ezen idő alatt hagyta el Magyarországot 1949. január 6-án. Ausztriából az Egyesült Államokba akart emigrálni. A vízumra is készen volt már a kiutazáshoz, arra azonban mégsem került sor, mert XII. Pius pápa a magyar Püspöki Kar megkerdezését követően 1950. július 12-én kinevezte a külföldi magyarok apostoli vizitátorává. Rómában telepedett le, központi irodáját pedig Innsbruckban nyitotta meg. 1951-ben közreműködésével jött létre Rómában az *Anonymus* könyvkiadó, amelynek 1958-ig első igazgatója volt. XII. Pius 1952. január 25-én titkos pápai kamarási címmel tüntette ki. 1952. decemberében az *Actio Catholica in Exeteris* elnöke lett. 1953. február 24-én lett *ad interim* (ideiglenesen) a PMI régense (reggente, vagyis kormányzó, tulajdonképpen igazgató), miután az *Exsul Familia* apostoli konstitúció megjelenését követően megszűnt vizitatori beosztása. 1953-ban szerezte meg az osztrák állampolgárságot. Ugyanez év végén az Olaszországban élő magyar emigránsok direktora lett. 1956. július 10-én a *Sacra Congregatio Consistorialis (SCC)* legfőbb tanácsába kapott kinevezést. 1956. szeptember 15-én pápai preláts, 1963-ban pedig a Santa Maria Maggiore-bazilika tiszteletbeli kanonokja lett. 1964. november 5-éig vezette a PMI-t, amikor a Vatikán és a Magyar Állam közötti 1964-es részleges megállapodás 3. pontjában foglaltaknak megfelelően átadta azt a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia képviselőinek. 1965. december 15-én létrehozta a Szent István Alapítványt, amelynek haláláig elnöke volt, majd felépítette a Szent István Zárandokházat, amelynek felszentelésére 1967. augusztus 20-án került sor. VI. Pál pápa 1967. június 17-én kinevezte az Emigráció delegátusává. 1969. február 25-én a Santa Maria Maggiore-bazilika kanonokja lett. 1970. április 30-án a *Pontificia Commissione per la Pastorale dell'Emigrazione e del Turismo* titkára lett. 1971-ben fontos szerepe volt Isten Szolgája, Mindszenty József bíboros kijövetelében Budapest-ről a Vatikánba. Sirja Muttersben (Ausztria) van. TOLNAI Imre: *Zágon József (1909–1975)*. Katolikus Szemle 27(1975), 256–262; *A magyar emigráns irodalom lexikona*, szerk. NAGY Csaba, Budapest, 2000, 1041. Utóbbi néhány adata téves: Zágon nem volt alapítója a Katolikus Szemlének, mert az Rómába érkezése előtt már elindult, és nem volt a *Sacra Congregatio Consistorialis (SCC)* altitkára se. NÉMETH LÁSZLÓ: *Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez*. In: *Historicus societatis Iesu*, Szilas László emlékkönyv, szerk.: MOLNÁR Antal – SZILÁGYI Csaba – ZOMBORI István (METEM könyvek 62.), Budapest 2007, 350–351. A cikk olvasható e kötetben.
- 12 A mutatóból egy példány megtalálható a PMI levéltárában is. Az elvégzett munka története és metodológiája bevezetőben olvasható.

misszió egykori irattárára is, ami a PMI-be került. Erről a továbbiakban még bővebben lesz szó. Aránylag elég rövid idő alatt tehát három iratgyűjtemény került a PMI-be: a menekült magyar lelkipásztorkodás irattára, amelyet történetinek neveztem el, Kovách Angelus irathagyatéka és saját lelkipásztori működésem nyomán keletkezett irattár, amelynek a folyóirattár nevet adtam. Mivel mindhárom lényegében azonos lelkipásztori munkának az eredménye egymást követő korokból, hasznosnak látszott, hogy az iratokat egy nagy gyűjteménybe, levéltárba rendezzem. A három különböző helyről érkezett anyagból létrehoztam tehát az **Olaszországi Magyar Katolikus Misszió** (a továbbiakban: OMKM) levéltárát. E tanulmány célja, hogy leírja és bemutassa a levéltár anyagát, a levéltár rendezésének menetét és szempontjait. Az anyag rendezése lehetővé teszi annak kutatását és feldolgozását, hiszen ez a levéltár elsődleges forrása lehet az olaszországi magyar lelkipásztorkodás történetének megírásához. A három gyűjteményt nem egyforma részletességgel írom le. A legalaposabban a történeti anyagot mutatom be, hiszen az a legismeretlenebb. Kovách Angelus működése értesítőin keresztül jól rekonstruálható, a folyóirattárról pedig éppen csak említést teszek, hiszen napjaink története már nem csak ezekből az iratokból, de a médiából is nyomon követhető.

A TÖRTÉNETI ANYAG: 1952–1973

A SZIH és a SZIA iratainak felkutatása és rendezése közben Ruppert József piarista atya figyelmes lett a pincében egy halom iratra, amely láthatóan nem a két említett szervezet iratanyaga volt. Felkért rá, hogy nézzem át ezeket. Kiderült, hogy a magyar lelkipásztorkodásra vonatkozó iratok voltak: 34 irattartó és sok rendezetlen irat ömlesztve. Mindezek a PMI-be kerültek, oda, ahol jelenleg az olaszországi magyar lelkipásztorkodás székhelye van. Az első átnézés alapján világossá vált, hogy az iratanyag két nagy részre osztható. Az egyik, a nagyobbik rész az Olaszországba menekült magyarok lelkipásztori ellátásával kapcsolatos iratanyag, míg a másik rész a Magyar Nemzeti Bizottmány¹³ (a továbbiakban: MNB), és a Külföldi Magyar Actio Catholica, latinul: *Actio Catholica in Exteris*¹⁴ (a továbbiakban: AC in Exteris) levéltárának az anyaga. Ennek megfelelően választottam szét az anyagot. Az irattartókba archivált anyag esetében ez nem volt nehéz, mert ezek hovatartozása teljesen egyértelmű volt, hiszen azok mind a

13 A szervezetet az Egyesült Államok támogatásával 1947. november 15-én, New Yorkban hívták létre. Tényleges működését 1949. július 21-én kezdte meg. Antikommunista politikai tömörülés volt Varga Béla, a Nemzetgyűlés utolsó Független Kisgazdapárti legitim elnökének a vezetésével. Célja egy virtuális Magyarország külhoni képviseletének az ellátása volt. Félhivatalos exil kormány szerepét töltötte be. Ténylegesen soha nem hívták össze. Támogatás híján 1957 végén szűnt meg. BORBÁNDY Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, München 1985, 88kk; VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000 II.*, Budapest, 2002, 413; VÁRDY BÉLA: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*, Budapest, 2000, 477–479; Révai Új Lexikon 13, Szekszárd, 2004, 768–769.

14 Az *Actio Catholica in Exteris* Mihalovics Zsigmond, protonotárius kanonok, az AC Magyarországról elmenekült központi igazgatója 1948. november 12-én hozta létre Rómában, az olasz AC központi tanácstermében megtartott alakuló ülésen. NÉMETH: *Adalékok I.*, 206. Az alapszabályt a tagok az 1951. május 17-én tartott ülésén fogadták el. Egy korabeli feljegyzés szerint 28 alapító tag volt, mind római lakos, közöttük Pallavicini Hubert ögróf és felesége, Esterházy András gróf és felesége, Kállay Miklós, volt miniszterelnök és fia, Kállay Kristóf, Pásztor Lajos, a Vatikáni Titkos Levéltár levéltárosa. SOMORJAI Ádám interjúja, *Külföldi Magyar Katolikus Akció*, Magyar Kurír, 2004. szeptember 20.

menekült lelkészség levéltárához tartoztak. A második kategóriába tartozó iratok rendezetlenebbek voltak. Az iratcsomókon talált feliratok szerint, elsősorban a feltüntetett nevek és időrend szerint helyeztem az anyagot levéltári dobozokba. Apor Gábor¹⁵ volt szentszéki követ vezetője az MNB római szervezetét,¹⁶ és az AC in Exteris elnöke, majd védnöke lett. Utóbbinak a főttkára, majd védnöke pedig Hlatky Endre¹⁷ volt. Az anyag nagy része az ő levelezésüket, irataikat és az utóbbi személy költeményeit és fordításait tartalmazza. A rendezetlen és összekeveredett, iratcsomóba nem rendezett anyagot is igyekeztem szétválasztani a fenti kritériumok szerint. Ezek nagyobb része az MNB anyaga volt, de megtalálhatók voltak közte a menekült lelkészség iratai is, amelynek egy része láthatóan korábban irattartóban volt, de abból valamikor kikerült és ezért összekeveredett, feltehetően a levéltár mozgatása során, illetve volt olyan levelezés is, amely nem volt összerendezve, de a menekült lelkészség anyagához tartozott. A továbbiakban a MNB anyagával itt nem foglalkozunk. Ennek feldolgozása még várat magára. Valószínű, hogy a két nagy egység szétválasztása nem volt egészen teljes, és az MNB anyagából, annak rendezésekor a menekült lelkészséghez tartozó iratok még előkerülnek.

-
- 15 Apor Gábor (Kőröspatak, 1889. november 7. – Róma, 1969. február 12.). Több külszolgálat után 1927–1934 között a Külügyminisztérium politikai osztályvezetője volt, majd 1934–1935 között bécsi követ, ez követően 1938-ig a külügyminiszter állandó helyettese, majd 1938-tól (1938. december 24-én kapta kinevezését, megbízó levelét 1939. január 19-én adta át) 1944-ig vatikáni követ. 1944. júniusában csatlakozott a Barcza György elnöklete alatt Svájcban megalakult németellenes diplomatakat tömörítő Követi Bizottsághoz. A II. világháború után Olaszországban maradt. 1948-tól a Párizsban alakult Keresztény Népmozgalom egyik irányítója, 1949-ben Rómában megalakult Külföldi Magyar Actio Catholica első elnöke, majd 1952-től védnöke lett. 1949-től a Magyar Európa Tanács alelnöke. 1951-ben alapító tagja volt az Anonymus kiadónak. 1955-től a Máltai Rend Kancellárja, majd haláláig nagykövete a Quirinálnál. Közel tíz évig, 1965-ig a római magyar egyházközség első világi elnöke, a SZIA alapító tagja, és igazgatótanácsának haláláig tagja (1965–1969), a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének harmadik elnöke (1968–1969). A veránói temetőben, a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének sírjában nyugszik. Életrajzai: OMKM 33, Egyházközségi Körlevél 1969. március, MAGYARY Gyula: *Baró Apor Gábor 1889–1969*, nekrológ: *Katolikus Szemle* 21(1969) 1. szám, 65–66; NAGY: *i. m.*, 32, VICZIÁN JÁNOS: *Apor Gábor, atortjai br.* in: MKL I. Budapest, 1993. 344–345, PRITZ PÁL: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945*, Budapest, 1994, 445, *Révai Új Lexikon* 1, főszerk.: KOLLEGA TARSOLY István, Szekszárd, 1999, 567; VAJAY: *i. m.*, 109. Sajnos egyik se teljes. Több életrajzban úgy szerepel, hogy Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után lemondott követi beosztásáról. Az újabb kutatások ezt nem erősítették meg. *Magyarország és a Szentszék*, szerk. ZOMBORI István, Budapest, 2001. 73–74. Életrajzi adatok: BORBÁNDY: *i. m.*, 95, 121, 131, 163, 196; NÉMETH: *Adalékok I*, 206, 213–214; NÉMETH: *Adalékok II*, 124, 131, 133; RUPPERT JÓZSEF SchP: *Visszatekintés 1992–2003*. (a továbbiakban: RUPPERT: *Visszatekintés*.)
- 16 A életrajzok különböző képen fogalmazznak. MAGYARY: *i. m.*, 66: az MNB római irodájának névszerinti vezetését egy időre vállalta el. *Révai Új Lexikon*, 567: MNB tagja és olaszországi diplomáciai képviselője, NAGY: *i. m.*, 32 szerint MNB tag. VAJAY: *i. m.*, 109, és VICZIÁN: *i. m.*, 344–345 nem tesznek róla említést.
- 17 Hlatky Endre, réthalápi (Nagyvárad, 1895. július 4. – Róma, 1957. július 11.) 1933-tól a Magyar Rádió műsorigazgatója volt. 1944. október 15-én ő jelentette be a rádióban Horty proklamációját. 1944. október 31-én felmentették tisztségéből. Olaszországba emigrált. A Római Magyar Akadémián lakott az ötvenes évek elejéig. Az AC in Exterisnek 1952-ig volt főttkára. Veranóban, a magyar sírban nyugszik. BORBÁNDY: *i. m.*, 196; *Révai Új Lexikon* 9, Szekszárd, 2004, 820–821; CSORBA LÁSZLÓ: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után in Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)*, szerk.: CSORBA LÁSZLÓ, Budapest, 1998, 54; NÉMETH: *Adalékok II*, 136. A Révai Új Lexikon állítása, hogy Olaszországban szerzetes lett, nem felel meg a tényeknek.

A menekült lelkészség 34 irattartóján egy kivételével volt felirat, illetve tíz irattartón római számmal sorszám is volt. Ez arra utal, hogy valamikor az irattartók sorba voltak rendezve. Mivel mindegyiken nem volt sorszám, ezért az irattartók között új sorrendet állítottam fel az irattartókban tárolt iratok keletkezési dátuma és az iratok szerzői szerint, amely a rendezés kiinduló alapja lett. Az anyag átnézése után szükségesnek láttam az iratokat új irattartókba helyezni, mert az eredetiek igen rossz állapotban voltak, illetve a rendezetlen anyag, amely valamikor irattartóban volt, megkívánta, hogy ismét irattartókba kerüljön. Az anyagnak a régi irattartókból az új irattartókba való áthelyezésekor alakítottam ki az OMKM levéltárát, és annak rendjét. Az irattartókra jelképek az *Exsul Familiae*¹⁸ megjelenésének tizedik évfordulójára, 1962-ben rendezett nemzetközi zárándoklat emblémáját választottam,¹⁹ amelyet szimbólumként az Olasz Püspöki Konferencia migránsokkal foglalkozó hivatala ma is használ.

Az irattartókat új sorszámmal láttam el. Néhány irattartó anyagát összevontam, ahol erre az anyag és az irattartó befogadó képessége lehetőséget teremtett. Az összevont irattartók száma: 9, 18, 21, 22. Az összevonás a mutatóban fel van tüntetve, tehát az eredeti állapot rekonstruálható. Az összevonás után a 34 irattartó anyaga 29 irattartóba került, mivel a 18-as irattartóban három irattartó anyaga került. Ehhez jött hozzá két új irattartó, így a történeti anyag terjedelme összesen 31 irattartó lett. Az irattartóknak nem csak új sorszámot, de új, egységes nevet is adtam. A mutatóban azonban feltüntettem az irattartó eredeti feliratát és az eredeti sorszámát, ha volt neki. Az irattartók elnevezésénél igyekeztem feltüntetni a levelezés szerzőjének, az aktuális lelkésznek a nevét, akinek a levelezését az irattartó őrzi. Az alábbi lelkészek levelezése került elő: Boglárny Miklós, Tóth Giulio, Ipoly Ottó, Frank Miklós, Asztalos János és Salamon László. Az irattartókban archivált iratanyag az 1952-től 1982-ig terjedő időszakból való.

Kik voltak a római lelkészek és az olaszországi menekült lelkészek ebben az időszakban?

Kada Lajos: 1924. november 16-án született Budapesten. 1946-ban Mindszenty József bíboros küldte tanulni Rómába, a Collegium Germanicum et Hungaricumba. 1948. október 10-én Rómában szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegye címére. 1951-től 1955-ig a PMI lakója volt. 1955-től a Pápai Diplomáciai Akadémia növendéke. 1957-ben a Lateráni Egyetemen szerzett doktori fokozatot. 1972–1975 között tagja volt a SZIA igazgatótanácsának. 1975. július 20-án Rómában szentelték püspökké. Ezt követően Costa Ricában és El Salvadorban volt nuncius. 1984–1991 között a Szentségi Kongregáció titkára. Ezzel egy időben a SZIA igazgatótanácsának az elnöke is. 1991-ben nuncius lett Bonnban 1995-től pedig Madridban. 2000. március 1-jén vonult nyugdíjba. Hazatelepült Budapestre. 2001. november 26-án Budapesten halt meg.²⁰ A PMI

18 Az apostoli konstitúció, amellyel XII. Pius pápa a menekültek lelképásztori ellátását szabályozta 1952. augusztus 1-jén jelent meg, AAS 44(1952), 649–704. Legújabb kiadása *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni, Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000)*, Bologna, 2001, 147–310.

19 A talákozóra vonatkozó dokumentáció: SZIA-Zágon 53.224–267. A 43 dokumentum az 1956–1963-ig terjedő időszakból való. Ezeket az iratok más iratokkal együtt Zágon halálakor az Államtitkárság alkalmazottai a Santa Maria Maggiore-i lakásából elvittek. TOLNAY: *i. m.*, 263. 1977-ben adták vissza Mester Istvánnak, amely tényt saját kézírásával megörökített az irattartón: SZIA-Zágon 53.267.

20 NAGY: *i. m.*, 460; saját közlése alapján *Kada Lajos* in: MKL VI., Budapest, 2001, 12–13; PAJOR András: „A te szavadra ...”, *Látogatások Kada Lajos érseknél*, Kecskemét, 2001; RUPPERT: *Visszatekintés*; FILIPAZZI, Antonio G.: *Rappresentanze e Rappresentanti pontifici dalla seconda metà del XX secolo*,

lakójaként 1951-től 1952 őszéig volt menekültlelkész, többek között rendszeresen járt Triesztbe.²¹

Tóth Giulio: 1920. január 3-án született Budapesten. Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án az egyházmegye titulusára. Elhagyta Magyarországot és 1949 Karácsonyán lépett be a PMI-be, amely növendékeként kánonjogot tanult. Később tanárként működött, majd dolgozott az Államtitkárságon. A Szent Péter-bazilika beneficiátója lett. 1988-tól a SZIA igazgatótanácsának tagja. Jelenleg nyugdíjasként Rómában él. 1951–1959 között volt római magyar lelkész, de foglalkozott Rómán kívül táborokban élő magyarokkal is, elsősorban azt követően, hogy Kada Lajos 1952 őszén megvált e munkakörből. E lelkipásztori tevékenysége hangsúlyt kapott az 1956-os forradalmat követő menekült hullám során.²²

Bogláry Miklós OSM: életrajzi adatai alig ismeretesek. 1922-ben született. A szerzita rendbe lépett, ahol pappá szentelték. A hatvanas években afrikai missziókban dolgozott. 1953-tól volt menekült lelkész Triesztben, majd 1954-től 1959-ig egész Olaszország menekült lelkésze volt.

Anisich Jenő: 1915. július 7-én született Bajmokon, 1942. június 14-én szentelték pappá Kalocsán, a Főegyházmegye címére. Életének nagyobb részét Bregenzben élte le. 1956-tól Bregenzben spirituális, majd 1957-től Nemzetközi Karitás az igazgató volt. Rövid római tartózkodás után 1960-ban visszatért Bregenzbe, ahol 1995-ig zárdalelkészként működött, majd hazatelepült Kalocsára. 1972–1978 és 1985–1990 között a SZIA igazgatótanácsának tagja volt. Lelkipásztori munkáját pápai és egyházmegyei kitüntetésekkel ismerték el. 2010. március 18-án, 95 éves korában hunyt el Kalocsán. 1959–1960 között volt római magyar lelkész és egyben olaszországi menekültlelkész.²³

Ipoly Ottó: 1925. november 18-án született Kerekegyházán. 1949. június 19-én szentelték pappá Kalocsán, a Főegyházmegye titulusára. 1957-től volt a PMI lakója, a Pápai Biblikus Intézetbe járt. Rómából az Egyesült Államokba távozott. A kilencvenes évek elején hazatért Magyarországra. Kecskeméten az Angolkisasszonyok iskolájában hitoktatott és a Szent Erzsébet-templom igazgatója volt. Tragikus körülmények között, közúti balesetben halt meg 1997. február 4-én. Szülőfalujában, Kerekegyházán temették el. 1960–1963 között volt római magyar lelkész, és egyben olaszországi menekültlelkész.²⁴

Frank Miklós: 1924. május 23-án született Budapesten. Innsbruckban szentelték pappá 1950. március 26-án a nagyváradi egyházmegye papjaként. 1946–1947 között a PMI növendéke volt, majd tanulmányait Innsbruckban folytatta. 1959-ben visszatért az Intézetbe, hogy előljárói biztatására elkészítse doktori disszertációját, amelynek a té-

Città del Vaticano, 2006, 309; BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006*, (a továbbiakban: BEKE 2008) Budapest, 2008, 324–325.

21 PAJOR: *i. m.*, 18. A változásra azért volt szükség, mert 1952 őszén beiratkozott a Lateráni Egyetemre. A egyházjog fakultására. PMI 32/1952 kelt. 1952. június 20-i értekeztet, Mester István h. igazgató írásos feljegyzése.

22 Római magyar lelkészi működése: NÉMETH: *Adalékok I.*, 215–224. Jelenleg is Rómában él, mint a Szent Péter bazilika beneficiátója. RUPPERT: *Visszatekintés*.

23 Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye Almanachja, Kalocsa, 2006, 71; ANISICH Jenő: *A szó buzdít, a példa vonz*, Hírvivő, 2003. január 26. Római lelkipásztori működéséhez: NÉMETH: *Adalékok I.*, 224–225 és RUPPERT: *Visszatekintés*. Életünk, 2010. május. Nekrológiájában az olvasható, hogy 1961-ig volt az olaszországi magyarok lelkésze, ténylegesen azonban 1960-ban már visszatért Bregenzbe.

24 Római lelkipásztori működése: NÉMETH: *Adalékok I.*, 225–227, halálának híre: Új Ember, 1997. február 23.

mája: Mt 19,8 alapján a házasság felbonthatatlanságának kérdése volt, a dogmatörténeti fejlődés tükrében.²⁵ Az Intézet vezetésének tanácsára a dolgozat írásával párhuzamosan beiratkozott a Lateráni Egyetem kánonjogi fakultására, ahol 1963. június 22-én egyházi licenciát szerzett „cum laude” fokozattal.²⁶ A tanulmányok befejezését követően vette át a római magyar lelkési hivatal, hogy folytassa elődje munkáját, aki a nyáron a Szentföldre utazott. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy már a licencia megszerzése után átvette a lelkipásztori munkát.²⁷ 1965-től a lelkipásztori munkával párhuzamosan a Nemzetközi Karitászt helyettes főtitkára is volt. 1976-ban a SZIA igazgatótanácsának tagjává választották, de tagsága még ebben az évben meg is szűnt,²⁸ mert Rómából Németországba költözött, ahol a szervezet elnökének személyes referense lett. 1983–1993 között a Szabad Európa Rádió magyar egyházi adásainak volt a szerkesztője. 1990–2000 között a Magyar Katolikus Püspöki Kar felkérésére újjászervezte a Magyar Karitást. 1996-tól a Máltai Rend tb. konventkáplánja. Jelenleg nyugdíjasként Münchenben él. 1963–1973 között volt római magyar lelkész, mellette azonban ő is foglalkozott a menekültekkel, rendszeresen járt Triestbe, Farfa Sabinába, Capuába, Latinába.²⁹

Asztalos János: 1910. február 11-én született Feldebrőn. 1934. június 17-én az Egri Főegyházmegye papjává szentelték. 1945-től volt plébános Pöcspetriben. 1948. június 11-én a híres Pöcspetri-ügyben halálra ítélték, majd néhány óra múlva a halálos ítéletet életfogytig tartó fegyházbüntetésre változtatták. 1956-ban a forradalom alatt szabadult ki. 1957-ben Jugoszlávián keresztül menekült Ausztriába. Először Bécsben, majd Olaszországban élt. 1960-tól San Felice Circeóban volt zárdalelkész a Casa dell’Immacolatában. Zágón József felkérésére bekapcsolódott a menekültek lelkipásztori ellátásába. Először a capuai és a latinai táborok ellátására kapott megbízást.³⁰ Hivatalos kinevezését a Sacra Congregatio Consistorialistól 1966. április 26-án kérte meg számára Zágón József.³¹ 1973. május 12-én az NSZK-ba távozott. 1989-ben nyugdíjba vonult és hazatelepült Magyarországra. 1995. október 12-én Feldebrőn halt meg. 1966–1973 között volt olaszországi magyar menekültlelkész.³²

Salamon László Zoltán OFMCap: 1921. december 9-én született Budapesten. 1940-ben lépett be a Kapucinus Rendbe. 1946. augusztus 4-én szentelték pappá. 1967–1973-ig brüsszeli magyar lelkész volt. 1973-tól volt olaszországi menekültlel-

25 Frank Miklós személyi lapja a PMI-ben, kelt: Róma, 1959. október 25.

26 Frank Miklós tanulmányi terve az 1962–63 tanévre, kelt: Róma, 1962. november 15, és a lapalján a kézi feljegyzés Róma, 1965. június 22.

27 Frank Miklós személyes közlése kiegészíti az előző időszakról írt tanulmány hiányos adatait. NÉMETH: *Adalékok II*, 227.

28 RUPPERT: *Visszatekintés*.

29 SZIA-Zágón 53,134 Zágón József levele kelt 1966. április 26-án.

30 SZIA-Zágón 53,120. Zágón levele 1966. március 14-én kelt.

31 SZIA-Zágón 53,134.

32 NAGY: *i. m.*, 39; HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában III*. Abaliget, 1996. 18–43, és Asztalos János levele Mindszenty József bíborosnak 1973. július 11. Hetényi szerint 1961-ig bécsi lelkész volt, 1961-től 1972-ig pedig római magyar lelkész. Nagy Csaba szerint 1972-től élt az NSZK-ban. Zágón József 1960. június 7-én kelt levelében Kada Lajosnak azt írja: „Asztalos Jánost meghívták lelkésznek Circeo-ba, Terracina mellett ...” *Zágón József levelei Kada Lajosnak*. Ezek szerint 1960-ban már Rómában lakott. Nem római lelkész volt, hanem menekült lelkész. Menekült lelkési kinevezését feltehetően 1966 elején kapta, mert a menekült lelkési fizetés megszűnése miatt ekkor kellett gondoskodni a római lelkési hivatal fenntartásáról. Egyházközségi körlevelek gyűjteménye, A Római Magyar Egyházközségi Tanács Felhívása. 1966. március 19-i ülést követően.

kész.³³ 1989 után hazatelepült Magyarországra. 2006. január 17-én volt a temetése Máriabesnyőn.

Az irattartók nagyobbik része a felsorolt lelkipásztorok levelezését tartalmazza, többnyire egy irattartó egy lelkészét ábécé sorrendben. Ezek az irattartók növekedő sorszám szerint a következők:

Bogláry Miklós OSM	– OMKM 5
Ipoly Ottó	– OMKM 10–12
Frank Miklós	– OMKM 13–16
Asztalos János	– OMKM 20–23
Salamon László OFMCap	– OMKM 25–27

Összesen 14 ilyen irattartó van. Ezeken kívül vannak vegyes tartalmú irattartók, amelyekben szintén megtalálhatók ezeknek a lelkészeknek a levelezése.³⁴ Három lelkipásztornak: Kada Lajosnak, Tóth Giuliónak és Anisich Jenőnek nincs önálló irattartója. Leveleik azonban töredékesen néhány irattartóban megtalálhatók.³⁵ Az OMKM 24-es irattartóban Asztalos János és Salamon László levelezése együtt van. Az anyag minden bizonnyal hiányos. Elég utalni arra, hogy Ipoly Ottó levelezésében van egy irattartó, sorszáma OMKM 10, 1961-ből, amely P-től Z-ig tartalmazza levelezését. Nyilvánvalóan volt legalább egy másik irattartója is, amelyben A-tól voltak a levelek O-ig. Az OMKM 23–25 irattartók tájékán is hiányzik egy vagy több irattartó, mert feltüntetett sorszámuk és jelzett tartalmuk alapján egyértelműen megállapítható, hogy az anyag nem teljes. A három irattartó közös felirata: *Magyar a Magyarért*. Salamon László levelezése, amelyeknek jelzete OMKM 26–27, nem volt irattartókba rendezve. A 26-os irattartó anyaga valamikor le volt fűzve, mert a levelek ki voltak lyukasztva. A szétesett anyagot 2007-ben fűztem ismét le ábécé rendben. Az ezen kívül talált levelezését pedig ábécébe rendezve ugyancsak 2007-ben fűztem le a 27-es irattartóba. Így mindkettő A-Z-ig terjedő levelezést tartalmaz I-es és II-es sorszámmal. Az első korábban egységet alkotott, a leveleken fel volt tüntetve a név piros tollal, ezért hasznosnak tűnt ezeknek a leveleknek feltételezhető egykori egységét megőrizni és nem összekeverni az újonnan lefűzött levelezéssel, amely csak most alkot irattartóba rendezett egységet. Az újonnan lefűzött leveleken nem volt felirat, így azokra kék tollal én magam írtam rá a levél írójának a nevét, amely alapján soroltam be a leveleket ábécé sorrendbe. Érdekeséggéppen megemlíthető, hogy az OMKM 26-os irattartóban van egy levélmásolat, amelyet Salamon László írt Mindszenty bíborosnak a bécsi Pázmáneumba 1973. szeptember 3-án, amelyben válaszolt neki a latinai táborban kitört éhségsztrájkjal kapcsolatban írt levelére.

Már utaltunk arra, hogy az irattartókban a levelek általában ábécé sorrendben vannak lefűzve. P. Bogláry Miklós OSM levélgyűjteményének rendezési elve ettől eltérő. Egyrészt az irattartó egy városra, Triesztre vonatkozik, másrésztől a levelek alegységekben, egy kivételével, személyek szerint vannak csoportosítva, és nem ábécében. Trieszt a magyar menekültek szempontjából az egyik legfontosabb város volt. Jugoszlávián keresztül

33 Üzenet 1975. február, BORÓVI JÓZSEF: *A belgiumi magyar katolikusok lelkigonozásának története*, Budapest, 2002, 130–136: tévesen olaszországi magyar lelkésznek van feltüntetve.

34 Ilyen pl. a OMKM 31-es, amelyben fordításokon kívül vannak adománykérő és köszönő levelek Salamon László idejéből.

35 Tóth Giulio: OMKM 5, 7 és 9. Kada Lajos: OMKM 5. Anisich Jenő levelezése megtalálható az OMKM 9-es irattartóban, egy levél van az OMKM 28/Vaticano egységben. 1959. november 6-án írta a pápának. Hollanda Péter és Langweil Mária házasságkötéséhez kér benne dispensációt.

érkeztek ide a menekült magyarok, akik többsége éveket töltött ott menekülttáborokban.³⁶ Az ötvenes évek közepén Trieszt környékén négy táborban helyezték el a magyarokat. Ezek a következők voltak: Opicina,³⁷ Processo Nuovo, San Sabba Anex és San Sabba Main. Nagy volt az átmenő forgalom. Többnyire Brazíliába, Chilébe és Ausztráliába vándoroltak ki innen. A létszám átlagosan 250 körül mozgott. Az irattartóban a levelek többsége 1954–1956-ban íródott. Az irattartó 512 lapot tartalmaz 11 alegységbe osztva, amelyek ábécé sorrendben a következők:

Borbély László, az NCWC trieszti irodájának munkatársa ³⁸	17 lap
Katona Károly, a Trieszti Magyar Menekült Bizottság alelnöke	10 lap
Lakatos Sándor pénztáros	13 lap
Santin Antonio, trieszti püspök ³⁹	13 lap
Seres Péter, a Trieszti Magyar Menekült Bizottság elnöke ⁴⁰	11 lap
Szijjártó József, a Trieszti Magyar Menekült Bizottság elnöke ⁴¹	47 lap
Ternay Kálmán, a magyar iskola tanára ⁴²	35 lap
Vass Sándor, a Trieszti Magyar Menekült Bizottság elnöke ⁴³	2 lap

Az irattartó nagyobb részét (187 lap) Boglár Miklós levelezése teszi ki, illetve van egy 1957-es kategória, amely alatt azonban korábbi levelezések vannak 1955–1956-ból, összesen 76 lap. Legfelül van egy önmagában álló levél, amely 1957-ben kelt. Az irattartóban értékes információk vannak a trieszti ötosztályos magyar elemei iskola működésére vonatkozóan, amely 1952-ben indult és 1953 őszén gimnáziummal bővült,⁴⁴ valamint a bagnoli táborban 1951-ben megáldott emigráns magyar vándorzászló történetéről.⁴⁵

36 A helyzetet P. Boglár Miklós helyzet-kép című írása alapján vázoljuk. Az írást Triesztben készítette 1954. január 20-i dátummal. OMKM 5/P. Boglár. Később is volt menekült tábor Triesztben ez Borbándy Gyula szerint 1966-ban nyílt meg. BORBÁNDY: *i. m.*, 317.

37 Trieszt városrésze.

38 Feltehetően a következő személyről van szó: Borbély László (Budapest, 1922. december 28. – München, 1985. szeptember 14.) újságíró, 1956-tól élt a Német Szövetségi Köztársaságban. 1958–1985 között a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. 1958-ban írása jelent meg Rómában. NAGY: *i. m.*, 121.

39 Trieszt püspöke Antonio Santin (Rovigo, 1895. december 9. – Trieste, 1981. március 17.) volt. 1918. május 1-jén szentelték pappá. 1933. október 29-én szentelték püspökké. 1938. március 16-tól volt Trieszt püspöke. 1971-ben elérve a 75 éves kort lemondott. Lemondását VI. Pál pápa négy év múlva 1975. június 28-án fogadta el. Nyugdíjas éveit életrajzának megírásával töltötte, amelynek címe: *Al tramonto: ricordi autobiografici di un vescovo*, Trieste, 1978. www.amicoc.org/vescovo 2009. február 18-i letöltés.

40 Feltehetően a következő személyről van szó: Seres Péter (Budapest, 1915 körül –) költő, Olaszországból az Egyesült Államokba vándorolt ki 1956-ban. Gyári munkásként dolgozott Binghamtonban. NAGY: *i. m.*, 870.

41 Nevét ő maga „y”-nal írta. Utolsó leveleit Clevelandból küldte 1956-ban.

42 Ternay Kálmán (Szegvár, 1903. október 7. – San Diego, 1985. március 16.) nyelvész, egyetemi tanár. Tanulmányait Bécsben és Rómában végezte. 1932–1938 között a trieszti egyetem magyar tanszékén volt előadó. Műfordítóként olaszról fordított magyarra. 1946-tól élt Triesztben. 1956-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol először középiskolai tanár, majd egyetemi lektor volt. 1963-tól magyar nyelvet és irodalmat tanított Memphisben, majd Portlan State College-ban. 1969-ben agyvérzést kapott, a gyógyulás reményében költözött San Diegóba. NAGY: *i. m.*, 961 és *Amerikai Magyarok Arcképcsarnoka*, főszerk.: TANKA LÁSZLÓ, Salgótarján, 2003, 330.

43 A trieszti magyar iskola vezetését 1954-ben ő vette át Szabó Gézáttól, aki a kezdetektől vezette az iskolát. 1954 elején Belgiumba vándorolt ki. VASS FERENC: *A Triesztben élő magyar menekültgyermekek iskolájáról*, Trieszt, 1954. március 27. OMKM 5/Boglár.

44 Uo.

45 SERES PÉTER: *A vándorzászló története*, Trieszt, 1956. július 4. OMKMM 5/Seres

Az irattartók másik nagy egysége, összesen 16, a témák szerint csoportosított levelezés. Ezek több lelkész működésének nyomát őrzik, hiszen a lelkészek egymás munkáját folytatták, egy levéltárat kezeltek.

A legnagyobb egységet azokkal a hivatalokkal való levelezések alkotják, amelyekkel a lelkipásztorok kapcsolatban álltak a menekültek ügyeinek intézése érdekében. Az ilyen jellegű azok irattartó számának növekvő sorrendje szerint a következők:

Magyar Hivatalok – OMKM 1: az irattartóban húsz, egymástól elválasztott irategység van, összesen 505 lap. A legnagyobb egység, 132 lap az 1955–1957 közötti évekből, Dr. Juhász Jánossal való levelezés, aki Buffalóban a Karitásznak elnöke volt. A másik leterjedelmesebb egység az Amerikai Magyar Katolikus Liga (*Hungarian Catholic League of America*) levelezése (1953–1960: 98 lap) ezt követi terjedelemben az MNB (*Hungarian National Council*) római (1955 és 1956–1957: 7 és 48 lap), illetve New York-i szervezetével (1953–1956: 31 lap) való levelezés. Az irattartó tanúja annak, hogy a menekültek érdekében milyen kiterjed nemzetközi kapcsolatot tartott fent az olaszországi magyar menekült lelkészség. A következő szervezetekkel, illetve személyekkel való levelezések találhatók még az irattartóban városok szerinti ábécé sorrendben:

Chicago: Szent István Római Katolikus Magyar Egyházközség, ⁴⁶ 1952	2 lap
Cleveland: Magyar Önségélyező és Közművelődési Egyesület, 1952–1956	29 lap
Bogotá (Kolumbia): P. Dénes Gergely, ⁴⁷ 1954–1956	12 lap
Firenze: Firenzei Magyar Segítő Egyesület, 1956–1957	6 lap
Kanada: ?, 1956	1 lap
München: Járitz András könyvüzlete, 1954	3 lap
Magyar Katolikus Főlelkészség és Magyar Caritas Hivatal, 1955	4 lap
Párizs: Comité des Réfugiés Hongrois, 1955–1957	20 lap
São Paulo, Buenos Aires: P. Jordán Emil OSB, ⁴⁸ 1954–1956	7 lap

46 A levelet Magyar József plébános küldte, a Szent Erzsébet Oltáregyesület adományával, amelyet Rómában és Triesztben osztottak szét a rászorulóknak között. Magyar József a teológiát Innsbruckban tanulta és ott is szentelték pappá 1934-ben, a Váci Egyházmegye címére. 1938–1974 között a chicagói magyar plébánia plébánosa volt. MIKLÓSHÁZY ATTILA SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, Budapest, 2008, 26–27.

47 Dénes (Kriván) Gergely (Mezőhegyes, 1914. február 12. – St. Catherines, 1979. szeptember 26.) Szegeden a piarista gimnáziumban végezte a középiskolát. Családi nevét 1933-ban változtatta meg, amely évben emigrált Belgiumba, rokonaihoz. 1934-ben belépett a Barnabita atyák rendjébe. A noviciátus után Firenzébe küldték tanulni. 1936–1940 között Rómában tanult teológiát. 1939. december 25-én Rómában szentelték pappá. 1943-ban átlépett az Oratoriánus rendbe. 1943–1945 között titkárként dolgozott a Szentszékhöz akkreditált magyar követségen. Közben 1944-ben a Gergely Egyetemen doktori fokozatot szerzett egyházbölgéből. 1945–1949 között az ausztriai magyar menekültek gondozásával volt megbízva a Vatikán delegátusaként. 1950–1961 között Columbiában volt a magyar kolónia lelkipásztorja. Közben 1956-ban, Rómában az Olasz Vöröskereszt megbízta a magyar menekültek gondozásával és koordinálásával. 1957-ben tért vissza Columbiába. 1961-ben egészségi okok miatt az Egyesült Államokba küldték, onnan pedig Kanadába ment. NAGY: *i. m.*, 195; MIKLÓSHÁZY *i. m.* nem tesz róla említést.

48 Jordán Emil Sándor OSB (Budapest, 1912. november 12. – São Paulo, 1999. július 31.) 1931-ben lépett be a bencés rendbe. 1932–1935 között tanulmányait Rómában, a Sant'Anselmo Egyetemen végezte. 1937. június 13-án szentelték pappá Pannonhalmán. 1939-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Hit-tudományi Karán teológiából doktori diplomát szerzett. 1939. augusztus 19-én érkezett meg missziós munkára Brazíliába. 1947-től az Egyesült Államokban élt, majd 1949-től ismét Brazíliában. 1954-től a Dél-Amerikai Magyarok Szövetségének volt az elnöke. NAGY: *i. m.*, 450–451; MIKLÓSHÁZY: *i. m.*, 190, 197. Legbővebb életrajzi adatai nekrológiájában találhatóak: PONGRÁCZ ATTILA: *Dr. Jordán Sándor Emil OSB 1912–1999*, MEV 11(1999)/1–2. szám, 271–275.

Néhány konkrét személlyel való levelezés is ide került, akik ábécé sorrendben a következők: Ambró Ferenc⁴⁹ (4 lap), Apor Gábor (51 lap), Csopey Dénes⁵⁰ (16 lap), Közi Horváth József⁵¹ (18 lap), Tóth Giulio (1 lap), Zágon József (15 lap).⁵²

Croce Rossa, Piano Medico – OMKM 4: az irattartó az 1953–1978 közötti időből a Vöröskereszttel való levelezést tartalmazza, elsősorban a menekültek orvosi ellátását kérő jelentkezési lapokat. A Vöröskereszt székhelye a Via Veneto 96 szám alatt volt. Az orvosi ellátás az NCWC keretében működött, így ebben az irattartóban is sok irat való a szervezettől, amelyről később bővebben lesz szó. Az egy személyhez kötődő levelek össze vannak tűzve, így összesen több mint 250 egység van az irattartóban, amelyek elsősorban a menekültek egészségi állapotára és ellátásukra vonatkozó információkat tartalmaznak. Van olyan irat is, amelyre rá van írva, hogy a beteg elhunyt.

Pontificia Opera Assistenza⁵³ – OMKM 6: A Pontificia Opera di Assistenza in Italia (rövidítve: POA) XII. Pius pápa által 1945-ben létrehozott Pontificia Commissione di Assistenza szervezet fejlődésének utolsó szakaszát jelentette. Szabályzatát 1953. június 15-én hagyta jóvá a pápa. Fő feladata az olaszországi egyházmegyék és az olasz Egyház egészségének a szintjét meghaladó karitász munka volt. Az irattartóban 531 lap van. Többségük segélyek (szállástérítések, étkezések stb.) elszámolása, összesítő listák és átvételi elismervények. Az aláírók egyházi részről Boglár Miklós és Tóth Giulio. A szervezet magyar részlegének a neve olaszul „Comitato”, amelyet magyarra a nyomtatott fejléces papír szerint „Olaszországi Magyar Caritas” elnevezéssel fordítottak. A POA-val való levelezés egy része az OMKM 7-es (1955–1965: 82 lap) és az OMKM 28-as (1967–1970: 12 lap) irattartókban van, amelyek tartalma vegyes, azaz más szervezetekkel való levelezés is megtalálható bennük.

Ostpriesterhilfe – OMKM 17: A Kirche in Not/Ostpriesterhilfe pápai jogú segélyszervezet.⁵⁴ 1947-ben Werenfried van Straaten hozta létre Tongerloo székhellyel, egy Amsterdam melletti apátságban, Hollandiában és Belgiumban dolgozó menekült néme-

49 Ambró Ferenc, adamóczi (1890. március 26. – ?). A Magyar Külügyminisztériumba 1919-ben lépett be követségi titkári rangban. 1920–1921 között a római, 1924–1937 között a párizsi követségen dolgozott. 1937-től a brüsszeli követség ügyvivője volt, 1941-től pedig a madridi követség vezetője lett követi minőségben. 1944. március 19-én, a német megszállás után lemondott állásáról. Március 24-én felmentették a madridi követség vezetése alól, és állásából elbocsátották. PRITZ: *i. m.*, 444.

50 Csopey Dénes (Budapest, 1907. december 18. – Milánó, 1986. január 31.) a milánói magyar közösség oszlopos tagja volt. Államtudományokból doktorált. 1933-tól a magyar királyi Külügyminisztérium szolgálatában állt. 1940–1941 között Brassóban volt konzul, 1942-től a Külügyminisztérium Politikai Osztályának beosztottja követségi tanácsosi rangban. 1945 áprilisában emigrált. 1962-ben lett olasz állampolgár. Milánóban élt. Az AC in Exteris milánói szervezetének volt a titkára. A Máltai Rend magisztrális lovagja volt 1957–1986 között. VAJAY: *i. m.*, 204; PRITZ: *i. m.*, 475.

51 Közi Horváth József (Agyagosszergény, 1903. szeptember 25. – Oberhaching, 1988. május 26.) a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte teológiai tanulmányait és ott is szerzett doktori fokozatot. 1927-ben szentelték a győri egyházmegye papjává. 1948-ban hagyta el az országot először Ausztriában élt, majd 1949-től az Egyesült Államokban. 1956-ban Franciaországban, 1965-től az Német Szövetségi Köztársaságban. 1950-től a MNB végrehajtó bizottságának volt a tagja, a menekült ügyi bizottság vezetője. NAGY: *i. m.*, 577–578. A leveleket az MNB-ben betöltött beosztása miatt kapta.

52 Más irattartókban is vannak elszórtan levelei pl. OMKM 28/Vaticano. Ezekben pápai kihallgatásokra kér jegyet.

53 PELLOSO, GIULIANO: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia in Dizionario Ecclesiastico*, Torino, 1958, 270–271.

54 A szervezet története: KINDERMANN A.: *Ostpriesterhilfe in Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg, 1962, 7. kötet, 1292, és www.kirche-in-not.de. (2009. január 3-i letöltés). A két forrás adatai nem egészen egyeznek.

tek megsegítésére. Az alapító, akit adománygyűjtéseiről mindenki csak Speckpaternek (Szalonna atyának) hívott, 1913. január 17-én Mijdrechtben született, 1934-ben lépett be a premontrei rendbe és 2003. január 31-én Bad Sodenben halt meg. Kelet-Európa Egyházainak megsegítése 1952-ben kezdődött el. 1956-ban az alapító Budapesten felkereste a röviddel korábban szabadult Mindszenty bíborost, akinek nagy tisztelője volt. A még ma is működő szervezet székhelye 1954 óta Königsteinben van. Római irodájukban dolgozott osztályvezetőként, majd a római részleg főszámvevőjeként Márton Hugó erdélyi származású magyar premontrei atya, aki 1947-ben érkezett Rómába. Márton Hugó 2007. november 2-án, 94 éves korában, Rómában halt meg.⁵⁵ Az irattartó három részre van osztva. A legkorábbi egységben 119 lap van 1964-től az 1976-ig terjedő évekből. Van egy-két levél Frank Miklós és a végén jó néhány Salamon László működési idejéből, a levelezés döntő többségének írója, illetve címzettje Asztalos János atya, akinek fő levelező partnere Márton Hugó atya volt. A szervezet székhelye Via Ulpiano 47 szám alatt volt. Asztalos atya rajta kívül levelezett a szervezet alapítójával és a németországi központtal is. A levelek között van egy, amelyet Asztalos atya a POA-tól kapott 1967. július 13-án Petőfi Sándor Törökországban tartózkodó magyar menekült ügyével kapcsolatban. Egy levél van Zágon Józsefnek, egy másik pedig tőle, amelyek 1966. szeptember 27-én és 1966. október 14-én keltek. Ezeknek témája Asztalos atya gépjármű kérelme. Levelezett Szőke János szalézi atyával,⁵⁶ aki a szervezet németországi központjában, Königsteinben dolgozott. A levelekben a menekültlelkészség működéséhez, illetve a rászorulóknak adandó segélyekről, ösztöndíjakról, támogatásokról van szó. A második egységben főleg elszámolások vannak, összesen 214 lap Asztalos János és Salamon László idejéből, azaz 1967-től 1977-ig. Nagy egységet alkotnak az 1967–1972 közötti évek havi kiadásairól készített kimutatások. Ezek fő tételei a lelkész fizetése, az iroda bérleti díja és a működési kiadások (villany, telefon, útiköltség, titkárnő fizetése) és szerepel a borralaló is. Néhány kísérő levél is bekerült az elszámolások közé, amelyből kiderül, hogy ekkor már turistákat is támogatott a lelkészség, mert megtalálható a turista alap elszámolása is. A harmadik egységben 89 lap van, amelyek kizárólag Salamon atya idejéből, az 1974-től 1988-ig terjedő időszakból származnak: főleg elszámolások, de egy-két levél is ide került. A levelező partner főként a segélyszervezet németországi központja volt, de van levelezés Werenfried van Straatenel és Szőke János atyával is. Az irattartóban van egy beszámoló, amelyet Salamon atya a magyar Comitato 1982. évi működéséről készített 1982. november 19-én. Hasonló beszámoló a többi évből nem került elő, ezért különösen is értékes irat, mert betekintést enged Salamon László egész éves működésébe, amely a korábbi és az azt követő években is hasonló lehetett. A Latinában és Capuában lévő táborokat látogatta rendszeresen. 1981-ben a magyar menekültek száma 302 volt. A menekültek 7–8 hónapot töltöttek a táborokban. Hétközben minden kedden rendszeresen misézett a Szent Péter-bazilika magyar kápolnájában, pén-tekenként pedig valamelyik katakombában, ahol a szentmise bemutatása után vezetést is tartott. Végül említésre érdemes egy levél, amelyet Szőke János atyának írt 1985. február 25-én. Ebben a Kirche in Not szervezet által nyújtott támogatásokról számol be,

55 Új Üzenet, 2007. november 25.

56 Szőke János (Csorvás, 1927. február 13. –) 1943-ban lépett be a szalézi rendbe. 1948-tól Torinóban tanulta a filozófiát és a teológiát. 1954-ben Torinóban szentelték pappá. 1958-tól Svédországban, 1965-től Stuttgartban volt magyar lelkész. 1975-től dolgozott Königsteinben, a Kirche in Not segélyszervezetnél. 1994-ben hazatért Magyarországra, ahol magyar boldoggá avatásokkal foglalkozik. SZŐKE JÁNOS – DIÓS István: *Szőke János SDB*. In: MKL XIII., Budapest, 2008, 452–454.

felpanaszolva, hogy a drágulások miatt egyre nagyobb anyagi gondokkal küzd, a szervezet pedig egyre szigorúbb a támogatások kiutalása terén. Az irattartóban archivált iratok további értékes információkkal szolgálhatnak a menekültpasztoráció anyagi hátteréről.

Questura –OMKM 18: A Questura az olasz rendőrségnek azon hatósága, amely többek között a tartózkodási engedélyek megadásával foglalkozik. Magától értetődő volt, hogy a menekült lelkészeknek e hivatallal a menekültek, a letelepedni szándékozók érdekében állandó kapcsolatban kellett lennie. Az irattartóban három egység van. A „cittadinanza” egységben 24 lap van, állampolgárság iránti kérelmeket tartalmaz.⁵⁷ Az egység elején az állampolgársági kérvény követelményeit felsoroló nyomtatvány található. Második egység felirata Questura. Két részre van osztva. A korábbi rész 179 lapot tartalmaz, mind Asztalos János idejéből. A későbbi 68 lapot, Asztalos atya és Salamon László idejéből. Mindegyikre felül rá van írva tollal az érintett személy neve és mindkét egységben eszerint vannak ábécé sorrendbe rendezve az iratok.

War Relief Service – NCWC⁵⁸ – OMKM 2–3, és 8–9: A *National Catholic Welfare Conference* (rövidítve NCWC) az Egyesült Államok Katolikus Egyházának egyházmegyéik fölötti szervezete a keresztény élet terjesztésére és aktivizálására. 1919-ben alapították, 1923-óta működött ezen a néven. Központja Washingtonban volt. Tevékenységi körébe 1943-tól szerepel a háborús segítségnyújtás (élelem, orvosság stb.), a háború következményeként pedig a segítségnyújtás a menekülteknek. A szervezet 1950-ig csak az Egyesült Államokba 163.000 kivándorlót juttatott el. A három irattartóban a segélyszervezet kitöltött űrlapjai találhatóak, amelyen a menekültek személyi adatai, képzettségük és nyelvtudásuk mellett fel van tüntetve az is, hogy hogyan és mikor érkeztek Olaszországba és hogy hová szeretnének kivándorolni. A szervezet által kibocsátott bonuszok az OMKM 8-as számú irattartóban találhatóak, amelyek 1955–1958 közötti évekből valók, az utolsó dátuma 1958. június 3. Kétféle színűek, rózsaszínűek és sárgák. A bonuszok jobb felső sarkában van egy nagy szám, az előbbieken 6-os, míg az utóbbiakon 3-as. Mindkét szám azt jelenti, a szám mellett lévő felsorolás alapján, hogy a bonusz a Comitato példánya. A két fajta bonusz között az a különbség, hogy a rózsaszínűeken mindenféle segélyt adtak, míg a sárgákra élelmiszerfajták vannak rányomtatva,⁵⁹ ami után odagépelték a kiutalt mennyiséget. A nyomtatvány alsó részén néhány szükségleti cikk is fel van sorolva, amelyek közül többnyire szappant adtak. A bonuszokat kéthavonta adták ki, így is van csoportosítva az irattartóban lévő 410 sárga bonusz.⁶⁰ A legtöbb bonuszt, 56-ot, 1955 március-április hónapban adták ki, a legkevesebbet, kettőt pedig 1957 november-december hónapban. A bonuszokat Olaszországban élő magyarok kapták. A csökkenő tendenciából látszik, hogy a segélyek az 1956-os forradalom után a menekültek felé irányultak és kevesebb jutott azoknak, akik már régebben érkeztek és beilleszkedtek. Nemcsak rómaiak kaptak az adományokból, hanem Olaszország több városából, északról és délről egyaránt. Érdekesképpen megemlítjük, hogy Milánóból

57 Többek között Prokop Péter (pap-festő), Fábíán Károly (pap, a Collegium Germanicum et Hungaricum volt növendéke, a Szabad Európa Rádió munkatársa) és Körmendy Lajos (AC in Exteris milánói szervezetének elnöke) kérvényére vonatkozó iratokat.

58 BORGSMANN KARL: *National Catholic Welfare Conference* in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg, 1962, 7. kötet, 798–799.

59 A leggyakrabban előforduló élelmiszerek: kávé, csokoládé, olaj, rizs, tonhal, vaj, húsleves kocka, sajt, tészta, szalámi, cukor, hús, szardínia, tea, szalonna, borsó.

60 Az 1956-os évben eléggé rendezetlenül voltak a bonuszok, amelyeket az irattartó rendje szerint sorba rendeztünk, és pótoltuk a hiányzó elválasztó feliratokat is.

Szarvas Béla is, aki hosszú évtizedeken keresztül a magyar szentmisék szervezője volt, kapott adományt a bonusz alapján,⁶¹ ugyanúgy, mint Németh Lucius ferences atya, aki ekkor Siénában lakott, és később milánói magyar lelkész lett.⁶² Egy alkalommal Márton Hugó Opraem,⁶³ és Vecsei József⁶⁴ neve is előfordul. A bonuszokból a 4-es számú a menekült példánya volt. A 3-as bonuszok között ezekből 4 példány benmaradt.⁶⁵ Az utolsó két hónap, amikor olaszországi magyarok bonuszban részesültek 1958. május-június hónap volt. Előtte március-áprilisban már nem adtak bonuszt, ezekre pedig rá van bélyegezve pirossal: *Ungheresi conto speciale*, ami arra utal, hogy a rendszeres juttatás megszűnése után még egyszer sikerült kijárni, hogy a rászorulóknak részesüljenek az osztásból. A bonuszok alján olvasható a felelős magyar menekült lelkész vagy megbízottjának a neve. Többnyire Boglárny Miklós írta ezeket alá, így talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy az irattartó olaszországi menekült lelkészi működésének idejéből (1954–1959) való, így részben visszatükrözi olaszországi kapcsolat rendszerét. A piros bonuszokból 401 lap van, amely között kettőnek a száma 4-es,⁶⁶ ami ebben az esetben is a menekült példánya, így 399 juttatás bonusza található az irattartóban, mindegyik 1955-ből, ábécé sorrendben. A bonuszra ráírták a juttatást, ami lehetet élelmiszer, orvosi vizsgálat, gyógyszer, ruhanemű, buszjegy, lakbér stb. Ugyanazok a nevek előfordulnak, mint a sárga bonuszok között, elég említeni Németh Lucius OFM atya⁶⁷ vagy Szarvas Béla⁶⁸ nevét. Megemlítünk még két ismert nevet: Tóth Giulioét⁶⁹ és Pásztor Lajos professzorét.⁷⁰ Az OMKM 9-es irattartó egyik egysége a szervezettel való levelezést tartalmazza

61 1955. november-december, 1956. január-február, március-április, május-június. Az egyiknek a címe is fel van tüntetve: Milánó, Via G. D'Annunzio, 3.

62 Németh György Lucius OFM (Polán (Istria), 1906. január 2. – Roebling, 1979. június 16.). 1931. augusztus 29-én lépett be a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartományba. 1937. január 10-én szentelték pappá. Kánonjogból doktorált. Gyöngyösön, a rendi teológián tanított egyházjogot. 1947–1948-ban Mátraverebély-Szentkúton tartott népmissziót. Az 1950-ben hagyta el Magyarországot. 1951 nyarán Mönchengladbachban élt. Azon dolgozott, hogy hogyan lehetne kiszóktetni a ferences növendékeket Magyarországról, de erre nem nyílt lehetőség. 1956-ban, a forradalom után a magyar-osztrák határon fogadta a menekülteket. Hagyatékából értékes fényképfelvételek kerültek elő a határ akkori állapotáról, a menekültekről, illetve a táborokról. 1962-ben a milánói ferences kolostorba helyeztek és így néhány évig a milánói magyar közösség papja volt. 1967-ben áttelepült Amerikába, ahol a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Kustodiában dolgozott. Hat alkalommal vett fel sárga bonuszra adományokat 1955. július és 1956. június között.

63 1955. szeptember-október.

64 1955. január-február.

65 Baura Ungar Emma, Milánó, Kovács Margherita, Milánó, és Miolta Denkin Evelina, Savona 1955. március-április; valamint Gárjácén Dezső, Bologna. 1958. május-június.

66 Jónás István, 1955. szeptember 5: vitto mese settembre, és Markó Giovanni, 1955. március 7: 29 gg soggoirno dal 3/3 al 31/3.

67 1955. február 28. articoli di utilità gennaio-marzo 1955 – 1.875 líra.

68 1955. február 28. articoli di utilità gennaio-marzo 1955 – 1.875 líra.

69 1955. június 8. biancheria personale, abbigliamento, calzature uomo, 20.000 líra.

70 Pásztor Lajos (Budapest, 1913. február 3. – Róma, 1997. október 8.) Mindszenty bíboros ajánlásával érkezett Rómába. A RMA titkára, majd a Vatikáni Titkos Levéltár levéltárosa, valamint a Pápai Gergely Egyetemen az egyháztörténelem professzora volt. NAGY *i. m.*, 777 és BORBÁNDI Gyula – PÁSZTOR Lajosné: *Pásztor Lajos* in: MKL X., Budapest, 2005, 656–657. Bonuszokat a következő időpontokban kapott a következő címen Pasztor Lajos + 1 dipendente: 1955. február 28. generi alimentari febbraio, 12,500 líra. 1955. február 28. articoli di utilità gennaio-marzo, 3,750 líra. 1955. május 31. generi alimentari maggio, 12,500 líra. 1955. április 30. generi alimentari aprile, 12,500 líra. 1955. május 31. articoli di utilità aprile-giugno, 3,750 líra. 1955. június 31. generi alimentari giugno, 12,500 líra. 1955. július 31. generi alimentari luglio 12,500 líra. 1955. augusztus 31. generi alimentari agosto 12,500 líra. 1955. szeptember 30. generi alimentari

1957–1961-es évekből. Az első három év évek szerint el van választva egymástól, 1960 után az évek elválasztás nélkül követik egymást. 1957-ből 42 levél található. Az aláírók vagy a címzettek többsége ábécé sorrendben: Geosits István⁷¹ és Rácz Imre.⁷² Egy-egy levélen szerepelnek a következők nevek is:

- Bogláry Miklós – 1957. február 1.
 Csopey Dénes – 1957. január 17.
 Kada Lajos:⁷³ – 1957. január 14.
 Tóth Giulio – 1957. szeptember 28.
 Zágón József – 1957. október 2.

1958-ból 40 levél van. Többségük Rácz Imrének van címezve vagy tőle való. Geosits István személyéhez 8 levél kötődik (neki vagy tőle) és egy van Zágón Józsefnek⁷⁴ címezve, amelynek dátuma 1958. december 22. 1959-ből 35 levél van, amelyeken két név szerepel Anisich Jenőé és Rácz Imréé. Az utolsó egység 1960–1961 éveket foglalja magában, összesen 36 levelet. 1960. február 10-ig Anisich Jenő neve szerepel, utána Ipoly Ottóé. Van két levél Tóth Giuliónak címezve. Mindkettő dátuma: 1960. április 28., és van egy levél Mester Istvánnak címezve,⁷⁵ amelynek dátuma 1960. szeptember 23.

Másik nagy csoport az **anyakönyvi ügyek** – OMKM 9: Az irattartó vegyes tartalmú, kisebbik részében vannak anyakönyvi ügyek 1957–1963 közötti időből. Egy Tóth Giulio aláírásával, kettő Anisich Jenőével, a többi, 58 lap Ipoly Ottó idejéből. Az iktatás érde-

---

settembre 12.500 lira. Feltételezésünk szerint e rendszeres juttatás az Anonymus kiadó működésével lehet összefüggésben. A kiadó megalakulásának rövid története és a megjelentetett könyvek listája megtalálhatók NÉMETH: *Adalékok I.*, 213–214.

71 Geosits István (Szentpéterfa, 1927. augusztus 18.–) Bécsben szentelték pappá 1952. június 29-én szombathelyi egyházmegyésként. Bécsben szerzett teológiai doktorátust 1953. december 20-án. A szentírásstudománnyal foglalkozott. 1955–1958 között a PMI növendéke volt. 1956. október 29.–1957. január 3. között Kismartonban (Eisenstadt) volt menekültelekész. NÉMETH: *Adalékok I.*, 222. Jelenleg Klingebachban él, ahol osztrák szolgálatban van. *A külföldön élő katolikus magyar (és magyarul beszélő) papok és szerzetesek név- és címtára*, Detroit, 2008, 9.

72 Rácz Imre (Megyehida, 1930. március 12. –?, 1998. június 18.) Bécsben szentelték pappá, 1953. június 29-én a szombathelyi egyházmegye címére. Rómába 1955. október 4-én érkezett. A PMI növendéke volt. A Lateráni Egyetem egyházbizományi fakultásán végezte tanulmányait, doktorátusát azonban 1958. június 18-án a bécsi egyetemen szerezte meg. PMI 60/1958. NAGY: *i. m.*, 810.

73 Neve tévesen Kada Giuseppének van írva.

74 Neve tévesen Zalatay Giuseppének van írva.

75 Mester István pápai prelátus (Kassa, 1917. augusztus 20. – Róma, 1984. június 6.) 1941. június 15-én szentelték pappá az Egri Főegyházmegye papjaként. 1941-ben szerzett doktori fokozatot a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Egerben teológiai tanár volt, majd érseki szertartó. Czapik Gyula érsek 1947-ben küldte Rómába, ahol római magyar lelkész volt. Mellette egyházbizományt tanult. A Gergely Egyetemen szerzett egyházbizományi licenciát. Tanulmányai befejeztével a PMI vicerektora volt. 1952-ben lépett a Szentszék szolgálatába. 1973-tól a Papi Kongregációban osztályvezetője volt. A Szent István Alapítvány alapító tagja és az igazgatótanács tagja volt a kezdetektől, majd 1975-től élete végéig az igazgató tanács második elnöke. NAGY *i. m.*, 687; DIÓS ISTVÁN: *Mester István* in: MKL VIII., Budapest, 2003, 994; NÉMETH: *Adalékok I.*, 201–205. RUPPERT: *Visszatekintés*. Személyének méltatása *Mgr. Dr. Mester István (1917–1984)*, Szolgálat 63(1984), 92–93. Sírja a Vatikánban, a német temetőben volt 1994-ig. Földi maradványait ekkor hazaszállították és Egerben, a bazilika altemplomába temették el 1994. november 12-én. *Mester István újratemetése Egerben* és MIHÁLYI GÉZA: *Római évek*, Új Ember, 1994. december 4. Az újratemetésről se Diós István, se Nagy Csaba nem tesz említést.

kessége, hogy ezek az iratok időrendben vannak lefűzve, általában az újabb van felül. Keresztlevelek találhatóak az OMKM 28-as irattartóban is.

Külön irattartója van a **Svájci ügyeknek** – OMKM 19: Az irattartóban 330 lap van. Asztalos János és Salamon László levelezése a Svájci Keresztény Magyar Munkásszövetséggel, amely 1958 decemberében alakult.⁷⁶ A szövetség működése akkor lendült fel, amikor székhelyét Zürichbe tette át és a vezetést Böröcz József vette át.⁷⁷ Olaszországba menekült magyarok Svájcba történő kivándorlása ügyében folyt a levelezés. A kiválasztott személyeket Böröcz József egy munkatársa kíséretében személyesen meglátogatta a táborokban. Az együttműködésnek köszönhetően így politikai menedékjog nélkül is évente 15–20 személy vándorolhatott ki Svájcba.⁷⁸ Az irattartóban van egy levél Németh János Svájcban élő magyar paptól is.⁷⁹

Végül van négy, vegyes tartalmú irattartó az OMKM 7, OMKM 18, OMKM 28 és OMKM 31.

Az OMKM 7-es irattartó 299 lapot tartalmaz négy egységben:

Il papa, Città del Vaticano	112 lap
Pontificia Opera Assistenza	82 lap
Akcio Columbia, Bureau München	2 lap
Vegyes	103 lap

Az OMKM 18-as irattartó az általam végzett rendezés folytán lett vegyes tartalmú. A Questura iratai mellé, amiről már volt szó, ide került a *Dame Apostoliche del S. Curore di Gesù* nővérekkel szállás ügyében folytatott levelezés, amely 78 lapot tartalmaz. A nővérek által vezetett szállás a Via Giacinto Carini 30. szám alatt volt. Adtak reggelit, fél 12-kor ebédet és este 8 óraker vacsorát. Az első este 250 lírába került a következő éjszakák 200 lírába. Az ajánló sorokat Asztalos János írta alá, egy kivételével, amelyen Frank Miklós neve szerepel 1967. január 7-i dátummal. A levelekre rá van kézzel írva az ajánlott menekült neve és eszerint vannak a levelek ábécé sorrendbe rendezve az 1966–1968 közötti időből. Az ezt követő évekből, az 1969 és 1973 közötti időszakból, a levelek nem ezen a módon vannak rendezve, hanem nagyjából időrendbe vannak lefűzve. Ebbe az irattartóba kerültek a kérő és köszönő levelek is Asztalos János és Salamon László idejéből, összesen 64 lap. Ezek között vannak azok a körlevelek, amelyeket Asztalos János 1969–1972 között karácsonyra írt a magyar híveknek adományait kérve a menekültek részére.⁸⁰ Vannak kérő levelek a pápának és az Államtitkárságnak

76 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, Bern, 1985, 313–314.

77 *Uo.*: Böröcz József szabómester volt, 1947-ben került Németországból Svájcba. A szövetségből a szó igazi értelmében magyar szakszervezetet hozott létre, megszilárdítva a pénzügyeket.

78 A svájci kivándorlásról az irattárban található egy tájékoztató, amelyen nincsen dátum. Mivel az iratok időrendben vannak lefűzve a korábbi és az utána következő levelek dátumai alapján a feljegyzés 1973. júliusában készülhetett.

79 Németh János (Nyalka, 1913. szeptember 28. – Székesfehérvár, 1998. március 29.) 1938. június 19-én Esztergomban szentelték pappá a Főegyházmegye címére. 1942–1943 között Komáromban és Oroszországban tábori lelkész szolgálatot végzett. Az 1956-os forradalmat követően 1957-ben hagyta el Magyarországot. Svájcban telepedett. A rendszerváltás után hazatért Magyarországra. BEKE 2008, 528–529. Az irattartóban található levele Baselben, 1969. március 25-én kelt. Az 1956-os forradalom alatt történetekről írt beszámolója megtalálható Zágon József irathagyatékában. SZIA-Zágon 22.6.

80 A karácsonyi gyűjtéseket Frank Miklós római magyar lelkésszel együttműködve végezte: NÉMETH: *Adalékok II.*, 146.

címeze, amely segélykérések esetében olykor ajánlóként szerepel Ádám György⁸¹ és egyszer közvetítőként Zágon József.⁸² A pápának segélykérő levelet küldött Asztalos János⁸³ és Salamon László is.⁸⁴ Érdekességként megemlítendő, hogy Salamon László két alkalommal is kért adományt Mindszenty bíborostól a négy menekült táborban (Triest, Latina, Capua Farfa Sabina) lévő kb. 600 magyar karácsonyi megajándékozásához.⁸⁵ Ezen kívül többek között vannak kérő levelek az Olasz Karitásznak (Caritas Italiana),⁸⁶ a Nemzetközi Karitásznak,⁸⁷ és a RAI vezetőjének címezve.⁸⁸ Mindez mutatja, hogy a menekült lelkészek a lelkipásztori munka anyagi fedezetének biztosításához minden lehetséges forrást igyekeztek igénybe venni.

Az OMKM 28-as irattartó 462 lapot tartalmaz nyolc egységben:

Keresztelevelek ábécében, a lap tetején feltüntetett név alapján, 1962–1979	151 lap
Névtelen – házasságlevelek, áttérések, halotti igazolás, 1963–1966	16 lap
Pontificia Opera Assistenza, 1967–1970	12 lap
Vaticano – főleg pápai áldások, pápai kihallgatások, 1957–1972	88 lap
Garanzie, Permessi, 1965–1976	100 lap
Dichiarazioni, 1966–1973	55 lap
Alto. Comm., Ministeri, Campi, etc.: 1966–1969	8 lap
Névtelen – vegyes iratok, 1965–1973	62 lap

Az OMKM 31-es irattartó nagyobb részében fordítások vannak, ezekről később lesz szó, ezek előtt viszont van 48 lap Salamon László idejéből, amelyek az adományok gyűjtésére vonatkoznak. Színes képet adnak arról, hogy mely személyektől, szervezetektől mekkora nagyságrendű adományokat sikerült gyűjteni a lelkipásztori munka finanszírozása érdekében.

Igen fontos irattartó az OMKM 29-es, mert ebben a menekültek névsorai találhatóak ábécé sorrendben Asztalos atya idejéből, többségük az 1969–1972-es évekből, összesen 216 lap.⁸⁹ A személyekről felvett adatlapokon fel van tüntetve, hogy mikor, és hogyan érkeztek Olaszországba és hová szeretnének kivándorolni. Sok-sok érdekes egyéni törté-

81 Ádám György (Budapest, 1912. november 24. – Feldafing (NSZK), 1978. január 18.) Teológiai tanulmányait a Pázmáneumban végezte 1932–1937 között. Bécsben szentelték pappá 1937. július 4-én az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. 1945-től 1950-ig a bécsi Pázmáneum spirituálisa volt. Zágon József ajánlására nevezték ki németországi magyar főlelkésznek 1952-ben. Székhelye Münchenben volt. 1969-ben alapította az Életünk c. lapot. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának 1969-től haláláig tagja volt. NAGY: *i. m.*, 6; RUPPERT: *Visszatekintés*; VICZIÁN János: *Ádám György* in: MKL I., Budapest, 1993, 45. Ez utóbbi nem említi, hogy az Életünk alapítója volt. Nekrológia *Msr. Dr. Ádám György* (1912–1978), Katolikus Szemle 30(1978) 1. szám, 55. BEKE 2008, 30.

82 Az Államtitkárság rajta keresztül küldött Asztalos Jánosnak 3.000 dollárt 1966. december 30-án.

83 Kelt 1970. november 23.

84 A levél 1973. december 6-án kelt. Az irattartóban két példányban is megvan.

85 A két levél keltezésének időpontja: 1973. december 10 és 1974. november 21.

86 A RAI elnöke ekkor Giogni Nervo volt, a székhely pedig a Via Colossi, 50. szám alatt.

87 A Nemzetközi Karitás vezetője ekkor Mons. Carlo Bayer volt, székhelye pedig a Piazza San Callisto, 16. szám alatt volt.

88 A RAI vezetője ekkor Ettore Barnabei volt. A RAI 1972-ben küldött 50.000 lírát rendkívüli támogatásként.

89 Táborokban érkező magyar állampolgárságú egyének statisztikája 1966–1970 között: 1966 – 358, 1967 – 460, 1968 – 478, 1969 – 817, 1970 – 1.117. A menekültek száma láthatóan évről évre növekedett. OMKM 29.

net került itt megörökítésre. Az egyéni listák után ebbe az irattartóba kerültek a táborok névsorai.⁹⁰ Ezek között csak egy olyan van, amelyen fel van tüntetve, hogy a lista melyik tábor névsorát tartalmazza, ez pedig a latinai táboré. Vannak más listák is, de azokról nem tudni, hogy mikor készültek.

A gyűjteményt két „Fordítások” feliratú irattartó zárja, bár ezek közül a második vegyes tartalmú, amint erre már utaltunk. Az OMKM 30-as irattartó majdnem 560 lapot tartalmaz Asztalos János idejéből (1967–1972). A fordítások az iratra ráírt név szerint vannak ábécé sorrendbe rendezve. Több ábécé sorozat van, ezek egymástól nincsenek elválasztva. Felül vannak az olasz fordítások, alul az angolok. Egy nyelven belül is több ábécé-sorozat van. Az iratok többsége anyakönyvi irat, kivándorlási kérvény, válási és házassági ügyek fordítása. Az OMKM 31-es irattartó három egységre van osztva, ebből két egység az olasz és az angol fordítások, összesen 142 lap Salamon László idejéből (1973–1982). A fordítások tartalma és rendszerezése azonos az előző irattartóéval.

A levelezés között, az egyik irattartóban volt Blaskó György,⁹¹ a PMI egykori növendéke doktori értekezésének egy példánya (eredeti sorszáma 9-es volt). 1956–1957-ben kivette részét a menekültek lelkipásztori ellátásból,⁹² feltehetően ezért került doktori értekezése a menekült ügyek közé. Ezt a levéltárból kiemeltem, bekötöttem és a PMI könyvtárában a növendékek licencia és doktori dolgozatai között helyeztem el.

Az irattartókon túl olyan iratanyag is előkerült, amely nem volt rendezhető irattartókba, így azokat mellékletekként levéltári dobozokba rendeztem, összesen ötbe. Jelük OMKM M1-M5. Ezekben téma szerint igyekeztem csoportosítani az anyagot.

M1 – felirata: **Pénztárkönyvek, postakönyv.** Az első dobozban a Comitato és a Pontificia Opera Assistenza pénztárnaplói kerültek az 1949–1962 közötti időből, azaz lényegében a Frank Miklós működését megelőző évig bezárólag (jelzetük: M1.1–3), valamint a Comitato postakönyve (M1.4), amelyet 1959-től egészen 1970-ig használtak. Ezen kívül nyugták (M1.5), és címjegyzékek (M1.6–8). Az anyag fontos információkat tartalmaz a lelkipásztori működés anyagi hátterére illetve kapcsolattartására vonatkozóan.

M2 – felirata: **Pénzügyi iratok.** A második irattartódobozban 1967–1987 közötti időből 19 csekkötő kapott helyet (M2.1–19), amely szintén a Comitato működésének anyagi oldalára vonatkozó információkat tartalmaz, Asztalos János és Salamon László atyák működési idejéből. Egy csekkötőmbön nincs felírás, ennek jele M2.20. 1985–1988 közötti időben az iroda (bérelt lakás) bérleti díjának fizetésére, és az iroda működtetésével kapcsolatban felmerült kiadások fizetésére használták. Három borítékba gyűjtöttem össze az iratok között talált anyagi jellegű feljegyzéseket, iratokat. Az első boríték (M2.21) 1954-ből a NCWC felé való elszámolást, a második a Comitato egyéb pénzügyeit (M2.22), a harmadik pedig Salamon László iratai között talált anyagi jellegű iratokat, átvételi bizonylatokat tartalmazza (M2.23).

90 Az iratok között talált listák 2007. február 15-én kerültek ebbe az irattartóba.

91 1928. október 14-én született Párizsban. 1953. július 25-én szentelték pappá Innsbruckban. A pécsi egyházmegye papja volt. 1955–59 között volt a PMI növendéke. A Lateráni Egyetemen tanult egyházjogot. PMI személyi lapok.

92 NÉMETH: *Adalékok I.*, 221–222.

- M3 – felirata: **Vegyes iratok I.** A harmadik irattartó doboz vegyes tartalmú. Kiss Pál OFM⁹³ felmentési ügye (M3.1), egy Krisztus-Eposz (M3.2),⁹⁴ amelyet a szerző, Eszes Istvánné Rákos Raymund magyar gyóntatónak⁹⁵ küldött, a Szeretet Láng lelki naplójának kézírata és gépelt formátuma (M3.3–4),⁹⁶ egy jegyzetfüzet, amely feltehetően Nyisztor Zoltán⁹⁷ kézzel írt írásait tartalmazza, amelyeket különböző lapokban jelentetett meg (M3.5), valamint a Munka törvénykönyvének egy példánya (M3.6) kapott benne helyet.
- M4 – felirata: **Vegyes iratok II.** A negyedikben néhány érdekesség található. Elsőként egy Milánóban, a Suverén Máltai Lovagrend és a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége által 1956 karácsonyára készített közhasználati szavakat tartalmazó ötnyelvű, magyar, olasz, német, angol és francia szótár. A kiadvány terjedelme 16 oldal (M4.1). A második borítékban miseénekek vannak (M4.2), amelyeket az Ausztriai Magyar Liturgikus Bizottság Linzben adott ki: Kodály Magyar Miséje és P. Szigeti Kilián Magyar Miséje.⁹⁸ Ezen kívül nyomtatványok (M4.8), vegyes iratok (M4.7) és Banfi Florio⁹⁹ egy tanulmányának kézírata (M4.3), illetve Egert ábrázoló képeslapok, az egri vár alaprajza (M4.4). Végül egy ábécébe szedett szójegyzék, ami elég hiányos (M4.6), valamint egy jegyzetömb feljegyzésekkel (M4–5) és egy pecsét, amelynek felirata: SEGÉLYEZETT (M4.9).
- M5 – felirata: **Frank Miklós anyaga.** Az ötödikben Frank Miklós idejéből való fényképek, beszédek, anyagi vonatkozású iratok, magánlevelezés, elmélkedések kerültek, amelyek közül a legfontosabb az 1971-ben Innsbruckban tartott papi lelkigyakorlat anyaga (M5.3). Magánlevelezése is előkerült, amelyek össze voltak kötözve. Ezeket 2007 őszén átadtam a tulajdonosnak.

Hol volt eredetileg ez a levéltár?

A magyar menekült lelkészség 1950 februárjától a Via della Conciliazione 44. VI. lépcső II. emeleti lakásban működött, amelyet a Propaganda Fidétől béreltek.¹⁰⁰ Több

93 Kiss Pál OFM 1933. június 25-én szentelték pappá. A szerzetesrendek feloszlását követően 1950. szeptember 20-án a váci egyházmegye vette át. 1965. szeptember 1-ig Pestszentlőrinc-Kertvárosban volt vezető lelkész. Innen leváltották. A pápának írt beadványa 1971. július 7-én kelt.

94 A küldeményt 1974. február 21-én küldte Eszes Istvánné Budapestről öt levélben. A mű három részből áll. Az első 67 gépelt oldal, a második 137 gépelt oldal, a harmadik 109 gépelt oldal.

95 Rákos Balázs Raymund (Miskolc, 1911. július 4. – Székesfehérvár, 1994. május 22.) 1929-ben lépett be a minorita rendbe. 1947-ben a rendi előjáróság Assisiba rendelte, ahol a rendi főiskolán tanított. A Szentévre való tekintettel 1949 végén Rómába helyezte. 1986-ig volt magyar gyóntató a Szent Péter-bazilikában. Ezt követően hazatért Magyarországra. NAGY: *i. m.*, 815 és SZENTPÉTERI LAJOS: *Az Egyház élete*, Katolikus Szemle 11(1959) 1. szám 67; SZÁNTÓ KONRÁD: *Baráti megemlékezés Rákos Raymundról*, Új Ember, 1994. július 17. 8. Illetve életrajzi munkája: RÁKOS B. RAYMUND: *Huszonegy év Itáliában*, Róma, 1968.

96 A gépelt példányon kézzel olvasható: Dr. Molnár Gyula hozta, 82. X. 5.

97 Nyisztor Zoltán (Debrecen, 1893. december 8. – Róma, 1979. december 4.) Teológiai tanulmányait Innsbruckban végezte. 1917-ben szentelték pappá a szatmári egyházmegye címére. 1946-tól 1954-ig Rómában, majd Venezuelában, 1961-től ismét Rómában élt, 1964-ig a PMI-ben lakott. A veranói temetőben lévő magyar sírban nyugszik. NAGY *i. m.*, 749. és ADRIÁNYI GÁBOR – CSÍKY BALÁZS: *Nyisztor Zoltán* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae XVII), Budapest, 2005.

98 Ennek van egy második példánya is, amelyet szintén Linzben adtak ki.

99 Banfi Florio (Holik-Barabás Gyula, Hólik Flóris) irodalom- és művelődéstörténész, tanár. (Nyíregyháza, 1899. december 1. –Róma, 1967. szeptember 2.) A II. világháborút követően a Collegium Hungaricum titkára volt. NAGY: *i. m.*, 60–61.

100 Római Magyar Kurír, 1950. február 20., 12. NÉMETH: *Adalékok I.*, 211.

évtizeden át lakott itt egy olasz család, mint a lakás őrzője, és volt itt két nagyobb iroda. Az egyiket a Comitato használta, amely később zarándok iroda lett. Ezt utoljára Salamon László atya vezette. A másik irodában számos magyar kezdeményezésnek volt a bejegyzett székhelye. Legtovább a Katolikus Szemle szerkesztősége és kiadói irodája működött itt Békés Gellért bencés¹⁰¹ vezetésével. 1964 után egy rövid ideig Frank Miklós atya lakott itt.¹⁰² A lakást a Propaganda Fide 1988-ban visszaigényelte. Ekkor szűnt meg a zarándok iroda.¹⁰³

Az iroda fenntartására vonatkozó iratok jó része az MNB anyagában található. Az iroda a 1990-es évek elejéig működött. Feltételezhetően ezután került a levéltár a SZIH pincéjébe. Érdekesség, hogy az iratok közül előkerült az iroda cégtáblája is, amelynek a következő a felirata: **Magyar Iroda**, fölötté a koronás címer.

A SZIA irattárának gerincét Zágón József levelezése alkotja. Elég csak egy gyors áttekintés a két irattárra, hogy megállapítható legyen, a magyar lelkészek iratkezelésükben Zágón József iratkezelésének módszerét követték.

LELKIPÁSZTORI ÉRTESÍTŐK: 1953–1996

A hívek tájékoztatásában minden római magyar lelkész elsődleges eszköze volt a lelkipásztori értesítő, körlevél.¹⁰⁴ A történeti anyag idejéből az értesítők nyomát megtaláltam a PMI levéltárában, hiszen oda egyet-kettőt beiktattak. Néhány értesítő úgy is fennmaradt e levéltárban, hogy hátoldalára írtak fogalmazványokat, feljegyzéseket. Az értesítők teljes gyűjteménye azonban a kezdetektől, azaz 1952-től nincs meg.¹⁰⁵ Az első nagyobb gyűjtemény Angelus hagyatékából került elő, amint már erre utaltam, Frank Miklós idejéből. Ebben volt néhány korábbi értesítő is. Ezekhez további példányokat sikerült találni a SZIA-Zágón gyűjteményben, ahonnan néhány szám szintén előkerült, mert hátoldalát papírként használták. Mindezekből a forrásokból igyekeztem összeállítani a lelkipásztori értesítőket Tóth Giulio, Anisich Jenő és Ipoly Ottó működési idejéből. Az 1953–1963 közötti évekből összesen 30 értesítőt sikerült összerendezni. (OMKM 32). Frank Miklós értesítőinek gyűjteménye 1963–1973 közötti időből való, feltehetően ebből is hiányzik néhány szám (OMKM 33), míg utódjának, Angelus atyának Üzenetei, az 1974–1996 közötti évekből mind megvannak (OMKM 34–36). Ezeket Angelus éven-

101 Békés Gellért (Budapest, 1915. január 3. Sankt Lambrecht, 1999. július 29.) 1932-ben lépett be a bencés rendbe, teológiai tanulmányait a római Szent Anzelm Egyetemen végezte. 1938. szeptember 11-én szentelték pappá. 1940-ben doktorált. 1946-tól a római Szent Anzelm Egyetem tanára. 1965-ig a rend római ügyvivője. 1957-től a Nyugaton élő bencés rendtársainak főelőjárója. 1969-től a Rómában megjelenő Katolikus Szemle szerkesztője volt. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának 1966-tól 1984-ig volt tagja. 1992-ben hazatért Magyarországra. NAGY: *i.m.*, 81–82, POMOGÁTS BÉLA: *Békés Gellért József OSB*. In: MKL, I. kötet, Budapest, 1993, 699, RUPPERT: *Visszatekintés. Az Egység szolgálatában, Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára*, Katolikus Szemle 46(1994) 3–4. szám, szerk.: SOMORJAI ÁDÁM OSB, és SZÖNYI ZSUSZA: *A Triznya-kocsmá*, Budapest, 1999, 98–102.

102 NÉMETH: *Adalékok II.*, 122–123.

103 Magyar Kurír 2004. szeptember 20.

104 NÉMETH LÁSZLÓ: *Olaszországi lelkipásztori értesítők 1945–1996* (a továbbiakban: NÉMETH: *Értesítők*). In *Látó szívvel*, szerk.: BENDE JÓZSEF – DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG Op – PÁKOZDI ISTVÁN, Budapest, 2006, 281. Ez az írás olvasható e kötetben.

105 Az 1952 előtti évekből fennmaradtak a Római Magyar Kurír számai, amelyek igen hasznos és gazdag forrást jelentenek azokra az évekre vonatkozóan. NÉMETH: *Értesítők*, 281–282.

ként összefűzte, itt-ott sorszámmal is ellátta. Miután Fülep Katalin felkereste őt, arról is gondoskodott, hogy Üzenetei eljussanak az Országos Széchényi Könyvtárba.¹⁰⁶ Az erre vonatkozó levelezés megtalálható a 37-es irattartóban.

KOVÁCH ANGELUS HAGYATÉKA: 1973–2001

Kovách Angelus hagyatéka, amint arról már volt szó, halálát követően, 2001 őszén került a PMI-be. Könyvei közül azok, amelyek beillettek a PMI könyvtárának gyűjtőkörébe, bekerültek a PMI könyvtárába, a többit a Római Magyar Akadémia kapta meg. Életrajza – hagyatékában fellelhető iratai alapján – igen pontosan összeállítható:

Kovách Tibor Angelus OFMCap. 1911. október 9-én Pesterzsébeten született. Anyja neve Rozsnyai Anna, apja neve Kovács volt. Tatán érettségizett a piarista gimnáziumban, 1931-ben. 16 éves korában, 1927-ben lépett be a Kapucinus Rendbe. 1929-ben tette le az első fogadalmat, majd 1932-ben lett örökfogadalmas. 1935. június 20-án Budapesten szentelték pappá. Teológiai tanulmányait a budapesti Teológiai Fakultáson végezte *rite* eredménnyel. 1936–1939 között Magyarországon a rend szemináriumában volt teológiai tanár, majd 1940–1947 között lekipásztor és hitoktató Tatán, Mórton, Nagyváradon, és Máriabesnyőn. 1947-ben kiállított személyazonossága szerint Budatétényben lakott. Előjárói 1947-ben Rómába küldték, hogy teológiai tanulmányok folytasson a Pápai Gergely Egyetemen. Az egyetemen az azonosító száma 4695 volt. A negyedik és ötödik évet végezte el az 1947–48 és az 1948–1949-es akadémiai években. Teológiából *summa cum laude* fokozattal tett licenciát. A kommunista uralom hatalomra jutását követően nem tért haza Magyarországra. Az emigrációban első állomáshelye Kanadában volt, ahová 1951. februárjában érkezett meg. 1958. március 11-én kapta meg a kanadai állampolgárságot, amit élete végéig megtartott. Ekkor változtatta meg nevét Kovácsról Kováchrá, hogy a kanadaiak ki tudják ejteni a nevét. 1951–1953 között tanulmányokat folytatott és tanított Cacounában, innen Ottawába került, ahol 1953–1963 között teológiát tanított és itt kezdett foglalkozni a bevándorolt magyarokkal. 1963 szeptemberétől 1964 júniusáig Montreálban filozófiát tanított. Zágon József kérésére 1964. július 10-én érkezett Párizsba, ahonnan 1966. szeptember 3-án ment Strasbourgba, ahol Kelet-Franciaország magyar lelkesze lett. A kolostor átszervezése miatt Ádám György főlelkésztől új beosztást kért, aki Rómába küldte, ahová 1973. szeptember 14-én érkezett. Az első szentbeszédét a magyar közösség számára az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából tartott szentmisén mondta október 21-én, a Szent István Házban. Ádám György prezentálására az Olasz Püspöki Konferencia 1973. december 6-án kelt levelével (2159. sz.) kapott működési engedélyt. A római magyar lelkeszi hivatalt Frank Miklóstól vette át. 1976. május 16-án működési engedélyét kiterjesztették egész Olaszországra, amelynek főlelkésze lett. Havonta tartott magyar misét Rómában és Milánóban, Vespa motorjával bejárta egész Olaszországot. A hívekkel való kapcsolattartás érdekében adta ki az „Üzenet” címet viselő stencilezett havi értesítőt. 200 példánnyal kezdte. Később Olaszországban 1700 példányt postázott. Elsődleges segítőtar-

¹⁰⁶ Az Országos Széchényi Könyvtárban a jelzete Fond 353. FÜLEP KATALIN: *Olaszországi hungarica hagyatékok az Országos Széchényi Könyvtárban*. In: Gazdaságtörténet-könyvtártörténet. Emlékkönyv Berliáz Jenő 90. születésnapjára, Budapest, 2001, 222.

sa a húga, Kovách Adrienne volt.¹⁰⁷ Pater Angelus a Kapucinus Rendházban lakott a Via Venetón. 1997. december 12-én P. Rivaldo segítségével átköltözött a rendi öregotthonba (Piazza San Felice da Cantalice, 20 – 00172 Roma), ahonnan elsősorban telefonon tartotta a kapcsolatot a hívekkel. 2001. szeptember 5-én hunyt el az öregotthonban. Sírja Rómában, a veranói temető kapucinus parcellájában van (77-es parcella). Az Olaszországban élő magyarok körében végzett lelkipásztori munkájának elismeréseként a Magyar Köztársaság elnöke 1992. március 21-én a Magyar Köztársasági Érdemérem Kiskeresztjével (katonai tagozat) tüntette ki. A Magyar Katolikus Püspöki Kar pedig a „*Pro Ecclesia Hungariae*” emlékérmét adományozta neki 1999. február 25-én.¹⁰⁸

Lelkipásztori működésére vonatkozó hagyatékát dobozokba rendeztem egy első csoportosítást követően. A fő csoportok a következők voltak: levelek, értesítők, címek, füzetek, anyagi ügyek, fotók, könyvek. A történeti levéltár rendezését követően vált világossá, hogy ez az anyag szerves folytatása annak, így kívánatos lenne az anyagot annak folytatásaként irattartókba rendezni. Ezt a munkát 2008 elején végeztem el. A két levéltári anyag között a kapcsolatot a lelkipásztori értesítők képezik, amelyekről már volt szó. Angelus iratait három irattartóba, a mellékleteket pedig öt irattári dobozba rendeztem össze. Mindkét kategória a történeti levéltár folytatásaként kapott sorszámot. A három irattartó sorszáma OMKM 37, 38, 39 lett, míg a mellékleteké: OMKM M6, M7, M8, M9, M10.

Az első irattartó címe: **Kovách Angelus levelezése**. Az irattartó jelzete: OMKM 37. Összesen 228 sorszámozott levél található benne. A hagyatékban fellelhető levelek, képeslapok nem voltak rendezve, e gyűjtemény tehát teljes egészében a feldolgozás eredménye dátum szerint kerültek besorolásra. Ott, ahol a levélen nem volt dátum, vagy a postabélyegzőt vagy Angelus atya által ráírt érkezési dátumot vettem figyelembe. Az ünnepekre (Húsvét, Karácsony) küldött üdvözlések több esetben hónap és nap nélkül soroltam be. A OMKM gyűjteményének logikája szerint az irattartón az 1973–2001 közötti időszak van feltüntetve. Korábbi évekből is kerültek elő levelek, mivel csak csekély számú, így ezeket e levélgyűjtemény elejére soroltam időrendbe. Az irattartóban lévő levelek tényleges időkerete tehát 1944-től 2001-ig terjed.

A hagyatékban voltak levélgyűjtemények, amelyeket Angelus külön kezelte. Ezek a következők voltak: a veranói temetőre vonatkozó levelezés, az *Üzenet* kiadására vonatkozó levelezés, a *Bujdosó regösök* verseskötet kiadására vonatkozó levelezés. Ezek az OMKM 38-as irattartóba külön-külön egységként kaptak helyet, megőrizve különállóságukat. Az anyagban talált hasonló tartalmú leveleket téma és időrend szerint soroltam be. Ide kerültek külön egységként az anyakönyvi ügyek, amelyek a hagyatékban elszórva voltak találhatóak. Ennek az irattartónak az elején kaptak helyet – a levél írója szerint ábécé sorrendben – azok a levelek, amelyekről hiányzik a dátum. Külön egységet képeznek a kötetben az újságcikkek és a lelkipásztori értesítők, amelyeket Angelus írt

107 Kovács Adrienne (Budapest, 1913. január 8. – Róma, 1997. október 18.) 1974. szeptember 14-én érkezett Rómába. A Szent István Házban lakott. A veranói temető magyar sírjában van eltemetve. OMKM 39/ Kovács Adrienne.

108 NAGY: *i. m.*, 557, saját közlés alapján: Kovács Angelus, Kovách, OFMCap. In: MKL VII., Budapest, 2002, 276. és Kovách Angelus személyes iratai, 1973. évi agenda, 1974. január 12-i levele, Üzenet 1976. február. Interjú: Népszabadság, 1990. december 30; CZOBORCZY Bence: *Bravo, Pater!* Keresztény Élet, 1999. február 7; ANGELI, MASSIMO: *Quella fede nascosta fino all'89 per paura di essere spiat*, Avvenire domenica, Roma-sette 2001. május 27; Kovács Angelus OFMCap kitüntetése, Magyar Kurír, 89. évf. 122. sz. 1999. június 1; *Kitüntetés*, Új Ember 1999. június 3; *Elhunyt Kovách Angelus*, Új Ember, 2001. szeptember 16.

Ottawában, illetve Strasbourgban, vagy amelyeket elődje, Halbédl Imre¹⁰⁹ írt Milánóba, én utódként Rómában, illetve Ruppert József Firenzében. Milósházy Attila püspök néhány körlevele zárja ezt az egységet, míg a gyűjtemény végén a hagyatékából előkerült címjegyzékek, illetve a kitöltetlen nyomtatványok kaptak helyet.

A harmadik irattartóba, amelynek jelzete: OMKM 39, a személyes iratok kerültek. Első egységként időrendben a személyigazolványok, kinevezések, amely alapján jól nyomon követhető az életpálya alakulása. Ezt követi a levelezése volt iskolatársaival, a tatai gimnáziumi illetve a pesterzsébeti általános iskolai osztálytársaival. Ezután egészségügyi iratai következnek, végül pedig hűgának, Kovács Adriennek az irataival és levelezésével zárul a gyűjtemény.

A le nem fűzhető anyagot irattári dobozokba rendeztem, téma szerint csoportosítva.

M6-os doboz, felirata: **Füzetek I.** Ebbe tíz füzet került, amelyekben címek vannak, nagyrészt városok, vidékek szerint. A füzetek kisebbik részén van felirat.

M7-es doboz, felirata: **Füzetek II.** Két címjegyzék füzet mellett a határidőnaplók kaptak itt helyet. Angelus működésének első évéből, 1973-ból van az első, majd 1996-tól működési idejének a végéig a többi. Hasznos feljegyzéseket tartalmazhatnak lelkipásztori működésére, kapcsolataira vonatkozóan. Végül egy verses gyűjtemény zárja a dobozba került füzeteket.

M8-as doboz, felirata: **Iratok.** Vegyes iratok, banki és pénzügyi cédulák, feljegyzések, kaptak ebben a dobozban helyet, összesen 13 tétel. A legfontosabb ezek közül az Üzenet címlistája.

M9-es doboz, felirata: **Könyvek, térképek, tárgyi emlékek.** A hagyatékából azok a könyvek kerültek ide, amelyek a lelkipásztori munkának lehettek segédeszközei. Ezek cím szerint ábécében vannak felsorolva. Vannak közöttük viccgyűjtemények, amelyekből a vicceket vette az Üzenetbe (M9.1 és 4), vannak énekeskönyvek, amelyekből furulyázott és szájharmonikázott az összejöveteleken, vagy útközben, amikor elfáradt (M9.7–8 és 11–16), van néhány irodalmi és történelmi jellegű könyv, segédkönyv (M9.2–3, 9–10, 18). Ezek között található meg a *Bujdosó regősök* verseskötet (M9.2), amelyet ő adott ki Kanadában. Néhány vallási témájú könyv (M9.5–6, 17), amelyek közé besoroltam Carlo Maria Martini bíborosnak egy elmélkedését, amelyet én ajándékoztam neki, két templom leírása (Bologna, Padova), ahová misézni járt (M9.21–22), végül pedig két Olaszország térkép, amelyeket saját kezű jelzései tesznek hasznos történelmi forrássá (M9.19–20). E dobozban kapott helyet néhány tárgyi emlék is: egy 1956-os nemzetőr karszalag, a Pater szájharmonikája, étrendek és hajtársaságok katalógusai, amelyekkel feltehetően Amerika és Európa között utazott.

M10-es doboz, felirata: **Fényképek.** A hagyatékban rendezetlenül talált fotók kerültek e dobozba. Egy részük téma szerint borítékokba volt téve. Több témakörben több boríték is volt. Ezeket egységesítettem és a fényképek között kategóriákat állítottam fel, ami megkönnyítette a képek rendezését. Ezek a kategóriák jórészt megegyeznek az iratok kategóriáival. Angelus különböző működési területein készített képek (Strasbourg, Ottawa, Olaszország), kapucinusok, városképek, képeslapok, testvére Adrienne képei. Külön borítékba gyűjtöttem össze Angelus fényképeit, il-

109 Halbédl Imre, magyar lelkész „Istituto S. Croce” Via Tomaso Grossi, 50 22100 Como, hirtelen halt meg 1974. szeptember 23-án, 64 éves korában.

letve azokat a képeket, ahol a híveivel együtt látható. Ezek egy része időrendbe sorolható volt, másokról megállapítható volt, hogy hol készült a kép. A képek egy része pontos felirat nélkül azonosíthatatlanul, névvel vagy dátummal, vagy mindkettő nélkül került csoportosításra.

A FOLYÓLEVÉLTÁR ANYAGA 1999–2006

Angelus munkáját, amint erre már utaltam, 1999-től folytattam. Az iratokat kezdetben az Agenzia, a Magyar Katolikus Püspöki Kar ügyintézői levéltárában iktattam. Néhány iraton a kezdeti időből még látható e jelzés „Ag” rövidítéssel. Ahogy bővült a munkaterület, az iratokat önállóan kezdtem el kezelni. Ezeket később levéltári dobozokba rendeztem. Angelus iratainak rendezését követően merült fel a gondolat, hogy a folyólevéltár anyagát a már létrehozott OMKM levéltárába soroljam be. A munkát 2008 elején végeztem el. A rendezés döntő szempontja az időkeret lett, azon belül pedig két nagy kategória szerint csoportosítottam az iratok: Levelezés és városok. A városok között kiemelt helyet kapott Róma és Milánó, ahol havonta van magyar szentmise és így az irattári anyag is bővebb. A mutatóban és az irattartókban a városokat az olaszországi rövidítéseikkel tüntettem fel: BO – Bologna, FI – Firenze, GE – Genova, PD – Padova, PA – Palermo, PR – Párma, PE – Perugia, TO – Torino. Külön nem szerepel Catania, mert az arra vonatkozó levelezést együtt kezeltem a palermói iratokkal. Néhány ügyben, amelyek terjedelmesek voltak, külön irategységek is keletkeztek. Ezek a következők: a bolognai közösség római zarándoklatára vonatkozó iratok (OMKK 48), a milánói börtönben rendszeresen felkeresett magyar rabokkal való levelezés,¹¹⁰ (OMKM 45 és 52), a torinói hivatást érző fiatalember esetére vonatkozó levelezés (OMKM 52), valamint keresztelőkkel és esküvőkkel kapcsolatos anyakönyvi iratok (OMKM 44). Miklósházy Attila a külföldi magyarok püspökének¹¹¹ körlevelei és a nyugat európai magyar közösségek lelkipásztori értesítői az 1991–2006 közötti időszakból, az OMKM 51-es irattartóban kaptak helyet. A lelkipásztori értesítőnek az „Új Üzenet” nevet adtam, amely nevével jelzi, hogy folytatása az előzőeknek, ugyanakkor benne van az újdonság is. Az értesítők két kötetbe, 1999–2004 és 2005–2006, kötve kerültek be a levéltárba. Jelzetük: OMKM 46. E két kötetben található Ruppert József piarista atya „Egészen Kis Üzenet” című értesítői is, amelyeket a firenzei közösségnek küldött ezekben az években. Az irattartóba nem rendezhető iratok, kiadványok, fényképek levéltári dobozokban, mellékletekként kerültek archiválásra OMKM Mellékletek 11–14 sorszám alatt.¹¹²

AZ OMKM levéltárának e rövid leírása és létrejöttének bemutatása már önmagában sok adattal szolgál az Olaszországba menekült vagy ott letelepült magyarok között végzett lelkipásztori munka történetének megírásához. A gazdag anyag számtalan kutatási területet kínál. Ezeket a rész kutatásokat akkor lehet majd elvégezni, ha a levéltár anyaga további rendezést és feldolgozást követően olyan állapotba kerül, hogy az kutatható lesz.

110 Az egyikkel készült interjú megjelent a Nők Lapja 2003. március 19-i számában, V. KULCSÁR ILDIKÓ: *Ártatlanul vagyok rács mögött. Találkozás a börtönben* címmel.

111 Miklósházy Attila (Diósgyőr, 1921. április 5. –) a külföldi magyarok püspöke, 1949-ben lépett be a Jézus Társaságba. 1956-ban hagyta el Magyarországot. 1961. június 18-án Torontóban szentelték pappá. 1989. november 4-én ugyanott szentelték püspökké 2006-ban vonult nyugállományba. Életünk, 2006. május, 6.

112 A folyó levéltár mellékletei további rendezésre és katalogizálásra szorulnak.

S.sz.	Irattartó tartalma	Időkeret	Irattartó eredeti felirata	Eredeti sorsz.
1	Magyar Hivatalok	1952–1960	Levelek Magyar Hivatalok	VII.
2	NCWC személyi lapok I.	1953–1957	Személyi lapok War Relief Services N.C.W.C (1957-ig)	
3	NCWC személyi lapok II.	1957–1962	Személyi Lapok N.C.W.C 1957–1962	
4	Vörös Kereszt	1953–1978	Croce Rossa Piano-Medico	III.
5	Trieszt, Borbély Miklós	1954–1965	P. Borbély M. Triesz- Trieszti Bizotts, Beszámolás	XII.
6	Pontificia Opera Assistenza	1955–1959	1955 Alloggio Éjjeli szállás	
7	Vegyes iratok: Il Papa, Città del Vaticano, Pontificia Opera Assistenza, Actio Columbia Bureau, München, Vegyes	1955–1964	Vatikán Vegyes	XI.
8	USEP /Bonok/	1955–1958	U.S.E.P. /Bonok/ 1955–1958	XIV.
9	NCWC	1957–1961	N.C.W.C. U.S.E.P.	XIII.
	Anyakönyvi iratok Tóth Giulio, Ipoly Ottó	1957–1963	Felirat nem volt (Blaskó könyve kiemelve)	
10	Ipoly Ottó levelezése P–Z	1961	1961 P–Z	
11	Ipoly Ottó levelezése A–K	1962–1963	1962–63 A–K	
12	Ipoly Ottó levelezése L–Z	1962–1963	1962–63 L–Z	
13	Frank Miklós levelezése A–J	1964–1966	1964–66 A–J	
14	Frank Miklós levelezése K–L	1964–1966	1964–66 K–L	XV.
15	Frank Miklós levelezése M–P	1964–1966	1964–66 M–P	
16	Frank Miklós levelezése R–Z	1964–1966	1964–66 R–Z	
17	Ostpriesterhilfe Márton, Frank, Asztalos, Salamon	1964–1988	Ostpriesterhilfe	
18	Questura, Asztalos János, Salamon László	1966–1974	Questura, Cittadinanza	
	Alloggio, Asztalos János	1967–1973	Alloggio	
	Kérő és köszönő levelek, Asztalos János és Salamon László	1969–1975	Kérő és köszönő levelek	
19	Svájci ügyek, Asztalos János, Salamon László	1967–1980	Svájci ügyek, Svájc	
20	Asztalos János levelezése A–Z	1967–1969	A–Z 1967–68–69 levelezés	IV.
21	Asztalos János levelezés A–F	1970–1972	A–F	
	Asztalos János levelezése G–L	1967–1972	G–L	
22	Asztalos János levelezése M–P	1970–1972	M–P dal 1970	
	Asztalos János levelezése R–Z	1970–1972	R–Z dal 1970	

23	Magyar a Magyarért 1: A–O, Asztalos János	1970–1973	Magyar a Magyarért A–O 1972-ig 1.	
24	Magyar a Magyarért 3: P–Z, Asztalos János, Salamon László	1969–1977	Magyar a Magyarért P–Z 3.	XVI.
25	Magyar a Magyarért 2: I–O, Salamon László	1973–1982	Magyar a Magyarért I–O 2.	
26	Salamon László levelezése A–Z I.		(összerendezve és ismét lefűzve 2007)	
27	Salamon László levelezése A–Z II.		(lefűzve 2007-ben)	
28	Vegyes iratok: keresztlevelek, Vatikán, POA, Garanzie, Permessi, Dichiarazioni, Alto Commissariato, Profughi, Ministeri		Keresztlevelek, Vatikán, P.O.A. Garenzie, Permessi, Dichiarazioni, Alto Commissariato, Campi Profughi, Ministeri	XVII.
29	Menekültek listái: táborbeliek, táboron kívüliek Asztalos, Salamon		Táborbeliek listái, Táboron kívüliek	
30	Fordítások olasz–angol: Asztalos János	1967–1972	Fordítások Olasz	
31	Adományokra vonatkozó levelezés, fordítások olasz–angol: Salamon László	1973–1982	Fordítások Angol	
32	Meghívók, Egyházközségi körlevelek	1953–1963	Tóth Giulio, Anisich Jenő, Ipoly Ottó	
33	Frank Miklós, Egyházközségi körlevél	1963–1973		
34	Kovách Angelus Üzenet	1973–1978		
35	Kovách Angelus Üzenet	1979–1984		
36	Kovách Angelus Üzenet	1985–1996		
			Tartalom	
37	Kovách Angelus levelezés	1973–2001	a levelezés tényleges időkerete: 1944–2001	
38	Kovách Angelus vegyes iratok			
39	Kovách Angelus személyes iratok	1947–2001		
40	Németh László levelezés, városok	1999–2000	1999–levelezés, városok: BO, FI, PD, 2000–levelezés, városok: BO, FI, PD, PA, TO	
41	Németh László levelezés, városok	2001	BO, FI, PD, PA, TO	
42	Németh László levelezés, városok	2002	BO, FI, PD, PA, TO	
43	Németh László levelezés, városok	2003	BO, BO–Carla, FI, PD, PA, PE, TO	
44	Németh László Róma	2000–2003	2003: keresztelők és esküvők	
45	Németh László Milánó, X.Y.	2000–2003	X.Y. San Vittore börtönben fogva tartott magyar rab ügye	

46	Németh László Új Üzenet és Ruppert József SchP Egészen Kis Üzenet	1999–2003		
		2004–2006		
47	Németh László levelezés	2004		
48	Németh László városok	2004	BO, BO–Róma, FI, PD, PA, PE, TO	
49	Németh László levelezés, városok	2005	BO, FI, PD, PA, PE–Assisi, TO	
50	Németh László levelezés, városok	2006	BO, FI, GE, PD, PA, PE–Assisi, TO	
51	Németh László Róma, körlevelek	2004–2006	Miklós házy Attila püspök körlevelei, Nyugat európai lelkipásztori értesítők	
52	Németh László Milánó, N. N. és P. P.	2004–2006	N. N. hivatás ügye, P. P. Bollatében fogva tartott magyar rab ügye	

TÍZ ÉV A MAGYAROK RÓMAI KÁPOLNÁJÁBAN, 2004–2014

A Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelt kápolna a Vatikánban, a Szent Péter-bazilika Grottáiban (altplom) Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek, a Magyar Püspöki Konferencia elnöke (1975–1986) főpásztori működésének egyik kiemelkedő alkotása.¹ A kápolnát két részre osztó diadalíven látható bíborosi címere, és a kápolna végén lévő, Amerigo Tot által készített bronz domborművön kétszer is megvan örökítve.² Szemben állva a műalkotással baloldalon az a jelent látható, amikor VI. Pál pápa (1963–1978) átadja a bíborosnak a kápolna alapkövét, a jobb oldalon pedig az, amikor II. János Pál pápának (1978–2005) a bíboros átadja a magyar püspökök ajándékát a kápolna felszentelésekor, 1980. október 8-án. Nem véletlen tehát, hogy a kápolna leírása helyet kapott az Esztergomi Főegyházmegye 1982-ben megjelent névtárában.³

Nagy öröm, hogy a két pápát, VI. Pált és II. János Pált, akiknek köszönhetjük a kápolnát, 2014. október 19. és április 27. óta a boldogok, illetve a szentek között tisztelhetjük.⁴ Büszkéek lehetünk arra, hogy első ábrázolásuk a bazilikában 1980-tól a római Magyarok Nagyasszonya kápolnában található. A kápolna kifejezi a magyarság kötődését Szent Péter mindenkori utódjához. Ennek beszédes jele volt, hogy 2011-ben, az Európai Unióban betöltött magyar elnökség idején XVI. Benedek pápa tiszteletére adott vatikáni magyar koncert programfüzetébe a magyar kápolna képei kerültek.⁵

A kápolnában 2004-től heti rendszerességgel van magyar szentmise. E személyes visszaemlékezésként megírt tanulmány célja, hogy az elmúlt tíz év (2004. május 18. –

---

1 ADRIÁNYI Gábor: *Lékai II. László 1976. február 10. – 1986. június 30.*, In *Esztergomi érsekek* (szerk. BEKE Margit; Budapest 2003) 402–405.

2 Egy harmadik ábrázolása látható Csikszentmihályi Róbert Dominici János ragusai érseket ábrázoló domborművén, ahol a művész reneszánsz ötlettel Lékai László bíboros arcvonásaival ábrázolta az érseket. PROHÁSZKA László: *A Vigilia beszélgetése Csikszentmihályi Róberttel*. In *Vigilia* 75 (2010) 6/458, és CSORBA László: *Magyar emlékek Itáliában* (Budapest 2003) 244.

3 *Esztergomi sematizmus, Schematismus Strigoniensis, 1982* (Esztergom 1982) 449–457. Aleírás a kápolna felszentelésére készült ismertető füzetből való. A kápolna részletes leírása: NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: *Magyarok Nagyasszony kápolna*. In BANFI, Florio: *Magyar emlékek Itáliában* (Magyar–olasz tanulmányok) (bővített és átdolg. kiad., szerk.: KOVÁCS Zsuzsa és SÁRKÖZY Péter; Szeged 2005) 220–225.

4 II. János Pál pápa sírja 2011-ben történt boldoggá avatásáig a Grottákban volt. Magyar Kurír (a továbbiakban: MK), 2011. 01. 15.: *Áthelyezik II. János Pál sírját*. VI. Pál pápa sírja boldoggá avatása után is a Grottákban maradt. MK, 2014. 10. 21.: *Hálát adtak VI. Pál pápa boldoggá avatásért a magyar kápolnában*. A sír mögött van közvetlenül a magyar kápolna.

5 MK, 2011. 05. 28.: *XVI. Benedek: A szoltárt Liszt először elimádkozta, és csak utána komponálta meg*. A programfüzet elejére a Magyarok Nagyasszonya szobra, a hátuljára Amerigo Tot domborműve került, a füzetbe pedig a kápolna leírása a domborművek fotóival, 38–45.

2014. május 20.) kedd reggeli magyar szentmiséinek történetét felvázolja.⁶ Fő forrás ehhez az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió (a továbbiakban: OMKM) levéltára.⁷

A Pápai Magyar Intézet (a továbbiakban: PMI) *Historia Domus*ának feljegyzése szerint⁸ a Rómában élő és dolgozó magyar papok és szerzetesek 2004. március 29-én, Ternyák Csaba érsek lakásában tartották havi találkozójukat.⁹ Ezen vetődött fel a gondolat, hogy a Szent Péter-bazilika magyar kápolnájában hetente egyszer rendszeresen szentmisét kellene tartani a Rómába zárandokló magyaroknak. Közös megegyezéssel a keddi napra esett a választás, azért, hogy a szerdai kihallgatásra érkezők előző nap részt tudjanak venni magyar szentmisén a Szent Péter-bazilikában. Ezzel a kéréssel fordultam 2004. április 26-án Francesco Marchisano bíborshoz, a bazilika főpapjához.¹⁰ A bíboros életének emlékezetes eseménye volt a PMI 1964-es átadása a Magyar Katolikus Püspöki Karnak (a továbbiakban: MKPK),¹¹ amit mindig szívesen idézett fel, ha magyarokkal találkozott. Jó viszonyban volt számos magyar püspökkel, rendszeres kapcsolatot tartott a PMI-vel. Feltehetően ennek a jó kapcsolatnak köszönhető, hogy igen gyorsan, két nap múlva megérkezett tőle a pozitív válasz: 2004-ben, minden kedden reggel 7.45-kor megtarthatjuk a magyar szentmisét a kápolnában. Az engedély birtokában kapott értesítést erről a katolikus sajtó¹² és az internetre¹³ is felkerült a következő hír:

Az Olaszországi Katolikus Magyar Misszió közleménye: Magyar szentmisék a római Szent Péter bazilikában

A Rómába zárandokló magyarok számára igen kedves zárandokhely a Szent Péter-bazilika altemplomában található Magyarok Nagyasszonya kápolna. Az Olaszországi

-
- 6 A tíz éves évfordulóról a kápolna búcsúja alkalmából 2014. október 7-én tartott szentmisén emlékeztünk meg. MK, 2014. 10. 06.: *Kettős ünnep a római Magyarok Nagyasszonya kápolnájában*, és MK, 2014. október 7.: *A vatikáni magyar kápolna búcsúja*.
- 7 A levéltár leírása: NÉMETH László Imre: *Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára 1952–2006*. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (a továbbiakban: MEV) 21 (2009) 1–4/265–293. Olvasható e kötetben. A 2004–2010 közötti évek anyaga az OMKM 53. sorszámú, míg a 2011–2014 közötti évek anyaga az OMKM 69. sorszámú irattartóban található. 2012-től az archiválás elsősorban elektromos formában történt. A levéltár CD-tárában a 23-as sorszámú CD-n vannak archiválva elektronikus formában a kápolnára vonatkozó adatok, fotók, amelyben a 2011–2014 közötti évek anyaga került archiválásra.
- 8 OMKM CD 25: *Pápai Magyar Intézet Historia Domus 2004*.
- 9 A Rómában élő magyar papok 1947-től 1964-ig rendszeresen tartottak havi találkozókat a Pápai Magyar Intézetben, amelyeket „ricevimento”-nak neveztek. A találkozó 1949-től minden hónap első csütörtökén volt. NÉMETH László Imre: *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Első rész: 1945–1963*. In MEV 14 (2002) 1–4/199, és OMKM CD 25: *Pápai Magyar Intézet Historia Domus 2004*.
- 10 Francesco Marchisano bíboros 2002–2005 között volt a Fabbrica di San Pietro vezetője. 2014. július 27-én 85 éves korában hunyt el Rómában. *È morto il cardinale Francesco Marchisano, Il porporato piemontese aveva 85 anni*. In *L'Osservatore Romano* (lunedì-martedì 28–29 luglio 2014) 7.
- 11 NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009) 87.
- 12 *Magyar misék a Szent Péter-bazilikában*. In *Új Ember* (a továbbiakban: ÚE) (2004. 05. 16.); *Római magyar szentmisék*. In *Keresztény Élet* (2004. 05. 23.); *Magyar szentmisék a római Szent Péter-bazilikában*. In *Életünk* (a továbbiakban: Él) (2004. 07.). Az Él 2004. szeptemberi számában az utolsó oldalon, a mise-rendbe is bekerült a rendszeres szentmisék időpontja. A szentmisékről hírt adott a Vatikáni Rádió magyar adása is (a továbbiakban: VR).
- 13 MKPK honlap, Virtuális Plébánia, 2004.05.10.: *Az Olaszországi Katolikus Magyar Misszió közleménye. Magyar szentmisék a római Szent Péter-bazilikában*, Teofil papi levelező lista, Esztergom-Budapesti Főegyházmegeye papi levelező lista.

Katolikus Magyar Misszió a magyar zarándokok részére szeretne magyar nyelvű szentmisét biztosítani, ezért ez év május 18-tól minden kedden 7.45-kor magyar nyelvű szentmise lesz a kápolnában. Minden Rómába zarándokló magyart szeretettel hívunk várunk erre a szentmisére. A szentmiséket Rómában élő magyar papok fogják bemutatni, de számítunk a csoportokkal érkező magyar lelkipásztorok szolgálatára is. A szervezés érdekében kérem, hogy a csoportok részvételi szándékukat lehetőség szerint előre jelezzék faxon 00 39 06 6842644 vagy e-mailen pmilaci@freemail.hu.

Dr. Németh László
római magyar lelkész

Az első kedd reggeli szentmisét 2004. május 18-án mutattam be.¹⁴ A rendszeres szentmiséről a római magyar közösség a május hó végi magyar szentmisére készített lelkipásztori értesítőben, az *Új Üzenet*-ben (A továbbiakban: ÚÜ) kapott tájékoztatást.¹⁵ A bazilikai szentmiserendet 2007-ben módosították, és a szentmisék kezdési időpontját áttették 8 órára.¹⁶ Az olaszországi magyar lelkipásztorkodás történetének feldolgozása során derült fény arra, hogy kezdeményezésünk nem volt egészen új. Kovács Angelus kapucinus atya, aki 1973-tól volt római magyar lelkész,¹⁷ *Üzenet* című lelkipásztori értesítőjének 1981. júniusi számában hírt adott arról, hogy a nyári hónapokban minden kedden 9.30-kor magyar szentmisét mondanak a magyar kápolnában.¹⁸

A heti szentmisék megtartásához a római magyar papok, köztük Ternyák Csaba érsek, a Papi Kongregáció titkára, készséggel vállalták a besegítést. Ternyák érsek ténylegesen is vállalt helyettesítést 2007-ig, amikor is hazaköltözött Magyarországra, miután XVI. Benedek pápa egri érsekké nevezte ki.¹⁹ A legtöbbször, huszonnyolc alkalommal, Somorjai Ádám bencés atya segített, azért is, mert elsőként mindig őt kértem helyettesítésre, hiszen államtitkársági alkalmazottként neki volt a legkönnyebb vállalni a szentmise elmondását, mielőtt bement munkahelyére, a Vatikánba. Sokszor, tizennyolc alkalommal helyettesített Ruppert József piarista atya, aki Rómában, a Piarista Rend generalátusán élt rendi asszisztensként 2012-ig, amikor is hazatért Magyarországra. Mons. Kovács Gergely a Gyulafehérvári Főegyházmege papja, a Kultúra Pápai Tanácsának osztályvezetője tizenegyszer, Tóth Tamás kalocsa-kecskeméti főegyházmege atya pedig, aki 2011-ben lett a PMI rektora, háromszor helyettesített. A nyári szabadságok alatt, általában augusztusban, többnyire azok az atyák mutatták be a szentmisét, akik a PMI-ben a rektort helyettesítették.²⁰

14 ÚE, 2004.05.30.: *Rendszeres magyar mise Rómában*.

15 ÚÜ, 2004.05.30.

16 ÚÜ, 2007.06.24.: A következő héttől a kedd reggeli magyar szentmisék 8 órakor (nem 7.45-kor!!) kezdődnek a Szent Péter-bazilika magyar kápolnájában. Remélhetőleg így pontosan el fogjuk tudni kezdeni a szentmisét! A hírt átvette és közzétette: MK, 2007. 06. 25.: *Római közösség hírei*.

17 Kovács Angelus OFMCap életrajza: *Kovács Angelus, Kovács OFMCap*. In *Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban: MKL) VII (Budapest 2002) 276.

18 *Üzenet* (1981. június); OMKM 35. NÉMETH László Imre: *Olaszországi lelkipásztori értesítők 1945–1996*. In *Látó szívvvel* (szerk.: BENDE József, DEÁK Viktória Hedvig OP, PÁKOZDI István; Budapest 2006), 281–289. Olvasható e kötetben. A szentmiséket Salamon László kapucinus atya, olaszországi menekült lelkész mondta. 1984-től a szentmisék kezdési időpontja 8.30 volt. *Üzenet* (1984. június–július); OMKM 35.

19 MK, 2007. 03. 15.: *Ternyák Csaba az új egri érsek*.

20 A helyettesítések és a helyettesek felsorolása a függelékben található. Ternyák Csaba a püspökök között.

A tárgyalt tíz évben 514 keddi reggeli szentmisét mutattunk be, ezeken több mint 1.500 pap és 12.000 hívő vett részt.²¹ Az adatok nem teljesek, és a létszámok sem egészen pontosak, főleg azokban az esetekben, amikor sokan voltak a szentmiséken, ezért a statisztika csak hozzávetőleges, a nagyságrendje azonban megfelel a tényeknek.

A kápolnában még a rendszeres heti szentmisék megkezdése előtt, 2004. március 23-án került sor Boldog Batthyány-Strattmann László domborművének elhelyezésére és megáldására.²² Ezzel teljessé vált a domborművek sora. Az elmúlt tíz év folyamán lényegében nem változott a kápolna berendezése. 2008. december 9-én helyeztek műanyag székeket az oltár köré, amelyek mellett körmeneti kereszt állt. Ezt először az oltár elé helyezték középre, hol a pap, hol a hívek felé fordítva, majd 2009. május 19-én az oltárra helyeztek egy kis keresztet és a körmeneti keresztet eltávolították. Volt egy próbálkozás arra, hogy a kápolnába a műanyag székek helyett fapadok kerüljenek, úgy, ahogy az a Grottákban a többi kápolnában van. A vatikáni hivataloknak dolgozó Picalarga céggel készítettem el a padok tervét, a kivitelezéshez pénz is sikerült gyűjteni adakozóktól, és Erdő Péter bíboros is megadta hozzá a jóváhagyását. Angelo Comastri bíboros, a Szent Péter-bazilika főpapa²³ azonban nem engedélyezte a terv megvalósítását. Az elutasítás indoka az volt, hogy a padok túl sok helyet foglalnak. Egy-egy padra pedig többen leülhetnek, mint az ugyanoda elhelyezett székekre. Szép, füstbe ment terv volt... Talán majd egyszer megvalósul, mert a kápolnába helyezett műanyag székek nem illelnek oda. Két oltárterítővel azonban gazdagodott a kápolna, amelyeket 2005-ben Raffai Mihályné, Békéscsabáról és 2010-ben Virágh Józsefné, Hadházy Julianna Gyuláról küldött. Amikor elkezdtük a rendszeres keddi reggeli magyar szentmiséket a magyar kápolnában volt kijelölve a tradicionalistáknak misézni helyéül, mert félreesik a többi kápolnától. Ezt a liturgikus hagyományt követő papok a kápolna szembemiséző oltáránál háttal miséztek. Ez 2007-ig volt így, amikor XVI. Benedek pápa (2005–2013) kiadta *Summorum Pontifici* kezdetű dekrétumát.²⁴ Ezt követően a tradicionalisták már bárhol misézhetnek a bazilikában.

A tíz év alatt több magyar boldogot avattak, Salkaházi Sára (2006. szeptember 17.), Meszlényi Zoltán (2009. október 31.), Bogdánffy Szilárd (2010. október 30.), Scheffler János (2011. július 3.) és Sándor István (2013. október 19.) vértanúkat. Nekik nem állítottak emléket a magyar kápolnában, mert a MKPK korábban azt a döntést hozta, hogy addig nem szándékoznak elhelyezni újabb magyar boldog képét a kápolnába, amíg nem kerülhet oda Isten Szolgája, Mindszenty József bíborosé.²⁵ Az új magyar boldogok liturgikus ünnepein azonban minden évben megemlékeztünk róluk.

21 A 2007-es év adatai megjelentek: MK, 2007. 12. 20.: *Magyar szentmisék a Szent Péter-bazilika magyar kápolnijában*.

22 NÉMETH László Imre: *Boldog Batthyány-Strattmann László domborműve a magyar kápolnában*. In: ÚE (2004. 04. 04.).

23 Angelo Comastri bíboros 2005. február 5-től vezeti a Fabbrica di San Pietrót, 2006. október 31-től a Szent Péter-bazilika főpapa és 2007. november 29-én XVI. Benedek pápa kreálta bíborossá. Vö. http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/cardinali_biografie/cardinali_bio_comastri_a_it.html.

24 *Acta Apostolicae Sedis* 103 (2011) 413–420; MK, 2007. 07. 07.: *Summorum Pontificum – a liturgikus motu proprio ismertetése*.

25 A MKPK-nak 2004. március 23-án kelt levelemben tettem javaslatot arra, hogy milyen formában lehetne elhelyezni újabb magyar szenteket és boldogokat ábrázoló műalkotásokat a kápolnában. Az MKPK 2004. november 30. és december 2. között tartott téli ülésén döntött a javaslatról. Veres András titkár levele: Ikt. sz. 2396/2004. Kelt: 2004. december 6.

Néhányszor elmaradt a kedd reggeli szentmise, néhány alkalommal pedig a magyar kápolna helyett a Szent Péter-bazilika Grottáinak valamely másik kápolnájában²⁶ mutatunk be szentmisét, mert a magyar kápolna nem volt szabad, az előző szentmise túlságosan elhúzódott, vagy egy másik csoport elfoglalta azt. Több alkalommal olyan sokan jelentkeztek a szentmisére, hogy a bazilikában a Katedra-oltárnál kellett megtartani a szentmisét.

A Rómába érkező magyar főpásztorokat rendszerint meghívtam misézni a kápolnába. A két magyar bíboros is több alkalommal mutatott be szentmisét, a legtöbbször Erdő Péter. A MKPK *ad limina* látogatása alkalmából 2008. május 6-án minden nem nyugálományban lévő érsek és püspök együtt misézett a bazilikában, a Katedra-oltárnál, majd közösen imádkoztak a magyar kápolnában.²⁷ Az erdélyi magyar püspökök hasonló hivatalos programjuk alkalmából, 2010. február 9-én mutattak be szentmisét a kápolnában.²⁸

A római magyar közösségből néhányan rendszeres látogatói voltak a szentmiséknek. Farkas Magdi szinte minden héten ott volt és mindenben segített. Árulta a kápolnáról írt füzetet, adventben koszorút hozott, fénycépeket készített. 2011. április 5-én szomorúan értesültünk arról, hogy aznap éjszaka tragikus körülmények között meghalt.²⁹ A másik lelkes római hívő, aki rendszeresen részt vett a szentmiséken, Szokoly György, a római Szent István Alapítvány igazgatótanácsának tagja. 1956-os magyar menekült, aki először Belgiumban élt, most is belga állampolgár. Mindig lehet rá számítani a felolvasásban. A kezdeti időktől bekapcsolódott a kedd reggeli szentmisébe Magyarország szentszéki nagykövete, Erdődy Gábor is. Amikor hivatali elfoglaltság nem akadályozta, eljött a szentmisére. Ő maga így emlékezett vissza erre: „Különösen szép emlékként marad meg bennem, hogy hozzájárulhattam a Szent Péter-bazilika altemplomában található Magyar kápolnában tartott kedd reggeli magyar misék tradíciójának megeremítéséhez.”³⁰ Amikor nagyköveti küldetése lejárt, búcsúzóul is eljött feleségével, Csorba Csillával együtt 2009. január 13-án.³¹ A volt nagykövet később is eljött szentmisére, amikor 2010. május 18-án Rómában járt.

A szentmisék közül kiemelkednek a kápolna búcsúi, a Magyarok Nagyasszonya ünnepe alkalmából tartott kedd reggeli szentmisék, amelyeken minden évben sok magyar zarándok vett részt. Ezeknek a bemutatására legtöbbször Erdő Péter bíborost kértem fel főcelebránsnak, aki októberben általában Rómában tartózkodott hivatalos ügyben. Ki kell emelni a búcsúk sorából a kápolna 25 éves felszentelési évfordulóját, a 2005. október 8-án tartott szentmisét, amelyen a koncelebrációt Erdő Péter bíboros vezette számos magyar püspök részvételével. Az évfordulóra írtam meg *A magyarok római kápolnája* c. ismertető füzetet, amelyet a Szent István Társulat adott ki.³² A füzet megírása során fedeztem fel, hogy a kápolna létrehozását valójában az európai magyar főlelkészek kezdeményezték 1976-ban, Lékai László bíboros csak az ő kezdeményezésüket tette ma-

26 A Grottákban lévő kápolnák leírása: LANZANI, Vittorio: *Le Grotte Vaticane. Memorie storiche, devozioni, tombe dei Papi* (Fabbrica di San Pietro – Elio de Rosa Editore, Roma 2010).

27 MK, 2008. 05. 03.: *A Püspöki Konferencia ad limina látogatása*; ÚÚ (2008. 04. 27.).

28 MK, 2010. 02. 09.: *A római magyar papokkal találkoztak az erdélyi magyar püspökök*.

29 ÚÚ (2011. 04. 17.)-i szám melléklete.

30 BÓKAY László: *Ajándék volt és kihívás. Beszélgetés Erdődy Gáborral*. In ÚE (2009. 01. 04.).

31 MK, 2009. 01. 14.: *Magyar szentmisék Rómában 2009-ben is*.

32 *Könyv a jubileumra*. In ÚE (2005. 10. 09.); www.katolikus.hu: *Album a római magyar kápolnáról, Nemzeti szentély Szent Péter sírja mellett*; UDVARHELYI Olivér: *A Vatikáni Magyarok Nagyasszony kápolna*. In *Szent Kereszt* (2005) 5/33.

gáévvá. Az ismertetőhöz Francesco Marchisano és Erdő Péter bíborosok írtak ajánlást. A negyedszázados jubileum alkalmából néhány ismertető cikk is napvilágot látott.³³

Az évek során egyre több csoport érkezett az ország minden pontjáról, Felvidékről, Erdélyből és a Vajdaságból is.³⁴ Két rendszeresen visszajáró csoportot név szerint is meg kell említeni: a soproni orsolyita iskola csoportjait, Henczel Szabolcs atya,³⁵ és a budapesti Pannonia Sacra Katolikus Iskola csoportjait,³⁶ Gere György vezetésével. Ők szinte minden évben egy-egy csoporttal eljöttek a kedd reggeli magyar szentmisékre. Emlékeztetéseket a ministráns zárandoklatok alkalmával tartott szentmisék.³⁷ Voltak, akik jutalomutakat kaptak plébánosuktól, és úgy jutottak el a kedd reggeli szentmisére.³⁸ 2008. november 18-án Gyulafehérvárról egyetemi delegáció, katolikusok és reformátusok együtt vettek részt a szentmisén. A cigányválogatott és a Rajkó zenekar 2010. március 2-án vett részt a szentmisén. Másnap ott voltak XVI. Benedek pápa szerdai általános kihallgatásán, és délután játszotta a cigányválogatott első mérkőzését a Svájci Gárda futballcsapata ellen.³⁹ A mérkőzés megszervezése Balassa János akkori szentszéki nagykövet érdeme volt, aki ott volt a kedd reggeli szentmisén is.⁴⁰ A Szent István Házat 2012. december 31-ig vezető kalocsai iskolánővérek sokszor küldtek csoportokat, amelyek közül megemlítem a Kiskunfélegyházi Konstantin Intézetükből érkezett csoportot, akik 2009. február 24-én vettek részt a kedd reggeli szentmisén. Pár év múlva visszatértek, és 2012. február 14-én ismét érkezett onnan egy csoport, akiket vasárnap, az Úrangyala imádságon köszöntött XVI. Benedek pápa.⁴¹ 2013. április 12-én Mons. Kovács Gergely erdélyi évfolyamtársaival jött koncelebrálni.⁴² 2013-ban Rómában tartották éves összejövetelüket az Európa különböző országaiban szolgálatot teljesítő magyar lelkipásztorok. Az Európai Magyar Papi Konferencia résztvevői Cserháti Ferenc püspökkel együtt 2014. május 6-án vettek részt a kedd reggeli szentmisén.⁴³

33 FÁY Zoltán: *Magyar kápolna Rómában, A Magna Domina Hungarorum Cappella jubileuma*. In: Magyar Nemzet, 2005.10.08., FARKAS Attila: *Találkozási pont: az egyházzal, a testvérrel és Európával, Huszonöt éves a vatikáni magyar kápolna*. In ÚE (2005. 10. 09.). A kápolna leírását közzé tették a 25 éves jubileum alkalmából 2005. 10. 02-án a www.katolikus.hu honlapon.

34 MK, 2013. 10. 29.: *Anyasországi és vajdasági magyarok zárandokoltak Rómába, és Vajdasági testvérekkel Rómában*. In ÉI (2013. 12.).

35 Egy 2004-es zárandoklatról két cikk is megjelent: PÖDÖR Georgina: *Minden út Rómába vezet*. In *Hitvallás V* (2004) 9. sz.; PÖDÖR Georgina, „*Roma o morte*”. In *Zászlónk LXI* (2004) 2/24–25.

36 Az Orsolya-iskola tagjai januárban részt vettek egy kedd reggeli szentmisén. Róluk fotó jelent meg: *Hitvallás VIII* (2007) 3. sz.

37 Az egyikről írásos beszámoló is megjelent: KUDELA László: *Ministránszarándoklat Róma*. In *Hitvallás VII* (2006) 9. sz.

38 SZALAI Péter: *Jutalomút az Örök Városba*. In *Szegletkő XIV* (2009) 6. sz.

39 MK, 2010. 03. 02.: *A Rajkó zenekar és a cigányválogatott Rómában*; MK, 2010. 03. 03.: *Ma délután mérkőzik meg a magyar cigányválogatott a Svájci Gárdával*; BÓKAY László: *A kultúra és sport követői voltak. Magyar cigányok Rómában*. In ÚE (2010. 03. 14.).

40 Balassa János visszaemlékezése a rádióban: http://www.nagygeneracio.hu/radiomusor/2014-es_evad/01_29-i_adas_-_Balassa_Janos_nagykovettel.

41 MK, 2012. 02. 16.: *Magyar diákokat köszöntött a pápa*.

42 MK, 2003. 04. 12.: *Erdélyi atyák zárandokoltak Rómába*. Az évfolyam tagjai: Balázs Ferenc, Fügedy Antal, Groza Dániel, Keres László, Kovács Gergely, Kovács János, Lukács József, Nagy-György Attila, Oláh Dénes, Pál-Vilmos Barna, Rózsa Gáspár, Sebestyén Péter, Szakács Endre.

43 MK, 2014. 05. 09.: *Magyar lelkészek találkozója Rómában*. Koncelebráltak: Angliából – Csicsó János és Fülöp Menyhért, Ausztriából – György Alfréd, Holló István, Keresztfalvi Péter OSB, Simon Ferenc, Szomszéd Tamás és Varga János, Belgiumból – Havas István Sch.P., Franciaországból – Cibiani Miklós, Hollandiából/Budapestről – Bajzáth Ferenc, Németországból – Lukács József, Merka János, Pilis György,

Számos egyéni turista is rendszeresen visszajárt a szentmisékre. Ők úgy szervezték római útjaikat, hogy a kedd reggeli szentmisén ott tudjanak lenni. És nem csak Magyarországról. Egy magyar hölgy Svédországból, aki a spanyolországi El Camminóra jár, minden évben eljött a szentmisére. De szeretettel említem meg a norvégiai magyar közösség egyik tagját, Nagy Lúciát is, aki 2007. szeptember 18-án részt vett a szentmisén és vállalta a szentlecke felolvasását.⁴⁴ Buenos Airesből Ferenc pápa helyi orvosának a felesége, Gabriela Wagnerra, aki az ottani Mindszenty-ház vezetője, férjével 2013. október 29-én jött el a kedd reggeli szentmisére. Másnap elmentek Ferenc pápa általános kihallgatására. Kaptak egy olyan belépőjegyet, amely lehetővé tette volna számukra, hogy személyesen találkozzanak a pápával. Erre azonban még se került sor, mert a Szentatya a téren tett körútjai után annyira elfáradt, hogy mielőtt találkozhatott volna a Bazilika előtt rá várakozókkal, a papa mobilba ült és elvitték. Argentínából érkezett argentin-magyar barátai mindezt azonban megértéssel és iránta való nagy szeretettel fogadták.

Nehéz lenne a teljesség igényével felsorolni, hogy ki mindenki vett részt a kedd reggeli szentmiséken. Mégis megemlítek néhány nevet. Többször (először 2009. március 3-án) eljött Balassa János, aki 2009–2010-ben hazánk szentszéki nagykövete volt. Utóda, Györiványi Gábor rendszeresen járt a szentmisékre, először 2010. október 12-én. A kápolnában tartott kiemelkedő eseményeken részt vettek a Quirinális melletti nagykövetek is. 2006. március 7-én jelen volt Sebestyén Márta, aki azokban az években többször megfordult a Római Magyar Akadémián. 2007. június 19-én Szabó Ivánné, Szabó Ivánnak, az Antall-kormány miniszterének özvegye, akit abból az időből jól ismertem. 2007. október 30-án Ákos, az ismert rockénekes volt a felolvasó. 2012. október 12-én a kápolna búcsú szentmiséjére eljött Tarlós István, Budapest főpolgármestere. Ennek a találkozásnak az eredménye lett a II. János Pál 1991-es budapesti látogatását megőrkítő emléktábla elhelyezése Budapesten, a Hősök terén, 2013. augusztus 22-én.⁴⁵ Az emléktábla állítását a római Szent István Alapítvány kezdeményezte. Számos énekkar közreműködése tette ünnepélyesebbé a szentmiséket. A részt vevő hívek ünnepeit is megültük. A heti szentmiséken mindig megemlékeztünk azokról a magyar szentekről, akiknek domborműve van a kápolnában. Különösképpen Boldog Apor Vilmos vértanú püspök liturgikus ünnepéről (május 23.) és boldoggá avatásának évfordulójáról (1997. november 9.).⁴⁶ Ugyanígy Boldog Batthyány-Strattmann László liturgikus ünnepéről (január 22.) és boldoggá avatásának évfordulójáról (2003. március 23.).⁴⁷ Nemcsak a már boldoggá avatottakról emlékeztünk meg, hanem azokról is, akiknek boldoggá avatását várjuk. Köztük Kálló Ferenc tábori esperesről,⁴⁸ akiért halála évfordulóján, 2008. október 29-én imádkoztunk, miután jelen volt a szentmisén unokaöccse, Kálló Szilárd. Az unokaöcs bátyja, Kálló Kamil szívélyes hangú levélben köszönte meg a méltó megemlékezést. Igyekeztünk imáinkkal bekapcsolódní a hazai eseményekbe és évfordulóba is. Minden

---

Takács Pál, Tempfli Imre, Olaszországból – Németh László és Somorjai Ádám OSB, Svájcából – Vizauer Ferenc.

44 MK, 2007. 09. 19.: *Magyar szentmise Rómában a budapesti Városmiszióért.*

45 MK, 2013. 08. 22.: *Emléktáblát avattak Budapesten II. János Pál pápa tiszteletére.*

46 MK, 2009. 10. 10.: *Apor Vilmos boldoggá avatásának évfordulója Rómában.*

47 MK, 2007. 01. 23.: *Megemlékezés Rómában Boldog Batthyány-Strattmann Lászlóról*; MK, 2013. 01. 22.: *Boldog Batthyány-Strattmann Lászlóra emlékeztek Rómában.*

48 Kálló Ferenc (1894–1944) tábori esperest 1944. október 28-án tartóztatták le a nyilasok és másnap hajnalban Budapesten, a Hidegkúti út végén lötték agyon. Mészáros István: *Ismeretlen vértanúk az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye XX. századi történetében* (Budapest 2000), 57–61.

évben megemlékeztünk nemzeti ünnepeinkről, március 15-ről és október 23-ról.⁴⁹ 2007. szeptember 19-én pedig a budapesti városmisszióért imádkoztunk.⁵⁰ 2009. szeptember 29-én mi is halát adtunk a Gyulafehérvári Főegyházmegye ezeréves jubileuma alkalmából. 2010. április 3-án imádkoztunk a lengyel buszbaleset áldozatiért. Kiemelkedő egyházi személyekért is imádkoztunk jubileumaik alkalmából. 2009. november 3-án Zágon Józsefnek, a magyar emigráció kiemelkedő alakjának,⁵¹ a Szent István Alapítvány létrehozójának

100. születésnapja alkalmából mutattunk be a szentmisét. Szintén születésének 100. évfordulója alkalmából miséztünk Lékai László bíborososért, 2010. március 9-én.⁵² A MKPK 2012-ben Mindszenty-évet hirdetett, a bíboros születésének 120. évfordulója alkalmából.⁵³ A római magyar közösség egy kedd reggeli szentmisével kapcsolódott a jubileumi év eseményeibe. 2012. március 22-én tartottuk a szentmisét Mindszenty bíborosért, amelyen részt vett hazánk mindkét nagykövete, Balla János és Győriványi Gábor is.⁵⁴ Ugyanebben az évben, október 16-án Márton Áronra emlékeztünk, érsek utódjának részvételével.⁵⁵ Aki a kápolnába az első kapun belép, szembe találja magát a Varga Imre által készített életnagyságú Szent István-szoborral, amint a lépcsőn állva felajánlja koronáját és országát a Boldogságos Szűzanyának. Az országalapító királyunkról írt olasz nyelvű rövid életrajz megjelenését ezért a kápolnában jelentettem be 2012. május 8-án, kedden.⁵⁶ A füzetet Szovák Kornél, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora írta. Eredetileg Magyarország Európa Unió elnökségének idejére terveztük a megjelenést, de a kiadás elcsúszott. A füzet megjelenését a Külügyminisztérium támogatta.

A tíz év alatt egyszer volt Balázs-áldás.⁵⁷ Imádkoztunk Oszvári Csaba ötvösművészért halála alkalmából,⁵⁸ mert az általa készített Evangéliumos könyv borítót, sokszor használják a bazilikában, pápai szentmisén. A magyar papság ajándéka volt ez 1991. augusztus 16-án II. János Pál pápának. Keszthelyi Ferenc O.Cist. nyugalmazott váci püspökért halála alkalmából is mondtam gyászmisét 2010. december 14-én.⁵⁹

2004 és 2014 között természetesen nemcsak keddenként voltak magyar szentmisék a kápolnában, hanem a hét többi napjain is, csak nem rendszerességgel. Én magam is számos csoportnak foglaltam misézési alkalmat, illetve miséztem más napokon is, amelyek közül négyet említenék. 2005. október 25-én, kedden délelőtt a reggeli szentmisét követően, újabb szentmise keretében esküvőt tartottam a kápolnában. Ez volt az utolsó

49 MK, 2007. 10. 22.: *Magyar mise a Vatikánban október 23-án; Hitvallóként beteljesített küldetés. Ötvenhatos megemlékezések Európában.* In ŰE (2007. 11. 04.).

50 MK, 2009. 09. 19.: *Magyar szentmise Rómában a budapesti városmisszióért.*

51 Életrajza: NÉMETH László Imre: *Zágon József (1909–1975).* In MEV 24 (2012) 3–4/39–78. Olvasható e kötetben.

52 MK, 2010. 03. 09.: *Megemlékezés Rómában Lékai László bíborosról.*

53 Az MKPK Állandó Bizottságának körlevele: MK, 2012. 01. 16.: *120 éve született Mindszenty bíboros.*

54 VR/MK, 2012. 03. 28.: *Mindszenty József-re emlékeztek Rómában;* VR, 2012. 03. 27.: „*Rendíthetetlenül kitartott az igazság mellett*” – Németh László pápai prelátus szentbeszéde Mindszenty József bíboros római emlékmiséjén.

55 MK, 2012. 10. 17.: *Non recuso laborem – Márton Áron emlékmisét mutattak be Rómában; A Hit hősi ébresztője. Márton Áron-megemlékezés Rómában.* In Él (2012. 11.).

56 MK, 2012. 05. 09.: *Olasz nyelvű könyv jelent meg Szent István életéről.*

57 VR, 2009. 02. 03.: *Balázs-áldás a vatikáni Magyarok Nagyasszonya kápolnában.*

58 MK, 2009. 07. 14.: *Oszvári Csabáért imádkoztak a magyar kápolnában.*

59 MK, 2010. 12. 06.: *Elhunyt Keszthelyi Ferenc püspök, a Váci Egyházmegye korábbi főpásztora. A homília megjelent nyomtatásban: Keszthelyi Ferenc püspök életüzenete.* In Keresztény Élet (2011. 01. 23.).

alkalom, hogy engedélyt adtak esküvőre a kápolnánkban. 2009. június 20-án, szombaton, egy arra felkészült gyerek elsődldozását ünnepelhettük. 2011-ben az Angelus atya halálának tizedik évfordulója alkalmából tartott zárandoklat résztvevőivel szeptember 24-én, szombaton miséztünk a kápolnában. Ruppert József atya volt a főcelebráns.⁶⁰ 2013. február 12-én pedig a Magyar Máltai Szövetség 70. évfordulója alkalmából tartottam vasárnapi szentmisét, amelyet Rabi József máltai lovag, a Szent István Alapítvány Igazgató Tanácsának tagja szervezett.⁶¹

A szentmiséről lekipásztori értesítőmben, az *Új Üzenet*ben rendszeresen hírt adtam. A fontosabb eseményekről beszámoltam a Vatikáni Rádióban és a Magyar Kurírban. Utóbbi gyakran átvette a rádióban elhangzott hírt.⁶² Jórészt ezeknek a tudósításoknak köszönhető, hogy ezt az összeállítást is elkészíthettem. Ismereteim szerint a tíz év alatt egy hosszabb cikk jelent meg a keddi szentmiséről, amelyeket Szucher Ervin írt,⁶³ *A Szent Péter-bazilikában minden kedden reggel magyarul miséznek. Vatikáni ima magyarul* címmel.

E rövid áttekintés végén mindenkinek megköszönöm a közreműködését, segítséget, amivel 2004 és 2014 között hozzájárult a kedd reggeli magyar szentmisék megtartásához.

A tíz évvel ezelőtt megkezdett hagyományt folytatva az elkövetkező években is minden kedd reggel 8 óraker szentmisét tartunk a Szent Péter-bazilikában, a Magyarok Nagyasszonya kápolnájában, Szent Péter apostol sírja közelében. Imádkozunk a világ valamennyi részéről érkező magyar zárandokokkal, magyarul Egyházunkért, édes hazánkért, a határon túl élő magyarokért és a világon szétszórtságban élő magyar testvéreinkért.

FÜGGELÉK

Helyettesek:

Somorjai Ádám OSB: 2004. május 25. (a főcelebráns Péteri Pál volt), december 28.,
 2005. január 4., március 22.,
 2006. április 11., október 17.,
 2007. április 10., május 8., október 9.,
 2008. május 27., október 21.,
 2009. január 20., március 10., április 7. és 14.,
 2010. március 30., december 21.,
 2011. december 28.,
 2012. január 3. és 10., április 3. és 17.,

60 MK, 2011. 09. 26.: *A száz éve született Kovách Tibor Angelus olaszországi magyar főlelkészre emlékeztek; Lekipásztorokra emlékeztek az olaszországi magyarok. Tíz éve hunyt el Angelus páter.* In *Él* (2011. 10.); *Új* (2011. 09. 25.).

61 MK, 2013. 02. 12.: *Ünnepel a Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Új* (2013. 02. 24.).

62 Két példa: MK, 2007. 06. 25.: *A római közösség hírei*; MK, 2009. 01. 14.: *Magyar szentmisék Rómában 2009-ben is.*

63 *Krónika VI* (2007) 25. sz. SZABÓ Ernő Rómáról írt cikkében megemlíti a kápolnát: *Róma a pálmák napján, villámlátogatás.* In *Magyar Nemzet* (2010. 05. 03.). Legújabbban 2014. január: Patrióta Európa Mozgalom honlapján: *Magyarok a nagyvilágban, Magyar emlékek a nagyvilágban – Magyar kápolna a Szent Péter-bazilika altemplomában – Vatikánváros.*

- június 5. és 12.,
2013. február 5.,
2014. január 7. és 21., április 21.
- Ruppert József Sch.P.: 2004. szeptember 7.,
2005. március 29., december 7.,
2006. január 3., április 18., július 18.,
2007. január 2., június 5. (a főcelebráns vendég atya volt),
szeptember 4.,
2008. március 18. és 25., december 30.,
2009. december 22.,
2010. január 5.,
2011., január 18., április 19.,
2012. április 11., június 26.
- Kovács Gergely: 2008. augusztus 19. és 26. (a főcelebráns vendég atya volt),
december 23., 2009. december 29.,
2010. december 28.,
2011. január 4.,
2012. július 17.,
2013. március 26., április 23., december 31.,
2014. március 18.
- Tóth Tamás: 2012. július 10., szeptember 4.,
2013. szeptember 3.

Nyári helyettesek:

- 2004 – Deli Lajos^(eg)
2005 – Deli Lajos^(eg) és Újházi Lóránd^(ebp)
2006 – Balázs Tamás^(gy) és Deli Lajos^(eg)
2007 – Újházi Lóránd^(ebp)
2008 – Újházi Lóránd^(ebp)
2009 – Perger Gyula^(szo)
2010 – Deli Lajos^(eg) és Újházi Lóránd^(ebp)
2011 – Bodó Zoltán^(gy)
2012 – Perger Gyula^(szo)
2013 – Szakács Tibor^(kal)

Elmaradt szentmisék időpontjai:

2005. április 5-én és 12-én II. János Pál pápa halála miatt.
2009. január 6-án Vízkereszt ünnepe miatt.
2010. június 29-én Szent Péter-Pál ünnepe helyett hétfőn, június 28-án volt a szentmise.⁶⁴

⁶⁴ MK, 2010. 06. 22.: *A Pápai Magyar Intézet papjainak szentmiséi a magyar kápolnában*; ÚÚ (2010. 06. 27.).

2012. december 25-én Karácsony ünnepe miatt.⁶⁵

2013. január 6-án Vízkereszt ünnepe,⁶⁶ március 12-én a pápaválasztás,⁶⁷ 19-én Ferenc pápa beiktatása miatt.

2005. február 8-án, 2009. december 29-én és 2011. május 3-án pedig egyéb okok miatt.

Kápolnák a Szent Péter-bazilika Grottáiban, ahol kedd reggeli szentmise volt:

- 2006. február 14. – ír kápolna
- 2006. május 16. – Madonna della Boccia
- 2008. december 12. – Szent Kolumbán kápolna
- 2009. szeptember 1. – lengyel kápolna
- 2013. március 26. – litván kápolna

A Szent Péter-bazilika Katedra oltáránál tartott kedd reggeli szentmisék időpontjai:

- 2005. október 8.⁶⁸
- 2007. július 3., és október 9.⁶⁹
- 2008. május 6.⁷⁰
- 2009. június 30.⁷¹
- 2010. augusztus 24-én és október 26-án Szent József oltár.

Magyar bíborosok kedd reggeli szentmiséinek időpontjai:

- Erdő Péter bíboros, prímás, érsek⁷² 2005. október 4. és október 8.,⁷³
2008. május 6.⁷⁴ és október 7.,⁷⁵
2009. június 16.⁷⁶ és október 6.,⁷⁷
2010. október 12.⁷⁸

65 MK, 2012. 12.: *A Szent Péter-bazilika Magyarok Nagyasszonya kápolnájának eseményei.*

66 Ua.

67 MK, 2013. 03. 12.: *Nem tartják meg a magyar misét a Szent Péter-bazilika magyar kápolnájában.*

68 ÚÜ (2005. 09. 25.); *A Magyarok Nagyasszonyánál – Rómában, Nemzeti zarándoklat a jubiláló kápolnában.* In ÚE (2005. 10. 16.).

69 MK, 2007. 10. 10.: *Ván égi pártfogónk. Búcsúi szentmise a Magyarok Nagyasszonya kápolnában; A vatikáni kápolna évfordulója.* In ÚE (2007. 10. 21.).

70 *Ad limina látogatás.* In ÚE (2008. 05. 18.).

71 MK, 2009. 07. 01.: *Magyar szentmise a Szent Péter bazilika Katedra oltáránál; Magyar szentmise a Katedra oltáránál.* In ÚE (2009. 07. 12.); *Egyházmegyénk zarándokai a római Szent Péter téren. Ajándék a Szentatának.* In *Hitvallás X* (2009) 9. sz.

72 BEKE Margit: *Erdő II. Péter 2003. január 11..* In *Esztergomi érsekek* (szerk.: BEKE Margit; Budapest 2003) 408–410.

73 ÚE (2005. 10. 16.).

74 MK, 2008. 05. 03.: *A Püspöki Konferencia ad limina látogatása.*

75 MK, 2008. 10. 07.: *Magyarok Nagyasszonya ünnepe Rómában.*

76 MK, 2009. 06. 16.: *Ezüstmise a római Magyarok Nagyasszonya kápolnában.*

77 MK, 2009. 10. 06.: *Magyarok Nagyasszonya-búcsú Rómában.*

78 MK, 2010. 10. 12.: *Magyarok Nagyasszony kápolna-búcsúját ünnepelték Rómában.*

Paskai László bíboros,
ny. prímás, érsek⁷⁹ 2005. szeptember 27.,
2012. február 21.⁸⁰

Püspökök, akik kedd reggeli szentmisét mutattak be⁸¹

Bosák Nándor Debrecen-nyíregyházi püspök	2010. augusztus 3.
Böcskei László nagyváradi püspök	2011. január 11.
Cserháti Ferenc Esztergom-budapesti segédpüspök	2014. május 6. ⁸²
Jakubinyi György gyulafehérvári érsek	2010. február 9., 2012. október 16. ⁸³
Kiss-Rigó László Szeged-csanádi püspök	2006. december 5., 2010. október 26.
Ladocsi Gáspár tábori püspöki	2004. november 9.
Palánki Ferenc egri segédpüspök	2011. május 10.
Pápai Lajos győri püspök	2006. november 14., 2007. október 23., ⁸⁴ 2008. szeptember 23., 2009. november 10., ⁸⁵ 2013. október 15. ⁸⁶
Schönberger Jenő szatmári püspök	2007. január 23., 2010. október 20., 2011. október 18.
Spányi Antal székesfehérvári püspök	2006. február 28.
Székely János Esztergom-budapesti segédpüspök	2007. november 27.
Ternyák Csaba érsek, tikár, majd egri érsek	2004. július 6., ⁸⁷ augusztus 10. és október 8. ⁸⁸ 2005. február 1.,

79 BEKE Margit: *Paskai III. László 1987. március 3–2002. december 7.* In *Esztergomi érsekek* (szerk.: BEKE Margit; Budapest 2003) 405–408. A bíboros 2015. augusztus 17-én hunyt el, MK, 2015. 08. 17.: *Elhunyt Paskai László bíboros.*

80 MK, 2012. 02. 21.: *Paskai László bíboros Rómában misézett.*

81 A magyarországi püspökök életpályája: *Püspökök könyve* (szerk.: NAGY Alexandra, EDELÉNYI Judit, Szent Gellért Kiadó, Budapest 2005).

82 MK, 2014. 05. 09.: *Magyar lelkészek találkozója Rómában.* Püspökké szentelése előtt is misézett a kápolnában. Lásd: Papok névsora abc sorrendben, akik kedd reggeli szentmisén főcelebránsok voltak.

83 MK, 2012. 10. 17.: *Non recuso laborem. Márton Áron emlékmisét mutattak be Rómában; A Hit hősi ébresztője, Márton Áron-megemlékezés Rómában.* In *Él* (2012. 11.).

84 MK, 2007. 10. 22.: *Magyar mise a Vatikánban október 23-án; Hitvallóként beteljesített küldetés. Ötvenhatos megemlékezések Európában.* In *ÚE* (2007. 11. 04.).

85 MK, 2009. 10. 10.: *Apor Vilmos boldoggá avatásának évfordulója Rómában.*

86 MK, 2013. 10. 15.: *Pápai Lajos győri megyéspüspök október 15-én kedden, a 8 órai szentmise keretében aranymisét mutatott be a Szent Péter-bazilika Magyarok Nagyasszonya kápolnijában.*

87 *Dieci sacerdoti ungheresi rendono grazie a Dio per XXV. Concelebrazione presieduta da Mons. Ternyák, nella Cappella „Magna Domina Hungarorum” delle Grotta Vaticane,* in *L'Osservatore Romano* (2004. 08. 02–03.).

88 MK, 2004. 10. 09.: *A Szent Péter-bazilika atemplomában található Magyarok Nagyasszonya nemzeti kápolna búcsúja.*

április 26. és
 május 3.,
 2006. április 25.⁸⁹ és
 május 23.,
 2009. május 26.,
 2014. április 29.
 2012. október 9.⁹⁰

Udvardy György pécsi püspök

Keresztes Szilárd görög katolikus püspök több alkalommal vett részt kedd reggeli magyar szentmisén, amelyeken koncelebrált. Többek között 2005. február 1-jén püspöki kinevezése évfordulója alkalmából, 2009. november 10-én, Apor Vilmos boldoggá avatása évfordulóján⁹¹ és 2010. április 20-án egy görög katolikus csoporttal.

*Papok névsora abc sorrendben, akik kedd reggeli szentmisén főcelebránsok voltak:*⁹²

Alberti Árpád^(ebp) – 2008, András István^(gyf) – 2011, Artner Péter^(eg) – 2004, 2012
 Bogdan Adamczyk OMFConv⁹³ – 2013

Balázs Tamás^(gy) – 2006, 2007, Balogh Attila^(ebp) – 2009, 2011, Bodó Zoltán^(gy) – 2006,
 2012, Burányi Roland^(kal) – 2013

Cserháti Ferenc^(szt) – 2007

Dankó István RCI⁹⁴ – 2013, Deli Lajos^(eg) – 2009

Farkas Attila^(ebp) – 2007,⁹⁵ Fábry Kornél^(kap) – 2007, Forgách Alajos^(ebp) – 2007, Forrai
 Tamás SJ – 2011

Gencsi Zsolt Szeráf^(vá) – 2005

György Balázs^(gyf) – 2007, 2008, Gyürki László^(szo) – 2007

Hajdú Ferenc^(szt) – 2011, Henczel Szabolcs^(gy) – 2004, 2006, 2007, Horváth László
 OFM – 2007, Horváth Zoltán^(ebp) – 2007, 2010, Hórvölgyi László^(eg) – 2007

Juhász Csaba^(ve) – 2008, Juhos Imre^(gy) – 2011

Kálmán Peregrin OFM – 2004, Kémenes Lóránd^(gyf) – 2007, Kiss Miklós^(sze) – 2013,
 Kopasz István^(sze) – 2007

89 A Szeged-Csanádi Egyházmegye hat negyven éve szentelt papja koncelebrált.

90 MK, 2012. 10. 09.: *A római magyar kápolna búcsúja. Október 9-én, a kedd reggeli szentmisén tartották idén a Szent Péter-bazilikában a Magyar Nagyasszonya-kápolna búcsúját.*

91 MK, 2009. 10. 10.: *Apor Vilmos boldoggá avatásának évfordulója Rómában.*

92 Az egyházmegyék megjelölésének a módja követi az *Országos Katolikus Névtár 2000* (Budapest 2000) jelzésrendszerét. A határon túli egyházmegyéket a következő rövidítések jelölik: Gyulafehérvár – gyf, Pozsony – po, Szatmár – szt. A felsorolásban nem szerepelnek az állandó római helyettesek és a nyári helyettesek. Hiányzó nevek: 2007. június 5., 2008. április 29., augusztus 26., 2010. május 4., 2011. november 1. – ? Gábor.

93 Lengyel minorita szerzetes, aki a Konventuális Ferences Minorita Rend Árpád-házi Szent Erzsébetről Elnevezett Magyarországi és Erdélyi Rendtartományában húsz éven keresztül teljesített szolgálatot, a legtovább a miskolci Nagyboldogasszony-plébániatemplom plébánosaként. 2013. május 11-én Pro Urbe-díjat kapott. MK, 2013. 05. 15.: *Kitüntetések Miskolc város ünnepén.*

94 Felvidéki származású rogacionista. Az olaszországi tartomány tagja.

95 Részt vett a kápolna művészeti kialakításában. Erről is beszél egy interjúban: VR, 2014. 07. 10.: *Szükségünk van az első évszázad keresztény vértanúinak hitvallására – a római katakombáknál beszélgettünk Farkas Attila atyával.*

László Attila^(gyf) – 2006, László T. László⁹⁶ – 2006
 Marton József^(gyf) – 2013, Molnár Béla^(ebp) – 2007, Molnár Tamás^(po) – 2012, 2014
 Negyela Zoltán^(sze) – 2012, Németh Gábor^(gy) – 2011, Németh Norbert^(szo) – 2010,
 Nocon Arkadio – 2013
 Orbán Szabolcs OFM – 2004
 Pákozdi István^(ebp) – 2005, Péteri Pál^(kap) – 2004, Pintér Gábor^(vá) – 2012, Pogár
 Róbert^(kap) – 2009
 Rumszauer Miklós^(kap) – 2005, 2012
 Sajgó Szabolcs SJ – 2008, Sebők Sándor^(vá) – 2007, Serfőző Levente^(sze) – 2010,⁹⁷
 2011, Süllei László^(ebp) – 2008, 2012
 Szabó Attila^(szf) – 2007, Szabó József^(vá) – 2011, Szederkényi Károly^(ebp) – 2010.
 Tiboldi Gábor^(szf) – 2012, Tóth András^(ve) – 2010,⁹⁸ Tóth László^(dny) – 2005, Török
 Csaba^(ebp) – 2007
 Urbán Imre^(eg) – 2005
 Varga János^(ebp) – 2005, Várnai Jakab OFM – 2004, 2006, Vukovic Márton^(vá) – 2014.

Aranymisék:

2005. június 28. – Zsurkai János^(eg)
 2006. november 7. – Varsányi Vilmos⁹⁹
 2010. május 4. – aranymisés atya, neve nem került feljegyzésre
 2012. szeptember 18. – Ács Lajos^(gy),¹⁰⁰
 2013. október 15. – Pápai Lajos^(gy) püspök¹⁰¹

Ezüstmisék:

2004. július 6. – Ternyák Csaba érsek és évfolyamtársai a Központi Szeminárium-
 ban: Balogh József^(sze), Berkes László^(eg), Garadnay Balázs^(p), Iváncsy Balázs^(eg), Kiss
 Imre^(sze), Legeza József^(thd), Medvegy János^(eg), Szilágyi János^(eg),¹⁰²
 2007. június 26. – Németh László^(ebp).
 2009. június 16. – Écsy Gábor^(ebp), Feldhoffer Antal^(ebp), Illéssy Mátyás^(szf), Koltai
 Artúr^(ve), Matolcsy Kálmán^(ebp), Száraz László^(szf), Szederkényi Károly^(ebp).¹⁰³

96 Kanadában élő magyar emigráns, az Ottawai Főegyházmegye papja. 1991-ben szentelték pappá. MK, 2006. 09. 05.: *Pro Ecclesia Hungarae Dijat kapott László T. László.*

97 MK, 2010. 06. 22.: *A Pápai Magyar Intézet papjainak szentmiséi a magyar kápolnában.*

98 Ua.

99 Kalocsán szentelték pappá 1946-ban. 1947–1949 között a PMI növendéke volt, majd emigrált az Egyesült Államokba. Inkardinálódott a Providenci Egyházmegyébe, ahol általános helynökként ment nyugdíjba. *Varsányi Vilmos.* In MKL (Budapest 2009) 811–813.

100 A jubiléus szentképére ráírta, hogy a Szent Péter-bazilikában is mutat be aranymisét.

101 MK, 2013. 10. 15.: *A győri püspök aranymiséje Rómában.*

102 *Dieci sacerdoti ungheresi rendono grazie a Dio per XXV. Concelebrazione presieduta da Mons. Ternyák, nella Cappella „Magna Domina Hungarorum” delle Grotta Vaticane.* In *L'Osservatore Romano* (2004. 08. 02–03.).

103 MK, 2009. 06. 16.: *Ezüstmise a római Magyarok Nagyasszonya kápolnában.* A főcelebráns Erdő Péter bíboros volt.

2013. május 21. – Nocon Arkadio¹⁰⁴

Újmisék:

2004. július 13. – Lóczi Tamás^(eg)
 2005. július 5. – Kótai Róbert^(szf)
 2007. július 3. – Kiss Csaba^(szf),¹⁰⁵
 2008. július 8. – Wilhelm Péter^(ebp) és Mondok Balázs^(ebp),
 Horváth Bertalan^(vá), Kakuk Ferenc^(eg), Szakács Péter^(dny)¹⁰⁶
 2010. július 13. – Kovács Pál^(gy)

A búcsúk időpontjai és főcelebránsai:

2004. október 8. – Ternyák Csaba érsek, titkár¹⁰⁷
 2005. október 8. – Erdő Péter bíboros, prímás, érsek¹⁰⁸
 2006. október 10. – Várnai Jakab OFM
 2007. október 9. – Somorjai Ádám OSB¹⁰⁹
 2008. október 7. – Erdő Péter bíboros, prímás, érsek¹¹⁰
 2009. október 6. – Erdő Péter bíboros, prímás, érsek¹¹¹
 2010. október 12. – Erdő Péter bíboros, prímás, érsek¹¹²
 2011. október 8.¹¹³ – Tóth Tamás
 2012. október 9. – Udvardy György pécsi püspök¹¹⁴

104 A szentmisét én mondtam, a jubiláns a szentmise végén adott ünnepélyes áldást.

105 VR, 2007. 07. 03.: *Interjú Kiss Csaba újmisés pappal, aki a Szent Péter-bazilikában mutatta be a kedd reggeli magyar szentmisét.*

106 MK, 2008. 07. 08.: *Újmisések a római magyar kápolnában.*

107 MK, 2004. 10. 09.: *A Szent Péter-bazilika altemplomában található Magyarok Nagyasszonya nemzeti kápolna búcsúja.*

108 ÚÜ (2005. 09. 25.); MK, 2005. 10. 08.: *Erdő Péter beszéde a 25 éves jubileumom.*

109 MK, 2007. 10. 10.: *Van égi pártfogónk. Búcsúi szentmise a Magyarok Nagyasszonya kápolnában; A vatikáni kápolna évfordulója.* In ÚE (2007. 10. 21.).

110 MK, 2008. 10. 07.: *Magyarok Nagyasszonya ünnepe Rómában.* A szentmisén részt vett egy veszprémi csoport Kovács Mihály úrkuti plébános vezetésével, valamint a Collegium Germanicum et Hungaricum papszentelésére érkezett csoport Vajda Gábor atya vezetésével Kaposvárról.

111 MK, 2009. 10. 06.: *Magyarok Nagyasszonya-búcsú Rómában, és Erdő Péter szentbeszéde a vatikáni magyar kápolna búcsúján.* A szentbeszéd megjelent: „*A pap küldetése a szeretet sajátos formája*”. Erdő Péter bíboros homíliája a vatikáni magyar kápolnában. In *Szegletkő XIV* (2010. 11. 01.) 5. sz.

112 MK, 2010. 10. 12.: *Magyarok Nagyasszonya kápolna-búcsúját ünnepelték Rómában.* A sajtó megemlékezett arról, hogy ekkor volt a kápolna felszentelésének 30 éves évfordulója: MK, 2010. 10. 07.: *30 éve szentelte fel II. János Pál a Magyarok Nagyasszonya-kápolnát*; Magyar Nemzet Online, 2010. 10. 12.: *Nekünk, magyaroknak különleges kapcsolatunk van Szűz Máriával; Harmincéves a Magyarok Nagyasszonya kápolna*, in ÚE (2010. 10. 17.); *Harminc éve szentelték fel*, in ÉI (2010. 10.).

113 Nem a kedd reggeli szentmise keretében, a Katedra-oltárnál, amelyen részt vett a Makróvilág Zarándok és Utazási Iroda csoportja fennállásuk 25. évfordulója alkalmából. ÚÜ (2011. 09. 25.).

114 MK, 2012. 10. 09.: *A római magyar kápolna búcsúja. 115. láb. vannak kérdőjelek. Október 9-én, a kedd reggeli szentmisén tartották idén a Szent Péter-bazilikában a Magyar Nagyasszonya-kápolna búcsúját.*

2013. október 8. – Németh László¹¹⁵

Kórusok:

2005. március 15. – Kodály kórus
 2006. június 20. . – Komlói Pedagógus Kamarakórus¹¹⁶
 2007. július 3. – Mohácsi kórus¹¹⁷
 2007. július 31. – Budapest-Pasaréti kórus
 2008. szeptember 2. – győri kórus
 2008. október 7. – Budapest-Terézvárosi plébánia kórusa¹¹⁸
 2009. június 30. – Palestrina kórus, Győr¹¹⁹
 2010. augusztus 24. – Székelyudvarhelyi Balázs Ferenc kórus
 2012. október 23. – Gesualdo Kamarakórus

Házassági évfordulók:

50 éves házassági évforduló:

2008. október 28. – Fecskovics János–Várkúti Emma
 2011. március 15. – két jubiláns házaspár

40 éves házassági évforduló:

2011. november 8.
 2013. május 14.

30 éves házassági évforduló:

2013. június 19.
 2013. június 25. – Persa Tibor–Hell Gabriella
 2013. augusztus 7. – Arányi József–Móczán Mária (Budapest)

25 éves házassági évforduló:

2006. szeptember 19. – Hoffstädter Márton – és felesége (Solymár)
 2007. április 24. – Zsigmond Ágnes – Crivelli Raffaello
 (Cernusco sul Naviglio–Milánó).
 2013., szeptember 3. – Arányi Annamária – Giuseppe di Domenico (Róma)

10 éves házassági évforduló:

2012. augusztus 7.

Új házások:

2010. szeptember 28.

115 MK, 2013. 10. 08.: *Ünnep a Szent Péter-bazilika Magyarok Nagyasszonya-kápolnában*; VR, 2013. 10. 08.: *Boldog II. János Pál pápa 33 éve szentelte fel a Szent Péter-bazilika attemplomában a Magyarok Nagyasszonya kápolnát.*

116 MK, 2006. 06. 21.: *A Komlói Pedagógus Kamrakórus énekelt a Szent Péter-bazilikában.*

117 MK, 2007. 07. 18.: *Baranya kulturális követei a Vatikánban.*

118 MK, 2008. 10. 07.: *Magyarok Nagyasszonya ünnepe Rómában.*

119 *Egyházmegyénk zárandokai a római Szent Péter téren. Ajándék a Szentatyának.* In *Hitvallás X* (2009) 9 sz.; *Hírek. Magyar szentmise a katedrális oltárnál*, in *ÚE* (2009. 07. 12.).

A MILÁNOI MAGYAR KATOLIKUS KÖZÖSSÉG TÖRTÉNETE 1924–1974

(Vázlatos áttekintés)

A milánói magyar katolikus közösség történetéhez fő forrásunk az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió (rövidítése: OMKM) levéltára.¹ E levéltárban található a római és az olaszországi magyar lelkészek lelkipásztori értesítői² és a menekült lelkészek iratanyaga. A levéltár a legutóbbi időben CD-tárral bővült, amelyben a milánói közösség életéhez kapcsolódó CD-k is vannak.³ A milánói magyar közösség életére vonatkozó írott dokumentumok, illetve azok fénymásolatai külön irattartóban kaptak helyet.⁴ Sok információt merítettünk továbbá a magyar emigráció egyik legnagyobb egyéniségének, Zágón Józsefnek a levéltárából,⁵ valamint Apor Gábor, volt szentszéki követ irathagyatékából, amely feldolgozás alatt van.⁶ A még élő tanúk szóbeli visszaemlékezéseit is felhasználtuk.

A rendszeres, havi milánói magyar szentmisék 50. évfordulóját a milánói magyar katolikus közösség 1999. március 7-én ünnepelte. Tíz évvel később, a 60. évfordulóra jelent meg egy népszerűsítő összeállítás a közösség történetéről, amely az 1949–2009 közötti évek történetét mutatja be.⁸ Azóta sok új információ, dokumentum került elő. E rövid tanulmány célja, hogy az összegyűjtött anyag alapján felvázolja a milánói magyar közösség életét 1924–1974 között. Alapos kutatásnak kellene megelőznie egy ilyen munkát, ezért ennek az írásnak minden bizonnyal sok a hiányossága. Ennek ellenére

---

1 NÉMETH László Imre: *Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára 1952–2006*. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (a továbbiakban: MEV) 21 (2009) 1–4/265–293. Olvasható e kötetben.

2 NÉMETH László (Imre): *Olaszországi lelkipásztori értesítők, 1945–1996*. In *Látó szívvvel* (szerk. BENDE József, DEÁK Viktória Hedvig OP, PÁKOZDI István; Budapest 2006), 281–289. Olvasható e kötetben. A tanulmány megjelenése óta a levéltárba kerültek a *Római Magyar Kurír* (OMKM 73), valamint az *Élet* c. folyóirat példányai (OMKM 74). A lelkipásztori értesítők elektronikus adathordozón is megtalálhatók. OMKM CD 1: Tóth Giulio, Anisich Jenő és Frank Miklós lelkipásztori értesítői, 1953–1973, OMKM CD 2: Kovács Angelus Üzenet c. lelkipásztori értesítői, 1973–1996.

3 OMKM CD 10: Milánó 56-os forradalom 50. évfordulója; OMKM CD 13–14: Milánó 60. évforduló 2009; OMKM CD 22: Milánó 65. évforduló 2014; OMKM CD 43: Milánó családtalálkozó 2012.

4 OMKM 78.

5 Életrajza: NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve* (Budapest 2015), 22–24 és fényképe: 81. A levéltár leírása: NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma, a Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009), 13–15.

6 Életrajza: NÉMETH: *A római...* 31–32 és fényképe: 83. Az Apor-gyűjtemény a római Szent István Alapítvány levéltárában található.

7 *Évfordulós mise*. In *Magyar Nemzet* (1999. március 9.); OMKM 78/10–6. A jubileumra készített emléklap: OMKM 78/9.

8 NÉMETH László (Imre): *A milánói magyar közösség krónikája 1949–2009* (sokszorosított kiadás, Róma 2009).

nem hiábavaló a meglévő adatok, ismeretek összerendezése, rögzítése, mert lehetőséget ad arra, hogy kijelölje a kutatási területeket, feltárja a fehér foltokat és így ösztönzést adjon egy alapos történeti munka megírásához.

Az 1924-et megelőző évekből jelenleg nem áll rendelkezésre információ, az 1974-et követő évek történetének tárgyalása pedig az elérhető források bősége miatt jelentősen eltér a korábbi évektől, és egy másik tanulmányban már érintettük azt.⁹ Az itt bemutatott ötven évet a közösség életének alakulása és a történelmi események alapján négy részre osztottuk:

A II. világháborút megelőző (1924–1945) és az azt követő évek (1945–1948/1949) alkotják az első két korszakot, amelyekre vonatkozóan a források elég szűkszavúak.

A harmadik korszak az 1949-től 1959-ig terjedő tíz esztendő, amely a közösség életének legaktívabb időszaka volt. Erre az időszakra esik az 1956-os magyar forradalom és annak következményei az emigráció életére. Nem véletlen, hogy ezekből az évekből van a legtöbb adat.

Végül a negyedik korszak, az 1959-től az 1974-ig terjedő évek tárgyalása zárja le az ötven év történetének bemutatását.

KEZDETEK: 1924–1945

Az első ismert milánói magyar lelkipásztor Rejöd Tiborc pápai kamarás volt.¹⁰ Gyulafehérváron született 1892. június 17-én. 1909-től Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke volt. 1915-ben Gyulafehérváron szentelték pappá. 1920-tól 1928-ig Budapesten az „Ecclesia” Egyházművészeti és Áruforgalmi Rt. Igazgatója volt. Budapesten a IV. kerület (jelenleg V. kerület) Irányi utca 25. szám alatt lakott,¹¹ emellett 1924–1928 között milánói magyar lelkész is volt. Évente háromszor utazott Milánóba, hogy ott a magyar közösségnek szentmisét tartson. 1929-ben Svájcban lett kórházlelkész, minden bizonnyal ezért nem folytatta tovább a milánói magyar közösség lelkipásztori ellátását. 1940-ben tért vissza Erdélybe. Gyulafehérváron hunyt el 1972. június 2-án.

Milánói működéséről elég kevés az adat. Az 1926-ban megjelent *Milánói Magyar Újságban* az alábbi hír olvasható:¹²

„A Milánói Magyar Egyesület, mint minden évben, ez alkalommal is megtartotta Szent Istvánnak, az első magyar királynak napját, a Via Verdin lévő S. Giuseppe templomban ünnepélyes istentisztelettel, s bankettel az egyesület helyiségében.”

A Milánói Magyar Egyesület a fiuceivel együtt a legaktívabb volt Olaszországban.¹³ Milánóban élt a legnépesebb magyar közösség, mintegy 2000 fő, amit Trieszt és Róma

9 NÉMETH László Imre: *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Harmadik rész 1973–1999.* In MEV 28 (2016) 1–4/154–193.

10 VICZIÁN János: *Rejöd Tiborc.* In *Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban: MKL) XI (Budapest 2006) 545; FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára* (Budapest–Kolozsvar 2009), 383–384. Nevét megemlíti SZARVAS Béla: *A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban,* in MEV 7 (1995) 3–4/238.

11 *Magyar Katolikus Almanach II* (szerk. GEREVICH Tibor, LEPOLD Antal, ZSEMBERY István; Budapest 1928) 74.

12 *Milánói Magyar Újság* 1 (1926) 9–10/16; OMKM 78/22 (fénymásolatban).

13 *Magyar Egyesületek.* In *Milánói Magyar Újság* 1 (1926) 11–12/23; OMKM 78/23.

követett körülbelül egyforma létszámmal, 300-500 fővel.¹⁴ Száll József, aki 1962. október 1-jétől vezette a római magyar követséget, majd 1964-ben Olaszországtól politikai menedékjogot kérve emigrált,¹⁵ 1962. december 11-én kelt jelentésében azt írta, hogy az Egyesület 1933-ban alakult.¹⁶ Ez azonban biztosan téves dátum, mert 1924 őszén a pár évvel korábban alakult Egyesület fiatalokból választott tiszti karral újult meg.¹⁷ Az Egyesület megalakulásának pontos dátuma ismeretlen.¹⁸

Az 1926. augusztus 20-i szentmiséről írt beszámolóban szereplő kitétel, a „minden évben”, nem tudni pontosan, mit takar. Feltehetően úgy értendő, hogy az Egyesület megalakulása óta. A szentmisét augusztus 22-én, vasárnap mondta Rejöd Tiborc atya, aki már augusztus 3. óta a városban tartózkodott. Az ünnepi szentmise után a templom előtt készült fényképfelvétel alapján kb. hatvanan vettek részt a szentmisén, amelyen Zsizsmann Rezső orgonaművész és a budapesti királyi Operaház Milánóban tartózkodó tagjai működtek közre.¹⁹ Az erdélyi származású orgonaművész 1885-ben Kőrmöcbányán született. Az 1920-as évek gazdasági válsága miatt feleségével, Szentpétery Ilonával, a szintén kiváló zongoratanárnővel jött Olaszországba. Milánóban két évet töltöttek, tanítottak és hangversenyeket adtak. Sok neves olasz művésszel, zeneszerzővel kötöttek ismeretséget. Zsizsmann Rezső hazatérése után, 1929–1941 között Kolozsváron a zenei élet kimagasló egyénisége, többek között a Szent Mihály-templom orgonistája és karnagya lett.²⁰

A San Giuseppe-templom a Via Verdi 1. szám alatt található, a Scala közvetlen közelében. A templomot Francesco Maria Richini (1584–1658) milánói építész tervezte a XVII. században. A kezdeti lombard barokk építészeti első alkotásai közül való, prototípusa a későbbi barokk templomoknak.²¹ Annyi megállapítható, hogy a milánói magyar közösség a város egyik igen nevezetes templomában tartotta a szentmiséket.

A Milánói Magyar Egyesület 1936–1937 évi vezetőségéről az OMKM levéltárban található egy tablókép, amelyen 25 személy fényképe látható.²² Legfölül van báró Abele Egon, magyar királyi főkonzul fényképe, aki 1887-ben Fiumében született. Elvégezte a bécsi diplomáciai akadémiát. Számos állomáshely után 1935. május 15-től 1944. október 16-ig volt a milánói konzulátus vezetője. 1943. december 31-én lett I. osztályú konzul.²³ A tablón az alatta lévő sorban Kőrmendy Lajos fényképe látható, aki az Egyesület elnöke volt. Róla később lesz még szó.

14 ZAKARIÁS Árpád: *Magyarok Itáliában*. In *Milánói Magyar Újság* 1 (1926) 8/2–4; OMKM 78/21 (fénymásolatban).

15 NAGY Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona* (Budapest 2000), 911.

16 A jelentést közreadta: NAGYLAKI Endre: *Az olaszországi emigráció négy évtizede*. In ArchivNet, XX. századi történeti források 7 (2007) 3. sz., http://www.archivnet.hu/politika/az_olaszorszag_i_magyar_emigracio_negy_evtizede.html.

17 *Magyar Egyesületek*. In *Milánói Magyar Újság* 1 (1926) 11–12/23; OMKM 78/23.

18 PELLÉS Tamás: *A milánói magyar iskola (1934–1943)*, in *Hungarológiai évkönyv* 3 (Pécs 2002) 1/170.

19 *Milánói Magyar Újság* 1 (1926) 11–12/22; OMKM 78/23.

20 GUTTMANN Mihály: *Zsizsmann Rezső-émlékhangverseny Kolozsváron*. In *Szabadság* (2010. május 11.).

21 A templom történetéhez: COPPA, Simonetta – BIANCHI, Federica: *Lombardia barocca* (Milano 2009).

22 OMKM 78/14.

23 PRITZ Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945* (Budapest 1994), 472; VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000* I-II (Budapest 2002) 204. Személyes történetéhez: CSORBA László: *A római magyar követ jelenti... A magyar–olasz kapcsolatok története 1945–1956* (Budapest 2010) 86-os jegyzet.

Nem tudni pontosan meddig tartották a magyar szentmiséket a San Giuseppe-templomban. Az biztos, hogy még a II. világháború előtt, talán 1929-ben, Rejöd Tiborc távozása után áttették a helyszínt a San Sepolcro-templomba.²⁴ Hosszú évtizedekig, egészen pontosan 1996 júniusáig ez a templom adott helyet a milánói magyar szentmiséknek.²⁵

A San Sepolcro a régi római fórum helyén áll.²⁶ Benedetto Ronzone vagy Rozone *magister monetarum*, a pénzverésért felelős személy alapította 1030-ban magánbirtokán, kriptával együtt. A templomot 1036-ban Ariberto (970–1045), aki 1018-tól volt milánói érsek, a Szentháromság tiszteletére szentelte fel. IV. Anselm da Bovisio († 1101), aki 1097. november 3-tól volt milánói érsek, átalakította, és 1100. július 15-én a lombard keresztes hadjárat első évfordulóján a jeruzsálemi Szent Sír (San Sepolcro) tiszteletére szentelte. Az évszázadok során sok változtatáson ment át, tornyai a XIII. században épültek. 1593 és 1631 között Federico Borromeo bíboros (1564–1631), aki 1595-től volt milánói érsek, a templomot Aurelio Trezzivel (1598–1625) barokk stílusban alakította át, és mellette létrehozta a Biblioteca Ambrosianát. A homlokzatot lombard román stílusban 1894 és 1897 között Gaetano Moretti (1860–1930) és Cesare Nava (1861–1933) állította helyre. 1928 és 1940 között itt volt az olaszországi Szent Sír Lovagok székhelye. A nagy sekrestyét ekkor káptalanteremnek használták. A lovagok 1940-ben a San Simpliciano-templomba helyezték át székhelyüket. 1929-ben a templom plébániai funkciója megszűnt, és a Biblioteca Ambrosiana fennhatósága alá került. 1934-ben Alfredo Ildefonso Schuster bíboros (1880–1954), aki 1929-től volt Milánó érseke, templomigazgatósággá (*rettoria*) alakította, amelynek élére templomigazgatót (*rettore*) nevezett ki.

A II. világháború előtt a legjelentősebb magyar intézmény Milánóban a magyar iskola volt. Ennek történetét a róla megjelent tanulmány²⁷ alapján ismertetjük röviden.

Az iskola létrehozásában és fenntartásában az 1904. április 16-án megalakult Julián Egyesületnek volt döntő szerepe. A berlini magyar iskola megszervezője, Mezey Emil 1932-ben Milánóba költözött, és a mintegy 50 magyar tanköteles gyerek láttán itt is kezdeményezte az iskola elindítását. A Milánói Magyar Egyesület 1934. március 24-én tartott közgyűlésén elhatározta a magyar tanfolyam indítását. A Julián Egyesület 1934 augusztusában Milánóba küldte várpalánkai Klimkó Lászlóné Szabó Frida budapesti polgári iskolai igazgatónőt, akit megbíztak a magyar tanfolyam szervezésével. Munkája eredményeként 1934. október 14-én megtartották az első szülői értekezletet, a tanfolyam pedig még abban hónapban, október 29-én elkezdődött. Kezdetben csak magyar gyerekek látogathatták, 1935-től engedélyezték, hogy a nem magyar állampolgárságú gyerekek is járhassanak a délutáni iskolába, amelynek egy helyi elemi iskola adott tantermet a Via Carlo Poerio 8. szám alatt. Az 1935–1936-os tanévet az iskola a Viale Milano 26. szám alatt önálló helyen kezdhette meg 39 magyar és 29 olasz gyerekekkel. 1937–1938-as évtől ismét költözött az iskola. Egy több helyiségből álló lakást béreltek a Via Daniele Manin 3. szám alatt, amely be tudta fogadni a nagyobb létszámot, és már nem délutáni, hanem délelőtti rendes elemi iskolaként működött. A következő tanévben, 1938 őszén a Via Donizetti 35. szám alatt nyílt meg két elemi osztállyal. Egy évre rá indult a harmadik és a negyedik osztály. Az 1939–1940-es tanévben a tanulók száma 68-ra emelkedett. A

24 LEGNANI, Franco: *Tempio del Santo Sepolcro di Milano* (Milano 1991) 16.

25 A szentmiséket ezután a Via Durinin lévő Santa Maria della Sanità-templomban tartották. NÉMETH: *A milánói...* 18–19.

26 LEGNANI 9–18.

27 PELLÉS 172–178.

létszám gyarapodása miatt az iskolának ismét új helyre kellett költöznie. Az 1941–1942-es tanévre egy tágas villába költöztek, a Via della Passione 1. szám alá. Ekkor indult az első középiskolai évfolyam. Az elkövetkező évek eseményeire a háború nyomta rá bélyegét. 1942 végén az olasz hatóságok bezárták az iskolát. A tanulók száma jelentősen lecsökkent, ennek ellenére az volt a terv, hogy a jogfolytonosság biztosítása érdekében a következő tanévben sem szünetel az oktatás. A Milánót 1943 augusztusában ért bombatámadásban azonban az iskola épülete teljesen romba dőlt, és ezzel Milánóban megszűnt a magyar–olasz iskola.

A lelkészség levéltára megőrzött egy újságcikket, amely az iskola 1938. évi őszi tanévnyitó ünnepségéről jelent meg.²⁸ A cikk beszámol az új székhelyről. Az ismeretlen napilapban közölt képen két olyan népviseletbe öltözött magyar kislány is látható, akik a kilencvenes években még rendszeresen jártak a havi római magyar szentmisékre: Gulyás Edit és Szőke Magdolna.

Előbbi édesapja a már említett tabló tanúsága szerint ezekben az években az Egyesület vezetőségének tagja volt.²⁹ Gulyás Edit 2016. szeptember 30-án hunyt el, 85 éves korában.³⁰ Az OMKM levéltára megőrzött egy listát, amelynek címe: „Milánói magyarok névjegyzéke, magyar szentmisék meghívottai”.³¹ A névjegyzék 140 sorszámozott nevet tartalmaz. Ezen a listán Gulyás Edit édesapja, Gulyás Béla a 33. sorszám alatt, Szőke Magdolna édesanyja, Szőke Jánosné a 91. sorszám alatt szerepel, lakáscíme: Via Spontini 9. Szőke Magdolna jelenleg is ott él.

A névsorban 125 Milánóban élő magyar neve mellett más, környékbeli városokban lakók is szerepelnek (17-en).³² Ez úgy lehetséges, hogy egy sorszám alatt olykor két név is fel van tüntetve. A névsorban négy pap neve olvasható, akikre a későbbiekben még visszatérünk.

Arra vonatkozóan jelenleg nincs adat, hogy Rejód Tiborc távozása után, 1929 és 1945 között ki vagy kik és meddig végezték a magyar szentmiséket Milánóban.

Mielőtt rátérnénk a következő korszakra, meg kell említenünk Szarvas Béla feljegyzését, amely szerint az 1940-es években az Egyesület – az élelmiszerjegy-rendszer idején – vendéglőt üzemeltetett, amely a magyarok élelmezési problémáin segít.³³

A II. VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ ÉVEK: 1945–1948/49

A magyar emigráció történetét feldolgozó művében Borbándi Gyula ezekkel a gondolatokkal kezdi az 1945-ről írt fejezetet:³⁴

„A II. világháború befejezésének pillanatától Közép-Európa országújtjai új népvándorlás tanúi lettek. A korabeli becslések szerint egymillió magyar hagyta el a háború befejező szakaszában, kényszerből vagy önként Magyarországot, nyugat felé.”

28 OMKM 78/13.

29 OMKM 78/14. A tablóképen a második sorban bal oldalt az első kép az övé.

30 *Új Úzenet* (2016. október 30.).

31 OMKM 78/17.

32 A következő városokban lakó magyarok kaptak meghívót: Arenzano-Genova, Brescia, Busto Arsizio, Carona-Portusella, Cremona, Cusano, Genova-Pegli, Gorizia, Olgiate-Comasco Parma, Torino, Treviso, Triest.

33 SZARVAS: *A szórványban...* 238.

34 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985* 1–2 (Budapest 1989), 1,13–14.

Ennek az emigrációnak az oka főként politikai tényezőkben keresendő. Egyik fontos dátuma az 1947-es év, amikor nyilvánvalóvá vált a magyarországi demokratikus átalakulás kudarca, és ezzel kezdetét vette az a menekülthullám, amely során Olaszországba kb. 1000-1500 magyar érkezett.³⁵

Ebből a korból az Egyesület általunk ismert egyetlen értesítője 1948. március 31-én jelent meg sokszorosított kivitelben, egyszerre három szám, 34 oldal terjedelemben. A címe „Levelek...”.³⁶ Az Egyesület elnöke ekkor Kovács Dezső volt, az értesítőt, amely havilapból negyedévi lett, Vadas László szerkesztette. A megjelenéshez a papírt 1945 óta Vidor Sándor ajándékozta. Egyházi hír e számban nem olvasható.

A milánói magyar emigránsokról, köztük az Egyesület tagjairól a római magyar nagykövet, Száll József véleménye a következő volt: az emigrációt főleg arisztokraták, horthysta államtisztviselők, katonatisztek, antikommunista értelmiségiek és egyházi személyek alkották. Az 1962-ben kelt, már idézett jelentése szerint a Milánói Magyar Egyesület teljes mértékben jobboldali vezetés alatt állt. Taglétszáma 120 fő volt, de az összejöveteleken csupán 20-30-an vettek részt. Az Egyesület tevékenysége évi 3-4 közös rendezvény létrehozásában nyilvánult meg. Ekkoriban valójában ez volt az egyedüli szervezet Olaszországban, amely a II. világháború előtt létesült, az összes többi sorra megszűnt. Maga az Egyesület is sokszor volt politikai viszálykodás színhelye.³⁷

A milánói magyar közösség háború utáni vallási életére vonatkozó első hírt a *Magyar Harangok* című értesítőben olvashatjuk, amelynek alcíme *Az olaszországi Menekült Magyarok lapja*.³⁸ A lapot Dengl Miklós ferences szerkesztette, aki 1916-ban Újaradon (Erdély) született.³⁹ 1939-ben szentelték pappá Csíksomlyón. Rendi előljárói a tehetséges fiatal ferencest Rómába küldték tanulni. Tanulmányai befejezése után nem tudott hazatérni Erdélybe. Menekült magyarok lelkipásztora lett először Rómában, majd Milánóban, ahonnan 1948-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol többek között a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* felelős szerkesztője lett. 1965–1970 között Youngstownban a Magyarok Nagyasszonya Plébánia plébánosa volt. 1998. október 2-án hunyt el. A *Magyar Harangok* első számát 1946-ban Rómában indította el, a Via Merulina 124. szám alatt lévő ferences központban, az Olaszországban élő menekült magyarok informálására, lelki táplálására, majd a szerkesztőséget a második számtól áthelyezte Milánóba,⁴⁰ onnan pedig 1947-ben Monzába, a ferencesek vezetése alatt álló nevezetes kegyhelyre, amelynek neve Santuario della Madonna delle Grazie.⁴¹ A folyóirat alcíme pedig *Hontalan Magyarok Lapja* lett. Évente négy szám jelent meg.⁴² Igyekezett közreadni a fontosabb hazai híreket, beszámolt a menekülttáborok életéről, a hazájuktól elszakadtakat próbálta vigasztalni magyar versekkel és novellákkal, valamint hasznos információkkal

35 NAGYLAKI.

36 OMKM 78/26.

37 SZARVAS: *A szórványban...* 238.

38 TAKÁCS Emma: *Magyar Harangok*, in MKL VIII (Budapest 2003) 271; NAGY 196. A Pápai Magyar Intézet (rövidítve: PMI) könyvtárában az 1946–48-as évek bekötött példányai lelhetők fel. BORBÁNDI Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia* (Budapest 1992) nem tesz említést róla. NAGY 644 ezen a néven egy ausztráliai irodalmi folyóiratot említ, amely Takács Emma szócikke szerint folytatása volt a Rómában indult lapnak.

39 Mészáros György OFM: *Miklós atyára emlékezve*. In Vasárnap. Romániai Magyar Katolikus Családi Újság (1998).

40 *Magyar Harangok* 1 (1946) 2. szám: Milánó, Via Gherardini 7.

41 *Magyar Harangok* 2 (1947. május 25.).

42 Takács Emma szócikkében azt írja, hogy havonta jelent meg hat oldalon. TAKÁCS 271.

szolgált a kivándorláshoz. A lap Európa országain kívül eljutott Brazíliaba és Argentínába is.⁴³

Az 1946. évi első szám közölt egy bensőséges hangú cikket arról, hogy a háború után a milánói magyar közösség 1946 februárjában a San Sepolcro-templomban tartott szentmisén énekelte először újra a magyar Himnuszt. A híradás csak annyit örökített meg, hogy a szentmisét magyar ferences pap mondta, minden valószínűség szerint maga Dengl Miklós.

A kezdeti idők homályának következő biztos adata, hogy 1947. augusztus 20-án, Szent István király ünnepe alkalmából tartottak szentmisét a San Sepolcrobán.

Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek,⁴⁴ akit 1945 nyarának végén nevezett ki XII. Pius pápa, még az év decemberében, Rómában járt. Ezen az útján és az 1946. februári római tartózkodása során is felkereste San Pastorében a Magyar Otthont, amely magyar menekülteknek adott helyet,⁴⁵ misézőhelyet keresett Rómában a magyar közösség részére, és gondoskodott róla, hogy legyen magyar lelkipásztoruk.⁴⁶ Péterffy Gedeon, a Pápai Magyar Intézet igazgatója a leendő római magyar lelkésznek, Mester Istvánnak levélben adott tájékoztatást a rá váró feladatokról.⁴⁷ A levél második részében említést tesz egy magyar iskola megszervezésének tervéről, amelyben esetleg biztosítani kellene a hittan tanítását. Az iskola létrehozásának gondolata feltételezhetően összefügg a Milánóban 1943-ban megszűnt magyar iskolával kapcsolatos jogfenntartással, amelyet 1947-ben a magyar–olasz kulturális vegyesbizottság ülésén a magyar fél felvetett. Az olasz fél tudomásul vette a jogfenntartást, vagyis azt a tényt, hogy a milánói iskola későbbi időpontban – esetleg más olasz városban – megnyíljon.⁴⁸ Az iskola végül sem Rómában, sem Milánóban nem indult újra.

Mester István, a háború után kinevezett első római magyar lelkész, 1947. november 2-ától havonta tartott szentmiséket Rómában a magyar közösségnek.⁴⁹ A következő évben, 1948. november 12-én Mihalovics Zsigmond protonotárius kanonoknak, az Actio Catholica Magyarországról menekült központi igazgatójának a vezetésével Rómában, az olasz AC központi tanácstermében megalakították az Actio Catholica in Exteris (AC in Exteris – Külföldi Magyar Katolikus Actio).⁵⁰ Nem tudni, pontosan mikor, talán még ugyanebben az évben vagy a rákövetkezőben, azaz 1949-ben, megalakult a szervezet milánói tagozata is. Ennek elnöke Körmeny Lajos lett, aki a két világháború között

43 *Magyar Harangok* 3 (1948. január 31.).

44 Legújabb és legbővebb életrajza: BALOGH Margit: *Mindszenty József I–II* (Budapest 2015).

45 NÉMETH: *Mindszenty...* 115–116.

46 A római magyar közösség történetéhez: NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Első rész 1945–1963*. In MEV 14 (2002) 1–4/197–228.

47 TÓTH Tamás: *A Pápai Magyar Intézet Róma* (Róma-Budapest 2017) 31. Mester életrajza: NÉMETH: *A római...* 24–25 és fotója: 81. A levél: PMI 37/1947. Megtalálható az esztergomi Prímási Levéltárban is a 1735/1947-es aktában.

48 PELLE 178.

49 NÉMETH: *Adalékok...* *Első rész* 203.

50 Mihalovics Zsigmond (Homokbödöge, 1889 – Chicago, 1959) a Veszprémi Egyházmegye papja volt, tanulmányait a Pázmáneumban végezte. 1948-ban emigrált Olaszországba. NAGY 690. Halála alkalmából megjelent visszaemlékezés (nekrológ): in *Katolikus Szemle* 11 (1959) 3/161. SERES Ferenc: *Mihalovics Zsigmond élete és művei. Az Actio Catholica története* (Piliscsaba 1993). Utóbbi külföldi működéséről alig közöl valamit. Az Actio Catholica nevének rövidítése AC, a latin kifejezés jelentése katolikus tevékenység, hívők közreműködése a papság apostoli tevékenységében. Az AC in Exteris megalakulása: NÉMETH: *Adalékok...* *Első rész* 206.

ment Milánóba, és korábban az Egyesület elnöke volt, amint arról már említést tettünk.⁵¹ Az AC milánói tagozatának titkárává Csopey Dénest választották, aki Magyarországról 1945 áprilisában emigrált Milánóba.⁵²

E korszak legértékesebb forrása a *Római Magyar Kurír*, amelyet Vajda Ferenc a Collegium Germanicum et Hungaricum volt szatmári egyházmegyéés növendéke, római magyar lelkész, Mester István utóda nem sokkal az után indított el, hogy Mindszenty bíborostól kézhez kapta kinevezését.⁵³ Az értesítő első száma 1948. december 1-jén jelent meg. Sokréttü lelkipásztori munka tükröződik a kéthetente megjelenő folyóiratban, amely figyelemmel kísérte a milánói magyar közösség életét is.

Mielőtt áttérnénk a milánói magyar közösség életének következő korszakára, említést kell tennünk arról a személyről, aki az elkövetkező években a nyugati magyar emigráció egyházi vezetője lett, és így nagy hatással volt a milánói magyar közösség életének alakulására is. Zágon József győri kanonok, irodaigazgató 1949 januárjában emigrált Ausztriába, ahonnan az Egyesült Államokba szeretett volna menni, de XII. Piusz pápa 1950-ben kinevezte az emigráns magyarok vizitátorának.⁵⁴ Székhelye kezdetben az ausztriai Innsbruckban volt, majd áttette azt Rómába, ahová 1951 novemberében áttelepítette az általa indított *Élet* című folyóiratot is, amely szintén közölt híreket a milánói magyar közösségről.⁵⁵

JEZSUITA PÁTEREK CHIERIBŐL: 1949–1959

A Milánóban megalakult AC működése új lendületet adott a milánói magyar közösségnek: 1949. november 13-án, kétévi szünet után ismét tartottak szentmisét a San Sepolcro-templomban, amelynek bemutatására a Torinó melletti Chieriből Borbély István jezsuita atyát hívták meg.⁵⁶ A magyar szóra és magyar imádságra szomjazó magyarok örömmel és nagy számban jelentek meg a szentmisén, amely 11 órakor kezdődött. Az AC lelkes gárdája – szól a beszámoló – Körmenty Lajossal és Csopey Dénessel az élen arra törekedett, hogy minél intenzívebb, minél mélyebb katolikus életet teremtsenek a lombard fővárosban.

51 Körmenty Lajos 1949-ben kb. 20–25 éve élt Milánóban. A Via Altino 3-ban lakott. A meghívottak listáján az 56. sorszám alatt szerepel a neve. OMKM 78/17.

52 Csopey Dénes (Budapest, 1907. december 18. – Milánó, 1986. január 31.) államtudományokból doktorált. 1933-tól a magyar királyi Külügyminisztérium szolgálatában állt. 1940–1941-ben Brassóban volt konzul, 1942-től a Külügyminisztérium Politikai Osztályának beosztottja volt követségi tanácsosi rangban. PRITZ 475. 1962-ben nyerte el az olasz állampolgárságot. 1943-tól a Máltai Rend magisztrális lovagja volt. VAJAY 204.

53 Két évfolyam jelent meg, amelyek a PMI levéltárában maradtak fent bekötte. 2013-ban a két kötet csere alapján került az OMKM levéltárába, ahol a 73. sorszám alatt található. *Új Üzenet* (2013. május 26.). Az átadásra vonatkozó levelezés: Szent István Alapítvány 52/2013. A két évfolyam anyaga digitalizálva is hozzáférhető: OMKM CD 49b. Vajda lelkipásztori működéséről: NÉMETH: *Adalékok... Első rész* 205–214.

54 NÉMETH László Imre: *Zágon József (1909–1975)*. In MEV 24 (2012) 3–4/39–78. Olvasható e kötetben.

55 BORBÁNDI: *Nyugati...* 102. A kéthetente megjelenő folyóirat példányai két kötetbe kötve megtalálhatók a lelkészség levéltárában: OMKM 74. A folyóiratban megjelent olaszországi egyházi hírek elektronikus formában megtalálhatók: OMKM CD 49a.

56 *Római Magyar Kurír* (1949. december 1.) 3.

A szentmisét bemutató Borbély István Vácon született 1903. augusztus 19-én.⁵⁷ 1921. augusztus 13-án lépett be a jezsuiták érdi noviciátusába. Később Innsbruckban és Belgiumban tanult. Innsbruckban szentelték pappá 1931. július 26-án. Tanulmányai befejeztével 1932 és 1943 között a szegedi jezsuita főiskola egyik legkiválóbb filozófia- és teológiatanára volt. 1943. június 13-án lett a magyar jezsuita rendtartomány főnöke. Mindszenty bíborshoz szoros kapcsolat fűzte, így nem meglepő, hogy 1948 végén többször kereste a rendőrség, ezért titkárával külföldre távozott. Az ekkortájt egyénileg vagy kisebb csoportokban külföldre menekült jezsuiták a Torinó melletti Chieriben gyülekeztek, ahol az olasz jezsuiták a háromemeletes Villa Lugianát bocsátották a 45 menekült magyar jezsuita rendelkezésére, akik között 13 felszentelt pap, 27 seminarista és 5 segítő testvér volt.⁵⁸ P. Borbély SJ a növendékeknek itt pszichológiát tanított. Eleget téve a milánói magyar közösség felkérésének, a tanítás mellett vállalta a milánói magyar szentmisék végzését is. 1950-től a hónap első vasárnapján tartották a szentmiséket. Az év első felében február 5-én, március 5-én és április 7-én volt szentmise, amelyeket az AC in Exteris milánói tagozata szervezett.⁵⁹ A február 5-i szentmisén Milikovits Emma a milánói magyarokból szervezett énekkarral magyar egyházi énekeket adott elő.⁶⁰ A szentmisék mellett nagyböjtnben háromnapos lelkigyakorlatot (triduumot) is tartottak, március 31. és április 2. között, amely közös húsvéti szentáldozással zárult.⁶¹ A kezdeményezés hagyományteremtő lett. Húsvét után, a következő első vasárnapi szentmise május 7-én volt.⁶² Erre meghívták Mihalovics Zsigmondot, aki május 13-án a Biancamano gőzössel készült elhagyni Olaszországot. A szentmisén a szentbeszédet Borbély István mondta. A *Római Magyar Kurír*-ban megjelent beszámoló szerint a közösség a szentmisén teljes létszámban jelen volt.⁶³ Az év második felében ismét jeles vendég érkezett Rómából: 1950. október 31-ét megelőző vasárnap Apor Gábor korábbi szentszéki követ, az AC in Exteris elnöke látogatta meg a szervezet milánói vezetőségét.⁶⁴ A megbeszélésen, amelyen az AC 1951. évi programját beszélték meg, részt vett P. Borbély SJ és a bresciai magyarok képviselői is.

Egyesületi életre vonatkozó hír is megjelent az *Élet* hasábjain. A Milánói Magyar Egyesület 1950. december 27-én karácsonyi műsort rendezett, amelynek szereplői Szöcs Albert, Vinkovics Ferencné és Doór Vilmos voltak.⁶⁵ Ezen adat ismeretében feltételez-

57 Életrajza: PÁLÓS Antal SJ: *Viharon, vérszen át. Rövid áttekintés a Jézus Társasága Magyar rendtartományának életéről a II. világháború után (1944–1990)* („Anima Una”-könyvek 1) (Budapest 1992) 167. E rövid életrajzot korrigáltuk, illetve kiegészítettük a Miklósházy Attila SJ püspöktől kapott életrajzi leírással. Személyes visszaemlékezések: ÁDÁM János SJ: *P. Fábry Antal SJ (1902–1985)*. In *Kortárs magyar jezsuiták 2* („Anima Una”-könyvek 3) (összeáll. SZABÓ Ferenc; Budapest 1992) 191–193; HORVÁTH Tibor SJ: *P. Fábry Antal három mottója. Megemlékezés*. In *uo.* 193–197. Adatokban bővelkedő életrajza: BIKFALVY Géza: *Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003* (METEM Könyvek 53) (Budapest 2007) 36.

58 SZARVAS Béla: *A magyar jezsuita rend hittudományi főiskolája Olaszországban. Fábry Antal SJ (1902–1985) emlékére*. In *MEV* 10 (1998) 1–2/282.

59 *Római Magyar Kurír* (1950. január 25.) 16.

60 *Római Magyar Kurír* (1950. február 20.) 12.

61 *Római Magyar Kurír* (1950. április 15.) 18.

62 *Római Magyar Kurír* (1950. május 15.) 18.

63 A szentmiséken 100–200 közötti létszámban vettek részt a milánói magyarok: *Élet* 1 (1950. december 3.) 16.

64 *Élet* 1 (1950. december 3.) 16.

65 *Élet* 2 (1951. január 14.). Két szereplő neve rajta van azon a listán, amelyen a milánói magyar mise meghívottai vannak felsorolva: a 88. sorszám alatt Szöcs Albert a Via Torino 47-ben, a 26. sorszám alatt Doór Vilmos a Via Sasseti 14. szám alatt lakott. OMKM 78/17.

zük, hogy az Egyesület az ezt megelőző években is szervezett karácsonyi programot, ahogyan az elkövetkező években is.

A következő év fordulatot hozott, P. Borbélyt ugyanis rendi előjárói 1951-ben áthelyezték Kanadába, ahol Montréalban, a Jézus Társaság teológiai dogmatikát adott elő 1963-ig. 1967-ben professzor emeritus lett. 1987. november 27-én Hamiltonban hunyt el.

P. Borbély SJ távozását követően a milánói magyar közösség lelkipásztora Fábry Antal jezsuita atya lett, aki Brünnben született 1902. január 23-án. Szegeden lépett be a jezsuita rendbe, 1920-ban. 1931. július 26-án szentelték pappá. 1932 és 1936 között a római Collegium Germanicum et Hungaricum volt repetitor, azaz a papnövendékek tanulmányaiért felelős előjáró. 1937-től Magyarországon volt prefektus, régens és dogmatikatanár. 1947-től Szegeden a skolasztikusok rektora lett, akiknek 1949-ben megszervezte külföldre juttatását. Ő maga 1949. március 25-én lépte át a határt. Chieriben tovább tanította az oda menekített növendékeket. Emellett a helyi jezsuita provincia növendékeinek dogmatikát oktatott.⁶⁶ Az AC milánói szervezetének felkérésére 1951 őszétől végezte a havi szentmiséket egészen 1959 karácsonyáig. Igen mozgalmas és gazdag évek voltak ezek a közösség életében, amely időszakból néhány epizód ismeretes.⁶⁷

Az AC in Exteris 1951. május 15–17-én Rómában tartotta ülését, amelyen a milánói AC nevében Csopey Dénes is részt vett.⁶⁸

1952-ben az első havi szentmisét február 3-án tartották.⁶⁹ Az év során az *Élet* című lapban többször is megjelent a felhívás, utolsó alkalommal 1952. október 25-én. Az augusztus 20-i szentmisén, amelyet augusztus 24-én vasárnap tartottak a San Sepolcro templomban, a milánói AC menekült csoportja is részt vett.⁷⁰ A milánói magyar közösség is kapcsolódott az apostoli vizitátor, Zágon József által a szent király megkoronázásának 950. évfordulója alkalmából meghirdetett Szent István jubileumi évhez.⁷¹

A milánói magyar szentmisék már említett névjegyzékében felsorolt nevek alapján négy magyar szerzetes pap is kapott meghívást a szentmisékre:⁷² Dömötör Ede ferences, aki Genovában,⁷³ Krazslitz atya, aki Goriziában élt, és két milánói ferences, akik a Piazza Sant'Angelón laktak, a minoriták rendházában. A 69. sorszám alatt szereplő ferences atya neve át van húzva, ezért olvashatatlan. A 111. sorszám alatt Tyukody Brandi Lucián ferences páter neve áll.

Tyukodi István Lucián (vagy néha Lúcián)⁷⁴ 1901. augusztus 14-én született Kaplonyban (Szatmár), 1916-ban jelentkezett a ferences rendbe, 1924. április 19-én szentelték pappá. 1923–1925-ben Rómában tanult az Antonianumon, 1926-ban Gyöngyösön

66 SZARVAS: *A magyar...* 285; BIKFALVY 63; egy személyes visszaemlékezés: NEMESHEGYI Péter: „Tárt karokkal várnak ránk ...”. *Életinterjú Nemeshegyi Péter jezsuitával. Beszélgetőtárs: Kiss Péter* (Budapest 2016) 129.

67 NÉMETH László (Imre): *Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez*. In *Historicus Societatis Iesu. Szilas László emlékkönyv* (METEM Könyvek 62) (szerk. Molnár Antal, Szilágyi Csaba, Zombori István; Budapest 2007) 350–351. Olvasható e kötetben.

68 *Élet* 2 (1951. június 10.) 20.

69 *Élet* 3 (1952. január 25.).

70 *Élet* 3 (1952. szeptember 10.).

71 ZÁGON József: *Szent István jubileumi év*. In *Élet* 2 (1951) 6. sz. (Húsvét).

72 OMKM 78/17.

73 A rendi névtár szerint 1947-től élt Genovában: *Schematizmus Provinciae Sanctae Mariae in Hungaria, Ordinis Fratrum Minorum, S.P.N. Francisci* (Budapest 1949) 66.

74 *Schematizmus Almae Provinciae S. Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum S.P.N. Francisci in Hungaria, Anno Bissextili 1948*. (Budapest), 64, 70.

volt lektor. 1929 januárjában Kínába jelentkezett misszionáriusnak. Nyolc rendtársával együtt utazott ki. 1929. november 8-tól a Nemzetközi Ferences Teológia tanáraként tanított Hankowban. 1931-ben a klerikusok magisztere lett. 1935–1937-ben Tsinanfuban volt teológiai tanár. 1952-ben kiutasították Kínából a többi magyarral együtt. Feltehetően ezután érkezett Milánóba. Nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy mikortól meddig tartózkodott ott. Nevének feltüntetése a meghívottak listáján arra utalhat, hogy hosszabb ideig élt Milánóban, akkor, amikor a közösségnek volt állandó misézője. Buenos Airesben halt meg 1982. szeptember 6-án.⁷⁵

Az említett névjegyzék nagy valószínűséggel 1954. június 29. után, de 1956 előtt íródott, amikor a közösség létszáma lényegesen megnövekedett.⁷⁶

A milánói magyar közösség Csopey Dénes AC titkár kezdeményezésére 1954-ben a közösség két tagja, Körmendy Lajos, a milánói AC elnöke és Gulyás Béla, az Egyesület korábbi pénztárosa⁷⁷ részére, 25 éves áldozatos munkájuk elismeréseként pápai kitüntetést kért. A kérelem Zágón József asztalára került, aki a két személyről Fábry Antaltól kért bizalmas információt 1954. október 18-án.⁷⁸ Az akkori posta és Fábry gyorsaságára utal, hogy válaszáat, amely mindkét jelöltről pozitív volt, már október 21-én megírta.⁷⁹ Levelének végén, ugyanúgy, mint elődje, meghívta Zágont a legközelebbi milánói magyar szentmisére. A kapott információk alapján a két személyről Zágón német nyelvű ajánlást készített, és a kitüntetések adományozását maga is ajánlotta.⁸⁰ A két kitüntetést, a Pro Ecclesia et Pontifice érdemrendet, a vatikáni Államtitkárság december 20-án adta át Zágónak, aki azokat mindjárt postára is adta az okmányokkal együtt, kérve Fábryt, hogy az irodai taxa címén 10 000 lírát szíveskedjék csekken átutalni.⁸¹ A kitüntetések december 22-én érkeztek meg Chieribe. Fábry azonnal értesítette a milánóiakat, hogy a kitüntetések átadására december 26-án, vasárnap du. 4 órakor kerül sor, a milánói magyar kolónia karácsonyi ünnepségén, amelyet a Lyceum alatt (Via Manzoni 41/a. szám) tartottak. Fábry megköszönte Zágónak a küldeményt, és egyben meghívta az ünnepségre, mert jelenléte nagy örömet jelentene az egész közösségnek, különösen a két kitüntetettnek.⁸²

Apor Gábor irathagyatékában található egy 1954. december 20-án kelt körlevél, amely szerint november 19-én a Magyar Egyesület választmányi ülést tartott.⁸³ Ezen felkérték az Egyesület vezetését, hogy az elkövetkező, 1954–1955. évben is folytassa az

75 A ferences rendtartomány könyvtárosának, Fáy Zoltánnak a közlése a Kapisztrán rendtartomány 1995. évi beosztásában (tabula) olvasható megemlékezés (nekrológ) alapján. Kínai működéséről részletesen ír: KÁLMÁN Peregrin: *A magyar ferencesek kínai missziójának kezdete*, in *A Paokingi Apostoli Prefektúra rövid története. Historia brevis Praefecturae Apostolicae de Paoking* (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria. Magyar Ferences Források Series D Numerus 4) (szerk. és jegyz. Kálmán Peregrin OFM, Vámos Péter; Budapest 2005) 16–34.

76 A névsorban a 18. Csopey Dénes, akinek laccíme: Viale Maino, 30. Hlatky Endrének 1954. június 13-án írt leveléből ismert, hogy ide június 29-én költözött. Apor-gyűjtemény A-L 39.

77 A Via Lambrate 15-ben lakott. A névjegyzékben a 33. sorszám alatt szerepel a neve. OMKM 78/17.

78 Szent István Alapítvány, Zágón-gyűjtemény (a továbbiakban: SZIA-Zágón) 7.2.1.

79 SZIA-Zágón 7.2.2.

80 SZIA-Zágón 7.2.3: 1954. november 14. A két német nyelvű ajánlás a levélhez van csatolva.

81 SZIA-Zágón 7.2.4: 1954. december 21.

82 SZIA-Zágón 7.2.5: 1954. december 23. Fábry feltehetően nem figyelmesen olvasta el Zágón levelét, mert válaszában rákérdez arra, hogy mennyivel tartozik a két kitüntetésért.

83 Apor-gyűjtemény A-L 39.

ügyvezetést. Az elnök ekkor Langer Béla mérnök volt, a korábbi elnök, Kovács Dezső ellenőr. A tisztségviselők:

Alelnök:	In. Arch. Kovács László
Pénztáros:	Gulyás Béla
Titkár:	Dallané Gulyás Edit
Számvizsgáló:	Müller Gyula

A választmányának 8 tagja volt: Balli Tibor, Orbán István, Pall Antal, Ruzicska Pál, Somogyi Géza, Szabó Gyula, Szöcs Albert és Weisz Jenő. A felsorolt tisztségviselők közül csak háromnak nem szerepel a neve a milánói magyar szentmisék meghívottainak listáján.⁸⁴

A körlevél utal arra, hogy a karácsonyi ünnepségen a résztvevők hozzászólhatnak az összetételhez. A tagsági díj ekkor 1000 líra volt. A körlevél az Egyesület célját így fogalmazta meg: „Átmenteni a magyar eredet hagyományait. Egy több évszázadra visszatekintő olasz–magyar bensőséges barátság igazi értelmét fenntartani. Egymásra találni, egymást segíteni!”

A szentmisék nyelve ekkor természetesen latin volt, csak az evangélium, a prédikáció és az ének volt magyar, amelyet harmóniummal Strada Katalin kísért. Állandó kis kórus is alakult, amely próbákat tartott a szentmisék előtt, hogy az énekkel még szebbé tegyék a szentmiséket. A felmerülő költségeket, elsősorban a miséző pap útiköltségét, a perselyből fizették, amelyet 1948 és 1955 között Korányi Zoltán orvos, a Richter Gedeon Gyógyszergyár milánói vállalatának vezetője kezelte.⁸⁵ 1955 második félévétől a pénz kezelését Szarvas Béla vette át.⁸⁶

1955-ben úgy tűnt, hogy lesz állandó papja a milánóiaknak, Kandó Kecskés Ferenc jezsuita személyében, aki 1955-ben Milánóban lett lelki igazgató, gyóntató.⁸⁷ Korai volt az öröm, mert 1956-ban rendi előjárói áthelyezték máshová, így a munkát P. Fábrynak kellett folytatnia.

Ugyanebben az évben, 1955 őszén vette fel a kapcsolatot a milánói közösséggel Boglár Miklós szervita atya. Életrajzi adatai alig ismeretesek. Annyit tudni róla, hogy 1922-ben született. A szervita rend tagjaként szentelték pappá. A hatvanas évek elején afrikai missziókban dolgozott. Utána 1964–1965-ben Montréalban, majd 1965-től 1969-ig Ottawában volt kisegítő lelkész.⁸⁸ Olaszországban 1953-tól menekültlelkészként működött Triesztben, majd 1954-től 1959-ig egész Olaszországban.⁸⁹ 1955-ben levélben fordult Csopey Déneshez, hogy kapcsolatba kerülhessen a segítségre szoruló milánói menekült magyarokkal.⁹⁰ Csopey válaszában jelezte, hogy a Magyar Egyesület nem foglalkozik menekültekkel, ezért tanácsosabb az AC keretében felvenni velük a kapcsolatot. Boglár

84 OMKM 78/17: Balli Tibor, Orbán István és Weisz Jenő.

85 A misére meghívottak listáján a neve nem szerepel. OMKM 78/17.

86 SZARVAS: *A szórványban...* cikkhez írt kiegészítés: OMKM 78/5. Szarvas Béla 94. sorszám alatt van feltüntetve a névsorban. OMKM 78/17.

87 Életrajza: BIKFALVY 108–109. 1959-től Triestben működött rövid megszakítással: 1965–1970 között Sydneyben volt magyar lelkész. MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában* (Budapest 2008) 208.

88 MIKLÓSHÁZY 122 és 130.

89 Zágon József irattárában található a kinevezésével kapcsolatos levelezés: SZIA-Zágon 2.56.

90 Levelezésük: OMKM 1. Csopey Dénes Milánó. A 16 lap terjedelmű levelezés 1955–1956-ból való.

Miklós 1955. november 5-én járt először Milánóban, a szervita rendházban szállt meg, és Fábry Antallal való megbeszélés alapján a havi szentmise után találkozott a menekült magyarokkal. Kapcsolata a közösséggel állandósult, mert 1956-ban Csopely őt hívta meg a húsvéti lelkigyakorlat megtartására. Boglártya atya legkésőbb 1959-ben megvált a munkától, mert a menekültlelkézési munkakört 1959 májusában már Anisich Jenő látta el.⁹¹

Az 1955-ös esztendőből van még egy emlék. A március 6-i szentmise dátumával a magyar közösség díszes oklevelet adott át Giovanni Battista Montininek, aki 1953-tól volt milánói érsek, 1963-ban pedig VI. Pál néven pápa lett.⁹²

1956. október 23-án kitört a forradalom Budapesten. A hír hamar eljutott Milánóba is. Olaszország-szerte elindult a szolidaritási hullám. Milánóból is gyógyszerszállítmányt és orvosi segítséget küldtek Budapestre a Máltai Lovagrend útján. A milánói AC vezetősége azt tervezte, hogy a november 4-i szentmisén megemlékeznek a nándorfehérvári győzelem és a III. Callixtus pápa által 1456-ban elrendelt déli harangszó 500 éves évfordulójáról. A forradalom, a magyar nemzet hősi szabadságharca azonban arra indította őket, hogy a 11 órás szentmise keretében hősi halált halt honfitársaikra emlékezzenek, és Magyarország sorsának jobbra fordulásaért imádkozzanak. Ugyanezen a napon délután akadémiai ülést tartottak a jezsuiták San Fedele rendházában (Piazza San Fedele), amelyen a bevezetőt Fábry Antal mondta. Várady Imre,⁹³ a bolognai egyetem nyilvános rendes tanára, az AC in Exteris elnöke tartott előadást „A szent és a katoná, Hunyadi János és Kapisztrán Szent János emlékezete” címmel, majd Liszt Ferenc két műve, a *Genfi harangok* és a *IX. magyar rapszódia* csendült fel V. Vajdaffy Erzsébet zongoraművész előadásában. Az akadémiai ülés Körmendy Lajos helyi AC elnök zárószavával ért véget.

A forradalmat 1956. november 4-én a Budapestre bevonuló szovjet tankok letörték. Ennek hírére Giovanni Battista Montini érsek még aznap este fáklyás körmenetet szervezett, amelyen személyesen vitte körbe a Magyarországot szimbolizáló keresztet.⁹⁴ Ezen a magyar közösség tagjai is részt vettek.

A forradalom leverését követően megindult Nyugatra a menekülthullám. Olaszországban ugrásszerűen megnőtt a menekültek száma, akiknek nagy részét a Vöröskereszt táboráiban helyezték el. Hozzávetőlegesen ötezen érkezték.⁹⁵

A táborok lelkipásztori ellátása a Pontificia Opera Assistenza (POA)⁹⁶ hatáskörébe tartozott, mivel ez a szervezet volt illetékes az olaszországi egyházmegyék és az olasz Egyház egészének szintjét meghaladó karitásmunkában. A menekült magyarok lelki-

91 Kinevezésére vonatkozó levelezés: SZIA-Zágon 1.13. NÉMETH: *Adalékok... Első rész* 224–225.

92 Életrajza: TORNIELLI, Andrea: *Paolo VI. L'audacia di un papa*. (Milano 2009). Az oklevél másolata: OMKM 78/15.

93 Várady Imre (Nagybecskerek, 1892 – Róma, 1974) a magyar emigráció kiemelkedő alakja volt. 1942–1967 között a bolognai egyetemen megszervezte a magyar nyelv és irodalom tanszékét, ahol maga is tanított. ÚJHELYI Ágnes: *Halottaink. Várady Imre 1892–1974*. In *Katolikus Szemle* 26 (1974) 2–3/235–237.

94 Torielli életrajza erről nem tesz említést. TORNIELLI 244. Spiero Marion személyes közlése.

95 WALCZ, Amarylisz: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia* (Roma 2001) 27. A füzet végén található egy táblázat, amely felsorolja az egyes táborokban lakók létszámát (60. o.). A lista az Archivio Centrale dello Stato őrizetében lévő Croce Rossa Italiana iratanyaga – konkrétan a Servizio Affari Internazionali gyűjteménye – alapján készült. Zágon József irattárában van egy dátum nélküli levélmásolat, amelyben felsorolja, mennyien vannak az egyes táborokban (férfiak, nők és gyerekek). SZIA-Zágon 26.13. A létszámok nem egyeznek. Zágon mindenhol több menekültről tud.

96 A szervezet a XII. Piusz pápa által 1945-ben létrehozott Pontificia Commissione di Assistenza fejlődésének utolsó szakaszát jelentette. Szabályzatát 1953. június 15-én hagyta jóvá a pápa. PELLOSO, Giuliano: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia*, in *Dizionario Ecclesiastico* (Torino 1958), 270–271.

pásztori ellátását Zágon József ezzel a szervezettel való együttműködésben szervezte meg.⁹⁷ A munkába igyekezett bevonni minden elérhető magyar papot. Fábry is kivette a maga részét. A jezsuita teológián, Chieriben néhány hónapra felmentették a dogmatika tanítása alól, így teljes idejét a honfitársaival való törődésnek szentelhette.⁹⁸

A Magyar Máltai Lovagok Szövetsége, a milánói Charitas és a milánói magyarok 1956 karácsonyára a magyaron kívül négy nyelvű (olasz, német, angol, francia) szótárt adtak ki a gyakorta használt szavak gyűjteményével, hogy a táborkban a kivándorlásra várakozó magyarok hasznosan tölthessék az időt valamilyen idegen nyelv tanulásával.⁹⁹

A kezdeti hónapok után Fábry a hónap négy vasárnapját négy város, Milánó, Torinó, Bergamo és Verona között osztotta meg, amit a tanítás mellett is vállalni tudott. A Vöröskereszt 1957. június 30-ig megszüntette a táborkat, és a magyarokat nemzetközi táborkba vitték át.¹⁰⁰ Végül az Olaszországban maradt magyarokat két táborkba, Ca' di Landinóba (Bologna) és Rómába vonták össze, ahol jobb körülmények közé kerültek, mint a nemzetközi táborkban.¹⁰¹

A milánói magyar közösség a Máltai Lovagrend támogatásával magyar tanácsiroda felállítását tervezte azoknak a magyaroknak a megsegítésére, akik Olaszországban maradtak. Az iroda elsősorban a munkakeresésben nyújtott volna segítséget. Arra vonatkozóan nincs adat, hogy az iroda létrejött-e, és ha igen, meddig működött. Csöpey Dénes is bizonyára sokat tevékenykedett ezekben a hónapokban. Munkájának lehet elismerése, hogy 1957-ben a Máltai Lovagrend nagykeresztes magisztrális lovagja lett.¹⁰²

Az Olaszországba menekült magyarok többsége harmadik országba vándorolt ki, ahol be tudták fogadni őket. Voltak azonban olyanok, akik maradtak, és Milánóban vagy a környékén eresztettek gyökeret, így megnőtt a milánói magyar közösség létszáma, ami ekkor volt a legnagyobb. Intenzívebb lett a társadalmi élet, rendszeresen voltak különféle rendezvények irodalmi, történeti témákkal vagy zenei előadásokkal, ahhoz hasonlóan, ahogy ez 1956 novemberében is zajlott. Az Egyesület – helyiség hiányában – 1956 után szűnt meg, pontosan nem tudni, mikor. Iratanyaga sajnos elkallódott.

Fábry Antal 1959 végén Frankfurtba költözött, ahonnan azonban továbbra is tartotta a kapcsolatot a milánói magyar közösséggel.

ÉLET A JEZSUITÁK UTÁN: 1960–1974

P. Fábry távozását követően a milánóiak új magyar papot kerestek. Így akadtak Halbédl Imre, volt magyar táborki lelkészre. Annyit tudni róla, hogy 1910-ben született, és Milánóhoz egész közel, a Varese melletti Vergiatéban dolgozott egy ifjúsági otthonban. Miután vállalta a milánói magyar közösség felkérését, 1962-ig tartotta a havi szentmiséket a San Sepolcróban.

Tőle Németh György Lucius ferences atya vette át a munkát, akit 1962-ben a milánói ferences kolostorkba helyeztek, így néhány évig állandó, helybeli papja lett a milánói ma-

97 Zágon levelezése a POA-val: SZIA-Zágon 26.13, 101. lap.

98 SZIA-Zágon 7.2.10.

99 OMKM M 16/22.

100 SZIA-Zágon 7.2.17. A Vöröskereszt-táborkok működési idejét felsorolja: WALCZ 59. A boarezzói és a két Velence környéki tábork, Jesolo és Sottomarina di Chioggia, ténylegesen május 31-én szűntek meg.

101 SZIA-Zágon 7.2.19.

102 SZIA-Zágon 7.2.16.

gyar közösségnek.¹⁰³ P. Lucius Polán (Istria) született 1906. január 2-án. Magyarországon, 1931. augusztus 29-én lépett be a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartományba. 1937. január 10-én szentelték pappá. Kánonjogból doktorált. Gyöngyösön, a rendi teológián tanított egyházjogot. 1947–1948-ban Mátraverebély-Szentkúton tartott népmissziót. 1950-ben hagyta el Magyarországot. 1951 nyarán Mönchengladbachban élt. Azon dolgozott, hogy kiszöktesse a ferences növendékeket Magyarországról, de erre nem nyílt lehetőség. 1952. december 10-12-én Rómában részt vett az AC in Exteris ülésén, amelyen az *Exsul Familiae* enciklikáról tartott előadást.¹⁰⁴ 1956-ban, a forradalom után a magyar-osztrák határon fogadta a menekülteket. Hagyatékából értékes fényképfelvételek kerültek elő a határ akkori állapotáról, a menekültekről, illetve a táborokról. 1967-ben áttelepült Amerikába, ahol a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Kustódiában dolgozott. 1979. június 16-án, Roebingben halt meg.¹⁰⁵

Az egymást követő két lelkipásztor működési idejére vonatkozóan nincsenek részletes adatok. Az élet a megszokott rendben zajlott, a hónap első vasárnapján 11 órakor a San Sepolcróban tartott havi szentmisékkal és a húsvéti lelkigyakorlattal.

P. Lucius működési idejéből fennmaradt egy emlék. Paskai László szegedi teológiai tanár, akit a Ferences Rendben szenteltek pappá, de a rendek feloszlátása miatt egyházmegyei szolgálatba kellett lépnie, 1964 után egy alkalommal meglátogatta őt Milánóban. Magyar pap kísérőjével együtt mutatták be az egyik első vasárnapi milánói szentmisét. Utána részt vettek a templomhoz közeli presszóban tartott kávézónán, ami máskor is szokás volt a szentmisék után. Paskai László 1987-ben esztergomi (1993-tól esztergom-budapesti) érsek, Magyarország primása lett,¹⁰⁶ 1988-ban pedig bíboros. 2002-ben vonult nyugdíjba. Mindig szeretettel emlékezett Németh Lucius atyára, akinek Gyöngyösön, a ferences teológián tanítványa volt.

Ekkor még latinul miséztek, hamarosan azonban áttértek az anyanyelv használatára. Rómában, 1965. március 28-án mondták először a hó végi szentmisét magyarul,¹⁰⁷ nagy valószínűséggel nemsokára Milánóban is, annak ellenére, hogy a liturgikus reformot követő hivatalos magyar fordítás csak később jelent meg.

A közösség életében, amint ezt már láttuk, a kezdetektől fontos szerepe volt a világi munkatársaknak, akiknek munkájára a miséző pap támaszkodhatott. Spiero Marion és Szarvas Béla segítettek a szervezésben, a perselyezésben és a pénzkezelésben,¹⁰⁸ Strada Katalin pedig évtizedeken keresztül hűségesen kísérte az énekeket harmóniumon.¹⁰⁹

103 *Schematismus... 1948*, 24 és 73; VICZIÁN János: *Németh Luciusz György OFM*. in MKL IX (Budapest 2004) 686. MIKLÓSHÁZY 2008, nem tesz róla említést.

104 *Élet* (1952. december 25.).

105 Várnai Jakab OFM közlése.

106 BEKE Margit: *Paskai III. László 1987. március 3. – 2002. december 7.*, In *Esztergomi érsekek* (szerk. BEKE Margit; Budapest 2003), 405–408. A bíboros 2015. augusztus 17-én hunyt el. *Elhunyt Paskai László bíboros*, in *Magyar Kurír* (2015. augusztus 17.).

107 NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Második rész: 1963–1973*. In MEV 15 (2003) 3–4/124. Frank Miklós római magyar lelkész így írt erről a szentmisére szóló meghívóban: „A szentmisét a vatikáni zsinat Nagyböjt első vasárnapján életbelépett rendelkezésének megfelelően magyarul fogjuk mondani.”

108 SZARVAS: *A szórványban... kiegészítés*. OMKM 78/5. Spiero Marionról életrajzi adatokat is tartalmazó interjú: *Die grande Dame*. In RAMHAPP, Britta: *Sehnsuchts Orte an der Adria, Grado, Triest, Piran, Portorot, Pula, Opatija* (Styria 2017), 168–169.

109 Spiero Marion szóbeli közlése.

Németh Lucius távozását követően újra Halbédl Imre vette át a magyar szentmisék végzését. Ekkor azonban már Comóban lakott. Működési idejének utolsó két évéből maradt fenn néhány lelkipásztori értesítője, amelyekkel ő maga hívta a misére a milánóiakat.¹¹⁰ Ezekből kiderül, hogy a havi szentmiséket és a lelkigyakorlatokat a szokott formában tartották. 1973-ban a húsvéti lelkigyakorlatot Fábry Antal tartotta március 30-án, pénteken és március 31-én szombaton este 9 órakor a San Fedele-templom melletti jezsuita rendházban, a harmadik beszédet pedig április 1-jén, vasárnap 11 órakor, a San Sepolcro-templomban, a havi magyar szentmise keretében. P. Fábry már március 29-én megérkezett Milánóba, és a rendházban a hívek rendelkezésére állt. Májusban a „ponte” (hosszú hétvége) miatt nem a hónap első vasárnapján, hanem Pünkösöd vasárnapján tartották a magyar szentmisét. Július és szeptember között a nyári szünet miatt ekkor már nem volt havi szentmise. A következő évben, 1974-ben hasonló módon tartották a havi szentmiséket, a húsvéti lelkigyakorlatot április 5. és 7. között, és megtartották a nyári szünetet is. A szünet után, októberben Halbédl Imre már nem folytathatta a lelkipásztori munkát, mert szeptember 23-án, 64 éves korában váratlanul elhunyt. Temetésén a milánói magyarok szép számmal vettek részt. Halbédl atya halálában több figyelmet kapott, mint életében.¹¹¹

Az új lelkipásztor megtalálása nem okozott gondot, mert egy évvel korábban Rómába érkezett Kovach Angelus kapucinus atya, aki hamarosan eljutott Milánóba is.¹¹² Ővele azonban már egy új korszak vette kezdetét.

A *Magyar Katolikus Lexikon* pótkötetében megjelent egy szócikk az alábbi címmel: *Emigráns magyarok lelkipásztorai*.¹¹³ A cím után zárójelben az olvasható, hogy a vas-tagon szedett nevekhez életrajzi cikk van a lexikonban. A Milánóban 1924 és 1974 között működő magyar emigráns lelkipásztorok közül a névsorban Borbély István jezsuita atya és Dengl Miklós ferences atyák nevei olvashatók, de az nincs feltüntetve, hogy Milánóban is működtek. Borbély Istvánnak életrajza is van a lexikonban, de abban sincs megemlítve, hogy a milánói magyar közösség lelkipásztora is volt.¹¹⁴ A lexikonban van ugyan életrajza Németh Lucius ferences atyának és Rejöd Tibornak, az emigráns magyarok lelkipásztorainak névsorába azonban nem került be a nevük. Tanulmányunk végén ezért álljon itt azoknak a lelkipásztoroknak a listája, akik 1924 és 1974 között Milánóban voltak a magyar közösség lelkipásztorai. A névsor kiegészítés az MKL szócikkében felsorolt magyar lelkipásztorok névsorához:

1924–1929	Rejöd Tiborc (1892–1972)
1946–1948	Dengl Miklós OFM (1916–1998)
1949–1951	Borbély István SJ (1903–1972)
1951–1959	Fábry Antal SJ (1902–1985)
1960–1962	Halbédl Imre (1910–1974)
1962–1967	Németh Lucius OFM (1906–1979)
1967–1974	Halbédl Imre (1910–1974)

110 OMKM 38/155–158.

111 Spiero Marion szóbeli közlése.

112 NÉMETH László Imre: *Angelus atya. Az olaszországi magyarok lelkipásztora 1911–2001* (sokszorosított kiadás, Róma 2016) és NÉMETH: *Adalékok... Harmadik rész.*

113 MKL XVI (Budapest 2013) 393–415.

114 Diós István: *Borbély István SJ.* In MKL XVI (Budapest 2013), 226.

BOLDOG APOR VILMOS VÉRTANÚ, PÜSPÖK

A 20. század második felében Apor Vilmos győri püspök volt az első boldoggá avatott magyar, aki jó pástorként 1945-ben életét adta hívei védelmében. E tanulmány tömören az ő életét, vértanúhalálát, boldoggá avatásának történetét és tiszteletét mutatja be.

SZÜLETÉSE ÉS CSALÁDI KÖRNYEZETE

Báró Altorjai Apor Vilmos Segesváron született 1892. február 29-én ősi székely nemesi családban.¹ A szülői házban részesült a keresztség szentségében március 5-én. Apja, báró Altorjai Apor Gábor (1851–1898), Háromszék vármegye egykori főispánja a helyi arisztokrácia kiemelkedő tagja volt. 1882-ben kötött házasságot Pálffy Fidélia (1863–1934) grófnővel. Kilenc gyermekük született, egy halva, három pedig korán elhunyt. Vilmos, az utolsó előtti gyermek, nem volt még hároméves, amikor a család Segesvárról Bécsbe költözött, mert a családfelelős államtitkár lett a királyi magyar minisztériumban. Fiatalon, 47 éves korában azonban elhunyt. Az özvegy gyermekeivel Bécsben maradt, a nyarakat viszont Erdélyben töltötték. Apor Vilmos, miután Bécsben befejezte elemi iskoláit, apja és nagyapja nyomdokait követve Kalksburgban, a jezsuiták gimnáziumában folytatta tanulmányait. Az utolsó három évet pedig Kalocsán, ugyancsak a jezsuitáknál végezte, hogy tökéletesen megtanuljon magyarul. Itt érlelődött meg benne véglegesen a papi hivatás gondolata. 1909-ben karácsonyra azt kérte, hogy az érettségi után azonnal beléphessen a szemináriumba, amihez az édesanya körültekintő mérlegelés után megadta beleegyezését.

---

¹ A legfontosabb forrás a boldoggá avatásra készült dokumentáció: Congregatio de Causis Sanctorum P.N. 1770, *Beatificationis seu declarationis martyrii Servi Dei Gulielmi Apor, Episcopi Jauriensi sinodium fidei, uti fertur, interfecti (1892-1945) Positio Super Martyrio*. Roma, 1996. Magyar nyelvű életrajzok: *Apor püspök élete és halála*. Közi Horváth József. München, 1977; SZOLNOKY Erzsébet: *Fellebbezés helyett*. Apor Vilmos püspök élete és vértanúsága. Szeged, 1990; BALÁSSY László: *Apor Vilmos, a vértanú püspök*. Bp., 1989; TERNYÁK Csaba: *Apor Vilmos püspök*. Századunk magyar főpapjai sorozat. Bp., 1993; HÖLVÉNYI György: *Az igazi tanú. Apor Vilmos vértanú püspök élete*. Bp., 2004. A legteljesebb munka, amely életét, halálát és kultuszát is bemutatja NAGY István: *Győr vértanú püspöke, Apor Vilmos*. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 16.) Győr, 2012. (A továbbiakban NAGY 2012.)

FELSŐBB TANULMÁNYOK ÉS EGYHÁZI KÉPZÉS

Az ifjú Vilmos a Győri Egyházmegyében kérte felvételét a szemináriumba, ahol rokona, gróf Széchényi Miklós (1868–1923) volt a püspök, aki a tehetséges papnövendéket Innsbruckba küldte teológiai tanulmányainak végzésére. Két évig a *Nicolaihaus*ban lakott, ezután átköltözött a jezsuiták új kollégiumába, a *Canisianumba*. Innsbruckban öt boldog esztendőt töltött, amely alatt egyházmegyét váltott, mert a pápa Széchényi püspököt 1911-ben áthelyezte Nagyváradra, ő pedig papnövendékét is magával vitte új egyházmegyéjébe. Így 1915. augusztus 24-én, Szent Barnabás apostol ünnepén Sigismund Waitz (1864–1941) brixeni püspök a Nagyváradai Egyházmegye papjává szentelte. Innsbruckban káplánként tette le az utolsó szigorlatot, 1916. június 23-án, amely után június 26-án avatták doktorrá.²

LELKIPÁSZTORI MŰKÖDÉSE

A nagyváradai egyházmegyében első kápláni helye Gyula volt, ahová 1915. augusztus 31-én érkezett meg. Az első hónapok mindig újabb és újabb feladat elé állították. Szívesen hitoktatott, és Schlachta Margit (1884–1974) hatására magával ragadta a szociális munka. 1916. március 27-én közreműködésével nővédő iroda nyílt a plébánián, amelyből később kialakult a Szociális Missziótársulat helyi csoportja. 1917. január 18-tól a Vörös Kereszt e célra kialakított kórházvagonjában végzett táborigazgatói szolgálatot. Pár hónapos szolgálat után tért vissza Gyulára. Püspöke 1917. július 1-jén áthelyezte a Nagyváradai Egyházmegye Szemináriumába, ahol tanulmányi felügyelő lett, és dogmatikát tanított. A püspök által kezdeményezett szemináriumi reform ez alatt indult meg. 1918. augusztusban visszakérült Gyulára plébánosnak, ahol Linderberger János (1869–1951) utódjává vált, aki Debrecenben lett plébános. Az őszirózsás forradalom 1918 őszén, a Tanácsköztársaság 1919-ben, majd a román megszállás, amely 1919. április 25-től 1920. március 30-ig tartott, felkavarta a közel 25 ezer lakost számláló Gyula városának nyugalma, amelynek gondja, problémái ránehezedtek a plébánosra is, a lelkipásztori életben és a szociális gondoskodás terén egyaránt. Nagy tekintélyt szerzett neki, hogy a Romániába internáltak, főleg katonatisztek, közbenjárására hazatérhettek. Az Innsbruckban megtanult elveket tettekké változtatta: együtt érző törődése túlterjedt a templom falain. Emberközelsége bizalmat ébresztett az emberekben. 1921-től adta ki az *Őrszem* című havi értesítőt. Lelkipásztori munkásságának elismerése volt, hogy a III. alföldi katolikus nagygyűlés megrendezésére 1924 augusztusában őt kérték fel.³ A szociális szakosztály egyetlen témája a földkérdés volt. A hazai egyházi élet megújulásáért létrejött szervezetek, a KALOT, a KALÁSZ, az EMSZO és a KIOE szövetségesre találtak benne. 1925-ben, a Szentévbén a hívek egy kis csoportjával Rómába zárandokolt, ahol részt vettek a pápai szertartásokon. Lelkipásztori munkája elismeréseként már 1929-ben csolti apáti címet kapott. A dolgos hétköznapiakban arra törekedett, hogy hivatását az evangélium szerint élje, és embertársainak javát szolgálja. Plébánosi működésének részletes ismertetése azonban meghaladja e tanulmány kereteit.

2 Az életrajz fő forrása Soós Viktor Attila: *Apor Vilmos naplói*. I. 1915–1917. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, tanulmányok 2.) Győr, 2005.

3 *III. Alföldi Katolikus Nagygyűlés Emlékkönyve*. Gyula, 1925.

Apor Vilmos két testvérével tartott szorosabb kapcsolatot, bátyjával, Apor Gáborral (1889–1969), aki 1938-tól Magyarország szentszéki nagykövete volt Rómában,⁴ és nővérével, Apor Gizellával (1886–1971), aki a harmincas évek végétől a Magyar Vöröskereszt elnöke volt.⁵

GYŐRI PÜSPÖK

XII. Piusz pápa 1941. január 21-én kinevezte győri megyéspüspöknek. Serédi Jusztinián OSB (1884–1945) bíboros, hercegrímás, esztergomi érsek Gyulán, a plébániatemplomban szentelte püspökké 1941. február 24-én, Szent Mátyás apostol ünnepén.⁶ Apor Vilmos, Győr 74. püspöke 1941. március 2-án foglalta el székhelyét.⁷ Püspöki címerül megtartotta családi címerét, amelyben azonban a csillagot és a kardot tartó kezét felcserélte a kereszttel, beillesztve jelmondatát: *Crux firmat mietem, mitigat fortem – A kereszt a szelídeknek erősítője, az erőszakosoknak szelídítője.*⁸

Püspökségének első évében igyekezett megismerni papjait, az egyházmegye intézményeit, az ott működő szerzetesrendeket. 1942 októberében a Magyar Szent Kereszt Egyesület fővédnöke lett, amelynek célja a zsidótörvények hatálya alá eső katolikusok védelme volt. Nemcsak a kikeresztelkedett zsidók érdekében tett meg mindent, hanem minden üldözöttért, függetlenül attól, milyen vallású volt.⁹ A segítségnyújtásra biztatta papjait is. Annak ellenére, hogy tudatában volt, milyen veszélynek teszi ki magát, ellenállt a győri zsidó gettó felállításának. 1944 tavaszán az összes püspök együttes állásfoglalását látta szükségesnek. Ez ügyben számos levelet írt Serédi Jusztinián bíborosnak és püspöktársainak. Kezdeményezésére jött létre a Katolikus Szociális Népmozgalom, szükségesnek tartotta, hogy papság közéleti irányítást kapjon. Fő célkitűzései közé tartozott a szociális kérdés megoldása, a munkáspasztoráció előtérbe állítása és az egyházi nagybirtok felosztása.

1944. március 19-én a német csapatok Győrön keresztül haladva szállták meg Magyarországot. A Győri Egyházmegyét a németek és a nyilasok, valamint a Vörös Hadsereg előretörése nehéz helyzetbe hozta. Győr városát, amely a haditermelés kiemelt bázisa volt, fontos vasúti csomóponttal, egyre gyakrabban érte bombatámadás, első alkalommal április 13-án. Apor Vilmos ennek ellenére a városban maradt, és nem költözött át Szanyba, a sokkal nyugodtabb püspöki rezidenciára. A püspökvár ajtaját kinyitotta a menekülteknek, köztük a zsidóknak is. Mindenkit befogadott, aki oltalmat kért. A szomszédos egyházmegyék főpásztoraival, Mindszenty József (1892–1975) veszprémi, Shvoy Lajos (1879–1968) székesfehérvári püspökökkel és Kelemen Krizosztom OSB (1884–1950) pannonhalmi főapáttal közösen 1944. október 31-én történelmi jelentőségű

4 NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve.* Bp., 2015. 31–32, és Nagy 2012. 59–61.

5 NAGY 2012. 57–59

6 NAGY. 2012. 23–33. A püspökszentelésről készült felvételek: <http://www.youtube.com/watch?v=CLSp0Up84M0>, A két társszentelő Glattfelder Gyula (1874–1943) csanádi és Czapik Gyula (1887–1956) veszprémi püspök volt.

7 Beiktatási beszéde LUKÁCSI Zoltán: *Apor Vilmos püspöki beszédei.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 17.) Győr, 2012. 17–20. (a továbbiakban: LUKÁCSI 2012); NAGY 2012. 11. szerint a 75. püspök volt.

8 A győri egyházmegye kormányzására vonatkozó fő forrás LUKÁCSI 2012 és Soós Viktor Attila (kiadó): *Apor Vilmos püspöki iratai.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 7.) Győr, 2009.

9 Soós Viktor Attila: *A kereszt erősíti a gyengét – Boldog Apor Vilmos tevékenysége az üldözöttek védelmében.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 21.) Győr, 2015. (a továbbiakban: Soós 2015.)

Memorandumot írt alá, amelyet a kezdeményező Mindszenty József adott át Szöllösi Jenőnek (1893–1946), a Szálasi-kormány miniszterelnök-helyettesének. A dokumentumban azt kérték, hogy az addig érintetlen Dunántúl ne legyen hadszínterré. Kérésük nem talált meghallgatásra.¹⁰

VÉRTANÚHALÁLA

A front gyorsan elérte Gyórt. A Vörös Hadsereg megérkezését megelőzték a rémisztő hírek a szovjet katonák viselkedéséről a civil lakossággal, elsősorban a nőkkel szemben. 1944 Karácsonyán a szovjetek elfoglalták Esztergomot és a Győri Egyházmegye keleti részét.

1945 januárjának a közepén, két héttel azután, hogy a szovjet hadsereg ellentámadásba lendült, a németek visszafoglalták a korábban birtokolt területet, amely március közepéig maradt német–magyar kézen. A terület visszafoglalását követően a kormány felállított egy bizottságot azzal a feladattal, hogy vizsgálja ki a szovjet katonák által ebben a két hétben elkövetett atrocitásokat. A győri püspök is kinevezett egy egyházi bizottságot, amely összeállított egy jelentést a szovjet katonák viselkedéséről. Ezek alapján nem sok jót lehetett várni egy esetleges szovjet előretörés alkalmával.

Apor Vilmos elhatározta, hogy nem hagyja el püspöki székhelyét, és ugyanezt kérte a papjaitól és a szerzetesektől. Március közepén a szovjet csapatok újrakezdték a támadást, és áttörték a német–magyar védelmi vonalat, amely a Dunától a Balatonig húzódott. Bécs irányába nyomultak előre. Apor püspök a német csapatok vezetőjét arra kérte, hogy hagyják el a várost, hogy az ne pusztuljon el a harcokban. Kérését azzal utasították el, hogy a várost stratégiai fontossága miatt az utolsó katonáig védeni kell.

Nagyszerda, 1945. március 28. Hajnalban a szovjet ágyúk löni kezdték a várost. A magyar és a német katonák nyugat felé visszavonulóban felrobbantották a hidakat a Dunán és a Rábán. Új állásaikból lőtték a szovjet csapatokat, amelyek elfoglalták a város központját. A püspökvárban megjelentek a szovjet katonák. A püspök eléjük ment, fogadta őket, és kijelentette, hogy akik itt vannak vele, azok védelme alatt állnak. A szovjet katonák viselkedése változó volt. Egyénként és kisebb csapatokban hatoltak a püspökvár pincéjébe, ahol összeszedték az órákat, bort kértek, míg más csoportok tisztességesen viselkedtek.

Nagycsütörtök, 1945. március 29. A németek tovább ágyúzták a szovjetek által elfoglalt várost. A székesegyház és a szeminárium, amelyeket találat ért, kigyulladtak. Az égő székesegyház látványa a püspököt nagyon lesújtotta. Reggel a püspökvárpincéjében egy ideiglenesen felállított oltáron mondta el utolsó szentmiséjét. A nap folyamán a harcok egyre inkább nyugatra, a városon kívülre kerültek.

Nagypéntek, 1945. március 30. A körülmények nem tették lehetővé a szertartások elvégzését. A püspök reggel felolvasta a Passiót. A szovjet katonák ki-be járkálva sokszor megzavarták ezt. Időközben egyre több nő menekült a püspökvár pincéjébe. A nap folyamán a szovjet parancsnokság egy részlege betelepedett a püspökvárba. A püspök két

¹⁰ MINDSZENTY József: *Emlékirataim*. Bp., 1989.⁴ 40-42; Soós 2015. 193–194; BALOGH Margit: *Mindszenty József*. I–II. Bp., 2015. 354–359.

közeli munkatársát Zágón József (1909–1975) irodaigazgatót¹¹ és Cseh Sándor (1913–2002) titkárt¹² elküldte a parancsnokságra, hogy védelmet kérjen a szovjet katonák zaklatásaitól. Az irodaigazgató beszámolt a parancsnoknak a püspök aggodalmairól. A tömör válasz az volt, hogy erre nincs ember, és háborúban egyébként is a katonák azt tesznek, amit akarnak.

Este ismét megjelent az a csapat, amely reggel jött, egy maggiore vezetésével. A kapitány hangosan elrendelte, hogy az asszonyok és a lányok menjenek vele krumplit hámozni és más házi munkát végezni. Az asszonyok, akik a vacsorát készítették, megijedtek, néhányan az ablakon menekültek el. A püspök, aki a pincében volt, amikor hallotta a kiabálást, a felső szintre ment. A megtermett kapitány, aki sokkal magasabb volt, mint a szintén nagy termetű püspök, megismételte a parancsot. Tolmács útján beszéltek. A püspök határozottan ellenállt annak, hogy engedelmessédjene a parancsnak. Azt javasolta, hogy önkéntes férfiakat és idős asszonyokat küld a munkára. A kapitány visszautasította az ajánlatot, és követelte, hogy fiatal lányok menjenek vele. A katonák egyre agresszívebbek lettek. A püspök hajthatatlan volt. A katonák a fegyverükkel kényszerítették, hogy menjen le a pincébe. Éppen ekkor érkezett vissza a szovjet parancsnokságról a két megbízott pap a sikertelen küldetésből. Az irodaigazgató megpróbálta röviden tájékoztatni a püspököt. A kapitány három szovjet katonát állított a bejáratához, és másik három katonával lement a pincébe, hogy magával vigye a fiatal nőket. Apor püspök a lépcső előtt várta. A szovjet katona többször megpróbálta leszakítani a püspöki mellkeresztjét. A püspök a fenyegető kezeket elhárította magától, és többször hangsúlyozta, hogy semmi körülmények között nem engedi meg az asszonyok és lányok elvitelét. A kapitány ekkor elővette a pisztolyát, de nem sikerült lőnie, mert miközben a pisztoly biztonsági zárát kibiztosította, a püspök lefogta a kezét, és a lépcső felé tolta, hogy hagyja el a menedékhelyet. Ezen a ponton az események felgyorsultak. A felső szintről kiáltások hallatszottak: Vilmos atya!... Vilmos atya!... Segítség!... Segítség! A katonák megtalálták az almatárolóba elrejtőzködött fiatal asszonyokat, és hajtották őket kifelé. A püspök a kijáratához sietett. Az unokaöccse, gróf Pálffy Sándor (1926–1985) és két papja követte. A püspök határozott hangon felkiáltott: Hinaus... Hinaus, és a katonákhoz érve energikusan felemelte a kezét, hogy távozzanak. Erre a kapitány és egy orosz katona tüzet nyitottak. Apor püspököt három találat érte. A harmadik volt halálos, amely a hasüregbe hatolt. A katonák látva a történeteket otthagyták az asszonyokat, és eltávoztak. A súlyosan megsebesített püspök két papjára támaszkodva ment le a menedékhelyre, ahol egy hordályra fektették. A jelen lévő orvos megállapította, a lövedék nem hagyta el a testét, és kijelentette, hogy sürgősen meg kell műteni. Tizenöt-husz férfi önként vállalta, hogy hordályon a kórházba viszik. Éjjél körül értek oda. Egy nagy pincében alakítottak ki ideiglenesen operálótermet. Nem volt áram. A kényes beavatkozást két petróleumlámpánál végezték el. Az orvosok bíztak a műtét sikerében. Húsvét vasárnap a püspök megáldozott, meggyónt, és felvette a betegek kenetét. Elkezdődött az agóniája. 1945. április 2-án, Húsvét hétfőn egy óra után nem sokkal nővére, Apor Gizella fogta le a szemét. Egy hordályra fektették, és papjai elvitték az elhagyott város utcáin a kármeliták templomába, ahol a Loretói Madonna kápolnájában álltak meg vele egy időre. Innen négy kármelita növények vitte át a püspökvár gótikus kápolnájába, a Magyarok Nagyasszonya oltár elé. Itt

11 ZÁGON József (Dunántúli néven): *Egy nagy mai magyar vértanú*. Katolikus Szemle II(1950.1) 11–17 és II(1950.2) 70–72. A cikkből részletet közöl NAGY 2012. 289–292.

12 CSEH Sándor: *Apor püspök vértanúhalála, ahogy a szemtanú átélte*. Bp., 1997; NAGY 2012. 278–287.

egy nehezen talált, egyszerű koporsóba fektették. A szovjet parancsnokság rendelkezései és a szovjet katonák jelenléte által okozott félelem miatt csak kevesen lehettek jelen a koporsó körül. Másnap a koporsót a kármeliták templomába vitték, ahol a Székesegyházat ért bombatalálat miatt végezték a temetést, április 4-én 9 órakor. A koporsót a templom kriptájába helyezték el ideiglenesen.

SÍRJA

Több mint egy évet várni kellett az utód, Papp Kálmán (1886–1966) kinevezésére, akit 1946. június 6-án szenteltek püspökké. Az új püspök a sérült székesegyházat kijavíttatta, és elkészíttette mártír elődje sírját a Szent László tiszteletére szentelt Hédervári gótikus kápolnában. Az egyházmegye papjai és hívei 120 000 forintot adtak össze a vörös márvány szarkofágra, amelyet egyetlen márványtömbből faragott ki Boldogfai Farkas Sándor (1907–1970) szobrászművész. A szarkofágot a falon Mattioni Eszter (1902–1993) hímeskő alkotása veszi körül, amely a Jó Pásztort ábrázolja, aki életét adja juhaiért. A földi maradványok átvitelét 1948. november 23-án, kedden 17 órára és másnap, 24-én, szerdán 10 órára tűzték ki. Sok hívőt és az egész püspöki kart, köztük Mindszenty József bíborost is várták erre az eseményre. Az exhumálást és az átvitelt azonban a püspöknek le kellett mondani, mert november 20-án este a polgári hatóságok megtiltották azt. Papp Kálmán püspök hiába tiltakozott ez ellen.¹³ Az átvitelre az engedélyt az állami hatóságok csak hosszú évtizedek múlva adták meg. 1986. május 23-án Pataky Kornél (1920–1998), aki 1976-tól volt győri megyéspüspök, a nyilvánosság kizárásával, a hatályos előírások betartásával végezhette el az áthelyezést, azon még a család tagjai se lehettek jelen, csak a kanonok közül néhányan.¹⁴ Az ideiglenes sír felnyitása után a törvényi előírásoknak megfelelően végezték el az azonositást a győri tiszti orvos jelenlétében.

ÉLETSZENTSÉGE ÉS BOLDOGGÁ AVATÁSA 1945–1997

A püspök halálát a nők védelmében a második világháború utolsó napjaiban már vértanúságnak tekintették. Boldoggá avatási eljárását az egyházmegyében 1948. február 25-én indították el, de azt néhány tanú kihallgatását követően a politikai helyzet miatt fel kellett függeszteni. A hallgató Egyházban a boldoggá avatási eljárás váratott magára. Mindszenty József bíboros 1971-ben, amikor Rómába utazott, megpróbálta újraindítani az ügyet a Szentté avatási Kongregációban, de nem járt sikerrel.¹⁵ A boldoggá avatási ügy a földi maradványok áthelyezését követően indulhatott újra.¹⁶ Pataky Kornél püspök 1989 decemberében állította fel az új bíróságot, és nevezte ki a posztulátort TERNYÁK Csaba, győri egyházmegyes pap személyében, aki akkor a Pápai Magyar Egyházi In-

13 NAGY 2012. 297–298.

14 Bóna László püspöki helynök az újratemetésről. In: NAGY 2012. 299–313.

15 MINDSZENTY József: *Emlékirataim*. Bp., 1989. 362. A bíboros Bécsből is szorgalmazta a magyar boldoggá avatási ügyek elindítását, köztük Apor Vilmosét is. NÉMETH László (Imre): *Adalékok egy boldoggá avatási eljárás történetéhez (Boldog Baththány-Strattmann László 1870–1931)*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 16(2004.1–2) 203–205. Olvasható e kötetben.

16 TERNYÁK Csaba: *Mikor kezdődött Apor püspök boldoggá avatási eljárása? Távlatok* 1(1991.2) 50–55.

tézet (PMI) rektora volt.¹⁷ Az eljárás az egyházmegyében 1990. november 9-én zárult le. Az 1992-ben püspökké kinevezett posztulátor utóda, Gonda Imre rektor¹⁸ folytatta a megkezdett eljárást. II. János Pál pápa (1920–2005) második magyarországi lelképásztori látogatásán, 1996 szeptemberében felkereste a vértanú püspök sírját, és ott imádkozott.¹⁹ Egy év múlva 1997. november 9-én Rómában, a Szent Péter téren pedig boldoggá avatta.²⁰ Boldog Apor Vilmos liturgikus ünnepnapja az újratemetés napja, május 23-a lett. A boldoggá avatási szentmisén a Magyar Katolikus Püspöki Kar számos tagja és Göncz Árpád (1922–2015) köztársasági elnök vezetésével népes és magas rangú magyar delegáció és sok ezer magyar zárandok vett részt.²¹

TISZTELETE

Apor püspökről földi maradványainak áthelyezését megelőzően Magyarországon nyilvánosan semmilyen formában nem lehetett megemlékezni.²² 1986 után azonban egyre szaporodtak a megemlékezések, amelyek többnyire születésnapjához (február 29.), vértanú halálához (április 2.) és újratemetésének évfordulójához (május 23.) kötődtek. A vértanú püspököt ábrázoló szobrok, emléktáblák is egyre több helyen kerültek elhelyezésre. Ezek közül hármat említünk időrendben. Gyulán, egykori plébániájának, a Nádi Boldogasszony-templom falán 1989. május 6-án felavatott emléktáblát, amely Bakos Ildikó alkotása.²³ A győri püspökvárban, a vértanúság helyén 1991-ben elhelyezett emléktáblát,²⁴ valamint 1993. augusztus 28-án a szülővárosban, Segesváron, a Szent József-plébániatemplom kertjében felállított szobrot, amelyet Hunyadi László Erdélyben élő magyar szobrászművész készített.²⁵

A boldoggá avatást követő héten, 1997. november 15-én avatták fel első egész alakos bronzszobrát Budapesten, a róla elnevezett téren, a XII. kerületben. A szobor Marton László Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása.²⁶ Gyula, ahol káplán és plébános volt, és ahol püspökké szentelték, mindig hálás szeretettel őrizte emlékét. A plébániatemplom előtt 1998. június 20-án avatták fel egész alakos szobrát, Bocskay Vince művét.²⁷

Tiszteletének minden évben kiemelkedő alkalmá lett boldoggá avatásának évfordulója. Ezek közül említünk meg néhányat. 2001. november 9-én a Szent Péter-bazilika altemplomában lévő Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelt kápolnában Giovanni Battista Re (1934–) bíboros, a Püspöki Kongregáció prefektusa áldotta meg a vértanú

17 1988-tól 1992-ig volt a PMI rektora. 2007-ben lett egri érsek. BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006*. Bp., 2008. 734–735.

18 1992–1996 között volt a PMI rektora. *Az Egri Főegyházmegye sematizmusa 2014*. Eger, 2014. 172.

19 Fényképfelvétel a látogatásról. In: NAGY 2012. 308.

20 Andreas RESCH: *I beati di Giovanni Paolo II. 1996-2000*. Vol. IV. Libreria Editrice Vaticana, 2004; Valentina CICILIJOT: *Le beatificazioni e le canonizzazioni di Giovanni Paolo II. come strumenti di governo della Chiesa*. Humanitas 65(2010.1)118–142. A posztulátor a boldoggá avatáskor Veres András, a PMI rektora volt.

21 NAGY 2012. 334–335.

22 NAGY 2012. 503.

23 NAGY 2012. 395–396.

24 NAGY 2012. 512. Itt tévesen 1992 szerepel, a 399. oldalon helyesen 1991.

25 NAGY 2012. 429.

26 NAGY 2012. 493.

27 NAGY 2012. 389–426, különösen 398–399.

püspököt ábrázoló domborművet, Lebó Ferenc alkotását.²⁸ Az ötödik évfordulón nyílt meg életáldozatát bemutató állandó kiállítás Győrben, a vértanúság helyén.²⁹ A tizedik évforduló alkalmából helyeztek emléktáblát a szülői házra, Segesváron.³⁰ A tizenötödik évfordulóra készült el Lebó Ferenc által készített egész alakos szobra Győrben, a püspökvár bejáratánál.³¹

Ereklyei számos templomba eljutottak. Ezek közül kettőről kell említést tenni. Pápai Lajos győri püspök 2012-ben a csíksomlyói kegyhelynek,³² 2013-ban pedig Szent II. János Pál pápa által a 20. század vértanúi tiszteletére kijelölt római Szent Barnabás-apszotemplomnak adományozott ereklyét.³³

Utcákat, tereket, egyházi oktatási intézményeket neveztek el róla, és tiszteletére számos templom épült (Négyfalu, Novápuszta, Nyársapát, Sárszentmihály stb.) Magyarországon és Erdélyben is. Ezek és a róla készült számtalan festmény és kisplasztika teljes felsorolása meghaladja e tanulmány terjedelmét.³⁴ Egyet mégis meg kell említeni. Apor Vilmos 1937-től a Máltai Lovagrend tiszteletbeli konventkáplánja volt,³⁵ ezért a rend római központjában (Via Condotti) boldoggá avatása alkalmából Kisléghi Nagy Ádám által festett arcképét helyezték el, és liturgikus emléknapja bekerült a rend szertartáskönyvébe.³⁶

A Győri Egyházmegyén kívül a kultusz ápolásáért és terjesztéséért a legtöbbet az 1991. január 3-án győri székhellyel megalakult Apor Vilmos Emlékbizottság tett, amelynek elindítása Bolza Ilona (1910–1996) grófnő áldozatos fáradozásának köszönhető,³⁷ aki tanúja volt a vértanúságnak, mert ő is a püspökvárban talált menedéket 1945-ben.³⁸

A tisztelet kiemelkedő éve volt a 2015-ös esztendő, amelyre a Győri Egyházmegye Apor Vilmos-imaévet hirdetett,³⁹ pappá szentelésének centenáriuma⁴⁰ és a vértanúhalál hetvenedik évfordulója alkalmából.⁴¹ Ereklyéje az emlékévben eljutott az egyházmegye minden plébániájára, és a vértanúság helyén megújult az állandó kiállítás.⁴² Életpéldájának megismertetése érdekében gyermekek részére rajzpályázatot hirdettek,⁴³ és színdarab is készült róla.⁴⁴ Budapesten, a Batthyány téri Szent Anna-templomban pedig

28 NÉMETH László Imre: *A magyarok római kápolnája*. Bp., 2015. Harmadik javított kiadás. 18, 35.

29 *Apor Vilmos püspök életáldozata – Emlékmúzeum nyílt a vértanúság helyén. Magyar Kurír* (a továbbiakban MK) 2004. június 28. NAGY 2012. 515–516.

30 NAGY 2012. 428–429.

31 *Apor Vilmos tizenöt éve a boldogok sorában*. MK 2012. november 12.; *Felavatták Apor Vilmos győri szobrát*. MK 2012. november 10.

32 *Apor-ereklyét ajándékoz a csíksomlyói kegytemplomnak a győri püspökség*. MK 2012. április 26.

33 *Boldog Apor Vilmos ereklyéi a XX. század mártírjainak római templomában*. MK 2013. október 18.

34 NAGY 2012.; 457–528.

35 VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000*. I–II. , Bp., 2002. 109.

36 A kép reprodukciója László Imre NÉMETH: *Vilmos Apor; Vescovo e martire nella tragedia del XX. secolo*. Editrice Velar, 2011. 47 ; NAGY 2012. 499.

37 NAGY 2012. 510–512.

38 NAGY 2012. 287–288.

39 *Apor Vilmos-imaév a Győri Egyházmegyében*. MK 2015. január 22.

40 *Apor Vilmos pappá szentelésének centenáriumát ünnepelték Győrben*. MK 2015. augusztus 26.

41 *Apor Vilmos imaév a győri egyházmegyében*. MK 2015. január 26.

42 *Apor Vilmos-imaév a Győri Egyházmegyében – Boldog Apor Vilmos ünnepe kiállítás megnyitóval*. MK 2015. május 20.

43 *Rajzpályázatot hirdetnek az Apor Vilmos-imaévben*. MK 2015. április 15.

44 *Színdarabbal emlékeznek Apor Vilmosra a budai Szent Imre-gimnáziumban*. MK 2015. november 5.

november 15-én emléktáblát avatott Pápai Lajos győri püspök, annak emlékére, hogy az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus alkalmával Apor Vilmos ott misézett.⁴⁵

A jubileumi év hozzájárult Apor püspök életáldozatának megismertetéséhez. Tiszteletével kapcsolatos eseményekről folyamatosan ad tájékoztatást a győri egyházmegye honlapja, és a közbenjárására történt imameghallgatásokat is az Egyházmegyei Hivatalba kell jelezni.⁴⁶

Befejezésül idézzük Szent II. János Pál pápa szavait, amelyeket a boldoggá avatás alkalmával tartott pápai kihallgatáson mondott a boldoggá avatott Apor Vilmos vértanú, püspökről:⁴⁷

„Az evangélium és Krisztus szeretetének igazságától megerősödve bátran emelte fel hangját, hogy mindig védje a gyengéket az erőszakkal és az igazságtalansággal szemben... Evangéliumi tanúságtétele legyen számotokra, kedves magyar testvéreim, állandó ösztönzés Krisztus és a felebarát egyre odaadóbb szolgálatára!”

---

45 *Apor Vilmos emléktábla-avatás a Batthyány-téri Szent Anna-templomban.* MK 2015. október 12.

46 Honlap: gyor.egyhazmegye.hu. Postacím: 9021 Győr, Káptalandomb 5./B.

47 Idézi NAGY 2012. 332.

ADALÉKOK EGY BOLDOGGÁ AVATÁSI ELJÁRÁS TÖRTÉNETÉHEZ

Boldog Batthyány-Strattmann László (1870–1931)

Isten Szolgáját, Batthyány-Strattmann Lászlót, a szegények orvosát II. János Pál pápa 2003. március 23-án Rómában, a Szent Péter téren boldoggá avatta.¹ Erre az alkalomra több könyv is megjelent,² amelyek között Tibola Imre, a boldoggá avatási eljárás viceposztulátora a boldoggá avatási eljárás történetét írta meg „Feljutott az Oltár magasára, Boldog Batthyány László kanonizációjának története” címmel.³ A könyv bemutatja a szenttéavatási per menetét, az ügy posztulátorainak életrajzát, munkáját, valamint Batthyány-Strattmann László életszentségének a hírét életében, hatását az emberekre, a kanonizációs eljárás kezdetét, a boldoggáavatási per újraéledését, és azt a lendületet, amelyet a rendszerváltozás adott az ügynek. E rövid tanulmány célja, hogy ezt az értékes munkát néhány adattal kiegészítse és azt még teljesebbé tegye.

Rómában, a posztulátori levéltárban őrzött iratok⁴ szerint Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási eljárásának római posztulátorai időrendben a következő személyek voltak:

Mester István	1978. április 24. ⁵ – t 1984. június 6.
Tóth Gyula	1985. március 15. ⁶
Erdő Péter	1987. október 30. ⁷

---

1 A pápa homiliájának hivatalos szövegét lásd: AAS 95(2003) 578–581. Isten Szolgájáról előzetes jelent meg az Osservatore Romano 2003. március 23-i számában, valamint beszámoló olvasható a boldoggá avatásról a március 24–25-i számban.

2 Lásd: Puskely Mária előadásai és könyvei Batthyány-Strattmann Lászlóról: Magyar Kurír, 2003. március 7, *Könyvbemutató a Szemészeti Klinikán, Puskely Mária kötetei Boldog Batthyány Lászlóról*: Új Ember, 2003. március 3, *Könyvek Batthyány-Strattmannról*: Népszabadság, március 20, SIMON Erzsébet: *Könyvek Batthyányról*. Vas Népe 2003. március 22; *Három könyv Batthyány-Strattmann Lászlóról*. Távlatok, 2003. Húsvét

3 TIBOLA Imre: *Feljutott az oltár magasára*. Szombathely, 2003. A könyv bemutatójáról beszámolt a keresztény Élet, 2003. március 9: „Röviden” rovat.

4 A posztulatio iratai a Pápai Magyar Egyházi Intézetben (a továbbiakban rövidítve: PMI) találhatóak, tekintettel arra, hogy 1987-től minden posztulátor a PMI rektora volt. TIBOLA: *i. m.* 22–30.

5 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 179/2–78. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil obstat-ot 1978. április 24-én adta meg 1206-4 szám alatt.

6 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma. 160/5-85. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil obstatot 1985. április 22-én adta meg. Ekkor az ügy viceposztulátora Ausztriában Walper Ferenc preláthus volt.

7 Stefan László eisenstadti püspök levelének iktatószáma: CB 82/3-87. A kinevezéshez a Kongregáció a Nihil Obstat-ot 1987. november 12-én adta meg. TIBOLA: *i. m.* 22–23. Erdő Péter 1987. december 3-án kelt levelével, Iby püspök kérésére, továbbra is Walper Ferencet bízta meg a viceposztulátori feladat ellátásával.

Ternyák Csaba	1989. április 4. ⁸
Gonda Imre	1993. augusztus 20. ⁹
Veres András	1996. november 14. ¹⁰
Németh László	1998. október 16. ¹¹

A felsorolt posztulátorok közül kettőről a boldoggá avatás történetét feldolgozó könyv nem tesz említést¹² Kiegészítésként álljon itt az ő életrajzuk:

Mester István

Kassán született 1917. augusztus 20-án. 1941. június 15-én szentelték pappá az Egri Főegyházmege papjaként. 1941-ben szerzett doktori fokozatot a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Dolgozatának címe: A világi jog hatályossága az egyházjog területén. Teológiai tanár volt Egerben, majd érseki szertartó. Czapik Gyula érsek 1947-ben küldte Rómába római magyar lelkésznek, mely munka mellett egyházjogot tanult a Pápai Gergely Egyetemen, ahol licenciát szerzett. Tanulmányai befejeztével a Pápai Magyar Egyházi Intézet (rövidítve: PMI) vicerektora volt. 1952-ben lépett a Szentszék szolgálataiba. 1973-tól a Papi Kongregációban osztályvezető volt. 1975-től haláláig a Szent István Alapítvány Igazgatótanácsának sorban második elnöke volt. 1984. június 6-án halt meg Rómában.¹³ Sírja a Vatikánban, a német temetőben volt 1994-ig. Földi maradványait ekkor hazaszállították és Egerben, a bazilika altemplomába temették el 1994. november 12-én.¹⁴ 1978-ban Bafile bíboros, prefektus kívánságára vállalta el Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási ügyének posztulátori tisztségét, amelyet haláláig betöltött. Posztulátori működése részletesen olvasható az itt közölt dokumentumban. VI. Pál pápa 1970-ben prelátusi címmel tüntette ki.

-
- 8 Paul Iby eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 60/-89. A kinevezéshez a Kongregáció 1989. május 12-én adta meg a Nihil obstat-ot 1206-27 számon. TIBOLA: *i. m.* 23–24.
  - 9 Paul Iby eisenstadti püspök levelének iktatószáma: 603/4 -93. A kinevezéshez a Kongregáció 1993. november 19-én adta meg a Nihil obstat-ot 1206-33 számon. TIBOLA: *i. m.* 24: a dátum tévesen szerepel 1993 helyett 1992.
  - 10 Konkoly István szombathelyi megyéspüspök levelének iktatószáma 59-1/1996. A kinevezéshez a Kongregatio a Nihil obstat-ot 1996. november 25-én adta meg 1206-36 számon. TIBOLA: *i. m.* 28.
  - 11 Konkoly István szombathelyi megyéspüspök levelének iktatószáma: 1221-266/1998. A kinevezéshez az Kongregáció a Nihil obstatot 1998. november 10-én adta meg 1206-36 számon. TIBOLA: *i. m.* 28–30.
  - 12 TIBOLA: *i. m.* 22–30.
  - 13 Életrajzi adataihoz lásd: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Szerk. NAGY Csaba. Bp., 2000. 687; Diós István: *Mester István*. In: *Magyar Katolikus Lexikon VIII.* Bp., 2003. 994; SOMORJAI Ádám: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának disszertációi (1863–1993)*. Bp., 1993. 102. (Studia Theologica Budapestinensia 9); NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelképásztorkodás történetéhez. Első rész: 1945–1963*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum 14(2002), 1–4, 201–205. Olvasható e kötetben. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának tagjait az alapítástól 2003-ig lásd P. RUPPERT József SCH.P. elnök: *Visszatekintés 1992–2003 c. összeállításának a végén*. A továbbiakban: RUPPERT: *Visszatekintés*. Az összeállítás a szerző birtokában. Személyének méltatását lásd: *Mskr: Dr. Mester István (1917–1984)*: Szolgálat 63, 1984. 92–93.+
  - 14 Lásd: *Mester István újratemetése Egerben* és MIHÁLYI Géza: *Római évek*. Új Ember, 1994. december 4.

Tóth Gyula

Budapesten született 1920. január 3-án. Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án. 1949 Karácsonyán érkezett a PMI-be. Kánonjogot tanult. 1951–1959 között római magyar lelkész volt. Majd hittanár. 1988-tól a Szent István Alapítvány igazgatótanácsának a tagja. Jelenleg is Rómában él (2011-ben hunyt el), mint a Szent Péter-bazilika beneficiátója.¹⁵ Két évig volt Batthyány-Strattmann László ügyének posztulátora. Az ő idejében nevezte ki a Kongregáció 1985. április 26-án az ügy relatorát Ambrosius Eszer O.P. személyében.¹⁶

* * *

A római posztulátori levéltárban található Mester István 1983. december 31-én kelt tájékoztatója a boldoggá avatási eljárás történetéről és állásáról. Belőle részletesen meg lehet ismerni az eljárás helyzetét 1983-ig, amely időszakra vonatkozóan Tibola Imre könyvében csak szórványos adatokat találhatunk. Hasznos ezért közzé tenni ebben a tanulmányban ezt a dokumentumot? Mielőtt azonban ezt megtennénk, szót kell ejteni az eljárás történetének néhány olyan mozzanatáról, amelyek sem az idézett könyvben sem az itt közlésre kerülő dokumentumban nem szerepelnek.

Isten Szolgája Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek,¹⁷ Emlékiratában azt írja, hogy amikor 1971-ben a budapesti amerikai követségről Rómába utazott felkereste a szertartások kongregációját és a magyar boldoggá avatási ügyek után érdeklődött.¹⁸ Ezt követően 1972. november 27-én Bécsből írt levelet Paolo Bertoli bíborosnak a Kongregáció akkori prefektusának, amelyben írásban kért felvilágosítást arról, hogy a magyar boldoggá avatási ügyek megindultak-e, illetve hogyan állnak. Apor Vilmos, Bánfi Lukács, Batthyány-Strattman-László, Bogner Mária, IV. Károly, Kanter Károly, Kaszap István, Kelemen Didák, Prohászka Ottokár ügyére kérdezett rá.¹⁹ Egy évvel később, 1973. november 10-én Magyary Gyula professzornak²⁰ írt levelében érdek-

15 Életrajzi adataihoz lásd: PMI személyi lapok, NÉMETH László: *i. m.* 215–224, RUPPERT József: *Visszatekintés*.

16 A kinevezés iktatószáma a Kongregációban: 1206-17/985.

17 Életrajzát lásd: MÉSZÁROS István: *Mindszenty III. József 1945. augusztus 16. – 1973. december 18.* In: *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Szerk. BEKE Margit. Bp., 2003. 395–402.

18 MINDSZENTY József: *Emlékirataim.* Bp., 1989. 483. A bíboros a kongregációt előző nevéen nevezi. VI. Pál pápa 1969. május 8-án hozta létre a Sacra Rituum Congregatio-ból a Szenttéavatási Kongregációt. Lásd: Niccolo DEL RE: *Congregazione delle cause dei santi.* In: *Mondo Vaticano, Passato e presente,* a cura di Niccolo DEL RE: Città del Vaticano, 1995. 341-343.

19 A levelet idézi 397. sorszám alatt MÉSZÁROS István: *Mindszenty leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975.* Bp., 1997. 76.

20 Magyary Gyula 1901. október 12-én született Szolnokon és 1988. január 19-én halt meg Rómában. A Verano-i temetőben, a Magyar Máltai Szövetség sírjában nyugszik. Tanulmányait Innsbruckban és Bécsben végezte. 1924. április 13-án szentelték pappá Innsbruckban az Esztergomi Főegyházmegye papjaként. 1929-1940 között a bécsi Pázmáneum vicerektora, majd prefektusa volt. 1940-től Rómában tanulmányokat folytatott. 1943-1970 között Rómában, a „Propaganda Fide” szentszéki Egyetem jogtanára és a Sacra Rota Romána ügyvédje. Kitüntetései: pápai titkos kamaárs (1940), prelátus (1953), apostoli protonotárius és a Szent Péter bazilika tb. kanonokja (1963). Lásd: *Esztergomi sematizmus 1982.* Esztergom, 1982. 362; NAGY: *i. m.* 655; BEKE Margit: *A Pázmáneum története az újraindulástól napjainkig.* In: *A bécsi Pázmáneum.* Szerk. Zombori István. Bp., 2002. 320. (METEM-könyvek 37.) (a továbbiakban: *A bécsi Pázmáneum*). Az életrajzokhoz kiegészítésként hozzá kell tenni: 1945 júliusától 1946 augusztusáig a Ró-

lódik Batthyány-Strattman László, Apor Vilmos, IV. Károly, Marton Marcell kármelita és Kelemen Didák boldoggá avatási ügyének állásáról.²¹ A bíboros szerette volna, hogy a kommunista elnyomás éveiben a magyar Egyház példaképeket kapjon a boldoggá avatásokkal. Nem volt azonban könnyű a korábban elindított eljárások folytatása. Jól szemlélteti a helyzetet a következő példa. Apor Vilmos boldoggá avatási ügyében 1971. december 6-án Zágón József²² az alábbi levelet írta Mindszenty bíborosnak Bécsbe:²³

„Eminenciás Uram, kívánsága szerint eljártam a S. Congregatio de causis Sanctorumnál b.e. APOR VILMOS Ügyének felvétele érdekében. Mivel a processus otthon megindult s a tanúk kihallgatása otthon megtörtént, a kongregáció látni szeretné az eddigi anyagot. Ezt tehát ki kell hozni otthonról Ez csak titokban történhet, mert a kommunisták nem engedik meg kihozatalát s ha neszt veszik, talán el is kobozzák. Az említett kongregáció e miatt átírt Mons. Casarolinak, hogy segítse kihozni az otthoni aktákat. Keresni fogják az alkalmat, hogy ezt feltűnés nélkül tehesék. Ha az akták ide megérkeznek, a S. Congregatio de causis Sanctorum megbíz majd egy külföldi kúriát, hogy a hiányzó tanúkat hallgassa ki. Egyelőre nem lehet mást tenni, mint megvárni az otthon elkészült és lezárt per aktáinak kihozatalát. Ennek érdekében magam is tettem lépéseket, melyek talán gyorsabban vezetnek eredményhez, mint Mons. Casaroli hivatalos vagy félhivatalos megoldásai.”

Mindszenty bíboros erőfeszítése a magyar boldoggá avatások érdekében az akkori politikai és az egyházi helyzet miatt sajnos nem járt eredménnyel. De nem volt hiábavaló, hiszen a szorgalmazott ügyek közül három, Apor Vilmos püspök, vértanúé 1997. november 9-én, Batthyány-Strattmann László családapáé 2003. március 23-án és IV. Károly királyé 2004. október 3-án befejeződtek.

---

mai Magyar Akadémiát vezette. Lásd: CSORBA László: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*. In: *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi Intézetek Rómában (1895–1995)*. Bp., 46–47. (A továbbiakban: CSORBA: *A Római Magyar Akadémiai*. Magyar életútjának izgalmas és érdekes részleteire való utalás elsősorban a jegyzetekben található. 1958-tól az Anonymus kiadó igazgatója volt. Lásd: NÉMETH: *i. m.* 213–214. A Szent István Alapítványnak igazgatótanácsának 1966-tól haláláig volt tagja. Lásd: P. RUPPERT József Sch: *Visszatekintés. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségében betöltött tisztségei: magisztrális káplán (1946), tb. konventkáplán (1949), fogadalmas káplán (1971–1988)*. Lásd: VAJAY: *i. m.* 430–431. Személyének méltatását lásd: GIANONE Egon: *Dr. Magyary Gyula (1901–1988)*. Szolgálat 82, 1989, 96–97.

21 A levelet 480. sorszára alatt idézi MÉSZÁROS: *i. m.* 91.

22 Zágón József 1909. november 2-án, Agostyánban született és 1975. augusztus 12-én halt meg Innsbruckban. Mutersben (Ausztria) van eltemetve. A Pázmáneumban tanult. 1935. július 14-én a győri egyházmegyében szentelték pappá. 1943-tól irodaigazgató Győrben. 1949. január 6-án hagyta el Magyarországot. 1950-ben XII. Pius pápa a Magyar Püspöki Kar megkérdését követően nevezte ki a külföldi magyarok apostoli vizitátorává. 1953. február 24-én a Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus a PMI régensévé nevezte ki ad interim, miután az Exsul Familia apostoli constitutio megjelenését követően megszűnt vizitatori beosztása. 1967-től a Konzisztoriális Kongregáció altitkára. Az 1951-ben létrejött Anonymus Kiadó első igazgatója 1958-ig. A Szent István Alapítvány alapító tagja, valamint haláláig az Igazgatótanács első igazgatója. Lásd: *Schematismus vene-rabilis cleri almae Diocesis Jaurinensis pro Anno Domini 1947*, Jaurini, 1947. 164; NAGY: *i. m.* 1041; BORÓVI József: *A szórványban élő magyar katolikusok lelkigondozásának története*. Bp., 2000. 99–100. Életrajz pápai kitüntetés előterjesztéséhez PMI 55/1955, Kelt Cagliari, 1955. november 25; P. RUPPERT József Sch: *Visszatekintés*; TOLNAY Imre: *Zágón József (1909–1975)*. Katolikus Szemle 27(1975). 256–262.

23 Zágón József leveleinek gazdag gyűjteményét őrzi a római Szent István Ház. E levél a Zágón levelei 1964–1974-es aboes dossziében található az A betűnél. Másolat a szerző birtokában.

Minden boldoggá avatási eljárás fontos állomása az erények hősies fokának bizonyítása. Erről a Kongregáció dekrétumot állít ki.²⁴ Batthyány-Strattmann László eljárásában ezt a dekrétumot 1992. július 11-én adták ki. A Positio benyújtását követően igen gyorsan sort került erre és ez TERNYÁK Csaba posztulátori munkájának köszönhető.²⁵ A boldoggá avatás eljárásának erről a fontos eseményéről Tibola Imre annak idején be is számolt az Új Emberben.²⁶ A dekrétum kihirdetésén jelen volt: Virgilio Noé bíboros, az ügy ponense, Stefan László püspök, TERNYÁK Csaba posztulátor valamint Mons. Rolando Zera ügyvéd.²⁷ Végül meg kell említeni, hogy Puskely Mária Kordia nővér áldozatos és kitartó munkája nélkül a Positio nem jöhetett volna létre. Ő volt Erdő Péter és TERNYÁK Csaba posztulátorok legfőbb segítője. Legfőbb munkája a Vita documentata (Dokumentált életrajz) elkészítése volt, amely rövidítve, és kiegészítve több kiadásban megjelent magyarul is.²⁸

Mielőtt közzétennénk a dokumentumot, még két megjegyzést kell tenni hozzá.

Kada Lajos érsek, apostoli nuncius²⁹ hagyatékából előkerült Mester István 138 levele, amelyeket 1975. október 5. és 1984. április 8. között írt neki. A levélgyűjtemény a római Szent István Házból került elő azokkal a könyvekkel együtt, amelyeket az érsek még életében a PMI-re és a Collegium Germanicum et Hungaricumra hagyott.³⁰ A levelek értékes információkat tartalmaznak a magyar Egyház életére, a magyar püspökök kinevezésére, a Vatikán keleti politikájára, a Szent István Háza, a római magyar papokra, az emigráció életére, az emigráns magyar püspök kinevezésére, a római Kúriára, VI. Pál és II. János Pál pápára és Isten Szolgája, Batthyány-Strattmann László boldoggá avatási ügyének történetére vonatkozóan. Ezekből a levelekből kiderül, hogy Mester István az általa összeállított tájékoztatót, amelyet itt most közléstünk, 1984. január 8-i leveléhez mellékelve elküldte Kada Lajos érseknek is az alábbi megjegyzéssel:

„Mellékelek egy Tájékoztatót a Batthyány ügyben: elküldöm Neked, mert Te is sokat segítettél.”

Mester István leveleiben rendszeresen informálta Kada Lajost a boldoggá avatási ügy fejleményeiről, így azokon keresztül betekinthetünk a napi eseményekbe, személyes

24 TIBOLA: *i. m.* 20.

25 A dekrétum megtalálható a posztulátori irattárban.

26 TIBOLA IMRE: *Boldog Batthyány László? Új Ember*, 1992. augusztus 16. Tibola Imre könyvében többször is említést tesz a dekrétum kihirdetéséről lásd: *i. m.* 131. 136–137, TERNYÁK Csaba posztulátori működésénél azonban sajnos nem. Lásd: *i. m.* 23–24.

27 Lásd: *Osservatore Romano*, 1992. július 12.

28 PUSKELY MÁRIA: *Boldog Batthyány-Strattmann László*. Bp., 2003. 2. jav. és bőv. kiad. Az eljárás történetének főbb eseményei olvashatók a könyv bevezetőjében.

29 Kada Lajos 1924. november 16-án született Budapesten. Mindszenty József bíboros küldte Rómába tanulni. A Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke volt. 1948. október 10-én Rómában szentelték pappá az Esztergomi Főegyházmegye papjaként a PMI-be 1951. június 15-én lépett be. A 1951-ben olaszországi menekült lelkész volt. 1955-től a Pápai Diplomáciai Akadémia növendéke. 1957-ben a Lateráni Egyetemen doktorált egyházjogból. 1975. július 20-án szentelték püspökké Rómában. 1984–1991 között a Szentségi Kongregáció titkára. Bonnban, utána pedig nyugdíjba vonulásáig Madridban nuncius. Lásd: NAGY: *i. m.* 460; NÉMETH: *i. m.* 215; PAJOR ANDRÁS: „A te szavadra... *Látogatások Kada Lajos érseknél*. Kecskemét, 2001. Saját közlése alapján *Kada Lajos*. In: Magyar Katolikus Lexikon, VI. köt. Bp., 2001. 12–13. PMI személyi kartotéka, Üzenet 1975. július–augusztus. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának 1972-től 1975-ig volt a tagja, 1985-től 1991-ig pedig, Mester István halálát követően, harmadik elnöke. Lásd: RUPPERT: *Visszatekintés*. Budapesten halt meg 2001. november 26-án. A Fiumei úti temetőben nyugszik. Lásd: Új Ember, 2001. december 2. és december 16.

30 Az eredeti levelek a szerző birtokában vannak.

hangvételű kommentárt is kapva azokról, illetve lehetőségünk van általuk a színtalpak mögé is betekinteni. A közléteendő öt gépelt oldalnyi terjedelmű dokumentumot főleg ezekre az információkra támaszkodva jegyzetekkel láttuk el, hogy azt a lehető legjobban érthetővé tegyük. A szöveg közlésében az oldaltöréseket függőleges vonal jelzi, törekedve arra, hogy a szöveget külső formájában is visszaadjuk. A helyesírási hibákat igyekeztünk a helyesírás jelenlegi szabályai szerint javítani, a dátumok írásának következetlenségét azonban nem javítottuk ki. A gépelésből látható, hogy az nem magyar ékezetes írógépen készült, az ékezeteket kézzel írta be Mester István a szövegbe, és ezért az néhol elmaradt.

Az új boldog nevét az eddigiekben többféleképpen írtuk, úgy, ahogy azt a szerzők használták. Megtalálható a Batthyány Boldog László³¹ ugyanannál a szerzőnél egy korábbi írásában a Batthyány-Strattmann Boldog László³² és más szerzőknél a Boldog Batthyány László³³ forma. A névhasználat kérdésére Konkoly István szombathelyi megyéspüspöknek az Új Emberben megjelent sorai tettek pontot. A püspök úr rögzítette, hogy a bevett névhasználat a Boldog Batthyány-Strattmann László forma.³⁴ A „Strattmann” név elhagyása mindenképpen hibás, hiszen az a boldoggá avatási eljárás folyamán minden dokumentumban, köztük kiemelten a pápai dekrétumokban szerepelt. Kérdés, hogy a magyarban hová kell tenni a „Boldog” jelzőt. Apor Vilmos vértanú-püspök esetében az Istentiszteleti Kongregáció által jóváhagyott olvasmányos könyvben a Boldog Apor Vilmos forma szerepel,³⁵ így ez a forma a szegények orvosának az esetében is követhető volt. Lehet, hogy ezt felül kellene vizsgálni, és helyesebb lenne ezen változtatni, ezt azonban jó lenne hivatalos formában megtenni és nem többféle nevet használni és ezzel zavart és bizonytalanságot kelteni.

31 Lásd: PUSKELY Mária: *A keresztény Európa szellemi gyökerei, Az öreg földrész hagiográfiája*. Bp., 517–519.

32 Lásd: PUSKELY Mária SSND: *Hogyan mondjuk helyesen*. Új Ember 2003. május 25.

33 Lásd: Puskely Mária előadásai és könyvei Batthyány-Strattmann Lászlóról: Magyar Kurír, 2003. március 7. *Könyvbemutató a Szemészeti, Kilikán, Puskely Mária kötetei Boldog Batthyány Lászlóról* és TIBOLA: *i. m.*, valamint TIBOLA: *Boldog Batthyány László az Örök Városban*: In: Katolikus Kalendárium 2005.

34 Lásd: PÁPAI Lajos győri püspök és KONKOLY István szombathelyi püspök: *Mi így írjuk, így mondjuk ...*: Új Ember 2003. június 29, Az Olvasó írja rovat. Hasonló álláspontot képviseltem korábban lásd: NÉMETH László: *Hogyan kell helyesen mondani?* Új Ember, 2003. május 11.

35 Lásd: *A Szentmise olvasmányai, A szentek miseolvasmányai*. Szerk: Az Országos Liturgikus Tanács Nr. 2/2001. OLT. Bp., 2001. 169. A Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció jóváhagyása 2001. január 17-én kelt 1108/900/L számon.

DOKUMENTUM

Róma, 1983. dec. 31.

Tájékoztató

Isten szolgájának, dr. Batthyány-Strattmann László szenttéavatásának ügyében.

Mivel Isten szolgáját tisztelők körében mind többen teszik fel a kérdést: mikorra várható boldoggá vagy szenttéavatása?, a következőkben szeretnék tájékoztatást adni: hogy mi történt eddig?, hogyan áll ma az ügy? és mi most a teendő?³⁶

1. Isten szolgája Bécsben halt meg 1931. jan. 22-én: az akkor-fennálló törvények értelmében Bécsben kellett megindítani a szenttéavatásra vonatkozó eljárásokat.³⁷ A Jézustársaság magyarországi tartománya vállalta a megindítandó perben az „actor” szerepét és „postulator” / = kérelmező/-ként megnevezte P. Csávossy Elemér jezsuita atyát,³⁸ akit a bécsi érsek³⁹ már 1944. augusztus 1-én, ebben a minőségben el is fogadott.⁴⁰ Ugyanakkor a bécsi érsek felkérte a szombathelyi püspököt⁴¹ az Isten szolgája /I. sz./ iratainak összegyűjtésére és a magyarországi tanuk kihallgatására.

Szombathelyen a per megindult 1945. szept. 21-én és befejeződött 1951. november 2-án: ennek a pernek a tárgya I. sz. életszentségének, erényeinek és a csodák hírének bizonyítása volt; a perben 21 tanú szerepel. A periratoknak hiteles másolatát fel kellett volna terjeszteni a bécsi érseknek, de ez nem történt meg. Csak I. sz.-jának iratairól szóelő eljárást terjesztette fel a szombathelyi püspök Bécsbe 1947. nov. 25-én.

Bécsben a per I. sz. életszentségéről megindult 1946. nov. 29-én kihallgattak 14 tanút, és 1950. jún. 21-én, ténylegesen, a per megállt. Elkészült itt is, mint Szombathelyen a per hiteles másolata, de nem továbbították Rómába; valószínű ok lehetett az, hogy a peres eljárás „actor”-a megszűnt, a jezsuiták magyarországi provinciáját feloszlatták,⁴² tehát nem volt „gazdája” a pernek, és a vice-posztulátor P. Boegle SJ 1953-ban meghalt.

2. Az egyházmegyei perek lezárása után következik egy szomorú korszak, ami majd harminc évig tart: amikor semmi, vagy majdnem semmi sem történik ebben az ügyben. De menjünk sorjában; a per lezárása után 20 évvel;

36 A tájékoztató létrejöttének okáról Mester István így írt Kada Lajosnak 1984. január 30-i levelében: *„A Batthyány-tájékoztatót azért kellett megcsinálnom, mert olyan hírek keltek szárnyra, hogy küszöbön áll a boldoggá avatása, és a jó Kardos Klára – aki rákban megbetegedett – szinte minden levelében az én filemet rágta: hogy mi lesz? Mikor lép .Róma /értsd Mester Pista/. Most egy kicsit ő is megnyugodott.”*

37 Lásd: TIBOLA: i. m. 52.

38 Életrajzát lásd: TIBOLA: i. m. 22. és VICZIÁN János: *Csávossy Elemér Béla*. In: *Magyar Katolikus Lexikon II. Bp., 1993. 392-393.* Ez utóbbi azt állítja, hogy „Elindította Kaszap István, Batthyány-Strattmann László és Apor Vilmos boldoggá avatását”, arról azonban nem tesz említést, hogy milyen megbízatása volt az ügyben.

39 A bécsi érsek ekkor Theodor Innitzer bíboros volt. 1875. december 25 született Weipertben (Bohemia) és 1955. október 9-én halt meg Bécsben. 1932-től volt bécsi érsek, 1933-ban lett bíboros. Lásd: KOSNETTER, Johann: *Innitzer, Theodor*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche* 5. Freiburg, 1960, 685.

40 A dokumentumot lásd: TIBOLA: i. m. 54-55.

41 A szombathelyi püspök ekkor Kovács Sándor volt, aki 1893. június 11-én született Kecskeméten és 1972. december 24-én halt meg Budapesten. 1944. március 17-én lett szombathelyi megyéspüspök, tehát alig pár hónappal a boldoggá avatási ügy elindítása előtt. Kovács Sándor 1972. március 23-án vonult nyugdíjba. Lásd: SINKÓ Ferenc–VICZIÁN János: *Kovács Sándor*. In: *Magyar Katolikus Lexikon VII. Bp., 2002. 292.*

42 SZILAS László SJ: *Jezsuiták Magyarországon*. In: *Magyar Katolikus Lexikon V. Bp., 2000. 927-834.*

1971. dec. 23-án Ijjas József kalocsai érsek, a püspöki kar akkori elnöke,⁴³ lehozza a szombathelyi peranyag hivatalos másolatát a római | Congregatióba,⁴⁴ ahol iktatják és őrizetbe veszik a peranyagot, és várják, hogy jelentkezze valaki, aki az ügyet újból felveszi és kinevez egy római postulátort /= kérelmezőt/.

1977-ben dr. Kardos Klára,⁴⁵ akinek tudomására jutott, hogy a peranyag a Congregationál van, engedélyt kér, hogy megírandó könyvéhez tanulmányozhassa.⁴⁶ Bafile bíboros, a Congregatio prefektusa⁴⁷ engedélyt ad, és egyben érdeklődik az ügy felől. I. sz. alakja őt megragadja, s mikor megtudja, hogy a bécsi peranyag hiányzik, ő maga kéri König kardinálist⁴⁸ a peranyag leküldésére. A válasz kiábrándító: leküldik ugyan I. sz. iratairól szóló kis percsomagot, de az életszentségéről, erényeiről szóló perről a bécsi Curia mit sem tud. Bafile kardinális tanácsot ad, hogyan lehetne a pert újra felvenni: elég ehhez, ha egy kis bizottság alakul, amelyik felveszi az „actor” szerepét, hogy újból „gazdája” legyen a pernek, a bizottság jelöljön ki valakit, aki átveszi a

43 Lásd: TIBOLA: *i. m.* 71–72. Ijjas József 1901. november 5-én született Baján, és 1989. április 29-én halt meg Kalocsán. 1969. február 18-án lett kalocsai érsek és a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke. E tiszteit 1976-ig töltötte be. Lásd: VICZIÁN János: *Ijjas (1931-ig Iktoty) József*. In: Magyar Katolikus Lexikon V. Bp., 2000, 214–215.

44 Érdekes összeesés, hogy pontosan ebben a hónapban 1971. decemberében írt levelet Zágón József Apor Vilmos boldoggá avatási ügyében keletkezett iratok külföldre juttatásáról Mindszenty József bíborosnak! Lásd itt a 23-as jegyzetet. A két ügy között a különbség, hogy ebben az esetben nem egy orosz katona által megölt vértanú püspökről volt szó!

45 Kardos Klára 1920. október 5-én Budapesten született és 1984. szeptember 25-én Klagenfurtban halt meg. Tanár, író és fordító volt. 1970-ben menekült Ausztriába. írói álnevei: Sántha Máté, Marosi László, Lukács Klára, Szabó József, Szántó István. Igen sok könyvet jelentetett meg. Lásd: NAGY: *i. m.* Bp., 2000. 475. és BENKŐ Antal: *Kardos (1941-ig? Ingeborg) Klára*. In: Magyar Katolikus Lexikon VI. Bp., 2001. 204–205. Mester István így jellemezte őt: „*Ha nem volna (t-i. Kardos Klára) ki kellene találni, mert nagyon értékes szöveget végez, és a B. ügyben is: nélküle nem mertem volna vállalkozni minderre*” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.)

46 A könyvet a Prugg Verglag adta ki: „*A szegények orvosa: Batthyány-Strattmann László*” címmel. A szövegeket németből fordította és a bevezetést írta Kardos Klára. Eisenstadt, 1978. Lásd: TIBOLA: *i. m.* 72. A könyv fogadtatásáról Mester István ezt írta: *Batthyány-könyv hazamegy, sokan kérik és megjelent a második változatlan kiadása*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.). Mester István 1984-ben a könyv bevezetőjét németül is ki akarta adni: „*A Batthyány ügyben reménykedtünk abban, hogy Kardos könyve legalább részben kijön – németül, hogy végre kitörjünk az izoláltságból Sajnos, úgy látszik megfellegett a dolog. Az ok, mint általában mindig, a pénz. Nincs kiadó, amelyik elvállalná, mert nem lát benne fantáziát (s talán igaz is van), tehát magán kezdeményezésre marad. A Család nehézkes, általában elszegényedettek, kivéve Ivánt, aki gazdag, mert – a felesége az, de ő is paralizált. László püspök olyan nagy hévvel indult neki a dolognak, hogy azt hitte: ha a Pápa Ausztriába megy, akkor ott avatja boldoggá B-t De most a hév helyett pénzről van szó. Nem értem persze egészen a dolgot, mert Iby, irodaigazgató azt mondta, hogy ők segíteni fognak. Írtam most László püspök úrnak, hogy én nem vagyok gazdag, de felajánlok 30.000 Schillinget, hogy meglökjem az álló szekeret. (Úgy tudom, hogy 150 ezer a költségvetése a könyvnek). Szomorú, hogy olyan piszlicsar okok miatt álldogálunk – Szégyellem magamat: a kis Rákos Rajmund ontja a könyveket Kelemen Didák ügyében, mi meg... ?* (Mester István Kada Lajosnak 1984. február 27.)

47 Corrado Bafile bíboros 1903. július 4-én született Aquilában, 1960. március 19-én szentelték püspökké, VI. Pál pápa 1976. május 24-én kreálta bíborossá, és 1976. május 25-én nevezte ki a Szenttéavatási Kongregáció bíboros, prefektusává. Lásd: AAS 68(1976)427. 1980-ban vonult nyugdíjba Lásd: AAS 72(1980), 650. Életrajzi adatait lásd Anuario Pontificio 1977, Città del Vaticano 1977, 36*. Lékai László esztergomi érseket vele együtt kreálta bíborossá VI. Pál pápa Lásd: uo. 55*.

48 Franz König bíboros, bécsi érsek 1905. augusztus 3-án született Sankt Pöltenben. 1956. május 10-én lett bécsi érsek. XXIII. János pápa 1958. december 15-én kreálta bíborossá. 1985. szeptember 16-án vonult nyugdíjba. 2004. március 13-án halt meg Bécsben. Lásd: Magyar Kurír, 2004. március 16.

„postulator” /kérelmező/ feladatát. így is történt. László István eisenstadti püspök⁴⁹ elnöksége alatt megalakul egy tízes bizottság, mint „actor”; ez presentálja Mester Istvánt, mint postulátort; a Congregatio 1978. április 25-én elfogadja a postulátort, aki felkéri Mons. Gianone Egont az ausztriai v. postulatori tisztségre.⁵⁰

A legfőbb gond most, hogyan pótolni az elveszett bécsi peranyagot.⁵¹ Különféle tervek születnek: felállítani újból a bécsi bíróságot, de most már nem mint egyházmegyei bizottságot, hanem mint ún. „apostoli pert”? Különféle jogi nehézségek miatt ugyanis azt tanácsolják, hogy a bécsi érsek kérje, az 1969. évi kis reform szerinti, egyesítését az egyházmegyei és apostoli pernek /”Sanctitas Clarior” apostoli levél értelmében/. Kőnig kardinális megkéri a felhatalmazást, és meg is kapja: 1980. május 30.

A jogi nehézségek közben mégis történnek pozitív dolgok: megtörténik a szombathelyi peranyag magyarról olaszra fordítása — a Congregatio költségén,⁵² felülvizsgálást nyer I. sz.-jának iratairól készített és a postulatori kassza terhére kinyomtatott „Positio super scriptis” és pedig kedvező ítélettel: „nihil obstat”: 1981. április 10.⁵³

A bécsi új tribunal felállítása nehezen halad előre; előbb készségesnek mutakozó bíró-jelöltek visszamondják a felkérést. Hogy időt ne veszítsünk, s hogy értékes tanúvallomásokot rögzíthessünk –, peres eljáráson kívül is, de érvényes jogi formában – Kőnig kardinális kinevezi dr. Denk Istvánt⁵⁴ I. sz. ügyeire „notarius actuarius”-nak, hogy az

49 László István 1913. február 25-én született Pozsonyban és 1995. március 8-án halt meg Kismartonban. 1956 és 1983 között a menekült apostoli vizitátora volt Ausztriában. 1960. augusztus 15-től lett a megalapított Eisenstadti Egyházmegye első megyéspüspöke. Lásd: BORBÁNDI Gyula: *László István, Stefan László*. In: Magyar Katolikus Lexikon VII. Bp., 2002. 672–673.

50 Gianone Egon, 1910. június 20-án született Budapesten és 1999. november 6-án Bécsben halt meg. Életrajzát lásd saját közlése alapján Magyar Katolikus Lexikon IV. Bp., 1998. 96–97; *A bécsi Pázmáneum* 313. és NAGY: *i. m.* 320–321. 1971-től volt a Pázmáneum rektora. Viceposztulátori kinevezésének háttéréről Mester István ezt írta Kada Lajosnak. „Egy időben arra kértem (t.i. László püspököt), *terjessze fel Giannone-t prelátnak (hogy kedvet csináljunk ahhoz, hogy a bécsi postulátorságot vállalná el/egy szó nem sok, annyit sem írt.*” (Mester István Kada Lajosnak 1984. április 1.) Gianone Egon évekkel később, 1987. május 16-án végül mégis csak pápai prelátnak lett.

51 Mester István kinevezését követően Bécsbe ment keresni az elveszett iratokat: *„Most meg talán Bécsbe kellene mennem a Batthyány-per aktacsomagjának a keresésére, ha igaz.”* (Mester István Kada Lajosnak 1979. január 21.) *Holnap repülök Bruxellesbe, ... hűsvét másnapján megyek onnan Bécsbe, keresni az elveszett Batthyány percsomagot, és keresni egy újabb postulátort ott. Kít?*” (Mester István Kada Lajosnak, 1979. április 10.). Az eredményről pedig így számol be: *„Bécsben. bár Jachym minden kutatási lehetőséget megadott, és kutattunk is (Kardos Klárával a könyv szerzőjével), eredmény nélkül. Beadtam egy kérvényt, hogy állítsák fel újból a Tribunált és hallgassák ki a tanikat, akik még vannak. Sajnos. A régi postulator P. Csávossy volt, helyettese P. Boegle osztrák jezsuita: ők is, a bírók is mind meghaltak*” (Mester István Kada Lajosnak 1979. április 25.)

52 A Kongregáció által adott támogatásról Mester István leveleiben ez olvasható: *„Anyagilag az mentett meg eddig, hogy a magyar anyag lefordítására Bafle kiutaltatott két és félmilliót...”* (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 23.)

53 Erről Mester István így írt Kada Lajosnak 1981. április 23-án: *„A Batthyány-ügy – valóban – aránylag jól áll. Elkészült a Positio super scriptis-ről a congresso pozitív véleménye, és most jönne a promotor fidei ítélete. De a jelenlegi április 28-án betölti a 70 évét és elmegy, tehát az új vagy valaki más fogja megvizsgálni”* Vö. TIBOLA: *i. m.* 131.

54 Denk István 1927. október 28-án született Budapesten, 1954. április 4-én szentelték pappá Innsbruckban a győri egyházmegyei titulusára. 1954. október 7-től a PMI növendéke volt. A Lateráni Egyetemen kánonjogot tanult, ahol licenciát szerzett. Az 1956-os forradalom után, az utolsó tanévében Bécsben a Caritasnál, valamint Stefan László apostoli vizitátor szolgálatában dolgozott. Lásd: *PMI személyi lapok*, és NÉMETH LÁSZLÓ: *Adalékok a római magyar lelképástorkodás történetéhez. Első rész: 1945-1963.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum 14(2002) 1–4. 221–222. Olvasható e kötetben. Tanulmányai

írással tanúvallomásokat hitelesíthesse ill. átvehesse az ügyre vonatkozó okmányokat: 1981. febr. 10.

3. S ekkor jön a nem várt meglepetés: 1981. március 29-én telefonálja Dr. Denk, hogy az új Officialis, Mons. Kosteletzky, hivatalbalépése után, és | az archívum rendezés folytán előkerül az 1950-ben megállt per eredeti és másolati példánya.⁵⁵ Mi a teendő? Le kell 'zární' a pert és a másolati példánynak az eredetivel való összeolvasása után, a másolati példányt felterjeszteni a Congregatiohoz. Az esemény gondviselészerű; hiszen sok olyan tanú vall, aki már nincs az élők sorában, és mindegyik tanú, I. sz. halála után 15–20 évvel, friss emlékeit öröközte meg a kihallgatás nyomán.⁵⁶

1981 szeptemberében érkezik le a bécsi per anyaga, amit németből le kell olaszra fordítani;⁵⁷ a költségeket ismét a Congregatio fizeti, az új Praefectus, Palazzini bíboros⁵⁸ intézkedésére.

Egy kis kitérőt tesztek: a Congregatio nélkül nem tudtuk volna, ezeket az alapvető lépéseket megtenni; a két fordításra kaptunk összesen 6.300.000 lírát /ami, átváltva dollárra á 1.500; 4200 dollár/ – Az I. sz. Gyermekeitől kapott, induló tőkének, a postulatío 12.000 schillinget, amiből hét a római, öt a bécsi postulator kasszájába folyt be. Nagylelkű adományozó volt dr. Kardos Klára, akitől több részletben 458.000 lírát kapott a római postulatío, és az ő biztatására más I. sz. tisztelőitől további 115.400 lírát,⁵⁹ Mons. Kada costaricai nunciús úr adományozott 150.000 lírát.⁶⁰

---

befejeztével véglegesen Ausztriában telepedett le. Az 19e8-as Győregyházmegyei Almanach csak annyit közöl róla, hogy Bécsben dolgozik. Lásd: *Győregyházmegyei Almanach*. Győr, 1968. 146, 201.

- 55 Az iratok megtalálásáról Mester István így számolt be: „*A nagy szenzáció most az, hogy megtalálták a bécsi peranyagot Denk Félix telefonálta március végén: abban az egyházmegyei levéltári részben, ahová Dordett, akkori Officialis, nem engedett belépni – mert ott, úgymond, csak házassági peres akták vannak. Egy ablakmélyedésben találta meg egy fiatal archivistát. Ez nagy öröm, most egyenlőre nagy komplikáció, mert eddig minden a meglévő szombat helyi peranyagra van felépítve. De ez a kisebbik baj. Közben ki kellett nyomtatni a Positio superscriptis: amiben két censor elmondja véleményét az összegyűjtött levelek nyomtatványok (B. Írásai) fölött, ha igaz most pénteken tárgyalják.* (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7), és később: *Írtam már, hogy a bécsi per is megvan. Most várom az értesítést, hogy milyen stádiumban van, hogy aztán hivatalosan lezárják és leküldjék. Igaz volt, amit mi állítottunk, hogy már a „transsumptum” is elkészült, 790 oldal!*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.)
- 56 A bécsiekkel való együttműködéséről Mester István így írt: „*A Batthyány ügyben most nekem kell segíteni a bécsieket hogyan zárják le az ottani pert, hogy ide leküldhessék: a peres eljárásban, minden formulához van kötvé, és ezekben a mostani bíróság már alig járta, persze én sem vagyok, de kioktattam magamat a Congregatióban és a napokban küldöm fel oda a formulákat, és az instrukciót hogyan zárják le egy pert, amit 1950-ban állott meg és most 31 év után végre lejön ide.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.)
- 57 A fordító személyéről Mester István levelezésében ez olvasható: „*Persze a fordítás nagy gond lesz. Váradí Imre lánya, Federika végezte eddig a német-olasz fordítást, ez is rávár.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.)
- 58 Pietro Palazzini bíborost, aki 1912. május 19-én született Piobbicoban (Cagliari Egyházmegye), 1962. szeptember 21-én szentelték püspökké, és VI. Pál pápa 1973. március 5-én kreálta bíborossá, 1980. június 27-én nevezte ki II. János Pál pápa a Szenttéavatási Kongregáció prefektusává lásd: AAS 72(1980), 769. Életrajzi adatait lásd: *Annuario Pontificio* 1981. Città del Vaticano, 1981, 61*
- 59 A költségekről Mester Isten így tájékoztatta Kada Lajost: „*... eddig a testvérek adtak össze egy összeget, no és Kardos Klára, de ennek a végére jártam és a Positio nyomtatása után minuszban vagyok 143 ezer lírával Szeretném remélni, hogy a német anyag fordítására is kapok fedezetet Palazzinától.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 23.)
- 60 Az április 23-i levélben írt hiány pótlására küldte Kada Lajos a 150.000,- lírát: *Nagyon hálásan köszönöm a Batthyány ügyében küldött 150.000 Urát. Fizesse vissza Noked az Úr, és külön közbenjárással legyen Irányodban és minden ügyeiben az Isten szolgája (Ő egy kölcsön visszafizetésekor nem fogadta el az*

A fordítás gyors menetben folyt, 1982 júniusában készen volt, presentálhattuk két nagy fóliás kötetben az ún. „copia publica”-t; a szombathelyi peranyag ugyancsak két nagy fóliás kötetet tesz ki. Készen álltunk az első „ünnepélyes” lépés megtételére az ún. „introductio Causae” kérésére, ami mozgásba hozta volna a Congregatiót: egy bíboros előadó elnöklete alatti bizottságának kellett volna megvizsgálnia az eddig lefolytatott per anyagát, hogy érvényesen folyt-e le, van-e valami kifogás; ha ez a bíborosi bizottság pozitíve dönt, akkor történik az „ügy bevezetése”, és most már a Congregatio folytatja le az ún. „apostoli per”-t. Ügyünk bevezetése kívánt volna egy ún. nyomtatott „Positio” ami tartalmazta volna: a/ az iratok felülvizsgálatáról szóló fent említett anyagot; b/ a két ún. információs per vizsgálatát: és c/ hogy „hivatalos kultuszban” I. sz.-át sehol nem részesítették. (Megvallva az igazat ez utóbbiról sehol sem folytatták eddig eljárást). Ennek a Positionak tartalmaznia kellett volna a promotor fidei ellenvetéseit, és a rá adandó válaszokat stb.: mint látni való az „introductio” maga egy elég hosszú procedúrát igényelt volna, és nem kevés költséget /nyomtatás stb/.⁶¹

Mikor 1982 őszén inosztáltam ügyünk bevezetése mellett, azt a választ kaptam: a nagy reform küszöbön áll, és az, ezt a lépést eltörli, felesleges volna tehát erre pénzt és időt áldozni. |

4. Hogy az Introductio Causae megtörténhessen, – merthogy ez volt az első lépés a római Szentszék részéről, – kellett benyújtania a postulatorknak az ún. „Litterae Postulatoriae”-t; ezek a Pápához intézett kérvények voltak, melyeknek a célja az volt, hogy az illetők fontosnak és megalapozottnak tartják I. sz.-jának a szenttéavatását. Ügyünkben két püspöki kar küldött be kérelmet: a magyar⁶² és az osztrák.⁶³ Ezenkívül: Fábíán Árpád szombathelyi,⁶⁴ Stefan László eisenstadti megyéspüspökök; Alfréd

összeget, és ráírta a borítékra, amiben a pénz volt: reddenda est in aeternitate. (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 11.)

61 Az introductio-ról Mester ezt írta: „Batthyány-ügy, ez is egyik keresztm. Most minden új a C-ban (ti. a Kongregációban) a konstitúció után, nagy a zavar; és egyelőre senki sem tud semmit. A mi ügyünk éppen az introductio előtt állott, amikor leálltunk, mert vártunk – vagy öt hónapig, de úgy, hogy »holnap« kész a reform, – és most tárgyalnom kell ki is lesz. Az új perrendtartás nem ismeri az introductiót. Valószínű a két per /szombathelyi és bécsi/ anyaga mellé egy harmadik kötetet kell majd összeállítanom okmányokkal: újságcikkek akkor és később, történelmi dokumentumok szerűen. Vedremo, de ki bírja ezt.” (Mester István Kada Lajosnak 1983. április 11.)

62 A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1981. június 15-én kérte hivatalosan a boldoggá avatást. Lásd: TIBOLA: i. m. 75. Ez a kérelem Mester István szerint elég nehezen született meg: „Még Fábíán Árpád is ír egy kérő levelet, de Lékai primás, és így a magyar püspöki kar, nem akar. Egy herceg? Szinte fanatikus álláspont, de hát marxista gondolatkör valamit tanított az osztályokról ... A furcsa aztán az lesz, hogy az osztrák püspöki kar kéri /szép levelük már itt van/, és pont a magyarok nem. De hát ez van. (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7.) A kérelmet Kada Lajos is sürgette: „Reflektált-e Cserháti a litterae postulatoriae-ra vonatkozó levedre? Szinte szégyellem magamat, hogy pont a magyar püspöki kar maradjon ki. Bajnak nem baj, kell egy püspökkari kérés, és ez már megvan, mert az osztrákok kérték. Csak éppen szégyen” (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.). Végül a Püspökkari Konferencia nyári ülése hozta meg a döntést: „Az Új Ember hírt adott a nyári püspöki konferenciáról, ahol Bánk számol be a Batthyány, Edit Stein és Marco d’Aviano boldoggá avatási ügyeiről. Ez az első, úgy vélem, jó hír. Videbimus. Mind a hármat tárgyalta az osztrák püspöki kar, talán ők kérték hasonló lépést a magyaroktól. Mindegy, fontos, hogy a dolog menjen.” (Mester István Kada Lajosnak 1981. július 4.).

63 Az Osztrák Püspöki Kar 1980-ban kérte a boldoggá avatást. A kérelmet Kardos Klára szorgalmazta. Lásd: TIBOLA: i. m. 72.

64 Fábíán Árpád, 1926. október 28-án született Kassán, és 1986. május 14-én halt meg Budapesten. Premontrai növendékként kezdte el a teológiát tanulni. 1951. június 17-én Vácon szentelték pappá. 1965-től a PMI növendéke volt, 1968-ban a Lateráni Egyetemen kánonjogból szerzett doktorátust, 1969-től a

Ancel lyoni segédpüspök; Guido Del Mestre németországi, Kada Lajos costaricai nunciók;⁶⁵ Hegyi János SJ provinciális,⁶⁶ Tomek Vince a piaristák volt generálisa;⁶⁷ a Kittsee-i egyházközség; a Kittsee-i kórház; Pálffy Borsiczky M. Jolán Notre Damé de Sion-nővér;⁶⁸ Szalézi Sz. Ferenc Oblátok általános főnöknője; Szegedy-Ensch Erzsébet ua.a szerzetesközösségnek nővére; Anna Mojk, Kittsee-i iskolaigazgató; P. Magyar Arnold ofm, író;⁶⁹ Mihályi Gilbert O.Praem. chicagói Szt. István egyházközség plébánosa;⁷⁰ Szendy László a Loyola Academy tanára, és számosan Kanadából, Észak-Amerikai Egyesült Államokból, Ausztráliából, akik ismerték vagy hallottak I. sz-járól; Magyarországból Tibola Imre szombathelyi plébános buzgólkodásaiból több száz alá-

---

PMI rektora volt. 1972. február 8-án VI. Pál pápa a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzójává nevezte ki. 1972. március 16-án Budapesten szentelték püspökké, 1975. január 7-én lett megyéspüspök. Lásd: Diós István: *Fábián Árpád*. In: *Magyar Katolikus Lexikon III. köt.* Bp., 1997. 463; *Fábián Árpád: Új Ember*, 1986. május 25; *Eltemették Fábián Árpád megyéspüspököt*. *Új Ember* 1986. június 8.

- 65 Mester István így buzdította Kada Lajost a kérvény megírására: „*Litterae Postulatoriae írása egyszerű. A kérés, amit a conclusioban szoktak hozni, tehát a levél végén: hogy a S. Congregazione volgia introdurre la Causa di Beatificazione e Canonizzazione del servo di Dio, perché egli pare degno agli onori dell’altare. – A levélben pedig az argumentumokat: lelkiismeretes orvos, példás családapa, a felebaráti szeretet példaképe: gondolom hogy ez a három gondolat elegendő. Ha ismered Kardos Klára könyvét, akkor nem kell bemutatnom Batthyányi, de ha szükséged van adatokra, elküldöm. Ha aztán Te hallottál volna róla, már otthon /amit nehezen tételezek fel/arról is írhatasz, mert az ilyen személyes kapcsolatok mégha csak hallomásból van is, még többet számít, de ez nem fontos.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. március 16.) „*Hálás vagyok a Litterae Postulatoriae-nak: nagyon jó. Ezeket majd ki kell nyomtatnom: most egyenlőre gyűjtöm. Illustis nevek között szerepel majd a neved. Örülök ha a magyar nővér levelét is megkapom.*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. április 7.)
- 66 Hegyi János S. J. 1920. április 14-én született Győrben. 1977–86 között volt a külföldön élő magyar jezsuiták tartományfőnöke. Az általa írt kérelem azért lehetett jelentős, mert a boldoggá avatás elindulásakor a magyar jezsuita rendtartomány vállalta az aktor szerepét. Lásd: Tájékoztató I pont. Életrajza: NAGY: i. m. 386.
- 67 Tomek Vince Sch.P. 1892. november 19-én született Palocsán és 1986. április 18-án halt meg Rómában. 1908-ban Vácott lépett be a Piarista Kendbe. 1916. június 25-én szentelték pappá. 1948-tól 1967-ig volt a Rend generálisa, majd nyugállományba vonult. Lásd: LÉH-KOLTAI: i. m. 390. és NAGY: i. m. 968. *P. Tomek Vince továbbra is a Piarista Generális*. *Katolikus Szemle*, 7(1955) 3. sz. 141. Budapesten, a Fiumei úti temetőben, a Piarista Rend új sírboltjában nyugszik.
- 68 A kedves nővérré Kada Lajos hívta fel Mester István figyelmét: „*Hálás vagyok a magyar ND de Sion nővérnek a litterae postulatoria-ért. Írok is neki, ilyen levél, ami személyes kapcsolatot hoz fel mint argumentumot, külön súllyal esik latba*”. (Mester István Kada Lajosnak 1981. május 24.). „*Csodálkozom, hogy az a magyar nővér 90 éves: igen szép az írása, és nem a szép küllem miatt csak, hanem a tartalma miatt*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. június 21.) „*A 90 éves magyar nővér otthonról válaszolt nekem: csodálom energiáját*” (Mester István Kada Lajosnak 1981. július 10.)
- 69 Magyar Arnold OFM, 1910. április 14-án született Bakonyjákón és 1999. augusztus 9-én halt meg Grácban. 1927. szeptember 1-én lépett be a ferences mariánus provinciába. 1935. július 14-én szentelték pappá. Misszionárius volt. 1960-61 között Németújváron (Güssing), 1964–67 között Kismartomban működött, majd haláláig Grácban élt. Lásd: TAKÁCS Emma: *Magyar Arnold György OFM*. In: *Magyar Katolikus Lexikon VIII.* Bp., 2003. 252; NAGY: i. m. 642–643. A kérelmet minden bizonnyal mint Isten Szolgája temetkezési helyének, Németújvárnak volt lelkésze írta.
- 70 Mihályi Gilbert premontrei kanonok, 1920. január 26-án Szombathelyen született. Feltehetően ez is a motívumok között szerepelt, hogy küldött kérelmet. 1974. március 12-től volt a Chicagói Szent István Király egyházközség lelképásztora. 1991-ben hazatért Magyarországra. Életrajzát lásd: VICZIÁN János: *Mihályi Gilbert*. In: *Magyar Katolikus Lexikon IX.* Bp., 2004. 128–129.

írás:⁷¹ és időrendben legutóbb Budapestről és a fehéregyházmegye területéről több száz kérelmező.⁷²

A kérelmek nagyobbik részének az a kiváló értéke, hogy vagy személyesen ismerték I. sz.-ját, vagy közvetlenül hallottak róla, és így felhasználhatók lesznek úgysis, mint valóságos tanúvallomások.

5. 1982. május 21-én, Stefan László eisenstadti püspök kérésére az ügy elnevezése a következő „Vindobonen.seu Sabarien.seu Sideropolitana”. Ez annyit jelent, hogy az eddigi bécsi, és szombathelyi egyházmegye mellett felsorakozik Eisenstadt is; egyházmegye, amelynek területén fekszik Kittsee/Köpcsény, I. sz. életében olyan nagy szerepet vivő helyiség, és Güssing/Németújvár, ahol I. sz.-nak a sírja van. Ez annyit is jelent, hogy az ügynek új gazdája is van, aki az „actor” szerepét átveszi; az eisenstadti curia az, ahova az ima meghallgatások jelentendők; ugyancsak ez az egyházmegye, amely ki nyomtatta I. sz. képecskéit, és amelyik érdekelve érzi magát abban hogy I. sz.-jának élete, végre, németül is megjelenhessék.

6. így állt az Ügyünk, amikor 1983. jan. 25-i dátummal megjelent a régen várt nagy reform: „Divinus perfectionis Magister” apostoli konstitúció.⁷³ | Miben áll a reform? A történeti-kritikai módszerben, nem elegendő a tanúk kihallgatása, hanem mindent okmányszerűen bizonyítani kell. Ide tartoznak elsősorban I. sz.-jának minden írása; naplói, levelei; nyomtatásban megjelent írásai, műveinek működéséről szóló írások pl. a köpcsényi kórháztól kiadott Jahresberichte; ha volt ilyen a körmeneti kórházról, azok is. Hogyan ítélték meg, — ugyancsak írásos Emlékek — I. sz. művét, elsősorban — még életében, de fontosait lesznek a halála után megjelent írások; életrajzok, könyv vagy cikk formájában.⁷⁴

Lesznek okmányok, melyeket a Congregationnak prezentálni kell: ezek csak akkor lesznek elfogadhatók, ha felül vannak hitelesítve: vagy a püspöki iroda, vagy bárki más hivatalos személy /pl. plébános, szerzetesfőnök felülhitelesíti a tanúvallomást, vagy bármilyen fotókópiát/.

Lesznek olyan okmányok, amelyekről csak relációt kell majd készíteni a Congregatio számára, és nem eredetiben vagy másolatban prezentálni.

Tehát újból kell kezdeni mindent? — Egy kicsit igen. Amennyiben meg tudom ítélni a két peranyag értékét, azt hiszem, hogy azoknak perdöntő jelentősége, az új reformban

71 Tibola Imre erről így ír: Isten Szolgája halálának 50. évfordulóján, Szombathelyen, a Szent Erzsébet plébániatemplomban „az ünnepi szentmisén elhatároztuk, hogy aláírásokat gyűjtünk – és már akkor meg is kezdjük a kihelyezett íveken, – kérve a Szentatyát, a Szegények Orvosának mielőbbi boldoggá avatásának érdekében.” Közel háromezer aláírást tartalmazó ivet juttattak el személyi postával Rómába, (vö. i. m. 72–73).

72 A jegyzetekkel el nem látott személyek kiléte és kapcsolatukat az ügyvel további kutatást igényel,

73 AAS 75(1983), 349–355, lásd hozzá Romualdo RODRIGO: O.A.R., *Manuale per istituire i processi di canonizzazione*. Roma, 1991. 26–35; Fabija VERÁJA: *Commento alla nuoua legislazione per le cause dei santi*. Roma, 1983. (Sussidi per lo studio delle cause dei santi I.)

74 A történelmi dokumentáció feldolgozásáról Mester István így tájékoztatta Kada Lajost: „A B. könyv német kiadása mellett ugyanis egy másik levélben /ugyanabban a borítékban / kértem hogy bízna meg valakit (ti. László püspök) az eisenstadti múzeumban található köpcsényi kórház Jahresberichtjeinek tanulmányozásával, ti. B. 1904-től, gondolom, – a háború kitöréséig minden évben nyomtatásban számolt be: mennyi beteget kezeltek, mire, operálták-e, milyen intervenciókat csináltak, és milyen társadalmi osztályokból volók a paciensek, s egy-egy érdekesebb esetet leírt fényképekkel. Nos ez nagyon fontos volna, mert egykorú „documentum”. Ő, László püspök annyira akarta, hogy Vindobonen, Sabarien mellé a Congregatio odabigyessze a Sideropolitana címet is, – hát most dolgozzék ill. dolgoztasson.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. április 1.)

is, megmarad. Az okmányszerű alátámasztástól elvileg nincs mit tartanunk, sőt I. sz.-nak alakja még plasztikusabban, és a valóságnak még pontosabban és megfelelőbb módon fog előtűnni.

De ehhez sok munkára lesz szükség.⁷⁵

1983. dec. 23-án kértem Palazzini bíborost hogy vizsgálatná felül egy Konzultorral az eddig benyújtott anyagot, állapíttatná meg, mit és hogyan tegyünk a továbbiakban,⁷⁶ és jelölne ki azt a Relatort,⁷⁷ akihez ügyünk tartozni fog.

7. Végül imádkoznunk kell, hogy az Úr megmutassa valami jellel, hogy I. sz.-ját valóban a szentek között akarja látni: ehhez sok ima kell; kell hozzá hit is, a mi szekularizált világunkban, hogy a jel, a természet erőit meghaladó csoda – lehetséges.

A Szenttéavatási Kongregáció irattárából kikért „iter deUa Causa” mindezt megörökíti, illetve a tájékoztató után történeteket is. Az eljárás történetének áttekintése érdekében most közzé tesszük az ott található adatokat, a posztulatori kinevezések kivételével:⁷⁸

1972. április 28.	Az informatív eljárás megnyitása
1981. január 26.	Az életszentség és az Írások felülvizsgálatát célzó eljárás (super fama sanctitatis e super scriptis) megnyitása
1981. február 7.	„Nihil Obstat” a Hittani Kongregáció részéről
1981. április 10.	Dekrétum az írásokról
1982. május 21.	Az ügy címének módosítása: Vindobonen, seu Sabarien, seu Sideropolitana
1984. január 13.	Dekrétum az eljárások érvényességéről
1985. április 26.	Relátor kinevezése: P. Ambrosius Eszter, O.P.
1987. november 12.	A földi maradványok átszállítását engedélyező leirat
1988. április 25.	A kiegészítő eljárás megnyitása
1988. június 17.	Dekrétum az eljárások érvényességéről

75 Mester István leveleiben a posztulatori munka nehézségéről többször is írt: „Amikor meg levelet kapok Kardos Klárától, aki egy kiváló asszony (A Szolgálat pilastrója), aki bennem szinte kizárólag Batthyány László postulatorát látja, már az idegesség fog el. No és a hivatalomban mindig hátul kullogok, soha sem érem magamat utol” (Mester István Kada Lajosnak 1983. február 17.). „Batthyány-ügy, ez is egyik keresztem. Most minden új a C-ban (t.i. a Kongregációban; a konstitúció után, nagy a zavar; és egyenlőre senki sem tud semmit. A mi ügyünk éppen az introductio előtt állott, amikor leálltunk, mert vártunk – vagy öt hónapig, de úgy, hogy „holnap” kész a reform, ...ki bírja ezt. Olyan szívesen leadnám valakinek.” (Mester István Kada Lajosnak 1983. április 11.). „nélküle (t.i. Kardos Klára) nem mertem volna vállalkozni milderre.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.) (ismétlés?! 61. lábjegyzet)

76 Mester István következő levelében, amelyet már a Tájékoztató megírása után küldött az ügyre vonatkozóan ezt írta: „A Bathány ügyben is lesz majd szükség (ti. pénzre), de momentum ott egyensúlyban állok. Megkaptam a decretumot, ami érvényessé fogadja el az eddigi lefolytatott pereket: a bécsi, szombathelyi informatív pereket. Ez úgy vélem, jó dolog, amennyiben a régi introductios perben szoktak valami hasonlót megállapítani. A napokban kell beszéljek Veráljával: ő intézi ezeket az ügyeket: amolyan Eminenza griggia. Mivel kissé elutasító volt júniusban velem szemben, legalábbis úgy éreztem, mint aki le akar rázni/fordultam dec. 23-án levélben Palazzini-hez, és jan. 16-án megjött ez a rescirptum.” (Mester István Kada Lajosnak 1984. január 30.)

77 Erre 1985-ban sor került lásd: itt Tóth Gyula posztulatori idejéről írtakat.

78 Az eljárás iktatószáma: 1206.

1991. május 10. Az erényekre vonatkozó Positio (Positio super Virtutibus) benyújtása
1991. december 13. Teológus konzultorok kongresszusa az erényekről (super Virtutibus)
1992. március 20. Virgilio Noé bíboros⁷⁹ előadó (ponens) kinevezése
1992. június 2. Rendes kongresszus az erényekről (super Virtutibus)
1992. június 23. Meghallgatás: Vélemény az erényekre vonatkozó dekrétumról (Paretur Decretum super Virtutibus)
1992. július 11. Az erények hősiek gyakorlására vonatkozó dekrétum kihirdetése
1996. április 25. X.Y. csodás gyógyulásának bizonyításáról felvett egyházmegyei kivizsgálás megnyitása
1997. május 16. Dekrétum X.Y. csodás gyógyulásának bizonyítására vonatkozó egyházmegyei vizsgálat érvényességéről
2001. február 15. Orvosi konzultáció (consulta medica) X.Y. gyógyulásáról
2001. március 30. A csodára vonatkozó Positio (Positio super Miraculo) beadása
2001. október 2. Teológus konzultorok kongresszusa a csodáról (super Miro)
2002. február 15. Teológus konzultorok második kongresszusa a csodáról (super Miro)
2002. április 19. Mons. Lorenzo Chiarinelli⁸⁰ előadó (ponens) kinevezése
2002. május 7. Rendes kongresszus a csodáról (super Miro)
2002. június 26. Rescriptum és Instrukció a kánoni azonosításra, és az ereklyék áthelyezésére és kivételére⁸¹
2002. július 5. Pápai kihallgatás: Isten Szolgájának tulajdonított csodára vonatkozó dekrétum kihirdetése⁸²

A boldoggá avatás utolsó eseménye a boldoggá avatást megőrkítő bulla elkészítése volt, amelyet Angelo Sodano bíboros államtitkár írt alá. A latin nyelvű bullát 2004. június 19-én írt leveléhez mellékelve küldte meg az Államtitkárság,⁸³ amelyet 2004. augusztus 14-én személyesen adtam át Szombathelyen Konkoly István szombathelyi megyéspüspöknek.

79 Virgilia Noé bíboros, 1922. március 30-án született Zelata di Bereguardo-ban. II. János Pál pápa kreálta bíborossá 1991. június 28-án. A Szenttéavatási Kongregáció tagja volt. Lásd: *Annuario Pontificio* 2004, Città dei Vaticani 2004, 72*.

80 Lorenzo Chiarinelli, 1935. március 16-án született Concervianoban. 1983. február 21-én szentelték püspökké, 1997. június 30-tól viterbói **püspök**, a Szenttéavatási Kongregáció tagja. Lásd: Conferenza Episcopale Italiana, *Annuario* 2004, 52.

81 Erre 2002. december 27-én került sor Güssingben (Németújvár). Lásd: TIBOLA: *i. m.* 169, és Osservatore Romano, *Wochenausgabe*, 2003. 02.14: *Reliquien entnommen von Batthyány-Strattmann*.

82 Lásd: Osservatore Romano 2002. július 12. A posztulátoron kívül jelen volt Paul Iby eisenstadti püspök, Ternyák Csaba érsek, a Klérus Kongregáció titkára, az ügy egykori posztulátora, Johan Hörist, az eisenstadti egyházmegye viceofficialisa, Anton Bruck OFM güssingi plébános, valamint a család feje, Batthyány-Strattmann László és a fia. Az eseményről beszámolt a Magyar Kurír, 2002. július 8., *Várhatóan jövőre ... Batthyány-Strattmann László boldoggá avatható*. In: Új Ember, 2002. július 14.; SIMON Gy. Ferenc: *A boldog orvos. Boldoggá avatják Batthyány-Strattmann Lászlót*. Keresztény Élet, 2002. július 21.

83 Lásd: Posztulátori irattár, Mons. Caccia **Gábr**iel Assessore levelét, N. 542. 454.

VI. PÁL ÉS MINDSZENTY JÓZSEF

1971. október 23-án

Mindszenty József bíboros, Magyarország utolsó hercegprímása, esztergomi érsek emlékirataiban¹ így ír utolsó találkozásáról VI. Pál pápával, melyre 1971. október 23-án, a reggeli szentmise bemutatása után került sor:²

„A szentmise után a sekrestyébe vonultunk, ahonnan a pápa mindenkit kiküldött. Azután felém fordulva, latin nyelven ezeket mondta: te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország primása. Munkálkodj, s ha nehézségeid lesznek, fordulj Hozzánk mindenkor bizalommal!

Ezután beszólitotta Mgr. Zágont, akinek jelenlétemben olasz nyelven ezeket mondta: »Ajándékba adom Őeminenciájának bíborosi mantellomat, hogy a hűvös országban védje a hidegtől és jelképéül annak a meleg szeretetnek és nagyrabecsülésnek, mellyel személye iránt viseltetem.«

Mgr. Zágont felhatalmazta a Szentatya arra, hogy velem közölje: ügyemet semmiféle vonatkozásban nem rendelte alá más dolgoknak: »s a bíborost mindig esztergomi érseknek és Magyarország primásának tekintik.«”

Miután VI. Pál pápa 1973. december 18-án kelt levelében³ üresnek nyilvánította az esztergomi érseki széket, az *Emlékiratokból* idézett találkozás alkalmával elhangzott kijelentései kulcsfontosságúak lettek, és alapvetően meghatározzák a pápa és Mindszenty bíboros kapcsolatának az értékelését. A pápa és a bíboros kapcsolatának a feldolgozását Mészáros István történész 1992-ben írt könyvében⁴ a Mindszenty-kutatás egyik területként jelölte meg.⁵ Tekintettel arra, hogy a közelmúltban a bíboros egykori titkára, Msgr. Mészáros Tibor közzétette visszaemlékezéseit,⁶ lehetőség nyílt arra, hogy e rövid tanulmányban felvessük a kérdést: mit mondott VI. Pál pápa Mindszenty bíborosnak utolsó találkozásuk alkalmával, és ennek tisztázásával hozzájáruljunk VI. Pál és Mindszenty

---

1 MINDSZENTY József: *Emlékirataim*, Budapest, 1989, 4. kiad. (A továbbiakban: *Emlékirataim*).

2 *Emlékirataim* 484.

3 LIPTHAY Endre: *Mindszenty József életrajzi kronológiája*, in: Török József (szerk): *Mindszenty József emlékezete*, (Studia Theologica Budapestinensia 13), Budapest, 1995, 186.

4 Dr. MÉSZÁROS István: *A hazai történelemtudomány 1948–1992 közötti Mindszenty-képe*, Esztergom, 1992.

5 Dr. MÉSZÁROS 114.: „Mindszenty bíboros és a korabeli pápák”: XII. Piusz, XXIII. János, VI. Pál, II. János Pál.

6 Msgr. MÉSZÁROS Tibor: *Akit övéi be nem fogadtak, Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései*, Pécs, 1997. 2. kiadás.

bíboros kapcsolatának a feltárását végző történelmi kutatáshoz, és e kapcsolat elfogulatlan értékeléséhez.

Agostino Casaroli bíboros egy vele készült interjúban, amelyet az olasz televízió a Raiuno csatornán 1996. január 19-én sugárzott, utalt arra, ahogy Mindszenty bíboros megörökítette a pápa szavait emlékirataiban. Az interjú szövegét részben közölte az olasz nyelvű Famiglia cristiana című hetilap.⁷ Az 1990 decemberében nyugdíjazott egykori államtitkár ebben így nyilatkozott az *Emlékirataim* általunk is idézett részletéről:

„Itt valamilyen félreértés történt. VI. Pál pápa a következőket ismételte: *Őn az érsek és az is marad. Emlékirataiban Mindszenty azt állítja, hogy a pápa a következőket mondta neki: »Őn marad mindig«. Én ezt a »mindig«-et nehezen tudom elképzelni VI. Pál pápa szájából, aki olyan óvatos és megfontolt volt. Nem hiszem tehát, hogy a pápa formálisan elkötelezte volna magát amellett, hogy Mindszenty »mindig« megtartja az érseki címet.*” („E qui nacque una specie di equivoco. Il papa Paolo continuava a dire: lei è e rimane arcivescovo. Nelle sue memorie Mindszenty afferma che il Papa gli avrebbe detto: »Lei rimarrà sempre«. Io questo »sempre« lo vedo male sulle labbra di Paolo VI., così prudente e accorto. Quindi non lo credo che il Papa si fosse impegnato formalmente a mantenere »per sempre« a Mindszenty il titolo.”)

Casaroli bíboros megnyilatkozását követően P. Endrédy Csanád OSB az interjúnak az Új Emberben megjelent⁸ ismertetésére reagálva fontos információkat közölt ugyan csak az Új Emberben: *A pápa nem mondta, hogy mindig ...* Kiegészítés Casaroli bíboros emlékezéséhez⁹ címmel. Ebben leírja, hogy Mindszenty bíboros bécsi tartózkodása alatt hogyan mondta el neki utolsó találkozását a pápával:

„Utolsó római szentmisém után a sekrestyében a Szentatya búcsúzásul ezt mondta nekem: *»Tu es episcopus Strigoniensis«* (Te vagy Esztergom püspöke). Elfelejtette, hogy Esztergom érsekség. A Szentatya úgy értelmezte ezt a mondatot, mint én is: *nem kell lemondanom Esztergom érsekségéről.*”

Legújabban pedig Mészáros Tibor, Mindszenty bíboros egykori titkára hozott nyilvánosságra visszaemlékezéseiben egy fontos dokumentumot, amelyben a bíboros maga hivatkozik a pápa szóban forgó szavaira. Az *Eltávolítás az érseki méltóságból* című fejezetben így ír:

7 Giuseppe DE CARLI: *I ricordi di una vita in TV*, Famiglia cristiana 1996. 3. szám, 39–40. Az interjú a magyar sajtóban is nagy visszhangot váltott ki. SZUCHY Gábor: *A pápa nem mondta, hogy mindig ... Casaroli bíboros az előző vatikáni államtitkár emlékezik.* (A Famiglia cristianában megjelent cikk ismertetése) in: Új Ember 1996. január 21., Magyar Kurír 86. évf. 18. sz., Magyar Nemzet 1996. január 18. 1–5., Népszabadság 1996. január 18., IFI Géza, *Még egy kiegészítés Casaroli bíboros emlékezéseivel, ...*”, in: Új Ember 1996. február 18., Dr. PÉTER Béla: „... mindig ...”, in: Új Ember 1996. február 25., Életünk 1996. márciusi szám.

8 Lásd SZUCHY Gábor idézett cikkét.

9 Új Ember, 1996. február 4.

„Amit VI. Pál pápa 1971. október 23-án, a hajnali búcsúmise után (a bíboros aznap utazott Bécsbe!) a pápa magánképpel Mindszentynek mond latinul: *Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország primása – és amit ugyanazon szavakkal Zágonnak olaszul megerősített – ezek a kijelentések minden alapot nélkülöző üres ígéretések (ígéretetek) voltak. A pápa tudta ugyanis, mit fog tenni. Mindszentyt majd megfosztja esztergomi érseki székétől.*”¹⁰

Ugyanebben a fejezetben és ugyanezen az oldalon(!) teljes terjedelmében idézi a titkár egy, a birtokában lévő nyers levél fogalmazványát,¹¹ amelyet a bíboros gépeltetett vele válasszul – amint írja – „minden bizonnyal VI. Pál pápának 1973. december 8-án kelt levelére”. A pápának írt levél fogalmazványa, így kezdődik:

„*Szentséges Atya!*
Nem tudom leírni, mennyire megrendített Szentséged levele. Harmadik elfogatásom 25. évfordulóján kaptam meg.
Azok után, amik kijövetelem körül történtek és azon írásbeli és szóbeli biztosíték után – Tu es archiepiscopus Strigoniensis, Primas Hungariae – , amelyekkel egyedül voltam képes népem egyházhű fiai és lelkiismeretem előtt a számkivetést vállalni, semmiképpen sem várhattam ilyen értesítést.”¹²

A négy idézett forrás így számol be VI. Pál pápa és Mindszenty bíboros utolsó személyes találkozásáról. A négy visszaemlékezés négy különböző módon idézi a pápa szavait:

1.a. Mindszenty: *Emlékirataim:*

„**Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország primása.**”

1.b. Mindszenty: *Emlékirataim:*

„**s a bíborost mindig esztergomi érseknek és Magyarország primásának tekint.**”

2.a. Casaroli bíboros 1996. évi interjúja:

„**Őn az érsek és az is marad.**”

2.b. Casaroli bíboros 1996. évi interjúja:

„**Őn marad mindig.**”

3. P. Endrédi Csanád 1996. évi kiegészítése, Mindszenty közlése alapján:

„**Tu es episcopus Strigoniensis.**”

4.a. Mészáros Tibor: *Akit övéi be nem fogadtak:*

„**Te vagy és maradsz az esztergomi érsek és Magyarország primása.**”

4.b. A Mindszenty levél-fogalmazványa:

„**Tu es archiepiscopus Strigoniensis, Primas Hungariae.**”

A hét szövegváltozat, melyek végső soron mind a bíborostól származnak, két csoportba sorolhatók. Az első csoportba azok a források tartoznak, amelyek idézik Mind-

¹⁰ MÉSZÁROS, 238.

¹¹ MÉSZÁROS 238–240.

¹² MÉSZÁROS 238–239.

szenty bíboros emlékiratainak szövegét: 2.a., 2.b. és 4.a. Minden olyan írás vagy hivatkozás idesorolandó, amelyek az *Emlékirataimat* idézik. Ezek számbavétele nem szükséges, hiszen lényegi információt nem tartalmaznak, és nem tekinthetők forrásértékűnek. A második csoportba pedig azok, amelyek közvetlenül, írásbeli vagy szóbeli közlés alapján származnak a bíborostól: 3. és 4.b.

Fontos áttekinteni a felsorolt források keletkezésének időbeli sorrendjét:

A Mészáros Tibor által idézett fogalmazvány (4.b.) alapján Mindszenty bíboros 1974. január 7-i dátummal keltezve küldte el válaszáat a pápa levelére.¹³ Ezt megelőzően 1971 utolsó két hónapjában vagy 1972 első hónapjaiban találkozhatott P. Endrédy Csanád Bécsben Mindszenty bíborossal. P. Endrédy nem jelöli meg pontosan a találkozás időpontját, de a szövegösszefüggés alapján joggal feltételezhető, hogy a bíboros Bécsbe érkezése után nem sokkal került sor a találkozásra. Az *Emlékirataim* 1974-ben jelentek meg. Casaroli bíboros interjújának szövege 1996 januárjában, Mészáros Tibor visszaemlékezései pedig 1997-ben.¹⁴ Természetesen mind a bíborosnak, mind titkárának a visszaemlékezései esetében számolni kell azzal, hogy feljegyzéseiket korábban papírra vetették. Erre a kérdésre vissza kell majd még térni.

Most vegyük sorra a felsorolt forrásokat.

A ny. államtitkár (1.a. és 1.b.) nem pontosan idézi Mindszenty *Emlékirataimat*, mert VI. Pál pápa, az összes többi forrás egyöntetű tanúsága szerint nem magázta, hanem tegezte a bíborost. Casaroli bíboros nem idézi pontosan azt sem, ahogy Mindszenty bíboros a pápa szavait leírta, mert az *Emlékirataimban* a pápa szájába adva a négyszemközti latin nyelven elhangzott mondatban (1.a.) nem szerepel az ominózus „mindig” szó. Az *Emlékirataim* szerint (1.b.) ezt a pápa egy másik szövegösszefüggésben mondta olaszul Zágon prelátnak. Casaroli bíboros interjújában az *Emlékirataim* két idézett szövegrészlete mosódott össze. Mindszenty bíboros tehát nem adta a pápa szájába, hogy neki közvetlenül azt mondta volna a pápa: „te maradsz mindig az esztergomi érsek”!

A volt titkár visszaemlékezéseinek első részlete (4.a.) a források első csoportjához tartozik. Az *Emlékirataim* szerint a titkár a pápa és a bíboros beszélgetésén nem volt jelen, így azt csak elmondásból ismerhette, illetve az *Emlékirataimból* idézhette.¹⁵ Ez az első részlet tehát önálló forrásnak nem tekinthető.

Az eddig elmondottak alapján nagyon valószínűnek látszik, hogy a pápa nem mondta Mindszenty bíborosnak, hogy „mindig ő marad” az esztergomi érsek. Mondta-e ellenben azt, hogy esztergomi érsek „marad”, mint ahogy azt az *Emlékirataim* (1.a.) és Mészáros Tibor titkár (4.a.) állítja?

A kérdés eldöntéséhez a titkár visszaemlékezéseinek második része (4.b.) és P. Endrédy Csanád közlése (3.) szolgáltatják a választ.

Mindszenty bíborostól származó levélfogalmazvánnyal kapcsolatban (4.b.) Mészáros Tibor tévesen jegyzi meg, hogy az a pápa 1973. december 8-án kelt levelére készült válasz fogalmazványa. A pápának írt válasza maga Mindszenty bíboros is utal emlé-

13 LIPTHAY, 186. Mészáros István által összeállított Mindszenty leveleskönyv (Budapest, 1997), nem tesz említést 1973. december 26-át követően olyan levélről, amelyet Mindszenty bíboros VI. Pál pápának írt. A 497. sorszám alatt sorolja fel az 1974 február 6-án Bécsben tett nyilatkozatot az *Emlékirataimra* hivatkozva.

14 Az *Emlékirataimat* az 1974. október 10-i. Frankfurti könyvvásáron mutatták be ünnepélyesen. LIPTHAY, 187.

15 Mészáros Tibor 1972 tavaszán lett Mindszenty titkára, bécsi tartózkodása alatt. Mindszenty bíboros vatikáni tartózkodása alatt Mészáros Tibor Washingtonban tartózkodott. MÉSZÁROS 196–197.

irataiban.¹⁶ Ez alapján a fogalmazvány a pápa 1973. december 18-i levelére adott válaszhoz készülhetett, mert azt kaphatta kézbe a bíboros 1973. december 26-án, 1948. december 26-án¹⁷ történt letartóztatásának 25. évfordulóján.

A pápának írt fogalmazvány abban a nehéz pillanatban íródott, amikor Mindszenty bíboros VI. Pál pápával való többszöri levélváltása után¹⁸ kézhez kapta a pápa 1973. december 18-án kelt levelét, amely üressé nyilvánította az esztergomi érseki széket. Válaszában a bíboros latinul idézi a pápa szavait, amelyeket a sekrestyében mondott neki, több mint két évvel korábban, de itt nincs szó arról, hogy a pápa megígérte neki, ő marad az esztergomi érsek. Az 1974-ben megjelent *Emlékirataimban* ezzel szemben már úgy emlékezik a bíboros, hogy a pápa ezt megígérte (1.a.). Mi az oka ennek a kettősségnek?

Itt kell visszatérni arra a kérdésre, hogy mikor írta Mindszenty bíboros emlékiratait? Az *Emlékirataimban* maga a bíboros ír erről:

„Emlékirataim egy kötete 1973 nyarán nyomdakészen állt magyar és német nyelven. A kéziratot júliusban elküldtem a Szentatyának. Miután átolvasta, véleményéről augusztus 30-án azt írta, hogy a kéziratot nagy érdeklődéssel és megrendüléssel olvasta el.”¹⁹

Ez alapján emlékiratait Mindszenty bíboros letételét megelőzően megírta. A kéziratban nyilvánvalóan később is dolgozott, mert a megjelent műben a pápa 1973. augusztus 30-i válasza utáni eseményekről is ír.

Ezek után az a kérdés merül fel, hogy VI. Pál pápa szavai az eredeti kéziratban hogyan voltak feljegyezve: úgy, ahogy most olvasható az *Emlékirataimban*, vagy úgy, ahogy azt Mindszenty bíboros a pápának írt levelében idézte, még 1973-ban, az *Emlékirataim* megjelenése előtt?

Véleményem szerint mindezek alapján nagy valószínűséggel állítható, hogy VI. Pál pápa 1971. október 23-án reggel azt mondta Mindszenty bíborosnak, amit az 1973. december 26-án kézhezvett pápai levélre adott válasz fogalmazványában írt, és nem azt, amit később, az események értékelése alapján az *Emlékirataim* a pápa szájába adtak. Lényegében ugyanezt mondja P. Endrédy Csanád is kiegészítésében:

„Mindszenty bíboros úr Emlékirataiban VI. Pál pápa mondatát nem szóról-szóra idézte, hanem annak általa értelmezett tartalmát közölte ...”

P. Endrédy Csanád által idézett szöveg (3.) két helyen tér el a fogalmazvány szövegétől (4.b.): a pápa nem érseknek, hanem püspöknek nevezte Mindszentyt, és nem szólt a primási méltóságról.

Az elmondottak alapján a pápa és a bíboros beszélgetését a következőképpen képzelhetjük el:

¹⁶ *Emlékirataim*, 491.

¹⁷ LIPTHAY 176. és Mindszenty személyes beszámolóját az *Emlékirataimban* 223–233. A letartóztatás előzményeire vonatkozó legújabb forrás RÁKOSI Máttyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*, Budapest, 1997. II. 711–715.

¹⁸ MÉSZÁROS 92. 485/B számú levél.

¹⁹ *Emlékirataim*, 493.

VI. Pál pápa a koncelebrált szentmisét követő félórás privát audiencián²⁰ fogadta az aznap Rómát elhagyó, Bécsbe induló bíborost, aki röviddel ezelőtt hagyta el Magyarországot,²¹ a több mint egy évtizedes tárgyalássorozat után.²² A pápa a fényképek tanúsága szerint igen meggyötört és aggódó bíborost meg akarta nyugtatni, hogy joghatósága elvesztése ellenére²³ őt tekinti az esztergomi érseknek, és ezért ismételtette neki: Te vagy az esztergomi püspök!

Ennek háttere, hogy 1971-ben mind a Szentszék, mind a magyar kormány törekvése számos összetevő miatt, amelynek sem elemzése, sem értékelése most nem célunk arra irányult, hogy Mindszenty bíboros elhagyja Magyarországot. 1973 végén az esztergomi érseki szék üressé nyilvánítására az eltelt két esztendő eseményei is hatással voltak.

Forrásainkból, mivel azok személyes visszaemlékezések alapján készültek, nem zárhatók az egyéni tévedések, a szubjektív elemek és az események átértékelése későbbi események hatása alapján. P. Endrédi Csanád eddig perdöntőnek látszó tanúságát újabb források nyilvánosságra kerülése, a pápa és a bíboros levelezése, az *Emlékirataim* 1973. évi szövege, Zágón prelátus hagyatéka²⁴ megerősítheti, illetve módosíthatja. Erre azonban a történettudománynak minden bizonnyal még várnia kell.

A fenti elemzés alapján még egy megállapítást kell tennünk. A Mészáros István által megjelölt Mindszenty-kutatás területeit²⁵ ki kell egészíteni az emlékiratok keletkezésének és publikálásának kutatásával, mert az elmondottak alapján minden bizonnyal

20 Az 1971. október 23-i szentmisére a *L'Osservatore Romano* 1971. szeptember 25–26 (N. 247) száma a 2. oldalon számolt be.

21 Részletesen ADRIÁNYI Gábor: *Miért és hogyan hagyta el Mindszenty József a budapesti amerikai nagykövetséget?* In: TÖRÖK József: (szerk.), *Mindszenty József emlékezete* (Studia Theologica Budapestinensia 13.), Budapest, 1995, 73–89. A *L'Osservatore Romano* 1971. szeptember 30-i száma (Anno CXI-N. 225) az első oldalon számolt be Mindszenty bíboros Vatikánba érkezéséről. A beszámoló idézi Casaroli bíborosnak, az olasz Radio-TV-nek adott nyilatkozatát, mely diplomatikusan, de hűen foglalja össze a Szentszék tárgyalásait a Magyar Népköztársasággal 1963 és 1971 között. A magyar viszonyokra jellemző, hogy az Esztergomi Főegyházmegyei Hivatal irattárában Mindszenty bíboros ügyére vonatkozóan az 1971. évből a *L'Osservatore Romanonak* ez a száma van beiktatva minden különösebb feljegyzés nélkül. Az akta iktatószáma 2571/71.

22 GERGELY Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*, Budapest, 1985, 179–199. Kritikája MÉSZÁROS 33–35. GERGELY Jenő: *A 20. században (1918–1995)*, in: ZOMBORI István (szerk.), *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*, Budapest, 1996, 286., LUKÁCS László: *A Vigília beszélgetése Franz König bíborossal* in: 57(1992) 849–854., Paul G. Bozsoki et László Lukács, *De L'oppression a la liberte, L'Eglise en Hongrie 1945–1992*, Al Ceste Santini, Agostino Casaroli, *Uomo del dialogo*, Torino, 1993, 28–38. TÖRÖK József: *Mindszenty bíboros és a Vatikán keleti politikája* in: TÖRÖK József (szerk.), *Mindszenty József emlékezete* (Studia Theologica Budapestinensia 13.), Budapest, 1995, 91–107. TÖRÖK József: *A Szabadság tértől a Pázmáneumig. Milyen erők alakították Mindszenty bíboros sorát 1956 után?* in: Új Ember 1996. október 27–24 között megjelent cikksorozat. TÖRÖK József: *Vatikán keleti politikája és a vértanú bíboros*, in: *Mindszenty emléknep, Lakitelek*, 1996. október 2., Lakitelek, 1997, 21–32. Legújabban VI. Pál pápa születésének 100. évfordulója alkalmából a Vatikánban 1997. november 22-én tartott megemlékezésen Agostino Casaroli bíboros idézte fel a keleti politika hátterét. *Atto commemorativo del Servo di Dio Papa Paolo VI. nel centenario della nascita, Nella memoria e nel cuore della Chiesa e del mondo, il discorso del Cardinale Agostino Casaroli*, in: *L'Osservatore Romano*, 1997. november 24–25., (N. 271) 6–8.

23 ADRIÁNYI 82. Idéz egy feljegyzést Mindszenty és Zágón 1971. június 21–27-i megbeszéléséről: „A fenti joghatóságok felfüggesztését előszóval vállalom, írásban ezt ne kapja meg senki, még az új apostoli adminisztrátor sem. A jogok felfüggesztése csak Magyarország területére vonatkozzék, a bécsi Pázmáneum névleg is fennhatóságom alatt maradjon.”

24 MÉSZÁROS 247. 13. jegyzet.

25 MÉSZÁROS, 113–116.

számolni kell azzal, hogy az események leírását az *Emlékirataimban* azok későbbi értékelése és a publikálás körülményei némely esetben befolyásolták. Példaként említhető Mindszenty bíboros 1956. október 30-i kiszabadításának leírása az *Emlékirataim* 412–418. oldaláról:

„Amikor felpattant az ajtó, belép hozzám a rétsági honvédség fegyveres tisztikülönítménye. Vezetőjük, Pallavicini őrnagy jelentkezik.”

Ezzel szemben 1996. október 27-én, vasárnap Felsőpetényben az emléktábla koszorúzásakor a rétsági laktanya volt parancsnoka, Garami Lajos ny. vezérőrnagy, e sorok írójának füle hallatára utalt arra, hogy a különítménynek, amelyet kiküldött Mindszenty bíborosért Felsőpeténybe, Palavicini-Pálinkás őrnagy nem volt a tagja, bár ezt írásban még nem erősítette meg.

Végül minden félreértés elkerülése érdekében hangsúlyozni kell, hogy ennek a tanulmánynak nem célja sem a Vatikán keleti politikájának, sem a pápa döntésének, sem pedig a száműzött mártír sorsú bíboros magatartásának az értékelése, pusztán csak egy kísérlet – sine ira et studio – a forrásokban található ellentmondások feloldására, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy Mindszenty bíborost mielőbb a boldogok között tisztelhessek.

MINDSZENTY JÓZSEF BÍBOROS LEVELEI A PÁPAI MAGYAR EGYHÁZI INTÉZETBEN

A közelmúltban jelent meg Mészáros István professzor összeállításában egy válogatás Mindszenty bíboros leveleiből.¹ A kötet bevezetőjében a válogatás szempontjaira vonatkozóan ez olvasható: „*Mindegyik témátípusból igyekeztünk olyan levélszövegeket hozni, amelyellők éppen rávilágít arra, hogyan élte meg a bíboros azt a témát ebben is, hasonló tárgyú többi, további levelében is*”.² A számos téma közül Mindszenty bíboros számára az egyik legjelentősebb a Rómával, elsősorban XII. Pius pápával, bíborosokkal és a Szentszék hivatalaival folytatott levelezés volt.³ A Rómával való kapcsolat-tartásban fontos szerepe volt a Püspöki Kar római ügyvivőjének,⁴ aki többnyire a Pápai Magyar Egyházi Intézet rektora is volt.⁵ Mindszenty József bíboros 1946-ban az esztergomi főegyházmegye Péterffy Gedeont, a Központi Szeminárium vicerektorát küldte Rómába ügyvivőnek, akiben megbízott.⁶ Péterffy Gedeon a következő évben, 1947-ben lett a Pápai Magyar Intézet rektora.⁷ A már idézett Mindszenty-leveleskönyvben nem található egyetlen levél sem, amelyet a bíboros a Püspöki Kar ügyvivőjének, a Pápai Magyar Intézet rektorának írt volna. E rövid tanulmány arra vállalkozik, hogy e hiányt

---

1 Mészáros István: *Mindszenty-leveleskönyv, Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975*, Bp., 1997. Az összeállítással kapcsolatos kritikai észrevételt lásd. NÉMETH László: *VI. Pál és Mindszenty József*. In: *Vigília* 63 (1998) 248. 18. Jegyzet, és itt a 3. jegyzet.. Olvasható e kötetben.

2 Mészáros: *i. m.* 7.

3 Vö. Mészáros István: *i. m.*: Személynévmutató 118–122, XII. Pius, 23. 49. 55–57. 78–79. 81. 111. 124. 138. 146. 179, 182, 199, Mercati Giovanni bíboros, 96., Pizzardo Giovanni bíboros, 191, Montini Giovanni, 126, illetékes vatikáni hivatalnak, 99. 187. A 182. sorszámú levél a Személynévmutatóban, a 121. oldalon XII. Pius pápánál nincs feltüntetve. XII. Pius pápa és Mindszenty bíboros kapcsolatára vonatkozóan lásd: MINDSZENTY József: *Emlékirataim*. Bp. 1989. 4. kiad. 108–113, és Lapo LOMBARDI: *Magyarország és a Szentszék a hidegbáború hajnalán*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10(1998)1–2, 69–84, különösen 82–83.

4 Az ügyvivőt latinul agensnek nevezik. Az ügyvivői tisztt kialakulásához lásd legújabban TUSOR Péter: *A magyar egyház és Róma a 17. században*. In: *Vigília* 64 (1999) 507–509.

5 A Pápai Magyar Egyházi Intézet történetére vonatkozóan lásd: BEKE Margit: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)* és CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In: *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában, Magyar tudományos kulturális és egyházi Intézetek Rómában (1895–1995)* Bp., 69–73 és 75–94.

6 Ezzel szemben Czapik József egri érsek bizalmatlan volt vele szemben. Vö. SALACZ Gábor: *A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje (1948–1964)* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae IX.). München, 1988. 14.

7 Vö. HORVÁTH József: *A Római Magyar Akadémia és a Pápai Magyar Intézet rövid története*. Bp., 1982. Kézirat, 16. A kézirat megtalálható a PMI irattárában. Idézi CSORBA: *i. m.* 91. oldal, 6. és 10. jegyzet. Érdekess, hogy Péterffy Gedeonról Mindszenty Emlékirataiban egyáltalán nem tesz említést.

pótolja, és közreadja a Pápai Magyar Intézet levéltáraiban az 1945–1948 közötti évekből fellelhető leveleket, amelyeket a bíboros az ügyvivőnek, mint a Püspöki Kar elnöke, a rektornak pedig, mint a Püspöki Kar elnöke, és az Intézet fővédnöke, valamint esztergomi hercegprímás, érsek, küldött.

A Pápai Magyar Intézetben két levéltár található, az Agenzia levéltára és az Intézeté. Az előbbiben kilenc levél található Mindszenty bíborostól, míg az utóbbiban tíz, összesen tizenkilenc. Megőrizve a két levéltár különállóságát, a leveleket folyamatos sorszámozással időrendben adjuk közre, részben követve a Mindszenty-leveleskönyv módszerét. Az Agenzia levéltárában található leveleket teljes egészében közreadjuk, tekintettel az azokban tárgyalt témák fontosságára, míg a PMI levéltárában található leveleket a már idézett leveleskönyv módszere szerint, mert azokon mindegyiken fel van tüntetve az esztergomi Prímási Levéltár (Rövidítése PL) iktatószáma, így ott visszakereshetők, illetve tartalmi szempontból kevésbé jelentősek. A levelek szövegének közlésében az ékezetes betűk írásánál a mai helyesírás szabályait követjük.

Az **Agenzia iratai** az 1945–1948 közötti időszakban nincsenek iktatva, egyházmegyénként, többnyire az iratok küldője szerint, olykor téma szerint, valamint az aktuális ügyvivő működési ideje szerint vannak archiválva. Mindszenty bíboros levelei Péterffy Gedeon ügyvivői működésének az idejéből⁸ az „Esztergom 1947–51” feliratú iratsomóban található, amelyben, az alábbi csoportosításban archiválták a leveleket: Esztergom 1947, Mindszenty József hercegprímás 1947–48, Zakar András prímási titkár 1947–48, Mátray Gyula irodaigazgató 1947–1951, Drahos János helytartó 1949–1950, Agenzia-levelek: Hamvas Endre, csanádi püspök, esztergomi adminisztrátor, Sempthey László aulista, Csepregi Ignác 1947–51.⁹

1. **1947. április 17., Esztergom** – PL 2436/1947 – Agenzia: Esztergom 1947. 2436/1947. sz.

Főtisztelendő Ügyvivő Úr!

Március hó 31-én kelt Pr x-4/1947 sz. jelentését köszönettel vettem. A Lancia teherautó tulajdonképpen adomány a magyarországi ínségesek részére, ezért a garancia feloldását kell kérelmeznünk, amihez az Apostoli Szentszék bizonyára meg is adja támogatását. Az Alfa-Romeo személykocsi esetében még római tartózkodásom idején, 1946. március elején¹⁰ megkaptam az olasz közlekedésügyi minisztérium illetékes ügyosztálytól az Olaszországból vám- és garancia mentes kiszállításra való engedélyt. Az olasz kormánynak személyi használatomra szóló gépkocsimra való tekintettel tanúsított nemes gesztusáért még Rómában köszönetemet ki is fejeztem. A személykocsi részére ezt az engedélyt a minisztérium egy példányban az északi határállomás vámhivatalának küldte meg, engem pedig értesített, hogy ez megtörtént. Ezt a levelet P. Mészáros György plé-

8 Péterffy Gedeon 1947-től 1951-ig volt rektor. 1951-ben átirányították a chicagói egyházmegyébe. A rektori hivatalt 1951. október 14-én Mester István vette át. Vö. CSORBA: *i. m.* 80.

9 Hamvas Endre 1951–56 között volt a Főegyházmegye adminisztrátora. lásd: *Schematismus Strigoniensis 1982*. Esztergom, 82. és *Csanád Egyházmegye Jubileumi évkönyve 1980*, 39–40. a Főegyházmegye papjaira vonatkozóan lásd még *Schematismus Venerabilis Cleri Archidiocesis Strigoniensis*, 1947. Budapestini. Csepregi Ignác az 1947-es névtárban még, mint Cserpán Ignác szerepel.

10 A római tartózkodás, amely alatt történt a bíborossá kreálás 1946. február 18-tól március 18-ig tartott. A bíboros a Pápai Magyar Intézetben lakott. Lásd az *Emlékiratokban*, 111–113. A bíborossá kreálásra vonatkozó lásd még e cikk végén idézett levelet.

bánosnak adattam át, hogy a határátlépéskor legyen a kísérőknek is valami igazolás a kezükben.

A két kocsi ügyének végleges rendezésével kapcsolatban a szükséges meghatalmazásokat ezennel megadom Ügyvivő Úrnak. A magyar követség ebben az ügyben is bizonyára segítségére lesz Főtisztelendőségnek. Felmerülő kiadásainak megtérítését meghatalmazó levellemnek az abban feltüntetett helyen való felmutatásával veheti fel.¹¹

Imáimba ajánlottam áldással vagyok
Esztergom, 1947. április hó 17.
Főtisztelendőség jóakaró főpásztora

+ Mindszenty József
bíboros, érsek.

Főtisztelendő
Dr. Péterffy Gedeon ügyvivő úrnak
Róma
Via Giulia 1.

2. 1947. december 21., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Főtisztelendő Ügyvivő Úr!

A magyar papok köszöntését a Szent Városból őszinte köszönettel vettem. Viszonyásképpen kívánom, hogy imáik és áldozatos munkájuk nyomán az Úr békéje minél több szívben otthont találjon.

Áldással vagyok
Esztergom, 1947. december 21.

+ József
bíboros, érsek

Főtisztelendő
Dr. Péterffy Gedeon úrnak
h. igazgat, ügyvivő
Róma
Via Giulia 1.

3. 1948. január 12., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Főtisztelendő Ügyvivő Úr!

Folyó hó 1-én kelt Pr. X. 1/1948 számú jelentését megkaptam. Őszentsége karácsonyi szózata sok világosságot teremtett.¹² Örülök, hogy a vatikáni rádióban gyorsan és jól ismertette Főtisztelendőség. A heti háromszori adás még gyakorlatiasabbá és eleve-nebbé teszi ezt az egyre fontosabb hírszolgálatot, amelynek szelleme jó. Talán több magyar hír lehetne benne, nem csak ami az Osservatorében megjelenik. Ha ismert is itthon a külföldi, többmilliós magyarság előtt ismeretlen. Tolmácsolja érte az illetékesek előtt is népünk köszönetét.

¹¹ A meghatalmazó levél másolata az iratcsomóban megtalálható.

¹² A rádiószózat 1947. december 24-én hangzott el, lásd: Új Ember 4(1948)1. január 4. 1–2.

A legutóbbi teljesen alaptalan magyar külügyminisztériumi közlésével kapcsolatban a /. alatt csatolt levelet küldöttem el.¹³ A levél tartalma alapján összeállított cáfolatot Főtisztelendőséged azonnal publikálja, ha január 18-ig a magyar külügyminisztérium nem adna ki megfelelő cáfolatot.

A S. Stefano Rotondo ügyével Gerő építész is már több mint egy éve odaadással foglalkozik.¹⁴ A restaurálási költségek egy részének fedezését reméli biztosíthatni.

A szentelésre váró olaj megérkezett. Ajánlatos a következő évit már most megrendelni /a készlet háború alatti kifogyása miatt ismét 300 litert/ s erre felkérem Főtisztelendőségedet.¹⁵

Párisi utjához hozzájárulok. A La Croix és Semain Religieuse küldését a szerkesztőknél köszönje meg nevemben és az előfizetéseket szíveskedjék rendezni jó előre. Legutóbb a La Croix szép, hosszú magyar cikket közölt. Kívánatos, hogy ez a munka most már megszakítás nélkül folytatódjék. Eddig elég nagy hallgatás volt azon a tájon. Fel kellene állítani egy párisi magyar szerkesztőbizottságot, mellyel Főtisztelendőséged állandó kapcsolatban volna.

Az értékes statisztikai könyveket és családvédelmi lapokat köszönöm. Magyarországi kat. iskolákról szóló pontos helyzetképet 4 példányban csatolom. Az Államtitkárságra és az Egyet. Kongregációnak szánok egy-egy példányt olyan felhasználás céljából, mely az ügy javára szolgál.¹⁶

Imáiba ajánlottan áldásommal vagyok
Esztergom, 1948. január 12.

+ József
bíboros, érsek.

Főtisztelendő
Dr. Péterffy Gedeon úrnak
mb. igazgató, ügyvivő
Roma.

4. 1948. január 24., – PL 624/1948 – Agenzia: Mindszenty 1947–48
624/1948. sz.

Szükséges volna alapos és megbízható adatokra arra nézve, hogy Olaszországban mi a mai helyzet

13 A melléklet nem található.

14 A S. Stefano Rotondóval több alkalommal foglalkoztak a Püspökkari Tanácskozások: Mindszenty bíboros 1945. évi római tartózkodása alatt kérte a magyar istentiszteletek céljára. Lásd. *A Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között*. Sajtó alá rendezte: BEKE Margit: Köln-Budapest, 1996. 66. Az 1946. július 21-i tanácskozáson vetette fel a primás, hogy a PMI költözzön a S. Stefano Rotondóba (118.). Az 1946. szeptember 6-i tanácskozáson bejelentésre került, hogy a Rotondóval kapcsolatos kérelem elment Rómába (133.). Ugyanezen az ülésen a Rotondó mellett tanárképző és továbbképző Magyar Intézet létrehozásának javaslata is felmerült. lásd. uo. 150. A Jezsuita Rend húzódozott a Rotondo melletti ház átadásától, (187.), a kérelmet az Államtitkárság kapta meg tanulmányozásra (265.).

15 A Szentolajak beszerzése és hazaszállítása a Püspökkari Tanácskozások visszatérő témája volt. Mindszenty elnöklete alatt a Püspökkari Tanácskozás két ülésen foglalkozott e kérdéssel, 1947. február 25–26-án és 1947. augusztus 14-én, lásd., MKP Tanácskozások jegyzőkönyve 192. és 232–233.

16 A helyzetkép sajnos nem található. Az iskolák államosítására vonatkozóan lásd: *Emlékiratok, Az iskolák államosítása* c. fejezet. 202–209.

- 1./ a hitoktatás /kötelező, facult. stb / terén,
  - 2./ a hitvallásos iskolák állításának, igazgatásának a szabadsága terén,
  - 3./ a nyilvánossági jog, államérvényes bizonyítvány,
  - 4./ az államsegély,
  - 5./ tankönyv-jog tekintetében.¹⁷
- Áldással vagyok
Esztergom, 1948. január hó 24.

+ József
bíboros, érsek.

Rev. Dom.
Sac.
Gedeone Péterffy
agenti-regenti
Roma, Via Giulia 1.

5. 1948. február 8., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Reverendissime Domine!

Nobilem virum e comitibus Csáky¹⁸ post legitimationem benigne recipias, quaeso, sacrumque negotium in vias a Sancta Sede quoque acceptatas dirigas ut hoc ad finem iam diu desideratum – Deo propitiante – perducatur.

In reliquis piis ad aram praecibus persisto
Strigonii, die 8. Februarii, 1948.

+ Jos. Card. Mindszenty
Primas Hungariae
Archiepiscopus Strigonien.

Rev.mo D.
Dr. Gedeoni Péterffy
agenti, regenti
Romae
Via Giulia 1.

6. 1948. április 10., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Főtisztelendő H. Igazgató, Ügyvivő Úr!

Március 1-én kelt Pr. x.3/1948 és márc. 30-án kelt Pr. x.4/1948 számú jelentéseit köszönettel vettem. Ha a 2000 ajándék nem juttatható el, talán volna mód onnan ilyen értékű élelmiszercsomagok elküldésére.

Kint élő magyar papok ügyében az álláspontom az, hogy aki már nélkülözhető, mert a magyar hívek tovább utaztak, kivándoroltak, jöjjön haza, ha csak teheti. Ha kint marad, akkor minél gyümölcsözőbb munkakört kell keresni számukra. Ilyen irányú munkálkodását szívesen veszem, de kérem, hogy az áttekinthetőség végett Dér Iván főmeg-

¹⁷ A sokszorosított adatgyűjtő formalevélbe „Olaszország” van begépelve, a címzés és az aláírás eredeti.

¹⁸ Ilyen nevű személyről az *Emlékiratok* nem tesz említést.

bízottal¹⁹ kint, itthon pedig Schvoy Lajos püspök úr ő excellenciájával²⁰ állandóan kapcsolatban legyen Főtisztelendőség.

A küldött könyveket köszönöm. A sajtó-munka sok látható eredményének őszintén örülök. További eredményekre kell törekedni és különösen a kisebbségi magyarság sérelmeit állandóan hangoztatni kell.

A S.C. ügyében állandó figyelmet kérek. A hírrel egybehangzó lépések valóban történtek.

A Duna–Tiberis tárgyú újsághangokkal kapcsolatban meg kell jegyezmem, hogy az Új Ember²¹ nem mindig és nem mindenben képviseli a hivatalos álláspontot.

Áldással vagyok
Esztergom, 1948. április 10.

+ József
bíboros, érsek

Főtisztelendő
Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató,
ügyvivő úrnak. – Róma.

7. 1948. május 10., Esztergom – PL 3325/1948 – Agenzia: Mindszenty 1947–48.
Nr. 3325/1948. Copia.

Excellentissima ac Reverendissima Domine,

Ad litteras Excellentiae Tuae Reverendissimae dtdo 29 Octobris 1947. Liceat mihi annunciare R.D. Astrichum Gabriel usque adhuc non comparuisse – sicuti video – in colloquiis „Comité Catholique International de Coordination” neque ab illo ad Nos aliquid rettulisse de laboribus et decisionibus illius commissionis.

Quia vero valde necessarium existimamus in illis conventionibus praesentiam delegati Hungariae, liceat mihi nominare ut delegatum substitutum R.D. Joannam Bapt. Dér. Ille est commissarius supremus omnium diocesum Hungariae in Operibus Charitatis et habitat in Root bei Luzern /Helvetia/. Magnum gaudium esset nobis de eius fraterna a Vobis receptione et fructuosa operatione audire. Mandatum eius plenipotentiarium a praesenti valet usque dum Astrichum Gabriel ad nos accuratam relationem mittat et ad eam ego in litteris meis aliter non disponam.

19 Vö. MKP Tanácskozások jegyzőkönyvei, 430.: „A bíboros elnök ezután így folytatja: előfordulhat, hogy az Ordinárius urak papjai vagy kispapjai külföldre utaznak. Ezzel kapcsolatban ismételnem is közlöm, hogy Rómában (Via Giulia 1.) Péterffy Gedeon pápai kamarás, ügyvivő, h. igazgató, Bécsben (Pázmáneum) Dér Iván ér. tanácsos, az egyházmegyék külföldi Karitás főmegbízottja mindig készségesen és eredményesen segítségükre tud lenni” (1948. november 5-i ülés, 32. pont).

20 Shvoy Lajos 1927–1968-ig volt székesfehérvári megyéspüspök. Személyére vonatkozóan lásd: PURSZKI Géza: *Shvoy Lajos*. In: *A Székesfehérvári Egyházmegye Jubileumi névtára 1977. Székesfehérvár 1977.* 139–143. A levélben érintett megbízatásáról a rövid életrajz azonban nem ad információt.

21 A fejlemények alapján feltételezhető, hogy az Új Ember 1948. április 4-i számának vezércikkére történik utalás, amely a magyar katolicizmus és az új formákat felvett magyar államiság viszonyát elemzi. Péterffy Gedeon április 30-i válasza alapján ugyanis Mindszenty bíboros a Püspöki Kar 1948. május 29-i tanácskozásán (5. pont) bejelentette, „hogy az állam való kiegyezés lehetősége bizonyos nyugtalanságot keltett a Vatikánban. Nehezményezik azt is, hogy az Új Ember nem tisztáza katolikus álláspontot fejez ki”. vö. *Püspökkari Tanácskozások, i. m.* 338. Az Agenzia levéltárában Péterffy Gedeon április 30-i, idézett levele nem található meg, illetve annak sincs nyoma, hogy Mindszenty bíboros levele alapján az ügyvivő hogyan tájékoztatta a Vatikánt. A Vatikán álláspontjára vonatkozóan lásd: *SALACZ i. m.* 17–18.

Sensa sincerat venerationis Excellentiae Tuae Reverendissimae libentissime testor.
Strigonii, die 10. Maii 1948.

Joseph Card. Mindszenty m.p.
Princeps Primas Hungariae
Archiepiscopus Strigonien.

A Son Exc.
Mons. EMILE BLANCHET
evêque de Lero, Recteur de
l'Institut Catholique
Président
Paris 16 me.
181 Rue de la Pompe.

3325/1948. sz.

Másolatban megküldöm Nagyontisztelendő Dr. Péterffy Gedeon érseki tanácsos,
igazgató úrnak, Róma, Via Giulia 1.
Esztergom, 1948. május hó 10.

+ József
bíboros, érsek.

8. 1948. május 14., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Nagyon tisztelendő Érseki Tanácsos, Mb. Igazgató, Ügyvivő Úr!

Több oldalról megbízható forrásból azt az értesítést kaptam, hogy bizonyos régebbi forrásból nem szűnnek meg egyoldalú, sőt téves információkat küldeni a magyarországi katolicizmust illetően külföldi tényezők felé. Minden más szemponttól eltekintve ezt az ország szempontjából igen veszélyesnek tartom, egyházi érdekek védelmét illetően pedig súlyosan káros hatással van máris olyan, értelmű hír – egyelőre bizalmas úton való – terjesztése, mintha a magyar katolicizmus nem volna teljesen egységesen a püspöki kar mögött. Népünk józanul gondolkodó nagy tömegei sohasem álltak olyan egységesen az Egyház mellett, mint ma, látják és érzik, hogy gondolkodásukat és érzelmeiket s igaz érdekeiket is az Egyház védi egyedül.

Kérem ezért Nagyontisztelendőségedet, hogy a legnagyobb gondossággal és utánjárással állapítsa meg ennek a háttérben folyó munkának gyökereit s a diplomáciai tényezők előtt az itthoni igazi eseményekre való rámutatással világosítsa meg katolikus népünk nagy szenvedései közepette is hősies magatartását. Erről a munkájáról mielőbb jelentést kérek.

Magamat imáiba ajánlottan vagyok
Esztergom, 1948. május 14.

+ József
bíboros, hercegprímás
esztergomi érsek

Nagyontisztelendő
Dr. Péterffy Gedeon úrnak
érs. tanácsos, mb. igazgató, ügyvivő
Roma

9. 1948. július 11., Esztergom – Agenzia: Mindszenty 1947–48.

Főtisztelendő Érseki Tanácsos, Ügyvivő, Megbízott Igazgató Úr!

A 7. és 8. sz. jelentéseit köszönettel megkaptam. Megállapításait és intézkedéseit helyeslem. A kért igazoló írást a csatolt ./ formában mellékelem. A Kristóf ügyben Montini államtitkár úrhoz írtam már régebben, akitől megfelelő pártfogást kértem.²² Ha ez megtörténik, Muench püspök úr a szóban levő főhelyen el tudja érni az anyagiak elrendezését is.²³ Addig, kérem, Főtisztelendőséged adja meg a szükségességeket. Itt is lépéseket tettem az ügy érdekében többször.

A jelenlegi körülmények között nem szükséges kintlévő papjaink hazatérése, sőt – esetleg – nem is kívánatos. Használják fel az időt értékesen a további felkészülésre a jobb időkre. Talán a Collegium is több lehetőséget tud adni most, amikor a világi ösztöndíjasok száma megcsappan.

A szerzetes és szerzetesnői tanerőket július 9-én ismét utasítottam, hogy félrevezető megbeszéléseket kerülve, az állami kinevezéseket haladéktalanul utasítsák vissza. Lelkipásztori és karitászmunkakörben találunk számukra itthon munkahelyet és saját iskoláinkhoz való jogunkról le nem mondunk. Az ígéretekből bízni nem lehet.

Az állandó erősödő nyomás miatt nő az elkeseredés. Most kezdődnek a valuta és erkölcsi perek, melyekre már nagy anyag van, beszerezett hamis tanúvallomások alapján, összegyűjtve. Jó volna előkészíteni erre a külföldi sajtót, hogy ne érje őket váratlanul. A vatikáni rádió is közölhetne idevágó dokumentumokat a hitleri időkből.

Állapítsa meg Főtisztelendőséged, hogy mely rendi generálisok, milyen úton, milyen fogalmazású üzenet küldetett – ha küldetett – a magyar rendfőnököknek.

Magamat imáiba ajánlottan vagyok

Esztergom, 1948. július 11.

+ József
bíboros, hercegprímás
esztergomi érsek

A **Pápai Magyar Intézet (PMI)** levelei valamikor iktatva voltak, a tárgyalt időszakra vonatkozó levelek iktatókönyve azonban sajnos nincsen meg. Az 1945–1948 közötti időből származó iratok jelenleg a "Pápai Magyar Egyházi Intézet Levéltára" felirattal viselő 2. (1941–47) és 3. (1948–1953) sorszámú dossziékban található. A 2. sorszámú dossziében az iratok le vannak fűzve, az egyes évek anyaga egymástól el van választva,²⁴ míg a 3. sorszámúban évenként iratsomagokban vannak összekötve. Ez utóbbi egyike annak a négy dossziének, amelyeket 1964-ben megőrzésre letétbe helyeztek a Szemináriumok Kongregációjának a levéltárába.²⁵

22 Giovanni Battista Montini (1897–1978) 1922-től dolgozott a vatikáni Államtitkárságon. 1937–1952 között valójában sostituto, azaz h. államtitkár volt. 1964-ben VI. Pál néven választották pápává. A Mindszenty-leveleskönyv egy levelet (ö. 126. sorszám) idéz, amelyet Mindszenty bíboros kinevezését követően letartóztatásáig terjedő időben a h. államtitkárnak írt. Az Emlékiratok ezen időszakra vonatkozó részei nem említik nevét.

23 Feltehetően Muench Luigi Giuseppe Fargo-i püspökről van szó. Vö. *Annuario Pontificio* 1947, 176.

24 A hiányzó iratok fel vannak sorolva. Az 1946-os évből nem található semmilyen dokumentum, mert egy feljegyzés szerint ebben az évben az Intézet nem működött.

25 Az 1949. január 1-től 1964. november 5-ig terjedő időszakra vonatkozó iratok kerültek letétbe. Vö. CSORBA: *i. m.* 89. A négy dossziében őrzött anyag a PMI jelenlegi levéltárában a 3–6 sorszám alatt található, a 3. sz. dosszién az 1949-es évszámot kijavították 1948-ra.

- 10.1947. március 12., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma, Másolat Josephus Card. Pizzardonak irt levélről. Péterffy Gedeon kinevezését kéri. – PL 1283/1947 – PMI 2. 1947 – iktatószám nélkül.
- 11.1947. március 24., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Másolat: Dr. Ortutay Gyula vallás-, és közoktatásügyi miniszternek irt levél. Dr. Mester István prezentálása: „*az ő személyét alkalmasnak tartom arra, hogy a jelentős tagszámú római magyar kolónia lelki gondozása is megoldást találjon a fentnevezett római magyar lelkésszé való kinevezése útján.*” – PL 1735/1947 – PMI 2. 1947 – 37/47.²⁶
- 12.1947. március 24., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Másolat: Dr. Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternek irt levél. Dr. Mester István prezentálása: „*A magam részéről minden támogatást meg kívánok adni a mindenkori magyar lelkésznek. Miniszter úrtól csak azt kérem, hogy a mindenkori lelkész részére a Collegium Hungaricumba beutalást adni méltóztassék.*” – PL 1735/1947 – PMI 2. 1947 – 37/47.²⁷
- 13.1947. április 30., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Másolat: Dr. Marczell Mihály rektorak irt levél. Hajtás Ferenc, egri, Kraut Ödön veszprémi és Varsányi Vilmos kalocsai papok kiküldése az 1947–48 tanévre: „*Amennyiben ellátásuk fedezésére állami ösztöndíj nem áll rendelkezésre, ellátásukról maguknak kell gondoskodni.*” – PL 2709/1947 – PMI 2. 1947 – 31/1947.²⁸
- 14.1947. december 13., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Az Intézet november 3-i házi értekezletéről szóló jelentést megkapta. – PL 8067/1947 – PMI 2. 1947 – 103/47.
- 15.1948. április 3., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – A PMI február 16-i értekezletéről vett jelentést megköszöni – PL 2470/1948 – PMI 3. 1948 – 40/1948.
- 16.1948. dátum nélkül** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – A július 5-i jelentésből örömmel értesült a főegyházmegyei áldozópapok tanulmányi eredményeiről. – PL 5256/1948 – PMI 3. 1948 – 60/1948.
- 17.1948. augusztus 2., Esztergom** – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – A tanévzáró értekezletéről szóló jelentést tudomásul vette. – PL 5255/1948 – PMI 3. 1948 – 64/1948.

26 Mindszenty bíborosnak ezt a levelét másolatban a Magyar Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium is megküldte az Intézet rektorának 1947. május 8-i leveléhez mellékelve. Ennek a levélnek az iktatószáma is 37/47. Az olaszországi magyar lelkészség történetéhez lásd: SZARVAS Béla: *A szörvényben élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban*. In Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 7(1995)3–4, 237–241, és 8(1996)3–4, 225–227. Mester Istvánról a két tanulmány nem tesz említést.

27 E levél első bekezdése megegyezik a 2. sorszám alatti levéllel. A két levél keltezése és iktatószáma, mindkét levéltárban (PL, PMI) azonos.

28 Az Intézet ellátásával kapcsolatos nehézségekre vonatkozóan lásd: CSORBA: *i. m.* 77.

18. 1948. augusztus 22., Esztergom – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Másolat: Somorjai Béla kiküldése. – PL 5637/1948 – PMI 3. 1948 – 73/1948.

19. 1948. október 8., Esztergom – Dr. Péterffy Gedeon h. igazgató, ügyvivőnek, Róma – Másolat: Vajda Ferenc római magyar lelkészé történő kinevezése, a lelkésség átadás-átvétele. – PL 6394/1948 – PMI 3. 1948- 83/1948.²⁹

Végezetül egy kritikai Mindszenty életrajz³⁰ számára a bíboros életével kapcsolatos két eseményre vonatkozó érdekes dokumentumot idézünk az Agenzia levéltárának az anyagából.

A bíboros Emlékirataiban leírja bíborossá kreálását.³¹ Az 1946. február 21-i nyilvános konzisztóriumra vonatkozóan az Apostoli Szerartások Prefektusa, Carlo Respighi,³² 1946. február 26-i dátummal az alábbi tartalmú levelet³³ küldte Luttor Ferenc rektor-nak³⁴:

„Mindszenty bíboros Öminenziájától Mons. Luttor révén 15 ezer lírát kaptam ajándékként azoknak, akik szolgálatára álltak a konzisztóriumon, és mindnyájuk nevében köszönöm.”

A másik Mindszenty bíboros 1948. december 26-i letartóztatásával van kapcsolatban. Az Emlékiratok így örökíti meg búcsúzását édesanyjától:³⁵

„Édesanyám kilépett a vendégszobából, mert hallotta, hogy nagy zajjal visznek át a folyóson. Felsikolt. ... nyakamba borul: – Hová visznek, édesfiam? Én is veled megyek! Csitítom, nem lehet. Megcsókolom kezét, arcát. Felzokog.”

Az Esztergomban egyedül maradt édesanya sorsára vonatkozóan Mátray Gyula irodaigazgató Esztergomból 1949. január 14-én kelt levelében Péterffy Gedeonnak többek között az alábbiakat írta:

²⁹ SZARVAS *i. m.* nem tesz róla említést.

³⁰ Ennek szükségességét hangsúlyozta többek között Mészáros István professzor a „Helyzetkép Mindszenty-ügyben: 1948–1998 (3.) cikkében. Keresztény Élet 1998. december 20. Lásd továbbá az Emlékiratokkal kapcsolatos észrevételeket NÉMETH: *i. m.* 252.

³¹ MINDSZENTY: *i. m.* 112.

³² lásd: *Annuario Pontificio 1946*: Città del Vaticano 1946. 799.

³³ Agenzia: Mindszenty József, 1947–48. A levél olasz szövege: „Ricevo da S.E. R.ma il Signor Cardinale Mindszenty a mezzo di mons. Luttor gentilmente lire quindicimila per regalie a coloro che si sono prestati per il Concistoro e a nome di tutti ringrazio Vaticano, 26 marzo 1946 Carlo Respighi Prefetto delle Ceremonie Apostoliche”

³⁴ Luttor Ferenc a Collegium Hungaricum keretén belül működő Papi Osztály superiora, majd pedig az 1940. július 16-án létrejött Pápai Magyar Egyházi Intézet első rektora, Péterffy Gedeon közvetlen elődje volt. Lásd BEKE: *i. m.* 70–72 és HORVÁTH *i. m.* 16.

³⁵ lásd. MINDSZENTY: *i. m.* 233. Fuchsberger Imre, Mindszenty bíboros másod unokaöccsének legújabb, a letartóztatás ötvenedik évfordulója alkalmából adott interjúja újabb részletet a letartóztatásra vonatkozóan nem tartalmaz. Vö. ELMER István: „Valami bíboros ...” *Ötven éve tartóztatták le Mindszenty Józsefet* (2.) Új Ember 1999. január 17.: „Szegény ott volt, amikor elvitték a fiát. A hit tartotta benne az erőt, állandóan imádkozott érte, siratta, s azt hajtogatta: az ő fia, aki mindenkinek csak jót akart, nem ezt érdemelte volna.”

„Hogy Te tudjál róla, megírom, hogy őeminenciája mamáját nem fogták le. Magam vittem őt innét haza Csehimindszentre jan. 4-én.”

A itt közölt levelekkel kapcsolatban összegzésül elmondható, hogy a levéltár, elsősorban az Agenciáé hiányos. Ennek ellenére a meglévő levelek, ha szerény mértékben is, de tükrözik Mindszenty bíboros küzdelmeit, amelyet Egyházért és hazájáért vívott. Különösen is érdekes a külföldön élő magyar papok hazatérésének megítélésében tapasztalható véleménymódosítás, amelynek elsődleges oka az egyre nehezebbé váló magyarországi helyzet volt. A belső egyházpolitikai küzdelmekre, a diplomácia eszközeinek tudatos alkalmazására utalnak az Új Ember cikkel és a magyar Egyház egységével foglalkozó levelek. A bíboros alapállását, és helyzetmegítélését fogalmazza meg az iskolával kapcsolatos levelében. Különösen is figyelemre méltó azonban a tömegtájékoztatási eszközök, a sajtó és a rádió, jelentőségének felismerése és azok tudatos használata.

MINDSZENTY JÓZSEF A BOLDOGGÁ AVATÁS ÚTJÁN

Budapest, Terror Háza, 2012. szeptember 21.

Felemelő élmény részt venni egy boldoggá avatáson. Ezt az utóbbi években sokan átélhették Magyarországon is Salkaházi Sára és Meszlényi Zoltán vértanúk boldoggá avatásakor. Ehhez a bensőséges és marandó élményt nyújtó eseményhez olykor hosszú és fáradtságos út vezet. Tekintsük most át a boldoggá avatási eljárás menetét, és azt, hogy hogyan alakult és alakul ez Mindszenty József bíboros boldoggá avatási ügyében.

Egyházi előírások szabályozzák egy vértanú vagy hitvalló boldoggá avatási ügyét.¹ Boldoggá avatási ügy kezdeményezője, latin szóval az „actor”-a lehet egy egyházmegye, szerzetesrend, valamilyen erre a célra alakult jámbor egyesület, de magánszemély is.

Mindszenty bíboros boldoggá avatására először azok a külföldi magyarok gondoltak, akik 1976 augusztusában a Philadelphiában megrendezett Eucharisztikus Világkongresszuson gyűltek össze. A kezdeményezés lelke *Füzér Julián* ferences atya volt.

Egy boldoggá avatási ügyet mindig abban az egyházmegyében kell elkezdni, ahol a jelölt meghalt. Erre 1983 óta a halált követő öt év után kerülhet sor.

Mindszenty József bíboros 1975. május 6-án a bécsi irgalmasok kórházában hunyt el, így boldoggá avatási ügyében a Bécsi Érsekség volt az illetékes.

Boldoggá avatási ügy elkezdéséhez az illetékes püspöknek „nihil obstat”-ot kell kérnie a Vatikántól, azaz azt az engedélyt, hogy semmi akadályja nincs az ügy elindításának. Ha ezt megkapta, akkor szándékát egyeztetnie kell a környező egyházmegyék püspökeivel és azt publikálnia kell az egyházmegye valamelyik hivatalos fórumán. Szükséges a Püspöki Kar jóváhagyása is.

Mindszenty bíboros ügyében *Füzér Julián* ferences és *Szőke János* szalézi atya a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjában 1986. április 12-én tették meg az első lépéseket. Ezt követően a Bécsi Érsekség 1988. május 31-én indította el a boldoggá avatás egyházmegyei szakaszát.

1991 májusában sor került a bíboros földi maradványainak hazaszállítására a végrendeletében foglaltaknak megfelelően.²

---

1 Egyházi Törvénykönyv 1403. kánon, 1983, *Divinus perfectionis Magister*, Apostoli Konstitúció, 1983. január 25. és *Sanctorum Mater*, rendelkezés, 2007. február 22. A legújabb kézikönyv Vincenzo CRISCUOLO, Daniel OLS, Robert J. SARNO: *Le cause dei santi*, Congregazione delle Cause dei Santi, Città del Vaticano, 2011.

2 *Mindszenty bíboros végrendelete*. In: FÜZÉR Julián (szerk.), *Szentnek kiáltjuk! Emigráns magyarok Mindszenty bíborosról halála 10. évfordulóján*, Youngstown, Ohio, 1987, 77–79.

1992. március 28-án születésének 100. évfordulója alkalmából az Esztergomban tartott szentmisén *Paskai László* bíboros bejelentette, hogy folyamatban van boldoggá avatásának eljárása.

Az 1993. május 8-án tartott Országos Mindszenty zarándoklat alkalmából került bejelentésre, hogy a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjának engedélyével az Esztergomi Főegyházmegye átvette a boldoggá avatás ügyét a Bécsi Érsekségtől. Ezt követően a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1993. december 16-i ülésén pártolón állt a boldoggá avatási ügy elindítása mellé.

Ha egyetértés mutatkozik arra vonatkozóan, hogy érdemes elkezdni egy boldoggá avatást, akkor a püspök egyházmegyei bíróságot nevez ki az ügy kivizsgálására.

Fontos személy a posztulátor. Ez általában pap vagy szerzetes, de lehet világi szakember is. Erre a feladatra az ügy kezdeményezője, az aktor kér fel valakit. A posztulátor feladata az ügy lebonyolításának irányítása, nyomon követése, előmozdítása, segítése.

A Bécsi Érsekség *Szőke János* szalézi atyát nevezte ki posztulátorrá. 1992-ben az Esztergomi Főegyházmegyében *Bognár Lajos* atya lett a helyettese, az ún. viceposztulátor. Amikor az ügyet átvette a Főegyházmegye, a posztulátor *Szőke János* maradt, aki időközben hazatelepült Magyarországra.

Mielőtt a boldoggá avatási ügy egyházmegyei szakasza megkezdődne, a posztulátor szorgosan összegyűjti a jelölt írásait, a róla vagy általa írt könyveket, cikkeket, a vele kapcsolatos dokumentumokat, tanúkat keres, akik a jelöltet jól ismerték és számukra kérdőívet készít olyan módon, hogy az ezekre adott válaszokból bizonyítani lehessen a jelölt életszentségét vagy vértanúságát és azt a tény, hogy a hívek körében folyamatosan él életszentségének emléke. Ha az egyházmegyei bíróság úgy látja jónak, a posztulátor által javasolt tanúkon kívül másokat is beidézhet tanuskodásra.

Mindszenty bíboros ügyében a tanúvallomások összegyűjtése, az anyaggyűjtés halálának tizedik évfordulóján 1985. május 6-án kezdődött el. Az összegyűjtött anyag, 192 írás 1987-ben *Füzér Julián* ferences atya gondozásában megjelent a *Szentnek kiáltjuk* c. kötetben.³

Amikor egy ügyben minden irat összegyűlt, az egyházmegyei bíróság egy ünnepélyes üléssel megkezdí munkáját. Ettől kezdve a jelöltet az *Isten szolgája* cím illeti meg. Ezután sorra beidézí és kihallgatják a tanúkat, jegyzőkönyvet vesznek fel mindenről. Szükség esetén az egyházmegyei bíróság bizottságokat nevez ki bizonyos kérdések tisztázása érdekében. Vitás kérdések megvilágítására szakértőket vonnak be a munkába.

Mindszenty bíboros ügyében az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében az egyházmegyei szakasz 1994. március 19-én kezdődött el a budapesti Központi Szemináriumban tartott ülésen, az ügy „actora”, kezdeményezője a Mindszenty Alapítvány lett. A Magyar Püspöki Kar azt követően, hogy 2005 szeptemberében a püspöki kar elnöke Erdő Péter bíboros lett, 2005 decemberében pertársaságra lépett a Mindszenty Alapítvánnyal és a boldoggá avatási ügy coaktora, társkezdeményezője lett. Ez egy fontos lépés volt, hiszen Magyarország első főpapijának boldoggá avatási ügyéről van szó és egyáltalán nem mindegy, hogy egy alapítvány vagy maga a Püspöki Kar áll-e az ügy mögött.

Amikor már minden tanút kihallgattak, minden bizottság jelentése elkészült és minden szükséges irat össze lett gyűjtve, ünnepélyes üléssel lezárják a boldoggá avatási ügy egyházmegyei szakaszát és megbízják a posztulátort vagy más alkalmas személyt, hogy

3 FÜZÉR Julián (szerk.): *Szentnek kiáltjuk! Emigráns magyarok Mindszenty bíborosról halála 10. évfordulóján*, Youngstown, Ohio, 1987

a teljes iratanyagot vigye Rómába, a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjába. A boldoggá avatási eljárás egyházmegyei szakasza általában lezajlik egy-két év alatt. Az összegyűlt, gondosan elrendezett, lezárt és lepecsételt iratanyag sokszor ládákat tölt meg.

Mindszenty bíboros ügyének egyházmegyei szakasz két év után zárult le. *Habsburg Mihály* a Mindszenty Alapítvány elnöke és *Szöke János* atya 1996. október 17-én adták át az iratokat a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjában.⁴

Ezen a ponton megállapíthatjuk, hogy Mindszenty bíboros boldoggá avatási ügyének egyházmegyei szakaszát kétszer is el kellett indítani. A Bécsi Főegyházmegyében 1988-tól 1993-ig terjedő években lényegében előrehaladás nem történt, a boldoggá avatás akkor indult meg érdemben, amikor *Paskai László* bíboros 1993-ban átkérte az ügyet Bécsből Esztergomba.

Mi történik egy boldoggá avatási ügygel, amikor az iratok Rómába kerültek?

Az ügy kezdeményezőjének, az aktornak ki kell nevezni egy Rómában lakó posztulátort.

Mindszenty bíboros ügyében erre az iratok Rómába érkezését követő harmadik esztendőben, 1999-ben került sor. *Andrea Ambrosi*, boldoggá és szentté avatási ügyekben járatos olasz ügyvéd lett a posztulátor, *Szöke János* pedig Magyarországon a helyettese, latinul viceposztulátor, mely feladatot haláláig ellátott.

A római posztulátor első feladata, hogy engedélyt kérjen a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjától, hogy a Rómába szállított iratanyagot föl lehessen bontani. Miután megkapta az engedélyt, a hivatalvezető szobájában kinyitják a csomagokat és megállapítják, hogy minden szükséges irat megvan-e. Ha nincs hiány, akkor a posztulátor kéri, hogy részleteiben is vizsgálják meg az anyagot, hogy csakugyan minden a Kongregáció előírásai szerint történt-e az egyházmegyei szakasz során. Ekkor a Kongregáció egyik munkatársa alaposan átnézi az iratokat. Ez a munka akár egy évig is eltarthat. Ha valami hiányzik, akkor a posztulátornak résen kell lenni és azt pótolni. Amikor minden rendben van, akkor a Kongregáció kibocsátja az ún. „*decretum validitatis*”-t, vagyis azt az iratot, amely hitelesen bizonyítja, hogy az egyházmegyei szakasz során mindenben a szabályok szerint jártak el és nem hiányzik semmi az iratanyagból.

Mindszenty bíboros ügyében a Kongregáció 1998-ban, aztán később is kért kiegészítést, újabb dokumentumokat, újabb tanúk kihallgatását.⁵ Elsősorban az amerikai követségen töltött

15 évi tartózkodására vonatkozóan terjesztettek be kevés adatot, illetve tanúvallomást. A Kongregáció Mindszenty bíboros ügyében először 1996 decemberében, majd a kért kiegészítésekre vonatkozóan 1999. november 8-án állította ki a *decretum validitatis*-t. Nem segítette az ügy gyors előmenetelét, hogy az ügynek ekkor még nem volt Rómában élő posztulátora, és az ügyet Budapestről intézték.

Az egyházmegyei szakasz érvényességére vonatkozó *decretum* kézhezvételét követően a posztulátor kérésére a Kongregáció *relátort* nevez ki az ügyhöz. Az ő feladata egy igen fontos tanulmány, az ún. „*Positio*” összeállításának, megírásának megszervezése, irányítása és ellenőrzése. Ez magában foglalja Isten szolgájának életét és az összegyűjtött dokumentumok valamint a tanúvallomások alapján bizonyítja, hogy valóban hősies

4 Mészáros István: *Mindszenty bíboros emléke 1975 után*, in: Mészáros István, „*Állok Istenért, Egyházért, hazáért*” *Írások Mindszenty bíborosról* (METEM Könyvek 28.), Budapest, 2000. 169–172.

5 Congregatio de Causis Sanctorum. *Index ac Status Causarum*, Città del Vaticano, 1999, 212.

fokban gyakorolta az erényeket ill. bizonyítja a vértanúság tényét. A munka befejeztével az összeállított könyvet, a Positio-t átadják a Kongregációnak.

Mindszenty bíboros ügyében a Kongregáció 1999-ben nevezett ki relátort az ügyhöz *Somorjai Ádám* bencés atya személyében. 2007-ben őt *Vincenzo Criscuolo* olasz kapucinus atya váltotta fel, miután *Somorjai Ádám* lemondott. Jelenleg a relátor a posztulátorral együtt dolgozik a Positio elkészítésén, amely öt kötet lesz, a második és a harmadik kötetbe az egyházmegyei szakaszban felterjesztett anyag kerül, ezek készen vannak és kinyomtatásuk ezekben a napokban megtörténik, a negyedik és az ötödik kötetbe az ügy római szakaszában felkutatott dokumentumok kerülnek. Mindegyik több, mint ezer oldal lesz. Az első kötet vékonyabb lesz, ebbe kerül az életszentség bizonyítása, ez fog elkészülni utoljára.

Mi történik akkor, ha majd elkészül Mindszenty bíboros ügyének a Positioja?

Kellő időben a Kongregáció teológus szakértőket von be a munkába, ezek a *Promotore della fede* vezetésével (régebben őt nevezték az ördög ügyvédjének) áttanulmányozzák a Positio öt kötetét, megvizsgálják, hogy mindenben összhangban van-e a katolikus tanítással és véleményt írnak róla. Ezután a teológus szakértők gyűlés tartanak, amelyen megbeszélik az ügyvel kapcsolatos tapasztalataikat, véleményüket, majd szavaznak. Ezt követően az összegyűjtött véleményeket és a szavazás eredményét kinyomtatják. Ha a szavazás pozitív eredménnyel végződött, akkor a Kongregáció ki fog nevezni egy személyt, akit *ponensnek*, előadónak neveznek, aki egy bíborosokból és püspökökből álló bizottság elé terjeszti az anyagot, amelynek tagjai még egyszer áttanulmányozzák és megvitatják az ügyet. Ha ez a bizottság is igennel szavaz, akkor a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja kibocsát egy hivatalos iratot, amely elismeri, hogy Isten szolgája Mindszenty József bíboros hősiességében fokban gyakorolta az erényeket. Ezt az iratot a Kongregáció általában bíborosi rangú vezetője, akit prefektusnak hívnak, a pápa elé terjeszti. Ha a Szentatya is egyetért, akkor megadja az engedélyt, hogy nevében kiállítsanak egy iratot, amely hivatalosan elismeri Isten szolgája Mindszenty József életszentségét, és hogy ettől fogva a „*tiszteletreméltó*” (Venerabilis) jelző illeti meg.

A most már „*tiszteletreméltó*” hitvalló jelölt ügye csak akkor haladhat előre a boldoggá avatás felé, ha bebizonyítható egy, a közbenjárására Istentől kapott rendkívüli kegyelmi ajándék, általában valamilyen természetes úton meg nem magyarázható gyógyulás („csoda”). Ennek a bizonyítása lényegében ugyanúgy történik, mint ahogy azt az előzőekben fölvezeltük. Az egyházmegyei vizsgálat lefolytatására az a püspök illetékes, akinek az egyházmegyéjében a csoda történt. Az egyházmegyei vizsgálat iratanyagát Rómába küldik, ahol a fent leírt vizsgálatok után összeállítják a csodáról készült Positio-t. Itt közbeiktatódik még egy vizsgálat. A posztulátor is és a Kongregáció is felkér orvosprofesszorokat vagy szakértőket, hogy vizsgálják meg és írjanak véleményt a természetes úton meg nem magyarázható eseményről, gyógyulásról. Ezek véleményét összegyűjtve és kinyomtatva a Kongregáció összehív egy más professzorokból vagy szakértőkből álló bizottságot, amelynek tagjai – a promotore della fede vezetésével – áttanulmányozzák az ügyről készült iratokat az előző szakemberek véleményével együtt, aztán egy gyűlésen (*consulta medica*) összevetik saját véleményükkel, mindezt megvitatják és szavaznak. Ha a szavazás végeredménye pozitív, akkor kerülhet az ügy a teológus szakértőkhöz, majd a bíborosokból és püspökökből álló bizottsághoz és végül a Szentatyához, aki megadhatja az engedélyt a boldoggá avatásra.

Az elmúlt években többször lehetett arról olvasni, hogy Mindszenty bíboros közbenjárására két csodás gyógyulás is történt, ezek közül az egyik Franciaországban.⁶ A római posztulátor az elmúlt héten arról tájékoztatót, hogy a két gyógyulás nem bizonyult tartósnak, az egyik személy meghalt, a másik pedig ismét megbetegedett, így Mindszenty bíboros boldoggá avatásához még szükség lesz egy rendkívüli gyógyulás, egy csoda igazolására.

A *szentté avatáshoz* még egy, a boldoggá avatás után bekövetkezett csoda bizonyításra szükséges, amelynek a kivizsgálása hasonlóan történik.⁷

Mindszenty bíboros földi maradványainak hazahozatalát követően élt a remény, hogy boldoggá avatására hamarosan sor kerülhet, ugyanakkor reálisan látni kell életútjának rendkívüliségét, ami boldoggá avatási ügyét különösen is összetetté teszi.⁸

15 évig tartózkodott hazájában egy külföldi külképviseleten. Más személyek is kértek menedékjogot nagykövetségeken, de ilyen hosszú ideig senki sem tartózkodott ott.

a Szentszék diplomatái 1963-tól az ún. Keleti Politika keretében dolgoztak azon, hogy a bíboros külföldre távozhasson. Erre kilenc év után került sor.

VI. Pál pápa (1963–1978) miután kérte a bíborost, hogy mondjon le érseki székéről, magára vállalta a döntést és az érseki székét 1974-ben üressé nyilvánította.

Már utaltam arra, hogy a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja Mindszenty bíboros ügyében az egyházmegyei szakasz lezárulását követően többször kért kiegészítést. Ekkor került látókörbe az Amerikai Egyesült Államok levéltáraiban őrzött nagy mennyiségű dokumentum, amely az amerikai követségen való 15 évi tartózkodás alatt keletkezett. Ennek közzététele *Somorjai Ádám* bencés atya érdeme. Kezdetben, mint relátor foglalkozott az anyaggal, lemondását követően pedig mint, történész. A források közzétételének módszerével kapcsolatban hangzottak el jogos kritikák és az is megfogalmazódott, hogy ezek sok újat nem adtak hozzá az eddigi ismereteinkhez. Nem hiszem, hogy így lenne, de ha még megállná is a helyét ez a vélemény, akkor is nagyon fontos, hogy tudjuk, ezekben a forrásokban nincsen semmi, ami gátolná a boldoggá avatás ügyét. És ez nem elhanyagolható eredmény.

Amerikai levéltárakból még további anyagok kerülhetnek elő. Ismeretes például, hogy a bíborost 1957-ben az amerikai követségről az amerikaiak ki akarták szöktetni Nyugatra, de aztán végül is letettek róla, mert azt veszélyesnek találták.⁹ Feltételezhető, hogy erre az akcióra vonatkozó titkosszolgálati iratok még napvilágot látnak majd az amerikai titkosszolgálati levéltárakból. És persze még számos dokumentum kerülhet elő moszkvai levéltárakból, amelyeknek a feldolgozása alig kezdődött meg.¹⁰

A tény, hogy még sok dokumentum vár feldolgozásra, nem azt akarja sejtetni, hogy a bíboros boldoggá avatásához minden rávonatkozó dokumentum felkutatására szükség van.

6 KOVÁCS Gergely: *A válság idején hiteles példaképekre van szükség, Tizenöt éve kezdődött Mindszenty bíboros boldoggá avatási eljárása*, in: Új Ember 2009. március 15.

7 A boldoggá és a szentté avatás menetének leírása RUPPERT József Sch.P.: *Út a boldoggá avatás felé*, Szeged-Csanádi Egyházmegye Toronyirány Kalendárium 2010, Szeged, 2009, 122–126.

8 BALOGH Margit: *Ikonná dermedt emlékirat, avagy egy jó pásztor naplója, Mindszenty József bíboros emlékiratainak története*. In: Századok, 146 (2012/1), 42.

9 SOMORJAI Ádám, OSB: *Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez 1956–1971*, Budapest, 2011, 270 (90. dokumentum: 1964. december 16).

10 KUN Miklós: *A Kreml és Mindszenty*. In: Magyar Hírlap, 2009. február 19.

XII. Pius pápa (1939–1958) boldoggá avatási ügye lényegében készen van, csak a pápa döntésére van szükség, hogy mikor tartja azt alkalmasnak. Ugyanakkor közismert, hogy

XII. Pius pápaságának összes iratai még nem nyilvánosak, azok feldolgozása és kutathatóvá tétele még hátra van. Valami hasonlóra lenne szükség Mindszenty bíboros ügyében is. Szét kell választani a boldoggá avatás ügyét és a történeti kutatást, hiszen mindkettőnek más a célja. Szükséges, hogy a történészek megismerjék, feldolgozzák a bíboros életére vonatkozó történeti forrásokat, és az is szükséges, hogy a boldoggá avatással foglalkozó illetékesek szakszerű munkát végezzenek, használják fel a történészek munkáját. Hiba volt és hiba lenne a jövőben is e két terület illetékességét összekeverni. Egy történeti munka, egy forrásközlés lehet akkor is értékes, ha nem célja a bíboros élet-szentségének igazolása. A boldoggá avatási eljárás célja, hogy az életszentségét igazolja és ezt hiteles és elégséges dokumentum és tanúvallomás alapján tegye.

Az ügy jelenlegi relátora, *Criscuolo* atya az utóbbi években kutatást végzett, amely során számos új, eddig ismeretlen anyag került elő. Átnézte *Agostino Casaroli* bíboros hagyatékát Pármában, amelynek egy része korábban nyomtatásban is megjelent¹¹ és a Vatikánban, az Államtitkárság titkos levéltárában is kutatott.

Mindszenty bíboros 1974-ben a Frankfurti könyvvásáron emlékiratainak bemutatásakor egy újságírói kérdésre azt mondta, hogy *VI. Pál* pápával mindent le levelezett.¹² Elsődlegesen fontos tehát az Államtitkárság levéltárában őrzött iratanyag ismerete, mert ebből ismerhető meg a pápa és a bíboros kapcsolata és a pápa szempontjai, hogy miért hívta ki Mindszentyt Rómába és miért kérte lemondását.

Az összegyűlt hatalmas anyag feldolgozása folyamatban van. A bíboros ügyének összetettségére való tekintettel körültekintően kell eljárni, figyelembe véve a felmerülő szempontokat, a felvetett nehézségeket. Nagyon fontos tény, hogy a relátor az általa átnézett és felkutatott iratokban nem talált semmi olyat, ami akadályozná a boldoggá avatási ügy folytatását, ami halad előre.

Eligazító számunkra *Angelo Sodano* bíboros államtitkár beszédének egy részlete, amelyet 2001. május 19-én, Rómában, a Santo Stefano Rotondo-bazilikában Mindszenty bíboros emlékére tartott szentmisén mondott.¹³

A „történelem rostájára” helyezve (Mindszenty bíboros) lelkipásztori szolgálatának egyes mozzanatait, és az adott korszak konkrét problémáiról szóló állásfoglalásait a történészek különféleképpen ítélik meg. Mi személyes apostoli elkötelezettségére akarunk emlékezni, mellyel az Egyházat és hazáját akarta szolgálni. Az egyház alapvető szándéka a szentté avatások kapcsán: mindig a szent megélt hősiek erényeit magasztalja, nem pedig összes konkrét cselekedetét.

A bíboros földi maradványainak hazahozatalát követően hazai nyilvános kultusza messze nagyobb, mint minden más magyar boldog jelölt és már boldoggá avatott személyé. Az 1975–2005 közötti évek kultuszának történetét alaposan dokumentálta *Mészáros István* professzor.¹⁴ Ezek között kiemelkedő a bíboros halálának évfordulója alkalmából

11 BARBERINI, Giovanni: *La politica del dialogo, Le Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana* (Santa Sede e politica nel novecento 7), Bologna, 2008.

12 Mindszenty szól. Eredeti, archív felvételek, 2 CD 10: Sajtótájékoztató a Frankfurti Könyvvásáron (1974).

13 NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma, A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*, Budapest, 2009, 126.

14 MÉSZÁROS István: *Egy „kultusza XXI. században, A Mindszenty-tisztelet története 1975–2005*, Budapest, 2005.

1993 óta az esztergomi Bazilikában évente megtartott Országos Mindszenty zarándoklatok. Jelentősek, azok a szentmisék is, amelyeket 1999 óta minden évben, Rómában, a bíboros egykori címtemplomában, a Santo Stefano Rotondo-bazilikában tartanak.¹⁵ Az idei jubileumi év programjai, megemlékezései, kiállításai tanúsítják, hogy a mártírsorsú bíboros kultusza élő, és példája ott él az emberek szívében. Büszkék lehetünk arra, hogy a jó Isten nemzeti történelmünk egy igen nehéz szakaszán, egy történelmi fordulóponton ilyen főpapot állított a magyar Egyház élére.

Végül tegyük fel a kérdést, mikor kerülhet sor Mindszenty József bíboros boldoggá avatására?

Mielőtt megkísérelnénk erre választ adni, érdemes nemzetközi kitekintésben nézni a boldoggá avatási ügyeket.

II. János Pál pápa (1978–2005) pápaságának 27 év alatt 1341 boldogot és 482 szentet avatott. Várható volt, hogy halálát követően a felpörgetett nagy iramú munka visszatér egy megszokott ütemre. 2010 és 2011-ben például összesen csak 39 boldoggá avatás és 9 szenté avatás volt.

A berlini fal lebontása után a kommunista uralomtól felszabadult országokban elindultak a kommunizmus áldozatainak boldoggá avatási ügyei. Az egyes országok üldözött egyházi vezetőié,

Csehországban *Josef Beran* (1888–1969),
Magyarországon *Mindszenty József* bíborosé (1892–1975),
Erdélyben *Márton Áron* püspöké (1896–1980),
Lengyelországban *Stefan Wyszyński* bíborosé (1901–1981).

Elindultak a kommunizmus vértanúinak ügyei is:

Magyarországon *Meszlényi Zoltán* püspöké (1982–1951),
Kárpátalján *Romza Tódor* püspöké (1911–1947),
Erdélyben *Scheffler János* (1887–1952) és *Bogdánffy Szilárd* (1911–1953) püspöké,
Horvátországban *Aloysius Stepinac* bíborosé (1898–1960),
Lengyelországban *Jerzy Popieluszko* katolikus papé (1947–1984).

Az utóbbiak ügyei sorra befejeződtek a boldoggá avatással, míg az elsősorú egyházi vezetők ügyei, akik nem lettek vértanúk, még mind folyamatban vannak. Mindszenty bíboros boldoggá avatási ügye előmenetelének értékelésekor ezt a tényt is figyelembe kell venni.

2010-ben elhangzott egy nyilatkozatban, hogy „nekünk most kellene Mindszenty boldoggá avatása, halálának 35. évében. Most lenne olyan lelkipásztori hatása a Kárpát-medencében élő egész magyar nemzetre, ami meghatározó jelentőséggel bírna”.¹⁶

2011-ben *II. János Pál* pápa boldoggá avatását követően az ügyben illetékes személy azt nyilatkozta, hogy felgyorsulhat Mindszenty József bíboros boldoggá avatási eljárása.¹⁷

¹⁵ NÉMETH 2009, 119–131.

¹⁶ TARICS Péter: *Nekünk most kellene Mindszenty, Interjú Szőke János atyával, a néhai bíboros nevét viselő alapítvány elnökével*. In: Magyar Nemzet, 2010. november 5.

¹⁷ *Felgyorsulhat Mindszenty József bíboros boldoggá avatási eljárása*, Magyar Kurír, 2011. május 5.

2012-ben azt a reményt keltette valaki, hogy az idei jubileumi év fordulatot hozhat Mindszenty boldoggá avatási ügyében.¹⁸

Felelősen mit lehet mondani minderről?

Mindszenty, amikor 1945 decemberében Rómába utazott, hogy megköszönje kinevezését XII. Pius pápának, célul tűzte ki, hogy újraélessze Rómában Szent István király 1776-ban lebontott zarándokházát a Santo Stefano Rotondo-bazilika mellett. Amikor 1971-ben ismét Rómában járt október 2-án meglátogatta az 1967-ben felépült római Szent István Zarándokházát és az emlékkönyvbe azt írta: „A magyar katolikus egyház megvalósult álma boldogsággal tölt el.” A zarándokházat a hozzá hú római papok hozták létre az ő engedélyével, amelyet a budapesti amerikai nagykövetségről diplomáciai úton szereztek meg tőle.¹⁹ Az ő álma valósult meg több évtized után, nem akkor, nem ott és nem úgy, ahogy ő megálmodta, máshol, máskor és máshogyan, ahogy azt a Gondviselés megadta, természetesen kellett hozzá emberi erőfeszítés és kitartás is.

Ismerve a bíboros életét, életének áldozatát, kereszthordozását, a mai konferencián elhangzott előadások alapján is biztosak lehetünk abban, hogy már meghallotta a hívó szót: „...jól van derék szolgám, menj be urad örömébe”. A mi álmunk az, hogy itt földön életszentsége elismerésre kerüljön és a boldogok között tisztelhessük. Ez akkor és úgy, ahogy reméltük nem valósult meg, de kitartóan és erőinket egyesítve dolgoznunk kell azon, hogy Isten Szolgája Mindszenty József boldoggá avatása a magyar katolikus Egyházat boldogsággal töltse el, akkor és úgy, ahogy azt a Gondviselés meg fogja adni.

---

18 LEZSÁK: *Előbb-utóbb megtörténik Mindszenty boldoggá avatása*. In: Magyar Nemzet Online, 2012. június 15.

19 NÉMETH 2009, 97–105.

ZÁGON JÓZSEF*

(1909–1975)

Mons. Zágon Józsefet, a Santa Maria Maggiore-bazilika magyar származású kano-nokját¹ egy magyar paptársra így jellemezte:

...magas, szikár alakjával, hófehér hajával, sasorrával, imponáló jelenség volt. Ta-lán kissé zárkózott, de azért kellemes társalgó, nagy tapasztalattal, alapos ismeretekkel. ... Az ebédlőben ... élvezet volt látni, milyen mesterien kezeli a kést és a villát. Egyszerű földműves család származása ellenére szebben evett, mint bármelyik arisztokrata.²

Élete összefonódott a 20. századi magyar emigrációval,³ amelynek egyik vezéregyé-nisége, a római Pápai Magyar Egyházi Intézettel (rövidítve: PMI),⁴ amelynek több mint tíz évig vezetője, a római Szent István zarándokházzal,⁵ amelynek létrehozója és bol-dogemlékű Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek életével,⁶ akinek hűséges papja és sorsának részese volt. E tanulmány célja, hogy felvázolja életpályáját és bemutassa életművét.⁷

---

* Jelen tanulmány a Studia Liberiana IV sorozatban, *Figure, Liturgia e Cult, Arte* c. kötetben (szerk. Mons. Michal JAGOSZ), 2011-ben olaszul megjelent életrajz magyar változata az értelemzavaró- és a sajtóhibák javításával képek nélkül. A jegyzetek elsősorban az olasz olvasóközönséget tartják szemelőtt.

1 Michal JAGOSZ (a cura di): *Clero Liberiano a servizio della Salus Populi Romani 1800–2010*, Studi Liberiana II, Roma, 2011, 213.

2 ADRIÁNYI Gábor – CSIKY Balázs: *Nyisztor Zoltán* (Dissertationes Hungaricae ex Histora Ecclesiae XVII.), Budapest, 2005, 300.

3 A magyar emigráció története: BORÓVI József: *A szórványban élő magyar katolikusok lelkigondozásának története*, Budapest, 2000. NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Első rész: 1945–1963*, in: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (a továbbiakban: MEV) 14(2002), 1–4/197–228 és *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Második rész: 1963–1973*, in: MEV 15(2003) 3–4/119–149. Olvashatók e kötetben. CSERHÁTI Ferenc: *Vatikáni megbízottak a külföldi magyar lelképásztori szolgálatban 1945–2006*, Budapest, 2009.

4 CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*, in: CSORBA László (szerk.): *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában* (1895–1995), Budapest, 1998, 75–94.

5 A Szent István Ház története: ANONIMO: *A Római Magyar Szent István Ház*, Roma. RUPPERT József SCH. P.: *Casa di Santo Stefano /Szent István Ház/ via del Casaletto 481*. In: BANFI Florio – HORVÁTH Zoltán György – KOVÁCS Zsuzsanna – SÁRKÖZI Péter: *Itáliai magyar emlékek*, Budapest, 2007, 324–329. NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma, A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*, Buda-pest, 2009.

6 Mindszenty József (Csehimindszent, 1892. március 29. – Bécs, 1975. május 6.). Rövid életrajza SZŐKE János SDB, in: *Bibliotheca Sanctorum, seconda appendice*, Roma, 2000, 957–966; MINDSZENTY József: *Emlékirataim*, Toronto, 1974.

7 Életrajza: TOLNAY Imre: *Zágon József (1909–1975)*. In: *Katolikus Szemle* (a továbbiakban: KSz), 27(1975), 256–262. NAGY Csaba (szerk.): *A magyar emigráns irodalom lexikona*, Budapest, 2000, 1041.

Kiterjedt levelezése, amely halála után a Szent István zárandokházba került, az elsődleges forrás életpályájához.⁸ Ezek között található személyes iratai is.⁹ Halálát követően a vatikáni Államtitkárság általános gyakorlatának megfelelően Santa Maria Maggiore-bazilika melletti kanonoki lakásából a Mindszenty ügyre vonatkozó iratokat elvitték, így azok majd csak akkor lesznek kutathatók, ha a Vatikáni Titkos Levéltárban hozzáférhetővé teszik azokat. Az iratok elvitelekor azonban nem találták meg a teljes anyagot. Később is előkerültek iratok, illetve az elvitt iratok egy részét visszadták, amelyek szintén a Szent István zárandokházban vannak.¹⁰ Fontos forrás működésére vonatkozóan a PMI,¹¹ a bécsi Pázmáneum valamint a Santa Maria Maggiore-bazilika káptalanjának levéltára. Értékes forrás végül Kada Lajos érsekkel¹² folytatott levelezése.¹³ A sírig tartó barátság az ötvenes években a PMI-ben kezdődött, ahol Zágon előljáró, Kada pedig 1951–1955 között növendék volt.

1. A SZÜLŐFÖLDRŐL KÜLFÖLDRE

Zágon József Magyarországon, a Komárom megyei Agostyánban született 1909. november 2-án, reggel 7 órakor¹⁴ paraszti családból. A községet 1543-ban a törökök elpusztították. 1773-ban telepítették újra würzburgi és bambergi német telepeseekkel. Zágon József ősei is németek voltak. Apja, Czantleitner János még németesen írta a nevét, anyját Eck Katalinnak hívták. Őt magát Zantleitner néven anyakönyvezték. A német nyelvet a családban sajtátította el. Családi nevét csak 1940-ben változtatta Zágonra.¹⁵ Ebből ered beceneve Zanti, ahogy ő maga írta alá leveleit barátainak, akik szintén így

BORBÁNDI Gyula – VICZIÁN János: *Zágon József*. In: Magyar Katolikus Lexikon (a továbbiakban: MKL) XV., Budapest, 2010, 426. A legteljesebb: NÉMETH László: *Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez*. In: MOLNÁR Antal – SZILÁGYI Csaba – ZOMBORI István (szerk.): *Historicus societatis Iesu, Szilas László emlékkönyv*, (METEM könyvek 62), Budapest, 2007, 350–351. Olvasható e kötetben.

8 A levéltár leírása: NÉMETH 2009, 13–15. A gyűjtemény jele: *SZIA-Zágon*.

9 A személyes iratai megtalálhatók: *SZIA-Zágon* 55. Legújabbban előkerültek a hagyatékára vonatkozó iratok, amelyek még nincsenek katalogizálva.

10 *SZIA-Zágon*, 54. A levelezés nyomtatásban is megjelent: NÉMETH László Imre: *Zágon-leveleskönyv, Zágon József iratgyűjtemény-töredék Mindszenty József bíborosról 1967–1975*, Budapest, 2011.

11 Az Intézet levéltárának leírása: NÉMETH László: *Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben*. In: MEV 11(1999), 1–2/231–242. A gyűjtemény jele: *PMI*. Olvasható e kötetben.

12 Kada Lajos (Budapest, 1924. november 16. – Budapest, 2001. november 26.) érsek. Mindszenty bíboros küldte Rómába 1946-ban, a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ba. 1948. október 10-én Rómában szentelték az Esztergomi Főegyházmege papjává. 1955-től a Pápai Diplomata Akadémia növendéke volt. 1957-ben védte meg doktori tézisét a Lateráni Egyetemen. Ezt követően lépett a Szentszék szolgálatába diplomataként. 1975. július 20-án szentelték püspökké Rómában. 2000-ben Spanyolország pápai nunciusaként ment nyugdíjba. PAJOR András: „A te szavadra ...”, *Látogatások Kada Lajos érseknél*, Kecskemét, 2001; BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmege papsága 1892–2006*, Budapest, 2008, 324–325.

13 A levelezés több, mint 60 levelet tartalmaz 1960. április 23-tól 1971. szeptember 10-ig. Kada Lajos hagyatékában található Budapesten. Jelzetük itt: *Zágon-Kada*.

14 *SZIA-Zágon*, 55.1: Kivonat a keresztek anyakönyvéből.

15 *SZIA-Zágon*, 55.4: A Magyar Királyság belügyminiszterének engedélye, Száma 323.750/1940/II.a. A tényt közzétették az egyházmege körlevelében 1941. február 21-én. Iktatószám: 430. Soós Viktor Attila (szerk.): *Apor Vilmos püspöki iratai*, Győr, 2009, 23.

hívták. Négy testvére volt, egy fiatalabb lány, és három fiú, János, István és György.¹⁶ Keresztelési anyakönyvi kivonata szerint 1920. szeptember 19-én bérmálkozott Dunalmáson. Az érettségi után jelentkezett papnövendéknek a Győri Egyházmegyébe. Fetszer Antal győri püspök¹⁷ a Pázmány Péter bíboros által 1623-ban alapított bécsi Pázmáneumba küldte tanulni,¹⁸ így a teológiát a bécsi egyetemen végezte. Tanulmányainak végén Bécsben szentelték a Győri Egyházmegye papjává 1935. július 14-én. Két évvel később, 1937-ben szerezte meg a teológiai doktori fokozatot a bécsi egyetemen.¹⁹ Doktori tézisének a címe: *Jesuitenpastoration und religiöses Leben um die Mitte des 18. Jahrhunderts in Ungarn*. Hazatérését követően püspöke első lelkipásztori állomáshelyéül Sopronba küldte. Hamarosan bekerült azonban a püspöki aulába, ahol 1936-ban szertartó lett. Egyházi karrierje gyorsan ívelt felfelé. Az 1941. január 21-én kinevezett új győri püspök, báró Apor Vilmos²⁰ 1941. május 6-án Zágont titkárává nevezte ki,²¹ majd megbízta az egyházmegyei iskolák felügyeletével is.²² Két év múlva, 1943. május 6-án pedig irodaigazgatójává tette.²³ Az egyházmegyei körlevelek tanúja annak a munkának, amelyet Zágon József a püspöki irodában irodaigazgatóként végzett.²⁴ A II. világháború utolsó napjaiban a püspök közvetlen munkatársaként tanúja volt Apor Vilmos püspök vértanúságának.²⁵

1945. március 28-án, nagyszerda délután szovjet katonák csapatai folyamatosan érkeztek a püspökvárba. Amit lehetett elvittek. Miután ismerték szokásaikat erre a célra vásárolt öt-hat órát adtak nekik. A püspökkel és munkatársaival együtt sokan a püspökvár pincéjében találtak menedéket. Nagypénteken, március 30-án itt a pincében olvasták fel a Passiót, mert a bazilikát korábban bombatalálat érte. A nap folyamán a szovjet csapatok beszállásolták magukat a püspökségre. Apor Vilmos ekkor elküldte irodaigazgatóját, Zágon Józsefet egy másik pappal a szovjet parancsnokságra, ahol fogadta a parancsnok, akit tájékoztattott arról, hogy a püspököt aggasztják azok a híresztelések, miszerint a szovjet katonái alakulatok erőszakos viselkedésére vonatkozó hírek nem túlzóak. A parancsnok azt válaszolta neki: nincsen embere arra, hogy megfegyvelje az alakulatokat, és egyébként is háborúban a katonák azt csinálnak, amit akarnak. Az orosz parancsnokságot igazából az érdekelte, hogy megtudja Zágontól a nyilasok neveit és a német katonák bújóhelyét. Zágon a sikertelen találkozást követően paptársával együtt visszatért a püspökségre. Éppen akkor érkeztek meg, amikor a püspök elindult a pincé-

16 1969. szeptember 9-én kelt végrendeletében örökösökként vannak felsorolva.

17 Fetszer Antal (Nagykároly, 1862. január 14. – Győr, 1933. október 6.) püspök. Nagykárolyban a piaristák gimnáziumába járt, a teológiát Budapesten tanulta a Központi Szeminárium növendékeként. 1885. június 29-én szentelték a Nagyváradi Egyházmegye papjává, 1914. december 6-án nevezték ki győri püspöknek. VICZIÁN József: *Fetszer Antal*. In: MKL III., Budapest, 1997, 655.

18 BEKE Margit: *A Pázmáneum története az újraindulástól napjainkig (1803–2002)*, in: ZOMBORI István (szerk.): *A bécsi Pázmáneum*, (METEM Könyvek 37), Budapest, 2002, 177–343.

19 SZIA-Zágon, 55.3: Bécs, 1937. július 9.

20 Apor Vilmos (Segesvár, 1892. február 29. – Győr, 1945. április 2.) püspök. Rövid életrajza Mons. ROLANDO Zera, in: *Bibliotheca Sanctorum, Secunda appendice*, Roma, 2000, 58–62.

21 Győri Egyházmegyei Körlevelek, 1941. május 6., Iktatószám: 994. Soós 2009, 31.

22 Győri Egyházmegyei Körlevelek 1941. július 7., Iktatószám: 1629. Soós 2009, 35.

23 SZIA-Zágon, 55.9. Iktatószám: 1359/1943. Győri Egyházmegyei Körlevelek, 1943. július 3. Soós 2009, 118.

24 Soós 2009.

25 Kétszer is közzétette a történeteket: ZÁGON József (Dunántúli álnéven): *Egy nagy mai magyar vértanú*. In: KSz 2(1950), 11–17, e 70–72 és ZÁGON József: *A vértanú magyar püspök*. Pannonia Sacra, München, 1960. március.

be. Zágon vele tartott és megpróbálta röviden tájékoztatni arról, hogy küldetése eredménytelen volt, de a kialakult helyzet miatt az aggódo püspököt ez nem érdekelte. Nem sokkal ezután eldördültek a lövések. Három lövés sebesítette meg Apor püspököt, akit még aznap este a helyi kórházban megműtöttek, ennek ellenére pár nap múlva, április 2-án, húsvét hétfőn elhunyt. Zágon József végig ott volt mellette. A vértanú püspök boldoggá avatási ügyét a II. világháborút követően utóda Papp Kálmán püspök²⁶ azonnal elindította, de az ügy érdemben csak az 1989-es rendszerváltás után folytatódott²⁷ és végül Boldog II. János Pál pápa avatta boldoggá Rómában, 1997. november 9-én.²⁸ A vértanú püspököt ábrázoló domborművet 2001-ben helyezték el a Szent Péter-bazilika grottáiban lévő Magyartok Nagyasszonya kápolnában.²⁹

A háború furcsaságához tartozik, hogy 1945. április 4. és 7. között szovjet tiszték Zágon lakásában voltak elszállásolva. A szovjet parancsnokság levélben köszönte meg vendégszeretétét.³⁰

A II. világháborút követően, 1946-ban Zágon Józsefet a győri Székeskáptalan tagjává nevezték ki. Napról napra egyre jobban előtört a kommunizmus, egyre nehezebbé vált az Egyház helyzete.³¹ A helyzetet látván az új kanonok a káptalan kincstárának egy részét – a Káptalan vezetőinek a tudtával – egy fém ládában rejtette el a kármeliták templomának kriptájában a kolostor lakóinak tudta nélkül. Zágon ugyanis a láda elrejtésére Apor Vilmos sírjának látogatását használta fel egy olyan pillanatban, amikor a szerzetesek zsolozsmáztak.³²

Mindszenty József bíboros letartoztatása után³³ Zágon József 1948. december 31-én egészségi okok miatt betegszabadságot kért, amelyet a püspök három hónapra meg is adott.³⁴ Zágon a betegszabadság alatt 1949. január 6-án elhagyta Magyarországot.³⁵ Ausztriába távozott.

2. AZ EMIGRÁNS MAGYAROK APOSTOLI VIZITÁTORA: 1950–1953

Először Bécsben lakott. Az volt a terve, hogy az Egyesült Államokba emigrál. A Philadelphiai Egyházmegyétől kért és kapott befogadó nyilatkozatot és azt követően megszerezte az amerikai bevándorláshoz a vízumot is.³⁶ XII. Pius pápa azonban a ma-

26 Papp Kálmán (Sopron, 1886. február 28. – Győr, 1966. július 28.) püspök. XII. Pius pápa nevezte ki győri püspökké 1946. május 3-án. VICZIÁN János: *Papp Kálmán*, MKL X., Budapest, 2005, 594.

27 Zágon 1952-ben és 1953-ban is megpróbált tanúvallomást tenni. *SZIA-Zágon*, 1.20.

28 László Imre NÉMETH: *Beato Vilmos Apor, Vescovo e martire nella tragedia del XX secolo* (Collana blu 204), Elledici – Editrice VELAR, 2011, 43–44.,

29 Vittorio LANZANI: *Le grotte vaticane, memorie storiche, devozioni, tombe dei papi*, Fabbrica di San Pietro, in Vaticano – Elio de Rosa Editore, 262.

30 Soós 2009, 238.

31 A II. világháború utáni évek történetének összefoglalása Adriano PAPO e Gizella NEMETH PAPO: *Storia e cultura dell'Ungheria*. Ed. Rubettino, 2000, 429–434.

32 Zágon József 1963. október 22-i pro memoria. Másolata megtalálható a Győri Püspöki Hivatalban. A kincstár leírása H. KOLBA Judit: *A Győri Egyházmegye liturgikus kincsei*, in: *A Győri Egyházmegye ezer éve*, Győr, 2000, 136–143.

33 MINDSZENTY 1974, 223–233.

34 *SZIA-Zágon*, 55.12. A levél keltezése: Győr, 1949. január 2. Iktatószáma: 3704/1948.

35 A tényt említi Zágon 1953. március 12-én kelt levelében. *SZIA-Zágon*, 55.31.

36 *SZIA-Zágon*, 55.17–19.

gyar püspökök megkérdezését követően 1950. július 12-én kinevezte a külföldi magyarok apostoli vizitátorává.³⁷ Kinevezéséről Giovanni Dellepiane érsek, Ausztria apostoli internunciusa³⁸ értesítette 1950. július 26-án kelt levelében.³⁹ A magyar menekültek segélyakciójának központja ekkor Innsbruckban volt, amelyet 1947-től Dér (Demel) Iván vezetett, aki ezt a munkát Mindszenty bíboros megbízásából végezte.⁴⁰ Zágon József kinevezését követően felvette vele a kapcsolatot, majd az irodát az anyagiakkal együtt szeptember 15-én vette át tőle.⁴¹ Októberig Innsbruckban maradt, majd novembertől Rómába helyezte át székhelyét. Ezt megelőzően, már 1950. szeptember 1-jén, saját kézzel írt levelet küldött Rómából az emigrációban élő magyar papoknak, amelyben megköszönte elődei munkáját, és tudatta a papsággal, hogy minden külföldön élő katolikus magyar pap, aki nincs inkardinálva valamely külföldi egyházmegyébe, az ő joghatósága alá tartozik, ugyanígy a lelkipásztorkodásban dolgozó szerzetesek is.⁴² Azonnal egy folyóirat indításába kezdett, amelyhez munkatársakat keresett.⁴³ A kéthetente megjelenő Élet c. lap első száma Innsbruckban jelent meg 1950 decemberében. Felelős kiadója Zágon József volt.⁴⁴

Rómába érkezve Zágon felvette a kapcsolatot a helyi magyar közösséggel, amelynek egyik fontos intézménye a *Via Giulia* 1. szám alatt lévő PMI volt, amelyet akkor Péterffy Gedeon rektor vezetett.⁴⁵ Itt lakott Vajda Ferenc római magyar lelkész is.⁴⁶ Zágon mindkettőjükkel jó munkakapcsolatot alakított ki. Bekapcsolódott az 1948. november 12-én megalakult *Actio Catholica in Exteris* (rövidítve: A.C.) munkájába is, amelynek központja a *Via della Conciliazione* 44. sz. alatt a *Propaganda Fidétől* bérelt lakásban volt.⁴⁷ Ő maga is ide költözött és itt volt az irodája. Igyekezett megismerni a római magyar közösség tagjait, akik közül két személyt meg kell említeni. Tomek Vincét, aki a pi-

37 SZIA-Zágon, 54.22, ANONIM: *A magyar katolikus világ hírei: Zágon kanonok a külföldön élő magyar papok apostoli vizitátora*. In: KSz 2(1950), 88–91.

38 Dellepiane Giovanni (Genova, 1889. február 21. – Bécs, 1961. augusztus 13.) érsek. Internunziussá 1949. január 12-én nevezték ki. 1951. december 21-én lett nunzius. MARCHI DE Giuseppe: *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Roma, 1957, 51–52 és FILIPAZZI Antonio G.: *Rappresentanze e Rappresentanti pontifici dalla seconda metà del XX secolo*, Città del Vaticano, 2006, 196.

39 A levél iktatószáma: 30046. SZIA-Zágon, 37.17.

40 Dér (Demel) Iván (Budapest, 1913. március 23. – Bécs, 1984. szeptember 2.) pap. 1938. október 30-án szentelték az Esztergomi Főegyházmegye papjává. BEKE 2008, 153.

41 SZIA-Zágon, 4.16. Zágon levelének keltezése: Róma, 1950. augusztus 30.

42 CSERHÁTI 2009, 22–23.

43 NÉMETH 2007, 353, VICZIÁN János: *Élet*, in: MKL III., Budapest, 1997, 28.

44 BORBÁNDI Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és biográfia*, Budapest, 1992, 102.

45 Péterffy Gedeon (Budapest, 1912. augusztus 7. – South Bend – USA, 1993. szeptember 23.) pap. 1936. június 21-én szentelték az Esztergomi Főegyházmegye papjává. 1936–1938 között Rómában tanult az Angelicumon, mint a *Collegium Hungaricum* Papi Osztályának növendéke. 1946-ban nevezték ki a Püspöki Konferenzia római agensévé. 1947-ben lett a PMI rektora. 1951-ben elhagyta Rómát és az Egyesült Államokba emigrált. BEKE 2008, 581.

46 Vajda Ferenc (Máramarossziget, 1919. július 14. – Racine, 1987. február 28.) pap. 1937–1945 között a *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendéke volt. A teológiát a Pápai Gergely Egyetemen tanulta. 1943. október 31-én, Rómában a Szatmári Egyházmegye papjává szentelték. 1948–1951 között a római magyar közösség lelkipásztora volt. 1951-ben emigrált az Egyesült Államokba, ahol Mineapolisban lett káplán, majd Racinában, a St. Lucy's Congregatio plébánosa. *Collegium Germanicum et Hungaricum Kollegskatalog*, Roma, 1937–1987.

47 Római Magyar Kurír, 1948. december 12.

arista rend generális előljárója volt,⁴⁸ és Apor Gábort, a vértanú győri püspök testvérét, aki 1939–1944 között Magyarország szentszéki nagykövete volt, ekkor pedig az A.C. elnöke.⁴⁹

Megérkezése után Zágon József apostoli vizitátorként megszervezte a római magyarság szentévi zarándoklatát. 1950. december 10-én Rómában élő magyar papok, szerzetesek és világi hívek vettek ezen részt. XII. Pius pápa 1950. december 13-án kihallgatáson fogadta a zarándoklat résztvevőit, megszólításával tüntette ki Zágon Józsefet, és apostoli áldását adta a Magyarországon élő és a hazájukból elmenekült magyarokra.⁵⁰

2.1. Az Anonymus kiadó

Zágon első jelentős műve Rómában az Anonymus⁵¹ nevet viselő könyvkiadó létrehozása volt. A kezdeményezésben részt vett a római emigráció szinte valamennyi jelentős személyisége.⁵² Ő lett az igazgató. Magyar katolikus klasszikusok kiadását tervezték Pásztor Lajos⁵³ javaslata alapján. A cél kettős volt. Egyrészt az emigrációban élő magyarok magyar nyelvű lelki és irodalmi könyvekkel való ellátása, másrészt a kiadott könyvek beküldése Magyarországra, ahol ilyen jellegű könyvek kiadására akkor nem volt lehetőség. Zágont a kiadó vezetésében Békés Gellért OSB⁵⁴ és Pásztor Lajos tanácsadóként segítették.⁵⁵ A kiadó első pénztárkönyvében az első bejegyzés dátuma 1951. július 1., amely az alapítók által befizetett összegek felsorolását tartalmazza.⁵⁶ Ezek szerint a kiadó 1951 közepén jött létre, a *Tribunale di Roma*-nál volt bejegyezve. Hivatalos székhelye a *Via della Conciliazione*, 44. sz. alatt lévő irodában volt, postacíme pedig Róma, C.P. 9043. A kiadó ügyvezető tanácsának első ülésén, amelyet 1951. október 12-

48 Tomek Vince Sch.P. (Palocsa, 1892. november 19. – Róma, 1986. április 18.) szerzetes. 1916. június 25-én szentelték pappá. 1948–1967 között a Piarista Rend generálisa volt Rómában. Sírja Budapesten van. LÉH István SCH. P. – KOLTAI András: *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997*, (METEM könyvek 21), Budapest, 1998, 390.

49 Apor Gábor (Kőröspatak, 1889. november 6. – Róma, 1969. február 21.) követ. MAGYARY Gyula: *Báró Apor Gábor 1889–1969*. In: KSz 21(1969), 65–66; VICZIÁN János: *Apor Gábor, altorjai br.* In: MKL I., Budapest, 1993, 344–345.

50 KSz 2(1950), 181.

51 Anonymus ismeretlen személy, II. vagy III. Béla magyar király írnoka volt. CSAPODI Csaba: *Az Anonymus kérdés*, Budapest, 1978.

52 Az alapítók Zágonon kívül: S.E. Apor Gábor az A.C. elnöke, Francesco Ambro máltai lovag, Békés Gellért OSB, Dám Ince OFM, Pásztor Lajos levéltáros, De Rivo Zoltán újságíró, Tóth László irodalomtörténész, és Kada Lajos. NÉMETH 2002, 213–214.

53 Pásztor Lajos (Budapest, 1913. február 3. – Róma, 1997. október 8.) levéltáros, történész. A Római Magyar Akadémia titkára volt, ezt követően a Vatikáni Titkos Levéltár levéltárosa lett, és a Pápai Gergely Egyetemen egyháztörténetet tanított. BORBÁNDI Gyula – PÁSZTOR Lajosné: *Pásztor Lajos*, in: MKL X., Budapest, 2005, 657.

54 Békés Gellért OSB (Budapest, 1915. január 3. – Sankt Lambrecht, 1999. július 29.) szerzetes pap. A római Szent Anzelm Egyetemen tanulta a teológiát. 1938. szeptember 11-én szentelték pappá. 1946-tól a Szent Anzelm Egyetemen, 1979-től a Pápai Gergely Egyetemen is tanított. 1992-ben visszatért Magyarországra. POMOGÁRS Béla: *Békés Gellért József, OSB*. In: MKL I., Budapest, 1993. 699, SOMORJAI Ádám (szerk.): *Az egység szolgálatában, Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára*, in: KSz 46(1994), 3–4. szám.

55 Consiglio di Amministrazione jegyzőkönyveinek első kötete özvegyének a birtokában van.

56 A pénztárkönyv özvegyének a birtokában van. Apor Gábor 69.000,- lírát, a többiek fejenként 6.000,- lírát fizettek be.

én tartották, 23 tag csatlakozását fogadták el. Zágon József 1958-ig állt a kiadó élén, akkor átadta a vezetést Magyary Gyulának.⁵⁷ A kiadó igen igényes és alapvető lelki, teológiai, történelmi, irodalmi és ifjúsági könyvet adott az emigráns magyarok kezébe, akik minden magyar szóra ki voltak éhezve.⁵⁸ A könyvekről az A.C. lapja, a *Katolikus Szemle*⁵⁹ közölt recenziókat.⁶⁰ A kiadó sorsa azonos volt számos más emigráns magyar kiadó sorsával: lelkesedésből, tenni vágyásból született, és a körülmények változása és a gazdasági helyzet pecsételte meg sorsát a hatvanas-hetvenes években.⁶¹ Az utolsó könyv 1976-ban jelent meg, amely a Pápai Gergely Egyetem jól ismert magyar és olasz jezsuita szerzőpárosának, Alszeghy Zoltánnak és Flick Maurónak a műve volt.⁶²

2.2. Az Újszövetségi Szentírás magyar nyelvű kiadása

Az A.C. nagy vállalkozása, az Újszövetségi Szentírás görög eredetiből készített fordítása és kiadása már Zágon Rómába érkezése előtt elindult. Történetéről a fordítók így vallanak⁶³:

Az új Szentírás eredete elválaszthatatlanul összekapcsolódik a hazájától távol, menekült sorban élő magyarság sorsával. 1949-ben, amikor erősebb ütemben indult meg a nyugatra menekült magyarság kivándorlása, a Rómában élő magyar papok egy megbeszélésén fölmerült a kérdés: mit adjunk búcsúzóul magyar véreink kezébe, amikor az olasz kikötőkből útra kelnek messzi világrészek felé? ... Természetesen keresve sem találhattunk volna önmagában jobbat és célunknak is megfelelőbbet, mint a Szentírást. ... kifejezett célunk volt, hogy a hívő magyarságnak, elsősorban a hazájától távol, menekült sorban élő magyarság lelki javát szolgáljuk. ... ez a cél volt az egész vállalkozás sugalmazója és mozgatója.

A fordítók feltehetően a római magyar papok, szerzetesek, pap- és szerzetesnővendékek egyik havi találkozájára utalnak, amelyet ricevimentónak neveztek. Ezeket a PMI-ben rendezték minden hónap első csütörtökén.⁶⁴ A szentírási könyvek többségét görög eredetiből Dalos Patrik oratorianus⁶⁵ fordította le, Békés Gellért bencésnek köszönhető a fordítás szép magyar nyelve. Miután a fordítók elvégezték munkájukat, szükség volt annak ellenőrzésére. Zágon ekkor vette kézbe az ügyet.⁶⁶ A munka elvégzésére 1951. január 2-án a Torino melletti Chieriben működő magyar jezsuita provinciához fordult.⁶⁷

57 Consiglio di Amministrazione jegyzőkönyve, első kötet, 1958. június 16-i ülés.

58 Hozzávetőleges harminc könyvet adtak ki. BORBÁNDI 1992, 30. Ebből huszonkettő könyv címe ismert. NÉMETH 2002, 214, 146–149 jegyzetek.

59 Az első szám 1949. július elsején jelent meg. NÉMETH 2002, 208. A folyóirat története VICZIÁN János: *Katolikus Szemle*. In: MKL VI., Budapest, 2001, 386.

60 NÉMETH 2002, 214, 150. jegyzet.

61 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, München, 1985, 377.

62 ALSZEGHY Zoltán – FLICK Maurizio: *A katolikus dogma fejlődése*, Roma, 1976.

63 P. BÉKÉS Gellért – P. DALOS Patrik: *Az Újszövetségi Szentírás új magyar fordítása*. In: KSz 3(1951), 1–4.; FARKASFALVY Dénes: *Az Újszövetség magyar fordításának múltja és jövője*. In: KSz 46(1994), 129–142.

64 NÉMETH 2002, 199 és 210.

65 NAGY 2000, 177.

66 NÉMETH 2007, 353–357.

67 SZARVAS Béla: *A magyar jezsuita rend hittudományi főiskolája Olaszországban, Fábry Antal S.J. (1902–1985) emlékére*. In: MEV 10(1998), 1–2/281–286.

A jezsuita közösség hat tagja készséggel vállalta a felkérést.⁶⁸ Zágon az elkészült fordítást 1951. február 10-én küldte el Chieribe.⁶⁹ A jezsuita atyák igen gyorsan elvégezték a munkát, mert már 1951. február 16-án jelezték neki, hogy a hónap végére elkészülnek.⁷⁰ Zágon ezt ezekkel a szavakkal köszönte meg:

*Nem túlzok, ha a Szentírás megjelenését nagymértékben annak az önzetlen munkának tulajdonítom, mellyel a fordítás átnézését végezték a jó jezsuita atyák. A jó Isten fizesse meg munkájukat sok kegyelemmel!*⁷¹

A kiadásban a fordítók bevezetésének dátuma 1951. augusztus 20. Szent István király ünnepe, Zágon előszava 1951. október 8-ára, Magyarok Nagyasszonya ünnepére van keltezve. A nyomtatás azonban a kis teljesítményű nyomdagépek miatt elhúzódott és csak 1952 januárjában készült el. Az első kiadás 25 ezer példányban jelent meg, amelyhez az anyagiakat Zágon gyűjtötte össze. 1955-ben jelent meg a második, javított kiadás, tízezer példányban, ami az 1956-os események miatt, amelyekről még szó lesz, hamar elfogyott, így újabb és újabb kiadásokra volt szükség. 1963-ig összesen 75 ezer példányt adtak ki, 1964-ben pedig már a negyedik kiadás látott napvilágot.⁷² A fordítók neve alapján ez a fordítás Békés-Dalos Újszövetség néven vált ismertté, nevezték *Limburginak* is, mert a kiadáshoz szükséges egyházhatalósági engedélyt a limburgi püspök, Wilhelm Kempf⁷³ adta meg 1951. november 25-én. A kommunizmus évei alatt Magyarországon nagy kincs volt az Újszövetségnek ez a kiadása, amely hivatalosan és nem hivatalosan jutott át a vasfüggönyön, többnyire Bécsből vagy Bécsen keresztül. Zágon nem fáradt bele abba sem, hogy az újabb és újabb kiadásokhoz anyagi forrásokat találjon, pedig olykor súlyos pénzhiánnyal kellett megküzdenie, pl. amikor 1955-ben nem engedtek be Magyarországra egy nagyobb szállítmányt pedig abban állt a pénz, ami kellett volna az éppen akkor nyomdából kikerülő újabb kiadásra! A nagyszerű vállalkozást a Gondviselés azonban mindig átszegítette és csak a jó Isten a megmondhatója annak, hogy hányan köszönhetik e fordításnak azt, hogy megismerték az Újszövetségi Szentírást.⁷⁴

2.3. Mindennapi gondok

Zágon tevékenységének nagyobb része Rómában zajlott, ezért az Élet c. folyóirat kiadását is áthozta ide magával 1951 novemberében.⁷⁵ Egyik fő feladata lett, hogy a magyar intézmények, kezdeményezések élére, többek között a Katolikus Szemle szerkesztésére is, alkalmas személyeket, megfelelő munkatársakat találjon azok helyett, akik ekkortájt emigráltak az Egyesült Államokba.⁷⁶ A kivándorolt magyar lelkész helyére Kada Lajost nevezte ki

68 SZIA-Zágon, 2.60.2: Chieri, 1951. január 28.

69 SZIA-Zágon, 2.60.3: Róma, 1951. február 11.

70 SZIA-Zágon, 2.60.4.

71 SZIA-Zágon, 2.60.10: Róma, 1951. november 2.

72 SOMORJAI Ádám: *Békés Gellért publikációinak bibliográfiája*. In: KSz 46(1994), 3–4/68.

73 Wilhelm Kempf (Wiesbaden, 1906. augusztus 10. – Limburg, 1982. október 9.) püspök. 1949. július 25-én szentelték püspökké. www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkempf.html 2010. 11. 23-i letöltés.

74 NÉMETH László: *55 éves a Békés-Dalos Újszövetség*, in: Jeromos füzetek, 2006, 65. szám.

75 BORBÁNDI 1992, 102.

76 NÉMETH 2007, 354–357. SZABÓ Ferenc: *A magyar jezsuiták sajtómunkája 1945 után itthon és külföldön*. In: MOLNÁR Antal és SZILÁGYI Csaba (szerk.): *Múlt és jövő, A magyar jezsuiták száz éve (1919–2009) és ami abból következik*. (METEM Könyvek 73), Budapest, 2010, 66–74.

menekült lelkésznek.⁷⁷ A Katolikus Szemle szerkesztését pedig Békés Gellért OSB vállalta. Zágon idejének jó részét levelezéssel töltötte, hogy kapcsolatba lépjen a világon szétszórta élő magyar papokkal. Hagyatékában fennmaradt levelezése bámulatra méltó. Törekedett a személyes találkozásokra is, amelyekre jó alkalmul szolgáltak a különböző országokban rendezett papi lelkigyakorlatok, amelyek tartását vállalta.⁷⁸ Figyelme kiterjedt Magyarországra is, ahová nagyon sok adományt küldött Mikes álnéven.⁷⁹ Vizitátorként hozzá tartozott egykori kollégiumának, a bécsi Pázmáneumnak a felügyelete is. Neki küldték az információkat a papnövendékekről és ő ellenőrizte az elszámolást.⁸⁰ Számos kezdeményezés élére állt, így ő lett az elnöke a Magyar Katolikus Művészeti és Tudományos Akadémiának is, amely 1951-ben Schwartz Elemér louvaini egyetemi tanár kezdeményezésére jött létre.⁸¹ 1954-ben már ötven tagja volt.⁸² Pihenéseit és szabadságát az ausztriai Muttersben töltötte, ahol jó kapcsolatba került egy ottani családdal, akiknek szállodájuk volt.⁸³ Buzgóságának elismeréseként XII. Pius pápa 1952. január 25-én titkos pápai kamarási címmel tüntette ki.⁸⁴

A menekültek lelképásztori ellátásának egyházi kereteiben lényeges változást hozott az „*Exsul Familia*” apostoli constitúció megjelenése 1952. augusztus 1-jén.⁸⁵ A constitúció 1952. december 30-án lépett életbe és ezzel Zágon Józsefnek megszűnt a külföldi magyar katolikusok feletti joghatósága.⁸⁶ Ekkortájt szűnt meg az általa indított *Élet* c. folyóirat is.⁸⁷

3. A PÁPAI MAGYAR EGYHÁZI INTÉZET RÉGENSE: 1953–1964

A Szentszék, hogy Zágon Józsefet Rómában tartsa a PMI Egyesült Államokba kivándorolt rektora helyére 1953. február 24-én kinevezte a PMI régensévé, *ad interim*.⁸⁸ Rektori kinevezést azért nem kaphatott, mert ekkorra már megszakadt a kapcsolat a Vatikán és a Magyar Püspöki Kar között⁸⁹ és így a kinevezéshez a Magyar Püspöki Kar véleményét nem tudták kikérni.

A PMI elődje, a Papi Osztály a *Collegium Hungaricum* (később Római Magyar Akadémia, rövidítve RMA) keretében, 1928-ban kezdte meg működését. Azzal a céllal jött létre, hogy Magyarországról érkező felszentelt papokat fogadjon, akik püspökeik szándéka szerint Rómában teológiai, illetve történelmi tanulmányokat folytatnak. A

77 PAJOR 2001, 18.

78 NÉMETH 2007, 354.

79 A politikai rendőrség csak 1957-ben fedezte fel, hogy Zágon ezt a nevet használja magyarországi levelezésében. FEJÉRDY András: „*Hontalanok*”, *A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti politikájának kezdetei*. In: *Történelmi Szemle*, XLI(2009), 64., 13. jegyzet.

80 BEKE 2002, 264.

81 Levélváltás (298 oldal) 1951 és 1962 között: *SZIA-Zágon*, 16.

82 BORBÁNDI 1985, 196.

83 Ausztriai tartózkodási engedély: *SZIA-Zágon*, 55.21. e 32.

84 *SZIA-Zágon*, 55.24–25, e 27.

85 Acta Apostolicae Sedis, 44(1952) 649–704, legújabb kiadása in: *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni, Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000)*, Bologna, 2001, 147–310.

86 CSERHÁTI 2009, 26; KSz 4(1952.), 25.

87 BORBÁNDI 1992, 102.

88 *PMI*, 74/1953.

89 FEJÉRDY 2009, 60.

Papi Osztály 1936. január 1-én belső igazgatásában önállóvá vált, és teljes egészében elfoglalta a Via Giuliaán lévő Falconieri palota második emeletét. Ennek a kedvező elhelyezésnek a kialakításában szerepet játszott az a körülmény, hogy a palota vételárának egy részét a vallásalapból fedezték. A Papi Osztályt a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációja 1939. június 8-án felvette az egyházi intézmények sorába, majd Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek⁹⁰ kérésére 1940. július 16-án XII. Pius pápa a Római Magyar Egyházi Intézetet „pápai” címmel ruházta fel, illetve megadta az ezzel járó jogokat. A II. világháborút követően, az 1948–49-es akadémia évrre érkeztek utoljára Magyarországról ösztöndíjas papok a PMI-be. A hatalomra jutott kommunista diktatúra ezt követően mindent megtett azért, hogy működését lehetetlenné tegye, feloszlassa illetve kitegye az épületből.⁹¹ Az Intézet növendékei ekkor jórészt a *Collegium Germanicum et Hungaricum*ból, a bécsi Pázmáneumból és Innsbruckból érkeztek püspökeik beleegyezésével, illetve volt néhány olyan növendék is, akik azután léptek be az Intézetbe, hogy emigráltak Magyarországról.⁹² Volt idő, amikor az Intézet létének megőrzése érdekében hivatalos olasz karhatalmi szervek közbelépésére is szükség volt. 1947-től az Intézetben laktak a római magyar lelkészek is. Az Akadémia kommunista vezetésével az 1952–1953-as akadémiai esztendő különösen is feszült volt. Ekkor az Intézetet Mester István egri egyházmegyes pap vezette vicerekorként.⁹³

Zágon kinevezését követően beköltözött a PMI-be, ahol a főbejárattól balra lévő két szobás lakásban lakott. Az Intézet helyzete, létéért folytatott küzdelme nem volt ismeretlen előtte, hiszen apostoli vizitátorként felügyelte az Intézetet, lakóival szorosán együttműködött. Az Intézet működésének anyagi feltételei eléggé bizonytalanok voltak, ezért Zágon elsődleges gondja az volt, hogy előteremtse a működéséhez szükséges anyagiakat. Adományokat gyűjtött, illetve elrendelte, hogy a növendékek évente fizessenek be egy meghatározott összeget. Azt is sikerült elérnie, hogy a növendékek püspökei Magyarországon vállalkják papjaik fenntartási költségeit intenció fejében. Ezzel egyben elismerték egyházmegyes növendékeiknek az Intézetben való tartózkodását, illetve ez kapcsolatot jelentett a hazai katolikus Egyház és a PMI között. Zágon régensként folytatta a havi papi találkozók szervezését. Vezetése alatt az Intézet élete normalizálódott, ami köszönhető annak is, hogy Sztálin halála után a helyzet Magyarországon lényegesen enyhült.⁹⁴ 1956. október 23-án Budapesten váratlanul kitört a forradalom.⁹⁵ Ennek

90 Serédi Jusztinián OSB (Deáki, 1884. április 23. – Esztergom, 1945. március 29.) érsek, hercegprímás, bíboros. Kánonjogászként Gaspári bíboros munkatársa volt. 1927. november 27-én nevezték ki esztergomi érsekké, 1927. december 22-én kerálták bíborossá. BEKE 2008, 660–662.

91 CSORBA 1998, 76–83.

92 A növendékek listája NÉMETH László: *Pápai Magyar Intézet (Pápai Magyar Egyházi Intézet, PMI)*. In: MKL X., Budapest, 2005, 561–563.

93 Mester István (Kassa, 1917. augusztus 20. – Róma, 1984. június 6.) pap. 1951. június 15-én szentelték az Egri Főegyházmegye papjává. 1947–1948 között római magyar lelkész volt. A Pápai Gergely Egyetemen szerzett licenciát egyházból. Tanulmányai befejeztével a PMI vicerektora lett. 1952-ben lépett a Szentszék szolgálatába. 1973-tól a Papi Kongregáció osztályvezetője volt. Diós István: *Mester István*. In: MKL VIII., Budapest, 2003, 994. A Vatikánban, a Campo Santo Teutonicón temették el, ahonnan földi maradványait 1994-ben Egerbe vitték. *Mester István újratemetése Egerben*. In: Új Ember, 1994. december 4.

94 Sztálin 1953. március 5-án hunyt el. Halálát követő magyarországi változásokról Adriano PAPO – Gizella NÉMETH PAPO 2000, 430.

95 A forradalom ötvenedik évfordulójára több könyv is megjelent olaszul nyelven: Victor SEBESTYEN, *Budapest 1956. La prima rivolta contro l'impero sovietico*, Rizzoli 2006; Clemente MANENTI: *Ungheria 1956, Il cardinale e il suo custode* (La memoria 693), Sellerio editore Palermo, 2006.

hírére a Római Magyar Akadémia kommunista vezetősége elmenekült a palotából. Az üresen maradt épületet Zágon vezetésével október 31-én az Intézet birtokba vette és a forradalom leverése, azaz november 4-e után se adták azt vissza a kommunista vezetőknek. A szovjet segítséggel Magyarországon berendezkedett új rezsim 1957 őszére találta meg azt az eszközt, amivel visszaszerezhetette a Palazzo Falconerit. A budapesti olasz Kulturintézet bezárásával fenyegetőzve érték el, hogy az olasz hatóságok segítsenek helyreállítani az 1956 október előtti helyzetet. Zágon deklarációt tervezett felolvasni az október 1-jei átadás alkalmából, ám az olasz külügyminisztérium kérésére ettől eltekintett és azt írásban küldte meg. A kapcsolat a két intézmény között igen feszült volt, mindennaposak voltak az összeütközések. Zágon igyekezett mindent megtenni, hogy a PMI jogállását megvédje.

A PMI 1958-ban fennállásának 30. évfordulójára készült. Zágon az évforduló méltó megünneplésére tervbe vette a kápolna felújítását. A kápolna díszítésének elkészítését Prokop Péter kalocsai egyházmegyei pap festőre bízta, aki 1957. május 1-jén érkezett az Intézetbe, miután az év elején emigrált Magyarországról.⁹⁶ Prokop Péter negyven négyzetméternyi freskót készített. A felújított kápolna megáldására 1958. december 4-én délelőtt 11 órai kezdettel került sor. Az ebből az alkalomból elkészített új márványoltárt Mons. Ettore Cunai soteropoli c. érsek, Róma második Vicegerentéje szentelte fel.⁹⁷ Az oltárba Szent Ágnes, Szent Gellért, a Kassai vértanú, Árpádházi Szent Erzsébet és X. Szent Pius pápa ereklyéit helyezték el.⁹⁸

Az ötvenes évek végén az RMA élére kinevezett igazgató új hangot ütött meg és így remény nyílt a két intézmény közötti kapcsolat rendezésére. Nem sokkal ezután azonban ismét összeütközésre került sor. 1960 nyarán, egy éjszaka eltávolították a palota homlokzatáról azt a Magyarok Nagyasszonya mozaikot, amelyet az Intézet készített 1957-ben. Zágon az igazgatónak írt levelében megdöbbenésének adott hangot.⁹⁹ A mozaik eltávolítását végrehajtó önkényeskedő gondnokot, az RMA igazgatója rövidesen hazahívatta Budapestre, a mozaikot pedig egy szombati nap beadták az PMI-be, ahol először a bejárat mellett volt elhelyezve, majd 1978-tól a sekrestyébe került, és csak a rendszerváltást követően, 1991-ben helyezték vissza ünnepélyesen a palota homlokzatára.¹⁰⁰

Az évek múltak és 1960-ban Zágon József ezüstmisés lett. Az ünnepi szentmisét a PMI kápolnájában tartotta július 10-én.¹⁰¹ Az esztendő jelentős fejleményeket hozott. Ennek előzményei visszanyúlnak a II. világháborút követő évekre.¹⁰² XII. Pius pápa 1945-ben nevezte ki Mindszenty Józsefet esztergomi érsekké és már 1946 februárjában bíborossá kreálta. Bíborosi címtemplomául saját kérésére a magyar emlékekben igen gazdag Santo Stefano Rotondo-bazilikát jelölte ki, amely a *Collegium Germanicum et Hungaricum* tulajdonában állt. A templom ekkor igen romos állapotban volt, de az ünnepélyes birtokbavételre (*presa di possesso*), amelyre 1946. március 3-án került sor, ki-

96 Prokop Péter (Kalocsa, 1919. január 10. – Budapest, 2003. november 11.) pap, festő. 1942. március 22-én szentelték a Kalocsai Főegyházmegye papjává. PROKOPP Mária: *Prokop Péter*, Szeged, 2003 és NÉMETH 2007, 362.

97 1964-es leltár: *PMI*, 1001/1964.

98 *PMI*, 88/1958. Szent Gellért püspök és vértanú ereklyéjét Mons. Angelo Giuseppe Roncalli, velencei pátriárka a későbbi XXIII. János pápa ajándékozta az Intézetnek.

99 *PMI*, 42/1960 Zágon József Merényi Ferencnek, az Akadémia igazgatójának. Kelt: Róma, 1960. június 2. 100 CSORBA 1998, 90.

101 *PMI*, 34/1960.

102 NÉMETH 2009, 29–79.

takarították. A bíboros szerette volna a templom melletti kolostort is megkapni, hogy ott újraréssze Szent István első magyar király által a Szent Péter-bazilika közelében épített és 1776-ban lebontott magyar zarándokházat. Maga Giovanni Battista Montini sostituto is, a későbbi VI. Pál pápa személyesen többször közbenjárt az ügyben a Kollégium vezetésénél. Mindszenty bíborost azonban 1948. december 26-án letartóztatták és így az álmot ekkor nem sikerült megvalósítani, de az tovább élt.

A templommal kapcsolatos tervek a hatvanas évek elején váratlanul ismét napirendre kerültek, annak ellenére, hogy a bíboros 1956. november 4-e óta az Egyesült Államok budapesti követségén tartózkodott.¹⁰³ Az Egyesült Államokban ugyanis 1960. július 1-én elhunyt Mihalik István, nagyváradai egyházmegyes magyar plébános,¹⁰⁴ aki végrendeletében jelentős összeget hagyott papnevelésre. Mons. Szabó János, az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnöke¹⁰⁵ értesítette erről Zágón Józsefet, és azt tanácsolta neki, hogy tegyen lépéseket a hagyaték megszerzésére.¹⁰⁶ Zágón azonnal kérte tőle a végrendelet másolatát,¹⁰⁷ mert a hagyatékból szerette volna megoldani a PMI független elhelyezését, a Santo Stefano Rotondo melletti kolostorban. A hagyaték megszerzése azonban akadozott. A végrendelet megszerzését nehezítette, hogy annak végrehajtójául a philadelphiai érsek volt megjelölve. Az érseki szék azonban éppen ekkor betöltetlen volt. Ráadásul, Zágón információi szerint, előkészületben volt a Philadelphiai Egyházmegye felosztása is, ami miatt a kinevezés elhúzódnásával számolt. Az új érsek 1961 márciusában Krol lengyel származású volt clevelandi segédpüspök lett,¹⁰⁸ akit Zágón személyesen is ismert. Róla az a hír járta, hogy a magyarok iránt jóindulatú, ami azzal kecsesített, hogy sikerülhet a hagyaték megszerzése.¹⁰⁹ 1961. július 22-én másolatban megérkezett Mihalik végrendelete, amely 1950. február 14-én kelt. Krol érsek személyesen küldte meg Zágónak 1961. július 10-én kelt leveléhez mellékelve.¹¹⁰ Mihalik a Csanádi Egyházmegyében lévő gyulai plébániának 5.000,- USD-t hagyott örökimádás templom építésére, a fennmaradó vagyont, mint alapítványt a nagyváradai római katolikus püspökség magyarországi részére hagyta, azzal, hogy a vagyon kamataiból a püspökség Magyarországon lévő részének kispapjait és papjait taníttassák Rómában. Zágón

103 Mindszenty József, 1974, 442–469. A bíboros életének erre a szakaszára vonatkozó dokumentumok nemrég láttak napvilágot. SOMORJAI Ádám OSB – ZINNER Tibor: *Majd' halálra ítélve, Dokumentumok Mindszenty József életrajzához (CD-melléklettel)*, Budapest, 2008, dokumentum: 234–359.

104 Mihalik István (Nagyszalonta, 1895. augusztus 6. – Philadelphia, 1961. július 1.) pap. 1920. március 1-jén szentelték a Nagyváradai Egyházmegye papjává. A teológiát Innsbruckban tanulta. 1924-ben egy rövid időt Svájcban töltött. 1925 után emigrált az Egyesült Államokba. Később Californiából Philadelphióba ment, ahol az 1913-ban alapított Jézus Szíve magyar plébániának lett a plébánosa. NÉMETH László: *Helyreigazítás*. In: *Távlatok* 2006/4, 74. szám, 430.

105 Mons. Szabó János (Carter, 1905 – Miami, 1991. április 9.) pap. 1930-ban szentelték pappá a Fort Wayne-i Egyházmegyében. South Bendben, a Magyarok Nagyasszonya plébánián volt káplán. Itt lett plébános 1935-ben. 1958-tól az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnöke volt. MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, Budapest, 2008, 77–78.

106 *Zágón-Kada*, Róma, 1960. november 4.

107 Zágón József levélváltása Szabó Jánossal: *SZIA-Zágón*, 30.3.

108 Kinevezése Acta Apostolicae Sedis 53(1961), 200. John Joseph Krol (Cleveland, 1910. október 26. – Philadelphia, 1996. március 3.) bíboros, érsek. 1937. február 20-án szentelték pappá és 1953. szeptember 2-án püspökké. VI. Pál pápa kinevezte bíborossá 1967. június 26-án. *The Cardinals of the Holy Roman Church* www.fu.edu/~mirandas/cardinals.htm.

109 *Zágón-Kada*, Róma, 1961. március 23.

110 *PMI*, 42/1961.

lépéseket tett annak érdekében, hogy az összeg ne kerüljön haza Magyarországra, hanem maradjon külföldön. Információi szerint ugyanis a csanádi püspök és a gyulai plébánia is tett lépéseket a hagyaték megszerzésére. Zágon azt szeretete volna elérni, hogy az alapítvány kezelését a Szentszék bízta a PMI-re. Érvelésében két példára hivatkozott: a magyarországi helyzet miatt a Szentszék a bécsi Pázmáneumot a bécsi érsekre,¹¹¹ a Győri Káptalan ausztriai javainak a kezelését pedig az eisenstadti püspökségre bízta,¹¹² továbbá véleménye szerint a végrendeletben írtak a PMI-ben valósulhatnak meg, ezért azt kérte, hogy ha az alapítvány kezelését nem bízzák a PMI-re, az alapítvány éves hozzáadékát adják a PMI-nek. A hagyaték összege 225.000,- USD volt. Az év végén Krol érsek megbízást kapott a nagyváradai egyházmegye érdekeinek képviselőjére. Bonyolította az ügyet, hogy az érsek írt Magyarországra. Ekkor a Szentszék is közbelépett, amit Zágon pozitívan értékelt.

Zágon közben igyekezett demonstrálni a Santo Stefano Rotondo magyar történelmi vonatkozását és a rá vonatkozó magyar igényt. Ennek érdekében 1961 októberében szerződést kötött Banfi Florióval¹¹³ a templomban eltemetett magyar gyóntató, Lászlai János sírkövérről írt könyvének kiadásáról.¹¹⁴ A könyv 1961-ben meg is jelent a Herder kiadásában.¹¹⁵ A következő év nyarán 1962-ben pedig a templomba szervezte a magyar emigránsok zárandoklatát, amiről majd még később lesz szó. A hagyaték ügye, amely reményt adott a terv megvalósítására, 1963 végére valahára rendeződni látszott. A Csanádi Egyházmegye megkapta teljes egészében az 5.000,- dollárt,¹¹⁶ a hagyaték többi része az USA-ban maradt, mint alapítvány. Az alapítvány kezelését a Szentszék a philadelphiai érsekségre bízta azzal, hogy évenként a Szentszéknek számoljon el, az évi kamatokat pedig utalja át az Államtitkárságnak. Zágon ekkor még azt hitte, hogy ezeket a kamatokat majd évente megkapja. Ehhez szeretete volna hozzátenni a PMI megtakarított pénzét. Azzal számolt, hogy így összegjön 50.000 dollár.¹¹⁷ Erre alapozva kérte 1963 márciusában az Államtitkárság segítségét egy önálló intézmény megvalósításához, választ azonban nem kapott.¹¹⁸

111 A Szentszék rendelkezése 1953. február 4-én kelt. A Szentszék 2000. december 29-én egy dekrétummal adta vissza a Pázmáneumot az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyének. BEKE 2002, 243–244.

112 Ausztria pápai nunciátusánál a dekrétum 1953. február 26-án kelt. Iktatószáma: 8747. 1993-ban a két érintett püspök egymás között helyreállították az eredeti helyzetet. Paul Iby, esenstadti püspök 1993. december 9-én (Iktatószám 1919/5–93) írt a Pápai Lajos győri püspöknek. Ebben az esetben nem lépett közbe a Szentszék.

113 Florio Banfi, Holik-Barabás Gyula, Hólik Flóris László (Nyíregyháza, 1899. december 1. – Róma, 1967. szeptember 2.) történész, irodalomtörténész. 1926-tól élt Olaszországban. Összegyűjtötte és kiadta az olaszországi magyar emlékeket. 1945 és 1950 között a *Collegium Hungaricum* titkára volt. NAGY 2000, 60–61.

114 A szerződés 1961. október 15-én kelt. *SZIA-Zágon*, 2.23.

115 BANFI Florio: *La lapide sepolcrale di Giovanni da Lazo assertore di Roma „Patria Comune”*. (Accademia Catholica Hungarica, Roma), Roma, 1961.

116 Az Államtitkárság 1969. november 14-én azt kérte Zágontól, hogy szerezze be a Csanádi Egyházmegyétől a pénz felhasználására vonatkozó dokumentumokat. A megyéspüspök, Ijjas József 1970. március 17-én kelt válaszában jelezte, hogy a pénz a bankban van és a gyulai templom restaurálására akarják felhasználni. *SZIA-Zágon*, 48.103, 1969. november 14. – 1970. április 11.

117 *SZIA-Zágon*, 30.3. Erre a célra tették félre azt az összeget, amit a *Via de' Cestarin* eladott lakásért kaptak. *PMI*, 38/1964, Róma, 1964. június 16.

118 *Zágon-Kada*, Róma, 1964. március 11.

A Vatikán új keleti politikája az ún. *Ostpolitik* keretében¹¹⁹ a magyar kormány és a Vatikán közötti kapcsolatfelvételre 1962 nyarán a magyar püspököknek a II. Vatikáni Zsinatra küldött meghívása adott alkalmat.¹²⁰ A két fél között elindultak a tárgyalások, amelyek 1964-re odáig jutottak, hogy kilátásba került egy megállapodás megkötése. Ennek híre az év elején elterjedt Rómában is. Zágon József ezért a Szemináriumok Kongregációja részére a PMI 1962–1963-as akadémiai évről készített jelentésében felvetette az Intézet elhelyezésének és jogi státuszának a problémáját. A Kongregáció közbenjárását kérte az Államtitkárságon.¹²¹ A tárgyalások hírére tehát első reakciója annak elérése volt, hogy a kilátásba helyezett megállapodásban rendezésre kerüljön a PMI jogi státusza a Falconieri palotán belül, tekintettel az állandó vitákra, amelyek a PMI és az RMA kapcsolatát jellemezték az ötvenes évektől kezdve. Ezt elsősorban azért tartotta szükségesnek, hogy abban az esetben, ha az Intézetnek új, otthonról kinevezett vezetői lesznek, megőrizhesse önállóságát az RMA-val szemben. Miközben az Intézet jövőjéért fáradozott saját beosztásának elvesztésével is számolt.¹²²

A magyar kormány és a Vatikán közötti tárgyalásokon a magyar fél részéről már 1963 októberében megfogalmazódott az igény a PMI átvételére, hogy azt a magyar állam és a püspöki kar felhasználhassa.¹²³ A PMI átvételét magyar részről elsősorban a titkosszolgálatok szorgalmazták, mert alkalmasnak tűnt arra, hogy oda ügynököket telepítsenek.¹²⁴ Ezen a ponton az elképzelések egy irányba haladtak, ha a célok és a szándékok nem is voltak azonosak. A Vatikán részéről Mons. Agostino Casaroli, a Rendkívüli Egyházügyek Szent Kongregációjának helyettes titkára¹²⁵ vezette a tárgyalásokat. Mielőtt Casaroli 1964. március 14–24. között Budapestre ment volna, hogy tárgyaljon a kormánnyal, a Kongregáció írásban is kérte az Államtitkárságot, hogy vizsgálják meg a Falconieri-palotában lévő helyiségek vitatott tulajdonjogi kérdését.¹²⁶ Ennek következtében Zágon 1964 márciusában nem várt biztatást kapott az Államtitkárságtól. Meglepetésére ugyanis Casaroli azt javasolta neki, hogy hozzanak létre egy új, független magyar

119 Stefano BOTTONI: *Egy különleges kapcsolat története, A magyar titkosszolgálat és a Szentszék, 1961–1978*. In: BÁNKUTI Gábor és GYARMATI György (szerk.): *Csapdában, Tanulmányok a katolikus egyháztörténetéből, 1945–1989*. Budapest, 2010, 253–280. A tanulmány bemutatja a magyar és a külföldi kutatók eltérő nézőpontját felsorolva a Vatikán keleti politikájára vonatkozó legújabb publikációkat.

120 SZABÓ Csaba: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Budapest, 2005, 55–74.

121 PMI, 11/1964. 1964. február 22.: *la conclusione è questa: se il Governo domanda di cambiare i Superiori, la Santa Sede dovrebbe chiedere che sia resa forte la posizione dell'Istituto nel Palazzo Falconieri, facendo riconoscere i diritti di proprietà – relativa al secondo piano – dell'Istituto in base a quanto si esponeva sopra sub. nro 1, b).*

122 Zágon-Kada, Róma, 1964. március 11.

123 SZABÓ Cs. 2005, 160: 42. documentum, III. Javaslat, 3. pont.

124 FEJÉRDY András: *Állam(biztonság)j játszma a Pápai Magyar Intézet átvétele körül*, in: Soós Viktor Attila – SZABÓ Csaba – SZIGETI László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözök a Kádár-korszakban*. Budapest, 2010, 361–384.

125 Agostino Casaroli (Castel San Giovanni, 1914. november 24. – Róma, 1998. június 9.) bíboros, diplomata. 1937. május 27-án szentelték a Piacenzai Egyházmegye papjává. 1940-től dolgozott az Államtitkárságon. XXIII. János pápa 1961. február 24-án nevezte ki a Rendkívüli Egyházügyek Kongregációjának titkárhelyettesévé. VI. Pál pápa 1967. július 4-én titkárrá nevezte ki, majd július 16-án szentelték püspökké. II. János Pál pápa 1978 októberében kinevezte pro-államtitkárává, majd 1979. június 30-án bíborossá kinevezte és kinevezte államtitkárnak. Agostino CASAROLI: *Il martirio della pazienza, la Santa Sede e i paesi comunisti (1963–1989)*. Torino, 2000; FILIPAZZI 2006, 294.

126 BARBERINI Giovanni: *La politica del dialogo, Le carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. (Santa Sede e politica nel novecento 7), Bologna, 2008, 118.

házat. Bizonyára már számolt azzal, hogy a PMI lakóinak a magyar kormánnyal kötendő megegyezését követően el kell hagyniuk a PMI-t. Casaroli ezzel párhuzamosan adott választ a magyar kormány előző évi felvetésére is.¹²⁷ Zágon figyelemfelhívása a tulajdonjogi helyzet tisztázására nem volt hiábavaló. A tárgyalásokon a két fél egyetértet abban, hogy a PMI helyzetét a régi, a második világháború előtti megállapodás érvényesnek tekintése alapján kell rendezni.¹²⁸ A Casarolitól kapott biztatás alapján Zágon Mester Istvánnal együtt kezdeményezte, hogy a *Collegium Germanicum et Hungaricum* adja át nekik a Santo Stefano Rotondót. Zágon 1964. április 15-én személyesen felkereste Padre Csele Sándort, a Kollégium magyar jezsuita prokurátorát, aki ekkor a Kollégium gazdasági vezetője is volt.¹²⁹ Zágon Padre Csele közvetítésével kifejtette a Kollégium vezetésének, hogy elsősorban a politikai helyzet miatt kell helyet keresni a PMI részére. Mielőtt más megoldás felé néznének, kéri a Kollégium vezetését, hogy vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy a PMI elhelyezésére adják át a templomot és a mellette lévő kolostort. Zágon tudatosan nem érintette a tulajdoni kérdést, hanem hosszú távú bérbeadást kért. Mindszenty József bíboros, hercegprímás régi terveit szerette volna megvalósítani, azaz a Santo Stefano Rotondo-templomot magyar nemzeti templommá tenni. Úgy gondolta, hogy a templom használható állapotba helyezéséhez elégséges pénzzel rendelkezik majd a Mihalik hagyatékából.¹³⁰ Zágon 1964 júniusában az Egyesült Államokban járt, ahol Mons. Szabó János vendége volt.¹³¹ Távollétében Mester István intézte az ügyeket, és arról levelekben folyamatosan tájékoztatta. Június 13-án Casaroli hívatta Mestert, és a magyar kormánnyal való megegyezés érdekében információkat kért tőle az Intézettről. Mester készített neki egy feljegyzést is, amelyben javasolta, hogy a megegyezésben a Szentszék kérjen garanciákat a PMI működésére. Casaroli a maga részéről sürgette Mestert, hogy hozzanak létre egy magyar házat. Világossá vált ebből, hogy a PMI átadására rövidesen, már az új tanév elejére sor kerül, ezért az 1963–64-es tanévzárón, ami június 16-án volt, már be is jelentette ezt a PMI lakóinak.¹³² Mester június 18-án találkozott Padre Cselével, aki azt tanácsolta neki, hogy a Santo Stefano Rotondo átadásával kapcsolatos kéréssel forduljanak a Szentatyához.¹³³ Zágon ezt követően, július első hetében érkezett vissza Rómába. Ekkor az Intézet jövője még bizonytalan volt, de Zágon reménykedett, bízott benne, hogy a Rotondo átadását a Szentszék támogatni fogja.¹³⁴ Azonnal tájékozódott, majd 1964. július 16-án írt egy levelet a *Collegium Germanicum et Hungaricum* rektorának, amelyben hangsúlyozza, hogy az Államtitkárság támogatásával helyet keres a PMI részére.¹³⁵ A kérés ismételten a Jézus Társaság generaliciájára került, ott azonban megakadt, de úgy tűnt, hogy a helyzet változott. Az Államtitkárság a Szentatya elé vitte az ügyet, és a Szentatya megengedte, hogy az ő nevében kérjék a

127 SZABÓ Cs. 2005, 181: 51. dokumentum: 1964. március 24, 4. pont és Barberini, 2008, 118: *Quanto all'Istituto ungherese di Roma, ... accennando, che sarà necessario, a questo proposito, risolvere anche il punto da tempo in discussione circa la proprietà della parte dei locali del Palazzo Falconieri nella quale l'Istituto ha ora sede.*

128 SZABÓ Cs. 2005, 187: 55. dokumentum, 1964. július 26, 4. pont.

129 SZILAS László: *P. Csele Sándor*. In: SZABÓ Ferenc SJ (szerk.): *Magyar Jezsuiták vallomásai III*, (»Anima Una«-könyvek/13), Budapest, 1999, 295–297.

130 *PMI-Rotondo*, 38.

131 *SZIA-Zágon*, 47.13.

132 *PMI*, 38/1964.

133 *PMI*, 38/1964.

134 *SZIA-Zágon*, 47.13: Zágon József Szabó Jánosnak, Róma, 1964. július 8.

135 *PMI-Rotondo*, 36.

generalizációt, hogy „affidálja” a Santo Stefano Rotondót és a mellette lévő kolostort a magyar emigránsoknak új centrum létrehozása céljából.¹³⁶ A támogatás konkrét jele volt az is, hogy VI. Pál pápa a Santo Stefano Rotondo majdani berendezésére egy nagyobb összeget adott, amelyet a Vatikáni Bankban (*I.O.R.*) helyeztek letétbe.¹³⁷

Az események a nyár után felgyorsultak. Mester István szeptember 5-én beszélt a *Collegium Germanicum et Hungaricum* rektorával, majd a rend generálisával szeretett volna tárgyalni, de csak német asszisztensével, Van Gestellel¹³⁸ sikerült beszélnie, aki viszont ellene volt a templom és a kolostor átengedésének. Mester erről informálta az Államtitkárságot, ahol azt a tanácsot kapta, hogy jobb megoldás, ha a magyarok egyeznek meg a Kollégiummal, amire van remény, hiszen előzetes válaszuk kedvező volt. Mester viszont szükségesnek látta, hogy az Államtitkárság írjon egy újabb levelet a jezsuitáknak.¹³⁹

Közben a Szentszék és a Magyar Állam tárgyalásai előrehaladtak a megegyezés felé, jöllehet – Zágon információi szerint – a PMI ügyének rendezése késleltette azt. A Szentszék megkívánta, hogy a Magyar Állam vonja vissza a PMI 1952-es feloszlására vonatkozó rendeletét,¹⁴⁰ és írásban garantálja a PMI további működését, azaz tegye lehetővé, hogy otthonról növendékek jöhessenek Rómába.¹⁴¹ A felek végül megtalálták a megoldást, és 1964. szeptember 15-én, Budapesten aláírtak egy részleges megállapodást.¹⁴² A PMI-re a megállapodáshoz csatolt 2-es számú melléklet vonatkozott. A megállapodás 1964. október 1-én lépett életbe. A helyiségek tényleges átadását a dokumentum 1964. november 5-re határozta meg.¹⁴³ Zágon József Mester Istvánnal együtt ennek megfelelően adta át a PMI-t a Magyar Püspöki Kar képviselőinek Francesco Marchisano jelenlétében,¹⁴⁴ jöllehet elhelyezésük, a Santo Stefano Rotondóval kapcsolatos terv még nem oldódott meg.

136 *Zágon-Kada*, Róma, 1964. augusztus 7.

137 A tényt Zágon József említi VI. Pál pápának írt levelében. *SZIA-Zágon*, 52.104. A levélen nincs dátum, tartalma alapján 1965 augusztusa és szeptembere között íródott.

138 Gestel, Piet van SJ, (Woensel, 1897. július 10. – Róma, 1972. október 6.) szerzetes, pap. 1926. augusztus 15-én szentelték pappá Maastrichtben. 1946. szeptember 23-tól volt a Jézus Társaság generálisának római asszisztense. 1965-ban újraválasztották. Peter GUMPEL – Hubert JACOBS: *Gestel, Piet van*, in: *Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús, Biográfico-Temático II*, (Directores O’Neil Charles E. S.J. – Domínguez Joaquín M.ª S.J.), Roma – Madrid, 2001, 1720–1721.

139 Mester István levele Zágon Józsefnek, Róma, 1964. szeptember 6. *SZIA-Zágon*, 46.15.

140 A PMI feloszlató határozata 1952. március 15-én kelt. CSORBA 1998, 81.

141 *Zágon-Kada*, Róma, 1964. augusztus 7.

142 A részleges megállapodásról hírt adott a *L’Osservatore Romano* 1964. szeptember 6-i száma. Mons. Casaroli nyilatkozatát a szeptember 17-i szám közölte. SZABÓ Cs. 2005, 202–221: 60–65. dokumentum. A megállapodás olasz szövegét közli BARBERINI 2008, 156–171.

143 BARBERINI 2008, 170–171.

144 Az átadás részletei CSORBA 1998, 89. és MAGYAR Péter: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet*. In: KSz 16(1964), 325–327. Ez utóbbi az emigránsok nézőpontját tükrözi, akik kénytelenek voltak elhagyni az Intézetet. Átadás-átvételi jegyzőkönyv: PMI, 1001/1964, nyomtatásban SZABÓ Cs. 2005, 236–237: 71. dokumentum.

4. A MAGYAROK OLASZORSZÁGI NEMZETI DELEGÁTUSA: 1953–1975

Mielőtt időrendben folytatnánk a történetet vissza kell térni Zágonnak a menekültek lelkipásztori ellátása terén végzett munkájára azt követően, hogy megszűnt apostoli vizitatori beosztása.

Életrajzi adataiban ez áll: 1953-ban megszerezte az osztrák állampolgárságot,¹⁴⁵ 1953 végén kinevezték az Olaszországban élő magyar emigránsok nemzeti direktorává,¹⁴⁶ 1956. szeptember 15-én pápai prelatusi címmel tüntették ki, és 1956. július 10-én a *Sacra Congregatio Concistoriale* legfőbb tanácsába kapott kinevezést.¹⁴⁷ Munkája tehát a vizitatori beosztásának megszűnését követően is szorosan összeforrt a menekült pasztorációval. A PMI vezetése mellett így továbbra is foglalkozott a menekültekkel. *Régensé* történt kinevezésének évében, 1953-ban a világban szétszóródott katolikus magyarság problémáiról adott elő az Intézetben rendezett havi ricevimentók egyikén, megosztva a római magyar papsággal vizitátorként szerzett tapasztalatait.¹⁴⁸ Beosztásában történt változás csak lassan ment át a köztudatba, így még jó ideig a levelezésben sokan vizitátorként szólították.

1952 végén, megbízatásának lejárta előtt nagyszabású kezdeményezésbe fogott bele.¹⁴⁹ Baranyai Lőrincz Gusztáv, Münchenben élő festőművész, a Magyar Kulturális Szövetség ügyvezető elnöke,¹⁵⁰ 1952. november 5-i keltezéssel levelet írt a Rómában élő Tóth K. Jánosnak.¹⁵¹ Ebben jelezte, hogy a déli harangszó 500 éves jubileuma 1956 augusztusában lesz, és ez az évforduló különös alkalom lehetne a magyarság számára, hogy emlékezzen és ráirányítsa a világ közvélemények figyelmét a hazai helyzetre. A javaslat eljutott Zágon Józsefhez, aki a kezdeményezés élére állt. Gyors egyeztetést követően alig másfél hónap alatt egy nyomtatott *Memorandum* formájában készített el egy felkészülési programot. Ezt első helyen Zágon írta alá, de még másik négy aláírás is olvasható rajta, többek között a münchenben élő festőművészé is. Ez mutatja, hogy a kezdeményezéshez sikerült Zágonnak egy szélesebb összefogást teremtenie. A *Memorandum* fő célja az volt, hogy a megfogalmazott célok és tervek megvalósításába bevonják a világ magyarságának felelős lelkipásztorait. Ezt abban a tudatban tették, hogy az otthon élő Egyház akadályozva van abban, hogy a történelmi esemény 500 éves jubileumát előkészítse és méltón megünnepelje, ezért a külföldön élő magyarságra vár ez a feladat, hangsúlyozva a kereszténységnek s közvetve a magyarságnak a 15. századi és jelenkori fenyegetettség között fennálló hasonlóságot. A *Memorandum* a jubileumi megemlékezés lelki, erkölcsi és anyagi szempontjait sorolja fel kérve az ahhoz való csatlakozást. Az utóbbi pontban megfogalmazásra került a terv, hogy Rómában újra felépítsék Szent István király egykori zarándokházát. A kezdeményezésről Zágon 1953. január 22-i dá-

145 SZIA-Zágon, 55.30–31, 33, 36.

146 SZIA-Zágon, 55.35. Iktatószám: 986/50.

147 SZIA-Zágon, 55.37 és 42. Az első kinevezés öt évre szólt, a megújítása azonban csak 1962-ben történt.

148 PMI, 37/1953.

149 Erre a kezdeményezésre vonatkozó levelezés: SZIA-Zágon, 4.12.

150 Baranya-Lőrincz Gusztáv (Pécs, 1886. július 15. – München, 1977. március 20.) festőművész, zenetörténész. NAGY 2000, 65.

151 Tóth K. János (Kóka, 1909. június 29. – Róma, 1998. július 28.) pap. A Pápai Gergely Egyetemen tanulta a teológiát a *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendékéként. 1933. október 29-én szentelték az Esztergomi Főegyházmege papjává. 1947-ben hagyta el Magyarországot. 1950-től élt Rómában, a Szent Péter-bazilika őre, majd levéltárosa volt. 1962-ben lett a Lateráni-bazilika kanonokja. BEKE 2008, 750; NAGY 2000, 973.

tummal levélben tájékoztatta a pápát, majd január 28-i dátummal küldte szét a *Memorandumot*, amelyen a dátum 1952 karácsonya volt, és rá volt írva, hogy nem hozható nyilvánosságra. A válaszok a világ minden részéről gyorsan beérkeztek. A lelkipásztorok többnyire lelkesen fogadták a kezdeményezést. Volt aki, már az új zarándokház terveinek megküldését is kérte,¹⁵² a római magyar lelkész a közösség nevében két szoba felépítésének költségeit vállalta,¹⁵³ de a többség az elképzelésnek ezt a részét túlzásnak találta, amely szerintük meghaladja az erőket.¹⁵⁴ Feltehetően ezeknek a reakcióknak a hatására a déli harangszó 500 éves jubileumát előkészítő bizottság megszervezéséhez készített tájékoztatóban, amelyet Róma-München megjelöléssel 1953-ban adtak ki, a zarándokház felépítésének terve már nem szerepelt. Ez volt az első alkalom, amikor Zágón megkísérelt létrehozni egy zarándokházat Rómában.

Külön tanulmány tárgya lehetne annak feldolgozása, hogy hogyan készült a világ magyarsága a jubileumra és hogyan ünnepelte meg azt. Itt most csak azt említjük meg, hogy Rómában az A.C. szervezésében tartották a megemlékezést Kapisztrán Szent János és Hunyadi János halálának ötszázadik évfordulója alkalmából,¹⁵⁵ január 29-én az *Accademia del Pontificio Istituto di Musica Sacra* aulájában (*Piazza S. Agostino, 20*), amelyen sok bíboros, számos püspök és prelátus, a Szentszéknél akkreditált diplomáciai testületek tagjai, a szerzetesrendek főelőjárói és Castrano városának küldöttsége vett részt. A megemlékezés két részből állt. Az első részben a bevezetőt Várady Imre, az A.C. elnöke, a Bolognai Egyetem professzora¹⁵⁶ mondta, majd a kinyomtatott programtól eltérően Tommaso Cataldi kúriai tanácselnök, Castrano város szülőtte, bensőséges szavakkal üdvözölte a díszgyűlést Kapisztrán Szent János szülőföldjének küldöttsége nevében. Az ünnepi beszédet P. Dám Ince OFM, a Magyar Katolikus Tudományos és Művészeti Akadémia általános titkára,¹⁵⁷ a zárszót pedig P. Agostino Sepinsky OFM, a ferences rend általános generálisa tartotta. Az ünnepség második részében Kodály Zoltán, Bartók Béla és Liszt Ferenc művei hangzottak el. Minderről részletesen beszámolt a Katolikus Szemle.¹⁵⁸ Az ünnepség megszervezését Zágón József elsősorban a római magyar lelkésznek köszönte meg.¹⁵⁹

Ezzel azonban még nem fejeződött be a déli harangszó érdekében indított mozgalom. A Lourdes-i kegyhely 100 éves évfordulója alkalmából 1958-ban a kegyhelyhez kapcsolódóan került ismét előtérbe a déli harangszó eredeti tartalmának felélesztése. Erről Zágón maga írt cikket a Magyar Papi Egység c. értesítőben, felhívva ezzel a magyar papok figyelmét a mozgalomra.¹⁶⁰

Zágón József a PMI régenseként minden év végén értekezletet tartott a növendékeknek, amelyen mindig téma volt a menekültek lelkipásztori ellátásának ügye is. 1953-ban

152 Tóth Giulio, római magyar lelkész édesapja. Zágón József barátja volt. Levelét Velencéből küldte 1953. január 30-án. *SZIA-Zágón* 4.12.

153 *SZIA-Zágón*, 4.12: Tóth Giulio, Róma, 1953. február 18.

154 *SZIA-Zágón*, 4.12: Németh Ferenc SJ, Montevideo, 1953. február 12.

155 *PMI*, 2/1956.

156 Várady Imre (Nagybecskerek, 1892. július 3.– Róma, 1974. augusztus 24.) irodalomtörténész. *NAGY* 2000, 1002.

157 Dám Ince OFM (Bosnabrod, 1909. július 30. – Roebing, 1967. június 20.) szerzetes pap. 1933-ban szentelték pappá. 1950-től élt Olaszországban. 1952 decemberében választották meg az A.C. egyházi tanácsosává. 1956-ban az Egyesült Államokba emigrált. *NAGY* 2000, 177.

158 *KSz* 8(1956), 43.

159 1955–1956 év végi zárókonferencia jegyzőkönyve. *PMI*, 28/1956. 3. oldal, 7/a pont.

160 ZÁGON József: *A déli harangszó és az üldözött Egyház*. In: Magyar Papi Egység, 1958, 6/18–19.

örömmel számolt be arról, hogy Rómában megalakult az egyházközség. A római lelkész és a menekült lelkész pedig felkérésére rendszeresen fogadó órákat tart a PMI-ben.¹⁶¹ A feladatok között az alábbiak szerepeltek: iskola szervezése,¹⁶² a havi szentmisék, lelki gyakorlat szervezése, a menekültek szociális és lelki ügyeinek felkarolása a hatóságokkal való tárgyalásoktól az élelmiszerek kiosztásáig, tábork látogatása. A PMI azzal is részt vett a római magyarok lelkipásztori ellátásban, hogy Szent István király ünnepét, augusztus 20-át követő vagy azt megelőző vasárnap mindig az Intézet kápolnájában tartották meg.

1956. október 23-án a Budapesten kitört forradalom hírére október 30-án 9 órakor a lengyel nemzeti templomban az elesettek lelki üdvösségéért tartott szentmisére hívta Zágon József a magyar kolónia tagjait.¹⁶³ A forradalom leverését követően megindult a menekültek hulláma. Ugrásszerűen nőtt a menekültek száma, akiknek nagy részét a Vöröskereszt táboraiban helyezték el.¹⁶⁴ A táborok lelkipásztori ellátása a *Pontificia Opera Assistenza (POA)*¹⁶⁵ hatáskörébe tartozott, amely szervezet a magyar menekültek lelkipásztori ellátásának megszervezését Zágon Józsefekre bízta. A munkába igyekezett bevonni minden elérhető magyar papot. Missziókat szervezett a táborkban, amelyek egy hetesek voltak, szerda estétől vasárnapig tartottak. Autó-kápolnát használtak, filmet vetítettek és Kapisztrán Szent Jánosnak azt a keresztyét vitték magukkal, amelyet a hagyomány szerint a nándorfehérvári csatában egykor ő vitetett maga előtt.¹⁶⁶ A Vöröskereszt alig több, mint fél év múlva értesítette Zágot arról, hogy 1957. június 30-ig megszüntetik a táborkokat és a magyarokat átviszik nemzetközi táborkba.¹⁶⁷ Az Olaszországban maradt magyarokat végül két táborkba, *Ca di Landinóba* (Bologna) és Rómába vonták össze, ahol jobb körülmények közé kerültek, mint a nemzetközi táborkban.¹⁶⁸

A forradalmat követően a Rómába érkező fiatalok előtt a PMI nyitotta meg a Falconieri palota kapuit, amint erről már volt szó. Az olasz kormány előzékenységének következtében a diákok római iskolákban folytathatták tanulmányaikat. 1957. október 1-ig lakhattak a palotában, majd részükre az Intézet a Via de Cestari 34. szám alatt vásárolt lakásban létesített kollégiumot, amelynek vezetését Zágon József rábízta Mester Istvánra.¹⁶⁹

A forradalom leverését követően rendszeresen voltak megemlékezések a vasfüggöny mögötti Egyházzól, amelyeken Zágon vezetésével részt vett a magyar közösség is. Itt most csak azt említjük meg, hogy az *Accademia Mariana Internationalis* ezekben az években minden hónap első csütörtökön szentmisét rendezett a Santa Maria Maggiore-bazilika kegyoltáránál a vasfüggöny mögötti országokért.¹⁷⁰ A menekültek lelkipásztori ellátásának megoldása érdekében Zágon Ausztriába utazott és onnan hívta római és

161 PMI, 10/1954 dátum nélkül.

162 Az iskola létrehozásának gondolata felmerült már 1947-ben is. PMI, 37/1947.

163 PMI, 63/1956, a lengyelek temploma a *Via Botteghe Oscure* 15. szám alatt található.

164 A forradalom után hozzávetőlegesen ötezer magyar menekült érkezett Olaszországba. Amarylisz WALCZ: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Róma, 2001, 27.

165 A *Pontificia Opera di Assistenza in Italia (POA)* története Giuliano PELLOSO: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia*. In: *Dizionario Ecclesiastico*, Torino, 1958, 270–271.

166 SZIA-Zágon, 5.20: Róma, 1957. február 22.

167 SZIA-Zágon, 7.2.17. A táborkokat felsorolja WALCZ 2001, 59.

168 SZIA-Zágon, 7.2.19.

169 WALCZ 2001, 40. A kollégiumnak egy 2002-ben elhelyezett márványtábla állít emléket. BANFI – HORVÁTH – KOVÁCS – SÁRKÖZY 2007, 360–362.

170 PMI, 88/1958.

menekült lelkésznek Anisich Jenő kalocsai egyházmegyei papot.¹⁷¹ Ez a szerencsés állapot, hogy volt felelős lelkész, nem tartott sokáig, mert hamarosan ismét a PMI növekedéseire hárult a menekültek lelkipásztori ellátásának gondja azt követően, hogy Anisich atya hamarosan visszatért Ausztriába.¹⁷²

A hatvanas évek elején a *Sacra Congregazione Concistoriale*, amelynek 1956 óta volt tagja Zágón, megbízást adott neki arra, hogy szervezze meg a világon a menekült magyarok lelkipásztori ellátását.¹⁷³ Zágón ennek érdekében 1961 februárjában az európai országok nemzeti felelőseivel Friburgban megbeszélést tartott. Egy körlevelet fogalmaztak meg, amelyet a nemzeti felelősök aláírtak.¹⁷⁴ Ezt küldte szét Zágón a Nyugaton élő magyar papoknak és szerzeteseknek, kérve közreműködésüket a magyar menekültek lelkipásztori ellátásához. A beérkezett válaszok alapján a helyzetről 1961. október 26-án kelt levelében számolt be Confalonieri bíborosnak.¹⁷⁵ Az akció eredménye lett, hogy Zágón összegyűjtötte a világon élő magyar papok és szerzetesek adatait, amelyekből egy kartotékrendszert készített. Így nagyobb áttekintése lett a magyar emigráns pasztoráció helyzetéről. A februári főlelkési konferencia döntése alapján 1961 advent első vasárnapjával a magyar közösségekben is bevezették az Emigrációs napot.¹⁷⁶ Zágón napi munkájához tartozott egyébként a kivándorló magyar papok részére megszerezni a *Sacra Congregazione Concistoriale* engedélyét.¹⁷⁷ A Nyugat európai országok főlelkészei nem csak alkalmilag találkoztak, hanem az ötvenes évek végétől rendszeresen évente megrendezték összejövetelüket Zágón vezetésével. A levelezés útján tartott kapcsolat mellett ez a személyes kapcsolattartásra, az információ cserére, az együttgondolkodásra, a közös cselekvések megszervezésére kínált lehetőséget.¹⁷⁸ Az együttműködést mutatják a főlelkészek közös nyilatkozatai, amelyeken ott van Zágón aláírása is,¹⁷⁹ 1964-ban a magyarországi egyházi helyzetről,¹⁸⁰ illetve a Szentszék és Magyar Népköztársaság között létrejött részleges megállapodásról.

Az „*Exsul Familia*” kezdetű apostoli konstitúció 10. évfordulója alkalmából nemzetközi zarándoklatot rendeztek Rómában 1962. augusztus 3. és 7. között. Zágón minden megtett annak érdekében, hogy ezen a világ magyarsága is képviseltesse magát.¹⁸¹ Erőfeszítése nem volt hiába való. Augusztus 4-én, szombaton közel 500 magyar zarándoknak mondhatott szentmisét a Santa Maria Maggiore-bazilikában. Másnap, augusztus 5-én volt az ünnepi pápai szentmise, ezt követően a magyar zarándokok levonultak XII. Pius pápa sírjához, hogy leróják hálájukat az 1956-os forradalom alkalmával a magya-

171 Anisich Jenő (Bajmok, 1915. július 7. – Kalocsa, 2010. március 18.) pap. 1942. június 24-én szentelték a Kalocsai Főegyházmegye pappjává. Életének legnagyobb részét az ausztriai Bregensben élte le, mint a Karitászigazgatója. 1995-ben hazatért Magyarországra. Magyar Kurír, 2010. március 20.

172 NÉMETH 2002, 224–225.

173 Levelezés SZIA-Zágón, 38.

174 SZIA-Zágón, 38.1 és 23.

175 Carlo Confalonieri (Seveso, 1893. július 25. – Róma, 1986. augusztus 1.) bíboros. 1941. május 4-én szentelték pappá. 1958. december 15-én XXIII. János kreálta bíborossá. 1961-ben a *Sacra Congregazione Concistorialis* titkára volt. Jagosz, 2011, 129, SZIA Zágón, 38.19.

176 CSERHÁTI 2009, 172. Zágón körlevele 1961. november 15-én kelt.

177 Egyik ilyen találkozón tartott előadása később publikálásra került: ZÁGON József: *A magyar Egyház helyzete az 1964-es megállapodás után*. In: Távlatok, 2006/73, 314–333.

178 Bőséges dokumentumok található erre vonatkozóan SZIA-Zágón, 53.155–223.

179 KSz, 16(1964), 235–239, SZIA-Zágón, 38.6–7.

180 CSERHÁTI 2009, 126–131.

181 A szervezésre vonatkozó levelezés SZIA-Zágón, 53.224–267.

rok érdekében írt „*Laetatur admodum*” és a „*Datis nuperrime*” kezdetű enciklikáiért.¹⁸² Délután Mindszenty bíboros címtemplomában, a Santo Stefano Rotondóban a dísztelen és kopott falak között bensőséges ájtatosságot tartottak, majd utána a kertben a Burg Kastl-i magyar iskola¹⁸³ művészcsoportja szerepelt nagy sikerrel.¹⁸⁴ A hivatalos programok utolsó napján a zarándoklaton részt vevő magyar papságnak konferenciát tartottak a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban, amelyen Zágon mondta a beszédét.¹⁸⁵ Ezt eredetileg a PMI-ben akarták megrendezni, de az ott felszerelt lehallgató készülékek miatt jobbnak tartották a találkozót más helyszínre vinni.¹⁸⁶

A menekültek lelkipásztori ellátása terén végzett munkája elismeréseként VI. Pál pápa 1967. június 17-én Zágon Józsefet kinevezte az Emigráció delegátusává.¹⁸⁷ Tapasztalatait tehát nem csak a magyar menekültek ellátása terén kamatoztathatta, hanem hivatali munkájában is. Ennek egyik maradandó gyümölcse VI. Pál pápa *Pastoralis migratorum cura* kezdetű, 1969. augusztus 20-án kiadott *Motu proprio*-ja, amelynek előkészítésében neki is sok szerepe volt. A dokumentum végén a bíboros és a titkár aláírása mellett delegátusként az ő aláírása is szerepel. Egy következő lépés volt életpályáján, hogy a II. Vatikáni Zsinatot követő Kúria reform során 1970. április 30-án a Püspöki Kongregáció keretében létrejött *Pontificia Commissione per la Pastorale dell'Emigrazione e del Turismo* első titkára lett.¹⁸⁸

Mielőtt rátérnénk Zágon fő életművének ismertetésére még röviden szólni kell magyarországi kapcsolatairól.

Már szó volt arról, hogy Zágon az Újszövetségi Szentírás példányait nagy számban Magyarországra is küldte. Ezen kívül az egyházmegyéknek rendszeresen küldött Hozsanna énekeskönyvet, és ő gondoskodott arról is, hogy a hazai egyházmegyék a nagycsütörtöki olajszenteléshez megkapják a szükséges olajat és balzsamot,¹⁸⁹ később a hazai könyvkiadáshoz nagyobb mennyiségben papírt is küldött.¹⁹⁰ Az 1956-os forradalom alatt november 1-jén Zágon Bécsből Győrbe utazott ahol találkozott Papp Kálmán püspökkel.¹⁹¹ Hosszú idő után ez volt az első személyes kapcsolat a vasfüggöny mögött élő magyar Egyházzal. A győri püspöki hivatalban dolgozó kedves nővér lett a titkos összekötő a magyar Egyház és a Szentszék között. Zágon megtanította arra hogyan kell titkosított leveleket írni, hogy bizalmas információkat lehessen cserélni.¹⁹² A magyar ál-

182 A két enciklika 1956. november 1-jén és 5-én kelt. *Acta Apostolicae Sedis* 48(1956)745–748 és 748–749. Fordításuk megjelent in: KSz 8(1956), 145–147. Legújabb kiadásuk MÉSZÁROS István (szerk.): *Erősítsd testvéreidet! Magyar vonatkozású pápai üzenetek 1456-ból és 1956-ból*. Budapest, 2006.

183 Burg Kastlban a magyar iskola 1958 szeptemberétől működött 2006 szeptemberéig. GALAMBOS Ferenc: *Egy születő magyar iskola*. In: KSz 10(1958), 37–38 és *Életünk*, 2006. november.

184 K. J., *Az „Exul (sic) Familia” 10. évfordulója*, in: KSz 14(1962), 312. A porgam nyomtatásban megjelent: *Magyar Papi Egység* 1963, 22. szám.

185 A beszéd szövege: *SZIA-Zágon*, 30.5.

186 *PMI*, 48/1962. Az Intézetben felszerelt lehallgató készülékekről FEJÉRDY 2009, 70.

187 *SZIA-Zágon*, 55.46.

188 *Acta Apostolicae Sedis* 62(1970), 319. A reform története Niccolò DEL RE: *La Curia Romna, Linemaenti storico-giuridici*, Città del Vaticano, 1998, 261–264.

189 *A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1957 között, Dokumentumok* (rövidítve: *MKPK tanácskozásai*), + Borovi József gyűjtésének a felhasználásával összeállította BALOGH Margit: Budapest, 2008, 847: 1957. április 6.

190 *MKPK tanácskozásai*, 915: 1958. január 29.

191 KÁLMÁN Peregrin: *Dokumentumok Grósz József kalocsai érsek hagyatékából 1956–1957*. Budapest, 2011, 42.

192 KÁLMÁN 2011, 43.

lami szervek természetesen nem nézték jó szemmel Zágón működését, úgy ítélték meg, hogy a Magyar Népköztársaság ellenes tevékenységet folytat és ezért olyan helyzetet teremtettek, hogy püspöke, Papp Kálmán 1958-ban minden magyarországi beosztásáról való lemondásra szólította fel.¹⁹³ A magyar titkosszolgálatok azt is megkísérelték, hogy Zágont és munkatársait beszervezzék, de ez nem járt sikerrel.¹⁹⁴ Ezért elszigetelésükre törekedtek, illetve igyekeztek feltérképezni az emigráción belüli törésvonalakat, és azokat próbálták felerősíteni. Zágónak a II. Vatikáni Zsinatra érkező magyar delegáció teremtett legközelebb lehetőséget a magyar püspökökkel való személyes kapcsolatfelvételre. A zsinat első ülésére érkezett delegációt nagy szeretettel fogadta, igyekezett a segítségükre lenni és közvetített a delegáció és a Szentszék között.¹⁹⁵ A magyar titkosszolgálatok ezt sem nézték jó szemmel és mindent megtettek annak érdekében, hogy a második ülészakra érkező delegáció minél kevésbé vegye igénybe Zágont, mint közvetítőt.¹⁹⁶ Az előzőekben már említettük, hogy a zsinat alatt elindult a hivatalos tárgyalás a Szentszék és a magyar kormány között, amelynek eredménye lett az 1964-es részleges megállapodás és a PMI átadása, amiről korábban már volt szó. Folytassuk tehát a történetet most innen.

5. A SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ LÉTREHOZÁSA: 1966–1975

Az Intézet átadása előtt a bentlakó papok kiköltöztek, mindenki oda, ahová tudott.¹⁹⁷ Zágón József a Porta Angelica 63. szám alá költözött Agostino Casaroli lakásába, amelyet 1966. június 1-ig megosztott egy másik magyar pappal.¹⁹⁸ Zágónak két szobája volt.¹⁹⁹ Az elhelyezkedést követően az év végén folytatódtak a tárgyalások a Santo Stefano Rotondo megszerzése érdekében a *Collegium Germanicum et Hungaricummal*. A tárgyalásra 1964. december 30-án került sor a Kollégiumban, ahol Zágont a jezsuita generális megbízásából Friedrich Buuck SJ rektor²⁰⁰ és Csele Sándor SJ prokurátor fogadta.²⁰¹ A megbeszélésről felvett jegyzőkönyvből kiderül, hogy Cicognani bíboros, államtitkár 1964. október 29-én 5.957/1964-es számon kelt levelében értesítette Giovanni L. Swain SJ-t,²⁰² a jezsuita rend generálisának helyettesét VI. Pál pápának arról a kéréséről, hogy a templomot és a kolostort adják át a magyar menekült lelkipásztorkodás

193 SALACZ Gábor: *A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje, 1948–1964.* (Dissertationes Hungaricae ex Histora Ecclesiae IX.), München, 1988, 173 és *MKPK tanácskozásai*, 944–947.

194 FEJÉRDY 2009, 61–81.

195 *MKPK tanácskozásai*, 1126–1127: 1962. december 19. és FEJÉRDY 2009, 75.

196 FEJÉRDY 2009, 76.

197 NÉMETH 2003, 122–123; ADRIÁNYI – CSÍKY 2005, 273.

198 Nyisztor Zoltán pap-újságíró ADRIÁNYI – CSÍKY 2005, 310.

199 ADRIÁNYI – CSÍKY 2005, 311.

200 Friedrich Buuck SJ 1962 és 1966 között volt a *Collegium Germanicum et Hungaricum* rektora. *Pontificium Collegium Germanicum Hungaricum*, 2008, 11.

201 Jegyzőkönyv *PMI-Rotondo*, 40 és 42.

202 Swain, John Lancelot SJ (Kemptenville, 1907. december 13. – Toronto, 1987. október 4.) szerzetes, pap. 1936. július 25-én, Rómában szentelték pappá. A generális betegsége miatt 1960 áprilisában vikárius generálissá választották, a generális halála után pedig 1964 októberében megerősítették megválasztását. FAX, J. Terence: *Swain, John Lancelot*. In: *Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús, Biográfico-Temático*, IV, directores O'NEIL Charles E. S.J. – DOMINIQUEZ Joaquín M.ª S.J., Roma – Madrid, 2001, 3676.

céljára. A protokoll szerint a megbeszélésen a templom nemzeti templom céljára való átadásáról körvonalazódott a megegyezés. A 12. pontban az állt, hogy a megállapodás a Szentszék jóváhagyásával lép életbe. A következő év elején a Kollégium készített egy megállapodástervezet.²⁰³ Ezt Mester István 1965. február 5-én véleményezte, javasolva a szöveg pontosítását.²⁰⁴ Zágon a tervezetet megbeszélte az Államtitkársággal, majd a megállapodás tervezetre vonatkozó véleményét, amelyben sok tekintetben figyelembe vette Mester észrevételeit, 1965. február 11-én elküldte a Kollégium rektorának.²⁰⁵ Pár nap múlva Németországba utazott, ahol a nyugat-európai főlelkész-találkozón, 1965. február 24-én beszámolt a templommal kapcsolatos fejleményekről.²⁰⁶

A rektor, Friedrich Buuck SJ válasza nem sokat váratott magára, 1965. március 1-jén kelt.²⁰⁷ Néhány részletkérdéstől eltekintve, amelyben a szövegváltoztatásból néhány javaslatot elfogad, illetve elutasít, a válasz lényege a káplánok elhelyezésének megoldatlansága. Zágon a felmerült nehézség megoldása érdekében a szomszédos nővérek, *Piccola Compagnia di Maria* rendi előjárójához, Suor M. Dominiquehez fordult 1965. április 3-án.²⁰⁸ Levelében 200–300 négyzetméternyi terület átengedését kérte káplánlakások építése céljára. A rendi előjáró válaszában azonban sajnálattal közölte, hogy a rend Káptalanja a kérés teljesítését nem támogatta.²⁰⁹

Zágon nem várta tétlenül ezt a választ, mert időközben elkészített egy feljegyzést az egykor Szent István által létrehozott zarándokház és a *Collegium Germanicum et Hungaricum* történeti és jogi kapcsolatáról, amely több változatban és nyelven fennmaradt.²¹⁰ A nővérek negatív válaszána megérkezése után, az elmúlt hónapok tárgyalásairól 1965. május 9-én kelt levelében tájékoztatta Cicognani bíboros, államtitkár,²¹¹ kérve őt arra, hogy informálja a pápát.²¹²

A Szentszék támogatása ellenére azonban most se sikerült megszerezni a Santo Stefano Rotondót magyar nemzeti templom és a mellette lévő kolostort menekült pasztorációs központ céljára, mert a Kollégiummal végül nem sikerült megegyezni. Egy pápai bullára lett volna szükség, de annak kiállítását nem sikerült elérni.²¹³ Zágon a Mihalik-hagyatékkal kapcsolatban se tudott semmit elérni, mert azt a Szemináriumok Kongregációján keresztül a Magyar Püspöki Karnak átadott PMI működésére folyósították,²¹⁴ kezdetben csak alkalmilag,²¹⁵ később azonban az lett az Intézet működésének

203 *PMI-Rotondo*, 43 és 44.

204 *PMI-Rotondo*, 41.

205 *PMI-Rotondo*, 45, módosító javaslatok: *PMI-Rotondo*, 47 (németül), 49 (olaszul).

206 *SZIA-Zágon*, 38.4. SZABÓ Cs. 2005, 240–248: 73. dokumentum.

207 *PMI-Rotondo*, 48 (magyarul), 50 (olaszul).

208 *PMI-Rotondo*, 52.

209 *PMI-Rotondo*, 54, kelt 1965. április 30.

210 *PMI-Rotondo*, 59.

211 Amleto Giovanni Cicognani (Brisiglia, 1883. február 24. – Róma, 1973. december 17.) bíboros. 1905. szeptember 23-án szentelték a Faenzai Egyházmegye papijává. 1958. december 15-én XXIII. János pápa kreálta bíborossá. 1961–1969 között volt bíboros államtitkár. FILIPAZZI 2006, 296.

212 *SZIA-Zágon*, 52.282.

213 SOMORJAI Ádám: *Régi és új a Mindszenty-kutatásban, Zágon József ismeretlen levele Mindszenty Józsefhez*. In: *Vigilia* 75(2010), 548–551.

214 *Zágon-Kada*, Róma, 1966. március 17.

215 *PMI*, 12/1966 és 21/1966.

rendszeres forrása.²¹⁶ Mindszenty bíboros álma a Santo Stefano Rotondóval kapcsolatban a fejlemények oly biztató alakulása ellenére most is csak megvalósítandó cél maradt.

A gondviselés azonban csodálatos módon teljesen új irányt szabott és új lehetőséget nyitott. Zágon József 1965. augusztus 13-i keltezéssel levelet kapott Fáy Erzsébettől,²¹⁷ egy Svájcban élő magyar emigráns asszonytól, aki Mészáros Tibor svájci magyar lelkész²¹⁸ tanácsára írt neki. Fáy Erzsébet arról értesítette, hogy Oliver Duncantól nagyobb vagyont örökölt, amelyet jótékonyági célokra szeretne fordítani, mert nincs egyenes ági örököse. Mészáros Tiborral való beszélgetésében került szóba egy római zarándokház felépítésének a terve, amelynek elsődleges célja, hogy otthont teremtsenek azoknak a papoknak, akiknek el kellett hagyni a PMI-t.²¹⁹ Fáy Erzsébet levelében ennek a tervnek a megvalósítására 80–100 millió lírát helyezett kilátásba. A gondviselés nagy és váratlan ajándéka volt ez, amelynek nyomán élénk levelezésre és személyes találkozásra került sor közte és Zágon József között. Zágon első válaszában azt jelezte, hogy a jelzett adományból fel lehetne építeni egy új zarándokházat egy megfelelő telken, a Vatikán közelében.²²⁰ Tárgyalásaikon végül is arra a megállapodásra jutottak, hogy Szent István király alkotásának felújítására és Mindszenty József bíboros, prímás szándékának megvalósítására Fáy Erzsébet felépítteti Rómában a zarándokházat, ha erre a célra megfelelő telket bocsátanak a rendelkezésére. Zágon a terv megvalósításához kikérte Mindszenty bíboros véleményét, aki azt jóváhagyta.²²¹ Erre feltehetően 1965. szeptember 14-dike körül került sor, mert ezen a napon Mindszenty napi jegyzeteiben a következőket írta be: „Zágon nagyon örült. *Elsimultak non favorabilia.*”²²² A mondat jelentése homályos, viszont ebben az összefüggésben értelmet kap. A bejegyzés időpontját csak egy hónap választja el attól, amikor Fáy Erzsébet jelentkezett az adománnyal. Ennyi időre feltehetően szükség volt ahhoz, hogy Zágon üzeni tudjon Mindszentynek a budapesti amerikai követségre.

A magyar kormány természetesen mindezt nem nézte jó szemmel, és a terv megvalósulásának megakadályozása érdekében Zágon József ellen kompromittáló akcióba kezdett hamisított levelek terjesztésével. Zágon hamar rájött a dologra, és nyilatkozatot adott ki erről, amiben leleplezte az akciót.²²³ A lejárató akció nem járt sikerrel, mert Zágon igen céltudatosan és határozott látott hozzá a terv megvalósításához. Másfél hónap alatt talált egy 5.300 négyzetméteres telket, a *Via del Casaletto*, 481. szám alatt, amelyet kölcsönökből 1965. november 5-én – a PMI átadásának első évfordulóján – meg is vett,

216 A PMI finanszírozásáról az 1964-es részleges megállapodás értelmében a Püspöki Kar és az Állami Egyházi Hivatal írt alá egy emlékeztetőt 1965 februárjában, amelyről a Püspöki Konferencia 1965. február 4-i ülésén tárgyalt. *MKPK jegyzőkönyvei 1949–1965*, 1231–1232.

217 *SZIA-Fáy*, 57.1. Fáy Erzsébet 2004. december 19-én hunyt el Genfben.

218 Mészáros Tibor (Felsőpaty, 1919. augusztus 12. – Basel, 2003. szeptember 6.) pap. 1943-ban szentelték a Veszprémi Egyházmegye papijává. 1948-1955 között Szibériában volt fogságban. Az 1956-os forradalom alatt menekült el Magyarországról. 1956–58 között Baselban a menekült magyarok lelkésze, 1956–1966 között Genfben káplán volt. Mészáros Tibor Msgr.: *A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei 1972–1975*). Abaliget, 2000, 11–12.

219 *SZIA-Fáy*, 57.1.

220 Zágon József válasza kelt Róma, 1965. augusztus 14. *SZIA-Fáy*, 57.2.

221 Zágon József levele Szabó Jánosnak kelt Róma, 1965. november 10. *SZIA-Zágon*, 52.330.

222 MINDSZENTY József: *Napi jegyzetek, Budapest, amerikai követség 1956–1971*. Vaduz, 1979, 393.

223 *SZIA-Zágon*, 47.45. A nyilatkozat kelte: 1965. május 14. Az ötvenes években már volt ellene egy lejárató akció Münchenben. Konyakhamisítással vádolták.

hogy a soha vissza nem térő lehetőséggel éljen.²²⁴ A telek 120 millió lírába került. Nagy gondot jelentett az összeg előteremtése, amelyhez az alábbi forrásokat szerette volna felhasználni: egyrészt a Santo Stefano Rotondo berendezésére VI. Pál pápától kapott és a Vatikáni Bankban letétbe helyezett összeget, a Mihalik-alapítvány összegyűlt kamatait, valamint egy hosszú lejáratú kölcsönt, amelynek visszafizetéséhez a Kirche in Not német segélyszervezet ígért segítséget, illetve erre szerette volna felhasználni a Mihalik-alapítvány elkövetkező tíz évének a kamatait is.²²⁵ A cél megvalósítása érdekében Zágon 1965. december 15-én létrehozta a Szent István Alapítványt,²²⁶ amelynek első elnöke lett, mely tisztet haláláig viselt. Az Alapítvány létrehozásáról a Katolikus Szemlében írt is egy cikket,²²⁷ Mészáros Tibor pedig amerikai körútra indult, hogy a tengeren túli magyar egyházközségekben rendezzen gyűjtést a zarándokház létrehozása érdekében. A megvásárolt telken 1966. november 19-én, Árpád-házi Szent Erzsébet ünnepén rakták le a zarándokház alapkövét.²²⁸ Egy régi elképzelés kezdett ezzel megvalósulni. Az alapköbe az alábbi okmányt helyezték el, amely jól összefoglalja a Szent István Zarándokház történetének előzményeit és létrejöttének körülményeit. A dokumentum keltezése is önmagáért beszél:

„Örök emlékezetül

Szent István király nemcsak otthon rendezte az Egyház ügyeit, hanem arra is gondja volt, hogy az apostolfejedelmek sírjaihoz zarándokló magyarok az Örök Városban védelemben és gondozásban részesüljenek. E célból a Szent Péter bazilika déli oldalán, a S. Stefano al Vaticano, a magyar nemzeti templom mellé zarándokházat épített. Évszázadokon át sok ezer magyar zarándok fordult meg a magyar házban, amíg 1776-ban a templommal együtt áldozatul esett a Szent Péter bazilika új sekrestyéje építésének.

Szerédi Jusztánián bíboros-prímás gondoskodott arról, hogy a magyar kormány által 1927-ben megvett Palazzo Falconieri-ben megalapíttassék a Pápai Magyar Egyházi Intézet magyar papok római tanulmányainak biztosítására. Aki Szent István eredeti gondolatát újból felkarolta és aki a magyarságnak ismét atyai házat akart emelni Rómában, Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, Magyarország primása volt. Bár az otthon bekövetkezett események megakadályozták abban, hogy tervét megvalósítsa, ennek eszméje tovább élt.

Új otthont kellett teremteni a külföldön élő 785 pap és kb. 1.500.000 katolikus hívő papi utánpótlása számára, új lelkipásztori központról kellett gondoskodni a világon szétszórt magyar katolikus hívek részére és az atyai ház biztonságát kellett nyújtani azoknak, akik a külföldi lelkipásztori munkában megöregedtek vagy egészségi okokból abból kiválni kényszerültek. E célokat össze akartuk egyeztetni a Rómába zarándokló magyarság gondozásával, hogy népünk az Örök Várost keresztény szemmel lássa s hogy lelkileg gazdagodva és Krisztus földi helytartója iránti ragaszkodásban megerősítve térhessen vissza otthonába.

224 ZÁGON József: *A Szent István Alapítvány*. In: KSz 18(1966), 85. A cikk nem említi, hogy mekkora összeget adott Fáy Erzsébet, de Zágon megírta Kada Lajosnak. *Zágon-Kada*, Róma, 1965. november 11.

225 Zágon József levele VI. Pál pápának, keltezés nélkül. *SZIA-Zágon*, 52.104.

226 Az alapítvány alapító tagjai Zágonon kívül: S.E. Apor Gábor, Magyary Gyula, Csertő Sándor, Mester István, Békés Gellért OSB és Füz Balázs O.Cist.

227 A következő címmel publikálta: *A Szent István zarándokház alapkövetétele*. In: KSz 18(1966), 373–374.

228 *Zágon-Kada*, 1966. október 26.

Isten különös kegyelme, hogy anyagi erőnket messze meghaladó terveink megvalósítására FÁY ERZSÉBET személyében olyan jótevőt küldött, aki az előttünk álló épületet saját költségén felépíti. Ezzel a hatalmas anyagi áldozattal akart hozzájárulni a fent vázolt célok megvalósításához s ezzel egyben maradandó emléket kívánt állítani SIR OLIVER DUNCAN-nak, saját és sok magyar menekült nagy jótevőjének. Ezt a tényt a Szent István Alapítvány kellő módon meg fogja örökíteni az intézményben, az alapító FÁY ERZSÉBET szándékára pedig, amíg az intézmény áll, naponként egy szentmisét fog felajánlani a ház kápolnijában.

A külföldön élő magyarság feladata maradt, hogy megfelelő telket szerezzen az intézmény számára. E célból alakult a Szent István Alapítvány, melynek alapszabályait Őzsentsége római vikáriusa 1966. május 2-án jóváhagyta s az Alapítványt erigálta. Ez az alapítvány vette meg a Via del Casaletto 481. szám alatt fekvő 5.400 m² kiterjedésű telket. Hogy erre sor kerülhetett, azt újból nagylelkű adakozóknak köszönhetjük. Őzsentsége VI. Pál pápa atyai jóakarattal kísért adománya, a német Püspöki Kar, az Ospriesterhilfe, magyar szerzetesrendek külföldön élő tagjai, magyar plébániák, szervezetek és egyének hathatós támogatása nemcsak anyagi segítséget jelentettek, hanem erkölcsi bátorítást is ebben a nagy erőfeszítésben.

Amikor Szent Erzsébet mai ünnepén a Szent István Alapítvány nevében az Alapítvány alapszabályait és ezt a dokumentumot az intézmény alapkövében elhelyezzük, tesszük ezt őszinte, mély hállával jótevőink iránt s azzal a szent elkötelezettséggel, hogy az alapítók szándékait mindenkor tiszteletben tartjuk és megvalósításukról gondoskodunk. Szent Erzsébet közbenjárása esdje ki a kegyelmet, hogy ez az intézmény az imádság, a lelki elmélyülés és a szellemi gazdagodás háza legyen: a szeretet és békeesség otthona, összekötő kapocs minden magyar számára s mint római intézmény munkálója a Krisztus földi helytartója iránti hűségnek és ragaszkodásnak.

Kelt Rómában,

1966. november 19-én, magyarországi Szent Erzsébet ünnepén,

VI. Pál pápa uralkodásának 4.,

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, magyar primás fogságának 18.,

a magyar nép szabadságharcának 10.,

Szent István király egykori zárandokháza és a magyar nemzeti templom lebontásának 190. évében.

Elisabeth Fay, Dr. Zágón József, Dr. Magyary Gyula, Dr. Csertő Sándor,

Apor Gábor, Mester István, Arch. Gargari, Arch. Barbalissa”²²⁹

Ezt sok utánajárás és egyeztetés követte. Végül is a zárandokház felépült és megáldására 1967. augusztus 20-án került sor.²³⁰ A felszentelés napján az egész világról összesereglett magyarok déli 12 órakor Castelgandolfóban részt vettek az Úrangyala imádságon. VI. Pál pápa nagy tapsot kiváltó szavakkal köszöntötte a magyar zárandokokat. A kihallgatás végén személyesen is köszönthette a pápát Zágón Józseffel együtt Apor Gábor és Fáy Erzsébet. A zárandokház kápolniját ezen a napon 18 órakor kezdődő szentmise keretében szentelte fel Confalonieri bíboros.²³¹ A bíborossal Zágonnal együtt

229 A két olasz név a tervező mérnökök nevei.

230 GALAMBOS Irén(eusz) OSB: *A Római magyar zárandokház fölavatása*. In: KSz 19(1967), 266–267.

231 Carlo Card. Confalonieri 1967. augusztus 15-én lett a Konzisztoriális Kongregáció prefektusa. Jagosz, 2011, 129.

hatan koncelebráltak, akik az egész világon szétszóródott élő magyarságot képviselték. Természetesen jelen volt a római magyar lelkész és az egyházközség világi elnöke is, valamint az olaszországi menekült lelkész, Asztalos János.²³² Zágon József az ünnepségre meghívta Hamvas Endrét,²³³ a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökét is,²³⁴ aki nem jött el. Képviselőtében Zemplén György O.Cist, a PMI rektora²³⁵ vett részt a vicerektor kíséretében. A rektornak megbízása volt arra, hogy felolvassa Hamvas Endre érseknek 1967. augusztus 15-én kelt levelét. A levél kifogásolta, hogy a zarándokház létrehozásába a Magyar Katolikus Püspöki Kart nem vonták be. Zágon József nem járult hozzá a felolvasáshoz, elsősorban azért, hogy elkerülje a püspöki kar ellenes hangulat kialakulását, helyette beszédében köszönettel nyugtázta a Magyar Katolikus Püspöki Kar jókívánásait, melyet írásban juttattak el. A kápolna oltárába nagy magyar szentek, Szent István, Szent Imre, Szent Gellért, a három kassai vértanú, Boldog XI. Ince pápa ereklyéit helyezték el. Az ereklyék egy részét a zarándokház erre az alkalomra kapta ajándékba, másik részét pedig a PMI kápolnájából hozták magukkal.²³⁶ A szentmisét követően került sor a zarándokház elkészült első szárnyának fölavatására, amelynek keretében leleplezték Fáy Erzsébet szándékát megőrkítő emléktáblát és Oliver Duncan mellszobrát. Zágon József prelátus olaszul és magyarul mondta el avató beszédét, majd Fáy Erzsébet szól és végül átadta a zarándokházat Zágon Józsefnek, a Szent István Alapítvány első elnökének. Az eseményről rövid hírben beszámolt a *L'Osservatore Romano*²³⁷ és a magyar emigráns lapok.²³⁸ A gondviselés különös ajándéka volt, hogy ebben az évben Szent István napja éppen vasárnapra esett és éppen ekkor kerülhetett sor a Szent Istvánról nevezett zarándokház felszentelésére.

Az avatási ünnepségen történeteknek lett folytatása. Zágon József augusztus 23-án válaszolt Hamvas Endre levelére. Ennek ellenére az Új Ember szeptember 3-án csak a Püspöki Kar elnökének a levelét közölte. A Szent István Alapítvány vezetősége természetesen nehezményezte ezt, és az Alapítvány Igazgató Tanácsának szeptember 23-i ülé-

232 Asztalos János (Feldebrő, 1910. február 11. – Feldebrő, 1995. október 12.) pap. 1934. június 17-én szentelték az Egri Főegyházmege papjává. 1945-től volt plébános Pöcsperiben. 1948. június 11-én a Pöcspetri perben halálra ítélték, majd nem sokkal később az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták. Ay 1956-os forradalom alatt szabadult. 1957 április első napjaiban Jugoszlávián keresztül menekült el Magyarországról Ausztriába. Először Bécsben élt, majd Olaszországban. 1960-tól a San Felice Circeóban, egy szerzetes házban volt káplán. Zágon kérésére kezdett el fogalkozni a menekült magyarokkal. 1966–1973 között volt a lelkészük. 1969–1975 között a Santa Maria Maggiore-bazilika káptalanjának javadalmasa volt. 1973. május 12-én áttelepült a Német Szövetségi Köztársaságba, ahol Ganghofenben, München közelében segített ki a plébánián. 1989-ben nyugdíjba vonult és a politikai változások után hazatelepült Magyarországra. NAGY 2000, 39 és JAGOSZ 2011, 229–231.

233 Hamvas Endre (Piszke, 1890. február 27. – Kalocsa, 1970. április 3.) érsek. 1913. július 14-én szentelték az Esztergomi Főegyházmege papjává, 1944. március 25-én pedig Mindszenty Józseffel együtt csanádi püspökké. 1964-ben lett kalocsai érsek. 1961–1968 között a Püspöki Kar elnöke volt. BEKE 2008, 333.

234 A levél kelte: 1967. július 25. RUPPERT József SCH: *Visszatekintés 1992–2003*.

235 Zemplén György O.Cist (Münden, 1905. augusztus 1. – Budapest, 1979. március 29.) szerzetes, püspök. A ciszterci szerzetes 1930. június 30-án, Zircen szentelték pappá. 1965–1968 között Rómában a PMI rektora, 1968-tól pedig a budapesti Központi Szeminárium rektora volt. 1969. február 21-én, Budapesten szentelték püspökké. BEKE 2008, 821.

236 NÉMETH 2002, 223.

237 *Il Card. Confalonieri inaugura la Casa „S.Stefano d’Ungheria”*. In: *L'Osservatore Romano*, 1967. augusztus 23. N. 193. 4. oldal.

238 Rómában KSz 19(1967), 266–267.

sén hozott döntése értelmében²³⁹ a levelezést megjelentették a Katolikus Szemlében.²⁴⁰ Zágon József szeptember 25-én kemény hangú levelet fogalmazott meg Brezanóczy Pál, apostoli adminisztrátornak, a Püspöki Kar titkárának,²⁴¹ a levelet azonban nem küldte el.²⁴² Természetesen mindez a római magyar emigráns papság és a Püspöki Kar nem túl jó viszonyán tovább rontott. Az eset rendezésére 1971-ben került sor, amikor Brezanóczy Pál meglátogatta a Szent István zárandokházat, ahol Zágon József fogadta.²⁴³

Az Alapítvány és a zárandokház létrehozására vonatkozóan az utóbbi időben sok dokumentum került elő, amelynek feldolgozása további alapos kutatást igényel. Itt most néhány eddig nem publikált adalékot említünk meg. Zágon József a Szent István Ház létrehozásáról 1965 végén, újévi üdvözlésében értesítette Habsburg Ottót.²⁴⁴ További érdekesség, hogy Padre Pio zárdája 1965 decemberében 5.000 lírát küldött a Szent István Ház javára.²⁴⁵ 1966-ban VI. Pál pápa 15.000 dollárt adott Zágonnak a Szent István Háza.²⁴⁶ A Mihalik-alapból, kétévi várakozás után, 1971-ben kapott a Szent István Alapítvány 50.000 dollár kölcsönt 10 évre. Korábban Zágon hiába kérte azt az Államtitkárságtól, mindig nemleges választ kapott. Végül Mons. Casarolin keresztül ért el eredményt, aki az ügyet VI. Pál pápa elé vitte. A Szentatya személyesen utasította az Államtitkárságot a kölcsön folyósítására.²⁴⁷ Biztosan nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, Casaroli közbenjárása gesztus volt Zágon iránt azért, mert vállalta a közvetítő szerepet a hosszú évek óta húzódó Mindszenty-ügy megoldásában, amiről ezután lesz szó. A zárandokház céljának megfogalmazásakor tovább élt a terv, hogy oda egyszer majd el lehessen vinni a PMI-t és így az szabad és önálló lehessen.²⁴⁸ Erre azonban nem került sor. A Szent István Ház felszentelését követően Mindszenty bíboros az amerikai követségről 1967 őszén üzent Fáy Erzsébetnek megköszönve a zárandokház megvalósítását.²⁴⁹ A bíboros 1971 nyarán személyes üzenetet is küldött Zágon József útján Fáy Erzsébetnek, amelyben ismételten kifejezte köszönetét.²⁵⁰

A PMI átvételével a magyar pártvezetés egyik célja volt, hogy a papi emigráció központját megszüntesse és a papokat létalapjuktól megfossza. Teljesült a célkitűzés, de csak rövid időre, mert a zárandokházzal az emigráns magyar papságnak és a magyar kolóniának újra lett központja Rómában, ismét lett egy hely, egy ház, amely otthont adott az emigráns magyaroknak, ahol lehetőség volt összejöveteleket szervezni. Az első összejövetelekre mindjárt októberben sor került. 1967. október 29-én a Szent István Házban tartották a megemlékezést az 56-os forradalomról. Kísérlet történt arra is, hogy itt tartásuk rendszeresen a havi magyar szentmiséket, erről azonban két évi próbálkozás után

239 Békés Gellért OSB levele Zágon Józsefnek 1967. október 2. RUPPERT: *Visszatekintés*.

240 KSz 19(1967), 268–269.

241 Brezanóczy Pál (Aklasztina, 1912. január 25. – Eger, 1972. február 11.) érsek. 1935. augusztus 28-án szentelték az Egri Főegyházmegye papjává. 1956-tól egri káptalani helynök, 1959-től apostoli kormányzó. 1964. október 28-án szentelték püspökké. 1969. január 23-án nevezték ki egri érsekké. VICZIÁN János: *Brezanóczy Pál*. In: MKL II., Budapest, 1993, 44.

242 RUPPERT: *Visszatekintés*.

243 *Zágon-Kada*, Róma, 1971. április 12.

244 *SZIA-Zágon*, 48.55.

245 SZIA pénztárkönyv 1965–1967: 13/1965, 1965. december 13.

246 SZIA pénztárkönyv 1965–1967: 105/1966: LIT 9.352.500,-.

247 *Zágon-Kada*, Róma, 1971. május 23. *SZIA-Zágon*, 54.4–5.

248 *SZIA-Zágon*, 52.104.

249 Zágon József levele Fáy Erzsébetnek 1967. november 14. *SZIA-Fáy*, 57.56.

250 Zágon József levele Fáy Erzsébetnek 1971. július 10. *SZIA-Fáy*, 57.77.

lemondtak, mert a ház megközelítése nehéz volt.²⁵¹ Emiatt Zágon sok kritikát is kapott. A közösségi élethez lehetőséget kínált egy magyar könyvtár létrehozása, amelyhez a hívektől is gyűjtöttek könyveket.²⁵² Zágon hetente felkereste a zarándokházat, ahol együtt étkezett az oda költözött magyar papokkal. Ilyen találkozásokat kártyapartival összekötve más helyen is heti rendszerességgel tartottak.²⁵³ Zágon fő gondja a felvett kölcsönök törlesztése és a ház működtetése volt, ami sok gonddal járt.

Zágon maga nem költözött be a zarándokházba, mert miután 1963-tól a Santa Maria Maggiore-bazilika tiszteletbeli kanonokja volt,²⁵⁴ 1966 november első hetében beköltözhetett egy kanonoki lakásba. 1967 júniusáig azonban délelőttönként még visszajárt a Porta Angelicára, mert a Szent István Ház létrehozásával kapcsolatos minden postája oda érkezett.²⁵⁵ A zarándokház felépítése után pár évre, 1969. február 25-én pedig a Santa Maria Maggiore-bazilika tényleges kanonokja is lett,²⁵⁶ így haláláig ott lakott. A káptalanban különböző megbízásai voltak: 1967–1969 között és 1970–1972 kötött a sekrestye prefektusa volt, 1973–1974 között pedig a káptalan camerlengója.²⁵⁷ 1969-ben azt követően, hogy építési felelős lett, a pápák termékének köveztét saját költségén teljesen felújította, a terem közepére VI. Pál pápa nevét íratta.²⁵⁸ Talán nem tévedünk, ha ezt a gesztusát a pápa iránti hála kifejezésésként értékeljük, azért, hogy segítséget nyújtott a Szent István Ház felépítéséhez.

6. KERESZTHORDOZÁS MINDSZENTY JÓZSEF BÍBOROSSAL: 1971–1975

Mindszenty József első római útjától fogva szoros kapcsolatot épített ki a római magyar közösséggel. Ez a kapcsolat még szorosabbá volt bíborosi címtemplomának átvételét követően. Jelképesnek tekinthető, hogy a bíboros letartóztatásának napján, 1948. december 26-án a római magyar közösség címtemplomában gyűlt össze szentmisére. A koncepció perbe fogott, majd elítélt bíboros sorsát a római magyar közösség nagy figyelemmel követte, igyekezett róla hiteles információkat közvetíteni. Ebben a szellemben végezte munkáját Zágon József is. 1953-ban a déli harangszó 500 éves jubileumát előkészítő százas bizottság diszelnökéül is Mindszenty Józsefet választották. Az 1956-os forradalom leverését követően Zágon diplomáciai csatornákon igyekezett kapcsolatba lépni az amerikai követségen tartozkodó bíborossal, és a hatvanas évek elején sikerült is neki információkat eljuttatni hozzá. A Vatikán keleti politikájának első eredménye volt, hogy 1963. február 9-én Josef Slipyj bíboros Rómába érkezett.²⁵⁹ Magától értetődően vetődött fel a kérdés, vajon követi-e őt Mindszenty? Ezzel a budapesti követségen Mindszenty maga is foglalkozott, várva König bíboros érkezését.²⁶⁰ A várható fejleményekről

251 NÉMETH 2003, 136–140.

252 Egyházközségi körlevél, Róma, 1967 november.

253 A rendszeres résztvevők: Mester István, Prokop Péter, Asztalos János, Frank Miklós voltak. ADRIÁNYI – CSIKY 2005, 276.

254 SZIA-Zágon, 55.45.

255 ADRIÁNYI – CSIKY 2005, 323.

256 JAGOSZ 2011, 213.

257 JAGOSZ 2011, 382, 379, 376.

258 JAGOSZ 2011, 419.

259 BARBERINI Giovanni: *L'Ostpolitik della Santa Sede, Un dialogo lungo e faticoso.* (Santa Sede e politica nel novecento 6), Bologna, 2007, 69.

260 MINDSZENTY 1979, 298, 1963. március 11. SOMORJAI – ZINNER 2008, 283–284. dokumentum.

Zágon több levelet váltott Mons. Szabó Jánossal.²⁶¹ Nagy bizonytalanság volt, amit a levelezés is visszatükröz. Szabó májusban még azt írta, hogy nem hiszi, hogy Mindszenty ki fog utazni, ha csak a Vatikán és az Egyesült Államok nem kényszeríti. Szent Péter és Pál ünnepén viszont már azt írta, hogy Mindszenty hamarosan szabad lesz.²⁶² Ebben a helyzetben készített a német *Zweites Deutsches Fernsehen* egy közel harminc perces filmet Mindszenty bíborosról az alábbi címmel *Der begrabene Kardinal, Sichsals Kardinal Mindszenty*.²⁶³ A film úgy mutatja be a Zágon József vezetése alatt álló PMI-t, mint az egyetlen helyet Rómában, ahol őrzik Mindszenty emlékét. Végül is a bíboros ebben az évben nem jött ki Rómába. A *Pontificia Accademia Mariana Internationalis*²⁶⁴ rendezésében 1964. február 11-én, kedden negyed kilenckor a Santa Maria Maggiore-bazilikában szerveztek szentmisét Zágon közreműködésével Mindszenty József bíboros, hercegprímás elítélésének 15. évfordulója alkalmából.²⁶⁵ A bíboros aranymiséjére 1965-ben Zágon írt köszöntőt a Katolikus Szemlében.²⁶⁶ Zágon, ahogy már erről volt szó, többször kísérletet tett arra, hogy Mindszenty tervei szerint újraélessze Szent István zarándokházát, amely harmadszorra sikerült is. Amikor 1967-ben felröppent a hír, hogy Mindszenty az amerikai nagykövét Budapestre érkezése előtt el akarja hagyni a követség épületét levelet írt neki, hogy segítse, szempontokat adjon döntéshozatalához.²⁶⁷ Mindszenty József és Zágon József kapcsolatának rövid vázlatos ismertetése után térhetünk rá arra, hogy részletesebben szót ejtsünk az 1971–1975-ös esztendőik eseményeiről.

Mindszenty jelenléte a budapesti amerikai nagykövetségen egyre nagyobb gondot jelentett. 1971-ben az érintett felek, a magyar és az amerikai kormány és a Szentzsék elérkezettnek látta az időt, hogy a hosszú évek óta húzódó ügyet megoldja. A fejleményekről 1971 januárjában Zágon is értesült.²⁶⁸ Egyre valószínűbbé vált számára, hogy, Mindszentynek el kell hagynia a követséget. Ebben a helyzetben kapott felkérést arra, hogy ebben segítsen. Mons. Casaroli és Mons. Cheli²⁶⁹ minden lehetőséget meg akartak adni neki, hogy Mindszentyt befolyásolja a követség elhagyására. Informálták a feltételekről is, amelyek nem változtak az előző évekhez képest.²⁷⁰ Zágon jól megfontolta a döntését, szerette volna tudni, hogy mit kap az Egyház ellenértékül és azt hogyan lehet a bíborost kihívni Magyarországról anélkül, hogy tekintélyén csorbát ejtsenek és az esetleges negatív kihatásokat a minimumra csökkentse. Tudatában volt annak, hogy hálátlan szerepet szánnak neki és annak is, hogy sok kérdés van összekapcsolva Mindszenty Magyarországról való távozásával.²⁷¹ Az események a nyár előtt felgyorsultak. Mons. Cheli társaságában júniusban utazott először Zágon Budapestre, ahol három napon át

261 SZIA-Zágon, 30.3: 1963. május 16 és július 18.

262 SZIA-Zágon, 30.3:1963. szeptember 18.

263 Levelezés a film készítőivel: SZIA-Zágon, 46.21.

264 *Pontificia Accademia Mariana Internazionale* in: *Annuario Pontificio 2003*, Città del Vaticano, 2003, 1767.

265 Egyházközségi körlevél, Róma, 1963. február 7.

266 ZÁGON József: *Az aranymiséjés Mindszenty*, in: KSz, 17(1965), 97–101. MINDSZENTY 1974, 473–477.

267 SOMORJAI 2010, 548–551.

268 SZIA-Zágon, 54.2: dokumentum, 1971. január.

269 Giovanni Cheli (Torino, 1918. október 4. –) bíboros, diplomata. 1942. június 12-én szentelték az Asti Egyházmegye papijává. 1967–1973 között Casaroli munkatársa volt a Rendkívüli Egyházügyek Kongregációjában. 1998. február 12-én II. János Pál pápa kreálta bíborossá. FILIPAZZI 2006, 295–296.

270 SZABÓ Cs. 2005, 409: 124. dokumentum, 1971. április 19.

271 SZABÓ Cs. 2005, 402–403: 122. dokumentum, 1971. április 11.

tárgyalt Mindszenty bíborossal.²⁷² A bíboros bizalommal volt iránta, báró Apor Vilmos vértanú püspök irodaigazgatóját látta benne.²⁷³ A megbeszélésről Zágon emlékeztetőt készített.²⁷⁴ A tárgyalás nem volt egyszerű, de végül eredményes lett.²⁷⁵ A bíboros ezt követően, június 28-án küldött egy levelet a pápának, amelyben kifejezésre jutatta, hogy kész elhagyni hazáját és külföldre távozik.²⁷⁶ A levelet lényegében Zágon írta, már azzal érkezett Budapestre. A latin fordítást Tomek Vince piarista generális készítette el Rómában.²⁷⁷ Még négyszer kellett Zágonnak Budapestre utaznia, hogy a bíboros a levélben kifejezett szándéka szerint elhagyja a követség épületét. A magyar hatóságok az ügy előmozdítása érdekében mindenben segítséget nyújtottak neki, aki úgy érezte magát Budapesten, mint Dániel az oroszlan barlangban.²⁷⁸ A kiutazásra végül is 1971. szeptember 28-án került sor. Zágon Mons. Chelivel együtt autón érkezett Bécsből Budapestre és a bíborossal tért oda vissza. Bécsből még aznap repülővel Rómába kísérte a bíborost, akit a Vatikánban VI. Pál pápa fogadott a Szent János torony bejáratánál, ahol a bíborost elszállásolták.²⁷⁹ Mindszentynek rövid római tartózkodása alatt Zágon volt a kísérője. Vele volt a Sixtusi kápolnában a püspöki szinodus megnyitásán, ahol VI. Pál pápa a nyilvánosság előtt köszöntötte Mindszenty bíborost, a Szent István zarándokházban, október 2-án, amikor a vendégekönyvbe a bíboros azt írta be, hogy a magyar katolikus Egyház megvalósult álma boldogsággal tölti el,²⁸⁰ másnap, október 3-án a bíboros címtemplomában, a Santo Stefano Rotondo-bazilikában, aztán a Salvator Mundi kórházban, ahol orvosi vizsgálatnak is alávetették a bíborost. Ezekben a napokban ő volt a személyi titkára, ő intézte levelezését is.²⁸¹ Végül ott volt október 23-án a Matild kápolnában tartott szentmisén, amely után a bíboros elbúcsúzott VI. Pál pápától²⁸² és Bécsbe utazott, hogy a Pázmáneumban telepedjen le abban a lakosztályban, amelyet Zágon készített elő a számára még a nyár folyamán teljes titoktartás mellett. Zágon volt még egy darabig a közvetítő személy Mindszenty és a Szentszék között. Mindszenty kapcsolata a Szentszékkel azonban egyre feszültebb lett. Zágon próbálta jótanácsokkal ellátni, de nagyobb hatással volt rá bécsi környezete, és miután egy alkalommal Zágon úgy ítélte meg, hogy a bíborosnak a pápához írt levelét tartalma miatt nem adhatja át, Mindszenty megneheztelt rá.²⁸³ A Szentszék emberét látta benne, és helyzetéért Zágon is felelőssé tette, aki kegyvesztett lett nála. Kapcsolatuk formálissá vált. Zágon a háttérből igyekezett azonban továbbra is segíteni és egyengetni a bíboros lelkipásztori útjainak előkészí-

272 MINDSZENTY 1974, 473–497.

273 MÉSZÁROS T. 2000, 241.

274 Elsőként közölte ADRIÁNYI GÁBOR: *Miért és hogyan hagyta el Mindszenty József a budapesti amerikai nagykövetséget?* In: *Mindszenty József emlékezete*, (szerk.) TÖRÖK József, (Studia Theologica Budapestinensia 13.), Budapest, 1995, 73–89, legújabban közzé tette SOMORJAI Ádám: *Ami az emlékiratokból kimaradt, VI. Pál és Mindszenty József 1971–1975.* (Historia pro futuro), Pannonthalma, 2008, 110–114.

275 SOMORJAI – ZINNER 2008, 343–344. dokumentum, 1971. július 15.

276 SOMORJAI 2008, 115–116.

277 NÉMETH 2011, 41, 130. jegyzet.

278 *SZA-Zágon*, 55, 26–3.

279 Mindszenty bíboros megérkezésekor készített fényképfelvételeket veti össze a bíboros visszaemlékezésében írtakkal SOMORJAI Ádám: *A gyűrű, a mellkereszt és a mantello átadása, Mindszenty bíboros emlékiratainak értelmezéséhez.* In: MEV 21(2009), 303–319.

280 NÉMETH 2009, 102.

281 Mindszenty bíboros által írt több dokumentum, illetve levél tervezetet is ő készítette. SOMORJAI Ádám: *Mindszenty bíboros 1971-es memoranduma és Pro Memorája*, in: *Távlatok*, 2007/76, 226–231.

282 NÉMETH László: *VI. Pál pápa és Mindszenty József.* In: *Vigilia*, 63(1998), 247–252.

283 SOMORJAI 2008, 136–139.

tését, hiszen, akik nem ismerték a fejleményeket hozzá fordultak, segítségét, közvetítését kérték. Az események végül odáig vezettek, hogy VI. Pál pápa 1974. február 5-én üressé nyilvánította az esztergomi érseki széket. Mindez nagy felháborodást váltott ki elsősorban az emigráns magyarság körében. Többen fordultak ekkor Zágonhoz, magyarázatot kértek tőle illetve volt, aki őt is felelőssé tette a történetekért, ami nagy fájdalmat okozott neki.

Mindszenty bíboros 1975. május 6-án 83 éves korában elhunyt. Zágon táviratban fejezte ki köszönetét VI. Pál pápának mindazért, amit Mindszenty bíborosért tett.²⁸⁴ A bíborosi testület dékánját a magyar közösség nevében ő kérte fel arra, hogy mondjon szentmisét Rómában, az elhunyt bíborosért, amelyre május 13-án, 18 órakor került sor a Chiesa Nuovában. A szentmisén több mint húsz bíboros, még több püspök volt jelent. A templom zsúfolásig megtelt magyar és olasz hívekkel. A bíboros által elmondott beszédet Zágon maga írta.²⁸⁵ Készült arra is, hogy megírja az utokór számára a történeteket. Ezt elkezdte, de befejezni már nem tudta. Zágon, ekkor maga is lábadozott teljesen nem épült még fel az 1974 novemberében kapott szívinfarktusból. Ennek ellenére 1975. május 15-re elutazott Máriazellbe, hogy részt vegyen Mindszenty temetésén. Többen óvták őt ettől az utazástól, de minden áron ott akart lenni.

7. HALÁLA ÉS EMLÉKE

A túl korai utazás Ausztriába nem tett jót az egészségének. Szokása szerint a nyarat Muttersben töltötte, ahol 1975. augusztus 11-én agyvérzést kapott. Az innsbrucki kórházba szállították, ahol másnap, augusztus 12-én elhunyt. Temetése Muttersben volt augusztus 15-én, a helyi templom homlokzata előtt a bejáratnál balra helyezték örök nyugalomra. A római magyar közösség a szokásoknak megfelelően tartotta meg a harmincadik napi szentmisét (*trecesimo*) szeptember 14-én. Ezen a szentbeszédet Mester István mondta.²⁸⁶ Olasz nyelvű harmincadik napi szentmisét is tartottak, amely azonban a szervezés miatt késett.²⁸⁷

Zágon gyengülő egészségi állapota, a három szívinfarktus, jelezte neki, hogy közeledik a halála. Mégis tele volt tervekkel: a Santa Maria Maggiore-bazilika nagyszabású restaurálása vonzotta mint új és önként vállalandó feladat. Meg szeretne volna írni a római Szent István Ház létrejöttének történetét, és Apor Vilmos vértanú püspök életét.²⁸⁸ Ezek azonban csak tervek maradtak.

A halála alkalmával készített emléklapra a következő szentírási idézeteket írták:

„Most azért mit reméljek, Uram? Minden reményem Te vagy.” (Zsolt 39,8)

„Jézus megparancsolta tanítványainak ... menjenek előre a túlsó partra...” (Mt 14, 22)

284 SZIA-Zágon, 54.40: Róma, 1975. május 9. A telegrammot Jan Villot bíboros államtitkárnak küldte.

285 Értesítés a szentmiséről l'Osservatore Romano, 1975. május 13–14.: *In suffragio del Card. Mindszenty. Beszámoló a szentmiséről 1975. május 15.: Celebrato dal Card. Traglia, La messe funebre alla Chiesa Nuova in suffragio del Card. Mindszenty.* ANONIM: *Beszámoló a szentmiséről.* In: KSz 27(1975), 2–3; TOLNAY 1975, 262.

286 Üzenet, 1975. szeptember.

287 Mester István levele Kada Lajosnak, Róma, 1975. október 5.

288 TOLNAY 1975, 262.

1969. szeptember 9-én kelt végrendeletében foglaltaknak megfelelően fő örökösei a Szent István Alapítvány és a bécsi Pázmaneum voltak, két intézmény, amelyeknek kiemelkedő jelentőségük volt az életében. Irathagyatéka is, amint arra már utaltunk a Szent István Házba került. Az általa létrehozott Alapítvány azóta is hűségesen őrzi emlékét. A zárandokház bejáratánál még a halál évében, 1975-ben elhelyeztek egy márványtáblát az ő emlékére, a szöveg fölé pedig domborművét helyezték.²⁸⁹ Az Alapítvány 2000-ben, halálának 25. évfordulója évében, testületileg zárandokolt el Muttersbe, ahol a templomban szentmisét mutattak be érte és lerótták kegyeletüket sírjánál. Születésének 100. évfordulója alkalmából szülőfalujában, a fennállásának 200. évfordulóját ünneplő templom homlokzatára helyezték el emléktábláját 2009 augusztusában, rokonai és a helyi egyházközség nevében. 2009. október 31-én Tatán a helyi piarista öregdiák szövetség szervezésben tartottak szentmisét születésének centenáriuma alkalmából, november 2-án pedig Rómában, a PMI emlékezett meg szentmise keretében egykori vezetőjéről.²⁹⁰

ZÁGON JÓZSEF PUBLIKÁCIÓI²⁹¹

Egy nagy mai magyar vértanú, in: Katolikus Szemle, 2(1950), 11–17 e 70–72. (Dunántúli néven jegyezve).

Indulásunk elé, in: Élet I(1950), 1. szám: december 3–16.

„Áldozata nem volt hiábavaló!” Zágon József Mindszenty bíborosról, in: Élet II(1951), 4. szám: február 25.

Szent István jubileumi év, in: Élet II(1951), 6. szám: Húsvét.

Szentistváni politikusokat a jövő Magyarországnak! Ezres tömeg a németországi Katolikus Napon, in: Élet II(1951), 9. szám: május 6.

Jubileum és feladat, in: Élet II(1951), 15. szám: augusztus 1.

Vigyázatok és imádkozatok, in: Élet II(1951), 16. szám: szeptember 5.

Karácsony és békéje, in: Élet II(1951), 23. szám: december 25.

Előszó az Újszövetségi Szentíráshoz, Róma, 1951.

Katolikus Magyar Testvérek! in: Élet III(1952), 10. szám: május 25.

A déli harangszó és az üldözött Egyház, in: Magyar Papi Egység, 1958, 6/18–19.

A vértanú magyar püspök, Pannonia Sacra, München, 1960. márciusi szám.

Az aranyisérés Mindszenty, in: Katolikus Szemle, 17(1965), 97–101.

A Szent István Alapítvány, in: Katolikus Szemle 18(1966), 85–87.

A Szent István zárandokház alapkötétele, in: Katolikus Szemle, 18(1966), 373–374.

A Szent István jubileum (A Vatikáni Rádió adása), in: Szolgálat, 1970, 6/70–71.

A magyar Egyház helyzete az 1964-es megállapodás után, in: Távlatok, 2006/73, 314–333.

289 BANFI – HORVÁTH – KOVÁCS – SÁRKÖZY 2007, 329.

290 Magyar Kurír, 2009. november 4. *Megemlékezések Zágon József születésének 100. évfordulója alkalmából*. ANONIM: *Az emigráció kiemelkedő alakja volt, Száz esztendeje született Zágon József*. In: Új Ember, 2009. november 15.

291 Kiegészítve az élet c. folyóiratban megjelent cikkeivel.

Zágon József sírfelirata Muttersben

MONS. DR. JOSEF ZÁGON
KANONIKUS v. S. MARIA MAGGIORE
IN ROM GRÜNDER D. ST. STEFANS-
HAUS, SEKRETÄR D. PÄPSTLICHEN KOMMISSION
FÜR MENSCHEN UNTERWERGS, EIN TREUER
DIENER CHRISTI FÜR ALLE IN NOT.
FAND IM MUTTERS EIN NEUES ZUHAUSE
UND GING VON HIER
IN DIE EWEIGE HEIMAT.
„IN FINEM DILEXIT EOS“ JOH 13,1
*AGOSTYÁN – UNGARN 2. 11. 1919
+ INNSBRUCK 12. 8. 1975

Fordítása:

Mons. Dr. Zágon József
a Santa Maria Maggiore kanonokja,
a római Szent István Ház alapítója, az Útonlévők Pápai Bizottságának titkára,
a szükségben lévő keresztények hűséges szolgája,
itt Muttersben talált új otthonra és innen tért haza az örök hazába.
„Mindvégig szerette őket” Jn, 13,1
*Agostyán – Magyarország, 1909. 11. 2.
† Innsbruck 1975. 8. 12.

Zágon József emléktáblája Rómában, a Szent István Ház bejáratánál

PERENNI MEMORIAE
IOSEPHI ZÁGON
HUNGARORUM HOSPITII A S. STEPHANO REGE HUNGARIAE
NUNCUPATI CONDITORIS
QUI PROTONOTARIUS APOSTOLICUS CANONICUS LIBERIANUS
PONTIFICII CONSILII DE SPIRITUALI MIGRATORUM
ATQUE ITINERANTIUM CURA SECRETARIUS GENERALIS
DE ECCLESIA IN PATRIA
EIUSQUE FILIIS IN TOTO TERRARUM ORBE DISPERSIS
OPTIME MERUIT
FOUNDATIONIS S. STEPHANI IN URBE ADMINISTRIS
HONORIS GRATIQUE ANIMI TESTIMONIUM
POSUERUNT A.D. MDCCCCLXXV

* AGOSTYÁN IN HUNGARIA 2 NOV. 1909
† INNSBRUCK IN AUSTRIA 12 AUG. 1975

Fordítása:

Ezt az emléktáblát
a római Szent István Alapítvány tagjai készítették
tiszteletük és hálájuk jeléül 1975-ben
Zágon József,

a Szent István magyar királyról elnevezett
magyar zarándokház alapítójának örök emlékezetére,
aki a Santa Maria Maggiore-bazilika apostoli protonotárius kanonokaként,
valamint a kivándorlók és úton lévők lelki gondoskodásával törődő
pápai tanács főtitkáráként
példamutatóan szolgálta az Egyházat, valamint a hazájában élő
és a világon szétszóródott honfitársait.

Agostyán, 1909. november 2.
Innsbruck, 1975. augusztus 12.

Zágon József emléktáblája szülőfalujának templomán, Agostyánban

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT
AGGOSTYÁNBAN

MONS. Dr. ZÁGON /ZANLEITNER/ JÓZSEF
A SANTA MARIA MAGGIORE BAZILIKA KANONOKJA
A RÓMAI SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ ALAPÍTÓJA
*AGOSTYÁN, 1909. 11. 02.
†INNSBRUCK, 1975. 08. 12.
NYUGSZIK MUTTERS/AUSZTRIA/
EMLÉKÉTÍ ŐRZI A ROKONSÁG ÉS AZ EGYHÁZKÖZSÉG

ÁLLÍTATTA PÁ

ZÁGON JÓZSEF LEVELEZÉSE KÉT MAGYAR JEZSUITÁVAL,

avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez

A II. világháborút követő időszak emigráns magyarságának egyik legjelentősebb egyházi vezetője Zágon József volt.¹ Agostyánban született 1909. november 2-án. Eredeti neve Zantleitner volt, amit 1940-ben változtatott meg. A bécsi Pazmaneumban volt papnövendék. Bécsben szentelték pappá 1935. július 14-én, a Győri Egyházmegye címére. 1937. július 9-én a bécsi egyetemen teológiából szerzett doktori fokozatot. Dolgozatának címe: *Jesuitenpastoration und religiöses Leben um die Mitte des 18. Jahrhunderts in Ungarn*. Apor Vilmos, győri püspök 1943. május 6-án irodaigazgatójává nevezte ki. 1946-ban győri kanonok lett. 1948. december 31-én egészségi okok miatt betegszabadságot kért, amelyet püspöke, Papp Kálmán három hónapra meg is adott neki. Ezen idő alatt hagyta el Magyarországot, pontosan 1949. január 6-án. Ausztriából az Egyesült Államokba akart emigrálni. A vízuma is készen volt már a kiutazáshoz, arra azonban mégsem került sor, mert XII. Pius pápa a magyar Püspöki Kar megkérdezését követően 1950. július 12-én kinevezte a külföldi magyarok apostoli vizitátorává. Rómában telepedett le, központi irodáját pedig Innsbruckban nyitotta meg. Rómában, az 1948. november 12-én megalakult Actio Catholica in Exteris (AC) elnöke lett.² 1951-ben közreműködésével jött létre az Örök Városban az Anonymus könyvkiadó, amelynek 1958-ig első igazgatója volt. XII. Pius 1952. január 25-én titkos pápai kamarási címmel tüntette ki. 1953. február 24-én lett ad interim (ideiglenesen) a Pápai Magyar Egyházi Intézet (PMI) régense (reggente, vagyis kormányzó, tulajdonképpen igazgató),³ miután

---

1 TOLNAI Imre: *Zágon József (1909–1975)*. *Katolikus Szemle* 27(1975) 256–262.; *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Szerk. NAGY Csaba. Bp. 2000. 1041. Utóbbi néhány adata téves: Zágon nem volt alapítója a Katolikus Szemlének, Rómába érkezése előtt az már elindult, és nem volt a Sacra Congregatio Consistorialis (=SCC) altitkára.

2 A külföldi szervezet megalapítására azért került sor, mert Magyarországon a kiépülő diktatúra az Actio Catholica felszámolta. Történetéhez ld. SERES Ferenc: *Mihalovics Zsigmond élete és művei (Az Actio Catholica története)*. Piliscsaba, 1993.; ADRIÁNYI Gábor–CSIKY Balázs: *Nyisztor Zoltán*. Bp. 2005. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae XVII.) 188–201.; SOMORJAI Ádám: *Külföldi Magyar Katolikus Akció*. *Magyar Kurír* 94(2004) szeptember 20., hétfő. Szabó Csaba és Soós Viktor Attila tévesen azt állítják, hogy Zágon az Actio Catholica (=AC) alapítója volt. SZABÓ Csaba–SOÓS Viktor Attila: *Világosság*. Bp. 2006. 146.: 294. jegyzet

3 Pápai Magyar Egyházi Intézet (=PMI) 4/1953. Kinevezésére az illetékes magyar püspökök prezentálása nélkül került sor, ezért nem lett rektor csak régens, viszont a kinevező dekrétum a rektori beosztás minden jogával és kötelességével felruházta. Az Intézet történetéhez ld. CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In: Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). Szerk. CSORBA László. Bp. 1998. 75–94., különösen 83.

az *Exsul Familia* apostoli constitutio⁴ megjelenését követően megszűnt vizitóri beosztása. 1953-ban szerezte meg az osztrák állampolgárságot. Ugyanez év végén az Olaszországban élő magyar emigránsok direktora lett.⁵ 1956. július 10-én a Sacra Congregatio Consistorialis (SCC) legfőbb tanácsába kapott kinevezést. 1956. szeptember 15-én pápai prelátus, 1963-ban pedig a Santa Maria Maggiore-bazilika tiszteletbeli kanonokja lett. 1964. november 5-éig vezette a PMI-t, amikor a Vatikán és a Magyar Állam közötti 1964-es részleges megállapodás 3. pontjában foglaltaknak megfelelően átadta azt a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia képviselőinek. 1965. december 15-én létrehozta a Szent István Alapítványt (SZIA), amelynek haláláig elnöke volt, majd felépíttette a Szent István Zarándokházat, amelynek felszentelésére 1967. augusztus 20-án került sor. VI. Pál pápa 1967. június 17-én kinevezte az Emigráció delegátusává.⁶ 1969. február 25-én a Santa Maria Maggiore-bazilika kanonokja lett. 1970. április 30-án a Pontificia Commissione per la Pastorale dell'Emigrazione e del Turismo titkára lett. 1971-ben fontos szerepe volt Isten Szolgája, Mindszenty József bíboros kijövetelében Budapestről a Vatikánba. 1975. augusztus 12-én halt meg Innsbruckban. Muttersben (Ausztria) van eltemetve.

A világon szétszórtan élő emigráns magyarok érdekében végzett munkájának kimeríthetetlen forrása irathagyatéka.⁷ Ámulatba ejtő, hogy milyen kiterjedt levelezést folyta-

-
- 4 Az apostoli konstitúció, amellyel XII. Pius pápa a menekültek lelkipásztori ellátását szabályozta, 1952. augusztus 1-jén jelent meg. Acta Apostolicae Sedis (=AAS) 44(1952) 649-704. Legújabb kiadása Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000). Bologna, 2001. 147–310 (= Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni).
  - 5 Az *Exsul Familia* V. 1. § 2 (Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni i. m. 256.) rendelkezett úgy, hogy a SCC az egy nemzethez vagy egy nyelvhez tartozó emigránsok lelkipásztori munkájának az összefogására direktort nevezzen ki egy adott ország területére.
  - 6 A II. Vatikáni Zsinatot követően a római kúria átszervezésre került. A SCC neve *S. Congregatio pro Episcopis* (Püspöki Kongregáció) lett, és ebben a menekült ügyek képviselőjét a legfelsőbb szinten egy delegátusra bízták. Niccolo DEL RE: *La Curia Romana, Lineamente storico-giuridici*, (4. edizione aggiornata ed accresciuta.) Città del Vaticano, 1998. 138–144.
  - 7 Az irathagyaték a közelmúltban került rendezésre. Mutatóját a Szent István Alapítvány (=SZIA) megbízásából 2003–2004-ben Fejérdy András készítette el, amelyet e sorok írója egészített ki, illetve rendezett sorba. Ekkor az iratok új, megszámozott irattartókba kerültek. A gyűjtemény neve *Szent István Alapítvány-Zágon gyűjtemény* lett (= *SZIA-Zágon*). A mutató készítésekor az egy személyhez, vagy egy témához tartozó iratok egy sorszámot kaptak, amely szám azonban jelenleg csak a mutatóban van feltüntetve. A számozás részben módosult akkor, amikor a dokumentumok új irattartókba kerültek, hogy az egy irattartóba rendezett dokumentumok folyamatos sorszámot kaphassanak. Az eredeti elrendezés a mutatóban fel lett tüntetve. Az irattartókban az egyes oldalak jelenleg nincsenek megszámozva. A dokumentumok idézésekor tehát csak az irattartó sorszáma, szükség esetén betűjele, és azon belül az irategység sorszáma és a dokumentum keltezése adható meg. 2005-ben a SZIA létrehozására és a Szent István Ház felépítésére vonatkozó iratok kerültek elő, amelyekhez Ruppert József piarista, a SZIA jelenlegi elnöke készített mutatót. Ezek az iratok is irattartókba rendezve, folytatólagos számozással az Alapítvány levéltárába kerültek. Egy részük gyarapította a Zágon-gyűjteményt, illetve újabb gyűjtemények keletkeztek (Fáy-, Mester-gyűjtemény stb.). Ezt követően kerültek rendezésre Zágon személyes iratai, amelyek irattartóba rendezve szintén a Zágon gyűjteménybe kerültek az 55. sorszám alatt. Az iratok időrendbe rendezve kaptak sorszámot, amely az iratokon is fel van tüntetve. Az itt közölt életrajzi adatokat alátámasztó iratok jó része ebben található meg. Néhány kinevezése és az azzal kapcsolatos levelezésének lelőhelye pedig: *SZIA-Zágon* 49., 77. Végül azok az iratok kerültek rendezésre, amelyeket Zágon halálakor római lakásáról a Vatikáni Államtitkárság munkatársai elvittek és 1977-ben visszaadtak Mester Istvánnak. Ezekben az *Exsul Familia* tizedik évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi zarándoklat szervezésére (*SZIA-Zágon* 53.), valamint Mindszenty bíborosra (*SZIA-Zágon* 54.) vonatkozó iratok találhatók. A *SZIA-Zágon* 53–55-ös irattartók mutatóját e sorok írója készítette el 2006-ban.

tott, elsősorban világi és szerzetes papokkal. A 60-as évek elején még egy kartotékrendszert⁸ is összeállított róluk (név, egyházmegye vagy rend, szentelési év, cím), amelyben a világi papok abc-ben, a szerzetesek rendeként vannak csoportosítva. Utóbbiak között 142 jezsuita kartotéka található meg.⁹ Közülük negyvenkettővel állt levelezésben (1. táblázat). E gazdag anyagból most két olyan jezsuita pappal való levelezését mutatjuk be, akik évekig lelkipásztorai voltak a milánói magyar közösségnek. Választásunk azért esett erre a témára, hogy így néhány adattal szolgáljunk Szilas László jezsuita atya munkájához, aki magyar jezsuita lexikon összeállításán dolgozik.

A *Szent István Alapítvány-Zágon gyűjtemény* 2. kötetében, a 60. sorszám alatt található Zágon levelezése Borbély István SJ atyával.¹⁰ Ki volt ő? Vácon született 1903. augusztus 19-én. 1921. augusztus 13-án lépett be a jezsuiták érdi noviciátusába. Később Innsbruckban és Belgiumban tanult. Innsbruckban szentelték pappá 1931. július 26-án. Tanulmányai befejeztével 1932-től 1943-ig a szegedi jezsuita főiskola egyik legkiválóbb filozófia és teológia tanára volt. 1943. június 13-án lett a magyar jezsuita rendtartomány főnöke. Mindszenty Józsefhez szoros kapcsolat fűzte,¹¹ így alig csodálható, hogy 1948 végén többször kereste a rendőrség,¹² ezért titkárával külföldre távozott.¹³ Az ekkortájt, egyénileg vagy kisebb csoportokban külföldre menekült jezsuiták a Torino melletti Chieriben gyülekeztek, ahol az olasz jezsuiták a háromemeletes Villa Lugianát bocsátották a 45 menekült magyar jezsuita rendelkezésére,¹⁴ akik között 13 felszentelt pap, 27 szeminarista és 5 segítő testvér volt.¹⁵ Borbély páter itt a növendékeknek pszichológiát tanított, és a milánói magyarok kérésére vállalta a közösség lelkipásztori ellátását is.¹⁶ Havi rendszerességgel 1949. november 13-án kezdődtek a magyar szentmisék a milánói

8 E kartotékrendszer is a SZIA levéltárában található. Zágon 1960. június 3-án Őrsy László SJ-től papok adatait kérte a SCC részére készítendő jelentéséhez. *SZIA-Zágon* 38., 39. Zágon levelében megköszöni cikkét, amelyben tájékoztatást ad a külföldön élő magyar papok létszámáról. Ld. *ŐRSY László SJ: Sereg-szemle*. Magyar Papi Egység 5(1960) 34–44.

9 A 60-as években 180 jezsuita élt külföldön, akik közül 125 volt felszentelt pap. *ŐRSY L.: Sereg-szemle* i. m. 43.

10 Életrajza: PÁLOS Antal SJ: *Viharon, vészen át. Rövid áttekintés a Jézus Társasága Magyar rendtartományának életéről a II. világháború után (1944–1990)*. Bp. 1992. („ANIMA UNA”-könyvek/1) 167. E rövid életrajzt korrigáltuk, illetve kiegészítettük Miklósházy Attila SJ püspök úrtól kapott életrajzi leírással.

11 Mindszenty is megemlékezett arról emlékirataiban, hogy esztergomi érsekké történő kinevezését követően, még beiktatása előtt felkereste Borbélyt. MINDSZENTY József: *Emlékirataim*. (4. kiadás.) Bp. 1989. 78.

12 Egyes források szerint 1948. december 10-én ki is hallgatták, illetve még ebben az évben vagy 1949 elején le is tartóztatták. HETÉNYI VARGA Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában* 2. Abaliget, 2002. 37. Borbély a saját maga által írt életrajzában letartóztatásáról nem tesz említést.

13 Ennek pontos dátuma nem ismeretes. Hetényi Varga Károly adatai szerint volt börtönben, arról azonban nem tud, miért és hogyan szabadult, illetve mikor és hogyan hagyta el az országot.

14 SZARVAS Béla: *A magyar jezsuita rend hittudományi főiskolája Olaszországban. Fábry Antal SJ (1902–1985) emlékére*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum 10(1998) 282.

15 1950. évi névtár adatai. A magyarokra vonatkozó oldalt közli SZARVAS B.: *A magyar...* i. m. 284.

16 A milánói magyar közösség lelkipásztori ellátásának történetéről a közösség megbecsült tagja, Szarvas Béla írt két rövid tanulmányt. SZARVAS Béla: *A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum 7(1995) 237–241.; Uő: *A szórványban élő katolikus magyarság pasztorációja Olaszországban*. (Kiegészítés.) Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum 8(1996) 225–227.

San Sepolcro templomban,¹⁷ amelyet már ő végzett.¹⁸ Rendi előjárói 1951-ben áthelyezték Kanadába, ahol a montreali Immaculee Conception teológiáján dogmatikát adott elő 1963-ig. 1967-ben professzor emeritus lett. 1987. november 27-én Hamiltonban hunyt el.

A Zágón-gyűjtemény az 1950-tól az 1958-ig terjedő időszakból tizenkét levelet örözött meg, amelyeket Zágón és Borbély váltott egymással (2. táblázat).¹⁹ A gyűjtemény sajnos nem teljes, amit az első levél tanúsít, ugyanis az már Borbély válasza Zágónak 1950. október 25-én, Muttersből írt levelére, ami a gyűjteményben nincs meg. Borbélynak az október 31-én Gallaratéből küldött válaszából kiderül,²⁰ Zágón felkérte őt arra, hogy működjön közre az induló új katolikus lap szerkesztésében.²¹ Borbély válaszában kifejezi készségét az együttműködésre, milánói lelkészként pedig meghívja Zágont, hogy vizitátorként látogassa meg a közösségét. Levelében megemlítette azt is, hogy Apor Gábor báró,²² mint az Actio Catholica vezetője látogatást tett Milánóban.²³

A Magyarországon felszámolt és Rómában újraindult Actio Catholica éppen ekkor nagy vállalkozásba kezdett. Az újszövetségi *Szentírás* görögökből készült fordításának a megjelentetésén dolgoztak. Ennek történetéről a fordítók, Békés Gellért bencés és Dalos Patrik oratorianus atya így vallanak: „Az új Szentírás eredete elválaszthatatlanul összekapcsolódik a hazájától távol, menekült sorban élő magyarság sorsával. 1949-ben, amikor erősebb ütemben indult meg a nyugatra menekült magyarság kivándorlása, a Rómában élő magyar papok egy megbeszélésén²⁴ fölmerült a kérdés: mit adjunk búcsúzóul magyar véreinknek kezébe, amikor az olasz kikötőkből útra kelnek messzi világrészek felé? [...] Természetesen keresve sem találhattunk volna önmagában jobbat és célunknak is megfelelőbbet, mint a Szentírást. [...] kifejezett célunk volt, hogy a hívó magyar-

17 A templom történetéhez ld. Franco LEGNANI: *Tempio del San Sepolcro di Milano*. Oggiono-Lecco, 1991.

18 Római Magyar Kurír 1949. december 1. Korábban is voltak magyar szentmisék Milánóban, amelyeket ferencesek mondtak. Magyar Harangok. Az olaszországi menekült magyarok lapja. 1946. 1. szám. Ezekről Szarvas Béla tanulmányai nem tesznek említést.

19 A levelek időrendben kaptak sorszámot, amely az iratokon nincs feltüntetve. A levelek az irattartóban fordított sorrendben vannak lefűzve, legfelül van az időrendben az utolsó.

20 *SZLA-Zágón* 2.60.1. A levél eredetileg iktatva volt. Az iktatószám a levél hátulján található: 216/1950. Fel van tüntetve az érkezés időpontja is: 1950. november 11. A Zágón gyűjteményben jelenleg személyenként és abc-ben vannak rendezve a levelek. E rendet Zágón valószínűleg később alakította ki.

21 A levélben nem szerepel a lap neve. Hátulján, valaki összefoglalta a levél tartalmát, amelyben az induló lapot *Új Embernek* nevezi. Valójában az *Életünk*-ről volt szó, amelyet Zágón 1950. decemberében Innsbruckban adott ki. BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Bern, 1985. 60. Ugyanebben a könyvben később, tévesen, az olvasható, hogy a lap először Rómában jelent meg, utána pedig Innsbruckban (196. oldal).

22 Apor Gábor a háromszéki Köröspatakon született 1889. november 6-án, és Rómában hunyt el 1969. február 21-én. A magyar királyság utolsó szentszéki nagykövete volt. Megbízólevelét 1939. január 19-én adta át. Az Actio Catholica in Exteris első elnöke és közel tíz évig a római magyar egyházközség első világi elnöke volt. A Szent István Alapítvány igazgatótanácsának haláláig tagja volt. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének harmadik elnöke volt 1968–1969 között. MAGYARY Gyula: *Báró Apor Gábor 1889–1969*. Katolikus Szemle 21(1969) 65–66.; VICZIÁN János: *Apor Gábor, altorjai br.* In: Magyar Katolikus Lexikon. I. Bp. 1993. 344–345.; VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000*. I. Bp. 2002. 109.

23 A látogatásra 1950. október 31-ét megelőző vasárnap került sor.

24 Feltehetően az egyik ricevimentóról (Rómában élő magyar papok havi találkozájáról) van szó, amelyet ebben az időben a Pápai Magyar Egyházi Intézetben tartottak minden hónap első csütörtökén. NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez. Első rész 1945–1963*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum 14(2002) 199., 210. Olvasható e kötetben.

ságnak, elsősorban a hazájától távol, menekült sorban élő magyarság lelki javát szolgáljuk. [...] ez a cél volt az egész vállalkozás sugalmazója és mozgatója.”²⁵

Zágon és Borbély következő levélváltására ez a nagy terv adott alkalmat. Miután a fordítók elvégezték a munkájukat, szükség volt annak ellenőrzésére. Zágon ekkor fordult 1951. január 2-án Borbély professzorhoz azzal a kéréssel, hogy a Chieriben élő jezsuita atyák vállalkozzanak erre.²⁶ Borbély megnyugtató választ adott. Jelezte, hogy a jezsuita közösség hat tagja készséggel vállalja a felkérést.²⁷ Borbély levelének a végén meghívta Zágont egy látogatásra Chieribe.²⁸ Zágon nagyon örült a válasznak és az elkészült fordítást 1951. február 10-én megküldte Borbélynak.²⁹ A meghívásnak azonban nem tudott eleget tenni, mert a *Szentírás* kiadása miatt Kölnbe kellett utaznia, ahol hivatalos volt a németországi magyar papok lelkigyakorlatára is. Elmaradt látogatása alkalmával még egy fontos témát szeretett volna személyesen megbeszélni Borbélyal. 1949 közepén indult Rómában az Actio Catholica kiadásában a Katolikus Szemle.³⁰ Főszerkesztője, Juhász Vilmos éppen ekkortájt vándorolt ki az Egyesült Államokba,³¹ és ezért gondoskodni kellett utódlásáról. Zágon erre a feladatra, az anyag előteremtésére, rendszerezésére, a folyóirat szellemi irányítására szeretne volna felkérni Borbély páttert. Tisztában volt azzal, hogy a Szemle szerkesztése egymagában nem elég ahhoz, hogy Rómába csalja őt, ezért felvetette annak lehetőségét, hogy Töreki jezsuita páter³² várható őszi távozása után átvehetné a Vatikáni Rádió magyar adásának a vezetését is.

25 P. BÉKÉS Gellért–P. DALOS Patrik: *Az Újszövetségi Szentírás új magyar fordítása*. Katolikus Szemle 3(1951) 1–4. A fordításhoz ld. FARKASFALVY Dénes: *Az Újszövetség magyar fordításának múltja és jövője*. Katolikus Szemle 46(1994) 129–142.

26 A levél a gyűjteményben nincs meg, de Borbély 1951. január 28-án kelt válaszából a tartalma kikövetkeztethető. Zágon levelének a végén jelezte, hogy Keresztessy László érkezik hozzájuk. Nevezett premontrai szerzetes volt, 1915. december 19-én született, 1940. augusztus 20-án szentelték pappá. Innsbruckban tanult, ahol kapcsolatba került a jezsuitákkal. A csornai apátságához tartozott, moralist tanított. A levélből nem derül ki, hogy milyen céllal ment Chieribe.

27 SZIA-Zágon 2.60.2: Chieri, 1951. január 28.

28 Válaszában azt is jelezte, hogy Keresztessy Lászlót készséggel fogadják. Zágon gyűjteményében három levél található vele kapcsolatban. Az egyik egy ajánlólevél, amely 1951. június 28-án kelt (SZIA-Zágon 14.18), egy másik az *Exsul Familia* tizedik évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi zarándoklat-hoz kapcsolódik. Ekkor az Egyesült Államokban élt és előneve „Parker” volt (SZIA-Zágon 53.21: Róma, 1962. június 27). Amerikában a magyar premontréik első apátja volt. Jelenleg nyugalmazott apátként Silveradóban (USA) él. Ld. A külföldön élő katolikus magyar (és magyarul beszélő) papok és szerzetesek név- és címtára. Michigan, 2004. 26.

29 SZIA-Zágon 2.60.3: Róma, 1951. február 11.

30 A Katolikus Szemle 1934-ben Magyarországon indult. 1944-ben betiltották. 1949. június 1-jén indult újra Rómában. Története VICZIÁN János: *Katolikus Szemle*. In: Magyar Katolikus Lexikon. VI. Bp. 2001. 386.; NÉMETH L.: i. m. 208.

31 Juhász Vilmos író, szerkesztő, 1899. augusztus 30-án született Budapesten, és 1967. szeptember 29-én New York-ban halt meg. 1922-ig (?) a neve Haas volt. 1935-ben részt vett a Vigilia c. katolikus folyóirat megalapításában, majd a szerkesztésében is. 1949-ben emigrált Olaszországba. A Katolikus Szemle főszerkesztője és az Actio Catholica kulturális szakosztályának elnöke lett. 1951-ben, a Bagnoliban lévő táboron át vándorolt ki az Egyesült Államokba. Zágontól kért ehhez ajánlólevelet, amely 1951. február 11-én kelt: SZIA-Zágon 13.26.; Amerikai magyarok arcképcsarnoka. Főszerk. Tanka László. Salgótarján, 2003. 150.; VICZIÁN János–BORBÁNDI Gyula: *Juhász Vilmos*. In: Magyar Katolikus Lexikon. V. Bp. 2000. 961–962. Utóbbi néhány adata téves.

32 Töreki Ödön SJ 1919. augusztus 14-én Pécelen született. 1937. augusztus 14-én Budapesten lépett be a jezsuita rendbe. 1948. június 29-én Szegeden szentelték pappá. Magyarországot 1949. március 25-én hagyta el Rajkánál, Fábry Antal SJ-vel együtt. 1949-től 1951-ig vezette Rómában a Vatikáni Rádió magyar adását. 1951-ben Írországba küldte a rend, onnan pedig a kanadai Hamiltonba. 1958-ban a Szív

A *Szentírás* fordításának ellenőrzése gyorsan haladt. Borbély már 1951. február 16-án jelezte, hogy a munkával a hónap végére elkészülnek.³³ A Katolikus Szemle szerkesztői tisztere való felkérésre viszont óvatos választ adott. Az aktuális szám szerkesztését Chieriből vállalta, a többit előjáróinak a döntésére bízta. Válaszában utalt arra is, hogy a közelmúltban valamilyen egészségügyi problémája volt. Zágón gyorsan, már 1951. február 24-én megírta válaszát.³⁴ Zágón megköszönte a fordítás gyors ellenőrzését és a készségét, megértést tanúsítva álláspontja iránt. Viszont kifejezésre juttatta, hogy az ügy érdekében majd ő tesz lépéseket. Azt tervezte, hogy beszél a tartományfőnökkel, Péter Reisz Elemérről.³⁵ A fejleményekről azonnal értesítette Apor Gábort,³⁶ kérve őt, hogy a Katolikus Szemle készülő számát Tóth Giulioval³⁷ küldesse el Borbélynak. A levélgyűjteményben egy kis szünet van, mert a következő levél Borbély Istvántól származik, amelyet 1951. július 11-én írt válaszként Zágón június 28-án kelt soraira.³⁸ E levélből kiderül, hogy megkapta a Katolikus Szemle anyagát és a következő számot el is készítette, sőt ő maga is írt bele egy cikket.³⁹ Levelét azzal zárja, hogy reméli, az ausztriai Szent István ünnepeken személyesen is fognak találkozni. Zágón örült a küldött cikknek.⁴⁰ 1951. július 31-én küldött válaszában azonban sajnálattal kellett értesítenie Borbélyt arról, hogy Péter Reisszel folytatott megbeszélés alapján tudomásul kellett vennie, hogy Borbély nem vállalhatja a Katolikus Szemle főszerkesztői tisztségét.⁴¹ Borbély következő levelében, amelyet kézzel írt, visszatér a *Szentírás* fordításának az ügyére.⁴² Péter Reisztől kapott megbízás alapján soraihoz mellékelve megküldte a kiadáshoz a Nihil obstat-ot.⁴³ Ezt Zágón ezekkel a szavakkal köszönte meg: „Ha Főtisztelendőségem nem

---

újság szerkesztőségében dolgozott. Jelenleg nyugdíjasként Pickeringben (USA) él. Életrajzi adatai saját közléséből származnak. Neve, életrajzi és rendi adatai nélkül megtalálható: A magyar emigráns irodalom lexikona i. m. 978. Zágón egy levelet váltott vele könyvek ügyében (1. táblázat: 38).

33 *SZIA-Zágón* 2.60.4.

34 *SZIA-Zágón* 2.60.5 (piszkozat), 2.60.6 (tisztázat). Ikt.sz.: piszkozaton 122/1951, a tisztázaton: 122/1951/2.

35 Reisz Elemér SJ 1904. március 6-án született a Baranya megyei Nyomja községben és 1983. május 26-án halt meg a kanadai Courtlandban. 1921. augusztus 14-én lépett be a jezsuita rendbe, Szegeden. 1932. június 19-én szentelték pappá. 1949-ben Olaszországba emigrált. 1949–1955 között a külföldi magyar jezsuita rendtartomány első provinciálisa volt. 1951-ben mehetett át Kanadába. Vö. Szolgálat 60(1983) 98–99. Zágón élénk levelezésben állt vele (1. táblázat: 33).

36 *SZIA-Zágón* 2.60.5. A gyűjteményben csak a levélfogalmazvány van meg, amelynek a dátuma megegyezik a Borbélynak adott válasz dátumával: 1951. február 24., és a neki írt papíron található ez a fogalmazvány is.

37 Tóth Giulio (Gyula) 1920. január 3-án született Budapesten. Győrben szentelték pappá 1946. június 30-án. 1949 karácsonyán lépett be a Pápai Magyar Egyházi Intézetbe, kánonjogot tanult. 1951-től 1959-ig római magyar lelkész volt. NÉMETH L.: i. m., 215–224. Jelenleg is Rómában él. (2011-ben hunyt el.)

38 *SZIA-Zágón* 2.60.7.

39 Feltehetően a Katolikus Szemle 1951. évi 2-3. számáról lehet szó. Zágón leveléből kiderül, hogy a szám megjelenése késett. A késedelem okozhatta, hogy összevont számot adtak ki.

40 A cikk a folyóiratban nem jelent meg. Cikk tőle először 1958-ban jelent meg. BORBÉLY István: *Lourdes tanítása*. Katolikus Szemle 10(1958) 49–53.

41 *SZIA-Zágón* 2.60.8. Zágónnak Reisz Elemérről folytatott levelezésében (*SZIA-Zágón* 27.22: 1951. júliusi 22-én kelt levél) Borbély István személyéről nincsen szó. Lehet, hogy személyesen beszéltek, vagy pedig egy olyan levélben esett szó a témáról, amely a *SZIA-Zágón* gyűjteményben nem található meg.

42 *SZIA-Zágón* 2.60.9. Kelt: Torino, 1951. október 10.

43 A gyűjteményben a Nihil obstat szövege nincs meg. A *Szentírás* kiadására vonatkozó iratok feltehetően a Katolikus Szemle vagy Békés Gellért irattárában lehetnek Pannonhalmán, mert arra vonatkozóan alig található irat a *SZIA-Zágón* gyűjteményében.

vállalkozott volna erre a nem kis munkára, nem tudom, mi lett volna. Nem túlzok, ha a Szentírás megjelenését nagymértékben annak az önzetlen munkának tulajdonítom, melylyel a fordítás átnézését végezték a jó jezsuita atyák Főtisztelendőség vezetéseivel. A jó Isten fizesse meg munkájukat sok kegyelemmel!”⁴⁴ A levél a kiadással kapcsolatos egy-két részletre is fényt derít. Bár a *Szentírás* első kiadásában megjelenésként 1951. augusztus 20., Szent István király ünnepe van feltüntetve,⁴⁵ ez azonban csak eszmei dátum volt, mert Zágon ezt írja: „A Szentírás ki van szedve s a közeli napokban nyomás alatt lesz. Sajnos, kissé lassan megy a munka, mert kis gépeik vannak csak. A nyomda megválasztása azonban nem rajtunk múlott, hanem a jótévőn. Így csak január végén tudunk tulajdonképpen megjelenni.” Zágon levelének a végén sajnálatát fejezi ki azért, hogy Borbély Kanadába utazik.

A gyűjteményben található utolsó levélváltásukra jó pár évvel később, és már Kanadából került sor. Borbély 1958. július 20-án Montreálból írt levelet Zágonnak,⁴⁶ amelyet a Kanadai Magyar Katolikus Liga előkészítő bizottsága nevében küldött, mint ügyvezető alelnök. A levelet Gr. Andrassy Mihály, világi megbízott is aláírta.⁴⁷ A Sacra Congregatio Consistorialis Kivándorlási Ügyosztályának tudomásulvételét akarták megszerezni a liga megalakulásához, amelyet így indokoltak: „Mint Kanadába kivándorolt katolikus magyarok, szükségét éreztük annak, hogy megalakítsuk a Kanadai Magyar Katolikus Ligát. Az előkészítő munka 1957 januárjában megkezdődött és a katolikus magyarok érdeklődésével találkozott a kontinensen. Ez az érdeklődés fenn áll a magyar szabadság 1956 után (sic) bevándorolt katolikus magyarok részéről is.”⁴⁸ Zágon azt válaszolta hogy a Kongregáció ilyen kérést nem teljesíthet. Áthidaló megoldásként viszont a következő javaslatot tette: „Az előkészítő bizottság legközelebbi üléséről küldjön Mimmi kardinális úrnak,⁴⁹ mint a S. Congr. Cons. Titkáranak üdvözlő sorokat, kihangsúlyozva, hogy a Liga a canadai püspöki kar jóváhagyásával a menekültek és az otthon lelki és anyagi szükségleteinek támogatásával alakul. A kardinális úr erre válaszolni fog, mely felér egy féléhivatalos tudomásul-vétellel. Ennél többet nem lehet elérni. Nagyon óvatosak, nehogy az ottani püspökök belügyeibe valamiképpen beavatkozzanak.”⁵⁰ Ez volt köztük az utolsó levélváltás, amelyet Zágon irathagyatéka megőrzött.

Borbély Istvántól a milánói közösség lelkipásztori ellátását Fábry Antal SJ vette át.⁵¹ Ki volt ő? Brünmben született 1902. január 23-án. Szegeden lépett be a jezsuita rendbe,

44 SZIA-Zágon 2.60.10: Róma, 1951. november 12.

45 Az első kiadás 25 ezer példányban jelent meg. SOMORJAI Ádám: *Békés Gellért publikációinak bibliográfiája*. In: Az egység szolgálatában. Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára. II. Szerk. Somorjai Ádám. Pannonhalma, 1994. [Katolikus Szemle 46(1994) 68.]

46 SZIA-Zágon 2.60.11.

47 Gróf csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrassy Mihály a zemplén megyei Velejtén született 1893. május 7-én és 1990. július 30-án Kanadában, Windsorban halt meg. VAJAY Sz.: i. m. 106.

48 SZIA-Zágon 2.60.11.

49 Marcello Mimmi bíboros, 1882. július 18-án született Poggio di Castel San Pietróban, és 1961. március 6-án hunyt el Rómában. XII. Pius pápa kreálta bíborossá 1953. január 12-én. 1957. december 15-étől volt a Sacra Congregatio Consistorialis titkára. *The Cardinals of the Holy Roman Church* www.fiu.edu/~mirandas/cardinals.htm., 2006. október 22.

50 SZIA-Zágon 2.60.12: Róma, 1958. augusztus 7.

51 Életrajza: ÁDÁM János SJ: *P. Fábry Antal SJ (1902–1985)*. In: Kortárs magyar jezsuiták. 2. Összeállította: Szabó Ferenc SJ. Bp. 1992. („ANIMA UNA”-könyvek/3) 191–193.; HORVÁTH Tibor SJ: *P. Fábry Antal három mottója*. In: Kortárs magyar i. m. 193–197. Ádám írása korábban megjelent a Szolgálatban. Ld. Szolgálat 69(1986) 102–103.

1920-ban. 1931. július 26-án szentelték pappá. 1932 és 1936 között a római Collegium Germanicum et Hungaricum volt repetitor. 1937-től Magyarországon volt prefektus, régens és dogmatika tanár. 1947-től Szegeden a skolasztikusok rektora lett, akiknek 1949-ben megszervezte külföldre juttatását. Ő maga 1949. március 25-én lépte át a határt.⁵² Olaszországba ment, ahol Chieriben tovább tanította az oda menekített növendékeket. Emellett a torinói jezsuitáknál dogmatikát tanított. 1959-ben Leuvenbe költözött. 1985. június 12-én Frankfurt am Mainban hunyt el.

A *Szent István Alapítvány-Zágon gyűjtemény* 7. kötetében, a 2. sorszám alatt található Zágon levelezése Fábrý Antallal (3. táblázat).⁵³ A 19 levél 1954-től 1957-ig terjedő időszakból való és három nagy téma köré csoportosul. Az első pápai kítüntetés adományozása két milánói magyarnak (1–5. sorszám), a második információ egy kiadóról (6–8. sorszám), a harmadik téma pedig a menekült magyarok lelkipásztori ellátása (9–19. sorszám).

A milánói magyar közösség Csopay Dénes, az Actio Catholica titkára kezdeményezésére, 1954-ben a közösség két tagja, Körmeny Lajos⁵⁴ és Gulyás Béla,⁵⁵ részére 25 éves áldozatos munkájuk elismeréseként pápai kítüntetést kért. A kérelem Zágon asztalára került, aki a két személyről Fábrý Antaltól kért bizalmas információt. Ezzel kezdődött el levelezésük 1954. október 18-án.⁵⁶ Az akkori posta és Fábrý gyorsaságára utal, hogy válaszát, amely a két jelölről pozitív volt, már október 21-én megírta.⁵⁷ Levelének végén, ugyanúgy, mint elődje, meghívta Zágont a legközelebbi milánói magyar szentmisére. A kapott információk alapján a két személyről Zágon készített egy német nyelvű ajánlást, és a kítüntetések adományozását maga is ajánlotta.⁵⁸ A meghívásnak, a jelzett időpontra azonban nem tudott eleget tenni, mert vendégei voltak. A két kítüntetést, a Pro Ecclesia et Pontifice érdemrendet, a vatikáni Államtitkárság december 20-án adta át Zágonnak, aki azokat mindjárt postára is adta az okmányokkal együtt, kérve Fábrýt, hogy az irodai taxa címén 10000 lírát szíveskedjék csekken átutalni.⁵⁹ A kítüntetések december 22-én megérkeztek Chieribe. Fábrý azonnal értesítette a milánóiakat, hogy a kítüntetéseket átadására december 26-án, vasárnap du. 4 órakor kerül sor, a milánói magyar kolónia karácsonyi ünnepségén, amelyet a Lyceum alatt (Via Manzoni 41a. szám) tartottak. Fábrý megköszönte Zágonnak a küldeményt, és egyben meghívta az ünnepségre, mert jelenléte nagy örömet jelentene az egész közösségnek, különösen a két kítüntetettnek.⁶⁰ A folytonos levélváltás itt megszakad, ezért a levélgyűjteményből nem derül ki, hogy Zágon ott volt-e Milánóban a karácsonyi ünnepen és ő adta-e át a pápai kítüntetéseket vagy sem.

52 SZARVAS B.: *A magyar...* i. m. 282.

53 Ld. itt a 19-es jegyzetet.

54 Körmeny Lajos az Actio Catholica világi elnöke volt, 25–30 éve élt Milánóban. A Via Altino 3-ban lakott.

55 Gulyás Béla a milánói Magyar Egylet pénztárosa volt. 1953-ban ünnepelte 25 éves házassági évfordulóját. Lánya 1953-ban esküdött. A Via Lambrate 15-ben lakott.

56 *SZIA-Zágon* 7.2.1.

57 *SZIA-Zágon* 7.2.2.

58 *SZIA-Zágon* 7.2.3: 1954. november 14. A német nyelvű két ajánlás a levélhez van csatolva.

59 *SZIA-Zágon* 7.2.4: 1954. december 21.

60 *SZIA-Zágon* 7.2.5: 1954. december 23. Fábrý feltehetően nem figyelmesen olvasta el Zágón levelét, mert válaszában rákérdez arra, hogy mennyivel tartozik a két kítüntetésért.

Levelezésük majdnem egy évvel később folytatódott, ekkor viszont Fábry fordult kérdéssel Zágonhoz.⁶¹ Egy Albert Beuchert nevű könyvkereskedő után érdeklődött, akivel a kapcsolata még Szegeden kezdődött. Beuchert személyéről a következőt írta: 1953-ig a bécsi Herder kiadónál volt kereskedelmi tanácsadó. Később megvált a kiadótól és 1955-ben önállósította magát, Feldkirchben vette át a Buchhandlung Franz Unterbergert (Schmiedgasse, 22). Magyarországra és a vasfüggöny mögötti más országokba küldött könyvszállítmányokat. Vállalkozásának az *Associatio perseverantiae sacerdotalis Vindoboniensis* (A.p.s.V.) nevet adta. Ennek támogatására Fábry szerzett neki ezer mise intenciót. Beuchert 1954-ben a Vatikánhoz fordult támogatásért, választ azonban nem kapott.⁶² 1955 júliusában tájékoztatta őt erről és kérte, segítsen neki a válasz megszerzésében. Fábry lényegében ezért fordult Zágonhoz, aki választát Muttersből küldte, ahol ebben az időben tartózkodott.⁶³ A személyről és a Vatikán esetleges támogatásáról személyes tapasztalatai alapján is negatív választ adott.⁶⁴ Ő maga is hozzávetőlegesen két évig dolgozott vele,⁶⁵ de aztán szakított, mert az illető kész tények elé állította, illetve olyan információkhoz jutott, hogy a könyvküldés mögött üzleti érdekek húzódnak meg. A bécsi Érsekségi Hivatal és a nunciatúra is kezdetben támogatta Beuchert, de miután az intenciókkal nem tudott elszámolni, a támogatást megvonták tőle. Zágon véleménye szerint a Vatikán rossz szemmel nézi, ha világi ember intenciókkal manipulál, ezért onnan támogatást biztosan nem fog kapni. Mindezek alapján Zágon óvatosságra intette Fábryt és azt is jelezte, hogy könyvküldéssel az ő szervezete is foglalkozik, nagyobb mértékben és eredményesebben, így ha a Vatikán adna segílyt erre a célra, azt inkább nekik juttatná. A válasz Fábryt körültekintőbbé tette, a kapcsolatot azonban teljes egészében nem szakította meg. Ezt írta: „Addig nem fogom átutalni neki az összeget, amíg nem kapom meg hazulról a hivatalos írást, hogy otthon illetékes helyen magukra vállalták a misék elmondásának kötelezettségét.”⁶⁶

Az *Associatio perseverantiae sacerdotalis Vindoboniensis* működéséről való információcsere közben felmerült a remény, hogy lesz egy állandó papja a milánói magyar közösségnek Kandó Ferenc SJ személyében,⁶⁷ de korai volt Fábry öröme, mert hamar áthelyezték Bassanóba.⁶⁸ A levelezés arra is fényt derít, hogy Zágon levelezései útján értesült a hazai helyzetről is, Fábry ugyanis arról tájékoztatta 1955. október 2-án, hogy néhány jezsuitát Magyarországon letartóztattak.⁶⁹

Zágon és Fábry levelezésének harmadik témája az 1956-os forradalomhoz kapcsolódik. A forradalom leverését követően Olaszországban ugrásszerűen megnőtt a mene-

61 *SZIA-Zágon* 7.2.6: 1955. szeptember 11.

62 Leveléből Fábry hosszasan idéz németül.

63 *SZIA-Zágon* 7.2.7: 1955. szeptember 18.

64 A kapcsolat azzal kezdődött, hogy a Herder Kiadó Zágonnak kapcsolattartó személyként Albert Beuchert nevét jelölte meg. *SZIA-Zágon* 10.42. A levél kelte: 1952. július 1.

65 Zágon gyűjteményében az 1953–1957 közötti időből található levelezés a szervezettel: *SZIA-Zágon* 1.24, 11 lap. Ezek között van egy dátum nélküli információs levél, amelyet Zágon és Albert Beuchert közösen írtak alá.

66 *SZIA-Zágon* 7.2.8: 1955. október 2.

67 Kandó-Kecskés Ferenc SJ 1918. június 18-án született, és 1951. július 15-én szentelték pappá. Zágon levelezett vele (1. táblázat 18). Jesolóban, majd Bassanóban dolgozott a magyar menekültek körében. A 60-as évek elején Sydneyben (Ausztrália), majd Triesztben élt. 2006. november 3-án Szödligetén hunyt el. Vö. A külföldön élő... i. m. 15.

68 *SZIA-Zágon* 7.2.6. és 8.

69 *SZIA-Zágon* 7.2.8.

kültek száma, akiknek nagy részét a Vöröskereszt táborában helyezték el.⁷⁰ A táborok lelkipásztori ellátása a Pontificia Opera di Assistenza in Italia (POA)⁷¹ hatáskörébe tartozott. Zágón ezzel a szervezettel való együttműködésben szervezte a menekült magyarok lelkipásztori ellátását.⁷² A munkába igyekezett bevonni minden elérhető magyar papot. Fábry is kivette a maga részét. A jezsuita teológián, Chieriben, néhány hónapra felmentették a dogmatika tanítása alól, így teljes idejét a honfitársaival való törődésnek szentelhette.⁷³ Zágónak tudomása volt erről, mert 1957. február 4-én kelt levelében arról értesíti őt, hogy hat hónapra, havi 15.000 lírát biztosított számára a Pontificia Opera di Assistenza in Italia. A levélhez mellékelve a járandóságot is megküldte.⁷⁴ A pénz éppen jókor jött Fábrynak, mert tartalékai a végét járták, az utazásokra ugyanis nem volt máshonnan fedezete. Válaszában, amelyben megköszönte a támogatást, így számolt be Zágónak a helyzetről: „Vízkeresztig az idő jó részét Como mellett töltöttem Brunatében egy kb. ötven főnyi magyar ifjú munkás-csoporttal (Vigorelli miniszter⁷⁵ irányítása alatt állnak). Ezek ma jórészt munkában vannak már Milánó, Verona, Pavia, Magenta vidékén és továbbra is fönntartom velük a kapcsolatot. Január óta a Vöröskereszt két közeli táborával vettem fel a kapcsolatot. Az egyik Boarezzo, Ganna mellett (Varese), 100–130 menekülttel. A másik tábor Locca di Ledro (Bezecca, Riva del Garda mellett) 80–100, újabban szintén 130 menekülttel. A szentmisén való részvétel, a szentségekhez való járulás sajnos nagyon gyér. De meg is kell érteni ezt náluk. A legnagyobb baj az állandó tétlenség, munkanélküliség, mely már több hónapja tart, s ki tudja hány hónapig fog még tartani. Kevés remény van arra, hogy ezeket 1–2 hónapon belül valóban elszállítsák tengerentúlra, ahogy ők remélik. Az ellen pedig sok akadályt gördítenek, hogy itt Olaszországban álljanak (ideiglenesen vagy véglegesen) munkába. Pedig a Vigorelli-kíséret mutatja, hogy szépen el lehet helyezni az olasz munkában specializált munkásokat az olasz munkanélküliek minden kára nélkül. Hozzáértő körök vallomása szerint többféle specializált munka területén egyáltalában nincsen munkanélküliség. Többen a fiatalok közül azután szívesen tanulnának, vagy azt, amit otthon már elkezdtek, vagy azt, amit otthon a kommunizmus nem tett lehetővé számukra. Ezek sem állnának senkinek útjában. Kisebb kezdeményezések történnek itt mindkét irányban, adja Isten, hogy idővel többet is lehessen elérni. Bresciában 14 magyar középiskolás diák van, maga a város gondoskodik róluk. Ezek tették még rám a legvigasztosabb benyomást (s a Vigorelli-csoport néhány kisebb csoportja, pl. a veronai s a melzói). Bergamóban is van vagy 25 magyar fiatalember, velük nem tudtam még fölvenni a kapcsolatot. Ha fenti csoportok-

70 Hozzávetőleg összesen ötezer menekült érkezett Olaszországba. Amarylisz WALCZ: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Roma, 2001. 27.

71 A Pontificia Opera di Assistenza in Italia (=POA) XII. Pius pápa által 1945-ben létrehozott Pontificia Commissione di Assistenza szervezet fejlődésének utolsó szakaszát jelentette. Szabályzatát 1953. június 15-én hagyta jóvá a pápa. Fő feladata az olaszországi egyházmegyék és az Olasz Egyház egészének a szintjét meghaladó karitás munka volt. GIULIANO Pellosso: *Pontificia Opera di Assistenza in Italia*. In: *Dizionario Ecclesiastico*. Torino, 1958. 270–271.

72 Zágón levelezése a POA-val: *SZIA-Zágón* 26.13., 101. lap.

73 *SZIA-Zágón* 7.2.10.

74 *SZIA-Zágón* 7.2.9. Később havonta küldte Zágón a járandóságot. *SZIA-Zágón* 7.2.16., és 17., amit a POA havonta utalt ki neki. *SZIA-Zágón* 26.13: Róma, 1957. február 26.

75 Vigorelli Ezio, ügyvéd, politikus (1892, Lecco – 1964, Milánó). Több kormányzati megbízatást látott el. Ebben az időben munkaügyi miniszter volt. Vö. *Enciclopedia Motta XIV*. Direzione: Anselmo MOTTA–Virginio MOTTA. Milano, 1968. 8443.

hoz hozzávesszük még a torinói és milánói magyarokat, úgy talán eléri az ötszázat azok száma, kik itt Milánó-Verona-Trento területén gondjaimra vannak bízva.”⁷⁶

Fábry levelében gyakorlati kérdéseket is felvetett. Mivel több egyházmegye területén kellett működnie, gondot jelentett a gyóntatási joghatóság (iurisdictio) megszerzése.⁷⁷ Szeretett volna általános kiterjedésű joghatóságot kapni, illetve szeretett volna általános engedélyt kapni a napi két szentmise és az esti szentmise mondására. A menekültek ellátásának igényéből fakadó jogos kérések és felvetések voltak ezek. Továbbá imakönyveket, katekizmusokat, Szentírásokat, és énekeskönyvet is kért, amelyből szeretett volna vásárolni, esetleg néhány példányt ingyen is kapni. Levelének a végén megköszönte a házasságkötés gyakorlatára vonatkozó tájékoztatást. Feltehetően küldött ilyen neki Zágon, de ez e levélgyűjteményben nem található meg.⁷⁸ Befejező soraiban Fábry felvetette, hogy a két nagy táborba jó lenne saját papot találni, mert őt könnyen visszahívhatják Chieribe tanítani. Zágon válaszában azt a jó hírt közölte,⁷⁹ hogy két tábor, Boarezzo di Valganna és Locca di Ledro részére Halasi Imre szalézi atya kapott megbízást,⁸⁰ aki Bresciában, a szaléziaknál (Via Don Bosco 15.) telepedett le. A jogi kérdésekre azonban sajnos negatív választ kellett adnia: általános engedélyt nem lehet kapni, mert minden egyházmegyében a helyi ordinárius az illetékes. A kért könyvek közül viszont azonnal küldött a Vatikán támogatásával megjelentetett 100 imakönyvet,⁸¹ a katekizmusból pedig ígért ingyen példányokat, amelyek éppen nyomtatás alatt voltak.⁸² Szentírást azonban nem tudott küldeni, mert az kifogyott.⁸³ Zágon megköszönte Fábry tájékoztatását, amelyben néhány dolog számára is új volt, illetve informálta őt arról, hogy a Pontificia Opera di Assistenza in Italia támogatásával a táborokban missziókat szerveznek, amelyek az Adriai-tenger partján már el is kezdődtek. Fábrytól két tábor ellátását kérte, mert Héjja Gyula jezsuita atya kidőlt.⁸⁴ Az egyik missziót 1957. március 17. és 23. között

76 SZIA-Zágon 7.2.10: 1957. február 8.

77 A felszentelt papoknak ahhoz, hogy érvényesen adjanak feloldozást a szentgyónásban, az 1917-es Codex Iuris Canonici 872-es kánonjában írtaknak megfelelően gyóntatási joghatósággal (*iurisdictio*) kellett rendelkezniük, amelyet egy meghatározott területre (egyházmegye, plébánia) a helyi megyéspüspök (ordinárius) adhatott meg. Aki egy területre megkapta a joghatóságot, azon a területen mindenkit, tehát az idegeneket, a lakóhely nélkülieket, sőt keleti rítusbelieket is feloldozhatta. (881. kánon 1. paragrafus). Az idegeneket, így a menekülteket is, a jog a helyi ordinárius alattvalóinak tekintette. BÁNK József: *Kánonjog*. II. Bp. 1963. 116.

78 Később újabb kérdés merült fel, olasz és magyar pár házasságkötésével kapcsolatban, a szertartás módja és az állampolgárság körül. SZIA-Zágon 7.2.16.

79 SZIA-Zágon 7.2.11: 1957. február 18.

80 Halasi Imre SDB 1913-ban született, és 1941-ben szentelték pappá. Zágon élénk levelezést folytatott vele 1957. február 1. és június 30. között, amikor kivette részét a menekültek lelkipásztori ellátásából. SZIA-Zágon 10.10.

81 A magyar nyelvű imakönyv, *Imakönyv, Magyar katolikus hívek használatára*, az 1950-es Szentév Húsvétjára jelent meg a Vatikán Városban, XII. Pius pápa magyarul írt előszavával. A hetven oldal terjedelmű kis füzetet a PMI papjai szerkesztették. *Szép kis magyar nyelvű imakönyv* címmel jelent meg róla ismertető: *Katolikus Szemle* 2(1950) 89.

82 Fábry a küldött 25 katekizmust megkapta és újabb huszonötöt kért, mert nagy keletje volt a diákok (Verona, Bergamo, Brescia), és az ifjúmunkások (Melzo, Pavia, Verona, Como, Varese) között. SZIA-Zágon 7.2.16.

83 Az újszövetségi Szentírás 2., javított kiadása, 1955. Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén jelent meg tízezer példányban, amelynek volt egy utányomása 1956-ban harmincezer példányban. Vö. SOMORJAI Á.: i. m. 68.

84 Héjja Gyula SJ 1923. április 12-én Hódmezővásárhelyen született. 1951. július 7-én szentelték pappá Rómában. A provinciális hozzájárult, hogy részt vegyen a két hétig tartó misszióban, de római helyi elől-

Voltriba, a másikat március 24. és 30. között Marina di Massába tervezték. Fábry a két missziót örömmel vállalta. Jól jött neki Halasi Imre atya bekapcsolódása a munkába, mert így felszabadult arra, hogy Észak-Olaszországban a szétszórta kisebb csoportokkal (Bergamo, Pavia, Padova, Trento stb.) is törődjön. Tervbe vette, hogy néhány helyen hűsvéti triduumot is fog tartani, bár túl nagy érdeklődésre nem számított. A missziók egy hetesek voltak, szerda estétől vasárnapig tartottak. Autókápolnákat használtak, filmeket vetítettek és Kapisztrán Szent Jánosnak azt a keresztjét vitték magukkal, amelyet a hagyomány szerint a nándorfehérvári csatában ő vitetett maga előtt.⁸⁵ Fábry 1957. április 4-i levelében arra hívta fel Zágón figyelmét, hogy a tervezett missziókból kimaradt Savona, ahol kb. 80 magyar tartózkodott. Dömötör Ede ferences atya Genovából foglalkozott ugyan velük,⁸⁶ de Fábry javasolta, hogy jó lenne oda is küldeni valakit. Zágón válasza rávilágít a nehézségekre, mert az emberek lassan belefáradtak a munkába és a rendek is sok embert visszavontak.⁸⁷ Dömötör atya is ekkortájt vándorolt ki Venezuelába, így Savona ellátása Fábryra maradt,⁸⁸ aki következő levelében felvetette, hogy a Locca di Ledro-i táborba Hűsvét előtt Jugoszláviából érkezett két magyar pap: Mozsár Pál⁸⁹ és Prokop Péter⁹⁰ közül valamelyik vállalhatná a savonai tábor ellátását. A két pap azonban már korábban, a jugoszláviai Ilokból levelet írt Zágónak, amelyben jelezték, hogy Rómába szeretnének menni tanulni.⁹¹ A táborok ellátásának gondját részben enyhítette, hogy a Vöröskereszt ekkor már kezdte felszámolni és összevonni a táborokat.⁹² Fábry maga is lassan berendezkedett a helyzet normalizálódására, és a hónap négy vasárnap-

jároi nem engedték el és cukorbaja is megakadályozta, hogy házon kívüli munkát vállaljon. Zágón neki írt levele 1957. február 6-án kelt a válasz pedig 9-én (1. táblázat 15). Élete végén hazatelepült Magyarországra. 1999. április 18-án, Szegeden halt meg.

- 85 *SZIA-Zágón* 5.20: Róma 1957. február 22. A missziók befejeződése után a keresztet visszavitték Aquilába. A Pontificia Opera di Assistenza in Italia elnöke, Ferdinando Baldelli, azt kérte, hogy a magyar lelkipásztorok, akik részt vettek a missziókban, személyesen számoljanak be neki tapasztalataikról. *SZIA-Zágón* 26.13: Róma, 1957. május 3.
- 86 Dömötör Ede OFM 1918. június 29-én született Budapesten és 1976. április 12-én hunyt el Caracasban. 1936. augusztus 22-én lépett be a mariánus provinciába. 1941. július 13-án szentelték pappá. 1938-ban rendi előjárói a római Antoníanumba küldték, ahol teológiából licenciát szerzett. 1945-től élt Genovában, ahonnan Venezuelába emigrált. Vö. Magyar Egyházi Tájékoztató 1976. augusztus 2. A személyére vonatkozó legteljesebb forrás Pogár Demeter újságíró cikke, amely közelmúltban napvilágot látott levéltári dokumentumok alapján azt állítja, hogy Genovában hamis útlevelek kiállításával háborús bűnösök kijutását segítette Dél-Amerikába. POGÁR Demeter: *Aki Eichmann-t szökni segítette Európából*. Népszabadság, 2004. május 29. A Latin-Amerikában élő magyarság történetét feldolgozó mű csak annyit jegyez meg róla, hogy 1961. szeptember 18-án a Magyar Felszabadító Bizottság Venezuelai Tanácsának elnökévé választották. TORBÁGYI Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Bp. 2004. 244. Zágón József levelezésben állt vele. 1957-ben azt kérte tőle, hogy legyen Fábry segítségére a Voltri misszióban (gyerekek felügyelete, gyóntatás). *SZIA-Zágón* 5.20: Róma, 1957. március 12.
- 87 *SZIA-Zágón* 7.2.15: 1957. április 8.
- 88 *SZIA-Zágón* 7.2.16.
- 89 Mozsár Pál 1911. március 22-én született. 1935. június 16-án szentelték pappá a kalocsai főegyházmezejében. Baján volt plébános. Egyházi büntetés alatt állt, amikor elhagyta hazáját. 1958 második felétől Ausztriába ment. Zágón sokat levelezett az érdekében. *SZIA-Zágón* 20.18.
- 90 Prokop Péter 1919. január 10-én született Kalocsán, és 2003. november 11-én halt meg Budapesten. 1942. március 22-én Kalocsán szentelték a főegyházmezeje papjává. 1999-ig élt Rómában, amikor hazatelepült Magyarországra. PROKOPP Mária: *Prokop Péter, festőművész (1919–2003)*. Szeged, 2003.
- 91 A levél 1957. január 16-án kelt. Prokop Péter írta, Mozsár Pál aláírta. *SZIA-Zágón* 26.19. A lelkipásztori munkába nem kapcsolódtak be, mert 1957. május 1-jétől a PMI lakói lettek. Ld. PMI személyi lapok.
- 92 Fábry a Boerezzó-i tábor megszüntetését 1957. május közepére várta, május végére pedig két Velence környéki táborét. *SZIA-Zágón* 7.2.16.

ját négy város, Milánó, Torino, Bergamo és Verona között osztotta meg, amit a tanítás mellett is vállalni tudott. Zágon következő levelében már azzal a hírrel szolgált, hogy a Vöröskereszt értesítette, június 30-ig megszüntetik a táborokat és a magyarokat átviszik nemzetközi táborokba.⁹³ Végül az Olaszországban maradt magyarokat két táborba, Ca di Landinóba (Bologna) és Rómába vonták össze, ahol jobb körülmények közé kerültek, mint a nemzetközi táborokban.⁹⁴ A milánói magyar közösség, ezzel párhuzamosan, a Máltai Lovagrend támogatásával azoknak a magyaroknak a megsegítésére, akik a táborok föloszlatása után Olaszországban maradtak, magyar tanácsirodát tervezett létrehozni, hogy segítséget nyújtson, elsősorban munkalehetőség kereséséhez.⁹⁵ A SZIA–Zágon gyűjteményben ezzel zárul Zágon és Fábry között a levelezés.

E rövid tanulmány végén összegzésül elmondhatjuk, hogy Zágon Józsefnek e két jezsuitával, Borbély Istvánnal és Fábry Antallal való levelezése nem csak az ő személyükre és kapcsolataikra derített fényt, hanem betekintést engedett a milánói magyar közösség 1950–1957 közötti történetébe is, és egyben ösztönzést adhat ahhoz is, hogy az eddig napvilágot látott résztanulmányok és a még lappangó források alapján megírásra kerüljön a milánói magyar közösség második világháború utáni története egészen napjainkig.⁹⁶

---

93 SZIA–Zágon 7.2.17. A Vöröskereszt táborok működési idejét felsorolja A. WALCZ: i. m. 59. A Boarezó-i és a két Velence környéki tábor, Jesolo és Sottomarina di Chioggia, ténylegesen május 31-én szűntek meg.

94 SZIA–Zágon 7.2.19.

95 SZIA–Zágon 7.2.16. A levelezésből nem derül ki, hogy a terv megvalósult-e.

96 A második világháború előtti előzményekhez lásd: PELLÉS Tamás: *A milánói magyar iskola (1934–1943)*. In: Hungarológiai Évkönyv. III. évfolyam, 1. szám. Pécs, 2002. 170–184.

1. táblázat: Zágon József levelezése jezsuitákkal

Sorsz.	Jezsuiták neve	Honnan ill. hová	Mikor	SZIA-Zágon	Terjedelem
1	Alszeghy Zoltán	Róma	1960	1. 6	1 lap
			1970	48.11	1 lap
2	Balogh Sándor	Róma	1952–1953	2.2	9 lap
3	Benkő Antal	Leuven	1950	40.5	2 lap
			1951	2.39	1 lap
4	Békési István	Cleveland	1955	2.46	2 lap
5	Bodai Jenő	Toronto	1953–1957	2.54	3 lap
6	Borbély István	Chieri/Montreal	1950–1958	2.6	12 lap
7	Csóky Károly	Burgos	1956	3.27	3 lap
8	Derecskei János	Ankara	1952	4.17	1 lap
9	Fábry Antal	Chieri	1954–1957	7.2	20 lap
10	Fazekas János	Ausztrália	1957–1960	7.8	8 lap
11	Fodor Pál	Hamilton	1952–1953	7.33	12 lap
12	Forró Ferenc	Ausztrália	1953–1962	7.35	10 lap
		Sydney	1964–1965	44.41	8 lap
13	Gallus Tibor	Lucelle	1956–1958	8.17	17 lap
14	Hegyí János	Louven	1953	10.32	2 lap
15	Héjja Gyula	Róma	1957	10.52	2 lap
16	Horváth Kálmán	Oslo	1968–1973	48.59	2 lap
			1966	45.7	10 lap
17	Kaufmann József	Cebu City (Fülöpsz.)	1970	48.69	5 lap+2 fotó
18	Kecskés Kandó Ferenc	Jesolo/Bassano	1956–1957	14.11	14 lap
19	Keresztény Gyula	Enghien (Belgium)	1956	14.21	3 lap
20	Király István	Toronto	1965	45.26	2 lap
21	Köváry Károly	Shrub Oak N.Y.	1959	45.35	2 lap
22	Matyasovich Henrik	Amszterdam	1963	17.36	2 lap
			1965	46.11	4 lap
23	Mázsár László	München	1955–1962	17.53	9 lap
24	Morel Gyula	Bécs	1959	20.14	1 lap
25	Nemeshegyi Péter	Tokió	1957	21.28	2 lap
26	Németh Béla	Klagenfurt	1952–1960	21.34	16 lap
27	Németh Ferenc	Tourcoing	1952–1958	22.4	13 lap
28	Orbán Miklós	Róma	1954	23.9	1 lap

Sorsz.	Jezsuiták neve	Honnan ill. hová	Mikor	SZIA-Zágon	Terjedelem
29	Öry Miklós	Innsbruck/Klagenf.	1958–1963	23.23	13 lap
		Klagenfurt	1960	38.39	1 lap
			1964	46.43	4 lap
30	Örsy László	(?)	1963	23.24	1 lap
31	Pesti József	Buenos Aires	1957–1963	25.6	15 lap
			1964–1965	46.53	9 lap
32	Radányi Rókus	Amszterdam	1958–1960	27.5	4 lap
33	Reisz Elemér	Róma/Hamilton	1951–1955	27.22	52 lap
34	Solymár János	Stockholm	1967	47.9	2 lap
		Bromma/Svezia	1975	49.35	2 lap
35	Szabó László	Beyrouth	1957	30.5	3 lap
36	Tanyi István	Toronto	1951	33.7	2 lap
37	Tiszai Pál (?)	Kína	1961	33.26	5 lap
38	Tőreki Ödön	Schrub USA	1959	34.16	2 lap
39	Varga András (Andor)	New York	1957–1961	36.7	4 lap
40	Varga László	Bruxelles	1965–1970	49.59	4 lap
			1951–1963	36.12	6 lap
			1964	47.32	7 lap
41	Varga Zoltán	Innsbruck	1950–1951	36.14	3 lap
42	Vendel János	Istambul	1950–1962	36.21	14 lap
			1953–1955	35.62	19 lap
			1965	49.65	2 lap

2. táblázat: Zágon József levelezése Borbély Istvánnal

S.sz.	Ki	Honnan	Mikor	Kinek	Hová	Terj.	Tartalom
1	Borbély István	Gallarate	1950. október 31.	Zágon József	Róma	A5 1rv	Közreműködés az induló katolikus lapnál, Apor Gábor látogatása Milánóban
2	Borbély István	Chieri	1951. január 28.	Zágon József	Róma	A5 1r	A Szentírás fordításának ellenőrzése, meghívás
3	Zágon József	Róma	1951. február 11.	Borbély István	Chieri	1r	Szentírás fordítás, Katolikus Szemle főszerkesztői tiszte
4	Borbély István	Chieri	1951. február 16.	Zágon József	Róma	A5 1r	Szentírás fordítás, Katolikus Szemle főszerkesztői tiszte
5	Zágon József	Innsbruck	1951. február 24.	Borbély István	Chieri	1r	Katolikus Szemle főszerkesztői tiszte
	Zágon József	Innsbruck	1951. február 24.	Apor Gábor	Róma		Katolikus Szemle ügye
6	Zágon József	Innsbruck	1951. február 24.	Borbély István	Chieri	1r	Katolikus Szemle főszerkesztői tiszte
7	Borbély István	Chieri	1951. július 11.	Zágon József	Róma	A5 1r	Katolikus Szemle aktuális száma
8	Zágon József	Róma	1951. július 31.	Borbély István	Chieri	1r	Katolikus Szemle főszerkesztői tiszte
9	Borbély István	Torino	1951. október 10.	Zágon József	Róma	A5 1r	Szentírás Nihil obstat ügye
10	Zágon József	Róma	1951. november 12.	Borbély István	Chieri	1r	Szentírás Nihil obstat ügye
11	Borbély István	Montreal	1958. július 20.	Zágon József	Róma	1r	Kanadai Magyar Katolikus Liga ügye
12	Zágon József	Róma	1958. augusztus 7.	Borbély István	Montreal	1r	Kanadai Magyar Katolikus Liga ügye

3. táblázat: Zágon József levelezése Fábry Antallal

S.sz.	Ki	Honnan	Mikor	Kinek	Hová	Terj.	Tartalom
1	Zágon József	Róma	1954. október 18.	Fábry Antal	Chieri	1r	Két pápai kitüntetéshez kér információt
2	Fábry Antal	Chieri	1954. október 21.	Zágon József	Róma	1r	Információ pápai kitüntetéshez, meghívás Milánóba
3	Zágon József	Róma	1954. november 14.	Fábry Antal	Chieri	1r 2r	Köszönet az információért, kimentés, jellemzések
4	Zágon József	Róma	1954. december 21.	Fábry Antal	Chieri	1r	Pápai kitüntetés megküldése, taxát kér
5	Fábry Antal	Chieri	1954. december 23.	Zágon József	Róma	A5 1 rv	Pápai kitüntetés megérkezése, költségek, meghívás
6	Fábry Antal	Chieri	1955. szeptember 11.	Zágon József	Róma	1r	Beuchert Albertről kér információt, a milánói közösség új papja: Kandó Ferenc S.J.
7	Zágon József	Mutters	1955. szeptember 18.	Fábry Antal	Chieri	1r	Információ Beuchert Albertről
8	Fábry Antal	Chieri	1955. október 2.	Zágon József	Róma	A5 1r	Köszönet információért, Kandót Bassanóba helyezték. P. Reisz megvált hivatalától, információ hazai letartóztatásokról
9	Zágon József	Róma	1955. február 4.	Fábry Antal	Chieri	1r	POA tiszteletdíja, csekk mellékelve
10	Fábry Antal	Milánó	1957. február 8.	Zágon József	Róma	1r	Köszönet a csekkért, beszámoló a magyar menekültek között végzett munkáról, gyóntatási joghatóság kérdése, könyveket kér
11	Zágon József	Róma	1957. február 18.	Fábry Antal	Milánó	1r	Halasi Imre SDB iurisdictiont kapott, szervezik a missziókat, válasz a könyvkérésre
12	Fábry Antal	Milánó	1957. február 21.	Zágon József	Róma	A5 1r	Missziókat vállalja, Halasi Imre SDB besegít
13	Zágon József	Róma	1957. február 25.	Fábry Antal	Milánó	1r	Missziók: Voltri és Marina di Massa, Locca di Ledro gondja, imakönyvek és katekizmusok
14	Fábry Antal	Milánó	1957. április 4.	Zágon József	Róma	A5 1r	Misszió Voltriban, savonai tábor ellátatlan
15	Zágon József	Róma	1957. április 8.	Fábry Antal	Milánó	1r	A savonai tábor ellátása, nehézségek

S.sz.	Ki	Honnan	Mikor	Kinek	Hová	Terj.	Tartalom
16	Fábry Antal	Milánó	1957. április 30.	Zágon József	Róma	A5 1 rv	Katekizmusok, jelentés a táborokról, két magyar pap is érkezett, Milánóban tanácsirodát szerveznek
17	Zágon József	Róma	1957. június 21.	Fábry Antal	Milanó	1r	Táborok megszüntetése, csekk
18	Fábry Antal	Milánó	1957. június 25.	Zágon József	Róma	A5 1r	Boarezzó-i tábor, könyvrendelés
19	Zágon József	Róma	1957. június 30.	Fábry Antal	Milanó	1r	Könyvrendelés, táborok

SZÁZTÍZ ÉVE SZÜLETETT ZÁGON JÓZSEF APOSTOLI VIZITÁTOR

A nyugati emigráció egyik legjelentősebb vezetőjének, Zágon Józsefnek életrajzát, aki 1909. november 2-án született Aggostyánban, nemrég közreadtuk.¹ Irathagyatékát, amely tanúja annak a hatalmas munkának, amit a nyugati emigráns magyarságért végzett, a Szent István Alapítvány levéltára őrzi, az az alapítvány, amelynek létrehozója és első elnöke volt.² E tanulmányban néhány újabb dokumentum és irathagyaték alapján részletesebben bemutatjuk 1950–1952 között végzett apostoli vizitátori tevékenységét kiegészítve ezzel azt, amit életrajzában már megírtunk.

Zágon József, miután 1949. január 6-án elhagyta Magyarországot,³ az emigrációban szerzett tapasztalatairól március 30-i keltezéssel Innsbruckban nyolcoldalas összefoglaló jelentést készített, amelyet kanonok, irodaigazgatóként írt alá.⁴ Ebben értékelte a németországi emigrációt és saját helyzetét. A dokumentum felfedi emigrálásának tényleges okát is. 1948 decemberének első felében az esztergomi főegyházmegye Dér (Demel) Ivántól, akit 1947-ben Mindszenty József bíboros bízott meg a menekült magyarok érdekeinek képviselésével, két személy – Geraldina nővér⁵ és Endrédy Vendel zirci apát útján azt az üzenetet kapta, hogy vegye át a németországi delegatúra vezetését. Endrédy apát ezt 1948. december 20-án Mindszenty bíborossal is megbeszélte, aki egyetértését fejezte ki. Zágon tehát nemcsak személye veszélyeztetése miatt emigrált, ahogy ezt korábban feltételeztük,⁶ hanem azért, mert küldetése volt, amelyre a bíboros áldását adta. Bécsbe érkezve Dér Ivántól megkapta a Németországba szóló kinevezését, ahová január

1 NÉMETH László Imre: *Mons. József Zágon (1909–1975)*. In *Figure, Liturgia e Culto, Arte. Ricerche dall'Archivio della Basilica Papale di Santa Maria Maggiore* (a cura di Mons. Michał JAGOSZ; Roma 2011) 119–160, 375–380 és NÉMETH László Imre: *Zágon József (1909–1975)*. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (a továbbiakban: MEV) 24 (2012) 3–4/39–78. Olvasható e kötetben.

2 NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve* (Budapest 2015). Levéltári anyagának jelzete: SZIA-Zágon.

3 NÉMETH: *Zágon...* 42.

4 SZIA-Zágon 37.19.

5 Dér Ivánt az Esztergomi Főegyházmegyében szentelték pappá. 1945-ben emigrált. Később a Bécsi Főegyházmegye papja lett. BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 153. Galavits Rozália Geraldina (1909–1989) szerzetesnővér az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Kongregációjában, középiskolai tanár, az iskolák államosításáig Budapesten, a Szent Margit Leánygimnáziumban tanított. DIÓS István – VICZIÁN János: *Előttünk jártak a hitben. 1945–2010 között elhunyt kedvesnővéreink mintegy 400 életrajza* (Budapest 2014) 164. Zágon Józseffel együtt hagyta el az országot. A Rómában élő Jakabfy Éva szóbeli közlése, akinek Budapesten tanára volt. Zágon később is kapcsolatban volt vele. Levelezésük: SZIA-Zágon 8.31 – 1953. augusztus 11. – 1962. március 5.

6 NÉMETH: *A római...* 22.

31-én utazott el. Münchenben, a püspökségen találkozott Johann Neuhausler segédpüspökkel. Más forrásokból ismert, hogy március 2-án, hamvazószerdán, Münchenben előadást tartott a magyarországi viszonyokról és az egyházellenes hajszáról. Pár nap múlva, március 8-án ugyanerről a témáról Landshutban beszélt, ott, ahol a Vatikán azokban az években a németországi és az ausztriai magyar menekülteket segítő központot működtette.⁷ Itt találkozott a váci egyházmegyes Kótai Zoltánnal, aki 1946. január 18-tól vezette a magyar delegatúrát.⁸ Megbeszéléseit sommásan így értékelte: zsákutcába futott. Zavaros helyzetet talált, ezért küldetésének nem tudott érvényt szerezni. Jelentését, amelyet nagy valószínűséggel Dér Ivánnak küldhetett el, ezekkel a gondolatokkal zárta: „Ha valaki megfelelő erkölcsi súllyal kezébe tudná venni a németországi ügyeket, lehetne még valamit elérni. (...) természetesen egyéni adottságok mellett hivatalos hatalom is kell. Ezt legbiztosabban és leghatékonyabban a Vatikán adhatná olyan személyiségnek, mely az egész magyar emigrációt képviselhetné.”

Zágon az 1950-es év elején Salzburgban és Muttersben lakott.⁹ A maga számára azonban nem látott más megoldást, mint hogy kivándoroljon Amerikába. Ajánlólevelet, befogadó nyilatkozatot kért, és megszerezte a vízumot.¹⁰ A kivándorlására mégsem került sor, mert 1950. július 12-én XII. Piusz pápa a magyar püspökök megkérdezését követően kinevezte apostoli vizitátornak.¹¹ Megvalósult az, amit jelentésében megfogalmazott: a magyar emigrációnak lett vatikáni megbízatással felhatalmazott képviselője az ő személyében. Ez azt jelentette, hogy minden gond a nyakába szakadt. Nagy lendülettel és energiával látott munkához. Arra törekedett, hogy kezébe vegye a dolgok irányítását. Csak néhány jellemző lépését említjük.

Az esztergomi főegyházmegyes Jaszovszky József innsbrucki magyar lelkésznek, aki a teológiát Bécsben, a Pázmáneum növendékeként végezte, és 1948-ban emigrált Magyarországról, a következőket írta:¹² „Felkérem Főtisztelendőségedet, hogy a vezetés alatt álló intézmények: egyházközség, iskola, internátus elszámolásait az elmúlt nyolc hónapról, valamint ezeknek az intézményeknek költségvetését az év hátralévő idejére hozzám felterjeszteni szíveskedjék.”

A Welsben élő Jánosi József jezsuita professzort pedig, aki 1949. február 2-án emigrált Szegedről, ahol a rendi főiskolán filozófiát és vallásbölcseletet tanított, az alábbiakra kérte fel:¹³ „Feladata az volna, hogy a magyar és külföldi sajtótermékeket, világnézeti

7 CSERHÁTI Ferenc: *Magyarok a bajor fővárosban* (Budapest 2016) 54–55.

8 CSERHÁTI Ferenc: *Vatikáni megbízottak a külföldi magyar lelkipásztori szolgálatban 1945–2006* (Budapest 2009) 15 és 19–20.

9 Utazási okmányán, amelyet 1950. június 1-jén állítottak ki, a lakcíme Salzburg, Mönchsberg 24, a hó 12-én kiállított tartózkodási engedélyén a lakcíme Mutters. *SZIA-Zágon* 55.20–21.

10 *SZIA-Zágon* 55.17–19. Az iratok 1950 februárjában keltek.

11 NÉMETH: *Zágon...* 43. A kinevező irat: *SZIA-Zágon* 55.22. Az államtitkárság 1950. szeptember 22-én értesítette arról, hogy megbízatását kiterjesztették Belgiumra, Franciaországra és Hollandiára, *SZIA-Zágon* 37.17. Vö. ANONIM: *A magyar katolikus világ hírei: Zágon kanonok a külföldön élő magyar papok apostoli vizitátora*. In *Katolikus Szemle* (a továbbiakban: KSZ) 2 (1950) 2/88–91.

12 Zágon Jaszovszky Józsefnek: *SZIA-Zágon* 13.5. – Róma vagy Innsbruck, 1950. augusztus 14. BEKE: *Az Esztergomi...* 311; MIKLÓSHÁZY Attila SJ: *Római katolikus magyar lelkipásztorkodás Ausztriában*, in *MEV* 25 (2013) 1–2/158–159, csak az innsbrucki magyar iskola vezetésével kapcsolatban tesz róla említést.

13 Zágon Jánosi Józsefnek: *SZIA-Zágon* 13.9. – Róma vagy Innsbruck, 1950. augusztus 26. Ausztriába Brankovics Istvánnal és Blaskó Máriával együtt érkezett. 1951–1954 között a Szabad Európa Rádió (SZER) katolikus műsorainak szerkesztője volt. VICZIÁN János: *Jánosi József SJ*. In *Magyar Katolikus*

irodalmat figyelemmel kísérje, az itthoni egyházra vonatkozó közleményeket, világnézeti anyagot rendszerbe foglalja, olasz vagy német nyelvre lefordítsa, hogy az illetékes fórumokat megfelelően tájékoztathassam.”

Igyekezett tehát ellenőrzése alá vonni a hozzá tartozó egyházi intézményeket, és feladata végzéséhez munkatársakat keresett. Rómában 1950. augusztus 30-án Tomek Vince piarista generálisnak, Békés Gellért bencés, Füz Balázs ciszterci, Töreki Ödön jezsuita és egy László keresztnévet viselő szervita atyának azonos tartalmú levelet küldött.¹⁴ Együttműködésüket kérte ahhoz, hogy a Vatikán és a médiumok egységes és hiteles információkat kapjanak, elkerülve az egymásnak ellentmondó híreket és értelmezéseket. Ennek érdekében kérte, hogy értesítéseiket a továbbiakban vele közöljék, és ne közvetlenül a Vatikánnal, mint ahogy addig tették. Azt tervezte, hogy a Vatikánt hetente ő fogja tájékoztatni. Másnap, 1950. szeptember 1-jén Rómából körlevelet írt az emigrációban élő magyar papoknak és szerzeteseknek.¹⁵ Megköszönte elődei munkáját, és tudatta a papsággal, hogy minden külföldön élő katolikus magyar pap, aki nincs inkardinálva valamely külföldi egyházmegyébe, az ő joghatósága alá tartozik, ugyanígy a lelkipásztorkodásban dolgozó szerzetesek is.¹⁶ Fontosnak ítélte nyilvántartások készítését, ezért a lelkipásztoroknak személyi űrlapot mellékel a körlevélhez, a lelkészeknek kérdőívet a lelkipásztori helyzetről, és arra buzdított, hogy a lelkipásztorok a hívekről is készítsenek kartotékrendszert.¹⁷ Szorgalmazta továbbá a családok látogatását. Levéltárában ezeknek az űrlapoknak nincs nyoma, a beérkezett válaszok az egyes lelkipásztorokkal folytatott levelezéseknél lelhetők fel.¹⁸ Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a lelkipásztorok óvakodjanak beavatkozni a pártpolitikai küzdelmekbe. A pap hivatása magasan felette áll a politikának – írta – és az evangélium igazságait kell hirdetni a vonzó papi étellel is.

Első jelentős papi gyűlését – jelenlegi ismereteink szerint – Ausztriában, az Innsbrucktól 40 kilométerre fekvő Stamsban tartotta, 1950. december 6-án. A papi lelkigyakorlat és konferencia megszervezését Jaszovszky József bízta.¹⁹ Németh Ernő kufsteini körlelkész készített jegyzőkönyvet a konferenciáról, amelyen 17 pap vett részt, hárman kimentették magukat, és egy nem jött el.²⁰ A jegyzőkönyv igen értékes doku-

Lexikon V (Budapest 2000) 657–658. Életpályája 1949-ig: BIKFALVY Géza: *Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003* (METEM Könyvek 53) (Budapest 2007) 104.

- 14 A levelek fogalmazványa: *SZIA-Zágon* 37.17. – Róma, 1950. augusztus 30. A címzettek római tartózkodásának kezdete: Tomek Vince SchP – 1948, LÉH István SchP – KOLTAI András: *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997* (METEM Könyvek 21) (Budapest 1998) 390; Békés Gellért OSB – 1946, SOMORJAI Ádám OSB: *Békés Gellért OSB emlékeiből. Száz éve született Békés Gellért bencés atya, a Sapientia Főiskola egyik szellemi atyja*, in *Sapientiana* 7 (2014) 2/114–119; Füz Balázs OCist – 1947, NÉMETH: *A római...* 38; Töreki Ödön SJ – 1951, BIKFALVY 233.
- 15 *SZIA-Zágon* 37.17. A háromoldalas levél gépelt, és nem kézzel írott, ahogy azt életrajzában állítottuk Cserháti Ferenc könyvére hivatkozva. NÉMETH: *Zágon...* 43 és ott 42-es jegyzet.
- 16 CSERHÁTI: *Vatikáni...* 22.
- 17 A papokról országonként készített névsorokat: *SZIA-Zágon* 41.70. Az ausztriai névsoron 39, a németországin 40 pap neve van felsorolva. Van egy európai névsor, amelyen 164 név szerepel, és egy Európán kívüli, amely azonban hiányos.
- 18 Példaként említhetjük, hogy Németh Ferenc szombathelyi egyházmegyes pap, aki 1941-ben érkezett a franciaországi Tourcoingbe, ahol magyar lelkészként működött, 1950. október 16-i dátummal küldte el jelentését. Zágon válaszában azt írta, hogy ez volt a legtartalmasabb. Németh Ferenc levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 22.3. – Tourcoing, 1950. október 16. és Zágon válasza: Róma, 1950. október 27.
- 19 Zágon levele Jaszovszky Józsefnek: *SZIA-Zágon* 13.5. – Róma, 1950. október 30.
- 20 Jegyzőkönyv: *SZIA-Zágon* 37.16. Németh Ernő szombathelyi egyházmegyes pap 1948. május 1-jén Ausztriába menekült, és ott az IRO táborban teljesített lelkipásztori szolgálatot. Szeretett volna kiván-

mentuma annak, hogyan látta az emigráció helyzetét az éppen kinevezett vizitátor, és milyen tervei voltak. Összefogásra szólított fel, és kérte a lelkipásztorokat, hogy helyezték előtérbe a közérdekeket. Visszatérő gondolata volt a fiatalítás. Az egyes országok helyzetét értékelve a legjobbnak az ausztriai helyzetet ítélte, a legrosszabbnak a németországit. Olaszországról az volt a véleménye, hogy mind a papok, mind a civilek lelki állapotának jellemzője a megbomlottság.²¹ Beszámolt továbbá az iskolákról, a gyerekek részére szervezhető akciókról, az advent első vasárnapján elindított *Élet* című lapról, a kivándorlásról. A körlevelében írtak szerint szóban is buzdította a lelkészeket, hogy a hívekről készítsenek kartotékot, segítsenek a házasságok rendezésében, ne politizáljanak, hanem az evangéliumot hirdessék. Előadását követően imádkoztak az otthoniakért, a börtönben lévőkért, elsősorban Mindszenty József bíborosért, majd hozzászólások következtek.

1950 decemberében elindította az *Élet* című lapot, amelyre majd még visszatérünk.²² Hamarosan, 1951-ben egy másik kezdeményezése követte ezt, értesítőt készített lelkipásztoroknak a következő címmel:

Papi Közlöny
Időszaki értesítő a külföldi magyar papság számára.
Kiadja: Dr. Zágón József apostoli vizitátor
Róma-Centro, C.P. 334.

Négy száma ismeretes: az első (1951. tavasz) és a negyedik (1952. január 19.) a Prímási Levéltárban található, a második (1951. június 15.) és a harmadik (1951. november 5.) pedig az Apor Gábor-hagyatékban, Rómában.²³ Több szempontból is sokatmondó, hogy irathagyatéka nem őrzött meg egyet sem ezekből. Az első számon nincs dátum, így csak hozzávetőlegesen lehet tudni, mikor írta. Támpontot ad az utolsó cikk, amelyben jelzi, hogy 1951. március 15-től Rómába költözik.²⁴ Ezek alapján az első számot nagy valószínűséggel az új év elején, januárban írhatta. Irodaigazgatóként a Győri Egyházmegyei Hivatalban felelős volt az egyházmegyei körlevelekért, apostoli vizitátorként valami hasonlót kezdeményezett. Célját a beköszöntőben így fogalmazta meg: „eszköz akar lenni [ti. a *Papi Közlöny*] a papi lelkiség ápolására, a testvéri szolidaritás munkálására,

---

dorolni az Egyesült Államokba, de ez egészségügyi okok miatt meghiúsult. 1980-ban bekövetkezett haláláig Kufsteinben szolgált. Hét évig tanított az innsbrucki magyar iskolában, később ő végezte a szentmiséket Salzburgban is. MIKLÓSHÁZY 161; Diós István: *Lelkipásztoraink, 1945–2010 között elhunyt egyházmegyei és szerzetes papjaink* (Budapest 2015) 398.

- 21 Zágón irathagyatékában van egy háromoldalas névtelen és dátum nélküli összefoglalás ezzel a címmel: A menekültek helyzete (Különös tekintettel Itáliára), amely Zágón értékelésének a háttérében állhatott, Zsámboky Pál levelezése Zágonnal: *SZIA-Zágón* 37.29.
- 22 Az *Élet* számai nemrégén az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió (a továbbiakban: OMKM) levéltárába kerültek. Két bekötött példányról van szó, amelyből az egyik a Szent István Ház könyvtárában volt, a másik a PMI könyvtárában. Ez utóbbi csere révén került az OMKM levéltárába, ahol a 74. sorszám alatt van leltározva. A cseréről beszámolt az *Új Üzenet* (Róma, 2013. május 26.), OMKM 65; elektronikus formában rögzítve: OMKM CD – 24.
- 23 Prímási Levéltár, Külföldi magyarok pasztorációs iratai; Magyar Katolikus Misszió (München), Ádám György iratai, iktatott iratok 1951–54; a Szent István Alapítvány levéltára, Apor hagyaték, vegyes II. Az utóbbi két gyűjtemény rendezés alatt áll.
- 24 Az első körlevelének a végén, 1950 szeptemberében még azt írta, hogy októberben Rómába költözik. Ez toldott ki 1950 márciusára, *SZIA-Zágón* 37.17.

összekötő kapocs a nagy szétszórtságban, tájékoztató az egyházi rendelkezésekről, egymás problémáiról, kis szemléltetés az otthoni egyház helyzetéről, küzdelmeiről.” Belső használatra készítette, lelkipásztoroknak, ingyenesen, csak együttműködésüket kérte és a terjesztését.

A nyolc oldal terjedelmű első szám tartalma:²⁵

Beköszöntő

Szent István jubileumi év meghirdetése

A szentév kiterjesztése az egész világra

1–4. Szentévi fakultások

5. Menekült papok alkalmazása Belgiumban, Luxemburgban és Spanyolországban

6. Kivándorolt papok jelentkezése a kijelölt püspöknél

7. Apácák kivándorlása

8. Kérelem kivándorolt paptársakhoz

9. Papi hivatások ápolása

10. Az *Élet* című lap

11–17. Otthoni Hírek

18. Apostoli vizitátor átköltözése Rómába

A kilenc oldal terjedelmű második szám tartalma:

Szent István jubileumi esztendő

Katolikusok és a Rotary Club

A németországi magyarok munkaközösségének felozlása

Katolikus Munkaközösségek megszervezése

Engesztelő ájtatosság a fatimai Szűzanya szeplőtelen Szívének

Iskolák, internátusok ügye

Ezeket a híreket követi az otthoni helyzetkép hat pontban:

I. Papi békemozgalom

II. A püspöki kar nehéz helyzete

III. Új segédpüspökök kinevezése

IV. Állami Egyházügyi Hivatal felállítása

V. Alsópapság katonai szolgálata

VI. Bérmlások

Az emigráció személyi hírei követik ezt, majd Otthon címszó alatt néhány hazai személyi hír zárja a *Közlönyt*.

A tizenkét oldal terjedelmű harmadik szám négy fejezete:²⁶

I. A világegyház főbb eseményei

II. Helyzetkép otthoni testvéreinkről

III. Halálozások

IV. Emigráció személyi hírei

²⁵ Hét számozott oldal, plusz az első oldal.

²⁶ A meglévő példányon hiányzik a fejléc.

A tíz oldal terjedelmű negyedik szám tartalma:²⁷

Mons. Aemilio Rossi az összes menekült apostoli delegátusa

Lelkipásztori kimutatás az apostoli delegátus részére

Az *Élet* fenntartása

Tájékoztató a hazai helyzetről

Személyi változások az egyes egyházmegyékben

Ez az áttekintés mutatja, hogy a *Közöny* tartalma nem volt teljesen kiforrott. A harmadik szám a legjobban szerkesztett, a témák pontokba vannak szedve. Az első számban némi zavar van a számozásban, az egész világra kiterjesztett szentévhez írt alpontok számozása folytatódik a többi témánál. Arra utal ez, hogy az értesítő írása nem volt előre átgondolva. Feltételezhető, hogy ezt maga Zágón is észlelte, és ez lehet az oka annak, hogy a második számban nincsenek pontok, kivéve a hazai helyzetről szóló beszámolókat. Nagy valószínűséggel a negyedik számban is pontokba vannak szedve a témák, de ez a rendelkezésre álló példányról nem állapítható meg a lefűzés miatt.

A *Közöny* egyik első célkitűzését, a papi lelkeség ápolását szolgálták az értesítők elején olvasható elmélkedések. A második és a harmadik számban ezek Prohászka Ottokár püspöktől valók. A másodikban az összefogásra, az egységre buzdít: *Dabo illis cor unum et viam unam* (Soliloquia 1919. július 15.), a harmadikban *Mindenszentek* című írását idézi, de nem adja meg, honnan. A negyedikben az elmélkedés címe: *A magyar Jeanne d'Arc – Szent Margit*. Az írást Pannonicus jegyzi.²⁸

Zágón vizitátori feladatai közé tartoztak a személyi kérdések. Az 1948-ban Rómában megalakult Actio Catholica in Exteris (AC in Exteris – Külföldi Katolikus Akció)²⁹ főtítkárává Horváth Eleket nevezte ki, aki az ausztriai AC elnöke volt. Vele interjú készült az *Élet*ben ezzel a címmel: „Emberhalászok” *Új munka küszöbén a Külföldi Magyar Actio Catholica*.³⁰ Ausztriai állandó helyettesévé Jaszovszky Józsefet választotta,³¹ innsbrucki központi irodájának vezetésével pedig Dér Ivánt bízta meg.³² Előterjesztésére Ádám Györgyöt a németországi magyarok főlelkészévé nevezték ki.³³ Amikor székhelyét áthelyezte Rómába, az első időkben az esztergomi főegyházmegye Csertő Sándor segített neki az irodai munkában, aki 1949–1952 között az Angelicumon egyházjogot tanult.³⁴ Annak érdekében, hogy megismerje papjait, a magyar intézményeket,

27 A szám fejléce ugyanúgy van gépelve, mint az egész *Közöny*.

28 Kemény György írói álneve volt Pannonicus. 1951–1958 között a SZER-ben dolgozott, NAGY Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. (Budapest 2000), 494. Valószínűbb azonban, hogy a név Mindszenty bíborosra utal, akinek *Magyarország Sz. Jeanne d'Arcja* című írása ekkortájt jelent meg: *Élet* 3 (1952. január 25.) 2/1.

29 NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez. Első rész 1945–1963*. In MEV 14 (2002) 1–4/206.

30 *SZIA-Zágón* 11.18. – Róma, 1950. november 8. Ugyanitt Horváth Elek 1951. július 19-én kelt levele, amelyben közölte Zágonnal, hogy az ausztriai magyar AC elnöki tisztéről lemond, mert New Yorkba költözik. Interjúja: *Élet* 1 (1950. december 3–16.) 1/3.

31 Uo. 6. Kinevező irat, amelyben a hatáskörét az emigráció belső ügyeire korlátozza: *SZIA-Zágón* 13.5. – Innsbruck, 1950. október 28.

32 *Élet* 1 (1950. december 17–31.) 2/6.

33 Uo. A Pázmáneumban tanult, amelynek 1945-től lelki igazgatója (spirituális) volt. 1950-től élt Münchenben, BEKE: *Az Esztergomi...* 30; CSERHÁTI: *Vatikáni...* 23–24. Lelkipásztori működéséhez: CSERHÁTI: *Magyarok ... c. műve*.

34 *Papi Közöny* 1. sz. 18. pont. Zágón levele Magyar Gyulának: *SZIA-Zágón* 17.9. – Róma, 1951. december 1.

és hogy őt is megismerjék, 1950. november második felében végiglátogatta Németország, Franciaország, Belgium, Hollandia, Svájc katolikus közösségeit és intézményeit.³⁵ Ausztriában, feltehetően decemberben, részt vett az ausztriai AC értekezletén, amelyet Laczkovits József, a helyi AC tanácsadója és Horváth Elek főtítkárral vezetett.³⁶ Rómába való visszatérése után személyesen vezette a római magyarok szentévi zarándoklatát, amint arról az *Élet* című lapban megjelent fotó is tanúskodik.³⁷ December 10-én a Szent Péter-bazilika szentségi kápolnájában kétszáznál több magyarnak mondott szentmisét és szentbeszédet. A szentmise után a baldachinos oltár előtti *confessió*hoz vonultak, ahol elénekelték a pápai és a magyar himnuszot. A lateráni bazilikában, Szilveszter pápa sír-emlékénél mondták el a menekült magyarok imáját.³⁸ A zarándoklaton a hívekkel együtt – többek között – részt vett Apor Gábor, az AC in Exteris elnöke, Erzsébet főhercegnő, Kállay Miklós volt miniszterelnök feleségével, Ambró Ferenc volt madridi követ,³⁹ Pósfai Virgil diplomata⁴⁰ és Pallavicini Hubert, a máltai lovagrend szertartásmestere.⁴¹ December 13-án részt vettek a pápai kihallgatáson is, amelyen XII. Piusz pápa személyesen köszöntötte Zágón Józsefet, és áldását adta a magyar csoportra.

A szentévre az AC in Exteris szerkesztésében, a Szentév Központi Bizottságának kiadásában magyar nyelvű kiadvány jelent meg Vatikánvárosban, amelyet portó ellenében az AC in Exteristől lehetett beszerezni.⁴² A *Papi Közlöny* első száma is bővegesen foglalkozik a szentévvél. Tájékoztatót ad arról, hogy XII. Piusz pápa *Per Annum Sanctum* kezdetű apostoli konstitúciójával az 1951. december 31-ig tartó szentév áldásait az egész világra kiterjesztette, illetve ismerteti azokat a felhatalmazásokat, amelyekkel a lelkipásztorok a szentév alatt élhetnek (jubileumi búcsú elnyerésének feltételei, gyóntatóknak adott rendkívüli felhatalmazások, búcsúk, népmisziók tartása). A szentév zárásáról a *Közlöny* harmadik száma a Világegyház eseményei között (4. pont) adott hírt.

Zágón fontos kezdeményezése volt a főlelkészek összehívása a dél-németországi Freiburg közelében, Bad Krotzingenben tartott konferenciára, 1951. április 24–26. között.⁴³ Erre a főlelkészekén kívül néhány fontos egyházi és világi személyt is meghívott. A napirend szerint az emigrációt érintő minden fontos lelkipásztori téma előkerült, amelyeket felkért előadók, Ádám György, Németh Ferenc, Schwartz Elemér OCist, Jánosi József SJ, Csertő Sándor, Pfeiffer Miklós, Dallos Ferenc adtak elő.⁴⁴ A konferencián elhatározták, hogy létrehozzák a Szent István Tudományos Akadémiát, amelynek első

35 *Élet* 1 (1950. december 3–16.) 1/6.

36 *Élet* 1 (1950. december 17–31.) 2/6.

37 Uo. 3. A zarándoklatról beszámolt: KSZ 2 (1950) 4/181.

38 Zágón hagyatékában Ádám György neve alatt található egy ima, amelynek címe: A hazátlanok imája. A Szentatya, XII. Pius imája. Ádám György levelezése Zágonnal: *SZIA-Zágón* 1.45 – 1950.

39 1941. június 22-től volt a madridi követség vezetője követi minőségben, július 4-én kapott követi rangot, a német megszállást követően állásáról lemondott. 1944. március 24-én felmentették és állásából elbocsátották, PRITZ Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945* (Budapest 1994) 444.

40 Számos külügyi beosztásban dolgozott, 1950-ben 75 éves volt, PRITZ 491.

41 1945-ben telepedett le Rómában. 1950-ben lett a máltai rend magiszteriúrnak szertartásmestere. 1953–1968 között a Magyar Szövetség második elnöke volt, VAJAY Szabolcs: *A Máltai Rend magyar lovagjai 1530–2000 I-II* (Budapest 2002) I, 524–525.

42 *Élet* 1 (1950. december 3–16.) 1/6.

43 *Élet* 2 (1951. május 20.) 10/4.

44 *SZIA-Zágón* 37.15. – Róma, 1951. április 4.

elnöke Zágón József lett.⁴⁵ Schwartz Elemér ciszterci szerzetes volt a téma előadója és fő mozgatója. Terjedelmes levelezésük a tanúja közös fáradozásuknak, hogy az elhatározást valóra váltsák.⁴⁶ Az indulás nehézségei után az akadémia, amelynek tagjaivá emigrációban élő magyar akadémikusokat hívtak meg, csak 1953-ban mutatkozott be a *Katolikus Szemlében*, amikor Zágón már nem volt vizitátor.⁴⁷

A *Papi Közlöny* első száma Zágón vizitatori működésének talán legjelentősebb lelkipásztori kezdeményezését hirdette meg: jubileumi évet Szent István megkoronázásának 950. évfordulója alkalmából. Ennek célja a hontalan magyarság lelki és szellemi megújulása volt. Zágón Mindszenty József bíboros Szent Istvánról mondott szavaival buzdított az ünnepelésre.⁴⁸ Országos és helyi bizottságok létrehozását kérte, bízva abban, hogy ezek együtt fognak dolgozni a központjával.⁴⁹ Az *Élet* 1951. évi húsvéti számában hirdette meg nyilvánosan a jubileumot *Szent István jubileumi év* címmel írt cikkében.⁵⁰ Az amerikai magyar lelkészeknek külön körlevelet írt.⁵¹ A *Közlöny* második számának első cikke is a Szent István-évről szól. Ebből kiderül, hogy a kezdeményezés Németországból indult el. Nem véletlen, hogy az áprilisi főlelkészi konferencián a témát Ádám György németországi főlelkész adta elő,⁵² és a jubileumra ő készítette a plakátot és a jelvényt.⁵³ Az előbbiről készült kép többször megjelent az *Életben* azzal a felhívással, hogy a plakát és a jelvény a németországi főlelkészségen vásárolható meg.⁵⁴

A *Közlöny* második számában Zágón nyomatékosan kérte, hogy a megemlékezések vallásos jellegűek legyenek, és a fő ünnepségeket augusztus 19-re, vasárnapra tervezzék, előtte pedig tartsanak háromnapos lelkigyakorlatokat (*triduum*), amelyekhez segédanyagot küld. Ezeknek elkészítésére János József professzort kérte fel.⁵⁵ Dám Ince ferences állított össze beszédvázlatokat.⁵⁶ Zágón örömmel számolt be arról is, hogy a jubile-

45 Az akadémia történetét feldolgozta: FEHÉR Lilla: *A „klerikális reakció” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban*. In *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (Collectanea Vaticanae Hungariae Classis I, vol. 15.) (szerk. TUSOR Péter, SZOVÁK Kornél, FEDELES Tamás; Budapest–Róma 2017) 395–407. A szerző által írtakkal ellentétben az akadémia-nak nem egy, hanem két szekciója volt, a második neve: Sectio Iuridico-Theologica volt. Az e szekció által kiadott sorozat IV. köteteként jelent meg a pécsi egyházmegye Blaskó György doktori dolgozata: BLASKÓ, Georgius: *De delictis superstitionis in iure canonico vigenti* (Bibliotheca Academiae Catholicae Hungaricae Sectio Iuridico-Theologica vol. IV) (Herder, Roma 1964). A szerző tévesen állítja továbbá (402, 23-as jegyzet), hogy máshol már megjelent műveket adtak ki, mert a négy kiadott mű frissen megvédett doktori dolgozat volt.

46 Zágón levelezése Schwartz Elemérről: *SZIA-Zágón* 29.16 – 1951. január – 1962. január 10.

47 KOMJÁTHY-SCHWARTZ Elemér: *A Magyar Katolikus Tudományos és Művészeti Akadémia*. In *KSZ* 5 (1952) 2/4–7.

48 A jubileumi év meghirdetésének végén Zágón egy Mindszenty-beszédet idéz, és zárójelben a következő dátumot adja meg: 1946. augusztus 18. Mindszenty idézett szavai ténylegesen augusztus 20-án hangoztak el a Szent István-bazilika előtt, BEKE Margit: *Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei* I (Esztergom 1991) 184–185.

49 *Felhívás*. In *Élet* 2 (1951. húsvét) 6/6.

50 Uo. 1.

51 Zágón József az amerikai magyar lelkészeknek (USA, Kanada stb.): *SZIA-Zágón* 31.9. – Róma, 1951. június 1.

52 *SZIA-Zágón* 37.15. – Róma, 1951. április 4.

53 Ádám György levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 1.43. – München, 1951. április 4.

54 Először a folyóiratban: *Élet* 2 (1951. május 6.) 9/3.

55 Dátum és évszám nélkül Zágón levele János Józsefnek: *SZIA-Zágón* 13.9.

56 DÁM Ince OFM: *Beszédvázlatok Szent István első királyunk koronázásának 950 éves fordulójára*. *SZIA-Zágón* 31.9. 16 + 3 o.

umról, az emigráció kezdeményezése nyomán, az *Új Ember* is megemlékezett.⁵⁷ Kérte továbbá, hogy az eseményekről a lelkészek küldjenek beszámolót. Ezek közül számos megjelent az *Élet* lapjain. A jubileumi eseményeken Zágón több országban személyesen is részt vett. Németországban, Günzburgban április 22-én tartották a Katolikus Napot, ahol a Szent István-i jubileumi év keretében hitet tettek a kereszténységről és a magyarságról.⁵⁸ Ádám György németországi magyar főlelkész hívta meg erre Zágont. A dél-előtti szentmisét tartotta, amelyen a szentbeszédet maga Ádám György mondta.⁵⁹ Zágón a délutáni díszgyűlésen mondott nagy hatású beszédet, amelyről a beszámoló az *Életben* ezzel a címmel jelent meg: *Szent István-i politikusokat a jövő Magyarországnak!* A franciaországi Lille-ben május 13-án tartott jubileumi eseményen is ő mondta a szentmisét és a szentbeszédet. Itt a szervező Németh Ferenc szombathelyi egyházmegyei pap volt, akit még a háború előtt küldtek ki.⁶⁰ Az ausztriai Kufstein magyar lelkésze, Németh Ernő is meghívta, de a meghívást elfoglaltságai miatt nem tudta elfogadni.⁶¹ Az augusztus 5-i kufsteini ünnepség résztvevőit táviratban üdvözölte.⁶² Az ünnepségre készített meghívón az szerepel, hogy az apostoli vizitátor szózatát Németh Ernő plébános olvassa fel.⁶³ Augusztus 26-án Frankfurt am Mainban a környékbeli magyarság ünnepén viszont ismét személyesen vett részt, ő mondta a szentmisét és a szentbeszédet,⁶⁴ melynek vezérgondolatával jelent meg a tudósítás: *Vigyázzatok és imádkozzatok!* Szent István király ünnepére az *Élet* augusztus 15-i számában cikket írt *Jubileum és feladat* címmel.⁶⁵ Ebben megfogalmazta a jubileum célját: közelebb hozni Szent István alakját; életének példájából azt kell kiemelni, ami ma is életre váltható. A bolsevizmus istentelenségének negatívumát csak a természetfeletti hit pozitívuma egyenlítheti ki, ezért Szent István hitére van szükség. Szent István a magyar népek becsületet, megbecsülést szerzett, ezért külön emigrációs feladat a magyar név becsületének megújítása, helyreállítása. A jubileumi év harmadik gyümölcseként a magyar jövőbe vetett bizalom és remény megerősítését jelöli meg. Az ünnepségre meghívta Alois Muench apostoli nunciust.⁶⁶ Wilhelm Kempf limburgi püspök pedig üdvözlőlevelet küldött a résztvevőknek.⁶⁷ Zágón a jubileumra szeretett volna bélyeget is kiadatni. Marosy Ferencet, a Madridban élő, 1970-ig félhivatalos magyar királyi követet kérte meg arra, hogy segítsen neki a spanyol kormánynál.⁶⁸

57 *Új Ember* VII (1951. március 4.) 18/111.

58 *Élet* 2 (1951. május 6.) 9/1–2.

59 Ádám György levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 1.44 – München, 1951. március 24. Dallos Ferenc lelkész is meghívta a günzburgi katolikus napot rendező AC bizottság nevében. Dallos Ferenc levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 4.1 – Bad Wörishofen, 1951. március 27. Mellékelve a részletes program. A meghívó megjelent az *Életben* is: 2 (1951. április 22.) 8. sz.

60 *Élet* 2 (1951. május 20.) 10/3. Németh Ferenc levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 22.3. – Tourcoing, 1950. október 16.

61 Németh Ernő meghívólevele Zágónak: *SZIA-Zágón* 22.1. – Kufstein, 1951. július 4. és Zágón válasza: Róma, 1951. július 7. Az ünnepségről hírt adott az *Élet* 2 (1951. július 29.) 14/3.

62 *Élet* 2 (1951. augusztus 15.) 15/4.

63 Németh Ernő levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 22.1. – Kufstein, 1951. augusztus 4.

64 *Élet* 2 (1951. szeptember 5.) 16/5.

65 *Élet* 2 (1951. augusztus 15.) 15/1.

66 Zágón levele Alois Muench nunciushoz: *SZIA-Zágón* 31.9. – Róma, 1951. augusztus 14.

67 Dr. Wilhelm Kempf limburgi püspök üdvözlő szavai a hontalan magyarokhoz Sz. István koronázásának évfordulójára (németül és magyarul): *SZIA-Zágón* 31.9. – Limburg/Lahn, 1951. augusztus 24.

68 Finnországban vezette a követséget 1944-ig, ahonnan Madridba távozott, PRITZ 456. Kétnyelvű életrajza: GYURICZA Kata Sára – GYURICZA Péter: *Marosy Ferenc, egy magyar királyi követ Madridban (1949–1969)* (Budapest 2017). Zágón levele Marosy Ferencnek: *SZIA-Zágón* 17.23. – Róma, 1951. május 20.

A követ válaszában kivitelezhetetlennek ítélte a tervet, így az nem valósult meg.⁶⁹ Az év végéhez közeledve Zágón latin nyelvű levélben számolt be a jubileumról XII. Piusz pápának, kérve áldását.⁷⁰

Az 1951-es jubileumi évben két olyan kezdeményezésnek is részese volt Zágón, amelynek hatása évekre, sőt évtizedekre kihatott, nemcsak az emigrációban, hanem Magyarországon is.

Magyar nyelvű könyvek kiadására hozta létre 1951 közepén Rómában az Anonymus kiadót, amelynek 1958-ig maradt az elnöke.⁷¹ A kiadó elsőként 1952-ben Prohászka Ottokár elmékedéseit jelentette meg az evangéliumokról. 1953 után adtak ki több könyvet, az utolsót 1976-ban.

Az 1948-ban alakult Actio Catholica in Exteris által kezdeményezett legsikeresebb vállalkozás az Újszövetségi Szentírás görögből fordított magyar nyelvű kiadása volt.⁷² A fordítást Békés Gellért bencés és Dalos Patrik oratoriánus szerzetes végezte. Zágón ezt követően vette kezébe az ügyet. 1951 elején jezsuita atyákkal elvégeztette a fordítás ellenőrzését, és megszervezte a kiadást. Előszót is írt hozzá október 8-i dátummal. A nyomdák késlekedése miatt azonban a 25 000 példány csak 1952 elején kerülhetett a hívek kezébe.⁷³ A Békés-Dalos néven ismert Újszövetség tizenkilencedik kiadása 2014-ben jelent meg.⁷⁴

A *Papi Közlöny* első száma információkat közölt arra vonatkozóan, hogy a kivándorolt magyar papok, szerzetesek, szerzetesnővérek hol és hogyan találhatnak lelkipásztori beosztást, és mik a teendőik.⁷⁵ A jövőt tartotta szem előtt az ezt követő felhívás a papi hivatások gondozásáról.⁷⁶ Figyelemre méltó az abban közölt adat: Zágón a szerzetesnővendékeket nem számolva 55 magyar papnővendéket tartott nyilván. Közülük öt Rómában, a Collegium Germanicum et Hungaricumban (CGU) tanult.⁷⁷ Néhányan Bécsben, a Pázmáneumban és nyolcan Innsbruckban, a Canisianumban.⁷⁸

A *Közlöny*ben helyet kaptak a legújabb egyházi rendelkezések. Az első szám tudósított az 1950. október 31-én megjelent rendelkezésről, melyben a pápa kibővítette a lorettói litániát a „Mennyekbe felvett Királyné” fohással. A második szám a Rotary Clubokban papok és világiak részvételét szabályozó egyházi törvényekről ad hírt, amelyeket a Szent Officium 1951. január 11-én adott ki.⁷⁹ A harmadik szám pedig az 1951. szeptember 8-án a rózsafüzér imádságáról kiadott enciklikáról (*Ingruentem malorum*).

69 Marosy Ferenc levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 17.23. – Madrid, 1951. június 5.

70 Zágón levele XII. Piusz pápának: *SZIA-Zágón* 31.9. – Róma, 1951. november 26.

71 NÉMETH: *Zágón...* 44–45 és NÉMETH: *Adalékok...* 213–214.

72 NÉMETH: *Zágón...* 45–46.

73 *Élet* 2 (1952. február 10.) 3/4 és *Megjelent az Újszövetségi Szentírás új magyar fordítása*. In *Élet* 2 (1952. augusztus 10–25.) 15–16/4.

74 *Új kiadásban a Békés-Dalos Újszövetség*. In *Magyar Kurír* (2014. április 22.).

75 *Papi Közlöny* 1 (1951) 1/5–8. pontok.

76 Uo. 9. pont.

77 Balogh Vince, Győr, pappá szentelték: 1956. október 10.; Gajary Aladár, Székesfehérvár, pappá szentelték: 1953. október 10.; Oltványi Károly, Csanád, pappá szentelték: 1951. október 10.; Radics János, Győr, pappá szentelték: 1955. október 10.; Wildmann György, Kalocsa, pappá szentelték: 1956. október 10., a Linzi Egyházmegye címére, Pontificium Collegium Germanicum Hungaricum 1552–1952, Katalog 15. Oktober 1951, 88 és Veränderungen im Katalog, Nr. 10. 10 November 1956.

78 Blaskó György (Pécs), Denk István (Győr), Horváth Ferenc (Szombathely), Juhar Antal (?), Kovács Lajos (?), Kurtz Pál (Szombathely), Magyar István (Vác), Tóth József (Győr), Zágón levelezése a Canisianummal: *SZIA-Zágón* 3.3.

79 A hír megjelent: *Élet* 2 (1951. február 11.) 3/5. és KSZ 3 (1951) 1/30.

A második szám két következő híre összefügg. Az első az *Új Magyar Út*⁸⁰ 1951. májusi száma alapján ad tájékoztatást a Németországi Magyarok Munkaközösségének feloszlásáról.⁸¹ A szervezetet Szölgvényi József esztergomi főegyházmegyes pap hozta létre, aki 1950-ben lett németországi vezető lelkész.⁸² Az ő személyére még vissza fogunk térni. A munkaközösség feloszlásának oka az volt, hogy utóda, Ádám György főlelkész kilépett abból.⁸³ A tény mögött elhúzódó elvi ellentétek álltak.⁸⁴ Zágon a főlelkész álláspontjával azonosította magát, megerősítette illetékességét, és a megszűnő munkaközösség helyett kezdeményezte a Katolikus Munkaközösségek megszervezését. Kérte a lelképásztorokat, hogy javasoljanak ebbe 4–5 alkalmas világit.

Az AC in Exeris 1951 májusában tartott ülésén, amelyen Zágon is részt vett, többek között elhatározták, hogy engesztelő ájtatosságokat szerveznek a fatimai Szűzanya szeplőtelen Szívének a tiszteletére.⁸⁵ Ez a *Papi Közlöny* második számának következő témája. Zágon felhívásában arra utal, hogy Mindszenty bíboros nagy hangsúlyt helyezett az engesztelésre, és ezzel a kezdeményezéssel az ő példáját szeretnék követni. Elhatározták, hogy minden hónap május 13-án más-más nemzet fogja végezni az engesztelést. Az AC ülése után megbízták Gallus Tibor jezsuita atyát segédanyag elkészítésével, amelyet Zágon a *Közlöny*hez mellékel.⁸⁶ Ennek címe *Fatimai ájtatosság*, hét, sűrűn gépelt oldal.⁸⁷ Három pontot tartalmaz: a jelenés leírását, az elmélkedési pontokat és a felajánló imát. Feltehetően ezt is Zágon gépelte, mert a szöveg képe azonos a *Közlöny*ével. Az első ilyen engesztelő imát a *Közlöny* megjelenése előtt Rómában tartották, június 13-án. A beosztás szerint július 13-án Ausztria, augusztus 13-án pedig Németország következett.

Mielőtt a *Közlöny* második számában Zágon az otthoni helyzetről részletesen és pontokba szedve beszámolna, felhívást tesz közzé az iskolákról és az internátusokról. A tanulók létszámának visszaesése ellenére szükségesnek tartja az 1945-ben indult innsbrucki katolikus elemi és középiskola fenntartását.⁸⁸ Ez elvi okokból fontos, mintegy az otthon elvett iskolák jogfolytonosságának biztosítására. Jelzi, hogy a gimnázium a bejáró tanulókon kívül távoktatást is vállal, illetve kihelyezett órákat is tart, és hogy az év végén egy hónapos nyári cserkésztabort fognak szervezni a tanulóknak. Kéri a lelképásztorokat, hogy ezt hirdessék, és a tanulók jelentkezzenek. Az iskola fenntartásához

80 A folyóirat 1950-től jelent meg Münchenben, 1952-től Washingtonban, BORBÁNDI Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia* (Budapest 1992) 377–378.

81 BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, I-II (Budapest 1989) I, 328–329, a Németországi Emigráció Munkaközössége elnevezést használja. Zágon 1951. június 25-én kelt levelében jelzi Ádámnak, hogy a *Papi Közlöny*ben megírja a dolgot, és azonosítja magát vele, Zágon József levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágon* 1.44.

82 CSERHÁTI: *Vatikáni...* 20–24. Nyugatra akart szököni, a határon elfogták és a gyűjtőfogházba vitték. Végül Kistarcsára került. 1949. augusztus 20-i szabadulását követően emigrált, BEKE: *Az Esztergomi...* 720.

83 Ádám György főlelkész kilépett a Németországi Magyarok Munkaközösségéből. In *Élet* 2 (1951. április 22.) 8/5.

84 Ádám György levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 1.43. – München, 1950. december 19.

85 *Élet* 2 (1951. június 10–20.) 11/3.

86 A CGU-ban volt repetitor 1937–1946 között, magyar részről pedig delegátus az 1945 októberében Kronbergben létesített III. Vatikáni Misszióban, CSERHÁTI: *Vatikáni...* 14. 1948-ban emigrált, 1951-ig élt Rómában, 1952-től Messinában a fundamentális teológia professzora, BIKFALVY 74. A kollégium névtára szerint 1936-tól volt repetitor, Pontificium... 1951, 9.

87 Szent István Alapítvány, Apor Gábor irathagyaték, vegyes II.

88 Az iskola történetéhez: MIKLÓSHÁZY 169–170 és ALFÖLDI M. László: *Ungarische Flüchtlingschulen in Österreich 1945–1963* (Norderstedt 2014).

anyagi forrásokra van szükség, ezért az internátusról később fog dönteni. Zágon kinevezése kezdetétől nagy figyelmet szentelt az iskoláknak. A németországi magyar iskolák helyzetéről Szücs Lajos szalézi atya küldött neki tájékoztatást, akit azonban rövidesen áthelyeztek Olaszországba.⁸⁹ Első papi konferenciáján, Stamsban is téma volt az iskola. Szó esett néhány megszűnéséről (Zell am See, Spital), újak létrehozásának terveiről (Linz) és a meglévők finanszírozásáról.⁹⁰ Zágon különösen is nagy figyelmet szentelt az innsbrucki magyar elemi és középiskolának és a Collegium Hungaricum Sancto Emerico Nuncupatumnak, amiről az irathagyatékában megőrzött jelentések, számadások és költségvetések tanúskodnak.⁹¹ Az innsbrucki iskoláról az *Élet* rendszeresen hírt adott.⁹² Jaszovszky József utóda az intézmény élén Romhányi Árpád lett.⁹³ Zágon 1951. március 15-én feloszlatta a Collegiumot, amely ezután Muttersben működött internátus-szerűen, a Gasthaus Altenburgban.⁹⁴ Az 1952/53-as tanévtől Muttersből szép új otthonba, az Innsbruck közelében fekvő Schloss Mentlbergbe költözött.⁹⁵

Az *Élet* más iskolákról is adott hírt:

- 1950 novemberében Innsbruckban megalakult a Kaszap István Kollégium, amelynek igazgatója P. Varga Zoltán SJ volt.⁹⁶
- Az egyetlen németországi magyar iskola Lindenberg városkában kezdte el működését.⁹⁷ 60 magyar diák tanult itt.⁹⁸
- Az európai egyetemeken (Párizs, München, Innsbruck, Leuven, Madrid) 150 magyar fiatal tanult. Innsbruckban és Leuvenben magyar kollégium működött. Grazban, Bécsben, néhány svájci és olasz egyetemen volt még kisebb-nagyobb magyar csoport.⁹⁹
- Fábíán Károly svájci magyar lelkész magyar iskolát nyitott a Magyar Katolikus Misszió termeiben.¹⁰⁰

A *Közlöny* harmadik száma a világegyház hírei között említést tesz a Barcelonában megrendezésre kerülő 35. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusról, amelyen a magyar emigráció delegációja is részt vesz.¹⁰¹ A kongresszusra Marosy Ferenc követ 1952. január 31-én írt levelében hívta fel Zágon figyelmét, javasolva neki, hogy személyesen

89 Zágonnal folytatott levelezésében két dokumentum is található, az egyiknek címe: Emlékeztető iskola ügyben, a másik egy hosszabb, aláírt és dátumozott levél, Szücs Lajos levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 31.40. – Passau, 1950. szeptember 14. és október 13. A németországi magyar iskolákról részletesen: CSERHÁTI: *Magyarok...* 270–280. A passau-walderki magyar reálgimnáziumról hírt adott az *Élet* 2 (1951. húsvét) 6/6.

90 Jegyzőkönyv: *SZIA-Zágon* 37.16.

91 *SZIA-Zágon* 40.1.

92 *Élet* 2 (1951. július 29.) 14/3; *Beszámoló az innsbrucki r.k. magyar Elemi és Középkiskola működéséről* (1951. augusztus 15.) 15/5; (1951. október 5.) 18/3; (1951. november 22.) 21/2.

93 MIKLÓSHÁZY 169–170. ALFÖLDI 38, fényképe 250.

94 Jegyzőkönyv: *SZIA-Zágon* 40.1. – 1951. március 15. Zágon irathagyatékában van egy lista A Mutters-i magyar internátus növendékeiről címmel, dátum nélkül, amelyen 18 név van felsorolva, *SZIA-Zágon* 40.1.; ALFÖLDI 37–40.

95 *Élet* 3 (1952. november 10.) 21/4.

96 *Innsbrucki munka*. In *Élet* 2 (1951. április 8.) 7/3.

97 *A németországi magyar iskola*. In *Élet* 2 (1951. május 20. – június 3.) 10/3.

98 „E fiúkért valaki felelős...”. In *Élet* 2 (1951. december 7.) 22/3.

99 *150 magyar diák tanul Európa egyetemein*. In *Élet* 2 (1951. július 29.) 14/6.

100 *Élet* 3 (1952. november 22.) 21/2.

101 A hír megjelent: *KSZ* 3 (1951) 1/28.

is legyen jelen.¹⁰² Zágón első lépésként Apor Gábort és Mihalovics Zsigmondot jelentette be, és jelezte, hogy abban az esetben, ha utóbbi nem tud eljönni, akkor ő maga vesz részt.¹⁰³ Apor az AC in Exteris elnöke volt, Mihalovics pedig az AC főtítkáráként az 1938-as budapesti kongresszus egyik fő szervezője volt. A delegáció végleges névsora fokozatosan alakult ki.¹⁰⁴ A tagok közé került Hlatky Endre, az AC in Exteris védnöke és vitéz Vasváry József altábornagy, az 1945 utáni magyar katonai emigráció egyik ismert személyisége, a Magyar Nemzeti Bizottmány bregenzi szervezetének vezetője, továbbá néhány pap.¹⁰⁵ Zágón meghívta a delegációba Marosy Ferencet is, aki örömmel tett eleget kérésének, vállalta, hogy gondoskodik a delegáció szállásáról, és jelezte, hogy a kongresszuson Habsburg Ottó is részt vesz feleségével.¹⁰⁶ A kongresszus előtt Zágón felhívást tett közzé az *Életben Katolikus magyar testvérek* címmel, amelyben felidézte az 1938-as budapesti eucharisztikus kongresszus emlékét, és arra szólított fel, hogy a tizennégy év után megrendezésre kerülő kongresszus alkalmával minden magyar újítsa meg hitét az Eucharishtiában.¹⁰⁷ Az előkészületekről Rónai Zoltán Spanyolországban élő magyar újságíró írt cikket *Spanyolország nagy órája, Madridi beszámoló a XXXV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészületeiről* címmel.¹⁰⁸ A kongresszust 1952. május 27. és június 1. között tartották Barcelonában, ahová Zágón autóval érkezett Ádám Györggyel együtt.¹⁰⁹ Az *Élet* vezércikkben számolt be a nagy eseményről: *Milliók hitvallása Barcelonában, A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus ünnepei – Magyarok a Kongresszuson – Mindszenty a Láthatatlan Nagy Vendég*.¹¹⁰ A teológiai előadások között Ladomérszky Miklós görög katolikus pap,¹¹¹ az Urbania Egyetem keleti teológiai professzora is tartott egy francia nyelvű előadást „Az eretnesség és egyházszakadás, mint az Egyház békéje elleni vétkek” címmel. A második nap, délelőtt 10 órakor volt a magyar szentmise a Jézus Szíve-templomban, amelyet Zágón mutatott be, és Magyary Gyula prédikált.¹¹²

Hozzávetőlegesen kétszázán vettek rajta részt, köztük Habsburg Ottó feleségével, Marosy Ferenc és báró Apor Gábor. Utána ünnepséget tartottak, amelyet a követ beszéde nyitott meg, majd Apor Gábor beszélt. Kardos Illés barcelonai magyar lelkész az Eucharishtiáról mint az otthoni és a világban szétszórott magyarság reményteljes titkárról tartott

102 Marosy Ferenc levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 17.23. – Madrid, 1952. január 31.

103 Zágón levele Marosy Ferencnek: *SZIA-Zágón* 17.23. – Róma, 1952. február 5.

104 Zágón meghívta New Yorkból Zsámboky Pál pápai kamarást. Zágón levele Zsámboky Pálnak: *SZIA-Zágón* 37.29. – Róma, 1952. április 19. Zsámboky Pál Innsbruckban végezte a teológiát. Esztergomi főegyházmegyei pap volt. 1921-ben IV. Károly családjának volt a nevelője Svájcban és a Madeira melletti Funchalban. 1938-ban az Egyesült Államokban telepedett le. Zágónnal folytatott levelezéséből nem derül ki, hogy elfogadta-e a meghívást. Feltehetően egészségi állapota miatt nem, mert 1952. július 20-án elhunyt, BEKE: *Az Esztergomi...* 829.

105 NAGY 403; BORBÁNDI: *A magyar...* I, 159.

106 Zágón levele Marosy Ferencnek: *SZIA-Zágón* 17.23. – Róma, 1952. április 20. Habsburg Ottó 1949-től élt Madridban, és a követ kezdeményezéseinek egyik fő támogatója volt, GYURICZA – GYURICZA 47.

107 *Élet* 3 (1952. május 25.) 10/2.

108 *Élet* 3 (1952. április 10.) 7/2; NAGY 835.

109 Ádám György levele Zágónak *SZIA-Zágón* 1.43. – Mutters, 1952. május (?).

110 *Élet* 3 (1952/11) június 10. 1–2 o.

111 NAGY 595.

112 Beszéde javításokkal: Marosy Ferenc levelezése Zágónnal: *SZIA-Zágón* 17.23. – Barcelona, 1952. május 29.

előadást.¹¹³ Habsburg Ottó zárta az ünnepséget, aki többek között arról beszélt, hogy Mindszenty József bíboros a magyar lélek leghűségesebb kifejezője. A kongresszuson a hallgató egyháziokról a Szent Család-templomban emlékeztek meg, ahol a magyarok nevében Zágón József mondott imát. A harmadik nap, a délelőtti szentmisén a bíborosi székek egyikét üresen hagyták, ez lett volna Mindszenty bíborosé. A magyar delegáció nemzeti színű szalaggal díszített koszorút helyezett el a székben, amelyen látható volt a bíboros címere, ruhájukra pedig fekete szalagot tűztek. Egy csoportkép megörökítette a delegációt a kongresszus főoltára előtt. A fényképen tizenketten vannak, kilenc pap: Ádám György, Békés Gellért OSB, Kada Lajos, Kardos Illés, Ladomérszky Miklós, Magyar Gyula, Tóth Gyula, Zágón József és egy ismeretlen,¹¹⁴ valamint három világi: Hlatky Endre, Marosy Ferenc és Vasváry József. 1951. május 31-én Zágón interjút adott a kongresszusról a spanyol rádióban.¹¹⁵

A *Közlöny* harmadik számában a világegyház hírei között beszámoló olvasható arról, hogy Rómában 1951. október 7-e és 14-e között rendezték meg a világi apostolkodás nemzetközi kongresszusát 64 nemzet részvételével. Ennek keretében október 12-én a Palatinuson, a Colosseummal szemben keresztutat végeztek, amelynek vezetését különböző nemzetek között osztották fel. A magyarokra az olasz ábécé szerint az utolsó stáció jutott, Jézus sírba tétele. A stációnál Zágón József magyar nyelven mondott elmélkedést.¹¹⁶ A Szabad Európa Rádió Magyarországra is sugározta beszédét. A kongresszus zárónyilatkozata magyarul a *Katolikus Szemlé*ben jelent meg *A világi apostolkodás nemzetközi kongresszusának zárónyilatkozatai* címmel.¹¹⁷

Feltűnő, hogy a *Közlöny* számai milyen nagy teret szenteltek a hazai híreknek, bővegesen ismertetve egyházmegyénként a személyi híreket. A hivatalos forrásokból, körlevelekből, sajtóorgánumból szerzett értesüléseket a harmadik számban Zágón magánlevelezéséből származó hírekkel is kiegészítette. A *Közlöny* második száma a hazai személyi hírek között tudósít arról, hogy az esztergomi főegyházmegyes Gáspár Gusztáv, volt ausztriai főlelkész a váci feyházban van. Ő 1948-ban Ausztriába menekült, de az oroszok 1950-ben letartóztatták és visszavitték Magyarországra. 1953-ban orvosi ellátás hiányában a váci feyházban halt meg.¹¹⁸ Az 1950. december 6-án tartott papi konferencián Zágón kérte a résztvevőket, hogy imádkozzanak érte. Megemlékezett az elhunyt papokról is, de érdekes módon a *Közlöny*ökben a halálozások címszó alatt nem tett említést emigrációban meghalt papokról.¹¹⁹ A *Közlöny* negyedik száma a hazai helyzetről írtak között tudósít arról, hogy a külföldre távozott Zágón Józsefet, Lepold Antalt, Mihalovics Zsigmondot és Varga Bélát megfosztották a magyar állampolgárságtól, és

113 Csanádi egyházmegyes pap volt, három éve élt Spanyolországban. 1952 áprilisában kapott megbízást a barcelonai püspöktől. Szélső jobboldali csoport hozta Barcelonába. Megosztó személyiség volt, Kardos Illés levele Zágónak: *SZIA-Zágón* 14.5. – Almeria, 1952. január 25.; Marosy Ferenc levelei Zágónak: *SZIA-Zágón* 17.23. – Madrid, 1952. július 26. és Madrid, 1953. július 25.; Diós 251.

114 A csoportkép Magyar Gyula hagyatékában lévő albumban található, amelyet unokahúga, Lantos Erzsébet őriz Rómában. Az ismeretlen pap Csatlós Ferenc, a PMI növendéke volt (PMI 3 1/52).

115 *Élet* 2 (1951. június 25.) 11/4.

116 *A világi apostolkodási kongresszus*. In *Élet* 2 (1951. november 5.) 20/4.

117 KSZ 3 (1951) 4/26–28. Tóth László fordította.

118 Diós 166–167.

119 Az 1950. december 6-án tartott papi konferencián Zágón megemlékezett az elhunyt papokról: Szépe László, P. Josef (ti. Gáspár Gusztáv), Kerner István, Ibrányi Pontos Vendel, Kertész István és Varga István, *SZIA-Zágón* 37.16. – Stams, 1950. december 6.

püspökeik gondoskodtak kanonoki hivataluk ellátásáról, azaz a kanonoki stallumokkal járó kötelezettségek végzésére koadjutorokat neveztek ki.

A második és harmadik *Közlöny* végén az emigráció személyi hírei olvashatók. A legtöbb arról számol be, hogy Európában dolgozó magyar papok kivándoroltak a tengeren túlra. A második szám ad hírt arról, hogy az ausztriai főlelkész, Jaszovszky József¹²⁰ és a római magyar lelkész, a szatmári egyházmegyes Vajda Ferenc,¹²¹ a harmadik szám pedig arról, hogy a müncheni magyar lelkész, a váci egyházmegyes Vincze Mihály¹²² az Egyesült Államokba emigráltak. Varga Zoltán SJ ausztriai egyetemi lelkész Ausztráliába távozott.¹²³ A Münchenben dolgozó Ugrin Béla SJ egyetemi lelkész vállalta, hogy helyettesíti, de 1951. augusztus 31-én ő is távozott a harmadik próbára (*tertia probatio*).¹²⁴ A székesfehérvári egyházmegyes Mezgár Lajos pedig, aki San Pastoreban, a magyar táborban dolgozott, Argentínába vándorolt ki.¹²⁵ A második szám még csak arról tudósít, hogy az esztergomi főegyházmegyes Péterffy Gedeon, a Pápai Magyar Egyházi Intézet (PMI) rektora három hónapra az Egyesült Államokba utazott,¹²⁶ a harmadik szám már végleges távozását közölte. A PMI vezetését az egri főegyházmegyes Mester István vette át.¹²⁷ A tengeren túlra költözöttek helyére Ausztriában a szombathelyi egyházmegyes Gróh Béla kapott főlelkészi kinevezést,¹²⁸ Rómában a győri egyházmegyes Tóth Giulio,¹²⁹ az olaszországi menekült lelkészség élén az esztergomi főegyházmegyes Kada Lajos lett az utód.¹³⁰ Fenyvesi Jeromos OP rendi főiskoláján tanári beosztást kapott, így Kölnben sem a magyar lelképásztorkodást, sem a Mindszenty Akadémia vezetését nem tudta folytatni.¹³¹ A harmadik szám személyi hírei között több a hír az Európában történt személycseréről, amelyekkel Zágón igyekezett fiatalítani, ahogy ezt működése elején célul tűzte ki. A kalocsai főegyházmegyes Koráni Elemér Olaszországban, a Torino melletti Baldissero Canavesében német nővéreknél lett zárdalelkész.¹³² Fábrián Károly erdélyi egyházmegyést a svájci Karitással történt megegyezés alapján a 2 500 emigráns magyar lelképásztori ellátására Zürichbe küldte magyar lelkésznek.¹³³

120 MIKLÓSHÁZY 158 szerint 1950-ben ment az Egyesült Államokba.

121 Elutazásáról tudósítás jelent meg: *Élet* 2 (1951. június 20. – július 6.) 12/6. Lelképásztori működése: NÉMETH: *Adalékok...* 205–214.

122 Lelképásztori működése Münchenben: CSERHÁTI: *Magyarok...* 15–62, fényképe 409.

123 Melbournban (1952–1969), majd haláláig Haworthonban (1970–1988) volt magyar lelkész, BIKFALVY 240.

124 *Élet* 2 (1951. június 10–20.) 11/3.; CSERHÁTI: *Magyarok...* 77.

125 Budafok-Belvárosban volt plébános. 1949-ben emigrált, DIÓS 366. Első levelét Zágón Józsefnek 1950. március 29-én San Pastoreból küldte. Mezgár Lajos levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 18.6. A San Pastore-i táborról: NÉMETH: *Adalékok...* 209.

126 *Élet* 2 (1951. június 20. – július 6.) 12/3; TÓTH Tamás: *A Pápai Magyar Intézet Róma* (Róma-Budapest 2017) 48.

127 *Élet* 2 (1951. november 22.) 21/2; TÓTH 48.

128 Vizsgálati fogságból szökött meg. 1948-ban emigrált Ausztriába, DIÓS 178. 1951-től 1956-ig volt ausztriai magyar főlelkész, MIKLÓSHÁZY 143. Kinevezése: *SZIA-Zágón* 13.5. – Róma, 1951. június 16.

129 Lelképásztori működése: NÉMETH: *Adalékok...* 215–224. Olvasható e kötetben.

130 PAJOR András: „*A te szavadra ...*”. *Látogatások Kada Lajos érseknél* (Kecskemét 2001) 18.

131 NAGY 266–267.

132 Müncheni magyar lelkész volt 1950. augusztus 1-től, CSERHÁTI: *Magyarok...* 61, 1-es jegyzet. 1951. augusztus 23-án költözött Olaszországba. Ádám György levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 1.44. – München 1951. szeptember 14.

133 Vancouverbe szeretett volna kivándorolni (a Sacra Congregazione Concistorialis engedélye: Prot. Nr. 558/50. 1951. június 13.). Zágón levele Fábrián Károlynak: *SZIA-Zágón* 7.1. – Róma, 1951. szeptember 21.

Mihályi Gilbert premontrei kanonok hollandiai magyar lelkész,¹³⁴ Déry Béla esztergomi főegyházmegyes pap¹³⁵ és Szabó Szerém ferences belgiumi magyar lelkészek lettek.¹³⁶ Mikisits Józsefre bízta a salzburgi magyar karitás vezetését, aki Northamptonban (USA) született, 1941-ben Győrben szentelték pappá, 1951. április 12-én szabadult a börtönből, ezután emigrált.¹³⁷ Skarpits János szombathelyi újmisé Bregenzben kapott lelképásztori beosztást.¹³⁸ Hárman a PMI növendékei lettek: Vecsey Lajos szombathelyi egyházmegyes pap, aki egy évet töltött az intézetben,¹³⁹ az esztergomi főegyházmegyes Marczel Tibor, aki 1951–1955 között volt növendék,¹⁴⁰ és a kalocsai főegyházmegyes Amann Norbert, aki 1954-ig volt az intézet lakója.¹⁴¹ Törzsök Jenő váci egyházmegyes papnövendéket pedig a salzburgi érsek 1951. október 21-én pappá szentelte, majd 1952-ben a muttersi fiúkollégium prefektusa lett.¹⁴² A helyezések többségéről beszámolt az *Élet* is.¹⁴³

Nem volt könnyű dolga Zágónnak a helyezésekkel. E néhány adat mutatja, hogy folyamatosan új, fiatal embereket kellett keresnie a magyar közösségek és intézmények élére, akik közül aztán a legtöbb rövid időn belül kivándorolt.

Vizitatori működésének néhány további eseménye:

- 1951. február 11-én Mindszenty József bíboros letartóztatásának második évfordulója alkalmából szentmisét mondott Rómában.¹⁴⁴
- 1951. május 10-én, Nancyban ő mondta a nászmisét Habsburg Ottó és Zita esküvőjén, az esketési szertartást pedig Mons. Lallier, a helyi püspök celebrálta.¹⁴⁵

134 Hollandiából 1954-ben az Egyesült Államokba emigrált. 1991-ben hazatért Magyarországra, NAGY 691–692. A gödöllői premontrei apátságban hunyt el 2011. december 12-én, www.premontre.org/chapter/Mihalyi-1201.html.

135 A Pázmáneumban tanult. 1950-ben szentelték pappá. 1966-ban bekövetkezett haláláig Belgiumban működött, BEKE: *Az Esztergomi...* 153. Kinevező okirata: Zágon levele Déry Bélának: *SZIA-Zágon* 5.1. – Róma, 1951. október 15.

136 A Mártírok útjai ferences kolostorban lakott 1948-ban, *Schematizmus Almae Provinciae S. Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum S.P.N. Francisci in Hungaria, Anno Bissextili 1948* (Budapest) 73. Zágon kérte, hogy mielőbb foglalja el helyét Belgiumban, ahol 10 000 magyar emigráns várja, *SZIA-Zágon* 30.7. – Róma, 1951. szeptember 22.

137 Mikisits József levele Zágónnak: *SZIA-Zágon* 19.4. – Bécs, 1951. május 5. Zágon válasza: Róma, 1951. május 21.; Diós 368.

138 Skarpits János rövidesen ajánlást kért Zágontól az USA-ba való kivándorláshoz. Skarpits János levele Zágónnak: *SZIA-Zágon* 28.16. – Bregenz, 1952. augusztus 20. 1969–2000 között Buffalóban volt plébános, Diós 494.

139 Tóth 87. Diós 599 tévesen azt írja, hogy a Római Magyar Akadémia munkatársa volt.

140 Tóth 87. BEKE: *Az Esztergomi...* 463 szerint csak egy évet tanult Rómában. 1943–1944-ben a Pázmáneum növendéke volt. 1948-ban Regensburgban szentelték pappá. Németországi működése: *Cserháti: Magyarok...* 75.

141 Tóth 87. Diós 1 halálzási adatán kívül mást nem közöl. A Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke volt. 1948. október 10-én szentelték pappá, Pontificium... 1951, 15. Tanulmányai után Németországban német szolgálatba állt.

142 Zágon levele Törzsök Jenőnek: *SZIA-Zágon* 34.33. – Róma, 1952. január 21. A levelezésben van egy fénykép papszenteléséről.

143 *Hírek az emigrációból*, in *Élet* 2 (1951. november 22.) 21/2.

144 „Áldozata nem volt hiába való” Zágon József Mindszenty bíborosról, in *Élet* 2 (1951. február 25.) 4. sz. A cikk nem közli, hogy melyik templomban tartották a szentmisét. A szentmiséről Zágon levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágon* 32.1. – Róma, 1951. február 7.

145 *Élet* 2 (1951. április 2.) 8/5. A tényt megemlíti: CSONKA Emil: *Habsburg Ottó* (München 1972) 416.

- 1951. november 18-án, Szent Erzsébet ünnepének előestéjén a római magyarság a S. Maria Reparatrix apácarend templomában imaórát tartott Magyarországon szenvedő testvéreikért, Orbán Miklós SJ mondott beszédet, a Rómában élő magyar papok és papnövendékek templomi énekeket adtak elő, Zágón József pedig áldást osztott az Oltáriszentséggel.¹⁴⁶
- 1952. április 1-jén Rómában szentmisét mondott IV. Károly király halálának 30. évfordulója alkalmából.¹⁴⁷
- 1952. április 2-án Rómában szentmisét mondott Apor Vilmos vértanú püspök halálának évfordulója alkalmából.¹⁴⁸
- 1952. április 15-én részt vett a gyulafehérvári egyházmegye d'André Károly stuttgarti magyar lelkész aranymiséjén a Szent Péter-bazilikában.¹⁴⁹
- 1952 áprilisában Ádám György felvetésére részt vett a Szabad Európa Rádióban tartott megbeszélésen, amelyen az adások egyházi jellegéről tárgyaltak.¹⁵⁰
- 1952 májusában tagja lett az újjáalakult Corvin Mátyás Egyesületnek.¹⁵¹
- 1952. szeptember 22. és 26. között Königsteinben a magyar egyház helyzetéről tartott előadást a Kirche in Not második kongresszusán.¹⁵²
- 1952. december 10–12-én ő zárta be az AC in Exteris Rómában tartott ülését.¹⁵³

Zágón vizitatori megbízatása nem tartott soká. 1952. augusztus 1-jén megjelent az *Exsul Familia* kezdetű apostoli konstitúció, mely 1952. december 30-án lépett életbe, és ezzel Zágón joghatósága megszűnt.¹⁵⁴ A negyedik *Közlöny* hasznos információkkal szolgál erre vonatkozóan is. Már ebben, 1952 januárjában tájékoztatást adott arról, hogy a pápa minden menekült delegátusává Mons. Rossit nevezte ki, aki ordináriusi jogkörrel felruházva helyezheti majd a lelkipásztorokat. A delegátus munkájának segítésére kérte a lelkipásztorokat, hogy tevékenységükről, helyzetükről küldjenek lelkipásztori kimutatást, válaszolva a *Közlöny*ben felsorolt tíz kérdésre.

Mester István 1952 augusztusában írt levelében jelezte neki a konstitúció megjelenését.¹⁵⁵ Zágón válaszában örömet fejezi ki, mert a hároméves munka kimerítette, és

146 *Élet* 2 (1951. november 22.) 21/2.

147 Zágón levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágón* 1.44. – Róma, 1952. március 27.

148 Uo.

149 *Élet* 3 (1952. május 10.) 9/3. Zágón rendkívüli pápai kihallgatást kért a részére, *SZIA-Zágón* 4.3. Róma, 1952. október 15.

150 Ádám György levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 1.44. – München, 1952. március 24. és Zágón válasza: Róma, 1952. március 27.

151 *Korvin Mátyás Egyesület újjáalakulása az emigrációban*, in *Élet* 3 (1952. május 10.) 9/3. Pálkás László firenzei magyar lektor szervezte. Elnöke az olasz Fulvio Maroi professzor volt. A *Corvina* című folyóiratot adták ki, BORBÁNDI: *Nyugati...* 200–201.

152 Ádám György levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 1.43. – München, 1952. szeptember 8. és Zágón válasza: Róma, 1950. szeptember 10. A kongresszusról információs anyag: *SZIA-Zágón* 15.3. A menekült papok segélyszervezetének első megbeszélésén 1951-ben a hollandiai Drakenburgban Ádám György képviselte a magyarokat, „*Ostpriesterhilfe*”, in *Élet* 2 (1951. március 11.) 5/5.

153 *Élet* 3 (1952. december 25.) 24/2.

154 NÉMETH: *Zágón...* 47. A konstitúció szövege: *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887–2000)* (Bologna 2001) 151–213. Történetéhez legújabbban: VARISCO M. Simone: *Impronte e scie. 50 anni Migrantes e migranti, Istituzionale* (Todi 2018) 60–62.

155 Mester István levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 18.1. – Róma, 1952. augusztus 10.

Mons. Corrado Bafilétől már kérte felmentését.¹⁵⁶ Egy következő levelében ismételten kifejezésre juttatta örömét, amiért megszabadul „odiozus” beosztásától.¹⁵⁷ 1953 nyarán arról tájékoztatta Mestert, hogy a Kada Lajostól szerzett információk szerint olaszországi nemzeti direktornak szeretnék volna kinevezni, amit nem fogadott el. Azt írta, nem kíván tovább emigrációs ügyekkel foglalkozni. Vizitatori működését befejezettek tekintti.¹⁵⁸ Évek múlva az innsbrucki iskolával kapcsolatban ezt írta:¹⁵⁹ „Sajnos úgy vagyunk minden emigrációs vállalkozással, hogy bizonyos idő múlva zsákutcába jutnak.”

Így érezhetett vizitatori kinevezésének megszűnésekor is, jóllehet a papok még sokáig vizitatornak szólították. Szabó Titusz ferences atya 1955-ben pl. ezt írta neki:¹⁶⁰ „Nagyméltóságú Vizitátor Úr! Szeretett Atyánk! Mint az idegenben élő magyarság Atyjának és Pásztorának, szeretettel küldöm szerény munkám zsenyéjét, amely Nagyméltóságodban különösen is atyját tiszteli.”

Zágon nem használta tovább ezt a titulását, maradt azonban sok fejleces papírja, aminek a hátára még 1957-ben is gépelte leveleinek másolatait.¹⁶¹

Mindezek figyelembevételével szimbolikusnak tekinthetjük a vizitatori működése elején indított *Élet* című lapra vonatkozó közléseit a *Papi Közlöny* első és negyedik számában. Az első számban lelkesen ajánlja a lapot a lelkipásztorok figyelmébe, kéri, hogy a helyi orgánukban a helyi közleményekre szorítkozzanak. Az *Élet* első számában cikket írt ezzel a címmel: *Indulásunk elé*, amelyben megfogalmazta a lap célkitűzéseit.¹⁶² A lap címe János evangéliumára utal: „Én azért jöttem, hogy életük legyen és minél bőségesebb életük legyen” (Jn 10,10). A katolikus hit, világnézet lapja akart lenni, szemben a kommunizmussal („A ... szisztematikusan alkalmazott materialista kommunizmussal szemben csak a következetes, az élet minden vonatkozásában megvalósított, töretlen, tiszta kemény hit nyújthat biztos védelmet”), mindenképp szólva az emigrációban („A katolikus emigrációnak ... nem volt még eddig egyetemes ... minden katolikus magyart összefogó lapja. Ennek pótlására vállalkozik most lapunk.”). A lap első száma advent első vasárnapján jelent meg, mert „az emigráció lelkülete igazi adventi várakozás”. A lap indulásakor Zágon úgy gondolta, hogy a magyar kiadványok, az *Élet*, az *Újszövetségi Szentírás* és a *Katolikus Szemle* nyomtatása kedvezőbb lenne egy saját nyomdával, amelyet irodájához közel szeretett volna létrehozni.¹⁶³ Ezt azonban nem sikerült megvalósítania. Az *Élet* szerkesztőségét és kiadóhivatalát 1951 novemberében Innsbruckból Rómába költöztette, a Via della Conciliazione 44. szám alá, oda, ahol irodája volt. A nehézségek látható jele, hogy az addigi hat oldal helyett a továbbiakban csak négy oldalon jelent meg a lap.¹⁶⁴ Zágon az átköltöztetés okáról, a terjedelem csökkenéséről, valamint a lap indulásáról és a felmerült nehézségekről Jáklai István újságírónak így írt:¹⁶⁵

156 Zágon levele Mester Istvánnak: *SZIA-Zágon* 18.1. – Mutters, 1952. augusztus 13. Corrado Baffile 1939-től dolgozott az államtitkárságon.

157 Zágon levele Mester Istvánnak: *SZIA-Zágon* 18.1. – Mutters, 1952. augusztus 18.

158 Zágon levele Mester Istvánnak: *SZIA-Zágon* 18.1. – Mutters, 1953. augusztus 16.

159 Zágon levele Mester Istvánnak: *SZIA-Zágon* 18.1. – Bad Nauheim, 1956. május 5.

160 Szabó Titusz levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 30.8. – Firenze, 1955. március 25.

161 Zágon levele Szabó Titusznak: *SZIA-Zágon* 30.8. – Róma, 1957. február 25.

162 *Élet* 1 (1950. december 3–16.) 1/1.

163 Jegyzőkönyv a stamsi konferenciáról: *SZIA-Zágon* 37.16. – Stams, 1950. december 6.

164 *Értesítés*, in *Élet* 2 (1951. november 22.) 21/4.

165 Zágon levele Jáklai Istvánnak: *SZIA-Zágon* 13.8. – Róma, 1951. november 21. Jáklai István újságíró 1945-től élt Németországban, több emigrációs sajtóorgánomot alapított és adott ki, NAGY 441. Zágonnal való

„Amikor megindítottam, a legjobb szándék vezetett. Világi barátaim biztattak, hogy jó lapot fognak csinálni. E cél érdekében olyan anyagi áldozatokat hoztam, melyek erőmet felülmúlták. Ennek ellenére a lap több gondot s bajt okozott, mint örömet. (...) András Karcsi faképnél hagyott, szó nélkül eltávozott...¹⁶⁶ Kénytelen voltam Béry Lacinak átadni, aki szívességből vállalta.¹⁶⁷ Hogy mi lett belőle, látható. A két kudarc után elhatároztam, hogy a lapot átengedem a jezsuitáknak. El is vállalták, később visszavonták. Így kényszerhelyzetbe kerültem. Hogy meg ne bukjak, lehoztam Rómába. (...) Nem vállalhatom, hogy olyan helyen készüljön, ahol nem tudom ellenőrizni. Inkább legyen tartalmatlan szám, mint egyházi vagy világnézeti szempontból téves. (...) Az üzleti alapról (...) le kellett mondanom. A jövőben a lapot fenntartom a magam erejéből, valószínűleg csak négy oldalon. A híveknek postaköltség ellenében ingyen akarom adni. Tartalma hitbuzgalmi lesz.”

A *Papi Közlöny* negyedik száma már nyíltan ír a lap kiadásával kapcsolatos anyagi nehézségekről, kilátásba helyezve megszüntetését. Zágón életrajzában Borbándi Gyulára hivatkozva azt állítottuk, hogy vizitatori működésével egy időben szűnt meg a lap. A lap példányai alapján lehet pontosítani a dátumot. Jelenlegi ismereteink szerint a negyedik évfolyamból 1953-ban két szám jelent meg, az utolsó január 25-én. Zágón irathagyatéka a lap megmentése érdekében tett utolsó lépéseire is fényt derít. Mester Istvánnak 1952 augusztusában még azt írta, hogy a lap felemésztette anyagi forrásait, és ezért október 1-jével megszünteti azt.¹⁶⁸ Ezzel szemben októberben tervbe vette, hogy összevonja az *Életet* és a *Katolikus Szemlé*t, *Katolikus Élet* néven. Számításai szerint így a 24 oldalas új kiadvánnyal a költségek 50 százalékát meg lehetne spórolni.¹⁶⁹ Az utolsó szám megjelenése után is levelezett még a lap érdekében András Károlyval.¹⁷⁰ A lap tulajdonjogát meg akarta tartani, évente 600 USD támogatást helyezett kilátásba, s ha a kiadások ezt meghaladták volna, akkor a támogatást megszüntette volna. A lap feletti rendelkezés jogát pedig Ádám Györgynek szerette volna átadni. Ezeket a megoldási lehetőségeket már 1951 őszén javasolta neki Jáklai István.¹⁷¹

Mester Istvánnal folytatott levelezése egyrészt kiábrándultságát jelzi, a lap érdekében tett erőfeszítései pedig elszántságát, kitartását és ügyszeretetét mutatják. Ezt támasztja alá az a tény is, amelyről Ádám Györgynek írt 1952 végén:¹⁷² „Ma este (...) neki indulok az ausztriai vizitációnak. Minden papot s minden püspököt megnézek, hogy decemberben összefoglaló jelentést küldhessenek az illetékes kongregációnak.”

---

levelezésében van egy kétoldalas dátum és szerző nélküli irat ezzel a címmel: Az „Élet” c. katolikus kéthetilap (sic) szerkesztéséhez javaslat.

166 András Károly újságíró volt, 1945-től élt Németországban. Az *Élet* első szerkesztője volt. 1957–1967 között a SZER magyar osztályának h. igazgatója volt, NAGY 27. A lapot ért kritikáról írt Jaszovszky is Zágónnak: „Sok kritika éri az Élet-et, de még inkább a te magatartásodat és a lap szerkesztőjének a befolyását a lapnál.” Jaszovszky József levele Zágónnak: *SZIA-Zágon* 13.5. – Innsbruck, 1951. március 3.

167 Béry László újságíró 1949-től élt Németországban. 1951–1967 között a SZER munkatársa volt, NAGY 98.

168 Zágón levele Mester Istvánnak: *SZIA-Zágon* 18.1. – Mutters, 1952. augusztus 13.

169 Zágón levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágon* 1.43. – Róma, 1952. október 7.

170 Zágón levele András Károlynak: *SZIA-Zágon* 1.10. – Róma, 1953. március 30.

171 Jáklai István levele Zágónnak: *SZIA-Zágon* 13.8. – Rosenheim, 1951. november 19.

172 Zágón levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágon* 1.43. – Róma, 1952. október 24.

Zágon vizitatori működésének negatív értékeléséhez minden bizonnyal hozzájárult a személye elleni támadás is. Ennek nyomai az *Élet* lapjain megjelent táviratok, amelyeket a mellette való szolidaritás, az egység jegyében közöltek.¹⁷³ Minden bizonnyal ennek szellemében választotta Zágon a *Közöny* második számába Prohászka elmékedését az egységről. Zágont konyakhamisításban való részvétellel vádolták meg.¹⁷⁴ A *Neue Zeitung* 1951. február 1-jei számában jelent meg erről cikk.¹⁷⁵ Az újság április 4-i vagy 5-i számában tették közzé a helyesbítést, illetve egy új cikket közöltek, amelyben teljesen rehabilitálták. A hír azonban terjedt, mert a *Mittelbayerische Zeitung Regensburger Stadt-Umschau* 1951. március 24-i száma lehozta a *Neue Zeitung* eredeti cikkét. Ádám György tett lépéseket a kártérítésért, de nem járt eredménnyel, bár Zágon a kártérítés összegét szerette volna emigrációs célokra fordítani.¹⁷⁶ A helyreigazítással Zágon nem volt teljesen megelégedve, nagyon bántotta az ügy, de mielőbb le akarta zárni, bár érdekelte, hogy ki jelentette fel.¹⁷⁷ Ádám György arról informálta, hogy a feljelentő Baron Fehér volt, aki azonos Nyíró Fehérrel. Kapcsolatban volt Szölgvény Józseffel, aki az újságcikk megjelenése előtt 8–10 nappal figyelmeztette Ádámot, hogy az ügy lassan az újságokba kerül.¹⁷⁸ Fény derült arra, hogy a feljelentők között két katolikus pap is volt, Szölgvény József és Kótai Zoltán, akik Ádám György előtt németországi vezető lelkészek voltak.¹⁷⁹ A konyakügy az előbbivel való levelezésében bőségesen dokumentált.¹⁸⁰ Zágon a németországi helyzetért Szölgvényt tartotta felelősnek, elsősorban az anyagiakkal kapcsolatos visszaélései miatt.¹⁸¹ Nagy nehézségek árán sikerült csak véghez vinnie leváltását, sok gondot okozott neki a hivatal átadásával járó hercehurca. Levelezésükben két dátum nélküli irat tanúskodik erről: egy *Bemerkungen zum Fall Szölgvény* című, német nyelvű feljegyzés, mely pontokba szedve írja le a tényeket, és egy olasz nyelvű fogalmazvány XII. Piusz pápának, amelyben súlyos büntetést kér rá.¹⁸² Ez az elmérgesedett személyi ügy is biztosan hozzájárult ahhoz, hogy Zágon örömmel vált meg vizitatori beosztásától.

1953. február 24-én *ad interim* a PMI régense lett, amint ezt életrajzában már megírtuk.¹⁸³ Korábban is törődött az intézménnyel. Erre Mester Istvánnal folytatott levelezése a tanú. Vizitatori működésének utolsó idejéből maradt ránk egy igen figyelemre méltó levél, amely egy eddig ismeretlen tervére világít rá. Az Állami Egyházügyi Hi-

173 *Egységesen a rágalmozók ellen*, in *Élet* 2 (1951. április 8.) 7/3 és *Táviratok az egységről*. In *Élet* 2 (1951. április 22.) 8/3.

174 Az ügyet később a magyar állambiztonság is fel akarta használni Zágon ellen, FEJÉRDY András: „*Hontalanok*”. A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti politikájának kezdetei. In *Történelmi Szemle* XLI (2009) 1/74.

175 A *Neue Zeitung* 1945. október 7-től 1955. január 30-ig jelent meg Németország amerikai megszállás alatt lévő részén, https://en.wikipedia.org/wiki/Die_Neue_Zeitung. A cikk megtalálható Zágonnak Szölgvényi Józseffel folytatott levelezésben: *SZIA-Zágon* 32. A konyakhamisítással kapcsolatos más cikkek is itt találhatóak.

176 Ádám György levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 1.44. – München, 1951. április 4.

177 Zágon levele Ádám Györgynek: *SZIA-Zágon* 1.44. – Róma, 1951. április 9.

178 Ádám György levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 1.44. – München, 1951. április 11.

179 Mihalovics Zsigmond levele Zágonnak: *SZIA-Zágon* 18.8. – Mundelein, 1951. április 2.

180 Zágon levelezése Szölgvényi Józseffel: *SZIA-Zágon* 32.

181 Összefoglaló jelentés a németországi emigrációról: *SZIA-Zágon* 37.19.

182 A levelezésből nem derül ki, hogy a levelet elküldte-e a pápának. Zágonnak a vele folytatott levelezésében található a Sacra Congregazio del Concilio 1952. március 22-én 1418/52 szám alatt kelt levele, amely elrendeli, hogy Szölgvény nyolcnapos lelkigyakorlatot végezzen.

183 NÉMETH: *Zágon...* 47–54; TÓTH 48–49.

vatal 1952. május 15-i utasítása az intézetet feloszlatta.¹⁸⁴ A Római Magyar Akadémia és a PMI között egyre feszültebb lett a helyzet. Ez kapott hangot az *Élet* vezércikkében, *Vörös terror Rómában a Pápai Magyar Egyházi Intézet ellen* címmel.¹⁸⁵ Zágón az illetékes kongregáció bíboros prefektusának, Giuseppe Pizzardónak írt levelet 1952. július 2-án, amelyben kérte az intézet támogatását.¹⁸⁶ Pár hónap múlva úgy ítélte meg, hogy a megoldás az intézet önálló elhelyezése, az akadémiától való függetlenítése lenne, ami egyszer és mindenkorra megoldaná a problémát. 1952. október 10-én írt Giovanni Battista Montini államtitkár-helyettesnek (*sostituto*), támogatását kérve ahhoz, hogy a PMI megkaphassa az Orti Galatea területét, amelyet a Via Durso, Viale Matronia és a Via Porta Latina határolnak, a Celius domb alján, nem messze a Santo Stefano Rotondo-bazilikától. A terület a Comune di Roma tulajdona volt (Piano Reg. 1931, Foglio 22, n. 498–1, 4983–2). Itt szeretett volna független intézetet létrehozni. Nem tudni, honnan jött az ötlet, a pontos adatok azonban arra utalnak, hogy biztosnak látszó értesülései lehettek a területről. Annyi bizonyos, hogy a PMI korábbi elhelyezési terveihez (Santo Stefano Rotondo-bazilika melletti kolostor, Fraknoi-villa, Tiberis-szigeti ferences kolostor) hasonlóan ez is megghiúsult.¹⁸⁷

Zágón József a PMI régenseként folytatta tovább a küzdelmet az intézet átmentése érdekében, amiről Mester István ezt írta neki:¹⁸⁸ Az körülbelül világos, hogy még legalább három évig az Intézetre szükség van, de nyugodtan lehet számítani még öt vagy hat évet, egy leeredukált, de még mindig tanuló papokkal telt Intézetre. S az után is megmarad az a nagy erkölcsi felelősség, hogy az Intézet pozícióját át kell menteni a jövőre, mert ha feladjuk, ki tudja megnyílik-e valaha. Ez a felelősség a Szentszék bizalmából, most téged terhel.”

A PMI-ért vívott harcáról már szó volt életrajzában, ennek részletesebb története egy másik tanulmány témája lehetne. Zágón irathagyatékának terjedelme miatt nem vállalkozhattunk arra, hogy ebben a tanulmányban vizitatori működésének minden részletét bemutassuk, de azzal a reménnyel zárjuk e sorokat, hogy sikerült arról alaposabb ismeretést adni.

184 TÓTH 42.

185 *Élet* 3 (1952. július 10.) 13/1.

186 Zágón levele Giuseppe Pizzardo bíborosnak: *SZIA-Zágón* 18.1. – Róma, 1952. július 2.

187 NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009) 27–28, 57–75, 78.

188 Mester István levele Zágónnak: *SZIA-Zágón* 18.1. – Róma, 1953. augusztus 26. 441. Zágónnal való levelezésében van egy kétoldalas dátum és szerző nélküli irat ezzel a címmel: Az „Élet” c. katolikus kéthetilap (sic) szerkesztéséhez javaslat.

AZ ESZTERGOMI BÍBOROS ÉRSEKÉK CÍMTEPLOMAI

A római Szent Péter-bazilikába zarándokló minden magyar örömmel fedezi fel Magyarország első templomának, az Esztergomi-bazilikának hosszúságát (118 m) jelző kiírást a bazilika márványpadozatában. Bárhol a világon, így Rómában is különös öröm magyar emlékekkel találkozni. A legtöbbjükét emléktábla jelzi, vagy felismerhetők a képi ábrázolásról. Számos olyan emlék is van azonban, amelyekről többnyire csak a történészek tudnak. Ezek közé tartoznak az esztergomi érsekek római címtemplomai.

Esztergom érseki székében eddig 81 érsek ült, akik közül 23 nyerte el a bíbort. Őt azonban nem vett át címtemplomot Rómában. A Bánca nembeli István († 1270), az első magyar bíboros, még abban az időben lett azzá, amikor a kinevezett bíborosnak a római Kuriába kellett költöznie. Ez a gyakorlat a reneszánsz korig élt. Így István bíboros az esztergomi érseki széket a Róma közelében lévő Palestrina püspöki székével cserélte fel. Martinuzzi Györgyöt (†1551) bíborossá kreálását követő alig több mint egy hónap múlva meggyilkolták, így nem volt idő arra, hogy címtemplomot kapjon. Bíborossá kreálásának érdekessége, hogy III. Gyula pápa (†1555) a konzisztóriumon egyedül őt kreálta bíborossá. Verancsics Antal (†1573) esete hasonló volt ehhez, mert bíborossá kreálását követően egy hónapra elhunyt, így nem kapott címtemplomot. Forgách Ferenc (†1615) pedig azért maradt címtemplom nélkül, mert a török hódoltság miatt nem tudott Rómába utazni. Végül Rudnay Sándor (†1831) az Esztergomi-Bazilika építését elkezdő bíborosnak nem volt címtemploma. Bíborossá kreálásának érdekessége, hogy XII. Leó pápa (†1829) *in pectore* nevezte ki, és csak később lett nyilvánossá bíborosi kinevezése.

Ha meg akarjuk látogatni a többi tizennyolc esztergomi bíboros címtemplomát 14 templomot kell végigjárnunk, amelyeket most Róma régiói szerint vesszük sorra. Más magyar egyházmegyéknek is voltak bíborosai és nekik is voltak címtemplomaik. Ezeket mind felsorolni meghaladná e kiadvány terjedelmét.

Az ókori Róma szíve a Forum Romanum volt, amely körül számos keresztény templom található. Ezek közül a *S. Adriano* Aragóniai János bíboros (†1485) címtemploma volt, addig, míg a diakónus bíborosok közé tartozott, azaz esztergomi érseki kinevezése előtt. A templom, amelyet I. Honorius (†638) pápa építtetett, a középkori pápai ünnepélyes körmenetek egyik jelentős állomáshelyeként ismeretes.

A *Celius dombon* és környékén találjuk a legtöbb olyan templomot, összesen négyet, amely esztergomi bíboros, érsek címtemploma volt.

A Lateráni bazilika és a Colesseum között van az erődítményszerű, ősi *SS. Quattro Coronati* templom. A négy szent egyes hagyományok szerint pannóniai, vagy dalmát kőfaragók voltak, ami később magyar vonatkozásként tartottak számon. Ezt a templomot Demetrius érsek (†1387) kapta címtemplomul. VI. Orbán pápa (†1389) rendeletére még

neki is Rómába kellett volna költözni, de Nagy Lajos király közbenjárására mentesült ettől. Életében sohasem járt Rómában. A templom neve egy 595-ös római zsinaton résztvevők névsorában található meg először. Erődítménnyé IV. Leo pápa (†855) alakította. A jelenlegi templomot 1116-ban szentelték fel.

A hét patriarchalis bazilika közül Scitovszky János bíboros (†1866) nyerte el címtemplomul a *S. Croce in Gerusalemme*-t. A bazilika Szent Heléne császárnő lakoszobája helyén áll, amelyet a 4. században alakították át templommá, annak emlékére, hogy a császárnő itt őrizte a Jeruzsálemben megtalált Szent Kereszt ereklyéit.

A nagy egyházjogász, Serédi Jusztinián bíboros (†1945) a *SS. Andrea e Gregorio al Monte Celio*-t kapta címtemplomul, amely Nagy Szent Gergely (†604) házára épült. Szent Andrásnak tiszteletére szentelték ezt a templomot majd, amikor a pápát oltárra emelték, a 7. században átalakított és a kibővített templomot az ő nevére szentelték. Eből a középkori templomból alig maradt valami. A jobb mellékhajó végén áll a Szent Gergely kápolna és a nagy pápa szobája, benne kő trónusa.

A magyar emlékekben bővelkedő *S. Stefano Rotondo al Celio*-t, Isten Szolgája, a Mindszenty József bíboros (†1975) kérte címtemplomul XII. Pius pápától (†1958). A templom eredete visszanyúlik a római korra. Pogány Mitrász szentély és egy római kaszánya maradványai bújnak meg padozata alatt. Kítűnik kör alakjával, és a XVI. században készült 34 freskójával, amelyek az első századok vértanúinak szenvedéseit ábrázolják. V. Miklós pápa (†1455) adta a magyar pálosoknak, akik 1579-ig használták azt. Kápolna található benne Szent István magyar király tiszteletére, amelyet VI. Pius pápa (1799) rendeletére akkor alakítottak ki 1776-ban, amikor a Szent Péter-bazilika új sekrestyéjének az építése miatt a régi Szent István zárándokházat lebontották. A templom a Collegium Germanicum et Hungaricum tulajdona. A római magyar közösség rendszerezen itt emlékezik meg a mártírsorsú bíborosról, halálának évfordulója alkalmából.

Az Esquilinuson három templomot keresünk fel.

A legfiatalabb korban bíborossá lett esztergomi érsek, Estei Hippolit (érsek 1497-ig, † egri érsekként 1520) címtemploma, a *S. Lucia in silice* diakónia, ma Ágoston rendi női szerzeteseké. Az ősi templom V. Sixtus pápa (†1590) idejéig volt tituláris templom.

Ennek közelében a *S. Martino ai Monti* két magyar bíboros címtemploma is volt. Először Bakócz Tamásé (†1521), aki az esztergomi bíborosok közül a legközelebb jutott ahhoz, hogy a pápai trónra üljön, valamint Vaszary Kolosé (†1915), aki lemondott az érsekségről és visszavonultságban halt meg. A templom eredete a 4. századra nyúlik vissza. A 17. században nyerte el mai alakját.

A Piazza S. Vittore sarkán elrejtve található a harmadik templom, a *S. Eusebio*, amely egykor Csernoch János bíboros (†1927) címtemploma volt. Róma első 4. századi titulუსai közé tartozik. Jelenlegi formája tizenhetedik századi, tornya románkori.

A *Campo Marzon* csak egy templomot, a *S. Girolamo degli Illirici* templomot kell felkeresnünk. Ez azonban három esztergomi bíboros címtemploma is volt. Először az egyetemet alapító, és a katolikus hitet megújító Pázmány Péteré (†1637). Ennek írásos emléke is van a templomban. Az ő megbízására szentelték fel az oltárt, aminek az oltár mögött a padozatban, márvány emléktábla örökít meg. Később Kolonits Lipót (†1707) és Keresztély Ágost (†1725) kapták címtemplomul. Ők ketten, korábban Szécsi Dénes és Aragóniai János, előbb lettek bíborosok, és csak később esztergomi érsek. A jelenlegi templomot a 15. században építették, ekkor lett a Dalmácia nagyhírű szentírás-tudósának és egyháztanítójának, Jeromosnak (†420) szentelve. 1556-óta tituláris templom.

A Tiberis folyótól körülölelt *Tiberis sziget* felbecsülhetetlen emléke a *S. Bartolomeo all'Isola* bazilika. Bal oldali hajójának a végén található kápolnában őrzik Szent Adalbertnek (†997), az Esztergomi Főegyházmege védőszentjének ereklyéit. Két esztergomi hercegrímás is büszkélkedhet azzal, hogy ez az ősi, apostol ereklyét és Szent István első magyar királyt megbérmáló vértanú püspök ereklyéit őrző bazilika volt a címtemploma. Elsőként Batthyány József bíboros (†1799) kapta meg, majd pedig Simor János (†1891), akinek oly fontos szerep jutott az I. vatikáni zsinaton. A templomot eredetileg III. Ottó német-római császár építtette barátja, Szent Adalbert vértanú püspök tiszteletére, majd itt helyezte el Szent Bertalan apostol ereklyéit, akiről később a templom a nevét kapta. A folyó áradásai sokat ártottak a régi templomnak, így azt a 17. században jelentősen újjáépítették.

A várost körülvevő falakon kívüli rész neve a *Suburbio*. Itt van két templom, amelyek magyar bíborosok címtemplomai voltak.

A Porta Pia közelében volt egykor Szécsi Dénes (†1465) ősi tituláris temploma a *S. Ciriaco in Thermis*, amely ma már nincs meg. A templom eredete, a Diokleciánusz császár idejében kitört keresztény üldözések (Kr.u. 301-303) idejére megy vissza. A 16. században romba dőlt templom maradványait 1874-ben találták meg földmunkák közben. Szécsi egri püspökként kapta meg a bábort, a bíborosi kalapot azonban már esztergomi érsekként vette át IV. Jenő pápától (†1447).

A Piazzale Flaminiótól a Porta Pia felé kanyargó út, a Muro Torto folytatásában található a *S. Teresa Corso d'Italia* Lékai László bíboros (†1976) címtemploma, amelyet a Kármeleti Rend lát el. A 40 méter magas toronnyal büszkélkedő vörös téglából épült, vakolatlan templomot, 1902-ben szentelték fel. Ez Paskai László (nyugállományba vonult 2002) címtemploma is. Az ő esetükben fordult elő másodszer, hogy két egymást követő esztergomi érseknek ugyanaz volt a címtemploma.

A Rómát körülvevő falak közé visszatérve szót kell ejteni a *kis Aventinus dombon* lévő két templomról. Caracalla Termái mögött találjuk Erdő Péter bíboros, prímás, érsek címtemplomát, a *S. Balbinát*. Mielőtt ide betérnénk látogassuk meg a közelben található a fallal körülvett *S. Saba* templomot, amely Aragónia János (†1485) címtemploma lett azt követően, hogy diakónusból, presbyter bíborossá lett esztergomi érsekké történt kinevezése nyomán. A templom eredete az 5. századra nyúlik vissza. Nagy Szent Gergely pápa édesanyja, Santa Silvia alapított itt oratóriumot. A templom jelenlegi állapota a 13–15. századra megy vissza. A legszebb középkori román templom Rómában.

Talán nem véletlen, és nem csak történelmi érdekesség, hogy II. János Pál pápa a jelenlegi magyar prímásnak, a legfiatalabb bíborosnak azt a *S. Balbina-templomot* jelölte ki címtemplomul, amelyet az első magyar bíboros, a Bánca nembeli István temetkezési helyéül választott. A sír sajnos ma már nincs meg. Meg van viszont az a márványtábla, amely megőrökíti azt a tényt, hogy egy magyar nemzetségbeli Pál püspök Szent Miklós tiszteletére oltárt emeltetett, hogy ott érte is imádkozzanak. A templomba betérve mi is mondjunk egy imát a korábbi esztergomi bíborosokért, akiknek emléke itt él Rómában és a jelenlegiért is, amikor a templomba belépve feltekintünk címerére.

MAGYAR EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK RÓMÁBAN

A magyarok jelenléte Rómában létesített egyházi intézményekben, Szent István első magyar király idejére megy vissza, aki 1030 körül zarándokházat hozott létre a Szent Péter-bazilika mellett. Erre a bazilika sekrestyéjébe vezető folyosó külső és belső falán márványtábla emlékeztet. A külsőt 1929-ben Serédi Jusztinán bíboros (†1945) kezdeményezésére helyezték el, míg a belsőt, Paskai László bíboros áldotta meg a 2000. évi jubileumi Szentévből. Az egykori zarándokháznak köszönhetően ma három helyen folyamatos a magyar egyházi jelenlét az Örök városban.

A zarándokházat a Szent Péter-bazilika új sekrestyéjének építése érdekében bontották el, a Szent István tiszteletére szentelt templommal együtt. VI. Pius pápa (†1799) ezért 1776. június 20-án kelt bullájával elrendelte, a Santo Stefano Rotondo-bazilikában egy kápolnát szenteljenek Szent István magyar király tiszteletére, hogy az ő ünnepét a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékei évről évre méltó módon megünneplhessék. A kápolnában, amelynek felújítása az egész templommal együtt folyamatban van, 1778-ban tartották az első Szent István ünnepet.

A lebontott Szent István templomra való hivatkozással kérte Lékai László bíboros (†1986) is VI. Pál pápától (†1978) annak a lehetőségét, hogy a Szent Péter-bazilika altemplomában magyar kápolnát alakíthasson ki. A pápa a lehetőséget megadta. 1980. október 8-án II. János Pál pápa szentelte fel a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére készült kápolnát, amelyet a koronáját a Boldogasszonynak felajánló Szent István király alakja, és magyar szenteket és boldogokat ábrázoló domborművek díszítenek. Magyarok Nagyasszonya ünnepét, a kápolna búcsúnapját október 8-án a római magyar közösség minden évben megünnepli.

A lebontott zarándokház helyett Isten Szolgája, Mindszenty József bíboros (†1975) 1946-ban zarándokházat akart kialakítani a Santo Stefano Rotondo melletti kolostorból. Ez a terv sajnos sem akkor, sem később, a hatvanas években nem valósult meg. Helyette azonban 1967-ben a Svájcban élő Fáy Erzsébet adományából felépült a Szent István Zarándokház (Via Casaleto, 481 00151 Roma), amelyet a magyar zarándokok napjainkban méltán tekintenek a szentistváni alapítás méltó utódának. Ezt a tényt megőrökíti az alapító okirat, valamint a kápolnában 2001-ben elhelyezett márványtábla. A Szent István Alapítvány tulajdonát képező ház, eredetileg magyar papoknak épült, majd később zarándokok fogadására rendezkedett be. Ma a kalocsai iskolanővérek vezetik.

A másik magyar zarándokház Rómában, a Villa Redemptoris Mater, az Isteni Megváltó Nővérei Háza (Via Francesco Tamagno 38, 00168 Roma). 1965-ben alapították, és itt is magyar nővérek fogadják a vendégeket.

A tridenti zsinat fontos döntése volt a papképzés megújítása. Ennek nyomán számos nemzeti kollégium jött létre Rómában. A protestáns országokba készülő hittéri-

tők képzésére hozta létre az éppen megalakult Jézus Társasága 1552-ben a Collegium Germanicumot. 1579-ben Szántó István (†1612) működése nyomán alapították meg a Collegium Hungaricumot. A felmerült nehézségek miatt 1580-ban XIII. Gergely pápa (†1585) a két kollégiumot egyesítette Collegium Germanicum et Hungaricum néven. Az alapító okirat 12 helyet biztosít magyar papnövendékeknek. Magyarországról 1946-ig rendszeresen érkeztek magyar papnövendék, Erdélyből a kommunista időszakban is. Lékai László bíborosnak (†1986) sikerült elérnie az állami hatóságoknál, hogy ismét jöhessenek ide Magyarországról papnövendékek, akiknek a száma jelenleg évente 20-30 körül mozog, Magyarországról és egykor a szent koronához tartozó országokból, főleg Erdélyből.

A múlt század első felében Fraknoi Vilmos választott püspök (†1924), majd öt követően Klebensberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter (†1932) fáradozásai nyomán jött létre a Collegium Hungaricum a Magyar Állam által 1927-ben megvásárolta Falconieri palotát (Via Giulia 1.). A Collegiumban kezdetben Papi Osztály működött, ahová felszentelt papok érkeztek Magyarországról történelmi kutatások és teológiai tanulmányok végzésére. A Papi Osztály fokozatosan önállósult és elkülönült, míg végül 1940. július 16-án XII. Pius pápa (†1958) Pápai Magyar Egyházi Intézet (rövidítve PMI) néven megalapította az önálló egyházi intézetet, amely a palota második emeletét foglalta el. Az Intézet élete azóta folyamatos, de nem töretlen. Magyarországról hivatalosan 1948-ban érkezettek utoljára ösztöndíjasok, mert Isten Szolgája, Mindszenty József bíboros (†1975) letartóztatását követően magyar papok nem kaptak engedélyt a kiutazásra. Az Intézetben rekedt emigráns papok helyzete az évek múlásával egyre nehezebb lett. Élet-halál harcot folytattak a Római Magyar Akadémia akkori vezetésével. A nehéz körülmények ellenére folyamatosan működött az Intézet, emigráns magyar papokat fogadott és a római magyar lelkipásztorkodás központja volt. A Magyar Állam és a Szentszék között 1964-ben megkötött részleges megállapodás 3. pontjában foglaltaknak megfelelően a bentlakó emigránsok kiköltöztek az Intézetből és átadták azt a Magyar Katolikus Püspöki Kar képviselőinek. Azóta ismét hivatalosan jönnek felszentelt papok Magyarországi, és a környező országok egyházmegyéiből római teológiai tanulmányok folytatására. Tanulmányi idejük 1-3 évig terjed. Az egész palotát 1978-ban újította fel a Magyar Állam, amikor nyolc szobát alakítottak ki a növendékek fogadására. 1964 és 2003 között 145 magyar pap volt az Intézet növendéke, akik hazatérve jelentős és fontos feladatokat látnak el a magyar Egyház életében, a papképzés és az egyházkormányzás területein. 1999-től ismét a PMI vette át a Rómában és Olaszországban élő magyarok lelkipásztori ellátásának munkáját.

A Via Giulián, a Római Magyar Akadémia mellett található a Santa Maria dell'Orazione-templom, amelyben 1999 óta minden hónap utolsó vasárnapján 11 órakor (kivéve júliust, augusztust és decembert) magyar szentmisét tartunk. Augusztus 20-át megelőző vagy azt követő vasárnap és december 26-án pedig a Szent István Házban ünnepeljük a magyar szentmisét, 17 órakor. Ezekon a szentmiséken élő, dolgozó és tanuló magyarok vesznek részt.

Kevésbé ismert, hogy a Veranoi temetőben a főbejáratától induló fő úttól balra, az idegenek parcellájában (száma 38) a római magyaroknak van egy közös sírhelye, a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének kriptája mellett. Mindkettő 1966-ban készült el, Rómában elhunyt magyarok nyugszanak benne.

Az intézményeken túl a magyar egyházi jelenlétet a Rómában élő és dolgozó papok és szerzetesek jelentették. A második világháborút követő kivándorlások nyomán szá-

mos pap, és még több szerzetes élt évtizedekig Rómában. Sokan voltak közöttük professzorok, akik különböző fakultásokon tanítottak, vagy végeztek felbecsülhetetlen értékű kutatást egyházi levéltárakban. Volt közöttük olyan is, aki magas egyházi méltóságra jutott. Többen a Rómában és Olaszország más városaiban az emigráns és menekült magyarok lelkipásztori ellátásával foglalkoztak. Ma ugyanúgy fontos a személyes jelenlét, mint az előző évtizedekben és évszázadokban volt. Jelenleg egy érsek, három pap és tizenegy szerzetes él állandó jelleggel Rómában. Az itt tanuló papnövendékek, szerzetesnövendékek, papok és szerzetesek száma ugyancsak jelentős, létszámuk évről-évre változik, hozzávetőlegesen 50-80 között mozog.

Végül meg kell említeni a Vatikáni Rádió magyar adását, amely 1949-től magyar jezsuita atyák és munkatársaik közreműködésével sugározza programjait, az aktuális egyházi híreket, a beszámolókat a pápák és a világegyház életéből, összekötve minden hallgatóját az Örök Várossal.

MAGYAR EMLÉKEK AZ „ÖRÖK VÁROSBAN”

Minden Olaszországba járó magyar örül annak, ha magyar emlékre akad. Banfi Florio¹ volt az, aki ezeket először írásban is összegyűjtötte.² Mindmáig alapvető munkájának javított kiadása 2005-ben jelent meg munkapéldányként,³ majd lényegében ugyanaz a szöveg már képekkel illusztrálva 2007-ben.⁴

Anyanyelvünket beszélő olasz barátaink közül sokan Debrecenben tanultak. Rajtuk keresztül szellemi kapcsolat van Olaszország és Debrecen között. A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye első püspöke, Bosák Nándor 70. születésnapjára ezért az olaszországi magyar emlékeknek fent jelzett kiadásait szeretném kiegészíteni római magyar emlékekkel⁵ a szerkesztő kérése szellemében: „... *arra kérjük szakértő olvasóinkat, hogy tovább pontosítsák és bővítsék az itt közölt adatokat.*”⁶

Elsőként Árpádházi Szent Erzsébet ismert emlékeit tldom meg kettővel.

Az 1500–1523 között épült *Chiesa Santa Maria dell’Anima* főhajójának mennyezetén a hagyományos ikonográfiával, a rózsákkal van ábrázolva. 1875–82 között készült, Ludovico Seitz alkotása.⁷

A ferences rend generalizájá mellett 1950-ben felszentelt *Chiesa Santa Maria Mediatrice* egyik mellékoltárán látható Francesco Avenali alkotása, Szent Erzsébet a rózsákkal alamizsnát oszt a szegényeknek.⁸

A *Chiesa Santo Stefano Rotondo* ismert magyar emléke kiegészítendő azzal, hogy a központi oltár 1990. június 5-i újraszentelése alkalmából Paskai László bíboros a templom tituláris bíborosának, Friedrich Wetter müncheni érseknek Szent István magyar király ereklyét adott ajándékba, amelyet azóta a templomban őriznek. A templom 1946–

---

1 Banfi Florio (Holik-Barabás Gyula, Hólik Flóris), (Nyíregyháza, 1899. december 1. – Róma, 1967. szeptember 2.) irodalom- és művelődéstörténész, tanár. A Collegium Hungaricum titkára volt. NAGY Csaba (szerk.): *A magyar emigráns irodalom lexikona*, Budapest, 2000, 60–61.

2 BANFI Florio: *Ricordi ungheresi in Italia*. Roma, 1942.

3 KOVÁCS Zsuzsa és SÁRKÖZY Péter (szerk.): *Florio Bánfi, Magyar Emlékek Itáliában*. Szeged, 2005, 10. (a továbbiakban: KOVÁCS–SÁRKÖZY 2005.)

4 BANFI Florio–SÁRKÖZY Péter–KOVÁCS Zsuzsa–HORVÁTH Zoltán György: *Itáliai magyar emlékek*, Budapest, 2007. A 2005-ös kiadáshoz képest van benne némi korrekció pl. abban Scitovszky János bíboros római címtemploma nincs jelezve, a 2007-es-ben a szövegben ugyan nem szerepel, de van egy fotó, amelyen látható a templomban lévő márványtábla a bíboros nevével (335. oldal).

5 A kiegészítések egy része népszerűsítő formában megjelent az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió értesítője, az Új Üzenet, 2008-évi számaiban.

6 KOVÁCS–SÁRKÖZY, 2005, 13.

7 TESTA Laura: *Santa Maria del Anima*. In: *Roma Sacra*, II(1996), n. 8., 5–11.

8 RENDINA Claudio (a cura di): *Le grande enciclopedia di Roma*. Roma, 2000, 1111.

1975-ig Isten Szolgája Mindszenty József bíboros címtemploma volt, amelyet XII. Piusz saját kérésére jelölt ki számára. A bíboros fényképe a sekrestyéjében látható, amelyet utóda ajándékozta a templomnak a már említett oltárszenteléskor.⁹

A *Chiesa Santa Teresa Corso d'Italia* homlokzatán 1988-tól függ Paskai László bíboros címere, miután II. János Pál pápa 1988-ban bíborossákreálások ezt jelölte ki számára címtemplomul. Elődjének, Lékai László bíborosnak is ez volt a címtemploma. Őt 1976-ban kreálta bíborosá VI. Pál pápa így a templom homlokzatán 1976 óta folyamatosan látható magyar bíboros címere.¹⁰

A *Chiesa Santa Balbina* 2004-ben lett Erdő Péter bíboros címtemploma.¹¹ Ezt követően került Mindszenty József bíborost ábrázoló fotót a templom bal oldali első mellék-kápolnájába.¹²

Több, mint negyven évig az egyik legfontosabb magyar központ a Via della Conciliazione 44. szám alatti iroda (VI. lépcső II. emlet) volt. Itt volt az 1948 végén megalakult *Actio Catholica Hungarorum in Exteris* székhelye, majd ezt követően számos más intézményé is: a *Pontificia Opera Assistenza*, a *Comitato* magyar irodái, azaz itt volt a székhelye a menekültekkel foglalkozó magyar lelkipásztornak. Ide volt bejegyezve az *Anonymus Kiadó*, amely magyar nyelvű könyvek kiadásával foglalkozott. 1964-ben a Pápai Magyar Intézetből ide költözött a római magyar lelkész irodája is, és a kilencvenes évekig itt készült a *Katolikus Szemle*.¹³ Nem rég az iratok közül előkerült a cégtábla, amelynek felirata félkörben: MAGYAR IRODA, fölötté pedig középen a koronás címer angyalokkal.

A római magyar egyházközség elhunyt tagjai számára közös Verano-i temető 38-as parcellájában magyar sírt hozott létre¹⁴. A sírhelyet a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége vásárolta meg. Az új sírt, amelynek kialakítására pénz a hívek adták össze, 1966. augusztus 27-én áldották meg. Ekkor a sírlap tetején egy nagyméretű kereszt volt és alatta a felirat: A RÓMAI MAGYAROK SÍRHELYE. Kovács Angelus kapucinus atya, olaszországi magyar főlelkész (1911–2001)¹⁵ javaslatára 1983-ban a sírlapot átalakították. Tivoli travertinből új fedlapot tettek rá, amelyet két részre osztottak az egész lapot átfogó vékony fém keresszettel, hogy több név elférjen. A sír felirata ekkor kisebb betűkkel a kereszt fölé került. A munkálatokat Mester István (1917–1984)¹⁶ végeztette el. Elsőként két korábban elhunyt magyar földi maradványait helyezték el a sírba, amelyben jelenleg az alábbi személyek nyugszanak:

9 NÉMETH László: *Mindszenty megvalósult álma, a Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*, Budapest, 2009.

10 NÉMETH László: *Az esztergomi bíboros érsekek címtemplomai*. In: *Santa Balbina bazilika*, LADÓCSI Gáspár és NÉMETH László (szerk.), Budapest, 2004, 28–31. Olvasható e kötetben.

11 KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 255.

12 BÓKAI László: *Mindszenty bíboros római tiszteletéért*. Új Ember, 2005. július 10.

13 Az intézmények történetéhez NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez, Első rész 1945–1963*. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (a továbbiakban: MEV) 14(2002), 197–228. Olvasható e kötetben.

14 NÉMETH László: *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez, Második rész: 1963–1973*. In: MEV, 15(2003) 119–149. Olvasható e kötetben.

15 1973-tól élt Rómában. *Kovács Angelus, Kovách, OFM Cap*, in: *Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban MKL) VII., Budapest, 2002, 276.

16 Az emigráció egyik vezető egyénisége. Ekkor a Szent István Alapítvány igazgatója és a Papi Kongregáció osztályvezetője volt. Diós István: *Mester István*. In: MKL VIII., Budapest, 2003, 994.

Dr. Küry Béla	1914–1956
Dr. Hlatky Endre	1895–1957
Berkes Béla	
Purjesz István	1930–1968
Lóránt Dezsőné	1882–1964
Lánczy Katalin	1892–1964
Szabady Csaba	1928–1958
Csurgay József	1886–1958
Csurgai Janka	1889–1958
Kovách Gyula-	1963
Fodor Sándor	1884–1968
Dr. Villányi András	1902–1973
Mons. Nyisztor Zoltán	1893–1979
Haller Éva	1903–1990
Adrien Kováts	1913–1997
Dr. Fodor Sándorné	1891–1998
Dr. Kaipl János	1933–2007

Emellett a sír mellett alakították ki a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének sírhe-lyét. Ebben nyugszik többek között Apor Gábor (1889–1969) volt szentszéki magyar kö-vet,¹⁷ és itt nyugadott Kállay Miklós (1887–1967) egykori miniszterelnök is, akinek föl-di maradványait New Yorkból hozták ide, és innen 1993-ban vitték haza a kállósemjéni családi kriptába.¹⁸

A temetőben számos híres magyarnak van még sírja. Az ő sírjaik is magyar emlékek, mint a *vatikáni Campo Santo Teutonico* magyar sírjai.¹⁹ A teljesség igénye nélkül emlí-tünk néhány nevet:

Jezsuita sírbolt:

P. Alszeghy Zoltán SJ (1915–1991), teológus, a Pontificia Università Gregoriana Egyetem tanára, 1953–60 között a hittudományi kar dékánja,²⁰

Ritz Sándor SJ (1916–1994), a Santo Stefano Rotondo-templom egyik legjobb ismer-ője.²¹

Máltai Rend sírboltja:

Mons. Magyary Gyula (1901- 1988), kánonjogász, az Urbania Egyetem professzo-ra²²,

Közös parcella:

P. Márton Hugó O.Praem (1913–2007), a Kirche in Not segélyszervezet római kép-viselője, honfitársainak támogatója.²³

17 Megbízó levelét 1939. január 19-én adta át. MAGYARY Gyula, *Báró Apor Gábor 1889–1969*. In: Katolikus Szemle 21(1969), 1. szám, 65–66.

18 VICZIÁN János – LAKATOS Sarolta: *Kállay Miklós, nagykállói*. In: MKL VI, Budapest, 2001, 52.

19 KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 233–234.

20 PÁLOS Antal SJ: *Alszeghy Zoltán SJ*. In: *Kortárs magyar jezsuiták/2 „Anima una” könyvek/3 összeállítot-ta Szabó Ferenc SJ*, Budapest, 1992, 245–250.

21 SZILAS László: *F. Ritz Sándor (1916–1994)*. In: *Magyar Jezsuiták vallomásai III*, (Anima Una-könyvek/13), szerk.: SZABÓ Ferenc SJ, Budapest, 1999. 196–197.

22 ERDŐ Péter: *Magyar kánonjogászok az Egyetemes Egyház történetében*. In: MEV, 18(2006) 16–17.

23 Magyar Kurír, 2007. november 3.

A Prima Porta temetőben nyugszik Pásztor Lajos (1913–1991), a Római Magyar Akadémia titkára, majd a Vatikáni Titkos Levéltár levéltárosa, valamint a Pápai Gergely Egyetemen egyháztörténelem professzora.²⁴

Amerigo Tot (1909–1984) szobrász²⁵, terracottából (2 × 4 m) készített utolsó vacsorát ábrázoló, 1947-ben készült műve a ferences rendi központi ebédlőjében, a kiszolgáló helyiségbe vezető ajtó fölött látható.²⁶

Hajnal János (1913 –) jelenleg is élő festőművésznek igen sok alkotása található Rómában²⁷, amely közül helyhiány miatt csak a legjelentősebbet említjük meg. A legtöbb alkotása a *Chiesa San Leone Magno*-ban van. 1952-ben készült a templom oromzatának és apszisának mozaikja, valamint a rózsablak, és évek során még számos más alkotás. A Vatikánban, a VI. Pál csarnok mozaik üvegablakai is az ő munkái, amelyeket a tervező, Pier Luigi Nervi személyes felkérésére készített 1971-ben.²⁸

Prokop Péter (1919–2003) pap festőművész alkotásai közül meg kell említeni a Nepomuceum, a cseh papi kollégium kápolnájának nagyméretű szentélyfreskóját, amelyet 1960-ban készített, valamint a Prima Porta közelében 1969-ben a *Santa Maria di Leuca* nővérek részére készített műveit, összesen 130 képet.²⁹

A Vatikáni Múzeum sok magyar alkotást őriz.³⁰ Ezek közül a 2001-ben rendezett magyar kiállításon³¹ láthatók volt Amerigo Tot által az 1975-ös szentévre készített kőműves kalapács és kanál,³² Hajnal Jánosnak 1988-ban az Apostoli Palota Matild kápolnája részére készített két üvegablak, az Angyali Üdvözlés és a Szentlélek eljövede,³³ a magyar Szent Korona másolata,³⁴ valamint Wink István Fülöp által készített Szentségtartó, amelyet Császka Görgy szepesi püspök ajándékozott 1887-ben az aranymiséjét ünneplő XIII. Leó pápának.³⁵

A fiatalon elhunyt Ozsvári Csaba (1963–2009) ötvösművésznek több alkotása került a Vatikánba. Ezek között a legismertebb az a misekönyv, amely a magyar paspág ajándéka volt 1991-ben II. János Pál pápa első magyarországi látogatása alkalmából. 1997-ben, Apor Villmos boldoggá avatásakor „*Vir Dolorum*” c. domborművét ajándékozta a pápának. 2003-ban Batthyány-Strattmann László boldoggá avatására ő készítette az ereklyetartót. A magyar főpásztorok 2008-as ad limina látogatásuk alkalmával általa készített kelyhet ajándékoztak XVI. Benedek pápának, akinek 2009-ben egy pápai kihallgatáson személyesen ajándékozott egy feszületet.³⁶

24 BORBÁNDI Gyula – PÁSZTOR Lajosné: *Pásztor Lajos*. In: MKL X., Budapest, 656–657.

25 1933-tól élt Rómában. K.P., *Tot Amerigo, (Tóth Imre)*. In: *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon 3.*, FRITZ Péter (főszerk.), Budapest, 2001, 708–709.

26 P. CHIAPPINI Aniceto OFM: *La nuova Curia Generalizia O.F.M. e la sua chiesa di S. Maria Mediatrice sul Colle del Gelsomino in Roma* (Associazione di cultura romana “Te Roma Sequor”, Róma, 1954.), 6.

27 Alkotásainak listája: *Hajnal János*. In: MKL IV., Budapest, 1998, 493–498. Ezek közül említ meg három KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 357.

28 *Chiesa e Santi a Roma, disegni e serigrafie di G. Hajnal*. Roma – Palazzo Braschi, 1975, 14.

29 PROKOPP Mária: *Prokop Péter*, Szeged, 2003, 48–52.

30 KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 229–231.

31 CSÉFALVAY Pál – DE ANGELIS Maria Antonietta: *A magyar kereszténység ezer éve, Hungariae Christianae Millennium*, (a továbbiakban: *Katológus*), Budapest, 2001. vö.: KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 229–231.

32 *Katológus*, 397–398.

33 *Katológus*, 403–404. A kápolna átalakításakor a két üvegablak a Vatikáni Múzeumba került.

34 *Katológus*, 264–265.

35 *Katológus*, 383.

36 Magyar Kurír, 2009, július 10. és Új Üzenet, 2009, augusztus 23.

A Vatikánban, a Szent Péter-bazilika grottáiban lévő Magyarok Nagyasszonya kápolna a legjelentősebb magyar emlék.³⁷ Körben magyar szenteketek és boldogokat ábrázoló domborművek díszítik a két oldafalat. Ezek között a jobb oldalon az első Szent Adalbert, a bal oldalon pedig a nyolcadik Boldog Hedvig domborműve³⁸. Van azonban szobruk is a grottákban, a Censtohovai Szűz anyának szentelt lengyel kápolnában.³⁹

Miután a Magyar Nagysszonyáról volt szó, befejezésül általam nemrég felfedezett két ábrázolását jelzem. XIII. Leo pápa aranymiséjére magyar főrangú hölgyek Szoldatics Ferenc (1820–1916)⁴⁰ vászonra festett olaj festményét ajándékozták.⁴¹: Az 1887-ben készült 155 x 107 cm méretű képen a Patrona Hungariae látható magyar szentekkel, amint Szent István följánlja a koronát a Szűz Máriának. A festmény később a Vatikáni Múzeumba került.⁴² A másik ábrázolásra a Vatikán Állam létrejöttének 80. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon csodálkoztam rá. Benito Mussolini a lateráni szerződés aláírásakor, 1929-ben XI. Pius pápának infulát jándékozott⁴³, amelynek hátsó oldalára fémről domborítva a Magyarok Nagyasszonya van aplikálva. A Szűzanya karjában a kis Jézust tartja, fején pedig a magyar Szent Korona.⁴⁴

Összeállításunk nem teljes, reméljük, hogy Rómában még sok más magyar emlékre csodálkozhatunk rá gazdagítva ezzel az olaszországi magyar emlékek sorát.

37 KOVÁCS-SÁRKÖZY, 2005, 222 és 224.

38 NÉMETH László: *A magyarok római kápolnája*. Budapest, 2005, 25 és 43.

39 LANZANI Vittorio: *La Grotte Vaticane*. In: Roma Sacra, Roma – Vaticano, IX(2003) n. 26–27, 61.

40 Rómába 1853-ban telepedett le. Számos alkotása van a Vatikánban és Rómában. BÍRÓ Béla: *Két elfeledett magyar festő II.* In: Katolikus Szemle, LI(1937), 93–96.

41 Vasárnap Újság, 54(1907) 36. szám, 723. Bálványosi Anna nem publikált kutatásai nyomán.

42 Leltári száma 3079. Az 1980-as leltározásakor nem volt meg. Jó felvételét őrzi a l’Osservatore Romano fényképtára.

43 A pápai sekrestyében őrzik, jelzete MI49. JATTA Barbera (a cura di): *1929–2009, Ottanta anni dello Stato Città del Vaticano*, Città del Vaticano, 2009, 340.

44 További kutatást igényel annak kiderítése, hogy hol készülhetett ez a mitra és milyen úton került Mussolinihez.

SZENT HILÁRIUS EGZEGETIKAI MÓDSZEREI A MÁTÉ EVANGÉLIUMHOZ ÍRT KOMMENTÁR 1-2. FEJEZETÉBEN

Szent Hilárius¹ Máté evangéliumához írt kommentárjának² első két fejezetében a Máté evangélium³ első három fejezetének alábbi témáit magyarázza:

- 1,1-2: Jézus nemzetségfája
- 1,3-4: Jézus születése
- 1,5: A bölcsek látogatása
- 1,6-7: A betlehemi gyermekgyilkosság
- 2,1: Visszatérés Egyiptomból
- 2,2-4: Keresztelő János küldetése
- 2,5-6: Jézus megkeresztelkedése

A kommentár első két fejezetének az elemzésével az a célunk, hogy bemutassuk azokat az egzegetikai módszereket, amelyeket Hilarius alkalmaz a Máté evangélium első három fejezetének kommentálásánál.⁴

-
- 1 Hiláriusz személyére vonatkozóan lásd: M. SIMONETTI: *Ilario*. In: *Patrologia*, vol. III. I Padri latini (secoli IV-V) a cura di A. Di BERARDINO, Casale, 1978, 36–58.; VANYÓ L.: *Az ókeresztény Egyház és irodalma* (Ókeresztény Írók 1), Budapest, 1980, 752–758.
  - 2 A mű kritikai kiadása: J. DOIGNON SCH 254 e 258, Paris 1978. Ez a kritikai kiadás később kiegészült azoknak a fejezeteknek a publikálásával, amelyeket a 8. század után írtak, J. DOIGNON: *Les Capitula de l'In Matthaeum d'Hilaire de Poitiers*. Edition critique et commentaire. In: *Texte und Textkritik*, TU 133 hrsg. J. DUMMER: Berlin, 1987, 87–96. Az E jelű kódex értékeléséhez lásd: M. SIMONETTI: *Su una recente edizione del Commento a Matteo di Ilario di Poitiers*. In: *AugR* 19(1979), 527–530.
  - 3 Máté Evangéliumhoz lásd: FARKASALVY D.: *Bevezetés az Újszövetségi Szentírás könyveihez*. Budapest, 1994, 35–64., az első három fejezet egzegéziséhez pedig magyar nyelven LIPTAY Gy. – RÓZSA H.: *Krisztus Jézus született*. Budapest, 1978, 237–327., és JAKUBINYI Gy.: *Máté evangéliuma*. Budapest, 1991, 13–42. A gyermekségtörténettel foglalkozott az 1996. évi szegedi biblikus konferencia, ennek anyagát lásd: *Gyermekségtörténet és mariológia*. Szerk. BENYIK Gy., JATEPress 1997.
  - 4 Hiláriusz egzegetikai módszeréhez lásd: M. SIMONETTI: *Note sul commento a Matteo di Ilario di Poitiers*. In: *VetChr* 1(1964)35–64; Ch. KANNENGISSER: *L'exégèse d'Hilaire*. In: *Hilaire et son temps*. Actes du Colloque de Poitiers 29 sept – 3 oct 1968 à l'occasion du XVI-e Centenaire de la mort de saint Hilaire, Études Augustiniennes 1969, 127–142; J. DANIELOU: *Hilaire de Poitiers, Evêque et Docteur*. In: *NRTh* 90(1968), 531–541; J. DOIGNON: *Hilaire de Poitiers avant l'exil. Recherches sur la naissance l'enseignerment et l'épreuve d'une foi épiscopale en Gaule au milieu du IV-e siècle*. Études Augustiniennes 1971; J. DOIGNON: *Technique du commentaire*. In: *SCH* 254, 26–36; B. DE MARGERIE: *Introduzione alla storia dell'esegesi vol. II: I primi grandi esegetici latini* (fordítás franciából ford. G. Maschio), Borla, 1984, 62–95.

Az egyházatyák kommentárjaikban a Szentírás verseit az ún. „lemmák”-at alapvetően három különböző módon idézik és magyarázzák⁵:

1. Szó szerint idéznek egy egész verset vagy néhány verset és azt magyarázzák.

2. Szó szerint idézik egy evangéliumi rész első versét, azzal a céllal, hogy ezzel utoljanak az egész részre, amelyet magyaráznak.

3. Nem idéznek szó szerint verset az evangéliumból, hanem csak saját szavaikkal leírják egy rész tartalmát, amelyet magyarázni akarnak.

Hilárius Máté kommentárja „lectio continuo”,⁶ azaz a Máté evangéliuma teljes szövegének magyarázata, amelynek első két fejezetében megtalálható az evangélium szövegének előbb felsorolt mindhárom idézési módja:

A szó szerint idézett versek a következők: Mt 1,1; 1,17; 1,18; 1,25; 2,13; 2,20; 1,20; 2,18; 3,11; 3,12; 3,13.

A második módot találjuk meg Keresztelő János küldetésének magyarázatánál (In Mt 2,2), ahol az egyházatyá idézi Mt 3,1-2-t, majd hozzáteszi: „et cetera”, illetve Jézus megkeresztelésének a magyarázatánál (In Mt 2,5), ahol Mt 3,13-at idézi, majd így folytatja „et reliqua”. Mindkét kifejezés „cetera” és a „reliqua” az idézett versek, illetve vers utáni részekre utalnak, azaz a magyarázat nem csak az idézet versre vonatkozik, hanem az egész azt követő részre.

A harmadik módot találjuk a bölcsek látogatásának (In Mt 1,5), és az egyiptomból való visszatérésnek (In Mt 2,1) a magyarázatánál.

IN MT 1,1-2: JÉZUS NEMZETSÉGFÁJA (MT 1,1-17)

Szent Hiláriusz evangélium kommentárja Jézus nemzetségfájának magyarázatával kezdődik. A Szentírást olvasóban felmerülő két kérdésre keresi a magyarázatot. Az első kérdés a Máté szerinti Evangéliumában és a Lukács szerinti Evangéliumban olvasható nemzetségfák különbözőségéből fakad. A másik pedig abból, hogy a Máté féle nemzetségtáblában olvasható nevek, és a felsorolt nemzetségek száma nem egyezik meg teljesen az Ószövetség könyveiben olvasható nevekkel és az ott felsorolt nemzetségek számával⁷.

Az első felmerülő kérdést – a Máté és a Lukács evangéliumában található nemzetségtáblák különbözőségét – úgy válaszolja meg, hogy Máté Jézus Krisztus királyi nemzetségtábláját írta le, az apai vonalat, amely Judától, míg Lukács a papit, amely Levitől származik. Mind a két nemzetségtábla helyes, nem mondanak egymásnak ellent, hanem arra tanítják az evangéliumok olvasóit, hogy Jézus Krisztus testi születése szerint is örök király és pap.

5 Az egyházatyák egzegéziséhez lásd M. SIMONETTI: *Lettere e/o allegoria, Un contributo alla storia dell'esegetica patristica*. (Studia Ephemeridis “Agustinianum” 23), Roma, 1985, és M. MARIN: *Orientamenti di esegesi biblica dei padre*. in: *Complementi interdisciplinari di patrologia*. A cura di A. QUACQUARELLI, Città Nuova, 1989, 273–317.

6 lásd ehhez J. Doignon rövid összefoglalását in: Sch 254, 26.

7 E probléma mai elemzését lásd JAKUBINYI Gy: *Az Úr Jézus nemzetségtáblája Máténál (1,2–17)*. In: BENYIK Gy: i. m. 195–197.

A második felmerülő kérdés Máté nemzetségtáblájában felsorolt nemzedékek számából fakad. Máté háromszor tizen négy nemzedéket sorol fel, míg a Királyok könyvei (vö. 1 Krón 3,10-15) a második tizen négy nemzetség helyett tizenhét található, ugyancsak a harmadik tizen négy helyet tizenhárom.

A kommentár magyarázata szerint az ellentmondás szándékos, azaz nem a véletlen műve, és nem felületességéből fakad. Az első eltérésnek az a magyarázata, hogy Máté három nemzedéket tudatosan kihagyott, azért, mert Jorám Ozochiást pogány asszonytól nemzette, illetve azért mert így teljesült be Jéhunak adott prófétai jövendölés, hogy fiai negyedigiglen fognak ülni Ácháb trónján. A három nemzedék kellett ahhoz, hogy a pogány asszoytól való származás megtisztuljon, és ezért Máté itt folytatja a királyi vonal nemzetségeinek leírását. A második eltérés értelme pedig az, hogy Jézus Krisztusnak nem csak földi születése volt Máriától, hanem örök születése is az Atyától, és a tizen negyedik nemzetség ezt jelzi.

HiláriuS az In Mt 1,2 elején ezt mondja⁸:

„Sequens illud est ut, quia diximus secundum rerum fidem generationis istius ordinem nec numero sibi nec successione constare, huius quoque rei ratio adfertur.”

A metodológiai elvek, melyek alapján a felmerülő kérdést HiláriuS megválaszolja a következők:

1. Az Ó és az Új Szövetség egységet alkot, mind a kettő ugyanannak az Istennek a szava.⁹
2. Mindegyik Evangélium az Igének a kinyilatkoztatása, ezért egymással összhangban vannak.¹⁰
3. Az Szentírást a Szentírással kell értelmezni.¹¹

A családfával kapcsolatban felvetődött két kérdés magyarázatában feltűnik egy újabb nem kevésbé fontos egezetikai elv, mely ebben az esetben HiláriuS magyarázatának a kulcsa: az evangélium a földi dolgok által a keresztény hit központi igazságait is tanítja.¹²

HiláriuS magyarázata ezen a ponton túl megy az evangéliumi szöveg magyarázatán és feltételezi a Jézus Krisztusba vetett hitet, aki az Atya Fia, aki öröktől fogva az Atyától született és megtestesült.

Ezen megfontolások alapján az egyházatya a felvetett kérdéseket magyarázatában az alábbi válaszok alapján oldja fel:

⁸ Sequens illud est ut, quia diximus secundum rerum fidem generationis istius ordinem nec numero sibi nec successione constare, huius quoque rei ratio adfertur.

⁹ lásd. pl. az utalást Dávid házasságára. HiláriuS máshol kifejezetten beszél erről In Mt 4,14, a Törvény az Úr születéséről és megtestesüléséről beszélt lásd: B. DE MARGERIE: i. m. 69. o. Az In Mt 1,4-ben a bűnös személyekről mondja: Verum homines pravissimi hinc praesumunt opinionis suae auctoritatem. Ebből következik, hogy az Írás HiláriuS számára is auctoritas volt.

¹⁰ pl. In Mt 2,3; et rursus in Luca; In Mt 10,22; et in Luca quidam talis de hoc sermo est. lásd: J. DOIGNON: *Hilaire...* 230.

¹¹ pl. In Mt 1,2: Mt 1,1–7 genealógiája, és Lk 3,10 a 1 Kir 21,22 és 2 Kir 10,30 jövendölésével.

¹² lásd. Ch. KANNENGISSER: i. m. 130.138; B. D. MARGERIE: i. m. 82. HiláriuSnak a De Trinitata című művében ezt a fajta egezegizist doctrinális, metafisciai egezegizisnek nevezi.

- Krisztus egyszerre király és örök pap, ezért található az evangéliumokban két genealógia, Lukács evangéliumában egy papi és Máténál egy királyi. Ezt a tényt erősíti meg az Ószövetség tanúsága is.¹³
- az Ószövetség által leírt tizenhárom nemzedékhez Máté azért teszi hozzá a tizenegyediket, mert ezzel akarja jelezni Krisztus örök születését.

Eszerint a Szentírás olvasója a bibliai adatok között nehézséget talál (Máté genealógiája - Lukács genealógiája), de ezek az ellentmondások nem véletlenek, magyarázatot szűkségessé, melyet egy másik bibliai szövegből lehet venni. Maga a Biblia indítja az olvasót arra, hogy keresse a szöveg mélyebb értelmét, mert „Isten szava semmit sem mond el felületesen vagy hiábavalóan”.¹⁴ és így a két szövegnek, amelyek látszatra ellentmondanak egymásnak, egy harmadik szentírási szöveg által megvan a kinyilatkoztatott értelme. Esetünkben - Jézus genealógiája- egy jövendölésre való utalás és annak beteljesedése szolgál a nehézség feloldására.¹⁵

IN MT 1,3-4: JÉZUS SZÜLETÉSE

Ebben a második részben ugyanazokat az egzegetikai módszereket találjuk, mint az első részben és még újabbakat is. Hiláriusz magyarázatának a kulcsa a megtestesült Ige. Ez a hit világosan megtalálható az Evangéliumban, ezért az Evangélium szövege nem igényel további magyarázatot.¹⁶ Úgy tűnik, hogy Jézus születésének magyarázatában Hiláriusz egy hitvallás formula és az Evangélium megegyezőségét állapítja meg.¹⁷ A kijelentést követő utalást az Ószövetségre nem fejtí ki, hanem az összefoglalásként szolgál.¹⁸ Hilárius nem megy bele Izaiás jövendölésének az értelmezésébe, amelyet Máté evangéliuma idéz. Izaiásnak ez a jövendölése az apologetikus viták középpontjában állt.¹⁹ Figyelemre méltónak tűnik, hogy Hiláriusz nem érzi szükségét annak, hogy magyarázza. A továbbiakban Mária szüzességéről beszél. A téma bevezetéséként téves tanításukra utal, melyek alkalmul szolgálnak neki, hogy megmagyarázza a tévesen értelmezett evangéliumi szöveget. Doignon szerint²⁰ az egyházatya nem gondol itt konkrét eretnekekre, például az arianusokat, hanem utalása egyszerűen egy egzegetikai módszer. Magyarázatában valójában Tertullianusz magyarázatát követi.²¹ A bizonyítékot Máté evangéliumából való részletek consensusa adja, melyet Lukács Evangéliumának egy

13 Lásd In Mt 1,1: utalás Dávid házasságára és a levirátusi házassághoz kötés törvényére.

14 In Mt 5,14: nihil in verbis Dei leve aut inane tractatur.

15 Lásd 10. jegyzet.

16 In Mt 1,3: Generationis autem ratio simplex est.

17 In Mt 1,3: conceptum ex Spiritu sancto, natum ex Maria Vergine. Hiláriusz száműzetése előtt nem ismerete a niceai hitvallást, de minden bizonnyal ismerte saját egyházában használt hitvallást vö.: J. N. KELLY: *I simboli di fede della chiesa antica* (olasz fordítás B. Maresca) Napoli, 1987, 165–179.

18 In Mt, 13,: omnium opus prophetarum est. Minden bizonnyal Izaiás jövendölésére utal (Iz 7,14 = Mt, 1,23)

19 Lásd pl.: Jusztinosz, Dial 43,3–7; 66,1–67,2; Tertullianusz, Adv.Marc III, 13; IV,10; De carne Christi XIII,1–3, XXI,1,7; XXIII,1–6; Origenesz, De princ. IV,1,4 kk.

20 J. DOIGNON: *Hilaire*... 167–168.

21 lásd Tertullianusz, De virg. vel. 6,1–3, Sch 254. 95 note 7.

részlete erősít meg.²² Mária szüzeesége olyan biztos tény, amely nem igényel további magyarázatot, mert az evangélium értelme (ratio) mindenhol megtalálható az evangéliumokban, elsősorban az angyal szavában.²³

Mária szüzeességének a megvédése után, amelyet Máté evangéliumára alapozott, Hiláriusz Jézus születésének magyarázatána betold ide egy bemutató-cáfoló jellegű prolungamentot Jézus testvéreiről, és ezzel túl megy az éppen magyarázott evangéliumirészlet szövegén. Először bemutatja az ellenfelek ellenvetéseit,²⁴ majd azok cáfolatát. Mivel az evangélium beszél Jézus testvéreiről, ez Hiláriusz számára biztos tény, nem tagadja.²⁵ Bizonyításához a kiinduló pontot a keresztény hagyományból veszi, mely imeri József első házasságát, amelyből más fiai is születtek és ezt János evangéliumával erősíti meg: Máriának nem volt más gyermeke.²⁶ Ez a tárgyalási mód szép példája annak, hogyan erősíti meg a hagyomány tekintélye a Szentírás tekintélyét. Hiláriusz egzegézisének elemzői szerint a Szentírás könyveit „Pál és János utáni kinyilatkoztatás fényénél” olvasta.²⁷ János evangéliumából idézett két lemma a hiláriuszi egzegézis lényegét alkotó elemre világít rá.²⁸

IN MT 1,5: A BÖLCSEK JÖVETELE

A bölcsek jövetelének magyarázatában az egyházatya egyetlen egy evangéliumi verset sem idéz, hanem az evangélium szövegének néhány részletét kommentálja. Figyelemre méltó, hogy ebben az esetben sem magyarázza Micheás próféta jövendölését, hanem teljes egészében mellőzi azt. Magyarázatában egyedül a pogányok hitét emeli ki, akiknek jelképe a bölcsek és a zsidók hitetlenségét, akiket Heródes képvisel. A szakértők szerint ez Hiláriusz kommentárjának „Leitmotiv” -ja, amely nem idegen az evangéliumtól, de jelentőségében és terejedelmében az egyházatya túl megy az Evangéliumban elfoglalt helyén.²⁹

Az egzegetikai módszer másik szempontját figyelmeztetjük meg a gyerek Jézusnak adott adományok értelmezésében. Ez a téma megtalálható már más korábbi egyházatya művében is.³⁰ Hiláriusz nem tesz mást, mint felidézi és újraértelmezi a korábbi atyák

22 In Mt, 1,3: idézi Mt, 2,13-at és Mt, 2,20-at majd így folytatja: et rursum in Luca: Et erat Ioseph et mater eius (vö. Lk 2,23).

23 In Mt, 13: Sed haec quoque ab angelo ratio servata est.

24 Jézus testvéreinek problémáját már a markioniták felvetették. Lásd: Tertullianusz, Adv.Marc. IV,19,6, De carne Christi 7,13. Ez a módszer a klasszikus iskolából való.

25 Mt 12,46kk magyarázatában beszél Jézus testvéreiről In Mt 12,24.

26 József első házasságáról a Jakab prótoevangélium beszél, szövegét lásd: *Evangelia Infantiae Apocrypha* (Fontes Christiani 18.) Herder, 1995, 95–145. és hozzá a bevezetőt 21–34., Origenész, tom in Matth 10,17. J. DOIGNON: *Hilaire*. 186–188 szerint Hiláriusz Pettaui Viktrio közvetítésével vette át ezt a hagyományt Origenésztől.

27 B. D. MARGERIE, i. m. 63.

28 Pál és János későbbi kinyilatkoztatásának szempontja nem csak ott érvényesül, ahol arra kifejezetten utal, hanem ott is, ahol az csak a sorok mögött húzódik meg. Példa lehet erre János prologus hatása Máté és Lukács féle genealógia problémájának feloldására, melyben János az örök születést tanúsítja. lásd: J. DOIGNON: *Hilaire...* 164–166.

29 Vö. M. SIMONETTI: *Note...* 49–55.

30 Lásd Ireneusz., Adv.Haer III,9,2; Origenész, Contra Celsum I,60; a latin egyházatyák közül Tertullianusz és Ciprianusz nem szólnak róla, Iuvencusnak viszont nagy hatása volt Hiláriusz magyarázatára: *Evangolorum Libri I,249–251* lásd. J. DOIGNON: *Hilaire...* 183 és 183 l. jegyzet.

magyarázatát: az ajándékok Jézus igazi valóságát jelképezik (Dues et homo) és az üdvösség történetét eszkatológiai szempontból (mors, resurrezione, giudio finale).³¹ Nem csak a keresztény hagyomány ösztönözte Hiláriuszt arra, hogy jelképesen értelmezze az ajándékokat, hanem a kalasszikus kulturája is arra indította, hogy kifejtse az ajándékok milyenségét (qualitas) és ezt a klasszikus hagyományt követve az egyházatya ki is fejté az ajándékok értelmét a Szentíárs értelmezésekor.³²

Végezetül az egzegezisének egy másik elemére kell még utalni mielőtt ennek a részletnek az elemzését bezárnák: a bölcsék hazatérésének az értelmezésénél a Leitmotiv uralkodik, melyhez egy másik egzegetikai elv kapcsolódik. Hiláriusz kommentájában azt mondja „hogy a valóságnak minden eseménye annak a képe, ami a jövőben fog megtörténni”.³³ Esetünkben is ezt az elvet alkalmazza az értelmezésében: a bölcsék által választott út tanítás a keresztények számára.

IN MT 1,6-7: A GYERMEKGYLKOSSÁG

Hiláriusz magyarázatát a Leitmotiv segítségével folytatja:

- a gyerek Jézus átvitele Egyiptomba, mely a pogányság jelképe,³⁴ annak jelképe, hogy a pogányok befogadják Krisztust
- a gyermekek megölése és Heródes ravaszága a zsidó nép keresztények ellene törekvésének a képévé lesz.

Az egzegetikai elv ugyanaz mint előbb: a konkrét tények tartalmazzák mindazt, ami majd a jövőben következik be. A nyelvi megfogalmazással kapcsolatban utalni lehet arra, hogy néhány kifejezés, mely a klasszikus kulturából származik, meghatározó szerepet játszott.³⁵

- Rachel, a keresztény hagyományt követve³⁶ az Egyház típusa. Hiláriusz nem csak megismétli a hagyományos magyarázatot, hanem azt igazolja azzal a ténnyel, hogy Rachael a Teremtés könyvében nem vesztette el gyermekeit, és ezért a Bibliában leírt tények kényszerítik az emberi elmét³⁷ arra, hogy annak mélyebb értelmét keresse.³⁸
- Rachel elsősorban nem elvesztett gyermekeit síratja, hanem a szidókat, akik megölték a gyerekeket. Az Egyház elsőszülötteinek tekinti őket, mint akik elsőként hittek Krisztusban, régi meghívásuk alapján.

31 Lásd Ch. KANNENGISSER: i. m. 132.

32 Lásd. J. DOIGNON: *Hilaire...* 182 és a jegyzetek

33 In Mt 12,5 lásd B. D. MARGERIE: i. m. 63–66.

34 Egyiptom az egzegezisben a hitetlen világ jelképe: Tertullianusz, *Scorp* 2,13, Hiláriusz., In Psalm 134,19; Jeromos, *Epist* 46,7 stb. lásd: J. DOIGNON: *Hilaire...* 56 4. jegyzet. Egyiptom leírása Vergiliustól., *Aen* 8,698. lásd: J. DOIGNON: *Hilaire...* 270 és itt a 3. jegyzet. Egyértelmű hogyan kapcsolta össze Hiláriusz a két hagyományt egymással.

35 lásd az „extinguegere nomen” kifejezés magyarázatát J. DOIGNON: *Hilaire...* 349. 6. jegyzet és konklúzióját Hiláriusz kulturájára vonatkozóan 519.

36 Vö. Cyprianus, *Testim* 1,20 lásd Sch 254, 101 12 . jegyzet

37 Az emberi értelemnek meghatározó szerep jut a Szentírás értelmezésében vö. In Mt 10,7–8.23 stb.

38 lásd KANNENGISSER összefoglalását Hiláriusz egzegetikai elveiről i. m. 14., és B. D. MARGERIE: i. m. 63–66.

IN MT 2,1: VISSZATÉRÉS EGYIPTOMBÓL

Ebben a részben Hiláriusz Máté evangéliumának második fejezetét magyarázza a 19-től a 23-ig versig. Hiláriusz egzegezisében megőrzi a tények értelmét, de az arra szolgál neki, hogy a Leitmotiv segítségével értelmezze azokat. Az evangélium szövegét tipologikusan értelmezi, mely a jövőre vonatkozik: József, aki a gyermeket elviszi, az apostolokat jelképezi, akik elviszik az evangélium hírért. A helyváltoztatás szimbolizálja azt, hogy a jóhír a zsidóktól eljut a pogányokhoz. Hiláriusz tipologikus értelmezését Jézus kijelentésével támasztja alá.³⁹ Még két fontos dologra rá kell mutatni: amikor Hiláriusz nem szószerint idézi az evangélium szövegét, hanem annak parafrázisát adja, akkor azt azzal a meghatározott céllal teszi, hogy a szöveg alkalmas legyen tipologikus értelmezéséhez: a két álomhoz egy harmadikat kapcsol. Az egzegetikai elvek között fontos szerepe van annak a ténynek, hogy Hiláriusz nagyon tudatosan törekszik megmutatni Jézus szavainak és tetteinek harmoniáját.⁴⁰

IN MT 2 2-4: A KERESZTELTŐ KÜLDETÉSE

A magyarázásra kerülő szöveg megjelölése után Hiláriusz egy metodológiai megjegyzést tesz:

*In Ioanne locus, praedicatio, vestitus, cibus est contuendus, atque ita ut meminerimus gestorum veritatem non idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiae ratio subiecta sit. Fuerat enim praedicanti et locus opportunior et vestitus utilior et cibus aptior, sed subest gestis rebus exemplum et in eo operatio ipsa meditatio est.*⁴¹

Azért idéztük ezt a hosszú részt, mert világosan kifejti benne Hiláriusz egzegetikai módszerét. Két féle tény létezik számára. Az egyik az, amelyet az evangélium mond el, azoknak, akik ezt kommentálják, tiszteletben kell tartani ezeknek a tényeknek a sajátos jelentését. De létezik egy másik fajtája is a tényeknek: az Egyház története, azaz hogy a zsidók nem fogadták be a Messiást a pogányok viszont hittek benne. Ehhez még egy dolgot hozzá kell tenni: az Isten szava mindazt tartalmazza, ami be fog következni.⁴² Az evangélium olvasója elmélkedve a szövegen az előbb elsorolt elveket tiszteletben tartva az emberi értelem használatával feltárhatja magának a szöveg mögött rejlő értelmet, mely a szöveg benső érthetősége.⁴³ Ebben az értelmezésben is a Leitmotiv az uralkodó, de ezen túlmenően a részletekből (pl. az öltözet, az élelem) sikerül neki ecclesiológiai és escatológiai értelmet is adni.⁴⁴ Ez az értelmezési mód nem ismeretlen a klasszikus

39 Mt 15,34 és lásd ehhez M. SIMONETTI: i. m. 46. Hiláriusz többször kiemeli az evangelizációban az apostolok szerepét. pl. In Mt 14,11 lásd ehhez M. SIMONETTI: i. m. 53 és itt a 48. jegyzet.

40 lásd. B. D. MARGERIE: i. m. 67–68.

41 In Mt 2,1: In Ioanne locus, praedicatio, vestitus, cibus est contuendus, atque ita ut meminerimus gestorum veritatem non idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiae ratio subiecta sit. Fuerat enim praedicanti et locus opportunior et vestitus utilior et cibus aptior, sed subest gestis rebus exemplum et in eo operatio ipsa meditatio est.

42 Lásd. in Mt 12,5.

43 Vö. Mt, 14,3 és ehhez lásd J. DOIGNON: *Hilaire...* 271–275.

44 lásd. B. D. MARGERIE: i. m. 87.

irodalomban, sőt ennek teóriáját Quintiliánus meg is fogalmazta.⁴⁵ Bátran mondható tehát, hogy a rétorok iskolájának módszere hatással volt Hiláriusz egzegézisére. Egy sor terminusz technikusz található kommentárjában, amelyek ebből a rétor iskolából erednek, amelyek arra szolgálnak, hogy az evangélium értelmét (ratio) fel lehessen tárni.⁴⁶

IN MT 2,5-6: JÉZUS MEGKERESZTELKEDÉSE

Jézus megkeresztelkedésének magyarázatában már eddig látott egzegetikai módszerekkel találkozunk. Ezek között elsősorban megemlítendő a tanító egzegézis (Jézus istensége)⁴⁷, értelmezés a későbbi kinyilatkoztatás szemszögéből (utalás Pál leveleire és János prologusára)⁴⁸ a jövőendő események előképpen való bemutatása az evangéliumi eseményekben (Jézus keresztsége a hívek keresztsége).

Végezetül röviden utalni kell még egy egzegetikai módszerre, mely része a tanító egzegézisnek: ez pedig nem más mint a regula canonica használata. Ez az elv annak a megkülönböztetéséből áll, ami Jézusban az emberre vonatkozik és ami az Istenhez tartozik.⁴⁹

ÖSSZEFOGLALÁS

Hiláriusz Máté kommentárja szervezeten illeszkedik az antik pogány és keresztény világ kommentárjainak a sorába. Követi az antik egzegézis két alapvető jellemző módszerét: a lépést a „verba” (szavak) -tól a „res” (dolgok) -hoz és ennek fordítottját a lépést a „res” től a „verba” -hoz. Az elsőre az elemzett két fejezetben példának hozhatjuk fel azokat az eseteket, amikor Hiláriusz a szavak mögött mélyebb értelmet keres vagy amikor az evangélium szavait a jövőendő dolgok „typos”-ának vagy „imago”-jának értelmezi.⁵⁰ A második lépésre példa lehet az, amikor az Egyház egy tanításából indul ki, esetünkben pl. Mária szüzességéből, és azt találja meg az evangélium éppen magyarázott részletében.⁵¹

Dörrie megállapítása jellemzi jól ezt a fajta egzegézist⁵², amelyben nem a szöveg az, mely meghatározza az egzegézis tartalmát, hanem az a „Vorverständnis”, amellyel a szerző a szöveghez közelít, használva a lépést a verba-tól a res-hez vagy fordítva a lépést a res-től a verba-hoz, meghatározott célja érdekében.⁵³

45 lásd. J. DOIGNON: *Hilaire* 271.

46 Az első két fejezetben található terminusz technikusok: designare, praefigurare. lásd a teljes listát J. DOIGNON: *Hilaire* 269.

47 Hiláriusz krisztológiájához lásd: M. SIMONETTI: *La crisi ariana nel IV secolo* (Studia Ephemeridis „Augustinianum” 11) Roma, 1975, 298–312, és A. GRILLMEIER: *Jesus der Christus im Glauben der Kirche I*. Herder, 1982, 2. ed. 580–588.

48 Lásd In Mt 2,5: Ad Ioannem igitur venit ex muliere natus (vö. Gal 4,4), constitutus sub lege et per Verbum caro factus (vö. Jn 1,14).

49 Lásd In Mt 2,5 Denique et Ioanne baptizari prohibetur ut Deus et ita in se fieri oportere ut homo edocet.

50 Lásd pl. a bölcsek jövetelének értelmezését In Mt 1,5, és Jézus hazahozatalát Egyiptomból In Mt 2,1.

51 Lásd In Mt 1,3–4.

52 vö. H. DÖRRIE: *Zur Methodik antiker Exegese*. In ZNTW 65(1974), 121–138, elsősorban lásd a konklúzióját 138.

53 Hiláriusz célját összefoglalja Ch. KANNENGISSER: i. m. 130.

A TANULMÁNYBAN HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK

AugR	Augustinianum Rivista
NRTh	Nouvelle Revue Théologique
SCh	Sources Chrétiennes
TU	Texte und Untersuchungen
VetChr	Vetera Christianorum
ZNTW	Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft

A tanulmányban idézett vagy hivatkozott ókeresztény írók művei:

Adv.Haer	Adversus Haereses
Adv.Marc	Adversus Marcionem
Aen	Aeneis
De princ	De De principiis
Dial	Dialogus
Epist	Epistole
in Psalm	In Psalmis
in Mt	In Matthaicum
Scorp	Scorpiace
Test	Testimonia ad Quirinum
tom in Matth	tomoi in Matthaicum

A szentírási könyvek rövidítéseinél a Békés-Dalos Újszövetségi Szentírás rövidítéseit követtük.

PMI HÍREK

A Pápai Magyar Intézet értesítői 2002–2011 között

A Pápai Magyar Egyházi Intézet (rövidítve: PMI) rektoraként¹ 2002. október 24-én adtam ki a *PMI Hírek* c. értesítőt, amelyet az intézet egykori és aktuális növendékeinek küldtem meg postán, illetve elektronikus formában. Az ötletet a bencés öregdiákok értesítője adta. Kezdetben csak azoknak küldtem, akik 1964 után voltak az intézet növendékei (lásd 1. melléklet). Később bővítettem ki a terjesztés körét azokra is, akik az intézet alapításától, 1964 előtt voltak ösztöndíjasok. 1929–1943 között az intézetnek 60, 1946–1963 között 43 növendéke volt. A legidősebb élő növendék, Vanyó Tihamér OSB 1930–1931-ben volt ösztöndíjas.

E rövid tanulmányban a 2002 és 2011 között megjelent 16 számot ismertetem. Az értesítőt csak belső körben terjesztettem, a jelen írás a számok tartalmát szélesebb körben is ismertté teheti.

A sokszorosított, A4-es formátumban készített értesítő az első években évente egyszer jelent meg, általában karácsony előtt, majd 2005-től évente kétszer, húsvét és karácsony előtt. A cél az volt, hogy informálja a PMI életéről a volt növendékeket, és arról pozitív képet alakítson ki olyan környezetben, ahol az intézet múltja kritikáknak és nem mindig objektív támadásoknak volt kitéve. A második számtól kialakultak az állandó rovatok, amelyek közül a két legfontosabb a *PMI növendékei* és a *Hírek a PMI életéből* volt.

A *PMI növendékei* c. rovatban mindig közöltem az ösztöndíjasok névsorát (lásd 2. melléklet). Ezekben az években összesen 34 ösztöndíjas tanult az intézetben. Hatan az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyéből, négyen-négyen az Egri Főegyházmegyéből, a Debrecen-Nyíregyházi és a Győri Egyházmegyéből, hárman-hárman a Kaposvári és a Szombathelyi Egyházmegyéből, ketten-ketten a Szeged-Csanádi és a Székesfehérvári Egyházmegyéből, egy-egy a Pécsi és a Váci Egyházmegyéből és egy a Veszprémi Főegyházmegyéből. Rajtuk kívül volt három olasz egyházmegyes növendék, kettő a Ragusai és egy a Veronai Egyházmegyéből.

A legtöbben a Pápai Gergely Egyetemen tanultak, összesen tizenöten. Öten a Szalézi Egyetemre jártak, négyen a Santa Croce Egyetemre, hárman a Lateráni Egyetemre, ketten az Augustinianumra, és egy-egy növendék a Biblikus Intézetbe, illetve az Alfonsianára. Két növendék a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetemen Hittudományi Karára készítette tézisét. Szaktárgyaikat a 3. melléklet mutatja be.

A végzős növendékektől kértem, hogy licencia, illetve doktori dolgozatukról készítsenek rövid összefoglalást, amelyet aztán a *PMI növendékei* rovatban közöltem (lásd 4.

---

¹ 1998–2011 között voltam a rektor. Vö. NÉMETH László Imre: *A római Szent István Alapítvány 50 éve* (Budapest 2015) 50–51.

melléklet). Három növendék, Koós Ede,² Perger Gyula³ és Tóth András Sándor, akik 2011-ben fejezték be tanulmányaikat, licencia dolgozatának összefoglalása már nem került be a *PMI Hírek*nek azokba a számaiba, amelyeket ez a tanulmány ismertet.

Az aktuális növendékekről való beszámolót a *Hírek a PMI életéből* c. rovat követte, amelyben röviden beszámoltam az intézet életének jelentősebb eseményeiről. Általában olyan eseményekről írtam, amelyekről a *Magyar Kurír* és az *Új Ember* nem adott hírt.

A *PMI Hírek* második számától indult a *Hírek a PMI volt növendékeiről* c. rovat, amelynek az volt a célja, hogy a volt növendékek tudjanak egymásról, illetve látni lehessen, hogy az intézet növendékei milyen szerepet töltenek be a magyar Egyház életében. A 2002–2011 között az intézetben tanult magyar ösztöndíjas papok jelenlegi egyházi beosztását az 5. melléklet foglalja össze.

Ugyancsak a *PMI Hírek* második számától indult a *Halottaink* c. rovat, amelyben megemlékeztem az éppen elhunyt növendékekről (6. melléklet).

A második számban idéztem először az intézet vendégkönyvéből Teréz anya beírását, majd ebből is rovat lett.⁴ Jelentős személyek bejegyzéseit közölhettem, akik között volt bíboros, érsek, püspök, pap és korábbi növendék, valamint jeles világi személy, úrhajós és miniszterelnök (lásd 7. melléklet).

Az értesítő célja volt az intézet életének megörökítése a jövő számára. Innen született a gondolat, hogy összeállítsam a Vigilancia Bizottság volt és jelenlegi tagjainak a névsorát. A kikutatott adatokat két részben tettem közzé, amelyeket itt a gépelési hibák javításával közlök, hiszen erről sehol máshol nem lehet olvasni:⁵

*Első rész:*⁶ Az intézetben töltött évek alatt a Vigilancia Bizottság tagjaival rendszeresen találkoztunk. A most induló sorozatban szeretném bemutatni a Bizottság volt tagjait. Az intézet 1964-es átvételét követően a Szemináriumok- és Egyetemek Kongregációja 1966 elején kezdeményezte Zemplén György⁷ rektornál, hogy az érvényes kánonok szerint jelöljön két-két személyt a fegyelmi- és a gazdasági felügyelő bizottságba. A rektor válaszában hét személyt jelölt, akik között volt három magyar is. A Kongregáció 1966. május 7-én írt válaszában a fegyelmi bizottság tagjaivá Alois Stögert, az Anima rektorát és Zsigmond Raymund domonkost,⁸ az Angelicum Szociológiai Intézetének vezetőjét nevezte ki. A gazdasági bizottság tagjai pedig Tomek Vince piarista⁹ generális, valamint Friedrich Buuck jezsuita, a Colle-

2 Licencia-dolgozatának címe: *La Chiesa Cattolica e gli zingari, per l'evangelizzazione degli zingari in Ungheria*.

3 Licencia-dolgozatának címe: *Il martirio di János Brenner (1931–1957) durante la dittatura comunista in Ungheria*.

4 A rovatnak nem jutott hely a 2008. november 30-i és a 2011. március 25-i számokban.

5 Az összeállításban szereplő magyar egyházi személyeknek a lábjegyzetben jelzem, hogy hol található meg életrajzi adataik.

6 *PMI Hírek* (2009. március 10.).

7 Életrajza: BEKE Margit: *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegeye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 821.

8 Zsigmond Rajmund O.P. 1919-ben született és 1944-ben szentelték pappá. Rómában a Salita del Grillo 1. szám alatt lakott (SZIA-Zágon gyűjtemény, szerzetesek kartonjai).

9 Életrajza: LÉH István Sch.P. – KOLTAI András: *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997* (METEM Könyvek 21) (Budapest 1998) 390.

gium Germanicum et Hungaricum rektora lettek.¹⁰ Kinevezésükről a Püspöki Kar elnöke, Ijjas József érsek¹¹ tájékoztatást kapott.

*Második rész:*¹² Az első részben bemutattam, hogy az intézet 1964-es átvételét követően 1966-ban újultak meg az intézet életét felügyelő bizottságok. Az intézet levéltárában hiányosak az adatok, ezért egész pontosan nehéz összeállítani, kik és meddig voltak a bizottságok tagjai. 1967-ben, a Nevelési Kongregációtól kapott információ szerint, két változás is történt. P. Buuckot, a Collegium Germanicum et Hungaricum rektorát, P. Johann Schasching jezsuita váltotta fel. Őt 1966-ban Pedro Arrupe generális hívta tanítani Rómába, a Pápai Gergely Egyetemre, ahol 1991-ig, nyugdíjba vonulásáig szociológiát tanított. 1966–1969 között a Collegium Germanicum et Hungaricum rektora is volt és vatikáni dikasztériumok munkájából is kivette a részét. Aloys Stögert pedig, a neves biblikust, aki 1961–1967 között a Pontificio Istituto Teutonico di S. Maria dell’Anima rektora volt, 1967-ben Sankt Pöltenbe, segédpüspöknek nevezték ki. Őt utóda, Franz Wasner váltotta fel, aki 1981-ig volt az Anima rektora. A hiányzó adatok között azt biztosan lehet tudni, hogy Zsigmond Raymund domonkos atya 1978-ig volt tagja a Bizottságnak, amikor is megvált a papi szolgálattól. Továbbá 1980-ban a két bizottság (gazdasági és fegyelmi) helyett már csak egy volt, amelynek elnöke 1986-ban bekövetkezett haláláig Tomek Vince piarista volt. Zakar Polikárp ciszterci atya¹³ 1981-ben lett a Vigilancia Bizottság tagja, majd 1986-ban ő vette át az elnöki tiszteletet. Schasching atya mellé harmadik tagnak ekkor Fenyő Vendel szalézi atyát¹⁴ nevezték ki. Miután Schasching atya nyugdíjba vonult és hazautazott Bécsbe, 1992-ben Ternyák Csaba¹⁵ püspökkari titkár, Ruppert József piarista¹⁶ és Szentmártoni Mihály¹⁷ jezsuita lettek a Bizottság tagjai. Ekkor volt a testület a legnépesebb. Zakar Polikárp atyát, aki hazaköltözött Magyarországra, 1998-ban Ternyák Csaba érsek váltotta fel az elnöki székben, aki ekkor már a Papi Kongregáció titkára volt. Fenyő Vendel 1999-ben elhunyt. A Bizottságnak három helyett csak két tagja maradt. 2007-ben pedig, amikor Ternyák Csabát egri érseknek nevezték ki, Ruppert József lett az elnök, Szentmártoni Mihály mellett pedig Kovács Gergely gyulaféhevári egyházmegyes pap,¹⁸ a Kultúra Pápai Tanácsának osztályvezetője lett a második tag.

Az összeállítás jól mutatja, hogy a PMI 1964-ben történt átadás-átvétele után az illetékes kongregáció a Vigilancia Bizottság tagjaivá kezdetben azoknak a római kollégium-

10 1962 szeptemberétől 1966-ig volt a Collegium Germanicum et Hungaricum rektora. Kapcsolatban állt az intézet korábbi vezetésével. NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009) 141.

11 Életrajza: VICZIÁN József: *Ijjas József*. In *Magyar Katolikus Lexikon* V (Budapest 2000) 214–215.

12 *PMI Hírek* (2010. március 15.).

13 Életrajza: NÉMETH 2015, 48–50.

14 Életrajza: NÉMETH 2015, 35.

15 Életrajza: BEKE 734–735.

16 Életrajza: NÉMETH 2015, 27–28.

17 Életrajza: uo. 54–55.

18 Életrajza: uo. 40–41.

moknak a rektorait nevezte ki, akik korábban is kapcsolatban álltak az intézettel, illetve az emigrációnak olyan magyar egyházi személyiségeit, akik nem álltak szemben az intézet otthonról érkezett új vezetőivel. A magyarországi rendszerváltást követően lassan átrendeződött a Vigilancia Bizottság összetétele, amelynek elnöke és tagjai nagyobb részben Magyarországról érkezett személyek lettek.

A *PMI Hírek* 2010. március 15-i számában tettem közzé egy összeállítást azokról, akik szentírástudományt tanultak. Ezt az összeállítást is teljes terjedelmében közlöm:

A 2007. évi húsvéti számban közöltem az 1965 utáni évek statisztikai adatait arra vonatkozóan, hogy a PMI növendékei hol tanultak. E statisztikában, amely az alábbiak szerint korrigálásra szorul, kiemelkedő helyen állnak a biblikusok. A Pápai Biblikus Intézet növendékei voltak abc sorrendben: Ferling György (Győr), Fodor György (Hajdúdorog), Gyürki László (Szombathely), Kiss-Rigó László (Esztergom), Racs Csaba (Eger), Rózsa Huba (Székesfehérvár), Schmatovich János (Győr), Székely János (Esztergom), Szénási Sándor (Eger), Takács Gyula (Szombathely), és Tarjányi Béla (Kalocsa). A Gergely Egyetemen biblikus teológiát tanult: Benyik György (Kalocsa), Fábry Kornél (Kaposvár), Thorday Attila (Szeged) és Török László (Eger). Rajtuk kívül az intézet lakója volt pár hónapra Soltész János (Hajdúdorog) biblikus is. A második világháború előtti években tízen jártak a Biblikus Intézetbe. Közülük csak néhány nagy nevet említek: Bart Lőrinc (Esztergom), Görgényi Béla (Pécs), Ijjas József (Kalocsa) és Szörényi Andor (Kalocsa). A háború után az 1964 előtti években viszont csak ketten jártak a Biblikus Intézetbe: Ipoly Ottó (Kalocsa) és Zalotay József (Vác). A névsor impozáns!

Az összeállítás után Tarjányi Béla professzor írása olvasható a magyarországi biblikusok találkozóiról.

A második számtól az értesítő utolsó rovata a *Könyvek, cikkek a PMI-ről*.¹⁹ Ennek célja az intézet életére vonatkozó bibliográfia összegyűjtése volt. Feltehetően nem ez volt a legolvasottabb rovat, és minden bizonnyal nem is teljes, az intézet történetének feldolgozására vonatkozóan azonban hasznos. Másol ilyen bibliográfia nem jelenik meg. A legfontosabbak azok a tanulmányok, amelyekben az intézet életéről található adatok, információk. A legtöbb munka az ügynökkérdéssel foglalkozik. Néhány mű az intézet egy-egy volt növendékének az életét, munkásságát mutatja be (pl. Kada Lajos, Jakab Antal, Prokop Péter). A bibliográfiát a 8. mellékletben közöljük.

Az intézetről rendszeresen jelentek meg rövid hírek a Collegium Germanicum et Hungaricum magyar növendékeinek értesítőjében, az ... *et Hungaricum*ban, amelyeket a rovatban jeleztem.²⁰ A *L'Osservatore Romano* az évente tartott Mindszenty-szentmiséről közölt tudósításokat, amelyekben olykor az intézetet is említették.²¹ A *Magyar Katolikus Lexikon* kötetiben megjelent az intézet volt rektorainak és sok növendékének is az életrajza.²²

19 Két számban maradt ki a rovat: 2008. november 30. és 2010. március 15.

20 2005 (IX. évfolyam, Pünkösdi szám), 2006 (X. évfolyam 1. sz., 50. o.), 2007 (XI. évfolyam 2. sz., 35. o.), 2008 (XII. évfolyam 3. sz., 28. o.).

21 Pl. (2007. május 11.) 9.: *Gli ungheresi di Roma ricordano il Card. Mindszenty*.

22 Ezek közül a *PMI Hírek* 2008. február 22-i számában egyre hívtam fel a figyelmet: VICZIÁN János: *Luttor Ferenc*. In *Magyar Katolikus Lexikon* VIII (Budapest 2003) 207.

A PMI 2010-ben ünnepelte megalakulásának 70. évfordulóját. Az ünnep alkalmából korábbi növendékeket felkértem arra, hogy egy-egy kiemelkedő növendéktársukról írjanak rövid megemlékezést.²³ Ezek az *Új Ember*ben jelentek meg.²⁴ Bánk József éresek-ről Újházi Lóránd, Belon Gellért püspökről Hollai Antal, Galla Ferencről Perger Gyula, Jakab Antal püspökről Kovács Gergely, Radó Polikárpról Füzes Ádám, Rajeczky Benjamin O.Cist.-ről Verbényi István, Szörényi Andorról Tarjányi Béla, Tóth K. Jánosról Pákozdi István, Vanyó Tihamér OSB-ről Beran Ferenc írt.

Az intézet életéről rendszeresen hírt adott a *Magyar Kurír* és az *Új Ember* is, valamint a Vatikáni Rádió magyar adása. Ezeket a *PMI Hírek*ben nem soroltam fel, bár ezek is információkkal szolgálnak.

A *PMI Hírek* példányai megtalálhatók a PMI levéltárában. Bízom benne, hogy egyszer majd az interneten is hozzáférhetőek lesznek, és ha szerény mértékben is, de forrásul szolgálnak az intézet átfogó történetének megírásához.

1. melléklet:

A *PMI Hírek* első számában olvasható kimutatás a növendékek egyházmegyei összetételéről 1965-től 2002-ig²⁵

Esztergom-Budapest	24
Eger	20
Vác	17
Győr	13
Veszprém	9
Hajdúdorog	9
Szombathely	8
Székesfehérvár	7
Szeged-Csanád	7
Pécs	7
Nagyvárad	6
Kalocsa-Kecskemét	6
Kaposvár	4
Debrecen-Nyíregyháza	3
Szabadka	1
Olasz egyházmegyék	2
<i>Összesen</i>	143

23 Kivételt képez Kovács Gergely atya (Gyulafehérvári Főegyházmegye), aki nem volt a PMI növendéke.

24 *PMI Hírek* (2010. december 4.). A felsorolt cikkek fel vannak tüntetve a bibliográfiában.

25 A 2002–2003-as akadémiai év növendékei már benne vannak ebben a számban. Nevei

2. melléklet
A Pápai Magyar Intézet növendékei 2002–2011 között

<i>Név (egyházmegye)</i>	<i>Oktatási intézmény, szak</i>	<i>Év</i>
Balázs Tamás (Győr)	Szalézi Egyetem, ifjúságpasztoráció	2006–2007 ²⁶
Bákonyi János (Debrecen-Nyíregyháza)	Gergely Egyetem, fundamentális teológia	2006–2008, 2009
Bodó Zoltán (Győr)	Santa Croce Egyetem, liturgikus teológia	2010– ²⁷
Bolla István (Kaposvár)	Gergely Egyetem, filozófia	2005–2008
Cordioli, Paolo (Verona)	Augustinianum, patrisztika	2007– ²⁸
Csépányi Gábor dr. (Esztergom-Budapest)	Gergely Egyetem, teológia	2010– ²⁹
Csizmadia Zoltán (Pécs)	Szalézi Egyetem, ifjúságpasztoráció	2002–2005
Fábry Kornél (Kaposvár)	Gergely Egyetem, biblikus teológia	2003–2008
Forró József (Esztergom-Budapest)	Gergely Egyetem, egyházjog	2003–2005
Horváth István Sándor(Szombathely)	Gergely Egyetem, egyházjog	2004–2007
Juhos Imre (Győr)	Lateráni Egyetem, teológia	2008–2010
Kálmán Imre (Győr)	Szalézi Egyetem, tömegtájékoztatás	2002–2005
Koós Ede (Eger)	Gergely Egyetem, missziológia	2009–2011
Laczkó István (Szeged-Csanád)	Szalézi Egyetem, ifjúságpasztoráció	2007–2008
Lengyel Ervin(Székesfehérvár)	Gergely Egyetem, egyházjog	2007–2009
Linczenbold Levente (Debrecen-Nyíregyháza)	Gergely Egyetem, kánonjogi gyakorlati kurzus	2002–2003
Lukács József (Esztergom-Budapest)	Santa Croce Egyetem, liturgikus teológia	2009–2010
Mazgon Gábor (Esztergom-Budapest)	Budapest, PPKE-HTK	2006–2008
Németh Norbert (Szombathely)	Gergely Egyetem, teológia	2008–2011
Nyéký Kálmán(Kaposvár)	Lateráni Egyetem II. János Pál Intézet, bioetika	2001–2004
Perger Gyula dr. (Szombathely)	Gergely Egyetem, egyháztörténelem	2008–2011
Pomillo, Andrea (Ragusa)	Szalézi Egyetem, pszichológia	2005–2006
Racs Csaba (Eger)	Biblikus Intézet, szentírástudomány	2004–2008
Sárhegyi Zoltán (Esztergom-Budapest)	Lateráni Egyetem II. János Pál Intézet, házasságteológia	2006–2008
Serfőző Levente (Szeged-Csanád)	Szalézi Egyetem, kateketika	2009– ³⁰
Szabó József (Eger)	Gergely Egyetem, spiritualitás teológia	2002–2004

26 1997–2000 között volt első alkalommal az intézet növendéke, amikor licencia fokozatot szerzett.

27 Folytatva tanulmányait 2013-ban licencia fokozatot szerzett.

28 Folytatva tanulmányait 2013-ban licencia fokozatot szerzett.

29 Folytatva tanulmányait 2012-ben licencia fokozatot szerzett.

30 Folytatva tanulmányait 2012-ben licencia fokozatot szerzett.

<i>Név (egyházmegye)</i>	<i>Oktatási intézmény, szak</i>	<i>Év</i>
Szederkényi László (Vác)	Augustinianum, patrisztika	2002–2005
Szemere János (Székesfehérvár)	Gergely Egyetem, egyházjog	2010– ³¹
Tari Zsolt (Debrecen- Nyíregyháza)	Budapest, PPKE-HTK	2005–2006
Tóth András Sándor (Veszprém)	Santa Croce Egyetem, egyházjog	2008–2011
Tóth László (Debrecen-Nyíregyháza)	Alfonsiana, morális	2001–2003
Török László (Eger)	Gergely Egyetem, biblikus teológia	2001–2004
Tuttobene, Luca (Ragusa)	Gergely Egyetem, filozófia	2001–2005
Újházi Lóránd (Esztergom-Budapest)	Santa Croce Egyetem, egyházjog	2004–2006

3. melléklet

A római egyetemeket látogató növendékek szaktárgyai

filozófia	1
teológia	3
fundamentális teológia	1
biblikus teológia	2
liturgikus teológia	2
spirituális teológia	1
házasságteológia	1
szentírástudomány	1
patrisztika	1
egyháztörténelem	1
morális	1
bioetika	1
missziológia	1
egyházjog	7
ifjúságpasztoráció	3
kateketika	1
tömegtájékoztatás	1
<i>Olasz növendékek</i>	
filozófia	1
patrisztika	1
pszichológia	1

³¹Folytatva tanulmányait 2013-ban licencia fokozatot szerzett.

4. melléklet
A PMI növendékeinek doktori és licenciamunkáinak³²

Doktori dolgozatok

Balázs Tamás	Educare i giovani alla fede in Ungheria e incontrando la Bibbia ³³
Fábró Kornél	Tanítványság az új Exodus, Km 4,35–7,30 retorikai analízise és interpretációja ³⁴
Németh Norbert	La teologia di mistero in Odo Casel e la sua rilevanza in relazione all'iniziazione cristiana d'oggi ³⁵
Szederkényi László	La partecipazione dei cristiani alla vita politica nell'epoca precostantiniana ³⁶
Újházi Lóránd	Psychological suitability in relation to holy orders ³⁷

Licenciamunkák

Bákonfi János	A Szentírás az Egyház életében ³⁸
Bolla István	La dottrina di Dio nella Freiheitsschrift di Schelling ³⁹
Csizmadia Zoltán	Személyi érettség és szexualitás ⁴⁰
Fábró Kornél	Dal fantasma al Signore, Analisi retorica di Mc 6,45–7,30 ⁴¹
Juhos Imre	Vere Deus et Vere Homo – L'interpretazione del dogma di calcedonia nella cristologia di Marcello Bordonio ⁴²
Lengyel Ervin	A klerikusi állapot elvesztése a hatályos latin jog tükrében különös tekintettel a CIC 290. kánon 3. paragrafusában említett leiratra ⁴³
Nyéky Kálmán	Újragondolni az orvosi cselekvést az élet kezdete előtt ⁴⁴

32 A dolgozatok címét úgy közlöm, ahogy az az értesítőben megjelent.

33 *PMI Hírek* (2007. november 25.): Fiatalok hitre nevelése a Szentírással Magyarországon.

34 *PMI Hírek* (2009. március 10.).

35 *PMI Hírek* (2011. március 25.): A misztérium teológia Odo Caselnél és a jelentősége ma az iniciációs szentségeknél.

36 *PMI Hírek* (2005. november 27.): A keresztények részvétele a politikai életben a Konstantin előtti korban.

37 *PMI Hírek* (2006. november 30.): Pszichológiai alkalmasság a szent rendekre.

38 *PMI Hírek* (2009. november 29.).

39 *PMI Hírek* (2008. február 22.): Isten tan Schelling Festschriftjében.

40 *PMI Hírek* (2005. március 1.).

41 *PMI Hírek* (2007. március 15.): A kísértettől az Úrig. A Mk 6,45–7,30 retorikai analízise.

42 *PMI Hírek* (2010. december 4.): Igaz Isten és Igaz Ember, a calcedonai dogma értelmezése Marcel Bordon krisztológiájában.

43 *PMI Hírek* (2008. február 22.).

44 *PMI Hírek* (2005. március 1.).

Racs Csaba	És imám eljutott színed elé, szent templomodba. A 93. Zsoltár intertextuális elemzése ⁴⁵
Szabó József	Gyógyítás az Egyházban ⁴⁶
Tóth László	Il suicidio in Ungheria ⁴⁷
Török László	La giustizia fatta nel segreto, l'analisi della sequenza Mt 6,1–18 ⁴⁸
Tuttobene, Luca	Il concetto di experimentia nella Summa Theologiae di Tommaso d'Aquino ⁴⁹

5. melléklet

*A 2002–2011 között a PMI-ben tanult 29 magyar ösztöndíjas pap⁵⁰
egyházi beosztása 2015-ben*

plébános	14
plébános-főiskolai tanár	4
szemináriumi lelki igazgató (spirituális)	3
plébános központi szolgálattal	2
központi szolgálatban	2
diplomáciai szolgálatban ⁵¹	2
szemináriumi fegyelmi elöljáró (prefektus)	1
káplán	1

45 *PMI Hírek* (2008. november 30.).

46 *PMI Hírek* (2004. október 28.).

47 *PMI Hírek* (2005. november 27.): Az öngyilkosság Magyarországon.

48 *PMI Hírek* (2004. október 28.): A titokban tett jótett. Mt 6,1–18 retorikai elemzése.

49 *PMI Hírek* (2006. március 1.): A tapasztalat fogalma Aquinói Szent Tamás Summa Teológiájában.

50 A 31 növendék közül ketten megváltak a papi szolgálattól.

51 Forró József a Pápai Diplomáciai Akadémia növendékeként szerzett licenciát és doktori fokozatot a Gerely Egyetemen, egyházjogból. *PMI Hírek* (2008. november 30.). Lengyel Ervin még a PMI növendékeként szerzett licenciát, majd tanulmányait a Pápai Diplomáciai Akadémián folytatta. *PMI Hírek* (2009. november 29.).

6. melléklet
A 2002–2011 között elhunyt volt PMI-növendékek

Árva Vince	PMI Hírek 2009. március 10.
Borovi József	PMI Hírek 2005. november 27.
Frank Miklós	PMI Hírek 2010. december 4.
Csordás Eörs	PMI Hírek 2010. december 4.
Király Ernő	PMI Hírek (2004/3) október 28.
Kovács Endre O.Cist. püspök	PMI Hírek 2007. november 25.
Németh László szkf	PMI Hírek 2008. február 22.
Prokop Péter	PMI Hírek (2003/1) december 14.
Tóth Giulio	PMI Hírek 2011. március 25.
Vanyó Aladár Tihamér OSB	PMI Hírek 2005. november 27.
Vanyó László	PMI Hírek (2003/1) december 14.
Walper Ferenc	PMI Hírek 2007. március 15.

7. melléklet
Jeles személyek, akiknek bejegyzését a PMI Hírek a Pápai Magyar Intézet vendégkönyvéből idézte

Bánk József egri érsek, váci püspök	PMI Hírek 2005. március 1.
Bertone Tarcisio bíboros, államtitkár	PMI Hírek 2007. november 25.
Farkas Bertalan úrhajós	PMI Hírek 2009. március 10.
Fila Béla teológus professzor	PMI Hírek 2005. november 27.
Ijjas József kalocsai érsek	PMI Hírek 2004. október 28.
Irányi László, külföldi magyarokpüspöke	PMI Hírek 2006. november 30.
Kada Lajos c. érsek, pápai nuncius	PMI Hírek 2008. február 22., PMI Hírek 2009. november 29.
Kiss László pap, tanár	PMI Hírek 2006. március 1.
Ladocsi Gáspár tábori püspök	PMI Hírek 2007. március 15.
Majnek Antal megyéspüspök	PMI Hírek 2010. március 15.
Orbán Viktor miniszterelnök	PMI Hírek 2010. december 4.

8. Melléklet

*A Pápai Magyar Intézetről 1998–2011 között megjelent publikációk listája a PMI Hírek Könyvek, cikkek a PMI-ről rovata alapján:*⁵²

1. ADRIÁNYI Gábor: *A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty ügy* (Budapest 2004).
2. ADRIÁNYI Gábor – CSIKY Balázs: *Nyisztor Zoltán* (Dissertationes Hungaricae ex Histora Ecclesiae XVII) (Budapest 2005).
3. ADRIÁNYI Gábor: *Egy élet nyomában* (Budapest 2007).
4. BABOS Anikó: *Az Apostoli Szentszék keleti politikájának kezdetei Magyarországon. Az 1964-es részleges megállapodás* (Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar Nemzetközi Tanulmányok Intézete, Nemzetközi tanulmányok szak).
5. BALOGH Margit: *A Magyar Katolikus Püspöki Kar Tanácskozásai 1949–1965 között. Dokumentumok I-II* (METEM, Budapest 2008).
6. BANDI István: *Adalékok a Pápai Magyar Intézet történetéhez, állambiztonsági módszertani megközelítésben*, in *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989* (szerk. Bánkúti Gábor és Gyarmati György; Budapest 2010) 189–205.⁵³
7. BARBERINI, Giovanni: *L'Ostpolitik della Santa Sede. Un dialogo lungo e faticoso* (Santa Sede e politica nel novecento 6) (Bologna 2007).
8. BARBERINI Giovanni: *La politica del dialogo. Le carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana* (Santa Sede e politica nel Novecento 7) (Bologna 2008).
9. *BEKE Margit: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)*. In *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* (szerk. CSORBA László; Budapest 1998) 69–73.
10. BEKE Margit: *Mindszenty József esztergomi érsek, bíboros fáradozása az európai kapcsolatok kiépítéséért 1945–1948 között és kapcsolatai Mariazellel*. In *Mariazell és Magyarország. 650 év vallási kapcsolatai* (Strigonium Antiquum VI) (szerk. Walter BRUNNER – Helmut EBERHART – Fazekas ISTVÁN – Gállffy ZSUZSANNA – Elka HAMMAR-LUZA – HEGEDŰS András; Esztergom 2003), 154–159.
11. BERAN Ferenc: *Értékelni a múltat, ismerni a jelent*. In *Új Ember* (2010. szeptember 26.).
12. BOTTONI, Stefano: *Egy különleges kapcsolat története. A magyar titkosszolgálat és a Szentszék, 1961–1978*. In *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989* (szerk. BÁNKUTI Gábor és GYARMATI György; Budapest 2010) 253–280.
13. *CSORBA László: *A Római Magyar Történelmi Intézet megalapítása és első évei (1895–1922)*. In *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* (szerk. CSORBA László; Budapest 1998) 7–18.

⁵² A bibliográfiát kiegészítettem néhány fontos tanulmánnyal, amelyek 1998 és 2002 között, illetve a 2011. évi első szám után jelentek meg, és ezért nem kerültek be a *Könyvek, cikkek a PMI-ről* c. rovatba. Ezeket * jelöli.

⁵³ A tanulmány első megjelenése: *Egyháztörténelmi Szemle* VIII (2007) 1/174–188.

14. *CSORBA László: *A Római Magyar Akadémia története 1945 után*. In *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* (szerk. CSORBA László; Budapest 1998) 47–52.
15. *CSORBA László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. In *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* (szerk. CSORBA László; Budapest 1998) 75–94.
16. *CSORBA László: *A Fraknoi-villa – a Magyar Köztársaság Szentszék melletti Nagykövetségének székhelye*. In *Magyarország és a szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920–2000* (szerk. ZOMBORI István; Budapest 2001) 113–135.
17. FEJÉRDY András: „Hontalanok.” *A római emigráns magyar papok, a magyar kormányzat és a Vatikán új keleti politikájának kezdetei*. In *Történelmi Szemle* XLI (2009) 1/59–89.
18. FEJÉRDY András: *Magyarország és a II. Vatikáni Zsinat (1959–1965)*. (Phd disszertáció; Budapest 2010, kiadása: Budapest 2011).
19. FÜZES Ádám: *Teológus és újságíró*. In *Új Ember* (2010. szeptember 19.).
20. GALLA Ferenc: *Pápai kinevezések, megbízások és felhatalmazások Erdély, a Magyar Királyság és a Hódoltság területére (1550–1711)* (Collectanea Vaticana Hungariae 3) (sajtó alá rendezte Tusor P. és Tóth K.; Budapest-Róma 2010).
21. HAJNÓCZY Gábor – CSORBA László (a cura di): *Il Palazzo Falconieri e il palazzo barocco a Roma* (Rubettino 2009).
22. HOLLAI Antal: *A lélek mestere*. I in *Új Ember* (2010. október 31.).
23. KOVÁCS Gergely: *Egymás kedvét pótolni jósággal*. In *Új Ember* (2010. november 14.).
24. LÉNÁRD Ödön – TÍMÁR Ágnes – SZABÓ Gyula – Soós Viktor Attila: *Utak és útvesztők* (Budapest 2006).
25. MAJSAI Tamás: „*Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel*”. *Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban*. In *Beszélő* 12 (2007) 12/44–65; 13 (2008) 1/58–85; 3/77–94; 4/80–99.
26. MÉSZÁROS István: *Egy „Kultusz” a XXI. században, A Mindszenty-tisztelet története (1975–2005)* (Budapest 2005).
27. (MIHÁLYI Géza): *Viva Ungheria! Beszélgetés Mihályi Gézával a kurtavasról, a magyar forradalom olaszországi hatásáról és XII. Pius pápa segítségéről*. In *Magyar Nemzet* (2006. január 28.).
28. *NÉMETH László (Imre): *Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben*, in *MEV* 11 (1999) 1–2/231–242.
29. NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelképásztorkodás történetéhez. Első rész 1945–1963*. In *MEV* 14 (2002) 1–4/197–228.
30. NÉMETH László (Imre): *Megemlékezések Mindszenty bíborosról a Santo Stefano Rotondóban 1991–2003 között*. In *MEV* 15 (2003) 1–2/193–205.
31. NÉMETH László (Imre): *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Második rész: 1963–1973*. In *MEV* 15 (2003) 3–4/119–149.
32. NÉMETH László (Imre): *Magyar egyházi intézmények Rómában*, in *Santa Balbina bazilika* (szerk. LADOCSEI Gáspár – NÉMETH László (Imre); Budapest 2004) 32–35.
33. NÉMETH László (Imre): *Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungarico in Urbe*. In *Annuario, Studi e documenti italo-ungheresi, Florio Banfi Ricordi Ungheresi in Italia* (a cura di Péter Sárközy; Roma-Szeged 2005) 213–215.

34. NÉMETH László (Imre): *Pápai Magyar Egyházi Intézet*. In BANFI, Florio: *Magyar emlékek Itáliában. Magyar–olasz tanulmányok* (szerk. KOVÁCS Zsuzsa – SÁRKÖZY Péter; bőv., átdolg. kiad., Szeged 2005) 244–248.
35. NÉMETH László (Imre): *Pápai Magyar Intézet (Pápai Magyar Egyházi Intézet, PMI)*. In *Magyar Katolikus Lexikon X* (Budapest 2005) 561–563.
36. NÉMETH László (Imre): *Mihalik Alapítvány*. In *Távlatok* (2006) 4/230.
37. *NÉMETH László (Imre): *Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez*. In *Historicus Societatis Iesu. Szilas László emlékkönyv* (METEM Könyvek 62) (szerk. MOLNÁR Antal – SZILÁGYI Csaba – ZOMBORI István; Budapest 2007) 350–351.
38. NÉMETH László Imre: *Mindszenty megvalósult álma. A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház* (Budapest 2009).⁵⁴
39. *PAJOR András: *„A te szavadra...” Látogatások Kada Lajos érseknél* (Kecskemét 2001).
40. PÁOZDI István: *Különös virágszedés*. In *Új Ember* (2010. november 21.).
41. PEHM László: *Láttuk, hallottuk, csodáltuk, követjük... Személyes emlékeim Werner atyáról*. In *Új Ember Kalendárium* (2011) 59–61.
42. PERGER Gyula: *Az egyháztörténet forrásainak kutatója*. In *Új Ember* (2010. október 1.).
43. *PROKOPP Mária: *Prokop Péter festőművész (1919–2003)* (Szeged 2003).
44. RÁDAI Eszter: *Befurakodni a Katolikus Világegyház központjába. Interjú Csorba László történésszel*, in *Élet és Irodalom* LIII (2009) 3. sz.
45. ROSDY Pál: *Többet ártott, mint használt... Negyvenöt éve írták alá az 1964-es „részleges megállapodást”*. In *Új Ember* (2009. szeptember 13.).
46. SÁRKÖZY Péter: *Róma mindannyiunk közös hazája. Magyar emlékek Rómában, magyarok emlékei Rómáról* (Budapest 2010) 61–63.
47. (SOMOS József): *Lemondás és alázat. Papi arcélek. Somos József ny. amerikai magyar lelkész*. In *Keresztény Élet* (2010. június 20.).
48. SÜMEGI György: *Prokop Péter és az 1956-os forradalom*. In *Az 1956-os forradalom hatása a környező országok egyházaira* (szerk. ZOMBORI István; Budapest 2009) 131–147.
49. SZABÓ Csaba: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években* (Budapest 2005).
50. SZABÓ Csaba: *„Nyíri” és „Keleti” – Keresztes. Adalékok a görög katolikusok 20. századi történetéhez*, in *Egyháztörténeti Szemle* 8 (2007) 1/189–215.
51. SZABÓ Csaba: *A „Világosság” fedőnevű belső rezidentúra az Állami Egyházügyi Hivatalban*. In *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989* (szerk. Bánkúti Gábor – Gyarmati György; Budapest 2010) 207–252.⁵⁵
52. SZABÓ Ferenc: *A magyar jezsuiták sajtómunkája 1945 után itthon és külföldön*. In *Múlt és jövő. A magyar jezsuiták száz éve (1919–2009) és ami abból következik* (METEM Könyvek 73) (szerk. Molnár Antal – Szilágyi Csaba; Budapest 2010) 66–74.

54 A PMI Hírekben fel vannak sorolva a kötet anyagát előkészítő tanulmányok megjelenései is.

55 Első megjelenés: SZABÓ Csaba – Soós Viktor Attila: *„Világosság.” Az Állami Egyházügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen* (Új Ember-Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány, Budapest 2006) 17–72.

53. *SZABÓ Gyula, *A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963–1989)* (Budapest 2011).
54. TABAJDI Gábor – UNGVÁRI Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990* (Budapest 2008).
55. TARJÁNYI Béla: *Haladó gondolkodású biblikus*. In *Új Ember* (2010. október 10.).
56. TOMKA Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügy-nökkérdés* (Budapest 2005).
57. TUSOR Péter: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I, Excerptum ex vol. I) (Budapest-Róma 2004).
58. ÚJHÁZI Lóránd: *Bánk József a kánonjogász*. In *Új Ember* (2010. október 17.).
59. ÚJVÁRY Gábor: *Egy tudós kultúrpolitikus kalandjai Rómában és a magyar hivatalokban. Gerevich Tibor és a Római Magyar Akadémia*. In *Történelmi Szemle* 1 (2008) 2/195–223.
60. VARGA Gabriella – VENCSER László: *Megalkuvás nélkül. Száz éve született Jakab Antal* (Budapest 2009).
61. VARGA Gabriella – VENCSER László: *Én Uram és én Istenem! Hetvenállomásos zárándokúton Jakab püspökért. Egy emlékvé története 2009. március 12. – 2010. március 13.* (Budapest 2010).
62. VERBÉNYI István: *Új utak az egyházzene-történetben*. In *Új Ember* (2010. november 7.).
63. ZÁGON József: *A magyar Egyház helyzete az 1964-es megállapodás után*. In *Távlatok* (2006) 3/314–333.

A TANULMÁNYOK EREDETI MEGJELENÉSE

Lelkipásztorkodás története

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Első rész: 1945–1963, in: MEV 14(2002) 1–4/97–228.

Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez. Második rész: 1963–1973, in: MEV 15(2003) 3–4/119–149.

Adalékok a római magyar lelkipásztorkodás történetéhez. Harmadik rész: 1973 –1999, in: MEV 28(2016) 1–4/154–193.

A római magyar katolikus közösség története 1998–2011, in: Laborator Assiduus, A 70 éves Zombori István köszöntése, Budapest, MTA Történettudományi Központ Történettudományi Intézet, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, 2019, 395–414.

Szabad magyarok Rómában – Küry Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége 1944–1946, in: Magyar Sion Új Folyam XIII. / LVI. (2019) 2/277–304.

Olaszországi lelkipásztori értesítők 1945–1996, in: Látó szívvel, szerk: Bende József, Deák Viktória Hedvig OP, Pákozdi István, Budapest, Magyar Piarista Rendtartomány, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Vigilia Kiadó, 2006, 281–289.

Az Olaszországi Magyar Katolikus Misszió levéltára 1952–2006, in: MEV 21(2009) 1–4/265–293.

Tíz év a magyarok római kápolnájában, 2004–2014, in: Magyar Sion Új Folyam IX. /LI. (2015), 2/225–244.

A milánói magyar katolikus közösség története 1924–1974 (Vázlatos áttekintés), in: Magyar Sion Új Folyam XII. / LIV. (2018) 2/167–188.

Jeles személyek

Boldog Apor Vilmos vértanú püspök, in: Korunk 3. folyam, XXVII(2016) 8/64–71.

Adalékok egy boldoggá avatási eljárás történetéhez (Boldog Batthyány-Strattmann László 1870–1931), in: MEV 16(2004) 1–2/201–216.

VI. Pál és Mindszenty József, in: Vigilia 1998/4/247–252.

Mindszenty József bíboros levelei a Pápai Magyar Egyházi Intézetben, in: MEV 11(1999) 1–2/231–242.

Mindszenty József a boldoggá avatás útján, in: *Hogy jobban értsük a huszadik századot, Konferenciák 2012–2013*, Korrajz 2013 a XX. Század Intézet évkönyve, szerkesztette: Markó György és Schmidt Mária, Budapest, XX. Század Intézet, 2014. 92–101.

Zágon József (1909–1975), in: MEV 24(2012) 3–4/39–78.

Zágon József levelezése két magyar jezsuitával, avagy adalékok a milánói magyar közösség történetéhez, in: *Historicus societatis Iesu*, Szilas László emlékkönyv szerkesztők: Molnár Antal, Szilágyi Csaba, Zombori István, (METEM könyvek 62), Budapest, METEM, 2007, 350–367.

Száztíz éve született Zágon József apostoli vizitátor, in: *Magyar Sion Új Folyam* XIII. / LV. (2019) 1/45–73.

Olaszországi magyar emlékek

Az esztergomi bíboros érsekek címtemplomai, in: *Santa Balbina bazilika*, Szerkesztette: Dr. Ladocsi Gáspár, Dr. Németh László, Budapest, Makróvilág, 2004, 28–31.

Magyar egyházi intézmények Rómában, in: *Santa Balbina bazilika*, Szerkesztette: Dr. Ladocsi Gáspár, Dr. Németh László, Budapest, Makróvilág, 2004, 32–35.

Magyar emlékek az „örök városban”, in: *Megtört kenyér, Ünnepi könyv Bosák Nándor püspök 70. születésnapjára*, (szerk. Keresztesné Várhelyi Ilona), Debrecen, Debrecen–Nyíregyházi Egyházmegye, 2009, 94–99.

Miscell

Szent Hilárius egezetikai módszerei a Máté evangéliumhoz írt kommentár első két fejezetében, in: *A Szent atyák nyomdokait követve*, in memoriam Vanyó László, Szerkesztette: Baán István, Budapest, Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 2003. 237–247.

PMI Hírek. A Pápai Magyar Intézet értesítői 2002–2011 között, in: *Magyar Sion Új Folyam* X. / LII. (2016) 1/189–205.

NÉVMUTATÓ

A névmutatóban nem szerepelnek a táblázatokban, mellékletekben és függelékekben szereplő nevek, illetve a Mt evangélium első két fejezetében olvasható szentírási nevek és az újszövetségi szerzők nevei. A képet a dőlt számok jelzik.

- Abele Egon 193
Acerbi, Angelo 106–107
Adalbert, Szent 339, 349
Ádám György 51, 59, 61, 68–69, 71, 73, 75, 83,
144, 163, 167, 320–323, 325, 327–334, 396
Áder János 34, 108
Ágnes, Szent 36, 271
Alszeghy Zoltán SJ 17, 37, 45, 78, 90, 267, 347
Amann Norbert 330
Ambro Francesco 26, 157, 321
Ambrosi, Andrea 255
Ambrus Szaniszló 83
Ancel, Alfred 228
András Károly 333
András, Szent 338
Andrássy Mihály 303
Anisits Jenő 37, 141, 152, 154, 161, 166, 206, 280,
400
Anna néni 415
Anselm IV da Bovisio 194
Antall József 107
Antos Kálmán 135–137
Apor Gábor 11, 12, 14, 20–21, 23, 26, 31, 50–51,
56, 79, 110, 121–123, 127–130, 135–138, 150,
157, 191, 199, 201, 209, 266, 300, 302, 347,
318, 321, 325, 327, 394, 406, 426
Apor Gábor id. 207
Apor Gizella 209, 211
Apor Vilmos, Boldog 31, 181, 207–215, 219–220,
222, 224, 263, 285–286, 292, 297, 331, 348, 427
Aradi Zsolt 1–122–123, 128–129
Aragóniai János 337, 338, 339
Arányi Annamária 105
Arató Pál SJ 57
Ariberto da Intimiano 194
Arrupe, Pedro SJ 361
Asztalos János 46, 51–52, 55, 61, 63, 64, 72, 151,
153–154, 158–159, 162–164, 287, 289, 403
Avenali, Francesco 345
Bach, Johann Sebastian 109
Bafile, Corrado 218, 224, 332
Bajzáth Ferenc 180
Bak Edina 105, 109
Bakách-Bessenyei György 122
Bakai Katalin 82
Bakócz Tamás 338
Bakos Ildikó 213
Balassa János 110, 180–181, 426
Balázs Ferenc 180
Balázs Tamás 104
Baldelli, Ferdinand 308
Balla János 182
Balla Orsolya 105
Balli Tibor 202
Balogh Vince 324
BaloghLászló 63
Bán Györgyi 67
Báncsa nembeli István 337, 339
Bánfi Flório 82, 83, 132, 165, 273, 345
Bánfi Lukács 219
Bánk József 227, 363
Barankovics István 316
Baranyai Lőrincz Gusztáv 277
Barbalissa mérnök (arch.) 50, 286
Barcza György 126, 150
Bárkány Béláné 44
Barnabás, Szent 208, 214
Barnabei, Ettore 163
Baron Fehér = Nyíró Fehér 334
Bartl Lőrinc 362
Bartók Béla 32, 48, 278
Báry László 333
Batthyány József 339
Batthyány-Strattmann László, Boldog 107, 178,
181, 217–230, 348, 416, 427
Batthyány-Strattmann László ifj 231
Baura Ungar Emma 160
Bayer, Carlo 163
Békés Gellért OSB 25–27, 36, 50, 53, 60, 75, 78,
80–81, 88, 90, 166, 266–267, 269, 285–287,
300, 302, 317, 324, 328, 394
Béla, III. 266
Belon Gellért 363
Benedek pápa, XVI. 103, 109, 175, 177–178, 180,
348, 421
Benkő Antal SJ 91
Benyik György 362

- Beran Ferenc 363
 Beran Josef 259
 Berecz Ferenc 42–43
 Berkes Béla 54, 82, 347
 Bertoli, Paolo 219
 Beuchert, Albert 205
 Bezák Tamás 417
 Beznák Aladár 67
 Bíró László 107
 Blanchet, Emile 247
 Blaskó György 34, 164, 322, 324
 Blaskó Mária 316
 Bocskai Vince 213
 Boegle SJ (vice-posztulátor) 223, 225
 Boér Miklós 21, 140
 Bogdánffy Szilárd 178, 259
 Boglár Miklós OSM 31, 151–152, 154–155, 157,
 160–161, 202
 Bognár Lajos 254
 Bogner Mára Margit 219
 Bókay Dóra 102, 104, 417
 Bókay Márton 102, 104
 Bokor Éva 412
 Boldogfai Farkas Sándor 212
 Bolza Ilona 214
 Bóna László 212
 Borbándi Gyula 20, 27, 126, 195, 333
 Borbély István SJ 198, 199, 200, 206, 299–303,
 309–310, 312
 Borbély László 155
 Boros János 122, 128–129
 Borovi József 67, 68
 Borromeo, Federico 194
 Borsányi Balázs OFM 16, 19–20
 Bosák Nándor 345
 Bóza Kristóf 102
 Böcskei László 106
 Bőjte Mihály 14
 Böröcz József 162
 Bözsi néni 415
 Brandmüller, Walter 106
 Brelich, Erna 55
 Brezanóczy Pál 39, 53, 60, 287
 Bruck, Anton OFM 231
 Buuck, Friedrich SJ 282, 360–361
- Caccia, Gabriele 231
 Callixtus pápa, III. 203
 Casaroli, Agostino 43, 75, 220, 234, 236, 238, 258,
 274–276, 282, 287, 290
 Cataldi, Tommaso 32, 278
 Cavallerleone, Ferrero 31
 Cento, Fernando 47
 Charvault, Guido 99
 Cheli, Giovanni 290–291
 Chiarivinelli, Lorenzo 231
- Chopin, Fryderyk 48
 Cibian Miklós 180
 Ciccardini, Bartolo 79
 Cicognani, Amleto Giovanni 50, 282–283
 Cicutti Lajos 107
 Ciprianusz, Szent 355
 Comastri, Angelo 178
 Confalonieri, Carlo 36, 51, 280, 286
 Costantini, Celso Benigno Luigi 31
 Criscuolo, Vincenzo OFM^{Cap} 256, 258
 Crivelli, Raffaello 415
 Cunai, Ettore 36, 271
 Curzio, Eugenio 124
 Czákó József 137
 Czákó Veronika Ivett 69
 Czanleiter János 262
 Czapik Gyula 15, 17, 19, 21, 32, 141, 161, 209,
 218, 241
- Csáky (?) 245
 Császár Ede 19
 Császká György 348
 Csatlós Ferenc 19, 28, 328
 Csávossy Elemér SJ 223, 225
 Cseh Sándor 211
 Csele Sándor SJ 275, 282
 Csepreghi Ignác 242
 Cserhádi Ferenc 83, 95, 97, 109, 111, 180, 317, 432
 Cserhádi József 118
 Csermák Béla lásd még Küry Béla 118
 Csermák Vilmosné 135–137
 Csernoch János 338
 Csertő Sándor 39, 50, 59, 76, 136–137, 285,
 320–321
 Csihás György 147
 Csikszentmihályi Rita 81
 Csikszentmihályi Róbert 81, 108, 175
 Csiky Ágnes Mária 67
 Csiszó János 180
 Csopey Dénes 87, 88, 157, 161, 198, 200–204, 304,
 398
 Csorba Csilla 179
 Csorba László 102, 104, 122, 124, 130
 Csurgai Janka 55, 82, 347
 Csurgai József 54, 82, 122, 128, 347
- Dallané Gulyás Edit 202
 Dallos Ferenc 321
 Dalos Patrik Orat 134, 267, 300, 324
 Dám Ince 26, 32, 266, 278, 322
 d'André Károly 331
 Dániel próféta 291
 Dávid Bernadette 420
 De Angelis, Ferdinando OFM 136
 De Boynes, Norbert SJ 13
 De Rivo Zoltán 26, 266

- Deemetrius 337
 Del Mestre, Guido 228
 Dellapiane, Giovanni 265
 Dénes Gergely Orat 134, 156
 Dengl Miklós OFM 196, 197, 206
 Denk István 34, 225–226, 324
 Dér (Demel) Iván 245, 246, 265, 315–316, 320
 Déri Béla 330
 Derkánl-Momok Irén 63
 Detre György 102
 Di Domenico, János 105
 Di Marco, István 104
 Diokleciánusz császár 339
 Diós István 161
 Divald István SchP 35
 Doignon, J. 354
 Dominici János 175
 Dominique, M. 283
 Doór Vilmos 199
 Doria Pamfili, Andrea 126
 Dömötör Ede OFM 200, 308
 Dörrer, H. 358
 Drahos János 242
 Duncan, Oliver 49, 52, 284, 286–287

 Echard Tibor 53
 Endrédy Csanád OSB 234–238
 Endrédy Vendel O.Cist 315
 Erdő Péter 102, 106–109, 178–180, 217, 221, 254, 339, 346, 416, 423–424, 428
 Erdődy Gábor 102, 110, 179, 426
 Erzsébet főhercegnő 321
 Erzsébet, Szent 36, 48–49, 81, 108, 271, 285–286, 345, 331
 Estei Hippolit 338
 Esty Miklós 131
 Eszer, Ambrosius OP 219, 230
 Eszterhás István 27
 Eszterházy Endre (András) 136, 149

 Fábíán Árpád 52, 227
 Fábíán János 76
 Fábíán Károly 29, 159, 326, 329
 Fábíán Sándor 90
 Fábry Antal SJ 72, 75, 78, 86, 200–204, 206, 301, 303–310, 313–314, 411
 Fábry Kornél 104, 362, 422
 Fahidy József 136
 Falcinelli Erzsébet 104
 Farkas Géza 134
 Farkas Ilona 41, 53, 58–59, 69
 Farkas Magdolna 95–96, 96, 102–103, 179, 417, 419, 421
 Fáy Erzsébet 49, 50–52, 58, 284, 286–287, 341, 405–406
 Fáy Ferenc 67, 70

 Fáy Zoltán 201
 Fejér József SJ 118
 Fejérdy András 121, 298
 Fekete Emese 105
 Fenyő Vendel SDB 80, 361
 Fenyvesi Jeromos OP 329
 Ferenc, Assisi Szent 136
 Ferenc Csaba O.Cist 22
 Ferenc pápa 181
 Ferenczy Endréné 145
 Ferling György 362
 Ferri, Marisa 105
 Fetszer Antal 263
 Flick, Mauro SJ 267
 Fodor György 362
 Fodor Sándor 82, 347
 Fodor Sándorné 347
 Forgách Ferenc 337
 Földesdy Tamás 44
 Fraknoi Vilmos 342
 Franck, César 109
 Frank Miklós 17, 40–48, 51–53, 55, 57, 59–65, 68–69, 72–73, 75, 77, 81, 98, 102, 111, 117, 142–144, 147, 151–152, 154, 158, 162, 164–167, 205, 289, 403, 418
 Fuchsberger Imre 250
 Fuga, Ferdinando 99
 Fügedy Antal 180
 Fülepp Katalin 93, 145, 167
 Fülepp Menyhért 180
 Füz Balázs O.Cist 31, 34, 50–51, 59, 285, 317
 Füzér Julián OFM 253, 254
 Fűzes Ádám 363

 Gaál Jenő SVD 29
 Gábrriel Asztrik 246
 Gajári Aladár 324
 Galavits Rozália Geraldina 315
 Galla Ferenc 363
 Gallov József SJ 134, 135
 Gallus Tibor SJ 16, 134, 325
 Galov József Sch.P 14
 Garami Lajos 239
 Gargari mérnök (arch.) 50, 286
 Gárjaén Dezső 160
 Gáspár Gusztáv 328
 Gasparri, Pietro 270
 Gawlina, J. (püspök) 31
 Gedda, Luigi 33
 Gellért, Szent 36, 52, 271, 287
 Geosits István 34, 161
 Gere György 180
 Gergely, Nagy Szent 338–339
 Gergely, Szent 338
 Gergely pápa, XIII. 342
 Gerő László 244

- Gestel, Piet van SJ 276
 Gianone Egon 225
 Gilly Ferenc 51
 Glattfelder Gyula 209
 Gonda Imre 89, 90, 213, 218
 Göbel Árpád János 136
 Gömöri György 67
 Göncz Árpád 213
 Görgényi Béla 362
 Göring, Albert 122
 Graziani Szász Éva 80, 89, 145
 Gróh Béla 329
 Groza Dániel 180
 Gruber Timea 105
 Guba Andrásné 99
 Gulyás Béla 195, 201, 202, 304
 Gulyás Edit 195

György Alfréd 180
 Győri Enikő 101–102
 Győriványi Gábor 110, 181–182, 419
 Gyula pápa, III. 99, 337
 Gyürki László 362

Habsburg IV. Károly lásd: Károly, Boldog IV.
 Habsburg Mihály 255
 Habsburg Ottó 75, 287, 327–328, 330
 Hadházy Julianna 178
 Hadnagy Domokos 133
 Hajnal János 348
 Hajtás Ferenc 249
 Halasi Imre SDB 307
 Halász Béla 132
 Halbédli Imre 72, 169, 206
 Haller Éva 347
 Halmos László 17
 Hamvas Endre 18, 39, 52, 242, 287
 Harsányi Ottó 419, 425
 Havas István Sch.P 180
 Havassy Géza 60
 Hedvig, Szent 349
 Hegyi János SJ 50, 228
 Héjgy Gyula SJ 307
 Heltai Olga 136
 Henczel Szabolcs 180
 Herranz, Julian 106
 Hetényi Varga Károly 299
 Hiláriusz, Szent 351–358
 Hlatky Endre 23–24, 54, 82, 135–138, 150, 201, 347, 327–328
 Hnilica, Paolo 55
 Holik Barnabás lásd: Bánfi Flório
 Hollai Antal 363
 Hollanda Péter 154
 Honorius pápa, I. 337
 Horthy Miklós 35, 150

 Horváth Elek 320, 321
 Horváth Ferenc 324
 Horváth Géza pap 43
 Horváth Géza világi 38
 Horváth János 109
 Hoyos, Dario Castrillon 106
 Hörst, Johan 231
 Hunyadi János 31, 33, 203, 278
 Hunyadi László 213
 Huszka István 122, 128, 129

Ibrányi Pontos Vendel 328
 Iby, Paul 218, 231, 273
 Ijjas József 224, 273, 362
 Ikvay László 60, 61
 Imre, Szent 52, 287
 Imrik Ágoston 133
 Ince pápa, XI. 33, 52, 287
 Innitzer, Theodor 223
 Ipoly Ottó 38, 39, 41, 43, 65, 141, 142, 151–152, 154, 161, 166, 362
 Irányi László Sch.P. 83, 84, 88
 István, Szent 23, 33, 48–50, 52, 58, 88, 99, 133, 182, 200, 277, 283, 285–287, 293, 303, 341, 349, 319, 322–323
 Iuvencus Gaius Vettius Aquilinus 355
 Izmindy Antal Orat 80, 98, 410

Jakab Antal 362–363
 Jakabfy Éva 315
 Jákli István 332, 333
 Jakubinyi György 101
 János Pál pápa, II. 81, 83, 84, 90, 93, 98, 107, 109, 175, 181–182, 213–215, 217, 221, 226, 231, 259, 264, 274, 290, 339, 341, 345–346, 348, 414
 János pápa, XXIII. 42, 52, 224, 283
 Jánosi József SJ 316, 321, 322
 Járítz András 156
 Jaszovszky József 316, 326, 329, 333
 Jeanne d'Arc 320
 Jenő pápa, IV. 339
 Jónás István 160
 Jordán Emil OSB 156
 Juhar Antal 324
 Juhász Gyula 70
 Juhász János 156
 Juhász László SJ 39
 Juhász Vilmos 301
 Julis mama 415
 Jung Tamás 84

Kada Lajos 26, 28–29, 33, 38, 43, 46, 48–51, 53, 58–59, 64, 75–76, 81, 83, 85–86, 88, 109, 151–154, 161, 221, 225–226, 228–229, 285, 328–329, 332, 362, 394
 Kádár János 92

- Kaipel János 109, 347
 Kállay Kristóf 44, 47, 50, 72, 101, 109, 149, 403
 Kállay Kristófné 136
 Kállay Miklós 23, 50, 122, 149, 347, 321
 Kállay Orsolya 400
 Kálló Ferenc 181
 Kálló Kamil 181
 Kálló Szilárd 181
 Kálmán Imre 104
 Kandó Kecskés Ferenc SJ 202, 305
 Kannás Alajos 67
 Kanter Károly 219, 224–226, 228, 230
 Kapisztrán Szent János 31–32, 81, 104, 160, 203, 205, 278–279, 308, 398, 419
 Kardos Illés 327–328
 Kardos Tibor 133
 Károly Boldog, IV. 219, 220, 327, 331
 Kasper, Walter 106
 Kaszap István 219, 326
 Katona Károly 155
 Katona Pál 123
 Kelemen Didák 219–220
 Kelemen Krizosztom OSB 209
 Kemény György 320
 Kempf, Wilhelm 268, 323
 Keres László 180
 Keresztély Ákos 338
 Keresztes Sándor 93
 Keresztessy Parker László O.Praem. 301
 Keresztfalvy Péter OSB 180
 Kereszti Sándor (Keller) 124, 125
 Keresztúry Dezső 15
 Kerner István 328
 Kertész István 328
 Keszthelyi Ferenc O.Cist 182
 Kis Pál OFM 165
 Kisjókay Erzsébet 67
 Kisléghi Nagy Ádám 214
 Kiss Csaba 430
 Kiss László 122, 125, 128
 Kiss Margit 63
 Kiss-Rigó László 106, 362
 Klebelsberg Kuno 342
 Klimkó Lászlóné Szabó Frida 194
 Kodály Zoltán 32, 165, 278
 Kolonits Lipót 338
 Koltay Kálmánné 55, 63
 Komlóssy Gyöngyi 104
 Komma, Gerwin SJ 423
 Konkoly István 218, 222, 231, 427
 Koós Ede 360
 Koráni Elemér 329
 Korányi Zoltán 202
 Korondi András 67
 Kosteletzky Mons. 226
 Kosztolányi Dezső 70
 Kótai Zoltán 316
 Kovach (Kovács) Tibor Angelus OFM^{Cap} 37, 40–41, 47, 55, 64–84, 96–101, 110, 142–145, 147, 149, 166–168, 177, 183, 206, 346, 408, 413, 426
 Kovach Gyula 24, 82, 125, 138, 347
 Kovács Adrienne 72, 91, 145, 168, 347
 Kovács Ákos 181
 Kovács Dezső 196, 202
 Kovács Gergely 104, 111, 177, 180, 361, 363, 425
 Kovács János 180
 Kovács Lajos 136, 324
 Kovács László (Róma) 122, 128
 Kovács László (Milánó) 202
 Kovács Margherita 160
 Kovács Pál 123, 128, 132
 Kovács Péter 110
 Kovács Sándor 39, 223
 Kozma György SJ 78, 86, 89
 Kozma Melánia orsolyita 55
 König, Franz 224, 225, 289
 Körmendy Lajos 159, 197–198, 201, 203, 304
 Kövesdy Bonelli Elsa 63
 Kövessy Jolán 63
 Közi Horváth József 157
 Krajcsovic Rudolf 123, 127, 129, 130
 Kraut Ödön 249
 Krazslitz (páp) 200
 Krol, John 272–273
 Kummer Ede 82
 Kurcz Pál 34, 324
 Küry Béla 47, 82, 117–121, 124–133, 135, 347, 404
 Küry György 136, 137
 Küry Irén 118
 Ladócsi Gáspár 420
 Ladomérszky Miklós 327–328
 Lagané, Lorenzo 105
 Lakatos Mária 82
 Lakatos Sándor 155
 Lallier, Marc-Armand 330
 Lánczy Katalin 47, 82, 117, 347
 Landi, P. Andrew 23
 Langer Béla 202
 Langweil Mária 154
 Lantos Erzsébet 328
 Lászai János 273
 László István lásd még Stefan László 221, 224, 227
 László Sándor 128, 129
 László, Szent 212
 László szervita 317
 Lebó Ferenc 214, 427
 Lékai Ányos O.Cist 35–36
 Lékai László 80, 84, 87, 175, 179, 182, 227, 339, 341–341, 346
 Lénárd Sándor 123, 125

- Lengyel Menyhért 63
 Leo pápa, IV. 338
 Leó pápa, XII. 337
 Leó pápa, XIII. 348, 349
 Lepold Antal 328
 Lévy Tibor 133
 Linderberger János 208
 Liszt Ferenc 32, 203, 278
 Lloyd, Gerog 129
 Lodi Fé Hédi 107
 Lóránt Dezsóné 82, 347
 Lökkös Antal 67
 Lukács József 180
 Luttor Ferenc 11, 13, 121, 122, 126, 132, 134, 250, 390
 Mádl Ferenc 106
 Magyar Arnold OFM 228
 Magyar István 324
 Magyar József 156
 Magyary Gyula 16, 18, 27, 45, 50, 59, 62, 70, 123, 125, 127, 128, 130, 133–134, 136–137, 219, 267, 285–286, 347, 320, 327–328, 392
 Manzoni, Alessandro 69
 Marchisano, Francesco 176, 180, 276
 Marco, d'Aviano 227
 Marco, Giovanni 160
 Marczel Tibor 330
 Marczell Mihály 249
 Margit, Szent 18, 320
 Markovits István 127
 Markovits M. Jozefa 55
 Maroi, Fulvio 331
 Marosy Ferenc 323, 326–328
 Martini, Carlo Maria 169, 411
 Martinuzzi György 337
 Márton Áron 182, 259
 Márton Hugó O.Praem 110, 136, 158, 160, 347
 Marton László 213
 Marton Marcell OCD 220
 Maruska Strakosz-Buzek 87
 Masella, Benedetto Aloisi 23, 31
 Maso Eleonóra 55
 Masoné Bors Ilonka 136
 Máté, Szent 351–358
 Mátrai Gyula 242, 250
 Mattioni Eszter 212
 Mátyás, Szent 209
 Mécs László 70
 Megyeri Dezső OFM Cap 66
 Mehrle Tamás OP 84, 111
 Melo Lajos OP 425
 Merényi Ferenc 271
 Merka János 180
 Mester István 14–19, 21, 26, 28–30, 31, 37–39, 43, 46, 50, 52, 55, 59, 62, 76, 78–82, 83, 85, 161, 197–198, 217–219, 221, 226–230, 249, 270, 275–276, 279, 283, 285–286, 289, 292, 298, 346, 329, 331–333, 391
 Mészáros György OFM 14, 134, 135, 242
 Mészáros István 238, 241, 250, 258
 Mészáros Tibor 50, 51, 60, 62, 233–236, 284–285
 Meszlényi Zoltán 178, 253, 259
 Mezei Emil 194
 Mezgár Lajos 329
 Mihalik István 272, 275
 Mihalovics Zsigmond 20–24, 141, 197, 199, 327–328, 334
 Mihályi Géza 79, 81, 104, 399
 Mihályi Gilbert 330
 Mihályi Zsilbert O.Praem 228, 330
 Mikes lásd Zágon József
 Mikisits József 330
 Miklós pápa, V. 338
 Miklósházy Attila SJ 88, 89, 93, 97, 100–101, 169–170
 Milikovits Emma 199
 Millos M. Aurél 125
 Mimmi, Marcello 303
 Mindszenty József 12–14, 16, 18–22, 26, 29, 33, 40, 42, 49–51, 56, 58–60, 62–64, 73–74, 76, 79–80, 83, 100–102, 106, 130, 131, 135, 139, 153–154, 158, 160, 163, 178, 182, 197–198, 209–210, 212, 219–220, 224, 233–239, 390, 402, 406–408, 423
 Miolta, Denkin Evelina 160
 Mócsy Imre 130, 134
 Mojk Anna 228
 Molnár Mirtill 105
 Monay Ferenc OFM Conv 16, 24, 29, 36, 133–134
 Montini lásd VI. Pál 203, 248, 272, 335, 397
 Moretti, Gaetano 194
 Moskovits István 128
 Mozsár Pál 308
 Muench, Luigi Giuseppe 248
 Munch, Alois 323
 Mussolini, Benito 349
 Muzslay Jenő 66
 Müller Gyula 202
 Nádor István 54
 Nagy Csaba 46, 50, 56, 129, 153, 161
 Nagy Ferenc SJ 60
 Nagy Lajos 338
 Nagy László 62
 Nagy Lúcia 181
 Nagy-György Attila 180
 Nava, Cesare 194
 Navarrete, Urbano Cortés SJ 106
 Németh Ernő 67, 317, 323
 Németh Ferenc 317, 321, 323
 Németh János 162

- Németh László 177, 180, 218, 425
 Németh Luciusz OFM 160, 204–206
 Németh Norbert 104
 Nervi, Luigi 348
 Neushausler, Johann 316
 Nitti, Francesco 129
 Noé, Virgilio 221, 231
- Nyisztor Zoltán 37, 38, 43, 45, 59, 76, 83, 135, 165, 282, 347
- O***Flaherty, Hugh 124
 Oláh Dénes 180
 Oláh Éva Arré 427
 Olasz Pál 55
 Oloffson Placid OSB 102
 Oltványi Károly 324
 Orbán István 202
 Orbán Miklós SJ 35, 46, 331
 Orbán pápa, VI. 337
 Orbán Viktor 108, 415
 Origenész 355
 Ortutay Gyula 15, 249
 O'sváth György 102
 Ottaviani, Alfredo 37
 Ottó, német-római császár III. 339
 Ozsvári Csaba 182, 348
- Ö**rsy László SJ 299
- P**ál pápa, VI. lásd még Montini 49, 50–51, 59, 63, 76, 80, 84, 92, 109, 175, 203, 218–219, 221, 224, 226, 233–238, 257, 272, 274, 276, 281–282, 285–287, 287, 289, 291–292, 341, 346, 348, 406, 408
 Palásty Benita 103, 418
 Palazzini, Pietro 226
 Pálffy Borsiczky M. Jolán 228
 Pálffy Sándor 211
 Pálinkás László 331
 Pall Antal 202
 Pallavicini Hubert 136, 149, 321
 Pallavini-Pálinkás Antal 239
 Pál-Vilmos Barna 180
 Pannonicus 320
 Pápai Lajos 214–215, 273, 428
 Papp Géza 125
 Papp Kálmán 47, 212, 264, 281–282, 297
 Papp Noémi 105
 Paskai László 97, 101, 106–107, 205, 254–255, 339, 341, 345–346, 415, 432
 Pásztor Edit 27
 Pásztor Lajos 26, 27, 109, 149, 160, 266, 348, 396
 Pataky Kornél 212
 Pázmány Péter 263, 338
 Perger Gyula 110, 359, 363
- Perucca Publioné szül Gesztes Gabriella 80
 Péter Mihály 105
 Péterffy Gedeon 13, 15, 17, 19, 24, 26–28, 30, 132, 140–141, 197, 240–250, 265, 329, 391
 Péteri Pál 102
 Petőfi Sándor menekült 158
 Pfeiffer Miklós 321
 Piazza, Adeodato 31
 Pilis György 180
 Pio, Pietralcino Szent 287
 Pius pápa, IV. 99
 Pius pápa, VI. 338, 341
 Pius pápa, X. Szent 36, 136, 271
 Pius pápa, XI. 349
 Pius pápa, XII. 12, 14, 20, 25, 33, 35, 38, 43, 131, 133, 135, 140, 151, 157, 197–198, 203, 209, 241, 258, 260, 264–265, 269–271, 280, 297–298, 303, 307, 338, 342, 346, 316, 321, 324, 334
 Pizzardo, Giuseppe 31, 249, 335
 Platania, Vito 87
 Podolski, V. (püspök) 31
 Pogár Demeter 308
 Poggi, Luigi 84
 Pomogáts Béla 26
 Popieluszko Jerzy 259
 Pósfai Virgil 321
 Pödör László 133
 Pörjész István 82, 347
 Prantner József 43
 Prohászka Ottókar 25, 219, 320, 324, 334
 Prokop Péter 36, 43, 52, 62, 117, 159, 271, 289, 308, 348, 362, 399
 Pusch Sándor SJ 425
 Puskely Mária 217, 221
- R**abi József 47, 183
 Rác Imre 34, 36, 138, 161
 Racs Csaba 362
 Radi, Luciano 48
 Radics János 324
 Radnai Tibor OFM^{Cap} 71
 Radó Polikárp OSB 363
 Raffai Mihályné 178
 Rajeczky Benjamin O.Cist 363
 Rákos Raymund OFM^{Conv} 24, 36, 42, 80, 165, 399
 Re, Giovanni Battista 91, 106, 213, 427
 Reisz Elemér SJ 302
 Rejöd Tiborc 192, 193, 194, 195, 206
 Respighi, Carlo 250
 Rév Livia 137
 Richini, Francesco Maria 193
 Richter Józsefné 63
 Riedl Viola 82
 Ritz Sándor SJ 347, 407
 Rivaldo OFM^{Cap} 93

- Rodé, Franc C.M. 106
 Romhányi Árpád 326
 Romzsa, Tódor Boldog 259
 Rónai Zoltán 327
 Roncalli, Angelo lásd János pápa, XXIII. 36, 52, 271
 Rossi, Aemilio 320, 331
 Rotta, Angelo 44
 Rózsa Gáspár 180
 Rózsa Huba 362
 Rozsnyai Anna 66
 Rudnay Sándor 337
 Ruppert József Sch.P. 48, 93, 94, 95, 96, 102–103, 105, 107, 109, 111–112, 148–149, 169–170, 177, 183, 298, 361, 420, 425
 Ruzicska Pál 202
- Salamon László OFMCap 63, 72, 78, 81, 86, 151, 153–154, 158–159, 162–164, 166, 409
 Salkaházi Sára, Boldog 178, 253
 Sándor István, Boldog 178
 Santin, Antonia 155
 Scaringella, Olivér 105
 Scaringella, Zoé 105, 422
 Schasching, Johann SJ 361
 Scheffler János, Boldog 178, 259
 Schiavoni Várady Federika 78
 Schlachta Margit 208
 Schmatovich János 362
 Schmidt Pál 108
 Schönberger Jenő 110, 426
 Schuster, Alfredo Ildefons 194
 Schütz Antal 137
 Schvoy Lajos 18, 20, 246
 Schwartz Elemér O.Cist 269, 321–322
 Scitovszky János 338, 345
 Scorza, Carlo 120
 Sebestyén Márta 181
 Sebestyén Péter 180
 Seitz, Ludovico 345
 Semtpey László 242
 Seper, Franjo 75
 Sepinsky, Agostino OFM 32, 278
 Serédi Jusztinián OSB 48, 123, 209, 270, 285, 338, 341
 Seregély István 97–98
 Seres Péter 155
 Serfőző Ferenc 67
 Sik Sándor Sch.P. 94
 Silvia, Santa 339
 Simon Ferenc 180
 Simon László OSB 425
 Simor János 339
 Sixtus pápa, V. 338
 Skarpits János 330
 Slipy, Josyf 75
 Sodano, Angelo 106, 108, 231, 258
- Soltész János 362
 Somogyi Géza 202
 Somorjai Ádám OSB 102, 107, 111, 177, 180–181, 256–257, 425
 Somorjai Béla 250
 Somos Katalin 109
 Spiero, Marion 205, 412
 Stefan László lásd: László István
 Stein, Edit, Szent 227
 Stepinac, Aloysius 259
 Stöger, Alois 360, 361
 Strada Katalin 202, 205
 Strauss Róbert 55, 63
 Sulyok Vince 67
 Swain, Giovanni Lancelot SJ 282–283
- Szabady Csaba 55, 56, 82, 347
 Szabó Ferenc SJ 56, 78
 Szabó Géza 155
 Szabó Győző 109–110
 Szabó Ivánné 181
 Szabó János (Sabó) 51, 272, 275, 290
 Szabó József 110
 Szabó László, Cs. 23, 67, 125
 Szabó Lajos 43
 Szabó Szerém OFM 330
 Szabó Titusz OFM 39, 332
 Szakács Endre 180
 Száll József 196
 Szarka István 104
 Szarvas Béla 12, 160, 195, 202, 205, 299, 412
 Szarvas Zoltán 26
 Szász Vitkor 125
 Széchenyi Miklós 208
 Szécsi Dénes 338, 339
 Szegedy-Ensch Erzsébet 228
 Székely János 362
 Szelei György SVD 29
 Szénási Sándor 362
 Szendy László 228
 Szentmártoni Mihály SJ 111, 361, 425
 Szentpétery Ilona 193
 Szépe László 328
 Szepesi Ida 421
 Szerdahelyi Csongor 91
 Szigeti István 61
 Szigeti Kilián 165
 Szijártó József 155
 Szilas László SJ 299
 Szilveszter pápa, II. 321
 Szoka Edmund 106
 Szokoly György 70, 75, 179, 419
 Szoldatics Ferenc 349
 Szomszéd Tamás 180
 Szovák Kornél 182
 Szöcs Albert 199, 202

- Szőke János SDB 83, 84, 89, 101, 158, 253–255
 Szőke Jánosné 195
 Szőke Magdolna 195
 Szölgvényi József 325, 334
 Szöllösy Jenő 210
 Szőnyi Zsuzsa 41, 90, 102, 109, 419, 426
 Szörényi Andor 362–363
 Szörényi László 89, 90
 Sztálin, Iosif 270
 Szucher Ervin 183
 Szűcs Lajos 326
 Szűcs Margit 82
- Takács Erzsébet 82
 Takács Gyula 362
 Takács Pál 181
 Tappouni, Ignazio Gabriele 31
 Tar Pál 102, 110
 Tarjányi Béla 362–363
 Tarlós István 181, 429
 Teleki Géza 127
 Teleki Pál 119
 Tempfli Imre 180
 Ternay János SVD 29
 Ternay Kálmán 155
 Ternyák Csaba 89, 90, 98, 102, 107, 110–111,
 176–177, 212, 218, 221, 231, 361, 415, 417
 Tertullianusz 354
 Tétényi Gyula 43, 78
 Thinsz Géza 67
 Thorday Attila 362
 Tibola Imre 217, 219, 221, 228–229
 Tollas Tibor 67
 Tolnay Ákos 123, 128
 Toma László 44, 50
 Tomek Vince Sch.P. 31, 32, 85, 87, 228, 265, 291,
 317, 360–361, 394
 Tóth András Sándor 359
 Tóth bácsi 278
 Tóth Gyula (Giulio) 27–28, 30, 32–37, 62, 65, 133,
 136–138, 141, 151–152, 154, 157, 160–161,
 166, 217, 219, 230, 278, 302, 328–329, 395
 Tóth Imre (Amerigo) 123, 125, 128, 175, 348
 Tóth József 84, 324
 Tóth K. János 24, 59, 277, 363
 Tóth Kurucz Mária 67
 Tóth László 26, 78, 79, 120, 137, 266, 328
 Tóth Tamás 67, 177
 Töreki Ödön SJ 24, 301, 317
 Török Ábel 105
 Török László 362
 Török Tamás 105, 110
 Törzsök Jenő 330
 Traglia, Luigi 16, 75
 Trezzi, Aurelio 194
 Türr István 108
- Tyukody Brandi Lucián OFM 200
- Ugrin Béla SJ 329
 Udvardy György 429
 Újházy Lóránd 363
- Vadas László 196
 Vadnay Béláné 55, 63
 Vajda Ferenc 14–15, 19–22, 25–28, 30, 40, 120,
 134–135, 139, 141, 198, 250, 265, 329, 391
 Vajda Miklós 128
 Vajdaffy Erzsébet 203
 Valentiny Géza 84, 111
 Vándor István 123, 125, 127–128, 203
 Vanyó Tihámár OSB 359, 363
 Várady Imre 32, 78, 278
 Váralljai Csocsán Jenő 46
 Varga Andrea 104
 Varga Béla 149, 328
 Varga Imre 182
 Varga István 328
 Varga János 180
 Varga Zoltán SJ 326, 329
 Varjas Gyula 390
 Várnai Jakab OFM 26, 205
 Varsányi Éva 78
 Varsányi Vilmos 101
 Vásárhelyi Vera 78, 101
 Vaskó Béla 123, 128–129
 Vass Sándor 155
 Vasváry József 327–328
 Vaszary Kolos 338
 Vecsey József 29, 67, 73, 91, 160, 330
 Végh Izabella 77
 Velics László 16, 18
 Verancsincs Antal 337
 Verbényi István 363
 Veres András 107, 213, 218
 Vertse Márta 79
 Vidor Sándor 196
 Vigorelli, Ezio 306
 Villányi András 83, 347
 Villot, Jean 75
 Vincze Mihály 329
 Vinkovics Ferencné 199
 Virág Józsefné 178
 Visconti Venosta, Giovanni 126
 Vizauer Ferenc 180
- Wagner Gabriella 181
 Waitz, Sigismund 208
 Walper Ferenc 84
 Walter Emil 136
 Walter János Sch.P. 32, 42, 63
 Wasner, Franz 361
 Weissmahr Béla SJ 57, 58

Weissmahr Tibor 129
Weisz Jenő 202
Wenhard Béla 44, 46
Werenfrid, van Straten O.Praem. 157, 158
Wildmann György 324
Wilmann Margit 82
Wink István 348
Woytila Karol lásd még János Pál pápa, II. 60
Wyszynski, Stefan 75, 259

Zadravec István 66
Zágon József 25–31, 33, 36–38, 41, 43, 45–46, 48–
53, 56, 58–59, 67–68, 75–76, 83, 96, 136, 142,
148, 153, 157–158, 161–163, 166–167, 182,
191, 198, 200–204, 211, 220, 224, 233, 236,
238, 261–295, 297–314, 315–318, 320–335,
392–393, 401, 415–408

Zakar András 131, 242
Zakar Polikárp O.Cist. 87–88, 361
Zalotay József 362
Zanti lásd: Zágon József
Zemplén György O.Cist. 52, 287, 360
Zera, Rolando 221
Zilahy Simon Péter 72, 78, 80, 83, 87
Zita királyné 330
Zwack Péter 87

Zsámboky Pál 318, 327
Zsigmond Ágnes 431
Zsigmond Raymund 360, 361
Zsizsmann Rezső 193
Zsurkai János 39, 43

KÉPEK

1. A milánói magyar közösség 1926-ban, a szentmise után, a Chiesa San Giuseppe előtt

2. A milánói magyar iskola ünnepe – Milánó, 1942

3. Mindszenty József bíboros tulajdonába veszi a római bíborosi címtemplomát, a Santo Stefano Rotondo-bazilikát – 1946. március 3.

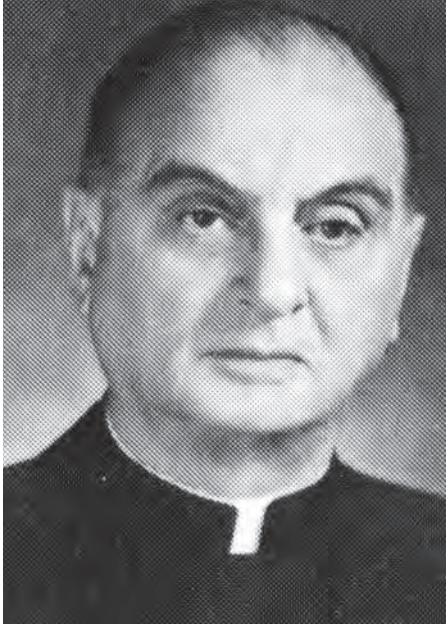
4. A Santo Stefano Rotondo-bazilika. Varjas Gyula festménye – 1946

5. A Palazzo Falconieri, a Római Magyar Akadémia épülete. A második emeleten a Pápai Magyar Egyházi Intézet

6. Luttor Ferenc

7. Péterffy Gedeon

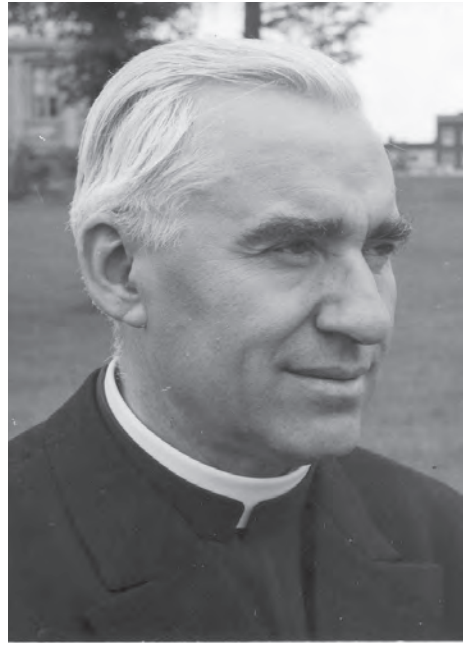
8. Mester István

9. Vajda Ferenc sírja

10. Magyary Gyula

11. Zágon József

12. Magyarok szentévi zárándoklata – Róma 1950

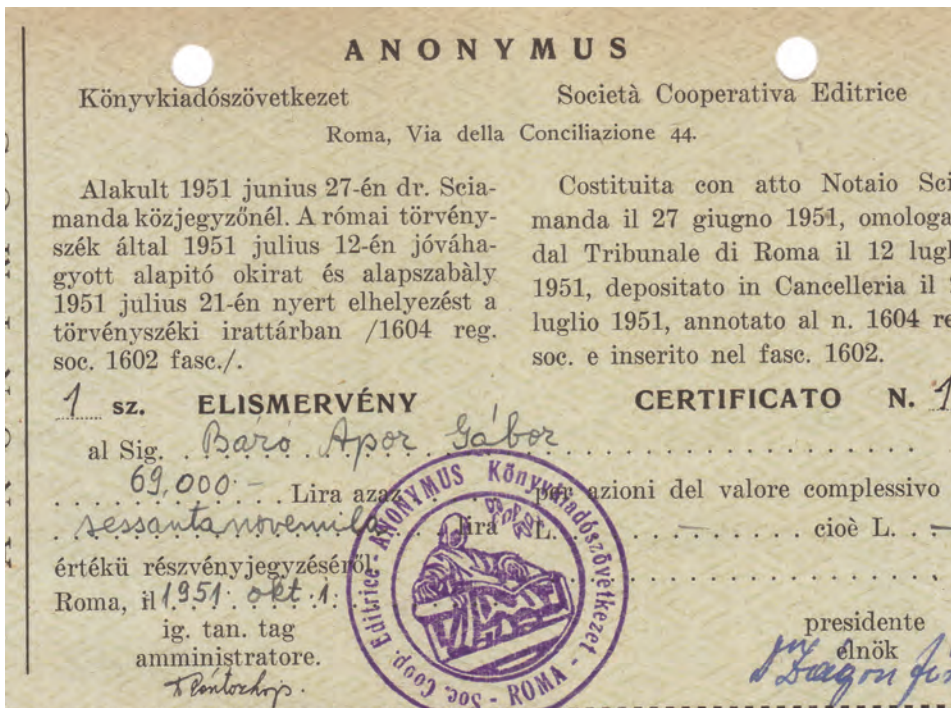

13. Az Élet első száma – 1950

14. Zágon József vizitátori pecsétje

15. Zágon József Anonymus kötvénye

16. Apor Gábor báró

17. Kada Lajos

18. Békés Gellért OSB

19. Tomek Vince piarista generális

20. Magyar delegáció a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson – Barcelona, 1952

21. Ádám György

22. Tóth Gyula (Giulio)

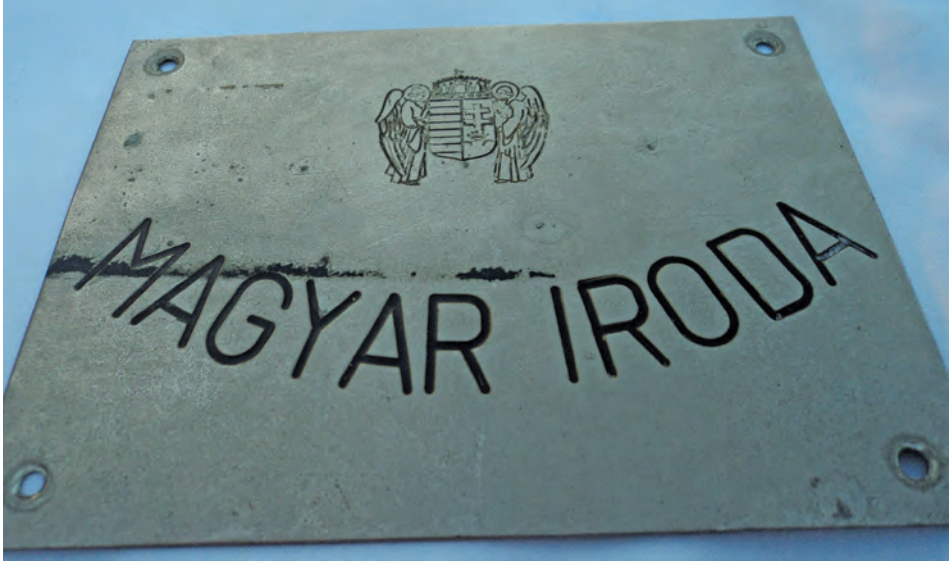
23. Pásztor Lajos

24. A Mindszenty József bíborosnak fenntartott szék az Eucharisztikus Kongresszuson – Barcelona, 1952

25. San Girolamo della Carità-templom

26. A Magyar Iroda cégtáblája, Róma, Via della Conciliazione 44

27. A milánói magyar szentmisék helyszíne: a Chiesa di San Sepolcro

28. A milánói magyar közösség ajándéka Giovanni-Battista Montini érseknek – 1955

29. A milánói magyar szentmisék egyik kezdeményezője Csopey Dénes és családja

30. Megemlékezés Kapisztrán Szent János halálának 500. évfordulójáról – Róma, Teatro Argentino, 1956. november 8.

Közhasználati szavak		OMKM LEVÉLTÁR M 16/22	
MAGYAR TESTVÉREINK			
<p>A kimenekült magyarság részéről felmerült kívánságnak kívánunk eleget tenni ezzel a kis négynyelvű szótárral. Sürgősen lévén szükség reá, sebtében állítottuk össze, a tökéletesség rovására. A célunk az volt, hogy a külföldi táborkban tartózkodó menekültek, akik még nem tudják hova fognak véglegesen kivándorolni, egyik másik nyelv leglényegesebb alapszavait elsajátíthassák: időtöltésül is.</p> <p>Fogadják szeretettel ezt a kis utravalót, amely a milánói Charitas, a milánói magyarok és rendtársaink önzetlen munkájának eredménye.</p> <p>Kívánunk Magyar Testvéreinknek egy boldogabb új esztendőt, amely talán meghozza a magyar igazság diadalát.</p> <p style="text-align: center;">A SZUVERÉN MÁLTAI LOVAGREND ÉS A MAGYAR MÁLTAI LOVAGOK SZÖVETSÉGE</p> <p style="text-align: center;">Milánó, 1956 Karácsonyán.</p>			
TARTALOMJEGYZÉK:			
	Oldalszám		Oldalszám
Családi állapot	9	Italok	14
Ételek	14	Középtémények	12
Férek	12	Közlekedés	10
Hatoságok	5	Mellékevek	15
Ház	8	Munka	5
Hét napjai	4	Nemzet	11
Hónapok	4	Okmányok	6
Idő	11	Országok	6
		Ruházat	10
		Segélynyújtás	3
		Számok	16
		Színek	9
		Táplálkozás	14
		Templom	2
		Természet	12
		Testrészek	7

31. Közhasználati szótár. Ajándék a menekülteknek 1956 karácsonyán

Cognome	MIHALYI
Nome	GEZA
Padre	JENO
Madre	JAKO MELINDA
nato il	18/4/1930
a	FELSOGALLA
Stato civile	celibe
Nazionalità	UNGHERESE
Professione	studente
Residenza	BUDAPEST
Via	BASZORMENYI 3
CONNOTATI E CONTRASSEGNI SALIENTI	
Statura m.	1,68
Capelli	biondi
Occhi	chiaro
Naso	reg.
Bocca	reg.
Mento	reg.
Colorito	roses
Dentatura	guasta
Segni particolari	

Firma del Titolare *set*

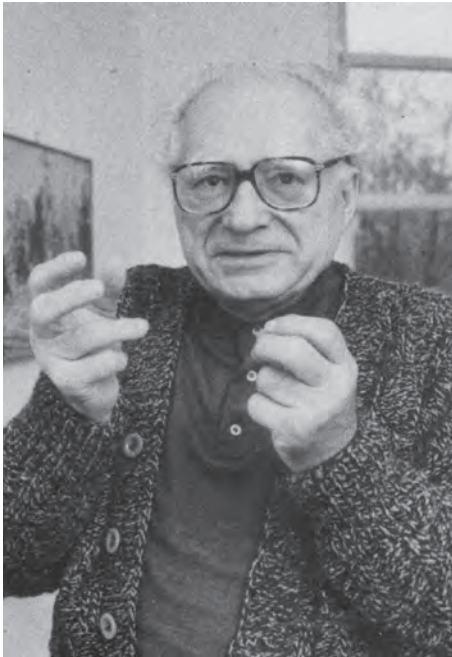
li 14 DIC 1956

IL DIRETTORE DEL CENTRO

Timbro

32. Mihályi Géza Croce Rossa-igazolványa

33. Prokop Péter

34. Rákos Rajmund OFMConv

35. Lipari sziget, ahol menekült tábor működött

*36. Anisich Jenő menekültekkel
– Trieszt, 1959*

37. Kállay Orsolya esküvője a Pápai Magyar Intézet kápolnájában – 1961

38. Zágon József szentmiséje a Santa Maria Maggiore-bazilikában – 1962

39. A kastli gimnázium néptáncsoportja az Exsul Familia 10. évfordulóján nemzetközi zarándoklatán – Róma, Santo Stefano Rotondo-bazilika, 1962. augusztus 5.

40. Római magyar papok – 1963

A magyar katolikus Egyház meg-
 rendeléssel általa költészetekkel volt
 st.
 1971. Október 3-án Mindszenty József
 bíboros, prímás,
 magyarokai pásztor

41. Mindszenty József bíboros sorai a római Szent István Ház emlékkönyvében
 – 1971. október 3.

42. Frank Miklós

43. Asztalos János

44. Kállay Kristóf

45. Frank Miklós megáldja a közös magyar sírt – Róma, Veranoói temető, 1966. november 2.

46. Róma, Campo Verano temető. A római magyarok közös sírja – Róma, Veranói temető, 1966.

47. Küry Béla halála alkalmával készített emléklap – 1956

48. Első kapavágás a római Szent István Ház építéskor – 1966

49. A Szent István Ház alapkövének megáldása. Középen Zágon József és Fáy Erzsébet – Róma, 1966. november 19.

50. VI. Pál pápa a Szent István Ház felavatásának napján Castelgandolfóban fogadja Zágón Józsefet, Apor Gábort és Fáy Erzsébetet – 1967. augusztus 20.

51. Mindszenty bíboros megvalósult álma: a Szent István Ház

52. A pápák terme – Róma, Santa Maria Maggiore-bazilika

53. Mindszenty József bíborosi címtemplomában Ritz Sándor SJ (bal oldalt) és Zágón József (jobb oldalt) társaságában – Róma, Santo Stefano Rotondo-bazilika, 1971. október 2.

54. VI. Pál pápa szentmiséje Mindszenty József bíborossal a Matild-kápolnában – Vatikán, 1971. október 2.

55. Zágón József sírja Muttersben (Ausztria)

56. Kovach Angelus Tibor OFMCap

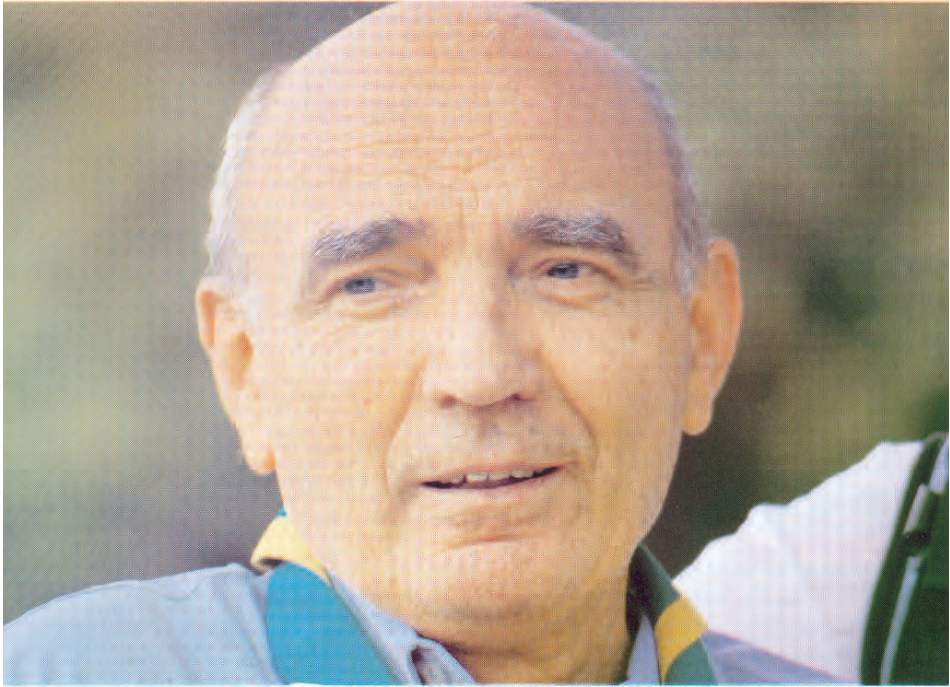
57. Róma, Oratorio della Crocifissione

58. Salamon László OFM Cap

59. A kapucinusok temploma Rómában, a Via Veneton

60. Izmindy Antal Orat

61. Az emigráns magyarok szentévi zarándoklatának csoportképe a Santa Maria Maggiore-bazilika mögött – 1975

62. A milánói magyar közösség látogatása P. Fábry Antal jezsuita vezetésével Carlo Maria Martini bíboros érseknél – Milánó, Érseki Palota, 1982

63. A milánói magyar hívek a San Sepolcro-templom előtt – 1982

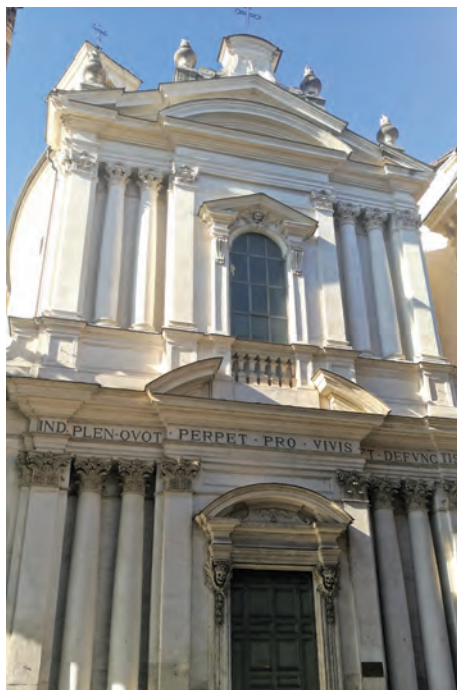
64. A milánói magyar közösség oszlopai: Spiero Marion, Szarvas Béla, Bokor Éva

65. Karácsonyi szentmise a római Szent István Házban – 1992

66. Kovach Angelus OFM Cap sírja –
2012

67. A római magyar szentmisék helyszíne,
a Santa Maria dell'Orazione-templom –
1999–2011

68. Hó végi római magyar szentmise – Róma, Santa Maria dell'Orazione-templom,
2004. január 25.

69. Hó végi magyar szentmisét követő pogácsázás a Római Magyar Akadémia udvarán – 2007. szeptember 30.

70. Szent II. János Pál pápa ad limina látogatáson fogadja a Magyar Katolikus Püspöki Kart, a Pápai Magyar Intézet és a Collegium Germanicum et Hungaricum magyar növendékeivel együtt – Vatikán, Apostoli Palota, 2001. január 24–31.

71. A PMI növendékeinek csoportképe Orbán Viktorral – Róma, PMI kápolna, 2002. december 5.

72. Év végi hálaadó szentmise utáni csoportkép, Paskai László bíborossal, Ternyák Csaba érsekkel és a Vigilancia Bizottság tagjaival, valamint az alkalmazottak, Bözsi néni, Julis mama és Anna néni – Róma, Loyolai Szent Ignác-kápolna, 2006. június 9.

73. Erdő Péter újonnan kinevezett Esztergom-budapesti érsek szentmiséje –
Róma, Santa Maria dell'Orazione-templom, 2003. január 27.

74. Batthyány-Strattmann Lászlónak, a szegények orvosának boldoggá avatása
– Vatikán, Szent Péter-tér, 2003. március 23.

75. Ternyák Csaba kinevezett egri érseket búcsúztatja Farkas Magdolna és Bókay Dóra – Róma, Santa Maria dell'Orazione-templom, 2007. április 29.

76. Újmise Bezák Tamás vezetésével – Róma, Santa Maria dell'Orazione-templom, 2009. október 25.

77. Frank Miklós gyémántmiséje a Papok-évében –
Róma, Santa Maria dell’Orazione-templom, 2010. április 25.

78. Palásti Benita szalvátor nővér 100. születésnapja –
Santa Maria dell’Orazione-templom, 2011. január 30.

79. Baráti vacsora a Triznya kocsmában. Farkas Magdolna, Harsányi Ottó OFM, Szokoly György és Szőnyi Zsuzsa, a házigazda – Róma, 2007

80. Kapisztrán Szent János ünnepe. A polgármester mellett Győriványi Gábor szentszéki nagykövet – Capestrano 2010. október 23.

81. Jubileumi szentmise a római Szent István Ház kápolnája felszentelésének 40. évfordulója alkalmából. Főcelebráns: Ladocsi Gáspár esztergom-budapesti segédpüspök – Róma, 2007. augusztus 19.

82. Szent István napi szentmise utáni csoportkép. Az első sorban Mihályi Géza, Dávid Bernadette nővér és Ruppert József piarista – Róma, Szent István Ház, 2010. augusztus 22.

83. Farkas Magdolna XVI. Benedek pápa szentmiséjén –
Vatikán, Szent Péter-bazilika, 2007. január 1.

84. A római magyar közösség képviselői, Farkas Magdolna és Szepesi Ida, a Népek
Ünnepén (Festa dei Popoli) – Róma, Laterani-bazilika, 2007. május 20.

85. Scaringella Zoé keresztelési szertartása – Róma, Santa Maria dell’Orazione-templom, 2009. március 29.

86. A római magyar közösség ifjúsági csoportja Fábry Kornél búcsúztatásán – Róma, Római Magyar Akadémia, 2008. június 8.

87. Szentmise Mindszenty József bíboros halála évfordulója alkalmából. Főcelebráns Erdő Péter prímás, Esztergom-budapesti érsek. Bal oldalt Gervin Komma, a Collegium Germanicum et Hungaricum rektora –
Róma, Santo Stefano Rotondo-bazilika, 2003. május 17.

88. A római Santa Balbina-bazilika, Erdő Péter bíboros címtemploma

89. A Santa Balbina-bazilika Erdő Péter bíboros címerével

90. Erdő Péter bíboros stációs szentmiséje római címtemplomában – Róma, Santa Balbina-bazilika, 2009. március 10.

91. Európai Magyar Papi Konferencia. Az ülést Ruppert József piarista és Szentmártoni Mihály SJ vezetik – Passau, 2009. április 27–30.

92. Papi találkozó. Balról jobbra Kovács Gergely, Németh László, Ruppert József Sch.P., Melo Lajos OP, Somorjai Ádám OSB, Puss Sándor SJ, Harsányi Ottó OFM, Szentmártoni Mihály SJ, Simon László OSB – Róma, Pápai Magyar Intézet, 2011. március 28.

93. Apor Gábor sírjának koszorúzása halálának 40. évfordulóján. Bal szélén Balassa János szentszéki nagykövet, jobb oldalon Schönberger Jenő szatmári püspök – Róma, Veranói temető, 2009. február 22.

94. Látogatás Kovács Angelus kapucinus atya sírjánál. A kép jobb szélén Erdődy Gábor szentszéki nagykövet, mellette Szőnyi Zsuzsa – Róma, Veranói temető, 2004. november 1.

95. Boldog Apor Vilmos vértanú püspök domborművét, Lebó Ferenc alkotását, Giovanni Battista Re bíboros, a Püspöki Kongregáció prefektusa áldja meg – Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2001. november 9.

96. Boldog Batthyány-Strattmann Lászlónak, a szegények orvosának domborművét, Oláh Éva Arrè alkotását, Konkoly István szombathelyi püspök áldja meg – Vatikán, Magyarok Nagyasszonya kápolna, 2004. március 23.

97. Kedd reggeli szentmise a Magyarok Nagymartyírja-templomban. Főcelebráns Pápai Lajos győri megyéspüspök – Vatikán, 2006. november 4.

98. Erdő Péter bíboros ezüstmiséjüket ünneplő főegyházmegyes papjaival – Vatikán, Magyarok Nagymartyírja-templom, 2009. június 16.

99. Erdélyi magyar püspökök a kedd reggeli szentmise után –
Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2011. február 9.

100. Búcsú szentmise. Főcelebráns Udvardy György Esztergom-budapesti
segédpüspök. A hívek között az első sorban Tarlós István Budapest főpolgármestere –
Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2012. október 09.

101. Kedd reggeli szentmise. Főcelebráns Kiss Csaba székesfehérvári újmisést – Vatikán, Szent Péter-bazilika, 2007. július 3.

102. Fiatalkok a vatikáni Magyarok Nagyasszonya-kápolnájában a kedd reggeli szentmisén – 2012. július 3.

103. Áldás Zsigmond Ágnes és Raffaello Crivelli ezüstlakodalma alkalmából – Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2007. április 24.

104. A budapesti Szent Teréz-templom énekkara a Magyarok Nagyasszonya-kápolna búcsúján – Vatikán, 2008. október 7.

105. Keddi reggeli szentmise. Főcelebráns Paskai László bíboros, ny. Esztergom-budapesti érsek – Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2012. február 21.

106. Európai Magyar Papi Konferencia résztvevői Cserháti Ferenc püspökkel a keddi reggeli szentmise után. – Vatikán, Magyarok Nagyasszonya-kápolna, 2014. május 6.